6
16-d
24

6
16 D
13

13 13
e e
38 8

TARQVINII GALLVTII SABINI E SOCIETATE IESV

VIRGILIANAE VINDICATIONES

& Commentarij tres

DE

TRAGOEDIA

COMOEDIA

ELEGIA

Cum Priuilegio

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMAE, Ex Typographia Alexandri Zannetti. 1621.

Superiorum Permiſſu.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SERENISSIMO PRINCIPI
FERDINANDO GONZAGAE MANTVAE DVCI.

ROMA VITTORIO EMANUELE

TARQVINIVS GALLVTIVS. F.

VEREOR equidem, Sereniſsime Princeps, ne ſic temerarium ſit, iſtius tutelam gratiæ Commentarijs hiſce tam vilibus expetere, quemadmodum ſuperbum eſſet, nullum omnino tam imbecillis fœtibus auxilium quærere. Cœpit inter eos, qui ſcripta produnt in vulgus, vſitatum eſſe iam artis genus, eleuare pretium operis ſui, mercisq. propoſitæ deſpicientiam per ſimulationem officij profiteri. ſed quæ alijs aſsimulata modeſtiæ ſpecies eſt, ea mihi ſine fallacijs, & fuco veritas, ac ſimplicitas eſſe debet; qui penitus intelligam huius mei futilitatem laboris, & fructum induſtriæ leuem, aſpectum, lucemq. non exoptantem. Ac ſtatueram ego quidem, quicquid hoc erat à me, vel temere fuſum, vel obſeruatè compoſitum omnino premere; aliaq. potius Ethicæ perficere meditamenta doctrinæ, quæ mihi nunc Ariſtotelem interpretanti ſunt in manibus affecta, & primis tantum initijs inchoata. Sed dum molior, & nocturna,

diurnaq. opera materiam verſo, ex rei magnitudine video mihi deeſſe ingenium, ex valetudine ſentio conatum operi non ſatis eſſe. Interiungere adeò, ac poſita interim manu de Moralium tabula, ſubſiſtere decreui; quæque melius fortaſſe inter aduerſaria continuiſſem, in publicum emittere: vt in viuentium numero me probarem eſſe non otioſum, nec fruges viderer omnino conſumere ſine fruge. Cauſam verò cur hæc honori tuo non dubitarim inſcribere, nemo quæret, qui meum erga te vetus obſequium litteris quoq. conſignatum agnouerit, & harum argumenta ſcriptionum inſpexerit, quæ non alium oppidò, quàm te præſidem ſibi depoſcunt, ac dominum. Vindicatur in his poëtarum apex, faſtigiumq. Virgilius: qui quoniam ſi viueret, in tuo profectò viueret, debet etiam mortuus inuenire defenſionem, & requietem in tuo. Explicatur in ijſdem antiqui Dramatis, Elegiæ, ac totius pene Poëticæ ratio. At vnus tu, quod magni Principis erat, opulento Choragio, machiniſq. faberrimis antiqui Theatri miracula reddidiſti minora, & quod erat ingenioſiſſimi, ſic Poëticam adamaſti, vt non modo poëtas ipſos gratia foueas, & ſtudio, quod eſt commune multorum, ſed carmen etiam condere poſsis egregium, quod ſanè paucorum eſt, ac prope tuum. Nihil enim hic ego dico de illa tua diſciplinarum omnium comprehenſione perfectiſsima, quæ & in conſpectu mortalium eſt, & mihi ſatis amplum euulgatæ iam olim ſuppeditauit argumentum orationis. Tantum oro, vt munus hoc alioqui deſpicandum, ac tenue non aſperneris, meaſq. vigilias noctem iure poſtulantes, ac tenebras apparere ſub tuo nomine patiaris. Vale.

RE-

RECENSIO CAPITVM QVAE IN Virgilianis vindicationibus explicantur.

Ex Prolegomenis

quibus variæ poëtarum defenſiones proponuntur ab Ariſtot. deſumptæ.

Defenſio prima ex eo petita, quòd poëta peccatum duplex ſit, alterum proprium, & per ſe, alterum extrinſecus accidens, & quodãmodò alienum. pag. 1

Defenſio ſecunda ex decoro, & ex eo, quòd poëta res fingat, quemadmodum decuit, aut oportuit eſſe. 4

Defenſio tertia ex opinione vulgari, ac fama peruēteri de re, quam poëta commemorat. 4

Defenſio quarta ex vſu, & conſuetudine illarum gentium, quarum actiones imitatur poëta. 6

Defenſio quinta ex ijs, quæ rem circumſtant. 7

Defenſio ſexta ex varia ſignificatione eiuſdem vocabuli apud gentes, & populos varios. 8

Defenſio ſeptima ex metaphora, verboq. tranſlato. 10

Defenſio octaua ex accentus mutatione, quæ longè variam eidem vocabulo ſignificationem impertitur. 11

Defenſio nona ex interpunctione, variaq. membrorum in oratione diuiſione. 13

Defenſio decima ex amphibolia, verborumque ambiguorum explicatione. 14

Defenſio vndecima ex alicuius vocabuli vſu communi. 15

Defenſio duodecima ex interpretatione alicuius vocabuli, cui multiplex, & varia ſignificatio ſit. 15

Defenſio tertiadecima ex depulſione præiudicatæ alicuius opinionis. 16

Defenſio quartadecima ex eo, quòd credibile ſit, multa re ipſa fieri, quæ nos fieri non poſſe putamus. 17

Defenſio quintadecima ex ratione, ac modo, quo à Dialecticis ſophiſmata ſoluuntur, & elenchi. 18

Defenſio ſextadecima ex varijs doctorum hominum opinionibus, quarum ſingulas quantumuis pugnantes ſequi, ac probare varijs locis poëta poteſt. 18

Quæſtiones, quæ in ijſdem Vindicationibus expenduntur.

Ex primo lib. Æneid.

AN Virgiliani operis initium ſit. Ille ego, qui, &c. 20.21.22
An Aeneas primus in Italiam venerit. 23.24
An abſurdè, ac præter decorum Iuno Troianis fingatur infenſa. 25.26
An Homero Virgilius anteferendus ſit. 28.29.30.31
An Aeneæ notio aliqua, aut præparatio Virgiliano præponenda operi fuerit. 27.30
An Aeneas rectè in naufragio timens inducatur. 32. & ſeq.
An rectè ceruos in Lybia poſuerit Virgilius, cedroſue, aut onagros in Italia. 37.38.39
An in Templo Didonis eſſe pictura debuerit. 40
An Dido Aeneæ fuerit æqualis, eademq. floruerit ætate. 41
An iure pius dicatur Aeneas. 47. & ſeq.
An cum Aeneæ pietate congruat, quòd viros octo viuos reſeruarit ad buſtum Pallantis immolandos, quòdq. Mago, Lucago, Turno ſupplicibus non dederit veniam. 53.54.55.56
An Cupidinis in Aſcanium conuerſio ſuperuacanea ſit, contraque mulieribus Troianis aliquod dandum hoſpitium fuerit, quod in opere deſideretur. 56.57.

Ex ſecundo lib. Æneid.

AN Poëticæ, atque Hiſtoriæ initia differre debeant inter ſe, & an rectè factum ſit initium libro ſecundo. 58.59.60.61.
Cur Aeneas tam ſæpe dicatur Pater. 64.65
An dracones aliqui ſint iubati vt ſcribit Virgilius. 65.66.67.
Fuerit ne Phthius Achilles, an Lariſſæus. 68.69.70
An bene Troianorum aurum dicatur barbaricum. 71.72.
An Aeneæ de occidenda Helena deliberatio à decoro diſcedat. 73

Ex tertio lib. Æneid.

AN rectè tertij libri narratio à narratione ſecundi ſeiuncta fuerit. 78.79
An molitio claſſis ſub Antandro veroſimilis ſit. 80.81
Cur ad tumulum Polydori ſanguis è fruticibus fluxerit, & an ſacrificium illud in Thracia ritè peractum fuerit. 82.83
An Delos inſula verè, aut veriſimiliter mobilis aliquando fuerit. pag. 83.84.85
An Dij Penates, & vates Helenus rectè confugiant ad famam, nec aliunde rem cognitam habere videantur. 86.87
An Siciliæ ab reliqua Italiæ parte diuulſio ad Deos potius, quàm ad

maris

maris vim referri debuerit. 87.88.89.
Cur humilis dicatur Italia. 90.91
Quid in Aetnæ deſcriptione reprehenderint aliqui. 92.93

Ex quarto lib. Æneid.

AN Atlantis deſcriptio, Mercuriјque ad eum montem digreſſio ſuperuacanea ſit. 94.95.96
An Draco peruigil ad Heſperidum hortos ſomnifero ali papauere debuerit, vt fingitur. 97.vſq.ad 101
Cur Dido moritura alterum tãtum dicatur exuta pedem. 102.104.105

Ex quinto lib. Æneid.

AN triremis Chimæra rectè fingatur. 106.vſq.ad 110
An columba Veneri matri ſacra rectè ab Aenea iaculatorum ictibus expoſita fuerit. 111.vſq.ad 116

Ex ſexto lib. Æneid.

AN rudentes nauium habenæ rectè dicantur. 117.118
An Inferorũ monſtra ſupra fingẽdi leges excogitata ſint. 119.120
An Palinurus Velinum portum rectè nominarit eo tempore quo nullus eſſet. 121.vſq.ad 126
An ſecum pugnet poëta, quòd Theſeum apud Inferos æternum ſedere ſcribit, quem antea dixerat ad ſuperos euaſiſſe. 127.128
Cur Dido apud Inferos inter amantes potius in campis lugentiũ, quàm inter eos, qui ſibi mortem conſciuerant poſita ſit. 129.vſq.ad 135
An rectè Græcorum Vmbræ, conſpecto apud Inferos Aenea, perterrefactæ fingantur, quæ ab eo lædi non poterant. 136.137
An in laceratione Deiphobi aliquid Virgilius finxerit hiſtoriæ, rationiue contrarium. 138.139.140
Cur Syluius dicatur poſthuma proles, qui Aeneæ longæuo, ſeniique, non mortuo natus ſit. 141.142.143
Quid geminæ ſomni portæ ſignificent, & cur Aeneas, ac Sibylla ex eburnea ſint dimiſſi. 144.vſq.ad 148

Ex ſeptimo lib. Æneid.

AN cerui vulnus, ac mors, belli, quod inter Aeneam, & Latinos exarſit, idonea cauſa videatur. 149.150.151
An in catalogo militum Italorum aliqui numerentur inaniter, ac fruſtra, cum poſtea nihil agant. 152.153

Ex octauo lib. Æneid.

AN Imperatoris boni officium in Aenea deſideretur, qui ſuos in magno diſcrimine deſerit. 154.157.158
An licuerit Virgilio facere Tyberim, ſiluaſq. mirantes. 159

Ex nono lib. Æneid.

AN Troianarum nauium in Deas metamorphoſis reprehenſioni obnoxia ſit. 161.& ſeq.

Quæ

Quæ nam diei pars melior, quæue deterior à Virgilio, aliſque dicatur auctoribus. 167.168.169
An vera ſint, quæ de pueris gelu duratis in Italia ſcribit Virgilius: quarumue nationum ille mos fuerit. 170.171.172
Aquila ne cygnum in certamine vincat, vt fingit Virgilius, an contra vincatur à cygno. 173.174
An Inarime vox vna rectè ſit à Virgilio conformata, cum & duæ, & diuerſa ſignificantes apud Homerum ſint. 175.176
An flaui epitheton Tyberi fluuio rectè conueniat. 177.178.179.180

Ex decimo lib. Æneid.

AN Etruriæ, Italiæque loca ordine perturbato recenſere Virgilio licuerit in Catalogo. 181.182
An Virgilio pugnantes opiniones ſequi fas fuerit, ac dicere, diem obitus eſſe cuique fatalem, & mori tamen aliquos ante diem. 183.184.185
An veroſimile ſit, Lucagum ab Aenea fuiſſe nomine ſuo compellatum. pag. 186.187
An rectè Orodem moribundum inducat Mezentio vaticinantem exitium. 188.189

Ex vndecimo lib. Æneid.

AN cygni rectè dicantur à Virgilio rauci, cum ſint maximè canori. 190.191
An equus Pallantis rectè in domini funere lacrymans inducatur, cum lacrymæ vni datæ homini videantur, vt riſus. 192. vſq. ad 195

Ex duodecimo lib. Æneid.

AN ſingulare certamen inter Aeneam, & Turnum prudenter, & cum ratione fingatur. 196
An Virgilij poëma ſit abſolutum, ac perfectum, in quo nuptiæ, nouique regni inita poſſeſſio deſideratur. 198. & ſeq.
An in opere Virgiliano vna ſit fabula, & vna actio. 202

Ex tribus orationibus de Virgilij allegoria.

AN in Epopœia poëtarum vniuersè, nominatimque in Virgiliana lateat allegoria, & aliqua interioris doctrina philoſophiæ. 210
Num doctrina, & philoſophia, quæ comprehenditur in opere Virgiliano, de moribus, ac ciuili gubernatione ſit, an de natura. 220
An ipſa morum, & ciuilis doctrina, quæ in Aeneide continetur, certa ratione tradatur, ac via; ſic prorſus, vt perpetua, nec interrupta præceptorum ſeries ſit. 234

RE-

RECENSIO CAPITVM, quæ tractantur

In Commentario de Tragœdia.

PRoœmium. In quo Notatio, Antiquitas, & Definitio Tragœdiæ traditur. pag.249

De fine, qui Tragœdiæ propoſitus eſt. Caput I. 251

De Tragœdiæ partibus vniuerſe. Cap.II. 254

De Fabula. Cap.III. 254

De Moribus. Cap.IV. 257

De Sententia. Cap.V. 261

De Dictione. Cap.VI. 263

De Apparatu. Cap.VII. 266

De Scena. Cap.VIII. 269

De Machinis, & aulæis. Cap.IX. 271

De Histrionum indumentis. Cap.X. 273

Appendix. Ad Apparatum. de Tragœdiæ peragendæ, recitandæque ratione. 274

De Partibus quantitatis. Ac primo quidem de Prologo. Cap.XI. 275

De Epiſodio. Cap.XII. 276

De Exodo. Cap.XIII. 277

De Choris. Cap.XIV. 278

Appendix ad Chorum, & eiuſdem officia. 284

De Commo. Cap.XV. 287

De alia partium, quæ quantitatis ſunt, diuiſione. Cap.XVI 289

De Protaſi. Cap.XVII. 290

De Epitaſi. Cap.XVIII. 291

De Cataſtropha. Cap.XIX. 292

De Generibus Agnitionum varijs. Cap.XX. 297

De alia quadam Agnitionum partitione. Cap.XXI. 304

An extra Scenam cædes proferre fas ſit. Cap.XXII 306

E ſuperioribus errandi modis, quis nam in Tragœdia præſtantior ſit. Cap.XXIII. 309

An inſignis vel probitate, vel ſcelere præditi homines idonei Tragœdiæ ſint. Cap.XXIV. 314

An illæ Tragœdiæ felici exitu terminatæ, dici potius Tragicocomœdiæ debeant. Cap.XXV. 318

An argumenta [illegible] tium. Cap.XXVI. 320

An Tragœdia ſit Heroico Poemate præſtantior. Cap.XXVII. 323

RE-

RECENSIO CAPITVM,
quæ tractantur

In Commentario de Comœdia.

Proœmium;in quo definitio traditur. pag.327
De Notatione,atq. Etymologia Comœdiæ. Cap.I. 329
De varijs Comœdiarum generibus apud Græcos. Cap.II. 331
De Comœdiarum alia partitione apud Latinos. Cap.III. 332
An ex hiſce Comœdijs qualibet ſit imitata deteriores. Cap.IV. 335
Cur ex omni mortalium numero Comœdia ſibi ſepoſuerit imitandos deteriores. Cap.V. 337
An ridiculum conueniat in omnes Comœdiæ formas. Cap.VI. 338
Quorſum Comœdia riſum excitet. Cap.VII. 339
Quæ ſint cauſæ ridiculi, quibuſque ſit e fontibus petendus riſus. Cap.VIII. 340
De Perſonis ridiculis. Cap.IX. 341
De rebus ipſis, quæ dicuntur,agunturq.ridiculè. Cap.X. 348
De alijs quibuſdã locis,vnde peti dicta,& ridicula queat.Cap.XI. 349
De Comœdiæ partibus vniuersè. Cap.XII. 353
De partibus qualitatis. Cap.XIII. 353
De muſicis modis,ac Tibijs Comœdiarum. Cap.XIV. 356
De partibus quantitatis. Ac primo quidem de Titulo. Cap.XV. 359
De Argumento. Cap.XVI. 361
De Prologo. Cap.XVII. 365
De Actibus. Cap.XVIII. 368
An Actus omnino,ac prorſus oporteat eſſe quinque.Cap.XIX. 372
De Scenis. Cap.XX. 373
Quid in ſingulis ſequendum,& faciendum ſit Actibus. Cap.XXI. 375
De Fabulis illis, quæ dictæ ſunt à nouis ſcriptoribus Tragicocomœdiæ. Cap.XXII. 377
De Comœdijs illis,quæ Paſtoritiæ nominantur. Cap.XXIII. 378

RE-

RECENSIO CAPITVM, quæ tractantur

In Commentario de Elegia.

Elegiæ antiquitas, & ſcriptores. Caput I. pag. 383
Notatio nominis, & etymon Elegiæ. Cap. II. 384
Elegiæ Materia. Cap. III. 386
An Elegia ſit vere Poëſis, vbi de poëtica, deque imitatione agitur vniuersè. Cap. IV. 395
Ad quam Poëſeos formam reuocetur Elegia. vbi de poëticæ generibus agitur ſingulis. Cap. V. 401
De Elegiæ partibus vniuersè. Cap. VI. 412
De partibus quantitatis. Cap. VII. 413
De Inuocatione. An omittenda ſit. Cap. VIII. 413
De Principio, & Propoſitione. Cap. IX. 416
De Narratione. Cap. X. 418
De Epiſodio. Quid ſit, & quotuplex. Cap. XI. 420
De duplici Epiſodio Elegiæ. Ac primum de longiore. Cap. XII. 421
An Epiſodium Elegiæ ſine reditu probabile ſit. Cap. XIII. 425
De altero Epiſodio Elegiæ breuiori. Cap. XIV. 437
De Fine. Cap. XV. 441
De partibus Qualitatis. Ac primò quidem de Conſtitutione. Cap. XVI. 451
De Moribus. Cap. XVII. 453
De Sententia. Cap. XVIII. 455
De Dictione. Cap. XIX. 459

MVTIVS VITELLESCVS,
Societatis Ieſu Præpoſitus Generalis.

CVm Vindicationes Virgilianas, & tres Commentarios de Tragœdia, Comœdia, & Elegia, P. Tarquinij Gallutij Societatis noſtræ, tres eiuſdem Societatis, quibus id commiſimus, recognouerint, ac in lucem edi poſſe probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandentur, ſi ita Reuerendiſſimo D. Viceſgerenti; & Reuerendiſſimo P. Magiſtro Sacri Palatij videbitur. In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus. Romæ 26. Februarij 1620.

Mutius Vitelleſcus.

Imprimatur, ſi videbitur Reuerendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palatij Apoſtolici.

Cæſar Fidelis Viceſgerens.

EGo Petrus Arcudius Corcyræus, de mandato ſuperiorum hoc opus eloquentiſſimi, ac religioſiſſimi Patris Tarquinij Gallutij ſumma animi voluptate perlegi; quod varium, multiplex, ac eruditionis plenum ſit. Proinde digniſſimum cenſeo, quod in lucem prodeat. Non enim dubito, quin deinde frequenti vſu, & lectione doctiſſimorum virorum, qui præ manibus illud habituri ſunt, teri debeat. præſertim eorum, qui hac ingenua nobiliſſimaq. facultate Poëtices oblectantur; & diuini Poëtæ Virgilij, alterius nimirum Homeri latini, mirum artificium, grandiloquum genus carminum, grauitatem ſententiarum, magnificum argumenti apparatum, ac totius operis maieſtatem inſpiciunt, & ſuſpiciunt; & ſuſceptum illius patrocinium aduerſus calumniatores meritò probatiſſimum habebunt.

Imprimatur. Fr. Gregorius Donatus Romanus Magiſter, & Socius Reuerendiſſimi Patris Fr. Hyacinthi Petronij Romani Sacri Palatij Apoſtolici Magiſtri, Ordinis Prædicatorum.

TARQVINII GALLVTII SABINI E SOCIETATE IESV

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VIRGILIANAE VINDICATIONES & Diſſertationes Poëticæ.

PROLEGOMENA.

QVIBVS POETARVM VARIAE Defenſiones exponuntur, ab Ariſtotele traditæ in capite Poëtices XXIII.

ARISTOTELES intelligendi ſummus auctor,omniſq; doctrinæ ſine controuerſia princeps,traditis vniuerſæ poëticę præceptionibus egregijs, rationes etiam ad extremum propoſuit, defendendis à calumnia Poëtis accommodatas. Eam adeo mihi mentem iniecit, vt Virgilij patrocinium ſuſciperem aduerſus eos, qui auderent aram illam ſapientiæ profana propè temeritate contingere. Quo magis mihi faciendum putaui,vt antequam in hunc campum deſcenderem, locos ipſos Ariſtotelis explicarem, quos ille tamquam fontes aperuit,

& velut armamentaria quædam eſſe voluit, vnde Poëtarum defenſiones, & præſidia depromeremus. Hinc enim intelligent ij, qui noſtras haſce concertationes excepturi legendo ſunt (modo lecturi ſint aliqui) quaſi felicibus à nobis hoc bellum auſpicijs ſuſcipi tanto poëticæ magiſtro, ac duce ſic præeunte; nec fruſtra me pro Virgilio propugnare inter tam mnltos, & doctos, & claros viros, qui olim iam in hoc puluere deſudarunt. Pauci quippe ſunt, qui Ariſtotelem in rem præſentem aduocarint, cum cauſam adiudicari Virgilio vellent; & qui aliquam præſtantiſſimi operis partem tutati ſic ſunt, permultas oppidò indefenſas, intactaſq; prætermiſerunt. Itaque non me deterruit ab hoc labore Modicius, qui defenſionem hanc arripuit quidem, ſed præcisè, modicèq; tractauit: non Adrianus Turnebus, vir omni rerum cognitione cumulatiſsimus, qui carptim vndique delibauit aliqua: non Pierius Valerianus ſcripturæ caſtigator accuratiſsimus: non alij, qui perſequendis librariorum vitijs, aut illuſtrandis exemplorum cumulo locis, olei multum, operæq; plurimum in Virgiliano poëmate poſuerunt. Quin aliquam exiſtimaui mihi quoque partem ſic eſſe relictam, vt ſecundis, tertijſque ſuus etiam relinquitur in ſtadio curſoribus locus. Cum igitur hunc mihi laborem propriè ſepoſuerim, vt ad Ariſtotelis doctrinam, illud aureum carmen, tanquam ad Lydium lapidem explorarem, vniuerſa illa defenſionis capita, quæ ab eo Philoſopho explicatiſſimè ſunt expoſita, ita equidem hoc initio articulatim, enucleatèque propono.

Principio tria quaſi fundamenta conſtituit, quibus innixi facilè poſſimus eorum, qui temerè in Poëtas inuehuntur, obiecta diluere. Primum eſt, poëtam imitatorem quendam eſſe, pictoribus, ac ceteris imaginum expreſſoribus ſimilem: ex quo conſequens id eſſe debeat, vt res imitetur, & exprimat, vel ita prorſus, vt verè ſunt, fueruntue, vel vt aiunt fuiſſe, vel vt decuit, atque oportuit eſse. Hoc enim ipſi quoque ſequuntur pictores, cum aliquid pennicillo, & coloribus effingunt. quippe qui tales interdum res faciunt, quales verè fuerunt, aut ſunt; interdum tales, quales eas fuiſſe fama vulgauit, interdum eiuſmodi, quemadmodum eas eſſe decebat, ſi decorum & ratio conſuleretur. Secundum: res ipſas, ſiue eas quæ verè ita ſunt, ſiue quæ dicuntur ita fuiſſe, ſiue quas ſic eſſe decet, exponi, ac exprimi à Poëtis beneficio locutionis ornatæ luminibus, ac figuris quidem omnibus, ſed potiſſimum verbis tranſlatis, alijſque qualitatibus orationis, quæ facilè poëtarum nationi conceduntur, & eorum propriæ iudicantur. Tertium: ea quæ in poëſi peccantur, duplici ratione, ac modo peccari. καθ' αὑτὴν, ἢ κατὰ συμβεβηκός. ſemibarbarè, certè non ita Latinè, dici poteſt per ſe, ac per accidens. Per ſe quidem peccari tum ait, cum in ipſa poëtices arte pro-

priè, verèque peccatur: per accidens, cum ex aliarum artium, veluti Medicinæ, Politicæ, Aſtrologiæ, aliarumq; ſimilium ignoratione fit, vt poëta labatur. Exemplum peccati κατὰ συμβεβηκός, hoc eſt, per accidens, ex eo poëta deſumi poſſe ait, qui equum faceret crus dextrum, ſiniſtrumue anticæ, poſticæque partis ex eodem latere ſimul attollentem; cum equorum, aliorumque quadrupedum animantium natura ſic tulerit, vt cum duos vtrinq; pedes ſimul attollunt è terra, priorem ex vno latere, poſteriorem ex altero ſubleuent, vtrumq; ſimul ex vtroque latere, mouere, ac tollere ſine caſu, ac prolapſione non queant; quod idem docuit Ariſtot. in libro de inceſſu animalium, callidèque vidit artifex ille, qui Capitolinum equum, Antoninum Imperatorem ferentem, ex aere pulcherrimo affabre fecit. Hoc inquam erratum Ariſtoteles eſſe dicit ex accidente, quia illa cognoſcere tàm accuratè, ac probè tenere, non eſt poetæ, ſed eius, qui de animalibus, & eorum inceſſu ſedulò, & dedita opera docet. His totius patrocinij firmamentis ita poſitis, diſpoſitiſque, aggreditur rationes ipſas defenſionis varias ex ijs exiſtentes enumerare.

DEFENSIO I.

PRima defenſio petitur ab eo, quod poſtremò loco dictum de tertio fundamento eſt. Ait enim peccatum per accidens, quod in alienis admittitur artibus, erratum quidem eſſe, ſed condonandum poëtæ, tũ præſertim cũ eius errati beneficio artis poëticæ finem multò melius, ac magis aſſequitur: aſſequitur autem melius, ſi ſic errans, ac peccans facit tamen, vt res admirabilior ſit, & ſtupore quodam afficiat legentem, aut auditorem. Exemplum proponit ab Homero deſumptum, cum facit Hectorem nullis ſtipatum comitibus, planèque ſolum Græcorum omnem exercitum auertentem in fugam, & compellentem ad naues. Hoc enim in arte militari peccatum eſt, vt ibi docet Alexander Piccolomineus: quia nemo militiæ ſciens ea diceret, aut facta eſſe commemoraret, quæ ab vno tantum homine fieri ex arte bellica, & fortitudine militari non poſſunt. Sed tamen hoc ipſum erratum videtur eſſe condonandum erranti; quoniam ſic magis oblectat, atque in admirationem legentes rapit: qui finis, vt alibi quoque ab Ariſtotele dicitur, eſt poëtæ, poëticæque propoſitus. Hunc locum ſic, vt diximus exponendum eſſe de peccatis in alieno accidentibus artificio, docet Petrus Victorius, & Piccolomineus, quem paulò ante laudauimus. Nec audiendus eſt Robertellus: qui putauit Ariſtotelem veniam ijs dare, qui peccant in arte ipſa poetica, & per ſe. Qui enim fieri poteſt, vt ij melius aſſequantur artificij finem, qui in ipſo peccant artificio, quod tractant, ac profitentur?

Itaque cum ibi hæc apud Ariſtotelem legimus. Ac primò quidem ſi quis aduerſus artem peccauit: artem alienam intelligere debemus, non propriam, ac poëticam, à qua vel leuiſſimè declinare ſine graui ſapientium reprehenſione non licet. Ceterum quia videbatur nimia dari licentia poëtis, ſi omni liberarentur culpa, cum in aliena facultate ſuo iudicio, ac voluntate peccarent, veniam illam ijs circumſcripſit legibus Ariſt. vt ſi propoſitum conſequi finem poëta ſine vllo artis alienæ peccato poſſit, faciendum ſibi eſſe putet, vt errorem illum quoque aduentitium, externumq; ſubterfugiat. Etenim, inquit, optandum eſt, vt quoad eius fieri poſſit, nulla ratione peccemus. Sed tamen ad extremum illud adiungit; peccatum hoc extrinſecus accidens, ſiue iudicio ſit admiſſum, ſiue ex ignoratione artis alienæ, ſiue accommodatius ſit ad legentium oblectationem, ſiue minus accommodatum, ſemper eſſe leuius, quàm erratum poëticæ proprium. Vt cum Pindarus, & Callimachus ceruas fecerunt cornutas, peccarunt illi quidem, inquit, ſed multò peccarunt minus, quàm ſi ceruas malè fuiſſent imitati, nec eas, quod ad reliquas partes attinet, ſuis coloribus expreſſiſſent: id enim poëtæ proprium eſt, nec in eius artificio deſiderari debet.

DEFENSIO II.

Secunda defenſio naſcitur ex ijs, quæ in primo poſita ſunt fundamento. Si enim, inquit Ariſt. eo nomine reprehendatur poëta, quòd minimè vera narret, atque commemoret, reſpondere appoſitè poterit, ita ſe res expoſuiſſe, vt eas decuit, atque oportuit eſſe, ſi decori, perfectiq; ratio ſit habenda. Ita quidem ſe purgabat in hoc genere Sophocles, cum diceret, perſonas ſe tales effingere, quales eſſe deceret, vt eodem loco ait Ariſtoteles. Et profectò ſic ſuo fungi debet officio poëta, vt exprimat in vno quoque genere pulcherrimum, hoc eſt perfectiſſimas illas rerũ formas, quas Plato appellabat ideas. Si quid igitur in ijs, quę verſibus imitatur eſt vitij, haud ſecus ac aliquis pictor in artificio callidus, emendabit, & corriget; eaq; ita fuiſſe finget, vt illæ rerum abſolutæ poſtulant ideæ, quas animo conſignatas habet.

DEFENSIO III.

Tertia defenſionis ratio ab eodem ducta fundamento tum præſtò erit, cum poëta eo nomine reprehendetur, quòd rationi minimè conſentanea finxerit. Reſponderi quippè poteſt, ijs de rebus, ita famam, ita vulgarem hominum opinionem, communemq; ſententiam

ciam ferre, vt à poëta eas fuiſſe canitur, ac perhibetur, atque id nominatim dici,& reſponderi poſſe ait Ariſtot. in ijs,quæ præter rationem omnem, ac modum paſſim,vulgòque de Dijs commemorantur. Nam Plato in ſecundo, & tertio de legibus Homerum, alioſque poëtas vehementer accuſat, quod in Deos ea conferant, quæ ſceleſtiſsimi homines, ac profligatiſſimi vix patrare ſoliti ſunt. Et Proclus à Platone diſcipulus in libro quæſtionum Platonicarum, quæſtione prima, cuius index eſt; cur Plato poëtas in ſuam Remp. non acceperit, affirmat, Homerum multa non admodum honeſtè mentiri de Dijs; quibus nimirum ea tribuat, quæ mortalium propria ſunt. His igitur accuſatoribus docet Ariſtot. reſponderi debere, ea quæ de Dijs in hominum animos,opinioneſq; ſemel irrepſerant, tametſi abſurda eſſent, ac turpia, non fuiſſe tamen aliter à poëtis exponenda, quàm ab antiquis tradita,& veluti per manus accepta ſubinde fuiſsent:laudatque Xenophanis Philoſophi Colophonij dictum. Is enim cum eos refelleret, qui nihil vellent de Dijs prodi niſi ſanctum, & caſtum, docere ac reſpondere ſolitus erat. At vulgò non ferunt hæc, ἀλλ᾽ οὐ φάσι τάδε. Et ſanè Philoſophi potius veteres accuſandi ſunt, ſi quid in eo genere peccatum eſt: qui dum ſapientiam, rerumque ſcientiam naturalium voluerunt occulere, nec patere omnibus, fabularum,figmentorumq; turpiſſimorum inuolucris omnia contexerunt: quod argumētum tractauit de induſtria Simplicius in procemio Cathegoriarum, & Plutarchus in libello de Homero:vbi multis docent, ex Philoſophorum occulta, ſymbolicaq; doctrina huiuſmodi narrationes extitiſſe de Dijs ab ipſorum natura, & maieſtate prorſus abhorrentes. Hæc inquam erant,quæ reſpondebat Xenophanes cum videret eo nomine Homerum reprehendi, quòd multa de Dijs à ratione plurimum aliena tradidiſſet. ἀλλ᾽ οὐ φάσι τάδε. At vulgò non hæc loquuntur de Dijs homines, quæ vos locutum fuiſſe velletis Homerum.perinde, ac ſi diceret: ea quæ Homerus de Dijs, quantumuis abſurda, & turpia prodidiſſet, fuiſſe deſumpta ex communi mortalium opinione de Dijs. Itaque concedendum eſt,vt ait Ariſtoteles,melius de Dijs dicere,ac ſentire poëtas potuiſſe; ſed tamen id etiam eſt addendum: defenſionem ijs idoneam ex illa vulgata, communique hominum opinione ſuppetere. Id verò ſibi voluiſſe Ariſtotelem eo loco demonſtrabit eius oratio, quæ à Paccio latinè ſic redditur. Fortaſſe enim ſic dicere (hoc eſt ea de Dijs comminiſci) neque meliorem in modum,neque ſecundum veritatem fuerit: ſed tamen ita contingit, vt Xenophanes ait. at vulgò non ferunt hæc. Quibus in verbis perpendendum eſt accuratè quod dicitur [neque meliorem in modum.] Dicitur enim in eam gratiam, vt intelligamus hanc à proximè ſuperiore defenſionem propterea differre, quòd illa contenderet ita res eſ-

fingi ſatius, ac melius fuiſſe;cum ad perfecti formam exactæ ſint; hæc dat,conceditque,meliora eſſe contraria,quàm quæ finguntur;ſed quia translatitia ſunt,ac per manus accepta, immutari non debuiſſe. Neque enim dici facilè poteſt in quãtam incurriſſet populi offenſionem, qui emendare voluiſſet inueteratas illas de Dijs opiniones.

DEFENSIO IV.

QVarta defenſio repetitur item à primo fundamento: vbi dicitur, interdum à poëtis tales effingi res, quales verè fuerunt. Exiſtere quippe poteſt accuſatio ſuperioribus omninò contraria. Vt ſi dicatur: eſto:afferat interdum poëtis, vel decorum,& perfecti ratio, velfama,& communis opinio iſtam mentiendi neceſsitatem, interdum tamen errare videntur in ijs, in quibus aliquod apparet inſigne vitium, nec cernimus id quod dicitur eſſe melius, quàm ſi contrarium diceretur. Huiuſmodi ait Ariſtoteles eſſe,quod de Diomedis armis in Iliadis x.canitur ab Homero. Cum enim ſignificare,atque oſtendere vellet, Diomedem vnà cum ſuis humi cubantem ita de nocte dormiſſe,vt tamen haberet omnia parata, expeditaq; ad tuendam ſalutem,ſubitumq; hoſtium impetum propulſandum,dixit,Diomedem ipſum, eiuſq; milites ita collocaſſe lanceas,vt erectæ ſtarent,ima parte humi defixa,atque vt verius dicam inſtrumento quodam incluſa, quod ſpiculorum,lancearumq; recipiendorum cauſa humi figebatur. Ait enim disertè haſtas illas erectas ſtetiſſe ἐπὶ σαυρωτῆρος. Euſtathius autem docet, σαυρωτῆρα Græcos appellaſſe ferrum quoddam excauatum,intra quod,cum eſſet humi defixum,haſtæ, & ſpicula collocabantur;tum vt erecta facilius ſtarent, tum vt ne ima pars haſtarum oblita limo corrumperetur. Si quis igitur Homerum erraſſe dicat, quòd haſtas ita defixas intra thecam illam ferream fecerit, vt quoniam erant refigendæ, illicò in ſubeuntes aduerſarios conuerti non poſſent; ac non potius finxerit in hoſtes iam directas, atque in eam conuerſas partem, vnde illi venturi putabantur; ſi quis inquam hæc reprehendat, reſpondere nos iubet Ariſtoteles, vſum illum antiquorum fuiſſe Græcorum, quorum Homerus in toto illo poëmate mores effingit. Ea quippè tempeſtate Græci cum haſtas paratas, ac expeditas haberent, ſic,vt à poëta dicitur, habere ſoliti erant: qui mos, inquit, etiam nunc apud Illyricos retinetur. Itaque in hac etiam defenſione dãdum eſt,accommodatius quidem futurum fuiſſe,ac melius id,quod aduerſarij contendunt, ſi ſpectetur res ipſa per ſe (quis enim non videt,ſpicula in hoſtes conuerſa multò paratiora eſſe, quàm ea,quæ humi ſunt,atque intra thecam defixa?) ſed tamen quia vſus earum gentium id fingi à poëta non patiebatur, rem exprimere talem oportuit.

qualis

qualis verè fuit,non qualem eſſe decuit ex perfecti ratione, abſolutiq; præſcripto. Non enim propterea poëta prorſus abhorret à vero,quod veroſimile illi propoſitum ſit ad imitandum.vtrumq; enim permiſcet: ſed dicitur tamen propter ampliorem partem,potioremq; veroſimile potius ſequi, quàm verum.

DEFENSIO V.

QVinta defenſio hæret item in primo fundamento. Habet enim confirmationem quandam rationum,cur aliquid ita fingi, aut commemorari oportuerit, vt à poëta fictum, & commemoratum eſt. Ait ergo, cum aliquid reprehenditur à poëtis dictum, fictumue perperam, intuendum eſſe non modò quod dicitur, fingituruè, ſed ea, quæ Græcè dicuntur περιστάσεις: ſemilatinè circumſtantiæ: hoc eſt eum qui agit,aut dicit,eum,cui aliquid dicitur, aut aduerſus quem aliquid fit, quando,cui,cuius gratia:veluti boni maioris cauſa,vt fiat, mali maioris cauſa,ne fiat. Monet nimirum hæc defenſio eos,qui poëtas à criminationibus vindicare voluerint, vt non illa tantummodò ſpectent,quæ dicuntur, aut fiunt, verum etiam, à quo, cui, quando, cur,& cuius rei gratia dicantur, aganturue. Faciunt enim ſæpè loca, perſonæ, tempora, aliaque rerum genera, quæ ibi perſequitur Ariſtoteles, vt quod alioqui turpe videtur,aut abſurdum,honeſtum, & prudenter excogitatum eſſe videatur.In tertio Iliad. vt hoc exempli cauſa dicatur, Menelaus illa quidē impudenter,ac impiè iactat in Iouem.

Ζεῦ πάτερ οὔτις σεῖο θεῶν ὀλοώτερος ἄλλος:

Iuppiter ô pater haud te eſt pernicioſior vllus.

Quæ ſine dubio eſſent in Homero reprehendenda, niſi dicerentur à Menelao ſupra modum irato, ac pene furente. Huc etiam pertinet, quod Ariſtoteles tradit in ſecundo Rhetor. de Hygieonte. qui Euripidem idcircò reum fecit, quod in quadam Tragœdia dixiſſet eſſe peierandum. A tempore quippe, ac loco ſuæ cauſæ purgandæ rationem idoneam ſumpſit Euripides apud Iudicem; affirmans, Bacchanalibus id à ſe fuiſſe prolatum in ſcena: perinde quaſi diceret, vacare culpa, & reprehenſione illo tempore, ac loco debere,quæ cæteroqui non reprehenſionem modo, ſed pœnam,atque ſupplicium commererentur. Nihil attinet ceteras periſtaſes exemplis illuſtrare.notæ ſunt ipſæ per ſe, in primiſq; finis, & id cuius gratia aliquid dicitur, aut fit. quod profectò ſpectandum eſt plurimum. Sæpè enim aberrare videntur à decoro poëtæ, cum decoro maximè ſeruiunt. quippe qui multa dicunt,aut comminiſcuntur boni maioris gratia, multa vitandi,declinandiq; maioris mali, vt dicitur hic ab Ariſtotele.

DEFENSIO VI.

SExta defenſio aggreditur exponere rationes , quæ peti poſſunt à ſecundo fundamento, vbi poſitum eſt, eſſe diligenter inſpiciendas locutionis varias qualitates, ac formas: quæ faciunt ſæpè, vt eiuſdem orationis varijs locis ſententia variet. Affirmat ergo primum Ariſtoteles, id accidere, atque vſu euenire ſæpiſſimè, vt vocabulo poëta vtatur aliquò, quod apud aliam gentem aliud planè ſignificet, quàm quod apud eam notat, cuius lingua ille verſus ſuos, ac poëmata ſcripſit. Iubet ergo linguæ nos vim perpendere, qua poëta in ſcribendo eſt vſus, qui reprehenditur. idque magis exponit, declaratq; tribus omninò ab Homero acceptis exemplis. Primum eſt Iliad. primo; vbi vulgatiſſimæ illius peſtilentiæ Apollinis ira in caſtra Græcorum debacchantis aggreſſus initia commemorare, ait primum ea lue correptos eſſe οὐρῆας. quæ vox vulgò apud Græcos ſignificat mulos. atque ita latinam illam fecere aliqui, qui ſunt Homerum verſibus interpretati.

Primum lethiferis petijt Deus agmina telis
Mulorum, atque canum: tandem diſcrimine nullo
Ipſos Argolicos iaculis inuaſit acutis.

Cum ergo inſimularetur Homerus, quod ſine conſilio, ac propè iocular iter inter animantia, quæ primum ea peſtilentiæ vis afflaſſet, poſuiſſet mulos, reſpondet pro eo cauſam agens Ariſtoteles, defendi Homerum facilè poſſe, ſi non Græcorum tantum , ſed aliarum quoque gentium finitimarum linguam, & vocabula reſpiciamus: Quamquam enim οὐρεῦ Græcis ipſis eſt mulus , alijs tamen gentibus eſt cuſtos: adeoque contendit, Homerum ea voce indicare voluiſſe, non quidem mulos , ſed vigiles, & cuſtodes caſtrorum: qui quoniam ſub dio pernoctânt, ac pro foribus excubant, magis erant quàm alij, peſtilentiæ, ac lethiferis illis telis Apollinis opportuni. Et profectò canes , qui ſubiunguntur, hanc maximè probabilem faciunt coniecturam: cum ipſi quoque cuſtodes Regum eſſent , & cuſtodiæ cauſa Heroicis temporibus à Regibus alerentur, haberenturq; perdiligenter. Idcircò in Odiſſ. libro ſecundo Telemachum in concionem euntem comitantur δύο κύνες ἀργοὶ duo canes curſu celeres , ac veloces. id quod in Euandro Virgilius expreſſit Aeneid. viij.

Nec nôn & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumq; canes comitantur herilem.

Nam quemadmodum vigiles illi, excubitoreſq; pro portis, omnium militum maximè erant expoſiti peſtilentiæ, ſic inter alias animantes, ac mutas belluas canes omnium primi corripiendi fuerunt , qui caſtrorum oſtia, ipſorum Regum , ac Principum tentoria, dies , no-

ctesque tuebantur. Rectè igitur Homerus de peſtilentia.

Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο καὶ κύνας ἀργούς :

Cuſtodes primum inuaſit, celereſq; moloſſos.

Secundū exemplum petiuit ex Iliad. x. vbi de Dolone ait Homerus.

Ὅς ῥά τοι εἶδος μὲν ἔην κακὸς, ἀλλὰ ποδώκης :

Turpis erat ſpecie: plantarum at robore pernix.

In quo quidem idcircò peccare videtur, quòd cum εἶδος acciperetur vulgò pro forma totius corporis, omniumq; ſtructura membrorum pugnantia loqui videbatur, cum diceret, eum curſu velocem, ſummaq; pedum eſſe præditum pernicitate, quem ante dixiſſet, habere turpem formam, hoc eſt totius corporis habitudinem, conſtitutionemq; membrorum prauam, ac vitioſam. Volunt enim curſores celerrimi compoſitionem corporis egregiam, ſingularemq; membrorum omnium ſymmetriam, ex qua exiſtit agilitas, vt docet Ariſtoteles ipſe in ſecundo Rhet. Sed huic criminationi Ariſtot. hic occurrit, affirmans eam vocem εἶδος non ſic interpretandam eſſe, quemadmodum vulgò vſurpabatur, ſed ex conſuetudine, vſuque Cretenſium, qui cum aliquid appellant εὐειδὲς id intelligunt, quod pulcram, elegantemq; faciem habet. Quare dempta particula εὐ, ſeparatum, abiunctumque vocabulum εἶδος nihil aliud erit apud Homerum eo loco, niſi facies, ſignificabitque, Dolonem turpi fuiſſe, prauaque facie, non enormi, deformiq; corpore; atque vt loquitur Ariſtoteles ἀσυμμέτρῳ. Iure igitur addere potuit ἀλλὰ ποδώκης. ſed pedibus velox, quia fieri facilè poteſt, vt turpi aliquis facie ſit, ſed membrorum tamen habeat conuenientiam optimam, & ſymmetriam. Tertium exemplum aſſignatur in Iliad. ix. vbi Vlyſſi, & Phoenici à Græcorum Principibus ad placandum Achillem allegatis Patroclus eiuſdem Achillis iuſſu conuiuium parat. Inducit enim Achillem Homerus imperantem Patroclo, vt legatis illis in conuiuio præbeat ζωρότερον.

Μείζονα δὴ κρατῆρα Μενοιτίου υἱὲ καθίστα,
Ζωρότερον δὲ κέραιρε, δέπας δ' ἔντυνον ἑκάστῳ.

Maiorem nobis ſtatues cratera Patrocle,
Vinaq: miſcebis generoſa meracius, atque
Vt ſua cuique adſint curabis pocula prompta.

Ita latinè reddidit hos verſus aliquis; ratus ζωρότερον eſſe vinum merum, ſiue meracius. Id quod ſanè vox illa vulgò ſignificat. Sed Ariſtoteles docet, aliam eo loco illi vocabulo ſubiectam eſſe notionem; & Homerum à Zoili calumnia vindicandum eſſe, qui dicere ſolitus erat, non debuiſſe propinari hoſpitibus illis vinum meracius tāquam ebrioſis, & vinolentis. liberandum, inquam, Homerum ab ea criminatione docet, quod ζωρότερον ibi non pro vino meraciori poſitum ſit, quo delectantur ebrioſi, quemadmodum vulgò ponebatur ab alijs;

ſed

ſed pro comparatiuo,ſiue pro aduerbio,celeritatem, & feſtinationem ſignificante. ſic inquam , vt iubeat Achilles dari conuiuium legatis ζωρότερον, celerius, & feſtinantius. καὶ τὸ ζωρότερον δὲ κέραιρε. οὐ τὸ ἄκρατον ὡς οἰνόφλυξιν, ἀλλὰ τὸ θᾶττον, inquit Ariſtoteles. quaſi dicat, & cum dicitur ζωρότερον præpara, ſiue præbe, ac propina,non iubetur præparari meracius vinum, quod proponitur vinolentis, ſed conuiuium adornari feſtinanter, ac citò: quod legatis ſubito in tentorium introgreſsis erat celeriter exhibendum.

DEFENSIO VII.

Septima defenſio ponitur in metaphora. Nihil enim eſt apud Poëtas frequentius,quàm vt id, quod abſurdum alioqui videbatur, beneficio tamen tranſlationis dicatur appoſitè. Quatuor hoc Ariſtoteles explicat exemplis, accerſitis item ab Homero. Primum eſt in Iliad. ſecundo,in exordio,quod aliqui latinitate ſic donant.

Altera turba Deum,noctem,populiq; Pelaſgi
Per totam placido mulcebant corpora ſomno.

Si enim dicat aliquis imprudenter,& ſtultè cani,Deos totã noctem dormire,qui dormiant numquam,confugere nos docet Ariſtoteles ad metaphoram. Poëta quippe cum ſignificare vellet, non homines modò, ſed Deos etiam eo tempore ceſſaſſe, non potuit aliter Deorum exprimere quietem,niſi ducta ſimilitudine à quiete mortalium, quam cognitam habebat. Eadem defenſione Virgilium facilè tuearis cum de Ioue nõ dubitat dicere.Oſcula libauit Natæ.Olli ſubridẽs, &c.Humana quippe metaphoricè transfert ad Deos: quia cum hominibus eſse ſibi ſermonem intelligit, qui de Dijs nihil informabant animo, niſi quòd è rerum humanarum expreſſum ſimulacris intuebantur. Secundum exemplum eſt in Iliad.x. de Agamemnone.qui grauibus conflictabatur curis, nec vt reliqui Duces ſomnum oculis capere poterat, adeoque dicitur ab Homero de multa nocte campos reſpicere, ac contemplari Troianos.

Siue hinc in campum Teucrorum lumina vertat.

Si quis igitur hoc etiam irrideat, quod Homerus eum faciat videntem intempeſta nocte, atque inter tenebras Troianum campum, reſpondere oportebit, id dici per tranſlationẽ:vt intelligas non quidẽ oculis Agamẽnonem eum campum aſpexiſſe, ſed animo & cogitatione.Ducum enim eſt,& eorum,qui populis præſunt,de nocte,ac tum etiam cum ceteri ſomnum capiunt, cogitare de hoſtium conſilijs,eorumque copias, ac vires animo reputare. Tertium exemplum ex eodem omninò ſumptum eſt loco.vbi confirmat Homerus,vehementiſſimè commotum Agamẽnonem eſſe, audientem fiſtularum tibiarumq;

ſonum

ſonum in Troianorum caſtris, cum interea Græcorum ceteri dormirent omnes. Poteſt enim aliquis dicere, non eſſe credibile, omnes tum in tam magno exercitu dormiſſe, ac neminem, ſi Agamemnonem excipias, vigilaſſe. Reſpondendum itaque cenſet Ariſtoteles, omnes ibi poni pro multis; cum omne nihil aliud ſit, quàm aliquid multum. Quartum exemplum eſt in Odyſſ. v. vbi dicitur Vlyſſes intentus nauigationi, cœlum, ac ſidera reſpicere, aliaque obire officia ſolertiſſimi gubernatoris. Ait igitur Homerus eo in loco ſolam Vrſam non occidere, illud ſidus vnum Oceani fluctibus haud lauari. quod Virgilius imitatus ita circumſcripſit amplius.

Arctos oceani metuentes æquore tingi.

Hic etiam exiſtere aliquem poſſe Ariſtoteles autumat poëtæ reprehenſorem, accuſantem, arguentemq; quòd ſolam Vrſam expertem occaſus dixerit, cum tamen id in alia quoque ſidera, quæ in eodem Arctici poli circulo ſunt, vbi locantur Vrſæ, cadere, ac conuenire perappoſitè queat. Ergo rationem ſoluendi nodi petit ſimiliter à metaphora. reſpondet enim voluiſſe poëtam ſignificare, inter clariſſima, & notiſſima nobis ſidera Vrſam vnam eſſe, quæ non tingatur oceano: alia ſi qua ſunt, quæ non occidant, & mergantur, obſcuriora eſſe, atque ignobiliora. Illud enim, inquit, quod notiſſimum eſt, vnicum, & ſolum dicimus: τὸ γὰρ γνωριμώτατον, μόνον: translatè nimirum, & per comparationem cum alijs: quæ quia non ita ſunt nota, perinde putantur eſſe ac ſi non ſint.

DEFENSIO VIII.

Octaua defenſio ab accentus ratione deſumitur. qui cum mutatur, dici vix poteſt, quam variam, apud Græcos præſertim, ſententiam iiſdem vocibus tribuat. Exemplum Ariſtot. proponit apud Homerum in Iliad. libro ſecundo, & ſapientiſſimum poëtam à maxima liberat calumnia, quam ei Plato prudentiſsimus alioqui Philoſophus imponit in ſecundo de Rep. Cum enim eius initio libri ij. Iliad. Iuppiter ad Agamemnonem Somnium allegat, vt Ducem illum Græcorum deludat falſis victoriæ promiſsis, eidem præcipit Somnio, vt Agamemnonem ad arma concitet, & peramplã illi polliceatur è prælio gloriam, ex quo plagam erat relaturus inſignem. Præcipit autem hæc Iuppiter, quòd Achillem ornare velit; atque oſtendere, quantum eſſet in eo momenti, ſi pugnaret, quantum ſi pugnam detrectaret, incõmodi. Sic enim ibi canit Homerus ex interpretatione quorundam.

At non vlla quies dulci comitata ſopore
Lumina Rectoris magni ſubigebat Olympi.
Ille ſed intento varios in pectore motus

Volue-

Voluebat, qui nam læſum decoraret Achillem
Multorum fuſo Graiorum ſanguine, iuxta
Naues Argolicas, Sigeo in littore. tandem
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt:
Regem mendaci deludere imagine noctis.
Quem Pater aligeris compellat vocibus vltrò.
Vade comes ſomni citò ſumptis labere pennis
Argolicam ad claſſem, & Regis tentoria quære:
Cui mea iuſſa memor referes ex ordine cuncta.
Indutos armis populos dic nempe Pelaſgos
Educat properè caſtris ex omnibus actos:
Nunc etenim capiet perituræ mœnia Troiæ.

Hoc inquam in loco inuehitur in Homerum Plato, quòd Iouem induxerit deludentem mortales, fallentem, ac mentientem. Nihil enim ait à Dijs alienius eſſe, quàm decipere, ac mentiri. Quin ante Platonem ipſum hoc nomine reprehenſum Homerum fuiſſe, videtur docere hic Ariſtoteles; cum ſubiungit, Homeri patrocinium fuiſſe ſuſceptum ab Hippia Thaſio, Philoſopho graui, ac poëtarum Principis amantiſſimo. Quam tanti viri tutelam ſi vidiſſent aliqui, non ſuſtuliſſent, inquit Petrus Victor. ab Homero verſum illum, cuius dimidiati partem profert hic Ariſtoteles. Putarunt enim mentiri, ac falſa polliceri, tam indignum eſſe Ioue, vt maluerint eam orationem mentientis Iouis inducere, ac tollere, quàm cum Homeri dedecore retinere. In eo enim verſu illud erat. διδοῦμεν δέ οἱ. damus verò. videbatur Iuppiter dicere, nos illi victoriam, aut gloriam ampliſſimam damus. Sed vbi nam poſita ſit illa defenſionis ratio, quam ab accentus variatione petiuit Hippias Thaſius, videndum nunc eſt diligẽter. Robertellus, Victorius, & Madius eam ponunt in articulo ι, contenduntq; hunc articulum οἱ pluralis numeri referri poſſe ad Iouem loquentem, & Deos, ac ſignificare nos: ſic inquam, vt dicant οἱ δὲ διδοῦμεν. nos verò damus victoriam &c. ſed eundem articulum ſi circumflexum aſpero ſpiritui accentum imponat hoc modo, οἷ. pronomen fieri, ac ſignificare αὐτῷ. Hippias ergo Thaſius, inquiunt, vindicauit Homerum ab omni planè calumnia: docens, eſſe illi articulo circumflexum accentum imponendum, vt intelligamus, non ſolum Iouem dicere: Nos damus gloriam, victoriamue; ſed ipſi Agamemnoni damus. Ita dicunt hi, atque alij quidam ipſis antiquiores. quorum doctrina irrepſit etiam in Ariſtotelis Codicem latinè redditum ab Alexandro Paccio. vbi ſic legas. οἱ enim articulus eſt: cui ſi circumflexum addideris accentum, pronomen, ſibi, ſignificat. quæ verba in Græco Codice non ſunt. Sed errarunt quicumque ſic ſunt arbitrati: & errarunt quidem duplici nomine. primum, quia cum articulus οἱ pronomen, ſibi, vel ipſi, ſignificat, ſignificat

cat autem ſæpiſsimè apud poëtas, non aſſumit accentum circumflexum. nec aliud, niſi vnum profertur exemplum ex Homero in Iliad. ϖ. vbi articulus οἱ circumflexum adſciſcat accentum. & in eo tamen exemplo mendum eſt, vt licebit cernere ijs, qui bonos codices conſulere volent.

Secundum iſtorum erratum in eo poſitum eſt, quod quamuis hic articulus ex accentu addito pronomen fieret, & ſignificaret, ipſi, non propterea tamen mutaret ſentẽtiam eorum verborum, nec Homerum iuſta reprehenſione liberaret. Non enim mentitur minus Iuppiter cum dicit Nos (Dij videlicet omnes) victoriam damus, quàm cum ait, ipſi, hoc eſt Agamemnoni, damus victoriam. Sequamur ergo ductum, ac lucem Aphrodiſienſis Alexandri: qui in libro Elenchorum primo ſingulariter hunc locum illuſtrat. Contendit enim, accentus illam mutationem non in articulo οἱ ſed in verbo δίδομεν excogitatam fuiſſe ab Hippia, docente nimirum, eſſe legendnm διδόμεν, accentu in ſyllabam penultimam tracto, qui erat in antepenultima, ſiue in prima; & retinendum eſſe articulum οι ſine accentu, ſignificantem, ipſi, quemadmodum communis vſus, & conſuetudo eſt. Quæ mutatio ſententiam eorum verborum immutat incredibili modo. cum ponatur διδόμεν pro διδόμεναι Doricorum more, vt ibi tradit Alexander. Dorici enim quemadmodum infinito addebant ſæpe ſyllabam initio, vt in ἔναι ἔμμεναι, ſic interdum amputabant vltimam, & ex διδόμεναι faciebant διδόμεν. Hæc, inquam, accentus ex vno loco in alium translatio mirum quantum illorum verborum immutet ſontentiam. quia cum Iuppiter Somnium alloquens dicit διδόμεν δέ οἱ, non dicit affirmatè, damus illi victoriam, ſicut dicebat cum accentu priori δίδομεν δέ οἱ. ſed imperat Somnio per infinitum διδόμεναι, ſiue διδόμεν, vt denunciet conſecuturam victoriam hoc modo. Dic dare illi victoriam. ſiue iubeo, te dare illi victoriam. Id quippe nullam inurere Ioui mendacij notam videtur: cum in ea pollicitatione perſonam ipſe non interponat ſuam, ſed imperet tantummodo ſomno, vt polliceatur Agamennoni victoriã, quem verè ob iniuriam Achillis erat affecturus ignominia, & clade grauiſſima. Similis eſſet apud Latinos fortaſſe locus ambigui in relatiuo qui, ſi abſque accentu, aut aliqua nota ſcriberetur, cum ponitur pro quo modo.

DEFENSIO IX.

NOna defenſio conſtituitur in orationis partitione varia, ſiue in interpunctione membrorum; quæ ſi mendoſior in ſcriptura, vel pronunciatione ſit, orationem ipſam plus nimio perturbat, immutatq; ſententiam. Huius exemplum rei demonſtrat Ariſt. & ex Empedoclis

pedoclis loco ea tempeſtate percelebri. vbi Phyſicus ille rerum naturalium initia litem,amicitiamq; faciebat:ex quibus videlicet extitiſſet,lite dominante, rerum omnium in vniuerſitate compoſitio. Sic enim ipſe arbitrando decreuerat; in longo illo certamine,ac confuſione, quam Chaos antiqui dixerunt, ita demum initam amicitiam eſſe, vt omnia confunderentur tamen,& miſcerentur;gigneretur que aceruus quidam rerum, qui eſſet immortalis,diuinamq; naturam haberet. poſtea verò motu in contrarium verſo, lite iterum gliſcente, diſtincta omnia,ac ſeparata fuiſſe,quæ ſic miſta, coaceruataq; illo cumulo tenerentur. Itaque à lite primùm aggrediebatur Empedocles ipſa rerum initia retexere, deinde ad amicitiam illam inchoatam, imperfectamq; veniebat.tum iterum ad litem reuertebatur,quæ dirimeret omnia, ſecerneretque; vt poſtremò ſuis diſpoſita locis amicitia quadam incredibili necterentur. Cum igitur hæc Empedocles ita canit, vt expoſuimus, ea vtitur oratione, quæ niſi interpungatur appoſitè,videbitur alia omnia ſignificare, quàm quæ ille decreuerat; hoc eſt,miſta,& compoſita corpora fuiſſe rerum initia; & ea elementa,quæ pura & ſimplicia corpora nominamus. Hæc autem orationis perturbatio naſceretur ab aduerbio πρὶν, niſi per interpunctionem ab alijs ſepararetur vocibus, & cum ea iūgeretur,quæ corpora pura, & ſimplicia ſignificat. ζωρά τε τὰ πρὶν, & pura corpora prius fuere.

DEFENSIO X.

Decima defenſio explicat amphiboliam, ex qua naſcitur accuſatio. Producit item Ariſtoteles exempli cauſa locum Homeri ex Iliad. x. παρῴχηκε δὲ πλέον νὺξ. Plurima præterijt nox. vbi nulla profectò eſt amphibologia,niſi videamus ea,quę conſequuntur. Vlyſſes eo loco Diomedem hortatur,ac ſocios, vt quoniam ire ad exploranda Troianorum caſtra decreuerant, maturarent iter antequam omninò præteriret nox,cuius duæ iam exactæ partes eſſent, reſtaret tantummodò tertia.

Ἀλλ' ἴομεν· μάλα γὰρ νὺξ ἄνεται· ἐγγύθι δ' ἠώς·
Ἄστρα δὲ δὴ προβέβηκε· παρῴχηκεν δὲ πλέων νὺξ
Τῶν δύο μοιράων, τριτάτη δ' ἔτι μοῖρα λέλειπται·

Quorum ſententia verſuum ita referri propemodum poteſt.

Sed properemus: abit nox,atq; aurora propinquat.
Aſtra receſſerunt; fugit nox plurima, noctis
Nempè duæ partes: ſed tertia tota relicta eſt:

In his ergo verſibus alicui videri poteſt abſurdi aliquid eſſe ex verbo πλέων, ſiue πλέον. nam apud Homerum ſcribitur per ω. apud Ariſtotelem per ε. Sed quia Græcis vtrolibet modo ſcriptum,idem eſt,at-

que id, quod apud Latinos dicitur amplius, aut plus; nihil attinet hic de ſcripturæ vitio laborare. Videbitur autem aliena, atque incommoda ſententia, ſi πλέων referatur ad initium verſus inſequentis, τῶν δύο μοιράων per comparationem; ſic inquam, vt ſignificet, ex nocte, plus, quam partes duas, aut plus duabus partibus præterijſſe, πλέων τῶν δύο μοιράων. Genitiuo enim vtuntur Græci pro caſu ſexto. Erit, inquam, hoc ineptum & pugnans cum reliquis, ſi ſic interpretandum ſit. Neq; enim reliqua eſſe poteſt noctis tertia pars, ſi plus quàm partes duæ iam præterijt: cum id quod plus eſt, quam partes duæ, aliquid habeat etiam ex tertia parte. Soluitur ergo, inquit Ariſtoteles, hic nodus, ſi ſpectetur amphibolia: dicaturque id ſibi velle Homerum, cum ait, παρῴχηκε πλέων νὺξ τῶν δύο μοιράων, plurimum noctis iam tranſiſſe: duas nimirum partes: ſine ſyntaxi comparatiua. ita vt πλέων νὺξ ſit plurima nox, ſiue plurimum noctis. perinde ac ſi planius latinè diceremus. Id quod in nocte plus eſt, præterijt: id verò quod in nocte plus eſt, & iam præterijt, duarum partium eſt, ſiue duabus omninò partibus continetur. Hæc ita docet Ariſtoteles. Apud Latinos amphibolia nobilis eſt in illo Ennij verſu.

Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe.

Aliæquae ſunt plurimae à Quintiliano diligenter expoſitae in libro ſeptimo capite nono.

DEFENSIO XI.

VNdecima defenſio ſita eſt in vſu communi alicuius dictionis, aut formæ loquendi. Quo ex loco defendi poſſe ait Ariſtoteles id quod vulgò dicunt: Ganimedem adminiſtrare κεκραμένον, hoc eſt vinum, aqua dilutum Ioui: qui nectar, vt dicitur in fabulis, non vinum bibit. Ait inquam id defendi poſſe propter conſuetudinem vſumque ſermonis: quia quicquid bibitur, appellari vulgò videtur κεκραμένον, miſſum, ſiue vinum dilutum. Quæ vetus conſuetudo tantum valuerat, vt ne de Iouis quidem poculo aliter loqui voluerint homines; rati, omnes intelligere nectar cum audiunt Iouis poculum dici κεκραμένον Locum item Iliados xj. hoc defenſionis genere tuetur Ariſtoteles: vbi Achillis ocreæ ſtanneæ dicuntur, quas æreas fuiſſe, aut ferreas certò ſcimus. Vidiſſe quippè Homerum, ait, vulgò ſtannum poni pro aere, ac ferro. Principio enim homines ſtanneis fortaſsè vti cœperunt armis: quæ poſtea etiam inuento aere, ac ferro, ſtannea vulgò, antiquo illo retento vocabulo, dicebantur.

DEFENSIO XII.

DVodecima verſatur in verbo, ac vocabulo multiplicis variæque ſignificationis. Cum aliquod verbum, inquit Ariſt. aut vocabulum

bulum apud Poëtas offendes, quo contraria planè declarari ſententia videtur, illique prorſus aduerſa, quæ conuenit in rem, diligenter eſt videndum, an verbum illud multa, eaque inter ſe diſtracta ſignificet, ex quibus vnum facilè ſit, quod cadat in rem, qua de agitur, aptè,& congruenter. Vt apud Homerum Iliad. xx. ἔσχετο, ſi accipiatur pro hæſit, ſententia non congruit rei, de qua ſermo eſt: ſin autem, quoniam vtrumq; ſignificare poteſt, ἔσχετο poſitum intelligatur pro vetuit, aut prohibuit, optimè, atque accommodatiſſimè congruet. Loquitur enim poeta de Achillis clypeo cum Aenea pugnantis, qui quidem clypeus progredi vetuit haſtam Aeneæ trans moras,& laminas aereas ſeptemplicis orbis. Locum illum ita vertit in latinũ Nicolaus Valla.

——— Aeacides vmbonem protulit vltro,
Ne forſan corpus lædat penetrabile telum.
Demens: qui Diuum violari munera credit
Mortali ſic poſſe manu. non tranſijt haſta
Magnanimi clypeum Aeacidæ: ſed tegmine primo
Conſtitit, inq; orbem vix eſt emiſſa ſecundum.

Conſtitit]hic Interpres reddidit, quod non abhorret ab Ariſtotele, qui cum admonuit ἔσχετο non eſſe hæſit, ſed vetuit, ſignificare ſine dubio voluit, haſtam Æneæ non ſic hæſiſſe, vt penetrarit penitus in clypeum ſeptemplicem, omneſq; perfregerit laminas,& Achillem vulnerauerit, ſed in primo tegmine conſtitiſſe, nec vltra progreſſam eſſe. Ex huius ignoratione defenſionis ait Robertellus errare Lambinum, qui cum vidiſſet Horatium dicere[locus eſt & pluribus vmbris]exiſtimauit eum loqui de cœnaculis vmbroſis,& alſioſis, cum verè de paraſitis, deque ijs, qui captant alienas cœnas id ille ſic dixerit.

DEFENSIO XIII.

Tertia decima propulſat criminationes à præiudicata quadam opinione profectas. quod patrocinij genus excogitauit Glauco Teius, vt docet Ariſt. Is enim admonebat, vt in poetarum defenſione videremus, vtrum certo aliquo niterentur firmamento reprehenſores, an ſua tantum ipſorum opinione præiudicata ducerentur ad rem improbandam aliquam, in qua præſertim hominum ſententiæ variant. Huic loco lucem affert Ariſtoteles ex Odyſſ. ſecundo. vbi Homerus Icarium Penelopes patrem fuiſſe docet. & ex Odyſſ. iv. vbi Telemachum Penelopes filium Lacedæmona facit euntem ad Menelaum Regem è bello Troiano reuerſum; vt de Vlyſſe parente ab eo percõtaretur. Cum enim hæc ita diſpoſita viderent aliqui, putarentq; prorſus Icarium illum Penelopes parentem fuiſſe Lacædemonium, Homerum incuſabant, quòd ſibi parum in ea peregrinatione Telema-

chi

chi conſtaret, cum eum accedentem Lacedæmona, atque in Vrbem illam ingreſsum, non finxerit hoſpitio acceptum fuiſse ab auo materno Icario, aut ad eundem auum ſalutandum ex itinere ſaltem, atque ab hoſpitio Menelai diuertiſse. Sed Ariſtoteles aduerſus iſtos ita defenſionem adornat. ait eos attuliſse ad damnandum Homerum aliquid præiudicati in re maximè dubia, & controuerſa. Sic enim in animum induxerant ſuum, Icarium eſse Lacedæmonium, vt aliter hoc ſe habere non poſse exiſtimarent: ſed fallebantur. Nam Cephalenij vulgò prædicabant, Icarium ſuum ciuem eſse, non Lacedęmonium: adeoque Vlyſsem è ſua ipſorum Inſula Penelopem ab Icario traditam in connubium Ithacam adduxiſse; Icadiumq; appellatum ab Homero fuiſse, non Icarium. Ita prorſus Ariſtoteles hoc, atque his verbis docet. Hoc autem fortaſse, inquit, ita ſe habet, vt Cephalenes dicunt, qui duxiſse apud ſe vxorem Vlyſsem affirmant: Icadiumq; eſse non Icarium. Horum igitur Homerus opinionem ſecutus ita Telemachum iter illud habentem commentus eſt, vt ad auum ſalutandum diuertentem non fecerit, qui Lacedæmone non eſset, & appellaretur Icadius, non Icarius. Quare adiungit Ariſtoteles, hoc non eſse peccatum, ſed veriſimile problema. δι' ἁμάρτημα δὶ τὸ πρόβλημα εἰκὸς ἐστιν. propter erratum autem problema fit veroſimile. Ponit enim problema pro obiectione, vel criminatione eorum, qui rati, patrem Penelopes eſse Icarium Lacædemonium, accuſabant Homerum. Itaque propter eorum errorem, inquit, videtur obiectio, & criminatio veriſimilis, cum falſa ſit. Ita locum hunc Madius interpretatur. & rectè. Nam ſi pater Penelopes eſt Icarius Lacedæmonius, criminatio probabilis eſt; ſin minus, Homerus accuſatur iniuria.

DEFENSIO XIV.

QVarta decima purgat, & tuetur item ea, quæ rationi videntur aduerſari. Græcè dicuntur ἄλογα. Purgari autem hæc, & defendi poſſe ait Ariſtoteles, ſi reſpondeamus, à ratione aliena non eſſe: quia credibile eſt, multa fieri re ipſa, quæ nos fieri non poſſe exiſtimamus. Quantum attinet, inquit, ad ea, quæ præter rationem eſſe dicuntur, reſpondendum eſt, præter rationem non eſſe, quia veriſimile eſt, accidere, atque effici aliqua, contra quàm fieri poſſe credibile, ac veroſimile ſit. Hoc nimirum eget patrocinio id quod de Oedipo legimus apud Sophoclem. ponit enim poëta ceteroqui ſapiens Oedipum ignoraſſe Laij cędem à ſe factàm. In quo ſi culparetur, quaſi finxiſſet aliquid præter rationem, ac fidem, probaret facilè cauſam ſuam, affirmans Oedipo ſemel accidiſſe, quod vix vlli accidit aliquando.

DEFENSIO XV.

QVinta decima, multa tradit, ac varia præſidia à modis illis, rationibusq; petita, quæ ſophiſmata ſoluunt, & Elenchos apud Dialecticos. Nam ad explorandum, vtrum aliquid iure Poëtis obijciatur, videndumq; num ipſi pugnantia loquantur, perpendere oportere, ait Ariſtoteles verba, & quod verbis ſignificatur; eo planè modo, quo perpenduntur in ſoluendis captionibus Sophiſtarum. Rationem autem hanc explorandæ, ac perpendendæ captionis affirmat in tribus eſſe poſitam quæſtionibus, ac punctis. an idem, an ad idem, an eodem modo. Cum enim aliquam in ijs, quæ dicuntur videmus eſſe repugnantiam, perquirere ſedulò ſolemus, an idem ſit re, quod nomine videtur idem: an ad idem referatur, eodemq; conſilio, ac ratione tractetur: an eodem modo, ijſdem locis, ac temporibus dicatur, & fiat. quæ qui diligenter obſeruatéq; conſiderat, facillimè præſtigias impoſtorum eludit, vt docetur pluribus, ac de induſtria in Topicorum primo, atque in ſecundo Rhetoricorum ſub finem.

DEFENSIO XVI.

PRopoſitis hiſce defenſionū generibus, ac locis, poſtremò, ad claudendum agmen duo ſubſtituit generalia monita multis ſanè frangendis accuſationibus opportuna. Primùm eſt: oportere, cum Poëta certo aliquo loco damnatur à Criticis, intueri diligenter, quid alibi dixerit: & ex eo demonſtrare, non potuiſſe Poëtam id ſibi velle, quod ei imponit aduerſarius, niſi ſecum ipſe pugnare voluiſſet. Sic enim Victorius Ariſtotelis illa verba interpretatur [ſicuti dicentem ipſum ad ea, quæ ipſe dicit] vt iuberi velit, dicentem ipſum, hoc eſt, Poëtam referri ad ea, quæ alibi dicit, & cum ijs comparari quòd obijcitur. Nam niſi cum illis congruat, credibile non eſt, id ſibi Poëtam velle, quod inſtituto ſuo contrarium ſit. Secundum: videndum eſſe vtrum poëta ſequatur in ea re, cuius accuſatur, alicuius hominis docti, prudentiſq; iudicium; atque vt ipſius vtamur Ariſtotelis verbis, an dicat ea, quæ prudens aliquis pro compertis poneret, & vera eſſe putaret. Vt enim Dialecticus, quod docet idem Philoſophus primo Topicorum, non modò probabilia ſequitur, hoc eſt ea, quæ in communi hominum vulgariq; opinione poſita ſunt, ſed etiam ea, quæ ſapientium, aut plurimorum, aut paucorum, interdum etiam vnius ſententia comprobantur, ita poëta amat quidem optatq; plurimum opiniones rerum communes, & peruagatas, ſed tamen interdum ſibi ſumit etiam id, quod viris tantummodò ſapientibus, aut omnibus, aut multis, aut

etiam

etiam eorum alicui placet. Sæpè adeò videmus aliquid poëtas canere à vulgaribus hominum opinionibus alienum, ac ſingulare; ſed quod ab aliquibus tamen probatum ſit. Quin Plutarchus enumerat huiuſmodi recondita, & ſingularia nonnullorum placita propemodum infinita: oſtenditq; Homerum varijs in locis eſſe ſecutum ſingula. Hæc præſidia, hi loci mihi ſuppeditantur ab Ariſtotele ad Virgilij libertatem aſſerendam, euadendumq; ex ambagibus, quas acutum aliquorum inuoluit ingenium. Quæ quidem non idcircò ſic explicatè propoſui, quod ex eo ſolùm capite xxiij. accerſere velim defenſiones, cum in Ariſtot. tota poëtica ſuppetant plurimæ: ſed quod hæ ſint maximæ, & eæ, quas dedita opera colligit, ac ſuggerit optimus auctor patronis, ac tutoribus poëtarum. Intrabo itaque penitus in cauſam, certiſſimum tanto duce reditum habiturus.

LIBRI AENEIDOS

PRIMI LOCVS PRIMVS.

DE GERMANO VEROQVE Virgiliani Operis initio.

Ille ego qui quondam, &c.

POTERAT hic locus à me facilè præteriri, qui tractatus à multis eſt; nec tàm Prætorem, & dantem vindicias Ariſtotelem, quàm Quæſitores poſtulat, Iudiceſq; Grammaticos veteres. Sed placet hæc etiam attingere, quæ leuiori iudicio dirimi poſſunt: nec aditum hunc declinandum exiſtimaui, quem vnuſquiſque legentium eſſet in opere deſideraturus. Dubitatum ergo iam olim eſt à doctis, atque intelligentibus viris, num hoc verè ſit initium Aeneidos:

Ille ego, qui quondam:

An illud, quod in omnium ore verſatur.

Arma, virumq; cano.

Sunt, vt breuiſſimè faciam, qui poſterius hoc, Aeneidos verum, & germanum initium eſſe pugnaciſſimè velint, ſuperioreſq; verſus appoſitos fuiſſe contendant, atque ſuppoſitos. Habent hi ſubſcriptorem Ioſephum Scaligerum in Propertij Commentarijs, habent cauſas ſic arbitrandi non contemnendas, ab antiquorum auctoritate repetitas: qui explanatiſſimè docere videntur initium Aeneidos Virgilianæ fuiſſe.

Arma, virumq; cano.

Nam primò quidem Vegetius libro ij. cap. 1. Res militaris, inquit, ſicuti Latinorum egregius auctor carminis ſui teſtatur exordio, armis conſtat, & viris. Martialis deinde libro viij. ſic de Virgilio canit.

Pro-

Protinus Italiam concepit, & arma, virumq;
Qui modo vix Culicem fleuerat ore rudi.

Et in libro xiv.

Accipe facundi Culicem ſtudioſe Maronis
Ne nugis poſitis, arma, virumq; legas.

Ouidius item in tertiò de Triſtibus hoc haud dubiè ſignificauit initium eſſe, cum dixit.

Et tamen ille tuæ felix Aeneidos auctor
Contulit in Tyrios arma, virumq; thoros.

Perſius verò ipſe in Satyra prima ex vani cuiuſdam, ampullantiſq; poëtæ perſona, qui Virgilium quoque tumidum eſſe contenderet, ita de huius operis exordio loquitur.

Arma virum. nonne hoc ſpumoſum, & cortice pingui?

Voluit enim initio tantùm indicato, totum poëma ſignificare, vt Latinis ſcriptoribus vſitatus eſt mos. Nam Cicero ipſe ad Atticum libro xvj. epiſtola xj. ex primis exordij verbis libellum ſuum de ſenectute intelligi vult. ò Tite tibi prodeſſe lætor. hoc ex libro meo de ſenectute. & eodẽ libro epiſtola iij. Quod verò ſcribis te magis delectari ò Tite, addis alacritatem. Ad hæc in libro de finibus primo, eodem plane modo Ennij Medeam laudat, indicato principio. At vtinam ne in nemore nihilo minus legimus, quàm hoc Græcum. Erat enim eius initium Tragediæ. [at vtinam ne in nemore Pelio.] His accedit Auſonius Gallus: qui Grammaticum ſibi vicinum irridens, cui coniux eſſet clamoſa, & iurgioſa, ait initium Aeneidos ab eo ludi magiſtro ſubinde repetitum, iteratumq; ſæpiſſimè.

Arma, virumq; docens, atque arma, virumq; peritus
Non duxi vxorem, ſed magis arma domum.
Namq; dies totos, totaſq; ex ordine noctes
Litibus oppugnat meque, meumq; larem.
Atq; vt perpetuis dotata à Marte duellis
Arma in me tollit, nec datur vlla quies.
Iamq; repugnanti dedam me, vt deniq; victum
Iurget ob hoc ſolum, iurgia quod fugiam.

Denique Quintilianus libro xj. cap. viij. hoc initium Aeneidi fuiſſe haud obſcurè teſtatur, cum rationem docet pronunciationis. obſeruandum etiam, inquit, eſt quo loco ſuſtinendus, & quaſi ſuſpendendus ſit ſermo, quo deponendus. Suſpenditur, Arma virumq; cano: quia illud virum ad ſequentia pertinet. De huius auctoribus initij diximus.

Alij ſunt, qui retinere mordicus velint [Ille ego qui quondam &c. confirmantq; illos etiam verſus in exordio ipſo poſitos ab auctore. Vt autem facilè reſpondere queant tam multis veterum teſtimonijs, quæ proferuntur, hiſtoriam retexunt antiquam, & quidem huiuſmodi.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Virgilio vita iam functo, aiunt, eius poëmata permiſſa fuiſſe arbitrio Tuccæ,ac Vari.hos autem audacius, quàm res, & ratio voluiſſet, verum illud initium amputaſſe; ratos, in ipſo totius operis veſtibulo eſſe oportere carmina cõſpectiora,& ea potiſſimum,quæ maiorem cum Homerica Iliade ſimilitudinẽ eſſent habitura.Ita quippè Iliad. initio.

Dic Dea peſtiferam Pelidæ Principis iram.

Aeneis illi eſſe ſimilis videbatur, ſi exordiretur ab eo cantu, quem ſibi poëta planè dilucidèq; proponit..

Arma,virumq; cano.

Quare nullo negotio diluunt hi quicquid obieceris. Concedunt enim, ac facilè dant, temporibus etiam illis antiquis initium Aeneidos vulgatiſſimum fuiſſe:[Arma virumq;]ſed illud dicunt fuiſſe,quod Tuccæ Varoque placuit, non quod à Virgilio factum poëmati fuerat. Cum enim ab ijs Cenſoribus ſubductum fuiſſet verum : Ille ego qui quondam:ſubſtitutumq; Arma virumq;,Grammatici omnes, & quicumq; principium Aeneidos nominabant, Arma virumq; cano,ponebant eſſe,veluti rem compertam, & exploratam.

Horum ſententiam qui ſequi volent,habent opponere Ioſepho Scaligero Iulium patrem. qui libro 1. poëtices cap. xvij. ea, quæ contendunt hi,planiſſimè docet his verbis. Veritus Virgilius plagiariorum temeritatem, tum in extremo Georgicorum quarto nomen poſuit ſuum diſertè, tum hic indicauit. quæ qui abſtulere,ſuam faciunt Aeneida,non Maronis. Et erat apud priſcos in more poſitum; vt non titulis ſolum adſcriberent nomen, ſed operis ſtatim principijs apponerent. Sic omnes Arabes, & Caldæi, ac Prophetæ veteres; Viſio Azaëlis,&c.Sic Herodotus.ſic Thucydides.Et in libro item primo cap. lvi. Sunt,inquit,& in generibus poëmatũ proœmia, vt in Muſicis προάυλια. in quibus plurimus fuit Claudianus ſeparato carmine à iuſto poëmate. Diuinus autem poëta vnum corpus fecit. Illa enim fuerant proœmium : Ille ego qui quondam. vt peſſima temeritate prætulerint arbitrium ſuum ij,qui exemerunt ea de iudicio tanti viri. Tales ſunt operum concluſiones,quas epilogos Græci vocant,vt apud Horatium.

Exegi monumentum aere perennius.

Et apud Ouidium.

Iamq; opus exegi quod nec Iouis ira,nec ignes,

quæ ſunt à iuſto opere ſeparatæ. At non ſeparauit idem Virgilius in Georgicis.

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope.

Ita Iulius Scaliger vtroq; in loco.Cui Collegam dabis Sebaſtianum Corradum. qui putat, admirabili nexu voluiſſe Virgilium coniungere rem paſtoritiam, ruſticam,& ciuilem,quarum alia naſcitur ex alia.

Vt

Vt enim hanc triplicem varietatem, inquit, implexam eſſe colligatamque demonſtraret, ita cum Bucolicis Georgica coniunxit.

Hinc canere incipiam.

Cum autem Georgica ſic terminaſſet:

Hac ſuper aruorum cultu, pecorumq; canebam, &c.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudijs florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxq; iuuenta
Tityre te cecini patulæ ſub tegmine fagi:

Cum inquam ita finem feciſſet Georgicis, Aeneida cum vtriſque pulcherrimo demum artificio copulauit.

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena, &c.

Hoc iſtorum de Virgiliani operis exordio iudicium eſt. Sed tamen ego ſuperiorem illam multò probandam magis opinionem puto eorum, qui arma virumq; principium volunt. Quia neque Varus, ac Tucca, neque quiſpiam alius vnquam auſus fuiſſet operi, tàm auguſto, tàm temerè manus admouere: nec ab alio ea traditur hiſtoria, quàm à Niſeo Grammatico: qui dicebat, accepiſſe ſe à ſenioribus, Tuccam, & Varum induxiſſe verſus illos, ac ſuſtuliſſe, quod eſt apud Donatum in vita Virgilij. Adde quod character, ac forma dicendi non videtur omninò Virgiliana, ſed non nihil abhorrens à priſco ſæculo. Denique [Arma virumq;] initium mihi videtur eſſe ſimilius Græcorum exordijs, quos Virgilius æmulabatur. Quantum enim attinet ad nexum illum Corradi, poſſum Homerum opponere: qui quædam etiam argumenta proluſerat, quæ poëmatis initio non commemorauit. Quare ex ijs qui Virgilium imitati ſunt, cuiuſmodi eſt Valerius Flaccus, Silius, Claudianus, alij, nemo principium, Ille ego qui quondam, ſed Arma virumque cano, eſt imitatus.

LOCVS II.

AN AENEAS VENERIT IN Italiam primus.

------ Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauinaq; venit
Littora.

Ne hic quidem magnopere neceſſe habemus ad Ariſtotelis tribunal ire. Sed tamen aggrediemur hoc loco poſtremam diſputationis partem eius auctoritate firmare.

Quærat igitur aliquis, quo pacto primus in Italiam venerit Aeneas, cum antea veniſſent iam Antenor, & Euander, vt ab ipſo Virgilio dicitur in primo, ac ſeptimo Aeneid. Haud ita difficilis hæc eſt quæſtio. ſed tamen ſunt, qui ad eam expediendam venantur aliquam remotiorem notionem, atque ſententiam, quæ lateat in ipſo nomine, primus. Dicunt ergo, primum hoc loco non eſſe temporis ordine primum, ſed dignitate principem, atque primarium. Ita quippè etiam in viij. dicitur.

Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo.

Saturno tamen prior, ſi temporis ordinem ſpectes, venerat in Italiam Ianus. Et in ſecundo Duces enumerantur multi, ac varij, qui ex equo deſcenderunt Troiano.

——— Lætiq; cauo ſe robore promunt
Therſandrus, Sthenelusq; duces, & dirus Vlyſſes
Demiſſum lapſi per funem, Athamaſq; Thoaſq;
Pelideſq; Neoptolemus.

Quibus enumeratis, additur illicò.

——— Primuſq; Machaon,
Et Menelaus, & ipſe doli fabricator Epeus.

Cur enim poſt tàm multos, qui iam ex equo prodierant, primus dicitur eſſe Machaon, niſi quia princeps, & primarius erat honore, ac dignitate?

Mihi probatur iſtorum ingenium: defenſio non probatur. Non enim eſt neceſſe tàm ſagaciter exquirere nominis illam etymologiam, quæ alioqui veriſſima eſt. Non eſt, inquam, neceſſe: quia vt Antenor Troia profectus in eam venerit regionem, quæ conſecutis poſteà temporibus adiuncta fuit Italiæ, eo tamen tempore dici ea non potuit Italiæ pars; cum Rubico, quemadmodum ait Plinius, eſſet olim Italiæ finis; Rubico autem eſt in Aemilia, ab illa procul vrbe, quam ibi condidit Antenor, vbi fuere poſtea Veneti, ac Patauini, vt ipſe declarat Virgilius totam rei geſtæ ſeriem complexus breuiſsimè.

Antenor potuit medijs elapſus Achiuis
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timaui.
Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arua ſonanti
Hic tamen ille Vrbem Patauî, ſedeſq; locauit
Teucrorum, &c.

Sed eſto, venerit in Italiam: non tamen venit in arua Lauinia. Euander verò ipſe venit quidem in Italiam, ſed Troiæ non venit ab oris. Itaque componenda ſunt omnia, atque in Aeneam conferẽda. Is enim ita dicitur primus, vt eo nemo venerit in Italiam prior, fato profugus,

gus, ab oris Troianis,in arua Lauinia. Ceterum,vt,quod initio polliciti ſumus,addamus operi iam perfecto cumulũ ex Ariſtotele, poſſumus hic defenſionẽ promere ſeptimam quam in Prolegomenis expoſuimus: vbi diximus ab eo defenſum Homerum, affirmantem ſolam Vrſam non occidere, & æquore non mergi: quia cetera ſidera,quæ in Arctico ſunt circulo, quamquam non merguntur, aut occidunt, nota tamen vulgò non ſunt. quæ autem nota non ſunt,pro nullis habentur. quæ notiſſima, ſola eſſe cenſentur. τὸ γὰρ γνωριμώτατον, μόνον, inquit Ariſtoteles. fas eſt,inquam,inde defenſionem petere, atque affirmare, primum Aeneam eſſe, qui venerit in Italiam ab oris Troianis; quia notiſſimus,& nobiliſſimus eſt:ceteri,ſi qui venerint,ignobiliſſimi,ac propterea nulli exiſtimandi ſunt.

LOCVS III.

DE IVNONE INFENSA

An aliquid abſurdi ſit in eo commento.

Cum Iuno tacitum ſeruans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum. me ne incœpto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italia Teucrorum auertere Regem?

Mirabitur, opinor,quicunq; legit hæc,cur ſumma prudentia vir,ac ſapientiſſimus poëta Virgilius Deos ita infenſos,aduerſoſq;faciat pijs hominibus,ac bonis,qualis Aeneas ipſe deſcribitur: & cur eoſdem inter ſe ſimultates exercere comminiſcatur.

Quantum attinet ad inteſtinas Deorum inimicitias, allegoriam alibi ego,hoc eſt,in orat.volum. 1.orat.ſept.retexui,quæ figmentum iſtud à reprehenſione liberaret. Dixi quippè ex antiquorum opinione Philoſophorum,altercantibus inter ſe Dijs elementa,& rerum initia ſignificari,quæ inuicem pugnant.Sed quia in ipſo etiam poëmatis, extimò cortice,nihil,quoad eius fieri poſſit, debet abſurdum eſſe, rationique contrarium, videamus, an hanc amoliri difficultatem,obicemq; tollere aliqua ratione poſſimus. Amoliemur autem facilè,ſi noſtro cum animo reputemus, omnium omninò gentium eſſe opinionem de. Numine aliquo mortalibus in re perdifficili ſemper opitulante. Cum enim aliquid fieri videant præter morem, vſumq; communem, eum diuina ſine dubio credunt adiutum ope, qui tàm facilè perficere potuerit,quod alioqui tam arduum erat,atque difficile. Diſputat

ſputat hac de re Cicero præclarè in libro ij. de Natura Deorum extremo; contendens neminem è Romanis illis clariſſimis Imperatoribus ſine peculiari aliquo Deo res egregias, ac propterea difficillimas peregiſſe. Sic enim loquitur de amore Deorum in homines. Sin autem his conſulunt, qui quaſi magnam quandam inſulam incolunt, quàm nos orbem terrę vocamus, etiam illis conſulunt, qui partes eius Inſulæ tenent, Europam, Aſiam, Africam: ergo & earum partes diligunt: vt Romam, Athenas, Spartam, Rhodum, & earum Vrbium ſeparatim ab vniuerſis ſingulos diligunt: vt Pyrrhi bello Curium, Fabricium, Coruncanum; primo Punico, Calatinum, Duillium, Metellum, Luctatium; Secundo, Maximum, Marcellum, Africanum: Poſt hos, Paulum, Gracchum, Catonem, patrumuè memoria Scipionem, Lælium, multoſq; præterea, & noſtra Ciuitas, & Græcia tulit ſingulares viros, quorum neminem niſi iuuante Deo, talem fuiſſe credendum eſt. Quæ ratio poëtas, maximèq; Homerum impulit, vt principibus Heroum Vlyſſi, Diomedi, Agamemnoni, Achilli, certos Deos diſcriminum, & periculorum comites adiungerent. Hęc inquam eo loco Cicero diſputat, egregiè declarans quod contendebam. Igitur Aeneas, qui tàm longo perfunctus itinere, tàm multis agitatus tempeſtatibus, tàm paruo inſtructus comitatu Italiam aliquando tenet, gentes bellicoſiſſimas acie vincit, Imperium ſubitò parat, putabitur vulgò non potuiſſe ex tàm magnis euadere periculis, ac tantam felicitatem adipiſci, niſi aliquo inſtinctu, præſidioq; diuinitatis. Quod cum probè Virgilius animaduerteret, fecit eum identidem, ac ſubindè ab oraculis, à Venere, à Dijs Penatibus admoneri.

At ijdem illi mortales, eo tempore, hoc etiam in animum induxerant ſuum: Deos inter ſe digladiari, atque inimicitias profiteri priuatis ex cauſis ſolere. quo fit, vt qui putare facilè poſſent, Aeneam à Dijs illis promotum, adiutumque fuiſſe, quos præcipuo quodam honore coluiſſet, credere quoque deberent, alios eundem habuiſſe Deos infenſos, quos ſi minus ipſe, maiores certè, aut propinqui violaſſent. Huiuſmodi ſanè Iuno eſt à Paride læſa: quæ dum Aeneam probum, & bonum tàm male habet, ac vexat, à Paride ipſo pœnas ſibi repetere videtur, vt dicitur initio primi.

Seruit itaque Virgilius opinioni populari de Dijs: cui ſeruiendum à poëtà eſſe docet Ariſtoteles, vt in Prolegomenis diximus, defenſione tertia, infraq; demonſtrabimus pluribus. Nihil adeò eſt hic abhorrens ab antiquorum decoro, aut alienum ab eorum ratione temporum, aut cum ijs pugnans opinionibus populi de Deorum Natura, quas immutare, aut corrigere poëtas tanquam interdicto quodam Prætoris vetat Ariſtoteles. Quicquid enim alienum in hoc commento à recta ratione eſt, ſolum id intelligitur à nobis, qui veram de diuina na-

na natura conſignatam animis notionem habemus. Virgilius verò, non noſtræ, ſed ætatis ſuæ ſeruit opinionibus, & quidem vulgaribus, ac peruagatis.

LOCVS IV.

DE TOTIVS OPERIS PRAEPARATIONE: *quæ videtur in Aeneide deſiderari.*

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, &c.

Non tàm accuſatores hic habet Virgilius, quàm amicos dolentes, quòd non eo modo munierit Aeneidi viam, quemadmodum Homerus muniuit poëmatis ſuis. Nam in Odyſſ. lib. 1. Deorum inducit concilium: vbi tàm multa de Vlyſſe dicuntur, vt qui lecturus eſt carmen, ſatis inſtructus paratuſq; ad cetera percipienda poſſit accedere; cum ſatis ſuperq; factus ſit certior de rebus ab eo ante iam geſtis, deque gerendis in illo poëmate Deorum concionibus admoneatur. Virgilium autem veniſſe aiunt ad rei narrationem; & ſyntheſim operis imparatum. quippè qui propoſitione, atque inuocatione vix abſoluta, diſcedentem è Sicilia, tempeſtatibus expulſum in altum, Neptuni beneficio ereptum, appulſumq; Carthaginem facit Aeneam: cum interea qui legunt hæc minimè cognitum habeant, quid hominis ille ſit, eiuſdemq; res, & geſtas & gerendas prorſus ignorent. Id verò eo reprehendendum magis exiſtimant, quòd Ariſtoteles velit, in Epico etiam poëmate iſagogen aliquam, & quaſi manu ductionem eſſe, quam ipſe prologum nominat, ei videlicet reſpondentem Tragœdiæ parti, quæ ipſo ſtatim initio audientes, ac ſpectatores de præteritis docet, admonet, quantum ſatis eſt, de futuris. Quin omnium artium, ac diſciplinarum ea videtur eſſe lex, vt principio informis aliqua, & inchoata rerum earum cognitio tradatur, quæ tractandæ poſtmodum enucleatè ſunt, & copioſè dicendæ. Hæc iſti ſic dolent, & à Virgilio prætermiſſa eſſe queruntur.

Et quoniam hunc nacti locum appoſitè ſumus, placet hic aliorum etiam iudicia ponere, Homerum Virgilio alijs nominibus anteferentium. Quamquam enim multa de hoc argumẽto multis ſanè locis diſputabuntur, erit tamen ex vſu hic præponere, quæ alibi tractari commodè accuratèq; nòn poterunt.

Caſteluitrus igitur intimam poëticæ vim attingit, affirmans, Vir-

gilium

gilium ab Homero ipſa imitatione ſuperari, in qua ſunt omnia; ſed qua ratione ſuperari putet, neceſse eſt diſtinctè, planèq; proponere. Ariſtotelis profert,& tractat locum ex poëticæ cap.xxij.vbi ſic loquitur. Quapropter Homerus poëta in hoc quoque, quemadmodum & in ceteris, præcipua dignus eſt laude; quandoquidem omnium vnus quid ipſum deceat poëtam optimè nouit.decet autem poëtam ex ſua ipſius perſona pauca loqui: quia in eo imitator non eſt. alij igitur poëtæ in toto poëmate loquuntur,& agunt: pauca verò imitantur, & rarò:contra Homerus;pauca admodum præfatus,modò virum, modò mulierem inducit, &c. Ex his Ariſtotelis verbis id conſequens eſſe contendit homo acutus, & lynceus: Homerum,qui tàm crebras,tamque longas habet conciones Deorum,hominumuè, multo magis multoque æquius mereri poëtæ nomen,quàm Virgilium,qui nec tàm crebrò, nec tàm verboſè loquentes inducit in poëmate perſonas: ſed identidem,ac ſæpè loquitur ipſe,quod eo loco diſertè damnat Ariſtoteles,cum ait, alios poëtas, malos nimirum, aut certè non æque bonos,ac Homerum,in toto poëmate agere,atque immiſcere ſe, hoc eſt loqui ſæpiſſime. Quin ex hoc eodem loco intelligi vult,Ariſtoteli non probari ſententias illas,& dicta poëtarum, quæ videntur eſſe quædam quaſi parænefes,atque orationes ad populum. Vt.

Neſcia mens hominum fati,ſortiſq; futuræ,
Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit,cum magno optauerit emptum
Intactum Pallanta,& cum ſpolia iſta,diemq;
Oderit,&c.
Heu vatum ignaræ mentes: quid vota furentem,
Quid delubra iuuant?

Multoque minus Ariſtotelis huic doctrinæ conſentaneas putat exclamationes illas,& declamationes Lucani concionantis.

Quis furor ò ciues,quæ tanta licentia ferri?

Sed hæc de Homero,ac Virgilio diſputat vniuersè,alterum cum altero conferens. ad extremum verò locos certos vtriuſq; deſignat, & comparat,quos quia non attinet ſingulos recenſere, proferam ex omnibus tantummodò duos. Primus eſt in Aeneidos primo de Aenea, Carthaginem ad Didonem Reginam cum ſocijs, & claſſe delato: cui Homericum Vlyſſem longè anteponit eo nomine, quòd ad Alcinoum venerit ſolus, & ſine comitatu. Res enim, inquit, admirabilior fuit, quod Vlyſſes ita ſolus tàm facilè à Rege, atque à Phæacenſibus, exciperetur.Aeneas verò quàm afferat admirabilitatem, ſi tàm multis ſtipatus comitibus,& inſtructus claſſe,hoſpitium apud Didonem inuenerit? Videtur demum Caſteluitrus id ſibi velle, quod apud Ariſtotelem eſt in capite illo xxiij.poëtices,poëtã perquirere, ac ſeligere

debere

debere in materia,quam tractat id quod admirabilius eſt; vt multo magis, multoq; facilius oblectet audientes. Secundus locus eſt in Aeneidos vj. de eodem Aenea Inferos adeunte. Viuus enim adhuc, mortaliſq; in Tartara penitus intrat,videtq; animas, non eorum tantum,qui iam è vita deceſſerant,ſed eorum etiam,qui naſcituri erant, eorumq; ſingulas res cognoſcit, ac cenſet. Duo igitur hic improbat, in quorum vno poſthabendum Homero Virgilium omninò decernit, in altero eidem Virgilio anteponit Ouidium. Primum eſt: audaciam fuiſſe Virgilij non ferendam, quòd Aeneam ea via deduxerit ad Inferos, quæ pauciſſimis antea, hoc eſt Theſeo, Herculi, Pirithoo fuerat diuinitus aperta, quemadmodum fama ferebat, & fabulæ. In eo quippè prudentiorem Homerum fuiſſe confirmat,quòd Vlyſſem Inferorum Manes videntem,alloquentemq; facit ratione quadam, ac via magis vſitata, hoc eſt eius beneficio magiæ, quæ νεκρομαντία dicitur. Secundum: vaticinium illud Anchiſis ſub libri finem eſſe plus nimio explicatum, ac planum: cum videatur ea vis eſſe vaticinij, & natura, vt obſcuritatem habeat,& ambages. Videmus enim à vaticinantibus propria perſonarum taceri nomina,res gerendas abditè, tectèq; proferri,eos,à quibus gerendæ ſunt,non demonſtrari palam, ſed indicari tātummodo ſubobſcure.Itaque melius in hoc genere ſibi cauiſſe Ouidium ait: cum Protheum induxit Thetidi de Achille vaticinantem perplexè,neque nomen, aut alias explicantem notas, quibus ipſæ res gerendæ perſpicuè noſci, ac facilè diſtingui potuiſſent.

Concipe. mater eris iuuenis,qui fortibus auſis
Acta patris vincet,maiorq; vocabitur illo.

At Anchiſes in eo vaticinio diſtinguit omnia notis, atque inſignibus ſuis, ſeriem texit poſterorum vniuerſam, non planè tantum, ſed etiam putidè:nomina,patriam,ſtudia, vnicuiq; deſignat,perinde ac ſi res geſtas hiſtorico ſtylo narraret, non denunciaret vaticinantium more futuras.

Equidem hæc facillimè poſſem ſubterfugere omnia,ſi dicerem,Virgilium fuiſſe nonnullis partibus ab Homero ſuperatum. Scio enim hanc multorum eſſe ſententiam, qui Virgilium ipſum præter ceteros amant:& fieri facilè poſſe intelligo, vt cum ille magiſtrum æmulatur, ac ſequitur ducem, multis quidem eum vincat nominibus, ac locis, multis irrito,caſſoque conatu non aſſequatur. Sed quia nominatim decernere,quæ nam eæ partes,lociq;ſint,quibus vincitur ab Homero, difficillimum eſt; nec tamen libet eum hic ſine patrocinio, ac tutela deſerere,conabor ſingulis,quę hoc loco aduerſus Virgilium obijciuntur,quantum patitur mei mediocritas ingenij,reſpondere.

Ac primò quidem exiſtimo præparationem illam, & iſagogen Virgilio non fuiſſe ſic neceſſariam, quemadmodum fuit Homero. Qui enim

enim poſt Homerum de Troiano canebat Aenea, videbat iam eum hominem eſſe notiſſimum omnibus ab Iliade, in qua congreſſus Aeneæ cum Achille deſcribitur, aliaq; commemorantur, quibus Aeneas ſatis iam erat, ſuperq; nobilitatus. Vlyſſes verò tum primùm accipiebat à carminibus lucem, adeoque neceſſe fuit illud adornari, & cogi Deorum concilium, vbi res eius geſtæ, gerendæq; memorarentur.

De imitatione poëtica, quam in Homero vult ampliorem eſſe Caſteluitrus, dico primùm, maximè mihi dubium videri quid ſibi velit Ariſtoteles cum ait, Epicos, cum ipſi per ſe loquuntur, non eſſe imitatores. Si enim imitationem poëticam ita contrahit, vt eam ſola perſonarum inductione circumſcribat, ſequitur, Lyricos, nec imitatores, nec poëtas eſſe. Sed de his ego diſputaui pluribus, meamque de quęſtione perdifficili propoſui ſententiam in commentario de elegia cap. iv. & v. Itaque, vt ea nunc prætermittam, & quod ſentio breuiter exponam, putauerim eo loco, de quo diſſerit Caſteluitrus, non eſſe ſermonem de imitatione poëtica vniuersè, ſed de Epica nominatim, cui disertè tribuitur ab Ariſtotele alibi illud imitationis genus peculiare, ac proprium, in quo poëta loquitur ſubinde mutatus. loquitur autem mutatus cum perſonas inducit, in eaſque quodammodo ſe conuertit, ac mutat. Quare ſi poëta quiſpiam ex Epicis eſſet, qui ſe non mutaret, Epicus imitator dici non poſſet. Ex quo conſequens eſſe debet, vt cum Epicus poëta loquitur minimè mutatus, nec inductis perſonis, imitatoris non quidē cuiuslibet vniuersè, ſed Epici nomen imitatoris vix mereatur, aut ne mereatur quidē: cum in proprio imitationis genere non verſetur, niſi perſonarum etiam addat inductionem. Ceterum hæc nullus dixerim, & in parergo. iterum magis propriè, certiuſq; reſpondeo, quacumq; demum ratione locus ille ſit explicandus. Reſpondeo, inquam, illud tantum intelligere nos ex Ariſtotele poſſe: alios poëtas, qui ad ea vſque tempora ſcripſerant, minus fuiſſe poëtas, quàm Homerum, quia in toto pene poëmate loquebantur ipſi, perſonas agentes, & colloquentes vix inducebant: non tamen hinc ſequi, Virgilium tàm raro perſonas inducere, vt cum Homero collatus dici minus imitans, ac poëta debeat. Quamquam enim minus inducit, quàm Homerus, inducit tamen magis in loco, inducit prudentius, inducit ampliore cum apparatu, ac decoro. Illi ergo minus poëtæ ſunt, quia non modò minus inducunt, quàm Homerus, ſed quia non inducunt quantum eſt ſatis, ac poſtulat ratio. hic verò quia tàm crebrò inducit, vt nulla pars imitationis Epicę deſideretur, tàm prudenter inducit, vt nihil habeat nimium, & temperantiam teneat, hic, inquā, minus poëta dici non debet, ſed alieno tempore, ac loco minus inducēs. quod ſi vidiſſet Ariſt. Virgiliū Homero fortaſſis in hoc genere antepoſuiſſet. Nemo enim in Virgilij verſatus Aeneide, Homerum opi-

opinor leget, cui collocutiones, inductionesq; concionantium perſonarum crebriores eſſe non videantur, quàm ferre legentium labor, & ſatietas queat. Id quod euertere quoque poſſit ea, quæ de longioribus Homeri cōcionibus ab eodem Caſteluitro dicebantur. Quotus enim quiſque non videt hic eſſe præſtigias Sophiſtarum? Nam qui longioribus, quàm par ſit, concionibus vtitur, vtitur imitatione quidem ampliore, ſed intemperante, ac praua. quo fit, vt quamquam plus imitatur, minus tamen imitetur bene: quia decoro, prudentiæq; non ſeruit. quod quia Virgilius introſpiciebat penitus, conciones fecit breuiores, hoc eſt idonea longitudine iuſtas. Itaque hoc nomine ſemper eſt doctorum hominum iudicio non modò laudatus, verum etiam Homero duci, ac magiſtro præpoſitus. De Aenea verò cum illo ſuorum comitatu Carthaginem delàto confidenter affirmauerim, minus rem admirabilem fuiſſe, ſed magis credibilem, ac veroſimilem, quàm quod in Vlyſſe ad Alcinoum omninò ſine ſocijs adeunte, hoſpitioq; tàm honorifice recepto fingit Homerus. Quamquam verò Ariſtoteles id præcepit ſequēdum poëtæ ſemper eſſe, quod admirabilius eſt, clauſit tamen præceptionem illam limitibus ſuis, eaque lege vult mirabiliora eligi debere, ſi credibilia, & veroſimilia ſint. At multo veroſimilius eſt quod à Virgilio canitur, quàm quod de Vlyſſe ſic ſolitario dicitur ab Homero. quippe fidem faciebant Troiani comites, vt pro filio Veneris haberetur, ac pro eo, quem eſſe ſe prædicabat apud Didonem. Vlyſſi quis fidem faceret apud Alcinoum, & Phæacenſes, cum ſolus fuiſſet eiectus in terram, neque ſocios vllos haberet, qui hominem illum Vlyſſem eſſe teſtarentur? Quis ergo etiam facilè credat, eum Phæaciæ Regem prudentiſſimum homini peregrino, ac ſolitario tàm temere fidem habuiſſe? Id profectò non minus abhorrere videtur à veroſimili, quam eiuſdem Vlyſſis in Ithacam à Phæacia reditus. Reuertit enim in patriam toto conſopitus itinere, ſoluſque à Phæacenſibus expoſitus in Inſula eſt, & relictus in littore dormiens. quod quia patere accuſatoribus poſſe videt Ariſtoteles, inſtituta de induſtria defenſione in fine cap. xxij. vindicauit. Sed Virgilij figmentum, & Aeneæ cum Troianis ad Didonem aduentus, hoc patrocinio non eget, quia credibilis, ac veroſimilis eſt.

Denique de illa ad Inferos itione non habeo neceſſe multa dicere. Poterat enim Virgilius Homerum ſequi, beneficio vtens, artificioque veteris magiæ: ſed comminiſci maluit quod admirabilius erat, nec à veroſimili abhorrebat. Neque enim erat incredibile, immo verò maximè humanæ congruens id eſſe fidei tum videbatur; Aeneam eo modo, eaque via Inferos adire, qua ceteri olim ante illum opinione mortalium adijſſent Heroes, Theſeus, Pirithous, Hercules. Quantum verò attinet ad vaticinium: nullis opinor auctoribus dicitur, oportere ne-

ceſſariò

ceſſariò obſcurum eſſe, atque perplexum. Vt enim oracula interdum aliqua in templis apud poëtas reddantur obſcura, vaticinia tamen apud eoſdem multa ſunt plana,& aperta.Placuit Ouidio vaticinij genus obſcurum; placuit explanatum Virgilio: quia ſciebat vtrumque tractari poſſe pro arbitratu. Nec quiſquam eſt,quod ego ſciam, qui præcipiat poëtis, vt ſemper in vaticinijs inuoluant ambagibus verū,& verſibus obſcuriſſimis:quemadmodū contenditur à Caſteluitro.

LOCVS V.

DE AENEA INTER FLVCTVS ac Maris tempeſtatem exanimato.

An aliquid in decoro peccatum ſit.

Extemplo Aeneæ ſoluuntur frigore membra, &c.

Nullus eſt hic reprehendendi modus.Decorū in Aenea pleriq;deſiderant ſummo conſentaneum Imperatori. quem quia fortiſſimum, animoque præſentiſsimum eſſe decet, dicunt nihil Aeneam extimeſcere oportuiſſe. At Virgilius vſque adeo timentem facit, vt exanimatum etiam inducat, & dolenter admodum de vitæ periculo conquerentem. Facilè tamen hi refellentur ex Ariſtotele; qui libro Ethicorum tertio cap. vj. docere non dubitat, licere fortibus viris extimeſcere, non quidem mortem (fortitudo enim deſpicit omnia terribilia, quorum primum eſt mors,) ſed mortis genus aliquod inglorium, nominatimq; quod accidere ſolet in mari. libet hic eius verba de ſcripto ſic recitare. At non in omni mortis genere vir fortis impauidus eſſe videtur. non enim in ea, quæ in mari accidit, aut in morbis, interritus eſt,ſed in illa,quę putatur pulcherrima,qualis pror ſus in bello contingit. imminet quippe tum obitus in maximo digniſſimoq; periculo. Is ergo fortis propriè verèq; dicitur, qui in honeſtæ mortis periculo, atque in ijs omnibus,quæ ſubitò, ac de improuiſo eueniunt,imperterritus eſt. huiuſmodi verò ſunt quæ in bello contingunt. Quin etiam in mari, atque in morbis ipſis timore vacat vir fortis,non tamen vt nautæ. hi enim propter vſum, atque experimentum rei confidentes ſunt,& ſpem habent euadendi. fortes verò neque ſe ſperant euaſuros,neque timent mortem vniuerse, ſed genus ipſum mortis moleſtiſſime ferunt. Plura etiam ibi diſputat Ariſtoteles, quorum inſtructus auctoritate, ac pondere facilè Virgilium liberes, ſi dicas, Aeneam non quidem mortem, ſed ipſum in mari mortis genus perti-

pertimuiſſe. Quæ ratio vindicet etiam Statium in Thebaid. lib. vj. Virgilium enim ſecutus, fingit in eodem aquarum periculo ſic ingemiſcentem Hippomedontem.

-------- Fluuione (pudet) Mars inclyte merges
Hanc animam? ſegneſq; lacus, & ſtagna ſubibo
Ceu pecoris cuſtos ſubito torrentis iniquis
Interceptus aquis? ideo ne occumbere ferro
Non potui?

Vindicabit eadem defenſio poëtarum etiam omnium parentem Homerum, qui ceteris auctor fuit, vt ita expoſtulantes, eiulanteſq; inducerent inter maris tempeſtates, atque pericula fortes viros. Nam in Odiſſ. v. Vlyſſes, paulo ante, quàm in Corcyram deſcendat, in poſtremo imminentis naufragij diſcrimine perterritus gemit, & lamentatur hoc pene modo.

Argolici proceres ò terq; quaterq; beati,
Qui quondam ad magnæ perijſtis mœnia Troiæ,
Sic Danaum ducibus, natiſque iubentibus Atrei.
O mihi tunc vtinam rupiſſent ſtamina Parcæ,
Cum iuxta Aeacidem crudeli vulnere merſum
Dardanias in me Teucri torſere ſagittas.
Tunc etenim mihi funus erat, mihi pompa meorum,
Et populi luctus, & fama inſcripta ſepulcro.
Nunc autem heu triſti ſic morte perire neceſſe eſt.

Quin Euripidem Tragicum non alia, quàm hac, de qua dicimus, ratione purgabimus, ſi Herculem apud illum intoleranter mortẽ ferentem, & muliebriter eiulantẽ tueri, ac defendere voluerimus. Fas enim erit dicere, non illum dolere, quòd ſibi moriendum ſit, ſed quod eo nominatim genere mortis ſit obeundum. Moritur enim ex peſtifero ſanguine Centauri, quo tunicã imbuerat Deianira. Vel ex ipſis Herculis verbis id intelligetur planiſſimè, quæ M. Tullius in Tuſculanarum ſecundo, pulcherrima, hoc eſt vera, germanaq; latinitate donauit.

Quantum vna vecors Oenei partu edita.
Hæc me irretiuit veſte furiali inſcium,
Quæ lateri inhærens morſa lacerat viſcera,
Vrgenſq; grauiter pulmonum haurit ſpiritus.
Iam decolorem ſanguinem omnem exorbuit.
Ipſe illigatus peſte interimor textili.
Hos non hoſtilis dextra, non terra edita
Moles Gigantum, non biformato impetu
Centaurus ictus corpori infixit meo,
Non Graia vis, non barbara vlla immanitas,
Non ſæua terris gens relegata vltimis,

Quas peragrans, vndiq; omnem hinc feritatem expuli:
Sed feminea, vir, feminea interimor manu.

Et poſt.

——— O ante victrices manus
O pectora, ò terga, ò lacertorum tori:
Veſtro ne preſſu quondam Nemeaus Leo
Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
Hæc dextra Lernam tetram mactata Excetra
Placauit, &c.

Cauſam ergo tàm magni doloris, & queſtus ipſe declarat Hercules nō eam eſſe, quòd mori deberet, ſed quòd cerneret, ex feminea ſocordia ſibi moriendum eſſe, ac veneno Centauri, qui tantus fuiſſet Tyrannorum omnium domitor, liberatorq; terrarum. Quam planè cauſam in Aeneæ conqueſtione, ac gemitu vidit, atque in hunc expoſuit modum Iouianus Pōtanus in libro de fortitud. Quorſum hęc finguntur à poëta in viri, ducisq; fortiſſimi perſona, vt quem hoſtiles tot congreſſus numquam fregiſſent, præruptus ille aquæ mons tam humiliter, atque infractè de ſua, ſuorumq; coëgerit ſalute deſperare? An quòd illud moriendi genus nullum eſſet decus allaturum, nec virtuti ſuæ locum ſentiret vllum inter tranſtra, remoſq; relictum? Itaq; non fert grauato animo mori, ſed quòd ſic moriendum eſſet. His omnino ſimilia docet Scaliger lib. iij. poët. cap. xij. & vulgi videtur etiam eſſe ſententia, eos habendos infeliciſſimos duces, qui extra belli aleam moriātur. Quare Alexander ille Macedo, cui pręſtantiſſima fortitudo Magni nomen attribuit, habebatur à ſuis longè miſerrimus in periculo mortis ingloriæ. Cum enim, vt eſt apud Curtiū, in Cydnum amnē leuandi æſtus, abluendiq; corporis ſtudio deſcendiſſet, aquarumq; frigore obriguiſſet adeò, vt ſpiritū iam extremum agere videretur; cōfeſtim in tabernaculū relatus à miniſtris, ac familiaribus eſt, lacrymantibus, & acerbè querentibus, in tanto impetu, curſuq; rerū, omnis ætatis, ac memoriæ clariſſimū Regem non in acie ſaltem, non ab hoſte deuictū, ſed abluentē aqua corpus ereptum eſſe. Ac ne ipſum met Alexandrū aliter de ſuo caſu exiſtimaſſe putemus, hæc adiungit Hiſtoricus. Animi ægritudo corpus vrgebat. quippe Darium quinto die in Ciliciam fore nūciabatur. Vinctum ergo ſe tradi, & tantam victoriā eripi ſibi è manibus, obſcuraq; & ignobili morte in tabernaculo extingui ſe querebatur. Illuſtrat hunc locum egregiè Seuerus Imperator: qui cum à Mathematico, vt narrat Lampridius, accepiſſet, gladio ſe periturum, mirificè lætatus eſt, quòd ſibi bellicā, atq; Imperatoriam mortem imminere cerneret: tantumq; ex illa denunciatione concepit animo gaudiū, vt Dijs ſe comparandū putaret, ſi bello atq; inter dimicandum è vita diſcederet. Hæc vniuersè de morte diximus ignobili, atq; obſcura, quam viri

fortes

fortes ſemper extimuerunt. Ceterum,vt eò reuertamur,vnde digreſſi ſumus, nullā video miſeriorem antiquos exiſtimaſſe mortem, quàm quæ duces bello præſtantes occuparet in mari. Vel ipſe Nazianz. Gregor. vir doctiſſimus, idemq; ſanctiſſimus id docet;affirmans, obitū in mari miſerrimū videri, quia nullā habent ibi viri præſtantes occaſionem oſtendendæ virtutis: docet Ouidius in tempeſtate illa ſua Triſtium lib. primi,eleg.ij.

Nec lethum timeo: genus eſt miſerabile lethi:
Demite naufragium; mors mihi munus erit.
Eſt aliquid fatoq; ſuo,ferroq; cadentem
In ſolida moriens ponere corpus humo:
Et mandare ſuis aliqua,& ſperare ſepulcrum,
Et non æquoreis piſcibus eſſe cibum.

Sed in his Ouidij verſibus alia deſignari præterea videtur cauſa tam magni timoris ex interitu inter fluctus imminente. Non enim dolet, quod in acie non ſit moriturus,ſed quod cariturus ſepulcro ſit,illudq; aditurus,opinor,infortuniū,quod morientibus in aquis accidere credebat antiquitas. Putarunt enim veteres, interitum eueniētē mortalibus inter aquas ipſi quoq; animę exitiabilē eſſe.ſic inquā,vt funditus interire, ac prorſus extingui crederetur anima, ſi corpus periret in aquis. Aiunt aliqui tradita hæc ab Homero fuiſſe in Odyſſ.quarto; cum de morte Aiacis Oilei narrationem ita clauſit extremam.

Sic Aiax perijt,ſalſam vt bibit æquoris vndam.

Alios enim,quos alibi mortuos commemorat Homerus,non periiſſe dicit,ſed domum adiſſe Plutonis,atq; ad Inferos deſcēdiſſe: quia non prorſus interierant. Inde nimirum factū putat Syneſius in epiſt. iv. vt cū ab Homero mortui excitantur ab Inferis, inter eos numquā Aiax Oileus inducatur,qui perierat totus in mari. Huc nimirum pertinet Heracliti vox,pronunciantis,aquā animis eſſe mortem. atq; hæc opinio tàm vulgaris erat, vt quidā milites,quemadmodum docet eodem loco Syneſius,decreuerint necē ſibi ſua manu cōnſciſcere; ne naufragio perirent:rati,mortem in aquis eſſe animę mortaliū exitialem. Volebant,inquit ille,animam in aërem diſflari,non aquis extingui.

Hæc ego cōmemoraui,vt locus hic expleretur partibus ſuis, nō vt ſignificarē,Aeneam de illo interitu animæ quicquam cogitaſſe dū timuit. ſatis enim illi timoris, dolorisq; ampla ſuppetebat ex eo cauſa, quòd ignobili morte,nec inter armatas copias interiret. Hoc verò cū dicitur,cumulatiſſime defendi videtur ab accuſatoribus,qui formidinē illam,& tàm mollem in viro forti conqueſtionem explodunt.

Nihilo tamen minus eſt aliquid vltra, quod obijci queat ex Ariſt. cap.xij.in poëticis.vbi cum de morata fabula diſputat;illud docet: in eo genere peccare poëtas cū perſonæ minimè congruentes, aut indeco-

coros attribuunt mores, qualis,inquit,eiulatio eſt Vlyſſis in Scylla. Si enim Vlyſſes reprehenditur ingemiſcens in tempeſtate illa prope Phæaciam, de qua ſupra diximus, reprehendendus etiam erit Virgilius,qui gemitum, & conqueſtionem Aeneæ ex eo loco ſic expreſsit, vt ipſa pene verba deſcribere videatur. Sed quomodo ſibi conſtabit Ariſtoteles,qui in cap. illo vj. lib. Ethic. iij. veniam dat, quemadmodum vidimus, fortibus viris,vt in maris periculoſa tempeſtate pertimeſcant? Neq; verò dicere iure poſſumus,ac vere;improbari hoc loco eiulantem Vlyſsem,non quidem in maris periculo prope Phæaciam, ſiue Corcyram, ſed inter Scyllam, Charibdimq; periclitantem, quod eſt in Odyſſ. xij. Nullas enim ibi querimonias, aut eiulatus profert Vlyſses;ſed ſocios potius hortatur,vt patienter incommodum ferãt. Vt aliquid hic ego diuinem cum Victorio, ac Robertello,dixerim,ab Ariſt.damnari non Homerum,ſed poëtam aliquem dramaticũ, & fortaſsis Epicharmum:cuius Vlyſsem naufragum laudat in lib.xiv. Athenæus. Damnari autem non propterea,quòd in naufragio dolentẽ Vlyſſem fecerit (hoc enim,vt diximus,reprehendere non poteſt Ariſtoteles,quin à ſe ipſo diſsentiat) ſed quòd induxerit eundem ita muliebriter eiulantem,vt nihil addiderit de illa,quæ apud Homerum,& Virgiliũ eſt moriẽdi cupiditate in acie,ac bello, quæq; deprehenſos in tempeſtatibus Heroes, ac fortes Imperatores excruciat. Aliud enim eſt angi, ac dolere tantum,quia moriendum eſt; aliud cruciari eo maximè nomine, quòd obſcuro interitus genere, nec in arena moriendum ſit. Maneat ergo,Vlyſsem illum apud ignotum poëtam doluiſse tantũ, quòd mori deberet,non doluiſse, quòd extra belli pulcherrimam aleã moreretur, ac propterea reprehendendum eſse: laudandum Aeneam Virgilianum,& Vlyſsem Homericum,quòd non de morte, ſed genere mortis ignobili doleant,& conquerantur.

LOCVS VI.

DE CERVIS IN LYBIA.

An in ea regione licuerit Ceruos fingere,quos occideret Aeneas.

Nauim in conſpectu nullam, tres littore ceruos
Proſpicit errantes. hos tota armenta ſequuntur.
Conſtitit hic, arcumq; manu, celereſq; ſagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.

Critici Geographos huc omnes,atq;hiſtoricos ad Virgilium accuſandum conuocant:qui ceruos in Africa nullos eſse teſtificantur. Plinium

nium in primis ſuæ ſubſcriptorem accuſationis volunt, ceruis Africam omninò carere confirmantem in lib. viij. cap. iij. cui adſtipulatur Ariſtot. & Herodotus. Quo grauius erraſse Virgilium dicunt: cum non hic tantum, verum etiam in Aeneid. iv. ceruos Lybiæ dederit Aenea & Didone venantibus.

Ecce feræ ſaxi deiectæ vertice capræ
Decurrere iugis; alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, monteſq; relinquunt.

Similiter erratum putant in xj. vbi ad pyram Pallanti ſtruendam milites lignatum dimiſſi, non modo notas vulgò arbores, ſed olentem etiam cedrum ſuccidiſſe dicuntur.

———. Ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus, euertunt actas ad ſydera pinus,
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.

At cedrus in Italia non eſt. neque enim cum cedrum dicimus, eam intelligi volumus arborem, quæ citri illa fert poma in Italia nunc vulgatiſſima, citruſq; propterea dicenda videtur eſſe, non cedrus. Video quippe à Dioſcoride hanc in lib. j. cap. xxxvj. ſic fuiſſe deſcriptam, vt cum ea cedro, de qua loquitur hic Virgilius vix vllam habere ſimilitudinem queat. Poſtremo inquit Dioſcorid. quæ Medica, vel Perſica, vel Citromela, à Romanis vero Citria nominantur omnibus nota arborem habent toto fœcundam anno. pomum oblongum eſt, rugoſum, colore ad aurum vergente, cum grauitate odoratum. ſemen habet pyrorum ſeminibus ſimile. Multas hic nobis deſignat notas, quibus citrum diſtinguere poſſimus à cedro. Hæc enim alterius eſt arbor generis, procera, & magna, naſciturq; tantum in Libano Paleſtinæ, atq; in Atlante, celeberrimo Mauritaniæ monte: apud Romanos olim ſummo in pretio ad ornamenta menſarum, & lectulorum. Differt prorſus à citro non modo fructu, ac pomis, verum etiam folijs, & proceritate. quia citrus haud multum creſcit, vt videmus, & folia maiora quidem, quàm laurus habet, ſed lauro ſimillima: cedrus autem & altiſſima prouenit, & folijs, odore, caudice, cupreſſo feminæ, aut iunipero ſimilis eſt. His notis, atque nominibus hæ duæ ſecernuntur arbores inter ſe, nihilo minus tamen cedrum inuenias ſæpe pro citro poſitam apud ſcriptores, & citrum pro cedro. Nos interea cedrum propriè dicimus arborem illam proceram, ac magnam de qua ſine dubio canit Virgilius: eamque confirmamus in Italia non eſſe, ſed tantum in Mauritania, atque in Syria, vt Plinius ipſe teſtatur. Quare mirandum videtur maximè cur à poeta ſcientiſſimo inter arbores enumeretur, quæ cæduntur ad rogum Pallantis in Latio.

Haud ſanè minorem afferunt admirationem onagri , quos item in Italia collocat , cum præcepta ruſtica legeſq; deſcribens Italis ſuis , ait interdum exercendam eſſe venationem , & curſu premendos non lepores ſolum , & ceruos , quibus abundat hæc regio, ſed etiam onagros,quibus omnino caret. Sunt enim onagri ſilueſtres aſini , quorum greges ait Varro lib.ij.rei ruſticæ cap.vj.eſſe in Phrygia,& Lycaonia, in Italia nullos , ſed cicures omnes,ac manſuetos .

Vidit rei difficultatem Petr.Victor in lib.variarum lectionum xxx. viij.cap.j. Et quia modum euadendi non vidit,affirmare non dubitauit,peccaſſe quidem in his Virgilium,ſed culpa leuiſſima : cuiuſmodi maculas , inquit,negligunt poëtæ cum ornamenta ſectantur . Nemo tamen æquis, opinor,audiet animis hæc de Virgilio, qui limatiſſimus eſt,artificioque ſic terſus,vt ne labeculam quidem patiatur, aut næuum. Itaque confugerim ego potius ad illam defenſionem,quam primo loco poſuimus in Prolegomenis ex Ariſtotelis poëticæ cap. xxiij. vbi poëtarum errata bipartitò diſtinguit, ac diuidit:in ea,quæ poëticæ propria ſunt, & in aduentitia,hoc eſt ea, quæ alienis peccantur in artibus. Priora propriè peccata eſſe contendit,poſteriora minus propriè , adeoq; poëtis non adſcribenda ; cum præſertim idonea poſtulabat ratio,vt fingerent aliquid,quod ab alijs artibus abhorreret. Ad hunc,inquam,ego locum confugio , affirmoque non eſſe poëticæ propria illa,in quibus errare Virgilius dicitur,ſed alterius diſciplinę,hoc eſt hiſtoriæ naturalis,aut coſmographiæ diligentioris ; quæ non prouincias modò,ſed mores etiam incolarum,animantiaq; omnia deſcribit, ac notat in ſingulis . Quare aduentitium hoc erit erratum , multoq; leuius,quàm quod Pindarus admiſit cum ceruas fecit cornigeras,quæ cornibus carent.Si enim Pindarus culpa liberatur ab Ariſtotele , diciturque tantum peccare per accidens , non per ſe, multo liberandus eſt facilius hic Latinus poëta, dicenduſq; in eo genere peccati accidentis extrinſecus errare leuius : quod eſt non errare . Id quod fortaſſe ſibi voluit Petr. Victor. cum libere profeſſus eſt, erraſſe Virgilium,ſed leuiſſima culpa,hoc eſt ea, quam per accidens nominat Ariſtot . Quod ſi voluit,nihil à nobis alienum dicit : ſed rem ipſe non explicat. Ceterum hæc vniuersè diximus de tribus illis locis, deque alijs huiuſmodi , qui apud Virgilium oppugnantur à Criticis . vna enim illa defenſio tuetur ſingulos . Quia tamen aliam ego nominatim poſſum inire rationem ad ceruos in Africa retinendos,reſeruabo patrocinium illud Ariſtotelis onagris, & cedro:nec dubitabo dicere , verè ceruos in Africa eſſe , ex auctoritate, teſtimonioq; multorum. Nam Oppianus lib.ij.de Venatione diſtinctè, planèq; poſuit in Lybia ceruos.

Finibus extremis Lybiæ nutricis equorum

Ser-

Serpentum legio feruet criſtata per agros.
At cum fuſus arenoſo ſub culmine ceruus
Molles ſub dio carpit per membra ſopores,
Squammeus extemplo ſerpentum exercitus illum
Inuadit,&c.

At ne dicatur hic etiam erraſſe Oppianus eodem abreptus oeſtro,canendiq; ſtudio,quo deceptus Virgilius ſit,alios proferamus teſtes grauiores. Philoſtratus in lib.vj. vitæ Apollon. cap.xij.vbi ea percenſet, quæ Apollonius ipſe propè Nilum aſpexit, ceruos nominatim ab eo viſos eſſe commemorat,capreas,ſtruthiones,& feras quaſdam ex ceruo miſtas, ac tauro. Albericus verò Gentilis in lib. Virgilian. lect. cap. viij. exiſtimat Virgilium cum ceruos in Africa poſuit, ſecutum eſſe Timæum hiſtoricum, cuius haud mediocris auctoritas eſt. Sed nulla ſit Oppiani,Philoſtrati,Timæi,aut aliorum teſtificatio. ipſo demum comprobatum experimento eſt,ceruorum in Africa greges eſſe. Tradit enim Brod.libro Miſcellan.viij.cap.xiij. Italos à ſe,Galloſque, qui fuiſſent in Africa Barbarorum captiui ea de re interrogatos eſſe, ac reſpondiſse in Africa ceruos ſe vidiſse permultos.

Quod ſi tamen alicui auctoritas Ariſtotelis, & Herodoti, qui ceruos in Africa eſse negarunt,tanta videtur eſse, vt ne oculis quidem, ipſis exiſtiment habendam fidem, dicere ad tuendum Virgilium poterit,eorum quidem æuo nullos in Africa ceruos fuiſse, Virgilij autem ætate iam aliunde aduectos extitiſse, adeoq; poëtam ea vti voluiſse figura,quæ Græcè dicitur πρόληψις, latinè anticipatio. de qua neceſse erit alijs in locis de induſtria,copioſeq; diſputare. Dat enim hæc figura poëtis veniam,vt anticipent tempora,dicantq; ſine reprehenſione aliqua multo iam ante fuiſse, quàm nata,aut inuenta eſsent.

LOCVS VII.

DE PICTVRA QVA PASCIT ANIMVM *Aeneas in templo Didonis.*

An temerè,atque alieno tempore ficta ſit.

------ *Videt Iliacas ex ordine pugnas,*
Bellaque iam fama totum vulgata per orbem.

Hic etiam aliqui volunt erratum eſſe, ac per ſummam inſcitiam in eo templo picturam affictam, quam contemplaretur Aeneas; cum pingendi ars Troianorum temporibus nulla fuerit, vt docet Plin. lib. v. cap.iij.in quo de picturæ inuento ſic loquitur ad extremum. Fatebiturq; quiſquis diligenter eas æſtimauerit,nullam artium celerius con ſummatam: cum Iliacis temporibus eam non fuiſſe appareat. Nihil

ad Virgilium oppugnandum potuit Plin. explicatius dicere. Liceret mihi quidem eodem planè modo quicquid hic obijcitur amoliri, quo ſuperiorem quæſtionem profligaui. Nam & hoc quoque alienæ peccatum eſt artis, hoc eſt hiſtoriæ, non poeticæ proprium, ſi peccatum tamen aliquod eſt; & poëtarum licentiæ dari poteſt hæc anticipatio temporis, quemadmodum aliæ concedendæ ſunt multæ, vt alibi demonſtrabimus.

Sed neceſſe non habemus ad hoc præſidium ire: cum explorate didicerimus ab alijs, multo iam ante bellum Troianum artificium picturæ fuiſſe. Neque enim vlla eſt apud ſcriptores antiquior memoria quàm belli Thebani inter Eteoclem, & Polynicem. At illo tẽpore laudem aliquam habuiſſe picturam, atque in pretio fuiſſe, intelligere licet ex Aeſchylo in Tragœdia quæ inſcribitur ἑπτὰ ἐπὶ θήβαις vbi à nuntio deſcribitur ita Capaneus picturatum ferens in eo prælio ſcutum.

Ἔχει δὲ σῆμα, γυμνὸν ἄνδρα πυρφόρον.
Φλέγει δὲ λαμπὰς διὰ χειρῶν ὡπλισμένη
Χρυσοῖς δὲ φωνεῖ γράμμασι. πρήσω πόλιν.

Inſigne, nudum geſtat in ſcuto virum,
Armata cui ſtat lampade ardenti manus,
Notiſq; clamat aureis: Vrbem cremo.

In clypeo autem Eteoclis hæc ait argumenta, ſuperioribus maximè ſimilia, fuiſſe depicta.

Ἐσχημάτισται δ᾽ ἀσπὶς οὐ μικρὸν τρόπον.
Ἀνὴρ δ᾽ ὁπλίτης κλίμακος πρὸς ἀμβάσεις
Στείχει, πρὸς ἐχθρῶν πύργον ἐκπέρσαι θέλων.
Βοᾷ δὲ χ᾽ οὗτος γραμμάτων ταῖς συλλαβαῖς:
Ὡς οὐδ᾽ ἂν Ἄρης σφ᾽ ἐκβάλλοι πυργωμάτων.

Formatur illi clypeus haud paruum in modum.
Armatus etenim vir ſtat ad ſchalæ gradus,
Vertere inimicorum ad ſolum turres volens.
Itemq; clamat litterarum ſyllabis.
Non ipſe me de turribus Mauors ruet.

Quod ſi quis diuinando contendat, hæc in ijs Thebanorum ducum clypeis non expicta coloribus fuiſſe, ſed vel cælata, vel ſculpta, cum ego reuocauerim ad auctores picturæ multo ſanè antiquiores, quàm Troianum Aeneam. Plinius enim idem in lib. vij. eius inuentorem artis ait fuiſſe Gygem Lydium: qui vixit poſt nobilem illam eluuionem terrarum, qua nihil eſt in antiquorum monumentis antiquius. Ariſtoteles verò excogitatam in Græcia facit à Pyrrho Dædali cognato: Theophraſtus à Polygnoto Athenienſi: qui tametſi non æquat alios antiquitate, oſtendit tamen incerta initia picturæ fuiſſe apud priſcos ſcriptores; atque ideo licuiſſe Virgilio in tanta ſententiarum varie-

tate

tate illam probare, quæ picturam faceret bello Troiano vetuſtiorem. Quid enim magis fingere poëtæ liceat, ac pro facto ponere, quàm quod vtrum factum ſit, dubio ſcriptores inter ſe iudicio diſputant? Sic autem illos de picturæ incunabulis, exortuque diſputaſſe, præter eos quos ante laudaui, oſtendunt etiam alij. Nam Aegyptios, vel eodem Plinio teſte, ante ſex annorum millia picturam apud ſe inuentam dicebant, quàm tranſiſſet in Græciam. E Græcis autem ipſis aliqui apud Sycionios, aliqui apud Corynthios natam putabant. omnes tamen affirmabant vnum; ex vmbra hominis initium habuiſſe: quã primi eius artis auctores lineis circumſcribere aggreſſi ſunt. Præſtabit igitur hic adhibere tertiam decimam defenſionem expoſitam à nobis in Prolegomenis, quæ veniam poëtis dat, vt ex opinionibus doctorum hominum aliqua in re variantibus, ſibi quamlibet ſumant, ſeponantq; pro arbitratu.

LOCVS VIII.

DE TEMPORE QVO DIDO Carthaginem condidit, & an Aeneæ ſuppar ætate fuerit.

Hæc dum Dardanio Aeneæ miranda videntur,
Regina ad templum longè pulcherrima Dido
Inceſſit, &c.

Hic verò laborãdum diutius eſt. Arguitur enim, planiſſimèq; conuincitur poëta mendacij: cum Didonem ijs temporibus fuiſſe finxerit, quibus non dum natam omnes omninò prodiderunt hiſtoriæ. Aeneas quippè Didonem anteceſſit annis ipſis ccxxviij. eoque amplius, vt facilis eſt ſupputatio ex Iuſtino in lib. xliij. vbi ſcriptum reliquit, Aſcanium Aeneæ filium Albam Longam condidiſſe, vrbemq; illam Regni fuiſſe caput annis ferme trecentis. excitatam poſtea, fundatamq; Romam à Romulo, qui ex Albanis Regibus oriundus erat. At Carthago, vt idem docet Iuſtinus lib. xviij. à Didone condita eſt annis tantum duobus, & ſeptuaginta ante Vrbis Romæ molitionem. id quod etiam ſcripſit Oroſius in lib. iv. cap. vj. ergo, ſi duos & ſeptuaginta demas è trecentis, ſuperant anni ducenti, octo, & viginti, quibus Aeneas Didonem anteceſſit. Eadem pene teſtatur Velleius Paterc. in libro primo: eoque tantummodo diſcrepat, quòd Carthaginem exædificatam putat annis quinque, & ſexaginta ante Vrbis exordium.

Quin

Quin Dido ipſa cum fuit, & virago, & caſtiſſima fuit. Sibi enim in pectus adacto ferro, ſuo ſe iudicio præcipitem dedit in ſubiectum rogum, inſpectante populo; ne Iarbæ Getulorum, ſiue Mauritaniæ Regi, contra quàm Sichæo coniugi vita iam functo pollicita fuerat, nubere cogeretur. Id enim Iarba Rex ab ea non quotidianis modo precibus, ſed minis etiam intentatis exprimere conabatur: quod eſt apud eundem Iuſtin. lib. xviij. & indicatur à Tertulliano in parænesi ad caſtitatem. Ait enim Didonem in alieno profugam ſolo, vbi Regis vltro nuptias optare debuerat, ne tamen ſecundas experiretur, vri maluiſſe, quàm nubere. Rectè itaque D. Auguſtinus lib. Confeſſ. primo cap. iij. Virgilianam hanc de Didone narrationem appellat mendacium. Rectè Macrobius lib. v. cap. xvij. fabulam nominat. Qui cum dixiſſet, Virgilium non Homeri tantum imitatorem fuiſſe perdiligentem, ſed etiā aliorum, hæc ad rem comprobandam adiungit. Non de vnius racemis ſibi vindemiam fecit: ſed bene in rem ſuam vertit quicquid vbicumq; inuenit imitandum, adeo, vt de Argonauticorum quarto, quorum ſcriptor eſt Apollonius, librum Aeneidos ſuæ quartum totum pene formauerit, ad Didonem vel Aeneam amatoriam continentiam Medeæ circa Iaſonem transferendo: quod ita elegantius auctore digeſſit, vt fabula laſciuientis Didonis, quam falſam nouit vniuerſitas, per tot tamen ſæcula speciem veritatis obtineat. Tantum valuit pulcritudo narrādi, vt omnes Phœniſſæ caſtitatis conſcij, nec ignari manum ſibi inieciſſe Reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniueāt tamen fabulæ. Ita Macrobius. ſed præſtabit ipſam audire Didonem, apud Auſonium hanc ſibi per ſummam iniuriam impoſitam calumniam expoſtulantem.

Illa ego ſum Dido vultu, quam conſpicis hoſpes,
Aſſimulata modis, pulcraq; mirificis.
Talis eram: ſed non Maro quam mihi finxit erat mens,
Vita nec inceſtis læta cupidinibus.
Namque nec Aeneas vidit me Troius vnquam,
Nec Lybiam aduenit claſsibus Iliacis.
Sed furias fugiens, atque arma procacis Iarbæ.
Seruaui fateor morte pudicitiam,
Pectore transfixo, caſtos quòd pertulit enſes
Non furor, aut læſo crudus amore dolor.
Sic cecidiſſe iuuat. vixi ſine vulnere famæ,
Vlta virum, poſitis mœnibus oppetij.
Inuida cur in me ſtimulaſti Muſa Maronem,
Fingeret vt noſtræ damna pudicitiæ?
Vos magis hiſtoricis lectores credite de me,
Quàm qui furta Deùm concubituſq; canunt.

Falſi-

Falſidici vates,temerant qui carmine verum.
Humaniſq; Deos aſſimilant vitijs.

Aliud eſt etiam Epigramma Marulli in eodem planè argumento, atq; ſententia, quod quia concinit, ac reſpondet Auſonio prætereundum non eſt.

Non mihi Phryx nocuit:nec enim Phryga nouimus vllum ;
Cura ſed antiqui caſta,tenaxque thori.
Quam ne coniugio Lybici violare Tyranni
Cogerer,hac cecidi fortiter vſa manu.
At vos ò Vates,ſi ſunt hæc præmia laudi,
Quæ feret inceſti fœmina adulterij ?

Conſtat igitur omnium teſtimonio ſcriptorum mentitum eſſe Virgilium, tum in componendis temporibus tam inter ſe varijs, atque diſtractis, tum in exprimenda Didone contra quàm poſtulabat eius caſtitas, & pudicitia. Cauſam perquirere neceſſe eſt,cur id ſibi fas eſſe putarit doctiſſimus vir. neque enim exiſtimandum eſt,ea Virgilium ignoraſse, quæ iſti tàm explicatè ab hiſtoricis prodita fuiſſe commemorant.

Non poſsum de quæſtione ſtatuere, niſi quandam prius exponam licentiam poëtarum,quæ dicitur anachroniſmus,verſaturq; in ratione temporum inuertenda pro arbitratu. Quippè videmus ſæpiſſime nouum tempus ad antiquum transferri, aut antiquum ad nouum; quæque priſco facta ſuut æuo perindè commemorari, ac ſi multo poſt, aut nuper euenisſent:contràque quod nouiſſimè geſtum eſt,iam olim, & temporibus antiquiſſimis factum eſse confingi. Catullus è Latinis primus huius anachroniſmi ſit teſtis; qui in Epithalamio de nuptijs Pelei & Thetidis auſus eſt canere, tum Peleum amore captum Thetidis fuiſſe, cum in Argonautarum expeditione Colchidem adijt ad vellus illud aureum auertendum.

Tum Thetidis Peleus incenſus fertur amore:
Tum Thetis humanos non deſpexit hymenæos,
Tum Thetidi pater ipſe iugandum Pelea ſanxit.

Et tamen Orpheus,Apollonius, alijq; prorſus omnes teſtantur,antequam Argonautę illud iter haberent in mari,iam natum Achillem ex Thetide, Peleoque fuiſſe.

Eadem vſus anachroniſmi licentia Propertius eſt in lib. iij. eleg. xij. cæſtum, pancratiumq; Spartanorum ludis eo affingens tempore, quo Lycurgi legibus è gymnaſio depulſa iam erant.

Multa tuæ Sparte miramur iura palæſtræ,
Sed mage virginei tot bona gymnaſij.
Quòd non infames exercet corpore ludos
Inter luctantes nuda puella viros.

Cum

Cum pila veloces fallit per brachia iactus
Increpat,& verſi clauis adunca trochi.
Pulueruléntaq; ad extremas ſtat femina metas,
Et patitur duro vulnera pancratio.
Nunc ligat ad cæſtum gaudentia brachia loris,
Miſſile nunc diſci pondus in orbe rotat.

Videtur his verſibus haud dubiè ſignificare, ſua memoria, ac ætate cæſtum, & pancratium Spartanorum fuiſse gymnicos ludos, & tamen optimè norat,opinor, apud Spartanos Lycurgi decreto eas fuiſse Gymnaſij vetitas exercitationes,in quibus,vt ait Plutar. χεὶρ ἀνατείνεται manus attollitur. At inter ludos, in quibus attolli manum prorſus oportet, pancratium ſine dubio fuit maximè, pugilatus, ac cæſtus. Quin Seneca ipſe planè, diſtinctèq; docet in libris de benef. pancratium apud Lacedæmonios non fuiſse.Lacedæmonij,inquit,vetant ſuos pancratio,aut cæſtu certare: vbi inferiorem oſtendit victi confeſſio. Sciebat,inquam, Propertius hæc: per eam tamen licentiam,de qua dico, illa etiam facta eſſe poſt Lycurgi leges commentus eſt, quæ illius inſtituto à Spartanorum exercitationibus, ac ludis fuerant iam olim ſublata. Ante Lycurgum quippè Lacedæmonijs in vſu fuiſſe cæſtum, ac pugilatum docet nos Lacedæmonius Pollux Caſtoris frater, vtraque olim exercitatione gymnica nobilitatus.

Ouidius etiam nonnullis in locis temporum ſeriem, rationemque præuertit ex ea licentia, quàm poëtis videbat eſſe ſolemnem. nam in poſtremo Metamorphoſ.comminiſcitur, Numam Pompilium Pythagoræ fuiſſe diſcipulum.At hoc falsò traditum eſſe Liuius docet in decad. prima, & intelligi facilè poteſt ex eo, quòd Numam deceſſiſſe ſciamus Olympiade xx. Pythagoram ſexageſima floruiſſe. Et tamen vtrumq; eodem planè tempore vixiſſe canit, vt dicebam, Ouidius in lib.Metamorphoſeon extremo, iterumq; in tertio de Ponto, & Faſtorum item tertio.

Omnes verò aliorum in hoc genere licentias vincit Alexis poëta Comicus apud Athenæum in fabula, quam inſcripſit Linum. Inducit enim Linum Herculi,quem erudiebat doctrina, præcipientem, vt è multis,qui aderant libris,vnum caperet,ac ſeponeret, qui ſibi fortè fortuna veniret ad manus.Quos quidem libros enumerans Linus, ait in ijs eſſe Orpheum,Heſiodum,Cherilum,Homerum, Epicharmum. At hi poëtæ non dum nati erant,fueruntq; Lino, & Hercule longè poſteriores ætate. Huic ſimilis eſt licentia in illo intemperijs agitato, correptoq; furijs Hercule apud Euripidem. parat enim ſe ad ludos committendos Iſthmios: qui ſunt inſtituti à Theſeo poſt obitum Herculis,vt docent Pauſan. Plutarch. & Pindari, Apollonijq. Scholiaſtes. Similis eſt in eiuſdem Euripidis Cyclope: vbi Sicilia Græciæ pars eſ-

ſe di-

ſe dicitur, in quam tamen non dum erant inductæ Græcorum illæ Coloniæ, quæ poſtea Græciæ nomen Inſulæ illi fecerunt. Eò quippè migrare ſunt iuſſæ poſt imperium Leſtrigonum, atque Cyclopum. Quid multa? Virgilius ipſe in Aeneidos lib. vij. ponit à Latino Rege vſurpatum fuiſſe morem aperiendi Iani.

Mos erat Heſperio in Latio, quem protinus vrbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima mouent in prælia Martem:
Siue Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcaniſue, Arabiſue parant: ſeu tendere ad Indos,
Auroramq; ſequi, &c.
Hoc tunc Aeneidis indicere bella Latinus
More iubebatur, triſteſq; recludere portas.

Hunc inquam morem iam inde à Rege Latino repetit: cum tamen hiſtoricorum omnium, ipſiuſq. Seruij teſtimonio nobis exploratiſſimum ſit, eius inſtituti, religioniſq. primum auctorem fuiſſe Numam Pompilium, illum ſecundum Regem Romanorum. Huic alius eſt perſimilis apud Virgilium locus in octauo: vbi laudes canuntur Herculis.

Nec te vllæ facies, non terruit ipſe Tiphœus
Arduus arma tenens.

Quo loco Seruius oſtendit, aliud tempus fuiſſe pro alio poſitum. Confirmat enim poëta, in illo Gigantum prælio nobili Herculem ſtetiſſe pro Ioue, nec Typhœo ceſſiſſe mõſtroſo Gigantum Principi, quod falſum erat. Cum enim Hercules viciſſet Centauros, vt dictum ante fuerat ab eodem Virgilio:

---- Tu nubigenas inuicte bimembres
Hyleumq. Pholumq. manu, tu Creſſia mactas
Prodigia, &c.

ſequebatur, non potuiſſe eundem Herculem Gigantum intereſſe prælio, qui multis ſanè ſæculis erant iam Centauros antegreſſi. Sed quid ego poëtas dico? Plato ipſe hac eſt abuſus anachroniſmi licentia in Dialogis, qui poëmatis ſimiles ſunt. Eas enim perſonas colloquentes habet, quæ, ſi tempora compares, inter ſe colloqui non potuerũt; cum æquales ætate non fuerint. Multa præterea dicit, quæ ab ipſa tẽporum ratione ſunt aliena: quale illud eſt in Gorgia de Archelao, quem Macedoniæ Regem tum eſſe tradit, cum dialogos ſcribit; nec dubitat paulò poſt affirmare, Periclem è viuis nuperrimè deceſſiſſe. Pericles autem, vt Athenæus oſtendit, locum hunc Platonis exagitãs, multo ante quàm imperaret Archelaus, eſſe deſierat inter viuos.

Haud ſcio, an ad hunc anachroniſmum, atque ad hunc vſum temporis immutandi, reuocari debeat quod à Callimacho factum eſt: reuocandum certè contendit Iacobus Mazonius vir doctus, in Apologia

gia Dantis Aligherij. Cum enim Callimachus in antiquorum legiſſet hiſtorijs, eam annonæ caritatem; quæ, vt ex ſacrarum monumẽtis litterarum didicimus, ipſum tenuit in Aegypto integrum, ſolidumque ſeptennium, amplificauit illud tempus, atque ad nouem extraxit annos, addiditq;, Nilum interea toto nouennio numquam exundaſſe, id quod etiam eſt apud Ouid. in lib. j. de Arte.

Dicitur Aegyptus caruiſſe iuuantibus arua
Imbribus, atque annis ſicca fuiſſe nouem.

Scitum quippè illud eſt de Aegypto; imminere tàm vberi prouinciæ rerum penuriam, cum parcè, malignèq; circumiectos campos inundat Nilus. ita prorſus, vt ſcriptum reliquerit Strabo, incolas ex incremẽto Nili haud dubiè anni fertilitatem, ſterilitatemq; præſentiſcere. cuius rationem, ac modum præſenſionis planiſſimè nobis oſtenditur his verbis à Plinio. Iuſtum incrementum cubitorum eſt ſexdecim, minores aquæ non omnia rigant, ampliores deſinunt tardius recedendo. hæc enim ſerendi tempora abſumunt, ſolo madente, illæ non dant ſitiente. In duodecim cubitis famem ſentit: in tredecim etiam non eſurit: quatuordecim cubiti hilaritatem afferunt: quindecim ſecuritatem: ſexdecim delicias.

Ex ijs quæ hucuſque de temporis à poëtis vſurpata peruerſione diſputauimus, decernendum eſt, non debere Virgilium reprehendi, quòd Didonem illo tempore fuiſſe dicat, quo tempore nondum erat: cum eo ſit vſus comminiſcendi iure, quod communis illi, vulgariſque poëtarum licentia concedebat.

Sed quærere tamen prætereа libet, cur ea poëtis permiſſa libertas in tempora ſit, vt omnia ijs in eo genere confundere liceat. Ita namque profligabitur omninò quæſtio, ſi hæc etiam cauſa proferatur in lucẽ. Eam ego repeto à re credibili, ac veroſimili, quæ propoſita poëtis ad imitandum eſt. neque enim veroſimile, quod poëſi tractatur, id eſſe neceſſariò debet, quod omnibus probabile ſit: ſed ſatis eſt, ſi fidem habeat apud multitudinẽ, ac vulgus. Huiuſmodi verò multæ res ſunt, quæ abhorrent quidem ab hiſtorijs, ac veritate, ſed tamen earum falſitas cum poëtico veroſimili non pugnat: quia non abrogat omnem fidem. Illud enim adimit omnem omninò fidem, quod ne populo quidem, ac multitudini credibile eſt. Quo fit vt quæ rerum, aut narrationum falſitas vulgo, ac popularibus cognita non eſt, à veroſimili poëtarum aliena non ſit; cuiuſmodi video chronologiam eſſe; quæ vt probè teneatur à doctis, ac ſapientibus viris, à multitudine tamen imperitorum ignoratur. Id etiã ab Ariſtotele didici. qui in eo cap. xxiij. non obſcurè pronunciat, non ſemper poëtas ſequi quod omnibus eſt credibile; ſed ſæpè id eligere, quòd aliquibus tantum, aut etiam vni probatur. Igitur Aeneæ cum Didone congreſſus, ſi ſpectes hiſtoriam,

& chro-

& chronologiam, nullam meretur omnino fidem, ſi ſpectes poëticum veroſimile,hoc eſt,id,quod probari poteſt à populo,meretur aliquam. Non enim popularis multitudo nouit tàm multos inter vtrumque annos,& ſæcula lapſa iam eſſe. Atque hoc eo fidentius à poëta potuit ita peruerti,ac fingi, quòd ne certum quidem, ac exploratum omninò apud hiſtoricos tempus ſit excitatæ Carthaginis. Etenim Iuſtinus conditam facit anno ſecundo, & ſeptuageſimo,Euſebius tertio, & quadrageſimo ſupra centeſimum, antequam Roma poneretur a Romulo. Appianus Alexandrinus anno quinquageſimo fundatam vult ante Troianum excidium; ſed tamen alios eius vrbis auctores credit,non Sydone,ac Tyro profectam Didonem.

Quod pro Virgilio ſic dicitur,alijs etiam opitulatur poëtis:qui tametſi planiſſimè norant,eruditis, & prudentibus viris credibile non eſſe quod tam longè abeſſet à vero,ſciebant tamen idem eſſe probabile vulgo:quod poëticæ ſatis eſt. Quotus enim quiſque ſit è populo,qui ſciat,Achillem multò ante natum fuiſſe, quàm Argonautæ proficiſcerentur in Colchidem? aut Lacedæmonios vetuiſſe ſuos pancratio, & cæſtu decertare;aut Pythagoram multò poſt vixiſſe,quàm Numa Romæ regnaret;aut Herculem,& Linum,Homero,Heſiodo,alijs eſſe ætate longè antiquiores, aut Iſthmicos ludos inſtitutos fuiſſe defuncto iam Hercule, aut morem aperiendi Iani à Numa, non à Rege Latino traditum eſſe. Ergo fas eſt poëtis immutare,ac peruertere rationem temporum: quia de rei veritate plerumq; popularibus, ac vulgo non liquet,quibus omninò ſeruiat poeta neceſſe eſt, vt copioſius alibi explicabimus.

L O C V S I X.

A N A E N E A S M E R I T O, ac iure dicatur à Virgilio Pius.

Rex erat Aeneas nobis,quo iuſtior alter
Nec pietate fuit,nec bello maior,& armis.

Hi verſus cum eo,qui hos anteceſſit.[Sum pius Aeneas,&c].faciũt, vt hoc loco quærere debeamus, an illud epitheton, & cognomentum Pij fuerit Aeneæ meritò tributum, & congruenter. Cauſam cur ea de re dubitandum, & quærendum ſit,à multiplici pietatis notione repetendam puto. Eſt enim ambiguum nomen, ac multiplex,hoc eſt tàm multa variaque ſignificans, vt niſi ea diſtinguamus initio, tota diſputationis ratio perplexa futura ſit,atque difficilis.

Prin-

Principio igitur verè, propriéq; pietas ea virtus eſt, quæ cultum tribuit ijs, quorum beneficio ſecundum Deum ſumus, regimur, alimur, & conſeruamur. Qua ex notione, ac definitione pietatis ſequitur illud, vt pietatis officium ſit propriè erga parentes, qui nos ediderunt in lucem, erga propinquos, erga patriam, erga ciues, à quorum ſingulis aliquid in illo genere beneficij hauſimus. Vidit hæc, docuitq. in lib.ij.de Inuen. M.Tullius: cuius eſt ea Pietatis definitio ab Auguſtino viro ſanctiſſimo probata, planeq. deſcripta. Pietas eſt, per quam ſanguine iunctis, patriæque beneuolis officium, & diligens cultus tribuitur. Hanc pietatis veram, incorruptamq. notionem ſecutus Valerius eſt in lib.v.cum illorum exemplis, qui parentum, & patriæ fuerunt obſeruantiſsimi, titulum, atque indicem fecit. de pietate erga Patriam, erga parentes, &c. prudenterq. in fine cap.iv. narrationem hoc epiphonemate concluſit. Ceteræ virtutes admirationis tantummodo multum; pietas verò etiam amoris plurimum meretur. Significat enim, hanc vnam ex omnibus virtutem ſuum ijs officium præſtare, quos nobis ipſa natura ſummo vitæ beneficio copulauit. In hanc eandem ſententiam idem vſurpauit pietatis nomen Cicero, ſed metaphoricè, cum ſuam in Lentulum beneuolentiam appellauit pietatem. videbat enim ſuo ſe muneri ſatisfacere non poſſe, niſi parentem ſalutis ſuæ non beneuolentia tantum, qua colimus amicos, ſed etiam eo, quo vitæ noſtræ obſeruamus auctores, pietatis officio proſequeretur. Periucundæ mihi fuerunt, inquit, litteræ tuæ, quibus intellexi, te perſpicere meam in te pietatem: quid enim dicam beneuolentiam, cum illud ipſum grauiſſimum, & ſanctiſſimum nomen pietatis leuius mihi meritis erga me tuis eſſe videatur? Ab hac propria, germanaq. ratione aliæ fluxerunt minus proprię, quas tamen vſus, & conſuetudo probauit.

Nam primo quidem pietas ſæpiſsimè apud Latinos eſt ille cultus, quo vitæ noſtræ principem, auctoremq. primum veneramur Deum. Religio quidem magis propriè dicitur hæc virtus, quæ Deum obſeruat, ſed eo differt tamen à pietate, quòd religio Dei præpotentis excellentiam intuetur, pietas procreationis beneficium, vitæq; fontem primarium in eodem Numine veneratur, & colit. Si enim parentes noſtræ dicimus auctores vitæ, illoque eos nomine colimus, quanto eſt æquius eiuſdē vitæ fontem appellare Deum, eumque propterea omni planè ſignificatione pietatis obſeruare? Sed tamen hæc vtriuſq. virtutis erga Deum officia confunduntur vno pietatis nomine, quo ſæpenumero ſcriptores eam, quæ propriè dici deberet religio, exprimere, ac ſignificare non dubitant. Quare Auguſtinus integerrimus, idemq; doctrina vir exculiſſimus in lib.x.de Ciuit.cap.1. docuit, intelligere nos ſolere Dei cultum, cum pietatem nominamus, hoc eſt eam animi

virtutem, quam Græci dicunt εὐσέβειαν; Latini religionem appellant. Cicero ipſe pro religione diſtinctè, diſerteq; pietatem poſuit in orat. pro domo ſua. [Nec vlla erga Deos pietas niſi honeſta de eorum numine opinio eſt.]. Honeſta enim de Deo ſententia ea propriè, reſtrictèq. virtus eſt, quæ Deí veneratur excellentiam, atque in omnes omninò virtutes imperium habet, ac dominatum. Clarius in oratione pro Plancio. [Fundamentum virtutum omnium pietas eſt.] fundamentum quippe virtutum omnium eſt ea, quæ propriè religio dicitur, & rectus ſenſus de Deo.

Secundo loco magis impropriè pietas omnem omninò virtutem ſignificat, in primiſq. Iuſtitiam: quo factum eſt, vt virtute præſtantes, probiq; viri dicantur pij; ſceleſti, improbiq. nominentur impij.

Impius hæc tàm culta noualia miles habebit?

flagitioſus nimirum, atque iniuſtus. Id autem propterea ſic eſt vſu ſermonis, & loquendi conſuetudine iam receptum, quòd qui virtuti, iuſtitiæque potiſſimùm vitam conſentaneam degunt, illi Deum præcipuè videantur, & ſingulariter colere; in cuius gratiam eam viuendi rationem inſtituerunt. Cultus autem Dei pietas ſæpè dicitur, vt declaratum eſt ſatis.

Tertia pietatis notio omnium maximè impropria eſt; quia miſericordiam, clementiamq; ſignificat: quarum officia virtutum longiſſimè diſtant à vera notione pietatis. Sic tamen obtinuit vſus, vt quos miſericordes, & clementes dicere volumus, eoſdem pios nominemus: quod pulcherrimè ſcribit Auguſtinus loco laudato, vbi cauſam etiam impropriæ huius appellationis exponit. More vulgi, inquit, nomen pietatis etiam in operibus miſericordiæ frequentatur: quod ideo arbitror eueniſſe, quia hæc fieri præcipuè mandat Deus, eaque ſibi pro ſacrificijs placere teſtatur. Ex qua conſuetudine factum eſt, vt Deus ipſe, qui clementiſſimus eſt, pius diceretur.

Quibus ita poſitis, aiunt aliqui, vel falsò, vel minus congruenter à Virgilio dici piũ Aeneam. Quantum enim attinet ad propriam illam notionem pietatis, quæ officiũ patriæ tribuit, & cultum ciuibus, Aeneas minimè debuit effingi pius: cũ Troiam vnà cum Antenore prodiderit Græcis, vrbiſq. portas hoſtibus aperuerit, vt rem litteris conſignarunt hiſtorici, potiſsimumq; Dares Phrygius, qui bello Troiano, vt Iſidorus ait, interfuit. Sic enim eam proditionem teſtatam reliquit in poſtrema eius libelli parte, quem de Troiano inſcripſit excidio. Poſtquã pacta data ſunt, Polydamas (qui ad proditionem tranſigendam in Græcorum caſtra ſeceſſerat) in vrbem redit; rem peractam denũciat: Dicit Antenori, & Aeneæ, ceteriſq., quibus placitum erat, vt ſuos omnes adducant, & noctu Scæam portam aperiant, lumen oſtẽdant, exercitum inducant. Antenor, & Aeneas noctu ad portam præſtò fuere.

Neoptolemum exceperunt, exercitui portam reſerarunt; lumen oſtenderunt,fugam præſidio ſibi,ſuiſque prouiderunt. Quæ ſi vere dicuntur (dicuntur autem vere, quia dicuntur hiſtoricè) non licuit Virgilio Aeneam facere tàm pium in ſuos, quem hiſtorici affirmant in patriam fuiſſe tam impium.

Sed eſto. licuerit id comminiſci ex poëtarum fortaſſe licentia, debuit tamen Aeneas etiam ea inſtrui pietate,quæ probitas, innocẽtia, iuſtitia eſt. qua qui non eſt præditus, pius profectò dici non poteſt. At Aeneas ſtupro Didonem polluit,pollutam prodit,ac deſerit, inuadit aliena regna, vaſtat Italiam. Quid verò de miſericordia, & clementia dicatur,quæ poſtrema notio pietatis eſt? Ille ne pius,qui multis ſupplicibus, ac pœnam deprecantibus eripuerit per ſummam immanitatem vitam,quique Turno ipſi manus iam danti,concedentique publica profeſſione victoriam non erubuerit gladio mortem afferre? Reſtat igitur, vt propterea tantummodo dici pius queat, quòd Deos impensè coleret, & Penates illos, parentem, filium flammis ereptos auexerit ſecum in Italiam. At ne hoc quidem credibile eſt eum feciſſe,qui neque in patriam pius, neque in ſocietatem humanam iuſtus, neque in ſupplices clemens, ac miſericors ſit. Quod tamen ſi fecit, haud propterea Pij cognomentum promeretur: cum aliæ quoque virtutes,quibus patriæ, quibus deprecatoribus, quibus humano generi præſtatur officium,in eo Principe debeant apparere,qui verè Pius appellatione ſolemni dicendus ſit. Quare Imperatores illi, quibus hoc eſt à rectè factis impoſitum nomen, non à religione modo,ſed à miſecordia,à clementia,à iuſtitia,ab officio in patriam,à probitate, ceteriſq.virtutibus honorificum illum titulũ ſibi pepererunt.libet hoc ipſis propemodum oculis in Antonino perſpicere, qui primus appellatus eſt Pius. Eius enim cognomenti cauſas innumerabiles, ac varias à multiplici petitas virtute ita commemorat, exponitq. Iulius Capitolinus in vita. Fuit,inquit,vir forma conſpicuus, moribus clemens, placidus ingenio,mitis; præcipue ſobrius,diligens agri cultor, alieni abſtinens, in cunctis poſtremò laudabilis, & qui meritò Numæ Pompilio ex bonorum ſententia comparatur. Pius cognominatus eſt à Senatu, vel quod ſocerum feſſa iam ætate,manu,præſente Senatu, leuauerit (quòd quidem non ſatis magnæ pietatis eſt argumentum, cum impius magis ſit qui iſta non faciat,quàm pius qui debitum reddat,) vel quòd eos, quos Hadrianus per malam valetudinem occidi iuſſerat, reſeruauit; vel quòd Hadriano contra omnium ſtudia poſt mortem infinitos,atque immenſos honores decreuerit: vel quòd cum ſe Hadrianus interimere vellet, ingenti cuſtodia, & diligentia fecit, ne id poſſet admittere: vel quòd verè natura clementiſſimus, & nihil temporibus ſuis aſperum fecerit. Multæ, quòd vides, hic enumerantur

tur animi dotes, ac virtutes, quæ Pij cognomentum Antonino dederunt: ſed præcipua clementia eſt: à qua potiſſimum appellatum eſſe Pium oſtendit etiam M. Aurelius in epiſtola ad Fauſtinam filiam. Clementia, inquit, patrem tuum in primis Pij nomine ornauit. Aſſumpſerunt hoc ſibi poſtea Pij cognomentum alij, qui conſecuti ſunt, Imperatores. Nam quemadmodum Pater patriæ dictus, & conſalutatus à Senatu primus eſt Cicero, ac poſt eum alij, ſeu per aſſentationem, ſeu propter merita idem adepti ſunt nomen, ſic poſt Antoninum alij quoque, vel aſſentatoriè, vel verè dici cœperunt Pij. Eiuſmodi Septimius fuit: in cuius arcu triumphali ad Forum Boarium ſub Capitolio legimus. *Imp. Caeſ. L. Septimio M. Fil. Seuero, Pio, Pertinaci, Patri Patriæ.* Et in Pantheo. *L. Septimius Seuerus, Pius, Pertinax, & Imp. Caeſar. M. Aurelius Antoninus, Felix. Aug. Pantheon vetuſtate corruptum omni cultu reſtituerunt.* Iuſtinianus hanc item appellationem eſt cõſecutus, vt ipſe demonſtrat Inſtitutionum initio. *Imp. Caeſar. Flau. Iuſtinianus, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius.* Cui altera reſpondet inſcriptio in ponte Salario. *Imperante Domino noſtro Pijſſimo, ac Triumphali ſemper Iuſtiniano Pijſſimo Auguſto, &c.* Eodem inſignitus eſt titulo Valentinianus; cuius hodieq. hic viſitur index in ponte Inſulæ Tyberinę, qui dictus eſt Ceſtius. *F. Valentinianus, Pius, Felix, Maximus, Victor, &c.* Quin Auguſtæ ipſæ Imperatorum coniuges aggreſſæ poſtremò ſunt eius ſibi gloriam nominis vſurpare. Nam in quibuſdam numiſmatis ita ſcriptum inuenimus. *Diua Fauſtina, Pia, ſideribus recepta.* Sed hi, alijque prope innumerabiles Imperatores illo cognomento Pij, quod putarunt ſine dubio glorioſiſſimum, non vnam voluerunt exprimere religionem, ſed clementiam, probitatem, iuſtitiam, virtutes ceteras, vt docuit in Antonino Iulius Capitolinus; ijque demonſtrant tituli, qui ſubiunguntur: Patri patriæ, &c. Immo verò diſertè articulatimq. hoc dicere, ac docere nos voluiſſe videntur ij, qui Galieno poſuerunt arcum illum adhuc extantem in Vrbe ad D. Viti. *Galieno clementiſſimo Principi. cuius inuicta virtus ſola pietate ſuperata eſt.* Quid enim hic eſt pietas, niſi ea virtus, quæ clementiſſimi nomen Galieno Principi iure, ac meritò impertita eſt? Multo planius id nobis oſtendit ille, qui præcepta ciuilia tradit Honorio apud Claudianum, in panegyr. iv.

Sis pius in primis. nam cum vincamur in omni
Munere, ſola Deos æquat clementia nobis.

Hęc autem cum ſic agerent, ac dicerent ſummi viri, quid ſignificabant aliud, niſi Imperatores, ac Principes dici pios iure non poſſe, niſi religioni clementiam, aliaſq. virtutes adiungerent, quarum ipſa religio, vt Cicero dixit, eſt parens, ac fundamentum? Ex quo prorſus effici-

tur, Aeneam quantumuis religioſum, haud fuiſſe prudenter, appoſitèque dictum à Virgilio pium: quia pietatis non omnes omnino numeros, ac partes expleuit: quæ clementia, miſericordia, iuſtitia, multiplici demum cunctarum prope virtutum genere continentur. hæc iſti dicunt, qui Virgilium in ea pietate, quam Aeneæ tribuit, peccaſſe cõtendunt. Nos qui cœpimus hominis cauſam tueri, quantum ab ingenio fas eſt, eorum obiecta diluamus.

Confirmo itaque primùm: licuiſſe Virgilio pium Aeneam facere, quem hiſtorici fuiſſe dicunt in ciues, ac patriam impium: quia rei veritas obſcuriſſima erat, nec ab alio tradita, quàm à Darete. Huius autem monumenta ſcriptoris, non erant in populi manibus. Quo fiebat, vt eſſet credibile multitudini, quod paucisſimis erat incredibile. Id verò eſſe illud veroſimile, quod poeticæ propoſitum eſt, in proximè ſuperiore diſputatione demonſtrauimus; cum de Didone diximus, Aeneaq. in idem planè tempus à Virgilio compulſis: qui verè tamen varia, diuerſaq. vixerunt ætate. Neque enim illud eſt alienum à poëtico veroſimili, quod aliqui ſciunt eſſe falſum, ſed quod omnes, hoc eſt ipſi etiam populares, abhorrere intelligunt à veritate. Reprehendẽdus quidem Virgilius eſſet, ſi quem ipſe tam pium facit, eundem faceret aperientem portas, prodentemq; hoſtibus ciuitatem. Sed quia locum iſtum declinat, Aeneamq. ex ea, quam habet in rebus obſcuris comminiſcendi licentia, ita format, ac fingit, vt pro patriæ ſalute in vitæ ſe diſcrimen obijcientem, patrem, filium, Deos, Penates è flammis eripientem faciat, omni reprehenſione carere debet, nec poteſt à Cenſoribus, niſi per iniuriam accuſari.

Quod verò de probitate, deque iuſtitia dicitur, qua præditos eſſe oporteat eos, qui perfectè, abſolutèque dicendi ſunt Pij; pronunciare non dubitauerim, Aeneam innocentisſimum, ac iuſtiſſimum eſſe. Quantum enim attinet ad compreſſam Didonem, facilè ſe purget; cum ab ipſa potius in eam amoris fraudem perductus ſit, quàm eandẽ ipſe pellexerit. Neque enim apud veteres illos homines flagitioſa in eo genere putabantur eſſe, quę vi carerent, & iniuria. At violatam iam deſerere non debuit. Iubebat hoc Iuppiter, qui ſubinde Mercurium allegabat Carthaginem, vt inde remorantem Aeneam, Didone reclamante, depelleret. De occupata verò Italia non eſt adeo laborandum. Illud enim ius, eamque poſſeſſionem acceperat ab oraculis, atque à Ioue, quem non Italiæ modò, ſed orbis etiam terrarum dominum putabant antiqui.

Tertius locus, qui de clementia eſt, & miſericordia, ſalebras videtur habere maiores: ſed tamen clementiſſimus eſt habendus, & dicendus Aeneas etiam tum, cum ab iſtis accuſatur inclementiæ, & crudelitatis. Videntur illis impia, quæ commemorantur in lib. x. de

Aenea viuos reſeruante captiuos octo, quos immolaret ad buſtum Pallantis.

——————————— Sulmone creatos.
Quattuor hinc iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes rapit inferias, quos immolet vmbris,
Captiuoq. rogi perfundat ſanguine flammas.

Et quæ dicuntur in vndecimo de eodem Aenea, funebrem Pallanti pompam adornante. has enim ipſas hoſtias cum ceteris ferculis, doniſq. ſupremis ad tumulum duci iubet.

Multaq. preterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam iubet ordine duci.
Addit equos, & tela, quibus ſpoliauerat hoſtem,
Vinxerat, & poſt terga manus, quos mitteret vmbris
Inferias cæſo ſparſurus ſanguine flammas.

Hæc inquam ijs argumenta videntur eſſe ſummæ crudelitatis, & ea, quæ iure Lactantium in ſe declamatorem prouocarint. Apud Maronem, inquit, libro v. cap. x. Rex ille,

——————— Quo iuſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior & armis,

quæ nobis documenta iuſtitiæ protulit?

Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret vmbris
Inferias cæſo ſparſurus ſanguine flammas.

Quid poteſt eſſe hac pietate clementius, quàm mortuis humanas victimas immolare, & ignem cruore hominum tamquam oleo paſcere? Sed fortaſſe non hoc ipſius vitium fuit, ſed poëtæ, qui illum inſignem pietate virum inſigni ſcelere fœdauerit. Vbi eſt igitur ò poëta pietas illa, quam ſæpiſſimè laudas? Ecce pius Aeneas.

——————————— Sulmone creatos
Quattuor hinc iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes rapit inferias, quos immolet vmbris,
Captiuoq. rogi perfundat ſanguine flammas.

Cur ergo dicebat hoc ipſo tempore, quo vinctos homines ad immolandum mittebat [equidē & viuis cōcedere vellem] cum quos viuos habebat in poteſtate, vice pecudum iuberet occidi? Sed hæc, vt dixi, culpa non illius fuit, qui litteras fortaſſe non didicerat, ſed tua: qui cum eſſes eruditus, ignoraſti tamen quid eſſet pietas, & illud ipſum quod nefariè, quod deteſtabiliter fecit, pietatis eſſe officium credidiſti. Ita declamat Firmianus. qui profectò luderet extra chorum, niſi verbis vltimis imprudens, ac nolens Virgilio patrocinium addidiſſet: cum ad extremum concluſit, eum ignoraſſe quid eſſet vera pietas, & religio. Verè enim ignorauit, qui pro religione ſuperſtitionem coluit ea tempeſtate vulgarem. Sed aliud eſt antiquorum accuſare ſu-

 perſti-

perſtitionem, aliud Virgilium arguere, quòd congruentia illorum tẽporum pietati non finxerit: quod omnino faciendum fuit, ſi poëta cum conſilio, ac ratione reprehendendus erat. Ita quippe minus congruentia diceret, ſi vera religione fuiſſet imbutus. ſed quia ſuperſtitionem execrabilem veram putauit religionem, illi ſuperſtitioni maximè congruentia finxit, & Æneam maxime pium, ac miſericordem fecit in Pallantem, qui videtur in ſpeciem aduerſus illos captiuos, ac ſupplices crudeliſsimus. Sic enim ipſi animum inducebant ſuum, mortuorum hominum, vitaq. iam defunctorum animas delectari hoſtiarum ſanguine, ac potiſſimum humanarum. Quare vt ijs requietem impertirent, ac pacem, rogos, buſta, tumulos, ac ſepulcra perfundebant humano ſanguine, præcipuè verò captiuorum in prælio, qui quidem vſus inductus, & ſublatus eſt, ſubſtitutis in captiuorum locum gladiatoribus buſtuarijs, vt Seruius tradit. Itaque ſi noſtram, hoc eſt veriſſimam, incorruptamq. ſpectemus religionem, impius eſt Aeneas: ſin antiquam illam, quam ipſe colebat impendiò, maximè dicendus eſt pius: immò verò etiam clementiſſimus eſt habendus. Nulla enim poterat eſſe maior, nulla iuſtior clementia, & miſericordia, quàm quæ Pallantis oblectare ſtuderet animam inimicorum ſanguine. Sed tamen vnum eſt, quod non ita facilè vindicare poſſimus in lib. x. de Mago illo: qui genua complexus Æneæ, vitam ſuppliciter expoſcit cum obſecratione miſerabili: & tamen ab Ænea tam pio, non modo non auditur, ſed irridetur, depellitur à genibus, occiditur. Nam quæ ſuperſtitio ad eam illum crudelitatem adegit?

Inde Mago procul infenſam cum tenderet haſtam,
Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſuperuolat haſta:
Et genua amplectens effatur talia ſupplex.

Hunc, inquam, ſupplicem, obſecrantem per manes Anchiſæ, Iuliq. vitam, ad ea genua tamquam ad aram miſericordiæ confugientem obſtinatè repudiat Aeneas, &

Sic fatus, galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit enſem.

Quid ille Lucagus, & Lucagi frater in eodem lib. decimo? non illi quidem immolantur ad buſtum, ſed cum irriſione quadam amariſſima contrucidantur in acie. Pius enim Aeneas ita eos

——— *dictis affatur amaris.*
Lucage nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hoſtibus vmbræ.
Ipſe rotis ſaliens iuga deſeris. Hæc ita fatus,
Arripuit biiugos. frater tendebat inermes
Infelix palmas curru delapſus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes

Vir Troiane ſine hanc animam,& miſerere precantis.
Pluribus oranti Aeneas. haud talia dudu m
Dicta dabas:morere,& fratrem ne deſere frater.
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.

Sed tamen is etiam eodem præſidio diſſoluitur nodus. Quamquam enim hos non immolat Aeneas, neque tanquam hoſtias admouet ad tumulum, ipſis tamen interficiendis illud agit, vt Pallanti ab hoſtibus occiſo gratificetur,quod exiſtimat eſſe miſericordiæ,ſummæq. in amicum extinctum pietatis officium. quippe hoc etiam crediderunt antiqui, defunctorum manes non modo ſanguine illo delectari, quo perfundebatur rogus,ac tumulus,ſed etiam repoſcere vehementiſſime vltionem,ac pœnas ab ijs,à quibus eſſent occiſi. ſic,inquam, vt errabundæ,miſerrimæq. putarentur animæ,quæ iacerent inultæ, quarumue mortem, aut iniurias nemo apud viuos vlciſceretur. Hac nimirum imbutus opinione Lucanus, animam Craſſi à Parthis interempti errare cecinit inultam, quia non dum in eam prouinciam Romanus exercitus ductus erat ad repetendas à Barbaris pœnas. hac inſtitutus Ouid.Althæam inducit,occiſis à Meleagro filijs eiuſdẽ Meleagri morte poſtrema ſolatia dantem. hac ante omnes inducti Græcorum Tragici Polyxenæ morte placarunt Achillis interfecti manes. hac demum Dido iam olim erudita, imminente obitu ſummam ſuæ calamitatis eam eſse putabat, quòd moreretur inulta. Quin Opis apud Virgilium ipſum libro vndecimo,Aruntem occiſura, animam Camillæ demortuæ ſic conſolatur.

Non tamen indecorem tua te fortuna relinquet
Extrema iam morte,neque hoc ſine nomine lethum
Per gentes erit,aut famam patieris inultæ.
Nam quicumq; tuum violauit vulnere corpus
Morte luet merita.

Cum igitur Æneas in eo totus eſſet,vt Pallantis placaret manes, vel ſacrificio funebri,vel vltione,captiuos illos reſeruauit inferijs, obuios hoſce cõfixit gladio,vtroq. prorſus officio Pallanti gratificaturus, ſacrificium,& vindictam expoſcenti. Atq. id de Turno etiam ipſo dicẽdum,& conſtituendũ erit:cui ſine dubio dediſſet veniam,niſi Pallantis animã,cuius repente baltheus apparuit, illo ſanguine placare voluiſſet. Quod profecto ſingularis indiciũ eſt miſericordiæ:cũ debuerit vir humaniſſimus moueri potius calamitate Pallãtis,qui errabat inultus apud inferos, ac de vindicta ſollicitus, quàm precibus, aut Magi,aut Lucagi,aut etiã Turni ſupplicantis inflecti.eorum quippè ſanguine,ac cæde requies Pallanti parabatur,vt diximus. Quin à Turno repoſcebat pœnas illas Euander hoſpes,de quo in eo prælio maximè cogitabat Aeneas,cũ interfecto Pallante tã multos occideret:vt dicitur in lib.x.

Proxima quæq. metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro. Te Turne ſuperbum
Cæde noua quærens. Pallas, Euander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſæ quas aduena primùm
Tunc adijt, dextræq. datæ.

Hoc igitur agebat ſuo quidem iudicio, & voluntate, vt Euandri dolorem conſolaretur; ſed nimium quantum ad idem eſt officium incitatus ipſius Euandri poſtulatis: qui recepto Pallantis corpore, hoc diſertè nuncijs dedit in mandatis, vt ad Aeneam in regreſſu deferrent: mortem ſe Turni peroptare vehementer, quæ Pallantis animam, maneſq. demulceret.

Vadite, & hæc Regi memores mandata referte.
Quòd vitam moror inuiſam Pallante perempto,
Dextera cauſa tua eſt. Turnum gnatoq. patriq.
Quam debere vides: meritis vacat hic tibi ſolus,
Fortunæq. locus. non vitæ gaudia quæro:
Nec fas: ſed gnato Manes perferre ſub imos.

Fuiſſet igitur inhumanus Aeneas, ſi Pallantis animam inquietam, & hoſpitis Euandri poſtulata neglexiſſet. Neglexiſſet autem, ſi Turnum ipſum, quantumuis obſecrantem, poſtremumq. ſupplicium deprecantem audiuiſſet.

LOCVS X.

DE TOTIVS PERFECTIONE LIBRI.

An aliquid in eo deſideretur, aut ſuperet.

Id placuit extremo loco quærere; quia Caſteluitrus habet duo, quæ hoc in primo libro reprehendat: vnum; quod ſuperuacaneũ ſit, alterum, quod in opere minus abſoluto requirendum videatur. Superuacaneam ait eſſe illam Amoris in Aſcanium metamorphoſin, & commutationem extrinſecus acceſitam: deſiderari verò mulierum Troianarum hoſpitium, quæ relinquuntur in littore, vel in claſſe; cum earum nulla mentio ſit, dum alij Carthaginem omnes aduocantur.

De Cupidinis illo epiſodio in Aſcanium commutati reſpondeo, non eſſe redundãs, ac vacans, quia verè dignus erat vindice nodus ille, nec ſoluendus, niſi per machinam. Cum enim Dido caſtiſſima, non modo peregri-

peregrinos illos homines, ignotoſq. exceptura eſſet hoſpitio libentiſſimis animis, verum etiam eorum Ducem impotenter amatura, tam admirabilis ea res videbatur, vt niſi aliquis interueniret Deus, qui Didonem flecteret, caperet, prioris viri obliuione quodammodo conſopiret, incredibilis futura eſſet, nec vllam apud quempiam fidem habitura. Quis verò è Dijs omnibus hanc æquius ſibi vindicabat machinam, quàm ille, qui & beneuolentiæ putabatur eſſe conciliator, & eius frater, aduerſus quem ea Regina erat amoris ardentiſſimis facibus inflammanda?

Quod verò de curta, imperfectaq. libri compoſitione dicitur, multis refelli nominibus poteſt: ſed vnum eſt ſatis. Quid inquam? Nemo eſt, opinor, qui non videat, feminas illas Troianas fuiſſe gregarias, ac vulgares: adeoq. mirabitur nemo, ſi minus hoſpitio recipiantur, aut relinquantur in claſſe, velut impedimenta quædam, & onera nauium: cum præſertim Aeneæ conſilium eſſet, non reſiſtere Carthagine, ſed primo quoque tempore in Italiam ſoluere. Etenim ſi inter eas fuiſſet aliqua regia femina, vel primaria, fuiſſet ſine dubio illo perbreui etiam tempore accipienda hoſpitio, & adhibenda conuiuio. Nunc autem cum vulgares eſſent, nihil erat neceſſe curam iſtam ſuſcipere, aut earum mentionem aliquam facere, dum Æneas, dum oratores, dum Troianorum primi commemorantur.

Suſpicari præterea licet, exceptas illas feminas hoſpitio fuiſſe cum reliquis Troianis: ſed tamen id non erat memoriæ prodendum, aut perhibendum poëtæ verſibus nominatim; cum nulla, vt diximus, eſſet inter eas tàm magni nominis femina, vt præcipuam poſtularet à poëta commemorationem.

Finis Libri Primi.

LI-

LIBRI SECVNDI

AENEIDOS.

LOCVS PRIMVS.

DE DISPOSITIONE POETICAE narrationis.

AN NECESSARIO DIFFERRE DEBEAT ab hiſtorica.

Conticuere omnes, &c.

HANC huius initio Libri ſecundi quæſtionem proponimus,quia rei geſtæ videbatur ordo poſtulare, vt narrationis initium caperetur ab incendio Troiano,aut ab eo tempore, quo ſtatim poſt incenſum Ilium claſſis illa ſub Idæ montibus adornata ſoluit ex Antandro. Illud tamen in libro ſecundo narratur, hoc in tertio:nec expoſitio poëtica prius exordium narrandi fecit, quàm ſeptem ipſos annos erraſſet Æneas, vt Dido teſtatur in primo.

Immo age,& à prima dic hoſpes origine nobis
Inſidias, inquit,Danaum,caſuſq. tuorum,
Erroreſq. tuos. nam te iam ſeptima portat
Omnibus errantem terris,& fluctibus,æſtas.

Quærendum igitur eſt, an ita neceſſe habeant ordinem perturbare poëtæ,

poëtæ,

poëtæ,vt aliud dare principium poëmati debeant, quàm quod ab ipſa rei geſtæ ſerie ſibi vident offerri: cum præſertim Homerus in vtriuſque ſtructura operis idem ſecutus ſit inſtitutum; nec inter poëtas vniuerſos alios numerare poſſimus,qui contra fecerint, quàm poſt Virgilium Latinos illos alterius claſſis, Silium Italicum, Lucanum,Valerium Flaccum, alios ex eodem ordine paucos.

Si conſulamus Horatium,ſine dubio reſpondebit, poëtæ à rei geſtæ medio impoſitam omnino eſſe neceſſitatem poëmatis inchoandi: nec aliter exponi,diſponique poſſe poëticum argumentum.

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo.

Quo loco citra controuerſiam hoc tradit præceptum ingreſſionis: quia de principijs ibi poëmatum diſputat aduerſus Cyclicum, atque hæc ſubiungit verſibus illis,quos modo laudaui.

Semper ad euentum feſtinat, & in medias res
Non ſecus ac notas auditorem rapit: & quæ
Deſperat tractata niteſcere poſſe,relinquit.
Atque ita mentitur,ſic veris falſa remiſcet,
Primo ne medium,medio ne diſcrepet imum.

Eandem expoſuerat ante præceptionem initio artis. quo fit, vt minus de hominis ſententia dubitare debeamus. Ita enim ordinem,diſpoſitionemq. poëticam deſcribit dilucidè.

Ordinis hæc virtus erit,& venus, aut ego fallor,
Vt iam nunc dicat,iam nunc debentia dici
Pleraq. differat, & præſens in tempus omittat.
Hoc amet,hoc ſpernat promiſſi carminis auctor.

Sed tamen aliqui requirunt in hoc genere auctoritatem, ac doctrinam Ariſtotelis; quem dicunt, vel ea de re non præcepiſſe, vel alia ſenſiſſe omnia, quàm quæ hic ab Horatio pronunciantur ex tripode. Nam in cap. v. poëtices,vbi de fabulæ magnitudine diſſerit, cum eam dixiſſet oportere ex principio, medio, fine coagmentari, veluti corpus aptè, congruenterque compoſitum ex partibus, principium ita definiuit. Principium illud eſſe dicimus, quod non neceſſariò poſt aliud eſt, & quo aliquid poſterius neceſſariò eſt. Docet igitur Ariſtoteles principium illud eſſe, quod reliqua antecedit omnia: id vero quid eſt aliud,niſi quod ante geſtum eſt? Et monſtri profectò ſimile videatur, ſi quod medium eſt,initio collocetur. Locum alium proferunt Ariſtotelis: vbi ſic pene loquitur. Atque hæc in ipſo contextu ita ſunt componenda, vt ab ijs, quæ ante geſta ſunt,naſci conſequentia videantur. Exiſtimant enim eum velle, vt quæ geſta prius ſunt,priore loco conſtituantur, quemadmodum fieri videmus in hiſtorica collocatione, in qua temporis,naturæq. ordo retinetur.

Au-

Audiendi tamen iſti meo iudicio non videntur: neque ob eas ipſorum rationes explodendi poëtarum principes ſunt, qui naturæ temporiſq. perturbarunt ordinem: nec antiquorum omnium repudianda ſententia eſt, qui ſemper exiſtimarunt, hoc nomine potiſſimum hiſtoriam ab Epica differre, quòd illa diſpoſitionem ſequatur temporis, & naturæ, hæc artificioſam, permutatiſq. temporibus collocationem accerſitam. Nam Dio Chryſoſtomus in oratione Troiana, non modo nominatim Iliadem immutato rerum ordine diſpoſitam eſſe ait, verùm etiam docet vniuersè, illum eundem eſſe morem, idemq. inſtitutum omnibus, qui res falſas reddere credibiles oratione conantur. Cum Homerus, inquit, ſuſcepiſſet explicandum Græcorum bellum aduerſus Troianos, non eſt aggreſſus ab initio, ſed aliunde: id quod faciunt plerique omnes, qui mentiri volunt, ac mentiendo tamen fidem obtinere. Implicant enim omnia; nec quicquam ordine dicunt: rati, eo modo facere ſe poſſe, vt mendacium multo minus appareat: In iudicijs hæc cernere licet expreſsè, alijſq. ſanè multis in locis, vbi callidè tractatur artificioſeq. mendacium. qui verò ſic res demonſtrare volunt, vt geſtæ ſunt, priora prius dicunt, deinde poſteriora: tum alia ſubiungunt, vt tempus, & ratio poſtulant: Hæc ergo vna eſt cauſa, cur Homerus noluerit in ſui poëmatis expoſitione ordinem temporis, ac naturæ ſeruare. Ex hac inquam Dionis Chryſoſtomi diſputatione, non modò conijcere, ſed intelligere perſpicuè poſſumus, antiquorum illam opinionem fuiſſe, quæ crederet, proprium eſſe poëtarum in narranda, diſponendaq. fabula ordinem inuertere, ac permutare. Videtur idem docuiſſe Quintilianus his verbis [Vbi ab initijs incipiēdum, vbi more Homerico à medijs, vel ab vltimis] Cum enim morem Homericum dicit, poëticum intelligit, aut epicum vniuersè. Quin ita prorſus interpretandum puto prouerbium illud, quod vulgò in eos vſurpatum eſt, qui aliquid ordine peruerſo facerent. ὁμηρικῶς ὕστερον πρότερον. dicebantur quippe rem Homericè, hoc eſt poëticè diſponere, poſthabitis prioribus, poſterioribus antepoſitis.

Itaque Rodulphus Agricola in tertio libro de Dialectica Inuent. capite ſeptimo, antiquorum iudicia ſequutus, decernere non dubitauit, ac pronunciare, inter poëticam, hiſtoricamq; narrationem hoc eſſe diſcrimen vel maximum, quòd hiſtoricus naturalem perſequitur ſeriem, priora primo loco ſtatuens, ſecundo, tertioue poſteriora; poëta rerum geſtarum naturam, ordinemq. perturbat, à medijs exordiens rebus, prætermiſſas aliquo commento, aut epiſodio poſtmodum reprehendens.

Ad Ariſtotelem veniamus, quem iſti nobis opponunt. Et quoniam primo loco contendunt, nullam ab eo traditam eſſe in hoc genere præceptionem, id primùm etiam nos falsò dici demonſtremus, deinde

locos

locos illos interpretemur, vbi contra ſenſiſſe videtur, quàm vulgò iam de diſpoſitione poëticæ narrationis exiſtimetur.

In cap. poëtices xxij. vbi de narratiua poëſi, hoc eſt Epica dedita opera, conſultòq. diſputat, ita præceptum hoc, ſi minus expreſsè proponit, abditè certè, ac diſsimulanter adumbrat. De narratiua, inquit, imitatione illud conſtat; oportere in ea fabulam ex vna tantum actione perfecta ſic conſtituere, quemadmodum conſtituitur in Tragœdia: quæ nimirum principio, medio, fine, componatur, vnumq. veluti corpus, aut animal ſuis abſolutum partibus efficiat, à quo peculiaris quædam voluptas, delectatioq. naſcatur. Conſtat item eiuſdem narratiuæ poëſeos fabulam vſitatis hiſtorijs diſſimilem eſſe debere: quæ non vnius tantum actionis expoſitionem habent, ſed temporis tantum vnius. Ex his Ariſtotelis verbis ratiocinari ſic libet. Confirmat Ariſtoteles fabulæ conſtitutionem in Epica ſimilem eſſe oportere conſtitutionibus Tragœdiarum. Sed Tragica, ceterarumq. drammaticarum expoſitio formarum principium ducit à medio, vel fine rei geſtæ, præterita verò, & ſuperiora per epiſodia coagmentat, & per narrationes aliquorum hominum, qui ea pro re nata commemorant inter agendum. confirmat igitur Ariſtoteles, Epicæ narrationis initia petenda eſſe à medio. Docet deinde conſtitutionem eandem Epicæ diſsimilem vſitatis hiſtorijs eſſe: docet igitur alio prorſus modo diſponendam eſſe, quàm diſponatur hiſtoria. At ſi temporis ſequeretur ordinem, eodem planè modo diſponeretur. Video reſpondere aliquem poſſe, diſſimilitudinem illam in eo poſitam eſſe, quòd Epicæ conſtitutionis vna ſit actio, hiſtoricæ plures: ac verè quidem id video dici. ſed tamen hinc etiam conſequens eſt, expoſitionem poëticam eſse illo nomine diſsimilem, quòd eum temporis, & rei geſtæ peruertat ordinem; quem hiſtoria diligentiſsimè retinet, vt dicebamus. Cum enim ita vnam actionem complectatur poëta, vt neceſſe habeat cetera, quæ prætermiſit, epiſodijs adnectere, non poteſt eam actionem hiſtorico more, hoc eſt ordine temporis exponere: quia cum addit digreſsiones illas, obliquaſq. narrationes rerum præteritarum, tempora confundit, ab eaque rerum ſerie naturali neceſſariò diſcedit, quam conſtanter, & tenore perpetuo ſequitur hiſtoricus. At omittere poſſet epiſodia, dicet aliquis, & Vlyſſem in Ithacam, Aeneam in Italiam ducere, neglectis illis errorum narrationibus apud Alcinoum, ac Didonem. Negat id Epico poëtæ fas eſſe, ac ius Ariſtot. qui in eodem cap. paulò poſt laudans Homerum, ſignificat epiſodia illa eſſe pernecesſaria, nec Epicam expleri poſſe partibus ſuis, niſi digreſsiones addantur, atque operis appendices aliquæ. Quamobrem, inquit, ob id etiam præ ceteris diuinus Homerus haberi iure debet, quòd bellum quidem alioqui principio, medio, ac fine conſtans totum ſcribere minimè

ſime eſt aggreſsus: ſed eius parte dumtaxat ſuſcepta, pluribus in ea vſus epiſodijs eſt; ſicuti catalogo, alijſq. quibus poëſim ipſam locupletiſſimam reddit. Alterum ego locum proferre poſſum ex cap. v. vbi de fabularum principio, ac fine conquirendo præcipit in hunc modum. Oportet ergo bene contextas fabulas, neque vnde ſors tulit, temereue incipere, neque vbilibet deſinere, ac terminari. Quæ præceptio illud mihi videtur velle, quod paulò ante diximus. fruſtra quippe ea doceret Ariſtoteles de principio fabulæ, ſi principium ſumendum eſſet ab initio rei geſtæ, quemadmodum natura, tempuſq. præſcribit. Quorſum enim admonendus eſſet poëta, ne temerè, ac fortuitò initium operi faceret, ſi capiendum neceſſariò eſſet ab ijs, quæ geſta principio ſunt? Illud ergo non dubiè monito tàm præclaro demonſtrat; eſſe quidem exordiendum poſt initium rei geſtæ, ſed videndum tamen eſſe, ne poſt illud initium, vndecumq. ac temerè exordiamur. Conſulendos nimirum putat bonos poëtas, in primiſq. Homerum, qui hæc exordia poſt initium rerum geſtarum in loco, prudenterque fecit.

Supereſt, vt de principij definitione ab Ariſtot. tradita videamus; quam aduerſarij ſibi ſumpſerunt veluti ſolidiſſimum ſuæ ſententiæ firmamentum. Cum enim dixerit, principium id eſſe, quod non neceſſariò poſt aliud eſt, & quo aliquid poſterius neceſſariò eſt, exiſtimant omnino, principium eſſe poëmatum debere ipſum rei geſtæ caput, quo nihil eſt prius, & quo poſterius neceſſariò aliquid eſt. Quibus vt reſpondeam, illud optimo iure contendo: non poſſe Ariſtotelem id ſibi velle, quod cum iſti voluiſſe credunt, niſi pugnantia cum ijs dicat, quæ, vt ante docuimus, de fabulæ vnitate ſcripta reliquit. Homerum enim eo nomine laudauit, quòd belli Troiani errorumque Vlyſſis partem ſibi tantummodo canendam ſuſceperit, reliqua epiſodijs attexuerit. Nam ſi principium fabulæ illud eſt, quo nihil eſt geſtum prius, malè duxit initium Homerus, cùm ab ea exorſus eſt rerum geſtarum parte, quam multæ prorſus anteceſſerunt. Exiſtimo igitur Ariſtotelem eo loco definire principium illud artificioſum, quod capitur à medio, vel certè poſt initium rei geſtæ; ac definiendo pronunciare, id eſſe fabularum principium exquiſitum, atque laudatum, quod quamquam ex ipſo rei geſtæ medio petitum eſt, ita tamen appoſite, prudenterq. ducitur, vt à rebus, quæ antecedunt, æque benè, accommodatèq. duci non potuiſſe videatur. Id enim ipſis propemodum cernitur oculis in exordijs Homeri, atque Virgilij: quæ à ſuperioribus oriri cum laude non potuerunt. Itaque rectè dici poſſunt ea eſſe, quibus nihil ſit neceſſariò prius, & poſterius aliquid neceſſariò ſit. Si enim aliquid prius cum laude non potuit eſſe, aliquid prius neceſſariò eſſe non debuit.

Alia,

Alia,quæ producunt in medium ex Ariſtotele, affirmante, in ipſo contextu poëmatis ita eſſe componenda omnia, vt ab ijs quæ ante geſta ſunt,naſci conſequentia videantur, hæc,inquam, puto aliorſum pertinere: nec eum loqui de toto poëmatis textu, ſed de illa poëmatis parte, qua ſola,demptis epiſodijs,ipſa rei ſumma continetur. Non enim ſemper Ariſtoteles, cum de poëmate loquitur, ita narrationem totam poëmatis intelligit, vt comprehendat etiam epiſodia. Video quippe rem ipſam tantummodo, quæ recta narratione tractatur,interdum appellari ab eo, ac dici poëma, vel id quod poëmatis proprium eſt: vt in cap. xv. In dramatibus, inquit, epiſodia breuia eſſe debent:contra in Epopeia ſunt longiora: qualia videmus in Odyſſea, cuius argumentum hoc eſt: Cum annos permultos quidam peregrinatus eſſet,obſeruatus à Neptuno,relictus à ſuis;cumq. res domeſticas ſic haberet conſtitutas, vt abſumerentur opes à procis,filius appeteretur inſidijs; diu multumque iactatus pelago,domum aliquando peruenit:vbi cum aliquos agnouiſſet,ſic in eos inuaſit,vt euaderet ipſe ſoſpes,inimicos vlciſceretur. hoc itaque proprium eius poëmatis eſt: cetera ad epiſodia pertinent. Sic Ariſtoteles eo loco totum argumentum retexit Odyſſeæ. Videmus adeo ipſam tantùm narrationem rectam,poëmatis narrationem propriam dicere, ſiue poëma;reliqua omnia extra narrationem propriam poſita, tamquam aduentitia quædam, & accerſita ipſo poëmatis nomine non comprehendere. quod alibi etiam docet,eoque in primis loco, quem proferunt aduerſarij. Cum enim ait è rebus geſtis priora eſſe primo loco ponenda, de illa proculdubio loquitur rei geſtæ parte, quam ſumit ſibi recta narratione canendam poëta. quæ profectò ſic eſt tractanda, vt prius ea exponi oporteat, quæ ante geſta ſunt, & conſequentia poſtmodum adiungi. non tamen hinc conſequens eſt, res præteritas epiſodijs interſeri non poſſe; cum de his nullus eo loco ſit ſermo, ſed ſolum de contextu rectæ narrationis ab epiſodijs abiunctæ, ac ſeparatæ. Rei quippè geſtæ pars, quam ſibi ſeponit Virgilius recta narratione tractandam,non eſt excidium Troianum,& Æneæ ſecundùm illud incendium à Troiano portu digreſsio; ſed eiuſdem Aeneæ nauigantis extremæ tempeſtates, erroreſq.,aduentus in Italiam, bella, victoriæ. quibus è rebus id profectò, quod geſtum eſt prius, priore loco poſitum eſt. inter extremas enim Aeneæ tempeſtates erroreſque nulla prior eſt, quàm quæ illi accidit à Sicilia digreſſo propè Carthaginem. Quamquam alia etiam ratione poſſum Ariſtotelis dicta interpretari,ac dicere; priora apud illum eſſe potiorà: nec aliud præcipere cum ait è rebus geſtis priora eſse primo loco ponenda, quàm potiora, & ea, quæ videntur aditum illuſtriorem facere poſſe, primo loco eſſe collocanda. Sed hactenus.

LO-

LOCVS II.

CVR AENEAS DICATVR A VIRGILIO Pater.

Inde toro pater Aeneas ſic orſus ab alto.

Hoc enimuerò ſciſcitantur etiam aliqui: cur Aeneas non hic modò, ſed alibi quoq. tam ſæpe illo Patris nomine cohoneſtetur. Nouimus quidem ſeniores à Latinis appellari plerumq; patres; atque à Romulo ipſo Senatores illos centum, quos, & ſenes, & grauiſſimos legerat, patres item dictos eſſe. ſed Aeneas nondum ad ſenectutem, ætatemq. prouectam peruenerat. cur ergo dicendus ſit pater?

Sunt qui reſpondeant, patris nomen honoris interdum eſſe, ac reuerentiæ titulum; nec ſemper in grandiorem ætatem conferri, ſed ſæpe in dignitatem, ac principatum. Sic enim Virgilius ipſe appellat Auguſtum non dum ſenem, ſed ætate florentem.

Dum domus Aeneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumq. pater Romanus habebit.

Et Horatius in ſerm. ſecundo, ſatyra prima, haud aliter alloquitur eundem Auguſtum.

Aut ſi tantus amor ſcribendi te rapit, aude
Cæſaris inuicti res dicere, multa laborum
Præmia laturus. cupidum Pater optime vires
Deficiunt, &c.

Quorum inſiſtens veſtigijs Auſonius, illo ipſo nomine tàm honorifico, reuerentiæq. pleniſſimo Theodoſium ornat.

Tu modo te iuſſiſſe Pater Romane memento.

Hinc videlicet natum, vt Dijs, quibus opinione gentium, & ſumma deberi reuerentia, & ſummus in homines eſſe principatus putabatur, patres à ſcriptoribus antiquis appellarentur, quod à Seruio docetur ad illud ſecundi libri Georg.

Huc Pater ò Lenæe veni.

Quare nullum Deum eſse ait, cui patris hoc epitheton attributum non ſit; quia nullus eſt, qui aliquem non obtineat principatum. Quin ipſi fluuij, ac montes præcipui, quoniam colebantur pro Dijs, & principatum habere videbantur in alios, ſæpiſſimè patres, hoc eſt in ſuo genere principes, ac rerum domini ſunt apud poëtas. Nam Oceanus Virgilio patèr eſt, pater Neptunus, pater Apenninus, pater Ina-

chus

chus Valerio Flacco. De Ioue Deorum principe nihil dicatur, qui pater ſæpius eſt apud antiquos, quàm Iuppiter. Cum igitur Aeneas princeps eſset,& ductor Troianorum,hoc eſt is, cui deberetur à Troianis honor,ac reuerẽtia, putarũt patrem à Virgilio dictum quaſi Regẽ,& Principem;ex Homero nimirum deſumpta loquẽdi forma,qui in Odiſſ. θ Vlyſsem patrẽ nominauit,cuius paulò ante laudauerat iuuẽtutẽ.Hæc in ſumma iſtorum ſententia eſt: Aeneam propterea patrem dici,quod Dux eſset, ac princeps Troianorũ.Quibus addere fidẽ poſſint ſerui illi, qui in Reg.lib.iv.cap.v. Præfecto militiæ dicunt. Pater, etſi rem grandem tibi dixiſset Propheta, certè facere debueras. Quæ quidem, vt verè dicantur, poſthabenda tamen ijs ſunt, quæ Iulius Scaliger in lib. poẽtices v. cap.iij. decernit arbitrando. Affirmat enim,Æneam propter ſimilitudinem quandam ſic patrem dici,quemadmodum idem cognomentum tribuitur Ioui, qui profecto, non reuerentiæ ſolum, aut religionis ergo, quæ tanto Principi deberi videbatur,dictus eſt pater: ſed propterea nominatim, vt ait Porphyrius, quòd ad Iouem omnes omnino familiæ tamquam ad auctorem referrentur. Ideo,inquam, Aeneam appellari patrem arbitratur,quòd Romanorum omnium principium eſset, ac fons, laudatq. teſtem Virgilium ipſum;quòd hoc explicatè docuerit eo verſu.

At pater Aeneas Romanæ ſtirpis origo.

LOCVS III.

DE IVBA DRACONVM.

An vere iubati dracones inueniantur aliqui, quemadmodum à Virgilio hìc effinguntur.

Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago,pariterq. ad littora tendunt.
Pectora quorum inter fluctus arrecta, iubæq.
Sanguineæ exuperant vndas, &c.

Iubas haſce draconibus à Virgilio datas, quibus omnino nullæ dicũtur eſse,aliqui non probant. Sunt enim iubæ belluarum crines è collo pendentes, quales in equis,atque in leonibus cernimus, nec alias dici iubatas animantes videmus, quàm eas, quibus eiuſmodi crines

circa collum, aut è collo pendentes à natura dati ſint. Sed ſi hos audiamus accuſatores, alios quoque poëtas reprehendere neceſſe erit, & quidem multos: in primiſq. Apollonium Rhodium, qui monſtris aliquot marinis iubas item attribuit: & Valerium Flaccum, qui libro tertio leam fecit iubatam, cui crines non ſunt collo circumiecti.

Non aliter gemitu quondam lea prolis adempta
Terga dedit: ſedet inde vijs, incluſaq; longo
Peruigilant caſtella metu, dolor attrahit vrbes
Interea, & miſero manat iuba ſordida luctu.

Neminem tamen reprehendere neceſſe eſt. Virgilium enim & Apollonium reprehenſione liberat metaphora; ad quam confugere nos iubet, cum poëtas tueri volumus, Ariſtoteles: vt in Prolegomenis diximus, defenſ. vij. Iubam igitur appellat Virgilius non crines quidem illos collo circumpendentes, & circumfuſos, ſed criſtam, quam draconibus eſſe confirmat ex quorũdam auctoritate Plinius lib. viij. cap. xiij. Nec alia fortaſſe marina monſtra deſcripſit iubata, quàm criſtatos dracones Apollonius: cum ibidem Plinius ipſe teſtetur, quaternos, quinoſque interdum dracones inter ſe cratium modo implexos erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus. Neque vero eſt, cur aliquis eundem nobis opponat Plinium; quòd in lib. xj. cap. xxxvij. dicat, criſtatos dracones à nemine viſos. Satis enim eſt poëtæ, qui veriſimile ſequitur, ſi res affirmetur ab aliquo. affirmari autem ab aliquo ſcripſerat iam in lib. viij. cap. xiij. Quare vindicandus eſt etiam Plautus, qui ante Virgilium ipſum iam in Amphitruone ſerpẽtes dixerat iubatos, hoc eſt criſtatos dracones.

Deuolant angues iubati deorſum in impluuium duo.

Non igitur erit neceſſe Seruij defenſionem arripere: qui pro iubis illis draconum apud Virgilium, ait intelligi poſſe etiam barbas. Cum enim criſtatos habeamus dracones aliquos, barbatos nullos, ad criſtam potius eſt confugiendum, quàm ad barbas.

Porrò Valerius Flaccus, qui leam iubatam deſcribit, aliam quidem inueniet ab eodem Ariſtotele defenſionem paratam in cap. illo xxiij. vbi Pindarum ceruas feminas facientem cornutas vindicat ab errore, illo nomine, quòd eiuſmodi peccatum extrinſecus aduētitium ſit, non poëticæ proprium: ſed tamen etiam ipſe translatè fortaſſe ſetas, ac pilos circa collum leænæ diſpoſitos appellauit iubas, tum præſertim, cum ex ira, ſubriguntur. Videmus quippè canibus quoque, cum iraſcuntur, circa collum erigi pilos: quos leaenæ ex ereptis catulis frementi, qualis eſt ea, quam deſcribit eo loco Valerius, multo magis horrere neceſſe eſt. Itaq. iubas eos pilos appellare metaphoricè rationi conſentaneum erit.

Video equidem Columellam gallos gallinaceos pulcherrima metapho-

taphora dicere iubatos, non tàm ob criſtam illam purpuream, quàm ob eas plumas circa collum verſicolores, quæ belluarum iubis ſimillimæ ſunt.lib.viij.cap.ij.Iubæ deinde variæ, inquit, vel ex auro flauæ per colla,ceruiceſq. diffuſæ. Hæc inquam metaphora ſumitur ex propinquo propter eam de qua dixi ſimilitudinem, adeoq. accommodatiſſima eſt; ſed tamen eſt etiam illa maximè probabilis,quæ iubas accommodat criſtis,quantumuis ex longinquo petatur. Ducitur enim, vt puto, ab altera metaphora, quæ galearum conis impoſitas criſtas appellat ideo iubas, quod criſtas illas antiqui fecerint principio ex equorum iubis,caudiſque,vt eſt apud Homerum in Iliad.lib.iij. & vj. & apud Virgilium ipſum in x.de Mezentio.

——————— *criſtaq. hirſutus equina*.

Plumæ tamen cõſecuto poſt tempore fuere barbaris pro criſtis equinis. Nam Plutarchus in Mario galeas equitum Cimbrorum, & plurimis, & horribilibus hiantium animalium formis inſignes deſcribit. Quin illa galearum ornamenta comantia,vt poẽtæ loquuntur,non niſi metaphorice dicta ſunt criſtæ. proprie quippe videmus tantum criſtas auibus quibuſdam, nominatimq. gallis ipſis gallinaceis,aut draconibus dari,qui ſunt item alati.Quantum enim attinet ad aues,vpupam Plinius criſtatam dicit, cui plumæ quædam in capite ſunt plicatiles, habileſq., quæ ſubriguntur identidem, ac ſubinde demittuntur. lib.x.cap.xxix. Vpupa,inquit, obſcœna aliàs paſtu auis criſta viſenda plicatili. ſed pluribus, ac plenius de ceteris auibus,deque gallinaceis in lib.xj.cap.xxxvij. In capite,inquit,paucis animalium, nec niſi volucribus apices, diuerſi quidem generis. Phœnici plumarum ſerie, è medio eo exeunte alio:pauonibus, crinitis arbuſculis. ſtymphalides cirro; phaſianæ corniculis. præterea paruæ, quæ ab illo galerita appellata quondam,poſtea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat,alaudæ. Diximus, & cui plicatilem criſtam dediſſet natura per medium caput à roſtro reſidentem. Et fulicarum generi dedit cirros. Pico quoque Martio, & grui Balearicæ. Sed ſpectatiſſimum inſigne gallinaceis,corporeum, ſerratum: nec carnem id éſse, nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, verum peculiare. Draconum enim criſtas qui viderit,non reperitur. Cornua multis quidem, & aquatilium,& marinorum, & ſerpentium varijs data ſunt modis.Ita quidem hoc loco Plinius diſputat,ſed tamen haud infirmat eorum auctoritatem, qui dracones criſtatos eſſe tradidere. quos ſecutus eſt etiam Ouid. metam. lib. quarto, & Seneca Tragicus in Herćule furente:qui angues,ac dracones ipſos dixere criſtatos.

Itaq. cum horum propriè ſit animalium criſta, translatè tributa eſt galeæ.Et quia galearum criſtæ ſunt ex iubis equinis,iterum hæ tranſlatè dicentur iubæ. fietq. vt proportione commutata quemadmodum

de metaphora præcipit Ariſtoteles in lib. Rhetor. iij. cap. iv. & auium criſta dici iuba poſſit, & galearum iuba etiam criſta. Nihil igitur mirum eſſe debet, ſi Virgilius iubam tribuit anguibus illis, quos videbat à nonnullis haberi, & dici criſtatos. Cum enim criſta iam notiſſima metaphora diceretur iuba, erat illi fas draconum criſtam iubam dicere, & dracones ipſos appellare iubatos.

LOCVS IV.

AN ACHILLES VERE SIT Lariſſæus.

Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles.

Hanc nobis aliqui litem conteſtantur: quia dicitur à multis Achilles Phthius, in primiſq. ab Horat. lib. iv. Od. vj. Phthia verò vrbs, & Lariſſa quamquam vtraq. Theſſalica eſt, diſtant tamen inter ſe longiſſimè. ſed diluitur ea dubitatio, atque omnis facilè defenditur controuerſia ex opinione ſcriptorum varia, quam perpendere nos iubet Ariſtoteles in poëtarum cauſa, vt nos multis declarauimus in Prolegomenis, defenſ. vlt. Erant quippe varia, quæ de Achillis patria tradebantur; cum eum alij natum Lariſſæ vellent, alij Phthiæ: nec ſatis multi ſciebant veram, germanamq. Achillis vrbem, aut oppidum illi natale. Quo fiebat, vt integra res eſſet, liceretq. poëtis, eũ, vel Phthium dicere, vel Lariſſæum. Itaq. Virgilius ipſe alio quodam loco Achillis patriam Phthiam dixit eſſe, non Lariſſam.

Cum domus Aſſaraci Phthiam, claraſq. Mycenas
Seruitio premet, & victis dominabitur Argis.

Ceterum quamquam hæc ita ſunt, & ſic ipſa Virgilij ſatis ſuperque defenſa cauſa eſt, addo tamen aliqua poëtarum aliorum exempla, quæ demonſtrent, à multis patriam certorum quorundam hominum fuiſſe multò mutatam licentius, quàm à Virgilio permutetur hoc loco Achillis ciuitas. Propertius, vt ab hoc ordiar, in lib. ij. auſus eſt dicere Laïdem, nobile ſcortum, fuiſſe Corynthiam.

Non ita complerant Ephyrææ Laidos ædes.

Id quod etiam eſt auſus Claudianus in primo libro aduerſus Eutropium, & Antipater Sidonius in tertio Anthologiæ. Et tamen ex hiſtoricorum auctoritate ſcimus, eam fuiſſe Sicilienſem. Ita quippe teſtatur Plutarch. in Nicia, Stephanus in Lexico geograph. verbo κεγενὶς,

Synne-

Syneſius in epiſtolis, Athenæus in lib. vij. Scholiaſtes Ariſtophanis in Pluto. Cur ergo Corynthiā illi poëtæ fecerunt Laidem, quæ à tam multis dicitur eſſe Sicilienſis? Reſpondet Poëtarum patroni; Laidem natam quidem fuiſſe in Sicilia, ſed diu multumq. iam adultam, & meretricem iam nobilem habitaſſe Corynthi, vbi famoſiſſimæ fuere pellices, & quidem innumerabiles: inter quas à quibuſdam recenſebatur etiam Lais. Atque haud ſcio an in illo Veneris templo Corynthio fuerit, vbi affirmat interpres Ariſtophanis, meretrices amplius mille proſtitiſſe. Certè hæc illius in ea vrbe commoratio, habitatioq. fecit, vt iure dici Corynthia poſſet. Quam item cauſam eſſe ijdem putant, cur Virgilius alijque in tradenda nobis Achillis patria diſſentiant ab alijs. Alteram enim è duabus vrbem natalem ſciebant Achillis eſſe, alteram ab eodem cultam & habitatam: adeoque ſibi fas eſſe putarunt vtriuſque illum ciuem facere pro arbitratu: cum præſertim, vt dixi, ſcriptores in eo non conuenirent. Duos fuiſſe poëtas ſcimus apud Graecos, qui ſcripſerint Argonautica, quorum primus eſt Dionyſius Thrax, alter Apollonius Alexandrinus. Vterque tamen dicitur Rhodius ideo, quòd vterque longo tempore Inſulam illam inhabitarit. Quamquam quid iſta ita conquirimus, quaſi neceſſe ſit eas ſaltem habitaſſe nos vrbes, quae nobis à poëtis pro patria dantur? Etiam citra eiuſmodi cauſam, planeque pro arbitrio videmus interdum poëtas aliquorum patrias immutaſſe. Ouidius enim Coum dixit Apellem, quem Strabo, alijque fuiſſe teſtantur Epheſium.

Si Venerem Cous numquam pinxiſſet Apelles.

Hac eadem abuſus eſt licentia Petrarcha, cum Plinium Veronenſem appellauit, quem plerique omnes volunt eſſe Nouocomenſem. Arripuit etiam ipſe occaſionem ſic arbitrandi ex opinione varia, ſententijſque diſcordibus, quae circumferebantur olim de patria Plinij. Vt enim in multis inſcriptus lapidibus antiquiſſimis ſit Nouocomenſis, & ſic prorſus appelletur in Chronicis ab Euſebio, in aliquot tamen vetuſtis codicibus hiſtoriae naturalis, quam ipſe ſcripſit, hic index ante memoriam noſtram legebatur. Plinij Veronenſis, &c. Immo vero contendunt aliqui, nonnulla, manu ſtyloque exarata volumina illam ipſam hodieque inſcriptionem retinere Plinij Veronenſis. Suppetit ad haec non leuis coniectura ex Plinio Iuniore, qui per epiſtolam ita ſuperiorem alloquitur Plinium patruum ſuum. Rectè feciſti, quòd Veronenſibus noſtris gladiatorium munus promiſiſti. ſuppetit ex ipſo Plinio, de quo loquimur; qui in praefatione Catullum appellat conterraneum ſuum. vt obiter, inquit, emolliam Catullum conterraneum meum. Catullus verò ſine dubio eſt Veronenſis.

Vidit hanc eādem licentiam, ſibiq. ſumpſit Dantes Aligherius, cum

Papinium Statium Toloſanum appellauit,qui Neapolitanus eſt, non ex veterum modò auctoritate, ac teſtimonio,ſed ex ipſius profeſſione Statij in Siluarum libro iij.ſil. vlt.

Anne quod Euboicos feſſus remeare penates
Auguror, & patria ſenium componere terra?

Id quod paulò poſt planius explicat, de patria illa ſua verſibus his interponendis.

Noſtra quoq. & proprijs tenuis, nec rara colonis
Parthenope: cui mite ſolum trans æquora vecta
Ipſe Dionæa monſtrauit Apollo columba,
Has ego te ſedes (nam nec mihi barbara Thrace,
Nec Lybia natale ſolum) transferre laboro.

Quamquam,inquam,ipſe quoque Statius Neapolitanum eſſe ſe profitetur,ab eo tamen poëta dictus eſt Toloſanus;ex ea nimirum licentia, quæ permutat patrias. Et fuit profectò idonea cauſa, cur eam ille ſibi licentiam vſurparet, ab ignoratione mortalium, apud quos diu multumq. de Statij patria, nataliq. ciuitate dubitatum eſt;cum præſertim in ea deſignanda etiam erraſſent hiſtorici. Nam Euſebius in Chron. Toloſanum Papinium nominat,& Sidonius Apollinaris in epiſtola quadam videtur eum Aquitanicum dicere.

Nam quod Papinius tuus,meuſq.

Is enim,ad quem ſcribit, & Apollinaris ipſe qui ſcribit, Aquitanici ſunt. Fruſtra igitur, & iniuria Virgilius accuſatur, qui tam iuſtam habet cauſam cur Achillis patriam opinione ſcriptorum ſic incertam & variam non ſemper eandem fecerit, eumq. nunc Phrygium eſſe dixerit,nunc Laryſſæum. Patrocinantur enim ei ceteri poëtæ: patrocinatur in primis Ariſtoteles, hanc veniam in variantium ſententiarum multitudine poëtis impertiens, vt quodlibet ſibi ſumant, eligantq. pro arbitratu, quod diximus in Prolegom. Defenſ. vlt.

LOCVS V.

DE AVRO BARBARICO.

An rectè illud Epitheton opulentiæ Troianorum, ac Priami tributum ſit.

Barbarico poſtes auro,ſpolijſq. ſuperbi.
Procubuere.

Aeneæ

Aeneæ verba ſunt hæc apud Didonem, exponentis excidium Troianæ Regiæ: quæ, & auro cælata erat,& triumphalibus exornata monumentis.In quo poëtam arguunt incõſiderantiæ; quippe qui Æneam inducat de ſua patria loquentem perperam, hoc eſt eius ornamenta dicentem, & appellantem barbara: nec eundem habeat curſum, & conſtantiam orationis, qua ſemper alibi honorificè ſanè de Troia, Troianiſq. commemorat. Vt.

————— Quis Troiæ neſciat vrbem,
Virtuteſq. viroſq. &c.
O patria ò Diuum domus Ilium,& inclyta bello
Mœnia Dardanidum.

Cuius enim inconſtantiæ nunc ſit,illam ipſam vrbem barbaram dicere,quam ante tàm magnificè collaudarit? Neque verò Troiani ex eo genere nationum externarum erant,quæ habebantur barbaræ.Hauſerant enim originem à Græcis, hoc eſt à colonia, quam Teucer è Creta deduxit in Phrygiam,& Græcè loquebantur,vt multa eorum vocabula demonſtrare videntur, quæ Græcam habent etymologiam. Huc accedit, quòd ex omnibus minimè debuit barbaros appellare Troianos is, qui Romanos commendare potiſſimum ſtudebat à maioribus Troianis, quorum ex ſanguine ortum, ac natales antiquis iam temporibus habuiſſent.

Duæ sũt huius loci vindicandi rationes,ac viæ.quarum primam expediuit Modicius:qui Barbaricum aurum putat aurum eſſe partum à Barbaris, quos Priamus bello deuiciſſet. videtur enim id eſſe quod in clauſula verſus adiungitur.

————————— Spolijſq. ſuperbi.

Quaſi velit poëta ſignificare,aurum illud fuiſſe de ſpolijs,ac manubijs hoſtium barbarorum. Quo loco id agebat fortaſſe Virgilius, vt in ijs manubijs,ſpolijſque laudaret Romanos: qui, vt tradit memoriæ Plinius, hoſtium ſpolia, & monumenta triumphalia poſtibus affigebant ſuis, ea lege,vt nemini liceret ea refigere; tametſi ad alios hæredes, ac dominos aliquando perueniret domus. Quod ſi quæras quibusnam ex hoſtibus barbaris victoriam Priamus,& ea ſpolia reportaſset, diſces ab Homero:qui eum pugnaſſe dicit aduerſus Amazones:diſces à Seruio: qui teſtatur imperaſſe Phrygiæ, atq; Mygdoniæ; Myſiam verò ipſam debellaſſe totam,in ſuamq. poteſtatem redegiſſe. Quibus victorijs potuit haud dubiè aurea referre domum ornamenta, foribuſq. baſilicæ ſic ſuſpendere quemadmodum poſteà Romani triumphalia illa ſpolia manubiaſque ſuſpenderunt. Quæras tamen iterum, cur Barbari dicerentur potius illi finitimi, Reges, nationeſq. debellatæ,quàm ipſi Troiani.ſed cauſam paulò ante iam indicauimus, cum diximus à Græcis oriundos eſſe Troianos.Hinc enim fiebat,vt ceteræ

nationes,finitimaeque gentes,quae nullam cum Graecis coniunctionem, ac neceſſitudinem haberent,ſi cum Troianis conferrentur,barbaræ dici meritò deberent, eorumque res, & ornamenta barbarica. Atque hæc prima ratio eſt amoliendæ difficultatis.

Alteram proponit Adrianus Turnebus in lib.ix. cap. xviij. à ſuperiore longe diſtantem, illiq. planè contrariam, ſed maximè probabilem. Docet quippè,nomen hoc [barbarum]in omnes quidem populos,qui Græci non ſint, atque adeo in ipſos quoque Romanos, ac Latinos conuenire, (barbaros enim eos Plautus appellat in quodam prologo cum Græcam Comœdiam ait ſe vertiſſe barbarè, hoc eſt latinè) ſed tamen interdum idem vocabulum ita contrahi, vt nominatini inter Barbaros omnes ſignificet Phryges; quod eſt apud Tullium in prima quæſtione Tuſculanarum ex veteri poëta,qui dixit.

————————— *Stante ope Barbarica.*

hoc eſt Imperio ſtante Phrygio. Nec aliam voluit à nobis intelligi nationem,niſi Phrygiam Horatius illam,quam ipſe Barbariam nominauit in ep. ij. lib. primi.

Græcia Barbariæ lento colliſa duello.

Et cum in Epod. Ode ix. Barbarum carmen dixit,Phrygium ſine dubio ſignificauit ſonum.

Sonante miſtum tibijs carmen lyra,
Hac Dorium,illis Barbarum.

legi enim Muſicorum,quæ Doria dicitur apud ſcriptores opponitur Phrygia.Itaq. ſi hæc vere dicuntur,dicuntur autē veriſsimè,nihil erit aliud Barbaricum aurum, quàm Troianum, ac Phrygium. Sed cauſam exquirere neceſſe eſt, cur ex omnibus, qui barbari dicebantur, hoc ſibi nomen ſingulariter ipſi vindicaſſent Phryges. Neque enim ad linguam confugere poſſumus, aut ad diſcrimen illud inter Græcos, ceteroſq. cum Troiani,quod ſupra diximus,originem ducerēt à Græcis.Natum id ego puto ab eius Regni diuitijs,& opulentia. opes enim exaggeratæ,inſigneſq.diuitiæ immò verò delitiæ maximæ dictæ metaphoricè ſunt à Latinis barbaræ; quia barbaræ nationes his circumfluebant, Græci, Latiniq. parcius vtebantur. Teſtatur id poëta peruetus apud eundem Tullium hoc antitheto. Quibus magis palæſtra, Eurotas,ſol,puluis,labos, militia in ſtudio eſt,quàm fertilitas barbara, hoc eſt, Barbarorum deliciæ,copiæque. Cum ergo inter Barbaros omnes opulentiſſimi Phryges, deliciofiſſimiq. haberentur & eſſent, propter excellentiam illam opum iure dicuntur Barbari, hoc eſt, ditiſſimi, eorumque aurum Barbaricum appellatur, quaſi multum & exaggeratum: ſic inquam, vt poſtibus etiam ipſis illitum eſſet. Idem nomen quaſi proprium video poſtea collatum in Perſas. Quorum Rex ætate Demoſthenis appellabatur propriè Barbarus. nec

aliam

aliam credo cauſam fuiſſe, niſi quia Perſarum deliciae, diuitiaeque haud minus fuerunt inſignes, quàm ante fuiſſent opes Phrygiæ,& gaza illa Troiana. Quare nihil agunt qui Virgilium arguunt inconſtantiæ. ſiue enim priore illa, ſiue hac poſteriore inſiſtas via, laudatos Troianos inuenias: cum eorum aurum, vel partum à Barbaris, vel multum,& exaggeratum intelligi debeat eſſe, quod barbarum appellatur.

LOCVS VI.

AN AENEAE DE OCCIDENDA HELENA deliberatio à decoro diſcedat.

Non ita. namq. etſi nullum memorabile nomen.
Feminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem,
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor poenas, animumque expleſſe iuuabit
Vltricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.

Huius occaſionem quæſtionis,ac materiam illi duo cenſores, arbitrique Varus,ac Tucca dederunt,quibus Aeneida recognoſcendam permiſit quidem Auguſtus, ſed ea lege, vt demerent ſi quid demendum, ac tollendum cenſerent, nihil tamen adderent de ſuo. Hac enim illi ſuſcepta prouincia, duos, & viginti verſus, quibus illa de occidenda Helena continetur Aeneæ deliberatio,induxerunt, expunxeruntq. duplici cauſa permoti. Prima erat; quòd pugnantes viderentur eſſe cum ijs, quæ dicuntur in vj.libro, vbi caſus, & infortunium enarratur Deiphobi. Hoc enim loco libri ſecundi, quem habemus in manibus,Helena in Veſtæ ſacrario latuiſſe fertur, cum Ilium incenderetur.

Iamq. adeo ſuper vnus eram;cum limina Veſtæ
Seruantem,& tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio, &c.

In ſexto verò flagrante iam Troia non quidem in aede Veſtæ fuiſſe dicitur,ſed in Deiphobi coniugis domo; ibique Menelaum intra thalamum deduxiſſe.

Namq. vt ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus,noſti;& nimium meminiſſe neceſſe eſt,&c.
Egregia interea coniux arma omnia tectis
Emouet:& fidum capiti ſubduxerat enſem.
Intra tecta vocat Menelaum,& limina pandit.

Alte-

Altera cauſa, quæ Iudices illos ad eoſdem verſus obliterandos impulit ea fuit, quòd aliquid haberent indignum viro forti, atque à ſummo abhorrens Imperatore. Neque enim decere putabant, eum qui ad fortiſsimi Principis exprimitur formam, aduerſus feminam ſic iraſci, vt dicere poëta non dubitet.

Exarſere ignes animo, ſubit ira cadentem
Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.

Mihi verò quamquam non erat hoc loco conſilium priorem illam attingere controuerſiam, video tamen impoſitam eſſe neceſſitatem eius repugnantiæ conciliandæ antequam ad ſecundam accedo quæſtionem, quam conſultò, ac de induſtria tractare decreui. Aio igitur ea, quæ vtrobiq. dicuntur à Virgilio, non eſſe pugnantia, ſi rem ita geſtam eſſe intelligamus, vt nunc exponam. Helena ipſo noctis initio, cum Troiani vino ſomnoq. conſopiti iam eſſent, chorum ſimulans, facemq. manu prætendens ſumma ex arce vocabat Danaos, hoc eſt è Regia Priami, vbi tunc erat choros ducens, & ludibunda. Cum verò iam illi Græcorum duces armati deſilirent ex equo, domum illa ſe recepit ſuam ad Deiphobum coniugem, Priami filium, cui poſt obitum Paridis tradita in connubium fuerat. Ibi Menelao thalami fores aperuit, vt gratiam ab eo iniret iterum, illiq. reconciliaretur. Occiſo Deiphobo, eiuſque incenſa domo, Menelaus, quamquam non eſt aſpectu coniugis officioq. planè delinitus, eam tamen interea permiſit incolumem, pœnas poſteà repetiturus. Helenæ itaq. de Menelao nil iam benè ſperãti neceſſe fuit alium quærere ſalutis locum, vbi lateret. Hunc vero nõ in Priami Regia, quæ iam cõflagraſſet, ſed in æde Veſtæ reperijt opportunum. Qua expugnata Regia, cum deſcenderet Aeneas, armatorum vallatus globo, in Veſtæ limine obuiam habuit Helenam. Itaque, ſi tempora ſpectes varia, quæ ſpectare nos iubet Ariſtoteles in accuſationibus poëtarum, vt docuimus in Defenſ. xv. nihil erit in ſecundo cum ijs pugnans, quæ canuntur in ſexto. Antequippè Deiphobum prodidit Menelao domi ſuæ, vt in ſexto dicitur, deinde ad quærendam ſalutem in æde Veſtæ ſe condidit; quod hic legimus in ſecundo.

Nunc de altera quæſtione, quæ grauior eſt, aggrediamur exponere, ac videamus num Æneæ ſummo Imperatori ſit indecorum de occidenda femina deliberare. quippe mulier imbecillior natura eſt, & meticuloſior, vir audentior, ac robuſtior; adeoque vir à virtute, mulier à mollitie, vt aliqui putant, nomen accepit. Quare decernit Ariſtoteles in problematis, iniquius eſſe feminam interficere, quàm virum: cum illa ob eam de qua dicebamus imbecillitatem minus idonea ſit iniuriæ faciendæ. Erit igitur alienum a viro forti, atque magnanimo aduerſum id eniti, aut contendere, quod infirmius eſt, nec idoneas habet

bet vires ad repugnandum. Quam rationem tractat ſedulò Tiraquell. in leg. Connub. num. lxxv. laudatque Aurelianum Imperatorem, quòd Zenobiæ, à qua videbat ſibi fuiſſe iam per ſummam perfidiam ereptum Imperium, vitam condonari iuſſerit, cum à militibus raperetur ad necem. Indignum enim Imperatore cenſuit, à femina quantumuis iniurioſa, & perduelli repetere pœnas: maluitque à ſe vindictam, quàm altitudinem mentis, ac magnanimitatem deſiderari.

Duas hic etiã inire licet ad Virgilij tutelam rationes, ac vias. Prima ſit huiuſmodi. Aeneas non ſtatuit affirmatè ſibi ſumendas eſſe pœnas à femina, ſed dubitabundus deliberat, expediat ne viro forti, iuſto, atque magnanimo feminam illam interimere, quæ flammas incendio Troiano ſubdidit primas, poſtremas etiam ſuppeditauit. hæc autem deliberatio Aeneam non dedecet abſolutè iuſtum, perfectèq. magnanimum. Quemadmodum enim in virum ſapientem ex ipſorum quoque confeſſione Stoicorum cadunt aliquæ commotiones inconſultæ, vt Seneca docet, & Gellius lib. xix. cap. I. ſic Imperatori magno, & forti accidere queũt dubitationes, de quibus adhibita in conſilium prudentia deliberandum ſit. Nihil ergo decernit, ſed differit, & ſecum ipſe conſultat Aeneas. Cuius quidem conſultationis hæc prima pars eſt. Nullum feminea in pœna poteſt eſſe memorabile nomen: nec vllam habebit vnquam laudem de imbecilla natione victoria. Altera; ſed tamen in omnium ore verſabor, ſi tantum nefas extinxero, & laudabor, quòd pœnas, ſuppliciumq. à merente, noxiaque femina repetiuerim. In qua diſceptatione tam dubia, quia melior vincit pars ex occurſu matris Deæ, quæ rectam ſignificat rationem, ſine dubio expictus hic eſt Aeneas ad exemplum viri fortis, magnanimi, iuſti, abſoluti numeris omnibus Imperatoris. Adeſt enim illicò deliberanti, & ambigenti Venus, eique nebulas detergit omnes, admonet eundem officij ſui, docetque non tam Helenam, quam iram, atque inclementiam Deorum Troiani eſſe cauſam incendij.

Talia iactabam, & furiata mente ferebar;
Cum mihi ſe non ante oculis tàm clara videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, &c.

Ceterũ ſi mirum alicui videatur, quòd Venus pro recta ratione interueniat, meminerit neceſſe eſt, duplicẽ eſſe Venerem: vulgarem vnam, quæ fœturæ præſit, ac genituræ, cæleſtem alteram, quæ rectam rationem omnium genitricem, parentemq; virtutum figmento pulcherrimo Platonicorum adumbret, qua de re diſputauimus accuratè in primo noſtrarum orationum volumine, cùm de Virgilij diceremus allegoria.

Secunda ratio defenſionis in hunc à me modum conformatur. Eſto decre-

decreuerit Aeneas Helenam de medio tollere, nihil tamen eſt actum, quod fortitudini, magnanimitati, iuſtitiæ conſentaneum non ſit. Non enim ea gratia, eoque conſilio vult Helenam occidere, vt laudem inde ſibi paret, ac gloriam, quam intelligit eſſe nullam in feminea poena; ſed vt ſic plectat criminoſam illam, ac ſceleſtam, quemadmodum iuſtitia Principum poſtulat, & vindicta; vt ſuorum placet Manes eius feminæ ſanguine, cuius vitio priuati ſunt vita; vt auertat periculum ſeruitutis turpiſſimæ ab ijs, qui ſuperſtites eſſent ex incendio. Nam ſi Menelaus, collecta iam præda, reconcilietur Helenæ coniugi, eam captiuorum ſtipatam comitatu, atque ſeruitio reducet in Græciam. Hac nimirum cogitatione maximè compellebatur Aeneas, cum de tollenda Helena conſultabat.

Scilicet hæc Spartam incolumis, patriaſq. Mycenas
Aſpiciet? partoq. ibit Regina triumpho,
Coniugiumq; domumq., patres, natoſque videbit
Iliadum turba, & Phrygijs comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arſerit igni?
Dardanidum toties ſudarit ſanguine littus?
Non ita.

Quis enim patiatur affines ſuos, & matronas Troiæ primarias imperio premi tam impudicæ mulieris? Benè igitur Aeneas, prudenterq; colligit ad extremum, coniectatq; laudaturos omnes auctoris manus, ſi caederetur Helena, factumq. tamquam aequiſſimum, iuſtiſſimumq. probaturos.

Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas, animumq. expleſſe iuuabit
Vltricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum,

Nihil igitur in verſibus illis eſt cum alijs pugnans, nihil abhorrens ab Imperatorio decoro, nihil à iuſtitia, nihil à virtute, quæ virum decet, alienum eſt. Itaq. male Virgilius accuſatur inſcitiæ: imprudenter atque inſcite Iudices illi ab Auguſto deſignati ſapientiſſimos poëtæ verſus inducere atque obliterare conati ſunt. Suffragari poteſt huic loco defenſio ex Prologomenis quinta, quæ περιστάσεις, hoc eſt circumſtantias ſpectare maximè iubet in ijs, de quibus accuſari poëtas videmus. Hæ quippè faciunt, vt honeſtum ſit, quod alioqui turpe, atq. indecorum eſſe videretur. Periſtaſes verò, & circumſtantiæ ſunt, locus, tempus, perſonæ, in primiſque, vt ibi ait Ariſtoteles, finis, & id cuius gratia geritur aliquid. Saepè quippè poëtæ aliquid factum volunt, ac fingunt fieri boni maioris adipiſcendi gratia, vel maioris alicuius mali vitandi ſtudio. Quæ profectò cadunt in hoc Aeneæ conſilium ad amuſſim. Si enim Helenam occiſam vult, vult propterea, quòd Troianorum interfectorum animas placare cupit illo ſanguine,

quem

quem ſitienter eas expetere putat, ex illa veterum opinione, de qua ſupra alio loco diſſerui. id verò bonum aliquod maius eſt, quàm feminam illam præſtare incolumem, & liberare. Si ſua eam manu decernit extinguere, quod indecorum videtur, decernit ideo, vt matronas nobiles, & nurus Priami Regias eripiat è miſerrima ſeruitute, quam ſeruire cogentur, ſi Helena ſuperſtes ſit: quod profectò decernitur mali cuiuſdam cauſa vitandi multo maioris, quàm ſit id, quod ab infamia imminet Aeneæ, ſi Helena viri fortiſsimi manu tollatur è medio.

Finis Libri Secundi.

LIBRI TERTII
AENEIDOS
LOCVS PRIMVS.
DE HVIVS DIVISIONE LIBRI à proximè ſuperiori narratione.

NODVM hic in ſcirpo quæſiuit, inuenitque Caſteluitrus, Virgilium arguens, quòd libri huius narrationem ſeiunxerit à ſecundo: nec è duobus fecerit vnum; cum vtriuſque vna eademq. ſit expoſitio narrantis Aeneæ ſuper menſam Didonis excidium Troianum, erroreſq. ſeptennes. Quin eodem nomine multo maximè reprehendit Homerum, quod ſermonem Vlyſſis apud Alcinoum in libros diuiſerit quatuor. Cauſam accuſationis repetit altius.

Exiſtimat enim Epicos poëtas totum carmen,& ſuum ipſorum opus diuiſiſſe in quaſdam quaſi concentiones, recitationeſue, hoc eſt in certas partes, quæ commodè vno ductu, impetuq. dicentis recitari poſſent ſine illorum ſatietate, qui audirent: eo planè modo, quo Comoedia, aut Tragoedia diuiditur in actus, & ſcenas ſuas. Has autem recitationes, & partes appellatas eſſe contendit ab auctoribus libros: adeoq. recitationes ſingulas libris ſingulis comprehendi debere: quod ſi longiores ſint, iuſta eas reprehenſione carere non poſſe. Hinc intelligi vult, Homerum peccaſſe dupliciter: primo quidem, quòd plus nimio longam fecerit expoſitionem illam Vlyſſis, deinde quòd eandem in libros diuiſerit, nec libros ipſos abſoluta narratione terminarit.

rit. Virgilium verò eo ſolum erraſſe nomine, quòd narrationem Aeneæ partitus ſit in libros duos, quæ tam longa non eſt, vt audiri tota, & pronunciari vna tantummodo recitatione non poſſit. Hæc ille tamquam è Cortina.

Sed dici vix poteſt quantum aberret à vero. Ponit quippe ſine teſtimonio, atq. auctoritate maiorum, poëtas, & ipſos Epici carminis auctores antiquos partitos fuiſſe libros eoſq. recitaſſe; quod falſum eſt. Hanc enim curam ſibi poſtea ſumpſerūt ij, quos appellarunt Rhapſodos, hoc eſt carminum ſutores, cantoreſue; quos propterea ſic dictos accepimus, quòd Homeri, aliorumq. poëtarum opera temere ſparſa, & diuulſa cōſuere quodammodo primùm, & compingere, deinde in partes aliquas diuidere certas auſi ſunt, quas commodè recitare, aut canere poſſent, cum alijs in locis, tum verò præſertim, ac maximè in conuiuijs Principum.

Aliqui auctorem faciunt huius diuiſionis, & Rhapſodiæ Piſiſtratum. Sed hunc ait Aelianus in iij. var. hiſt. vniuerſa tantum Homeri opera confuſa, & perturbata in Iliadem, atq, in Odyſſeam tamquam in duo corpora digeſsiſſe. Suſpicari potius libet, auctorem fuiſſe Piſiſtrati filium Hipparchum: quem teſtatur idem Aelian. in libro viij. verſus Homeri Athenas importaſſe primum, & Rhapſodos inſtituiſſe, qui eos canerent in Panathenaicis. Quos oppidò Rhapſodos videmus conſecutis temporibus appellatos etiam fuiſſe ῥαβδούχους, & ῥαβδῳδοὺς, à virga, ſiue bacillo, qui dicitur Græce ῥάβδος. Prodibant quippè Rhapſodi recitaturi cum ſcipionibus, & quidem variè coloratis. Nam qui profitebantur Iliadem, geſtarunt rubrum, ad indicādas cædes militum, & cruorem: qui Odyſſeam, croceum: quòd eo colore apud antiquos ſignificarentur exules, & errantes. Quin etiam ante hos Hipparchi Rhapſodos aliqui præterea fuiſſe videntur Homerici carminis recitatores: cum memoriæ prodiderit Aelianus in eodem lib. iij. multo iam ante fuiſſe Homeri carmina diſtracta, & diſcerpta, quæ canerent illi priſci particulatim: vt pugnam ad naues, nauium catalogum, Patrocli parentalia, Telemachi peregrinationem, nauigationem Vlyſſis, &c. quæ poſtea collegerunt, conſuerunt, & diuiſerunt melius ipſi Rhapſodi.

Ceterum haec nihil ad nos, qui de his auctoribus haud laboramus, modo compertum illud ſit; poëtarum libros eos feciſſe, ac diuiſiſſe, qui iuſtam recitationem, concentionemq. ſibi ſeponere voluiſſent. Hinc enim ſequitur, non eſſe reprehendendum Homerum, aut alios poëtas antiquos ob eam partitionem, quam ipſi non fecerunt. Quod ſi Rhapſodi illi virgatores male, ac præter rationem diuiſerunt opera poëtarum, ipſi plectendi ſuis virgis ſunt, ac parcendum poëtis, qui eam curam, prouinciamq. alijs permiſerunt.

De

De Virgilio verò, quamquam non habeo, cur confirmem, Rhapſodis fuiſſe datum negotium, vt Aeneida diuiderent in libros, quos in conuiuijs canerent, exploratum tamen eſſe, ac certum puto, Virgilium ipſum de recitatione, ac cantu non laboraſſe. Neque enim Epicum carmen ea gratia ſcribitur, vt recitetur, quemadmodum ſcribuntur dramata. Itaque ſequutum eum eſſe dixerim Homerum, totumque illud Aeneidos opus ſine librorum partitione coagmentaſſe. Eos autem, qui vel recitare, vel canere Virgilij verſus ad citharam vellent, eandem, quam videbant iam placuiſſe Rhapſodis Homericis, retinuiſſe diuiſionem. Cantoribus enim opportunius erat Aeneæ narrationem bipartitò diuidere, quàm totam recitare ſimul, aut canere.

L O C V S I I.

DE CLASSE SVB ANTANDRO adornata,

An ea molitio veroſimilis ſit.

Poſtquam res Aſiæ, Priamiq. euertere gentem
Immeritam viſum ſuperis, ceciditq. ſuperbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia,
Diuerſa exilia, & deſertas quærere terras
Augurijs agimur Diuum, claſſemq. ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ

Claſſis hæc viginti conſtabat nauibus, vt apud Didonem teſtatur Aeneas.

Bis denis Phrygium conſcendi nauibus æquor.

Quo magis admirabile videtur eſſe Caſteluitro, quì potuerit Aeneas tam citò, tam magnam claſſem, tam prope hoſtem, vt Græcorum arma vndique circumſonarent, ipſa demum adhuc fumante Troia, moliri. Putat ergo ex eo genere peccatorum hoc eſſe, quæ ab Ariſtotele in cap. xxij dicuntur ἄλογα, hoc eſt figmenta à ratione aliena, minimeque decentia.

Sed nobis Ariſtoteles ipſe eodem in loco aliquam fortaſſis ad defenſionem aperiet viam. Affirmat enim ille quidem errata quædam eſſe poëtarum grauia, eaque dici debere ἄλογα: ſed docet etiam, interdum ſic eſſe poëtis condonanda, quemadmodum condonamus Homero,

quòd

quòd Vlyſsem è Corcyra remittat Ithacam conſopitum, ac dormientem, faciatque Phæacenſes vectores ab Alcinoo datos eundem Vlyſsem exponentes in Ithacae littus item ſopitum, ac plane ſolum, cum muneribus Regijs, eumque inſalutatum è veſtigio relinquentes. Hæc, inquam, Ariſtoteles ipſe ait eſse ἄλογα, & præter rationem omnem, fidemque confingi: cum credibile non ſit, Ithacæ Regem, tam honorificè paulò ante ſuſceptum, ita negligi demum, & exponi, eo maximè tẽpore, quo illi multo maximè præſidium erat aliquod aduerſus procos neceſsarium. Nihilo minus tamen Homerum liberat culpa, docetque, quicquid ibi abſurdum eſt, alio quodam bonorum genere compenſari.

Itaque licebit etiam nobis abſoluere culpa Virgilium: cum multò magis credibilia ſint quæ de comparata repente claſse, comminiſcitur ipſe, quàm quæ in expoſito Vlyſse fingit Homerus. Neq. enim cum ait Virgilius, Aeneam claſsem illam eſse molitum adhuc fumante Troia, ſignificat etiam, eadem fumante illicò diſceſſiſse. Potuit enim in Antandro aliquo tempore facilè commorari dum Græci colligendis ſpolijs, reficienda claſse, partienda præda, gaza Troianorum nauibus imponenda, opperienda demum commoda tempeſtate occupabantur. Quod ſi ne tempus quidem iſtud tam multis moliendis nauibus ſatis eſse videatur, illud animo reputemus, quod eſt in lib. Aeneid. ix. eas Aeneæ naues ex arboribus textas ſacris fuiſse, conceſſu & beneficio Cybeles, quæ veniam dedit, vt ex Idae monte ſucciderentur.

Pinea ſilua mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quo ſacra ferebant,
Nigranti picea, trabibuſq. obſcurus acernis.
Has ego Dardanio iuueni, cum claſsis egeret
Læta dedi, &c.

Quapropter in ea molienda claſse aliquam interceſſiſse machinam intelligere debemus, & Deorum opem interueniſse: quia veroſimile non eſt, Cybelem eam tantummodo ſiluam Aeneæ dediſse, nec eum fabricandis, & componendis nauibus adiuuaſse. Quo fit, vt ſi huius machinæ, diuinæq. opis rationem habeamus, id quod alioqui videtur ἄλογον, atque abhorrens à ratione, quaſi quodam medicamento curetur, & deleatur. Hanc enim ait ibidem Ariſtoteles eſse cauſam, cur illud erratum Homero condonandum ſit; quòd nimirum eiuſmodi figmentum abſurdum quibuſdam veluti condimentis aſpergat, deleatq. iucunditate fabulæ quicquid alienum à ratione confingit. Illa, inquit, quæ de Vlyſse dormiente expoſito, toleranda nõ eſsent, ſi ab aliquo malo poëta tractata fuiſsent. Sed Homerus alijs planè bonis abſurda compenſat, ac delet; & quicquid abhorrens à ratione videtur, tamquam medicamentis, & quibuſdam quaſi condimentis aſpergit. Quæ nã verò

ſint condimenta illa, quæ medicinam abſurdo faciunt epiſodio pluribus ibi docent Interpretes; Victorius præſertim, & Caſteluitrus. Sed ijs prætermiſſis, quod ad Virgilium attinet, ſatis nobis eſt, receptũ habere ad machinam illam, & opem Berecynthiæ, tamquã ad medicamentum longe præſentiſſimum, quod facere ſine dubio poſſit, vt quicquid in ea molitione veroſimile non eſt, oblitere tur, ne cicatrice quidem, aut vulneris aliquo veſtigio relicto. Si quis enim contendat, tempus illud, quo Græci occupabantur in colligenda præda, non eſse ſatis fabricandæ claſſi, habet cur credat eſse ſatis ob eam machinam, & præſidium Deæ, quæ repræſentare facilè poteſt, atque anticipare quicquid a mortalibus operam multam, & temporis diuturnitatem efflagitet.

LOCVS III.

DE SACRIFICIO AENEAE in Thracia.

An ritè peractum ſit, & ex lege Sacrorum.

Sacra Dionææ matri, Diuiſq. ferebam
Auſpicibus coeptorum operum. ſuperoq. nitentem
Cœlicolum Regi mactabam in littore taurum.

Euangelus apud Macrob. in libro iij. cap. x. Virgilium accuſat inſcitiæ, quòd Põtificij videlicet iuris ignarus neſciuerit, apud antiquos lege cautum, ne Ioui taurus immolaretur. Sic enim Atteius Capito in lib. primo de iure ſacrificiorum ſcripſerat. Ioui, Tauro, Verre, Ariete immolare non licere. Quin Labeo rerum ſacrarum ſcientiſſimus ante docuerat, taurum niſi Neptuno, Apollini, Marti non immolari. His, inquam, auctoribus inſtitutus Euangelus ille, Virgilium exiſtimat ignarum eius fuiſse religionis, ac propterea reprehenſione doctorum hominum eſse digniſſimum.

Sed nos haud poſsumus melius Virgilio patrocinium dare, quàm quod eodem loco aduerſus Euangelum Macrobius ipſe ſubtexuit. Ait enim, poëtam ſapientiſſimum Virgilium non ignoraſse Pontificium illud ius, & ritum ſacrorum, id quod ipſemet demonſtrat cum alibi canit.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo:

ſed artificioſe hic, & de induſtria Aeneam inducere ſacrificantem Ioui taurum, litantemq. victimam alienam, quia conſequi debet prodigium illud, ac monſtrum horrendum ad tumulum Polydori.

Hor-

Horrendum & dictu video mirabile monſtrum.
Nam quae prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttae,
Et terram tabo maculant, &c.

Nam vitio ſacrificari, ſi Ioui taurus immoletur, docet idem Atteius Capito: qui aduerſus Maronem in acie collocatus ab Euangelo fuit. Hæc enim verba prioribus illis adiecit. Si quis forte Ioui tauro fecerit, piaculum eſto. Non igitur ex ignoratione ſacrorum mactatur taurus; ſed vt locus detur monſtro, ac prodigio futuro: quod conſecutum eſt, quia Ioui præter leges, & vitio litatum fuit.

Probat hanc patrocinij rationem etiam Seruius cum ait, Ioui, cui ſoleret immolari iuuencus, mactatum fuiſſe dedita opera, & ex induſtria taurum, vt crederetur, ex illo errore, ac ſacrificij vitio conſecutum eſſe prodigium Polydori, ſanguinem fundentis è virgulto, exclamantiſq. de tumulo. Quare poterit huic loco patrocinium dare quinta defenſio in Prolegom. expoſita: vbi diximus ex Ariſtotele intuendas eſſe periſtaſes, hoc eſt circumſtantias, cum aliquid videtur eſſe perperam excogitatum. Inter periſtaſes autem præcipuum debet eſſe tempus, & id cuius gratia. Cum ergo tempus & finis poëtæ propoſitus illud poſtularet, vt aliquid fingeretur factum præter morem ſacrorum, nõ eſt accuſandus Virgilius, ſed cum admiratione ſuſcipiendus, quòd tam lynceus ſit, & tam callidè circumſpiciat ſingulis in locis vniuerſa. fingit enim hæc boni maioris gratia, vt de fine ibi loquitur Ariſtoteles, atque vt temporis rationi conſulat, & euenturo prodigio.

LOCVS IV.

DE MOBILITATE INSVLAE DELI.

Vera ne ſit; an veroſimiliter excogitata.

Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Aegaeo.
Quam pius Arcitenens oras, & littora circum
Errantem Micone celſa, Gyaroq. reuinxit,
Immotamq. coli dedit, & contemnere ventos.

Cum hic ſignificet haud dubie Virgilius, Delon ſiue Ortygiam Inſulam fluitaſſe olim errabundam in mari, ac demum cõſtiti[ſſe], ab Apolline videlicet, ac Diana redditam immobilem, cum ibi nati ex Latona ſunt, ac ſub oliua depoſiti, vt canitur à Catullo in carm. ſæc[ul]ari: cum hæc inquam ijs verſibus poëta ſignificet, videndum eſt, quæ[r]endumq. num id, vel fingere, vel probare per leges poëticæ licuerit, q[u]æ iubent

poëtam, vt eſt apud Ariſtot. in cap. primo, à veroſimili non diſcedere. Non enim credat quiſpiam, Inſulam eſſe vllam, quæ natura moueatur in aquis, & tamquam nauicula fluctuet.

Sed ſi paucis, & quam breuiſſimè de quæſtione decernendum ſit, fidenter ego dicam, ac verè, fas fuiſſe Virgilio fabulam illam, aut excogitare, aut probare iam excogitatam: idoneamque comminiſcendi, aut probandi cauſam eum habuiſſe ab ipſa natura. Nam Plin. lib. ij. cap. xciv. aliquas eſſe terras affirmat, quæ ad ingreſſum peditum, equitumue tremant; in agro præſertim Reatino, & Gabienſi: & in cap. xcv. Inſulas quaſdam inueniri, quæ ſemper fluitent mobiles, ac vagantes. Quædam Inſulæ, inquit, ſemper fluctuant, ſicut in agro Cæcubo, & in eodem Reatino: in Vadimonis lacu, & ad aquas Cutilias opaca ſilua, quæ numquam die, ac noctu eodem loco viſitur. in Lydia quæ vocantur Calaminæ, non ventis ſolum, ſed etiam contis quò libeat impulſae, multorum ciuium Mithridatico bello ſalus. ſunt & in Nymphæo paruæ, Saltuares dictæ, quoniam in ſymphoniæ cantu ad ictus modulantium pedum mouentur. In Tarquinienſi lacu magno Italiæ, duæ nemora circumferunt; nunc triquetrā figuram edentes, nunc rotundam complexu, ventis impellentibus, quadratam numquam. Hæc ita teſtatur Plinius, eademque confirmat Theophraſtus in libr. iv. hiſtoriarum cap. xj. & Seneca lib. iij. Naturalium quæſt. cap. xxv. qui præterea cauſam exponit, cur Inſulæ tam magnæ ſic ſupernatent aquis. Graue, inquit, & leue eſt non æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius, quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id, quo non vincitur, mergi. Sic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant; de ſolidis, & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi, & leues: ex quibus quæ conſtant Inſulæ in Lydia, natant. Ipſe ad Cutilias natantem Inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Stationenſi. Cutiliarum Inſula, & arbores habet, & herbas nutrit; tamen aqua ſuſtinetur: & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, ſed & aura: nec vmquam illi per diem, & noctem in vno loco ſtatio eſt; adeo mouetur leui flatu. Huic cauſa duplex eſt: aquæ grauitas medicatæ, & ob hoc ponderoſæ; & ipſius Inſulæ materia vectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. fortaſſe enim leues truncos, frondeſq. in lacu ſparſas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies exeſa, & fiſtuloſa. His, quæ Seneca ita recenſet, agrum addam Tiburtinum, vbi lacus eſt Inſulis huiuſmodi mobilibus refertus, non ita magnis illis quidem, ſed quæ hominem, aut bouem ferant, quod ipſe ſic vidi, quemadmodum vidit Cutilias Seneca.

Quo-

Quoniam igitur aliquæ ſunt in orbe terrarum Inſulæ, quæ mouentur, & fluctuant, iure potuit,ſeu fingere , ſeu probare Deli mobilitatem, Virgilius: cum præſertim eam rem teſtatam iam alij ſcriptis , monumentiſq. reliquiſſent , vt docere videtur idem Seneca in lib. vj. natural. quæſt. cap. xxvj. ſed & mouetur Aegyptus,inquit, & Delos,quam Virgilius ſtare iuſſit :

Immotamq. coli dedit, & contemnere ventos.

Cum enim Virgilium dicit , poëtas intelligit vniuersè:quorum communi nomine canit Ouidius .

———— Tempuſq.fuit,quo nauit in vndis
Nunc ſedet Ortygia.

Sed operæ pretium eſt cognoſcere vnde fluxerit antiquorum poëtarum huiuſmodi de Delo commentum . Hoc enim idem Seneca velut in tabula nobis oſtendit ; affirmans, aliquos fuiſſe ſcriptores , qui dicerent,Delum numquam terræ motibus concuti,aliquos contra , qui non modo quati vellent , ſed traderent etiam nominatim circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe . Ita quippe , atq.his verbis loco laudato pergit de Delo narrare . Hanc Philoſophi quoque,credula natio , dixerunt non moueri , auctore Pindaro . Thucydides ait , ante quidem immotam fuiſſe,ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes alio tempore ait hoc accidiſſe . Sed Macrob. in lib. iij. cap. vj. ex eiuſdem auctoritate Thucydidis alia omnia contendit . Delum,inquit,neque antea,neque poſtea hoc incommmodo vexatam, ſed ſemper eodem manere ſaxo Thucydides hiſtoriarum lib. iij. docet.In hac diſſentientium varietate ſcriptorum fas fuit antiquis poëtis, eos ſequi qui dicerent , Delum Inſulam terræ motibus obnoxiam fuiſſe maxime , & eos qui confirmarent deſijſſe poſtea ſolitis illis tremoribus quati. Et quoniam ipſis permiſſa fingendi poteſtas eſt, licuit ijſdem comminiſcendo dicere , Inſulam illam non modo tremoribus agitatam olim fuiſſe,quod eſt commune cum omnibus pene terris,ſed inſtabilem , mobilemq. fluctuaſſe , quod de quibuſdam traditum erat Inſulis , adeoq. credibile videbatur . Quod ſi hæc fas fuit ita confingere,ac veris addere, cur non licuerit etiam dicere deſijſſe tandem aliquando per machinam , hoc eſt Apollinis , & Dianæ beneficio fluctuare ? cum traderent hiſtorici à certo quodam tempore non fuiſſe amplius terræ motibus illis antiquis, tremoribuſq. concuſſam.Quare nihil à Virgilio peccatum eſt , qui figmentum probauit antiquum , veroſimile,ac prudenter excogitatum . Cum enim ſcirent mortales , aliquas Inſulas eſſe natantes, credere facilè potuerunt , etiam Delum in Aegaeo fluctuaſſe,& quæ veterum ſuperſtitio erat,alicuius Dei beneficio conſtitiſſe.

LOCVS V.

DE ORACVLO DEORVM PENATIVM, & Heleni.

Quid in vtroq. reprehendatur à Criticis.

In hoc Aeneidos libro tertio bis Aeneas de rebus, vel futuris, vel abditis,longèque poſitis admonetur.primo quidem à Dijs Penatibus; qui ſic canunt.

Mutandæ ſedes,non hæc tibi littora ſuaſit
Delius,aut Cretæ iuſſit conſidere Apollo.
Eſt locus,Heſperiam Graij cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atq. vbere glebae.
Oenotrij coluere viri:nunc fama,minores
Italiam dixiſſe Ducis de nomine gentem.

Deinde ab Heleno; qui non de Italia ſolum, ſed de Sicilia vaticinatur.

Læua tibi tellus,& longo læua petantur
Aequora circuitu. dextrum fuge littus, & vndas.
Hæc loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt,cum protinus vtraq. tellus
Vna foret, &c.

In vtroque igitur oraculo Caſteluitrus requirit à Virgilio prudentiam. Nam alienum à ratione putat, nec vaticinio conſentaneum, Deos illos Penates, & Helenum diuinum ad famam confugere, quæ vulgauerit,eam Europæ regionem Italiam nūc dici, quæ olim à Græcis Heſperia,ab alijs appellata erat Oenotria; & Italiæ partem quondam fuiſſe Siciliam,quæ nūc abiuncta prorſus eſt,ac ſeparata. Quamuis enim Ariſtoteles in cap.xxiij.veniam poëtis dederit,vt ad famam, vulgatoſq. rumores confugiant, eam tamen illis impertijt propterea, quòd aliqua minimè norunt,nec facile poſſunt fidem à mortalibus impetrare,niſi dicant ea eſſe iam fama vulgata, & à maioribus tradita. Dij verò,vateſq. quid ignorant? quid neceſſe habent ad famam referre quæ confirmant, cum ea ipſi non modo intelligant & ſciant, ſed oculis propemodum intueantur?

Ne

Ne multis hic morer, inſpiciendum, primò puto quid ſibi velint Dij Penates cum canunt:

------------------ Nunc fama, minores
Italiam dixiſſe Ducis de nomine gentem.

Non enim tamquam rerum ignari (quod faciendum poëtis eſt, quoniam res ignorant) à fama teſtimonium petunt, cum aiunt [fama eſt] ſed exponunt, ac narrant Aeneæ quod & fama vulgauit, & ipſi ſciunt: neceſſe tamen non eſt eos de ſua ipſorum cognitione, ac ſciẽtia quicquam addere.

Helenus item, quam multa profert oracula rerum futurarum Apollinis inſtinctu, cuius eſt ſacerdos, & vates? profert tamen ea ſolum, quæ fatidicam illam vim efflagitabant. Sed quod de Sicilia confirmat non eſt tanti, vt diuinandi facultatem ad illud explicandum accerſere debeat. Itaq. ſatis habet ea de Sicilia referre, quæ potuiſſet Aeneæ quilibet alius ſine vllo inſtinctu Numinis aperire: atque ad famam confugit; nec Dei vim omnia intelligentis adhibet in ſermonem, quia neceſſe non eſt.

LOCVS VI.

DE SICILIAE AB RELIQVA ITALIAE parte diuulſione.

An fingi ſine machina, & Deorum interuentu debuerit.

Haec loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina,
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt. cum protinus vtraque tellus
Vna foret: venit medio vi pontus, & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaq. & vrbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.

Quia Virgilius abſq. machina, & Deorum ope auulſam facit ab Italia Siciliam, videri poteſt alicui feciſſe parum ex inſtituto poëtico, quo iubentur auctores carminis ad ea Deos aduocare per machinam, quæ fieri naturæ vi, artiſq. beneficio non poſſunt. Vincetur itaque ab alijs fortaſſe poëtis in hoc genere Virgilius: qui cum viderent

non tantum à natura mari tributum eſſe impetum, ac vim, vt eam perrumpere queat terræ molem, ac partem, quæ Inſulam efficiat ampliſſimam, cuiuſmodi Sicilia eſt, perfugium habuerunt ad Deos, dixeruntque à Neptuno diuulſam admoto tridente; quemadmodum docet Euſtathius interpres Dionyſij Afri, canitq. Claudianus in primo de raptu.

------------ Trinacria quondam
Italiæ pars vna fuit: ſed pontus & aeſtus
Mutauere ſitum: rupit confinia Nereus
Victor, & abſciſſos interluit æquore montes.

Placuit hæc ratio machinæ etiam ijs, qui dixerunt, Oceanum Abilam, & Calpen abſcidiſſe, eaſque fluctibus operuiſſe terras, vbi nunc mare mediterraneum eſt. Deos enim tam magno intereſſe voluerunt operi: finxeruntq. vt rem credibilem facerent, Neptunum aduerſa cuſpide pateſeciſſe viam illam Oceano, eaque reſeraſſe clauſtra, quæ ante ab vtroq. illo monte penitus obſtruebantur. Hoc nimirum modo Valerius Flaccus exiſtimauit illud inauditæ rei miraculum eſſe populo proponendum.

Sic pelago pulſante reor, Neptunia quondam
Cuſpis, & aduerſi longus labor abſcidit aeui,
Vt Siculum, Lybicumq. latus, ſtupuitq. fragore
Ianus, & occiduis Regnator montibus Atlas.

Placuit eadem machina Claudiano in ij. lib. de Raptu, cum perſuadere legentibus vellet, Olympum in Theſſalia Oſſæ quondam fuiſse coniunctum, ſed ab eodem, immiſso Peneo fluuio, diſtractum repente fuiſſe, atque diſiunctum.

Sic cum Theſſaliam ſcopulis incluſa teneret
Peneo ſtagnante palus, & merſa negaret
Arua coli, trifida Neptunus cuſpide montes
Impulit aduerſos. tum forti ſaucius ictu
Diſſiluit gelido vertex Oſſæus Olympo.
Carceribus laxantur aquæ, fractoq. meatu
Redduntur fluuijq. mari, telluſq. colonis.

Sed quamquam hæc ſapienter ab alijs ficta poëtis ſunt, iure tamen à Virgilio prætermitti potuit machina, & Deorum aduocatio; cum non modo à vulgaribus hominibus fieri poſse credatur, vt mare ſua vi, accedente præſertim terræmotu, & diuturnitate temporis, aliquam terrarum conuellat partem, & Inſulas faciat, verum etiam tradatur à doctis ſcriptoribus id ita factum eſse, tum alijs in locis pluribus, tum verò etiam in Sicilia nominatim. Plinius enim diſertiſſimè docet, hoc modo eam Inſulam ab Italia, Cyprum à Syria, Euboeam à Boeotia fuiſse diremptas. Quin ait Ariſtoteles in ij. libro meteororum mare

ſubin-

ſubinde commutare locum,& littus ſuum: ſic inquam, vt quà terra nunc patet, habitatur & colitur, multis ſanè partibus occupata fuerit olim ab aqua; quà ſtagnat nunc, & diffunditur mare, multis ſanè locis olim terra patuerit, & populis,oppidiſque frequentibus ſit habitata.

Quæ profectò cauſa eſt, cur Homerus Pharum Alexandriæ Inſulam à continenti diuiſam fecerit, quam compertum habemus eſse coniũctam. Tuetur enim eum à reprehenſoribus Strabo,illo nomine, quòd Homeri ætate Pharus ſciuncta eſset, ſed poſtea continenter, ac ſemper accedente terra, quam cò conuectat Nilus, marique recedente, coniuncta fuerit: idque confirmat ex Herodoti auctoritate, quem potiſſimum ibi teſtem profert ad defendendum Homerum. Ad hæc, Herodotus ipſe ait ſe ab antiquis accepiſse, mare olim ſupra Memphim vſque ad Aethiopiæ montes pertinuiſse, & Strabo duos laudat Philoſophos longè vetuſtiſſimos, Stratonem ac Xanthum: qui dicebant, circa templum Iouis Ammonis tribus ſtadiorum millibus iacere procul à mari paſſim, ac vbique marinas cocleas,ac teſtulas;è quibus conijci poſset,ibi quondam mare fuiſse. Scribit eadem Pomponius Mela de Numidia in Africa. Interius, inquit, & longè ſatis à littore (ſi fidem res capit) ſpinæ piſcium,muricum,oſtrearumq. fragmenta, ſaxa attrita, vti ſolent fluctibus marinis;infixæ cautibus anchoræ, aliaq. huiuſmodi ſigna, atque veſtigia effuſi olim vſque ad eà loca pelagi in campis nihil alentibus eſse, inueniriq; narrantur, &c. Quæ profectò faciunt, vt credam non omnino poëticè hoc eſt fictè ab Ouid. cani in lib.metam.xv.

Vidi ego quod fuerat quondam ſolidiſſima tellus
Eſse fretum, vidi factas ex æquore terras,
Et procul à pelago conchæ iacuere marinæ,
Et vetus inuenta eſt in montibus anchora ſummis.

Immo veroſimile reddunt quod canitur à Iouiano Pontano in meteoris de Oceano,quem verè putat inuaſiſse Abilæ, Calpiſq. clauſtra, & terras illas intraſse penitus, quæ mediterraneo mari nunc operiuntur.

————— Mutantur in aeuum
Singula,& incœptum alternat natura tenorem.
Quodq. dies antiqua tulit, hoc auferet ipſa.
Hoc mare,quod nunc ingenti duo littora tractu
Europam Lybiamq. ſecat,non fabula, quondam
Tellus vna fuit. medio ſtetit aequore taurus
Inſudans ſulco,atque attrito vomere feſſus:
Nunc merſa tellure natat vento acta carina

Claudamus ergo diſputationem,affirmantes,Virgilium neceſse non habuiſ-

habuiſſe ad machinam ire;cum tam multi doceant Inſulas complures impetu maris naturali factas eſſe, plureſque diuiſas terras , quæ fuerant olim tractu perpetuo,aut montium propè iunctura commiſſae .

LOCVS VII.

CVR HVMILIS ITALIA dicatur .

Cum procul obſcuros colles,humilemq. videmus
Italiam , &c.

Mirantur aliqui adiunctum hoc,& epitheton inſolens, quod à Virgilio tribuitur Italiæ, quæruntq. cur dicatur humilis , ac depreſſa , cum tam magnis, crebriſque ſit diſtincta montibus , quorum multi etiam in ipſum mare longè procurrunt .

Duas proponit Seruius rationes, quas perpẽdere nos oportet,vt videamus an eius rei probabilem afferant cauſam . Ait igitur primò , humilem dictam Italiam, quia plana eſt , & mollis , laudatq. teſtem locupletem Salluſtium , qui de Italia hoc affirmarit . Docet deinde phyſicum id eſſe,quod perſtringit epitheto illo Virgilius. Nam è mari cernentibus humilis apparet terra, contraq. ſpectantibus è terra videtur altius mare . Neutra ſanè ratio cauſam eius adiuncti tam inauditi , ac noui abſolutè,perfectèq. demonſtrat . Prima enim facit Italiam planam,& mollem, quæ montibus vbique diſtinguitur , & iugis altiſſimis. Secunda non oſtendit,cur Italia dici potius humilis debeat , quàm aliæ terræ,quæ cernuntur è mari : omnes enim videntur humiles . Veriſſimè quippè dicitur à phyſicis terra depreſſior natura,& grauior eſſe, quàm aqua, ſed vtriuſq. tamen vna eſſe ſuperficies extima,continua,atq. perpetua,idem vmbilicus,& centrum;ſic prorſus , vt vnus ex vtraque orbis , & globus exiſtat . Itaque tam terra , quàm aqua ipſa ſimul iuncta cum terra,leni,aequabiliq. tumore globoſa eſt, & teres vndique. quo fit,vt ijs,qui ſunt in mari,cum præſertim longè abſunt à littore , humilis terra videatur ob illum aquæ tumorem, & altiorem ſuperficiei totius globi partem, in qua poſiti ſunt qui procul à terra nauigant . ſubſidente adeo paulatim altitudine illa,ipſi demum nautæ ad terram accedentes intelligunt ſe deceptos , nec aquæ ſuperficiem altiorem eſſe,quàm terram . Veriſſimè inquam hæc dicuntur, & Phyſicæ congruenter . Sed inuenienda tamen eſt aliqua

qua cauſa peculiaris,& propria,cur eorum habita ratione,qui ſunt in mari,nulla vnquam alia terra dicta ſit humilis præter Italiam.

Mea ergo ſic eſt ratio; dictam à Virgilio humilem Italiam, quia Troiani,qui ex Epiro nauigabant, eam Italiæ partem viderunt primùm,quæ planiſſima eſt, & expeditiſſima,hoc eſt Apulia illa,quã vulgo,ac populari lingua planam appellãt. Ea itaq. regio videbatur illud epitheton ſibi propriè vindicare: quia ſi cum ceteris conferatur,quæ montibus,iugiſq. perpetuis mare circumuallant, humilior,& depreſſior videbitur eſſe, quàm aliæ: præſertim è longinquo, vbi maior eſt aquæ tumor, & globoſius mare. Nam quo propius accedas ad littus, hoc magis ille tumor decreſcit, ac creſcere videtur terra. Itaque dicitur paulo poſt.

——— *Attollit ſe Diua Lacinia contra.*

decreſcente nimirum illo maris tumore,terraque ipſa creſcente propter montes magis, magiſq. cernentium oculis apparentes. Neque enim ab hoc loco alienum eſt quod ſæpe dicere poëtæ ſolent: id nimirum re ipſa eſſe, aut fieri, quod nobis eſſe, aut fieri videtur; vt in tertio canitur Aeneidos.

Prouehimur portu,terræq. vrbeſq. recedunt.

Et in primo Georgicorum.

Sæpe etiam ſtellas vento impendente videbis
Præcipites cælo labi, noctiſq. per vmbram
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus.

Stellæ quippe non labuntur, ſed labi videntur. Itaque ſatis hæc accommodata poteſt eſſe reſponſio: videri humilem Italiam, quamquam non eſt, adeoque vſitata loquendi forma id re ipſa eſſe,à poëta dici,quod tantum apparet, & videtur eſſe. peculiarem tamen habere cauſam Italiam, cur humilis appelletur à Virgilio; quia non vniuerſam intelligi vult Italiam, ſed eam partem,quæ prope mare omnium molliſſima eſt, atque planiſſima: quod fortaſſe ſibi voluit Seruius, non ſatis autem rem explicauit: cum toti adſcripſerit Italiæ quod ſoli dandum eſt parti.

LOCVS VIII.

QVID IN AETNAE DESCRIPTIONE reprehenderint aliqui.

Portus ab acceſſu ventorum immotus,& ingens
Ipſe, ſed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis.

Inter-

Interdumq. atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo,& candente fauilla;
Attollitq. globos flammarum,& ſidera lambit:
Interdum ſcopulos, auulſaq. viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaq. ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat,fundoq. exæſtuat imo.
Fama eſt,Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemq. inſuper Aetnam
Impoſitam ruptis flammam expirare caminis.
Et feſſum quoties motat latus,intremere omnem
Murmure Trinacriam, & caelum ſubtexere fumo.

Nihil videtur his verſibus elegantius,aut artificioſius fieri poſſe:inuentus tamen eſt Phauorinus apud Gell. lib. xvij. cap. x. qui contra ſentiret. Aiebat enim in ſumma; Virgilium in hac deſcriptione tumidum, & inſolentem eſſe ex praua quadam imitatione Pindari: quem dum conatur exprimere,orationis,inquit,adulterat fuco,non effingit. Cum igitur Pindari deſcriptionē Ætnæ protuliſſet,ita de Virgilio aggreſſus eſt dicere comparando. Audite nunc Virgilij verſus, quos inchoaſſe eum verius dixerim, quàm feciſſe.

Portus ab acceſſu, &c.

Iam principio Pindarus veritati magis obſecutus id dixit, quod res erat,quodq. illi vſu veniebat, quodq. oculis videbatur: interdiu fumare Aetnam, noctu flammigerare. Virgilius autem dum in ſtrepitu, ſonituq. verborum conquirendo laborat, vtrumque tempus nulla diſcretione facta confundit. Atque ille Graecos quidem fontes imitatus,ignes eructare, & fluere amnes;fumi, & flammarum fulua, & tortuoſa volumina in plagas maris ferre quaſi quoſdam igneos amnes luculentè dixit. At hic noſter atram nubem turbine piceo,& fauilla fumantem ῥόον καπνοῦ αἴθωνα interpretari volens,craſſe,& immodicè congeſſit. Globos quoque flammarum duriter tranſtulit. Item, ſidera lambit, vacanter hoc etiam, & inaniter. Neque non id, quod inenarrabile eſſe ait,& propemodum inſenſibile, quòd nubem atram fumare dixit turbine piceo, & fauilla candente. Non enim fumare ſolent,neque atra eſſe quæ ſunt candentia. Quòd ſaxa autem, & ſcopulos eructari,& erigi,eoſdemq. ipſos ſtatim liquefieri,& gemere,atque glomerari ſub auras dixit,hoc nec à Pindaro ſcriptum, nec vnquam fando auditum,& omnium quæ monſtra dicũtur,monſtroſiſſimum eſt. Hæc Phauorinus apud Gellium diſſerit. Quæ multis conatus eſt confutare Iouianus Pontan. in Anton. ſed parum feliciter. Ingenioſius autem,& planius,& breuius pro Virgilio dixit Iulius Scaliger in lib.v. poëtices, quem Criticum inſcribit cap. iv. Diſtribuit enim principio in capita omnino quatuor ea,quæ calumnioſè dicuntur à Phauorino: deinde

deinde particulatim, vel irridet,vel diluit rationibus ſingula.

Reprehenſionis illa capita quatuor hæc ſunt . Primum à Pindaro rem ita,vt eſt,eſſe deſcriptam:Aetnam nimirum fumare interdiu;noctu flammas edere.à Virgilio ea tempora eſſe confuſa.

Interdumq. atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo,& candente fauilla,
Attollitq. globos flammarum .

Huic autem accuſationis capiti ſic reſpondet . rectius à Marone fumum,ac flammam ſimul in altera parte,in altera vero ſaxa liquefacta poſita eſſe . Nam re ipſa fumum,ac flammam ſimul fundit.Noctis autem vitio fit,vt fumus non videatur è longinquo,ſed tantum flamma: & diei claritudine impediuntur oculi,quo minus aſpicere flammas poſſint .

Secundum caput eſt. ῥόον καπνοῦ, & ποταμὸν, riuum , ſeu fluuium fumi , quod eſt apud Pindarum, non rectè Virgilium latinè reddidiſſe, cum dixit globos . Hanc verò tam leuem reprehenſionem irridens Scaliger , ait noluiſſe Virgilium hoc loco interpretem agere , ſed auctorem . poterat ille quidem facilè dicere flumen , ſed non placuit: quia melius ei vocabulum,ac ſignificantius occurrit.Nam ſi flammarum ex Aetna [illegible]ntium volumina intuearis , non fluuio labenti compares,ſed [illegible] rerum implicatarum.Cuius ſanè rei ratio ſubeſt naturalis . Impetus quippe erumpentis flammæ non poteſt tenore perpetuo oppoſitum,in quem ſubit,aërem ſcindere:conuoluitur itaq. per repreſſionem.

Tertium caput non iam accuſationem , ſed calumniam vocat , & impudentiam . Audet enim Phauorinus dicere , piceam nubem non cohærere , aut congruere cum fauilla candente . Ait autem eſſe hanc impudentiam ; quia videt, Phauorinum putaſſe à Virgilio dictam eſſe fauillam candentem,quaſi ſynonimon fumi. Quod ſi dixiſſet, pugnantia ſine dubio locutus eſſet. Neque enim fumus candens, hoc eſt, ardens,ſiue relucens,aut albus eſt, ſed obſcurus . Non ita Virgilius inſanit,ſed vult à nobis intelligi fumum eructari miſtum candente, hoc eſt, ardente fauilla . Duo itaq. ſunt quæ ſimul extruduntur ab Aetna, fumus, & fumo permiſta candens fauilla.

Reſtat quartum caput. cuius ſumma eſt.Pindarum non dixiſſe eructari ſaxa. Hic verò non iam amplius irridens, ſed indignabundus ita reſpondet patronus Virgilij Scaliger . Quid tum poſtea ? quaſi verò Græculorum famuli ſumus, ac non emendatores .

LI-

LIBRI QVARTI AENEIDOS

LOCVS PRIMVS.

DE ATLANTIS DESCRIPTIONE.

AN EA DIGRESSIO ſuperuacanea ſit.

---- Iamq. volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, caelum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum aſſiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulſatur, & imbri.
Nix humeros infuſa tegit; tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit. hinc toto præceps ſe corpore ad vndas
Miſit, aui ſimilis, &c.

HANC Atlantis deſcriptionem Caſteluitrus in earum digreſſionum numero ponendam putat, quæ damnantur ab Ariſtotele, dicunturq. fabulam epiſodicam facere. Ariſtotelis verba, quæ de his in poëtices octauo capite habet, hæc ſunt. Ceterum ſimplicium fabularum, actionumue epiſodicae quidem ſunt deterrimæ. Epiſodicam autem eam appello, in qua neq. veroſimiliter, neque neceſſariò epiſodia mutua connectuntur. Hunc, inquam, locum Ariſtotelis cum tractat, & illuſtrat exemplis Caſteluitrus, affirmatè pronunciat,

eam Atlantis deſcriptionem ab hac Ariſtotelis cenſura vindicari non poſſe. Non enim vlla,inquit, poſtulabat neceſſitas, vt Mercurius è caelo delapſus, & Carthaginem petiturus,in Atlantem prius, quàm Carthaginem ipſam aduolaret: nec veroſimile videtur, Deum illum volucrem,alatumq. ſic properantem,quemadmodum iuſſus erat à Ioue, voluiſſe in Atlante ſubſiſtere: cum præſertim volando non defatigaretur. Sed fac eſſe veroſimile: quorſum pertinet illa deſcriptio tam putida? Loca enim deſcribuntur in eam gratiam, vt facilius; ac plenius quod ibi geſtum eſt intelligamus. At cum nihil in eo monte geratur,quod ad principem fabulam,hoc eſt ad Æneæ in Italiam aduentum pertineat, illæ niues, flumina, ſiluæ, quæ tam diligenter exprimuntur nullam afferunt rerum nouam agnitionem, cuius cauſa deſcriptiones fieri,& adhiberi ab auctoribus ſolent.

Differit ille Cenſor in hunc modum: ſed multis hallucinatur ex cauſis. Principio enim exiſtimat, Ariſtotelem cum de neceſſarijs loquitur epiſodijs, id neceſſarium dicere,ſine quo res conſiſtere tractariue nullo modo queat. Quod ſi ſibi ille voluiſſet, nullum propemodum eſſet epiſodium,quod à poëtarum actionibus diuelli, ac ſeparari citra fraudem, damnumq.non poſſet. Liceret ex Odyſſea demere conuiuium apud Alcinoum, Gigantes in Aetna, Syrenum concentum in mari Tyrrheno, alia. liceret ex Aeneidos primo libro tollere Veneris occurſum, narrationem excidij Troiani ex ſecundo, Polydori prodigium,& Harpyias ex tertio;ex alijs libris infinita, quibus planè diremptis conſiſteret nihilominus actio,quæ Vlyſſis in patriam reditu, Aeneæ in Italiam aduentu tota continetur, & clauditur. Quæ cum ita ſint,id mihi videtur Ariſtoteles, cum epiſodia quædam neceſſaria nominauit, ſignificare voluiſſe: aliquod interdum epiſodium ita requiri, itaque in rem,qua de agitur,conuenire, vt neceſſarium non quidem ſit, ſed eſſe videatur. Huiuſmodi fortaſſis eſt in quarto libro illa famæ deſcriptio:ſine cuius officio, quod clam, & ſciente nemine geſtum à Didone fuerat, vulgari non poterat. Appellat autem huiuſmodi epiſodia neceſſaria, vt à ceteris differentia faciat, quæ non tam requirit ipſa fabulæ inſtitutio, quam aliqua rerum veriſimilitudo ad oblectationem legentium accerſitarum. Quo de genere hoc videtur epiſodium eſſe, Atlantiſq. hæc deſcriptio,quæ ab iſto ſuperuacanea dicitur, cum omnino ſuperuacanea non ſit. huiuſmodi quippe digreſsiones ſimiles ſunt minimis quibuſdam in corpore partibus, quæ vt neceſsariæ prorſus animanti non ſint, alijs tamen adiunctæ magis neceſſarijs,ipſum abſoluunt, atque perficiunt corpus.

Itaque facilè dederim huic homini, nihil fuiſſe neceſse,Mercurium ad Atlantem prius, quam Carthaginem conuolare, quia ſine illo diuerticulo ſtabat fabula, ſuiſq. partibus apta fuiſset. ſed contendam

tamen,

tamen,id fuiſſe maximè veroſimile; quod probabilius,& laudatis epiſodijs ex Ariſtotele ſatis eſt.Non enim ait coniunctim epiſodia debere neceſſaria eſſe, ac veroſimilia,ſed diſiunctim, vel neceſſaria,vel ſaltem veroſimilia. Veriſimilitudo verò maxima huius epiſodij ſpectari poteſt ex eo,quòd ab Atlante auo ſtirpem duceret Mercurius , atque in Africam,vbi Atlas eſt,allegaretur à Ioue. Hinç enim fit, vt maximè ſit veroſimile ad auum illum maternum ex itinere officij cauſa eum diuertere voluiſſe : cum præſertim id ſæpe facere ſolitus eſſet Mercurius è cœlo deſcendens , & Atlante quibuſdam quaſi ſcalis vti conſueuiſſet aſſiduè,vt teſtatur ex fabulis Sidonius Apollinaris.

Iamq. vt conueniant ſuperi Tegeaticus Arcas
Nunc plantis,nunc fronte volat:vix contigit arua,
Et toto deſcendit auo.

Itaque nulla defatigatio fuit,quæ Mercurium reſiſtere cogeret in itinere , ſed officium in auum Atlantem , quemadmodum ipſe videtur hic indicare Virgilius,cum ait in digreſſu Mercurij ex Atlante,

Materno veniens ab auo Cyllenia proles.

Quòd ſi quiſpiam id etiam contendere voluerit, Mercurium feſſum de via,in eo monte , qui proximus occurrebat in Africa,inſidere , ac quieſcere debuiſſe, nihil affirmabit , quod antiquorum ſuperſtitionibus aduerſetur . fecerunt enim illi Deos ſuos non defatigatos modo, ſed ſudantes etiam in bello, & vulneratos.

Sapientiſſimè itaque Virgilius ad Atlantem digreditur , quò Mercurius tam ſæpe deflectere ſolitus erat ex itinere,vt non poſſet eò non contendere,cum per Mauritaniam Carthaginem verſus iter haberet, niſi vellet à conſuetudine, atque ab officio in auum antiquo ſine conſilio,ac ratione diſcedere. Quæ ratio tantum ponderis habet, vt hoc epiſodium non veroſimile modo, verum etiam neceſſarium facere poſſe videatur.

Sed quoniam ſeuerus hic Cenſor etiam in neceſſarijs , aut veroſimilibus epiſodijs nihil vult poëtas deſcribere, niſi quod earum inſeruiat cognitioni rerum,quæ in deſcriptis geruntur, & tractantur locis, docere poſtremò debemus, quem vſum habeat illa tam diligens expreſſio rerum,quas in Atlante deſcribit Virgilius. Vt enim maximè veroſimilis illa Mercurij deſcenſio in Atlantem ſit , erat tamen ſatis fortaſſe dicere,eum deſcendiſſe. Quid igitur neceſſe fuit addere tam multa;& ſingula,quæ ſunt in monte,putide deſcribere?

Breuiſſimè ſanè reſponderim & dilucide;Caſteluitrum non quidem ignorare (eſt enim ſcientiſſimus) ſed oblitum eſſe cauſam cur à poëtis excogitata epiſodia ſint:nos verò in mẽtem illi redigemus ex Suida, qui ſic epiſodium definit. τὸ εἰς φερόμενον τῷ δράματι γέλωτος χάριν. ἔξω τῆς ὑποθέσεως ὄν. eſt quod adiungitur dramati,delectationis, & voluptatis

gratia

gratia præter inſtitutum, & propoſitum argumentum. Ex hac enim definitione intelliget, epiſodia poëtarum eſſe liberiora, quàm vt intra leges illas includi debeant, quibus teneri vult deſcriptiones locorum. Hiſtorijs quippe non licebit deſcribere, niſi ea loca, in quibus aliquid geſtum eſt eius rei, quæ narratione comprehenditur, & in ijs deſcribendis tantum ob oculos ponere legentium quæ momenti aliquid afferunt ad eas melius,quæ ibi gerũtur, res intelligendas. Sed poëtis ea neceſſitas,& lex impoſita non eſt: cum amœna diuerticula conſultò quærant ad captandam voluptatem, vt epiſodiorum ipſis definitio veniam dat. Cùm enim hæc excogitata ſint in eam gratiam, vt poëticæ propoſitam afferant, & pariant iucunditatem, expreſſiones admittunt aliquarum rerum, quæ nullam habent cum geſtis gerendiſue negotijs coniunctionem: qualia plane ſunt ea, quæ tam obſeruatè in Atlante ipſo diſtinguuntur; niues, aqua, flumina, glacies, arbores, aliaque ex illo genere complura, nihil quidem ad rem pertinentia, ſed legentis animum haud mediocri ſenſu voluptatis afficientia.

LOCVS II.

DE DRACONE PERVIGILI ad Hortos Heſperidum.

An ali papauere debuerit.

Oceani finem iuxta, Solemque cadentem
Vltimus Aethiopum locus eſt, vbi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos, epulaſque draconi
Quæ dabat, & ſacros ſeruabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, ſoporiferumque papauer.

Didonis hæc verba ſunt,ſacrificium magicum,ad fallendam ſororẽ, adornare ſe ſimulantis, quod à ſacerdote Virgine, hortorum Heſperidum cuſtode didiciſſet. Sed difficultatem, ac negotium faceſſunt inexplicabile doctis viris, ipſi etiam Seruio, ea, quæ ad extremum de Draconis illis epulis ſomniferis maximeq; ſoporiferis adiunguntur.

Spargens humida mella, ſoporiferumque papauer.

Cum enim Draco eorum ſit hortorum cuſtos, non debet ali melle, atque papauere, quæ ſomnum conciliant, faciuntque, vt excubitor ille ſuo fungi munere non queat.

Sunt qui ad nodum explicandum varia conquirant exempla,& loca poëtarum ſimilia, vbi multa multis tribuuntur rebus, quæ parum

ijs conuenire, ac congruere videntur. Ac primo quidem Euripidem proferunt in Troadibus, vbi ait Chrathim fluuium capillis inducere colorem flauum, ὁ ξανθὰν χαίταν πυρσαίνων χρᾶθις, Chrathis flauam faciens comam. Id autem falſum eſſe vincunt ex Theophraſto in Thurijs, affirmante, album ab hoc fluuio colorem dari, non flauum. Sic enim de eo loquitur Plin. in lib. xxx. cap. ii. Theophraſtus in Thurijs Chrathim candorem facere tradit. Proferunt ſecundo loco illum Ouidij verſum.

Nigrior ad Pharij confuge piſcis opem.

vbi nimirum amatoribus fuſcis, & colore ſubnigro præditis id conſilij dat, vt ad piſcem Aegyptium confugiant, hoc eſt, ad Crocodilum. Erat enim in more poſitum apud feminas, vt ad fucandam, medicandamq; coloribus aduentitijs faciem vterentur fimo Crocodili. id quod carpit Horatius ode xii. Epod.

Iam manet humida creta, colorque
Stercore fucatus Crocodili, &c.

et Clemens Alexandrinus in iii. libro Pædag. cap. 11. Antiphatem Comicum laudans, in illud feminarum eo ſe fimo fucantium ſtudium ſic inuehentem. Quæ Crocodilorum purgamentis vtuntur, & ſpuma ſepiarum inunguntur, & ſupercilia fuligine illinunt, & fuco genas terunt. At compertum habemus ex Galeno in libro x. de facult. ſimp. illud faciei medicamentum, non quidem ab aquatico Crocodilo, qualis Ægyptius, ac Niliacus eſt, ſed à terreſtri petitum fuiſſe. Ita quippe rem teſtatam tradit nobis eo loco Galenus. Ceterum terreſtrium Crocodilorum, inquit, hoc eſt, exiguorum, & humi ſerpentium fimum pretioſum fecere mulieres delitioſæ: quibus non ſatis erant alia medicamenta tam multa, quibus faciei cutis extenditur, & ſplendeſcit, niſi etiam Crocodilorum fimum adiunxiſſent. Ad hunc ipſum terreſtrem Crocodilum referunt illud medicamentum Paulus Aegineta in lib. vlt. & Oribaſius in ſecundo de virtute ſimplicium. Itaq; planè licet intelligere, Ouidium ea tribuiſſe Niliaco Crocodilo, quæ tantum abeſt, vt in eum conueniant, vt contrariam omnino vim illi tribuerit Paulus Aegineta; diſertè confirmans, eius Crocodili, qui degit in Nilo fimum albedinem, & candorem imminuere. Tertio loco Statium volunt ſuffragatorem lib. Siluar. v. in protrept. ad Criſpinum. quem ſic alloquitur, atque ad veſtigia ſectanda parentis hortatur.

------- Tu diſce patrem, quantuſque natantem
Fluctibus occiduis, feſſoque Hyperione Thulen
Intrarit &c.

Vbi nimirum Thulen Inſulam audet facere natantem, & fluctuantem Cyaneis ſimilem, Symplegadibus, Delo, alijſq; de quibus in ſuperiore li-

re libro diſputauimus. Sed Thule ſtabilis ſemper eſt habita, nec inter eas à quoquam numerata, quæ mouentur, & natant.
Ex his inquam poëtarum exemplis petere ſe aliqui poſſe certum præſidium putant ad ea purganda, quæ de Draconis cibatu finguntur contra quam fingi, aut dici debuiſſent. Sed longè falluntur. Nam præterquam quod dicere poſſit aliquis, poëtas illos omnes haud minus peccaſſe, quàm peccarit hoc loco Virgilius, exempla ipſa, quæ proferunt, videntur eſſe parum accommodata, nec rei, qua de agitur, omnino congruere.

Nã primo quidem quod attinet ad Chrathim fluuium, alios ego teſtes habeo, qui dicant, eius reddi aqua pilos animantium flauos, qualis eſt Lycophronis interpres in Caſſandra. Chrathis, inquit, Italiæ fluuius eſt, flauos eorum efficiens pilos, qui eius aqua diluuntur. Sic enim docet Heſigonus hiſtoricus, Socion, & Agathoſtenes philoſophi. Hæc tradit eo loco Interpres ille bonus ac doctus, hoſq; laudat auctores graues, & ſapientes. Quorum ſimilia ſunt apud Theocriti Scholiaſtem his verbis expreſſa. Nymphodorus, & Theophraſtus, inquit, affirmant, Chrathidis aquam candorem inducere. Atque hos ſequutus Ouid. in xv. metam. ita canit.

Chrathis, & hinc Sybaris veſtris conterminus oris
Electro ſimiles faciunt, auroque capillos.

Non igitur huic flumini ea tribuit Euripides, quæ illi conuenire nõn poſſint: cum tantorum auctoritate ſcriptorum edoctus, facilè poſſit poëta ijs contraria canere, quæ traduntur ab alijs. At nemo eſt, qui, non dicam, affirmet, vigilantiam ali papauere, ſed qui non doceat ſomnum eodem papauere vigilantiſſimis etiam cuſtodibus conciliari. nulli ergo res quæ canitur à Virgilio veroſimilis eſt.

De Ouidio non poſſum equidē idem affirmare: ſed illud habeo dicere, ſecutum eum fuiſſe celebrem, & communem famam, quæ vulgauerat vniuersè, Crocodili fimo feminas oblinere faciem ſolitas: vtrum verò Crocodili terreſtris, an aquatici fimus is eſſet, quo medicaretur facies, vulgò ignorabatur. At licere poëtis pro arbitratu pronunciare de rebus, quæ vulgò notæ non ſunt, aut in ijs, quæ parum ſunt cognitæ aliquid comminiſci, & ſequi vulgarem famam, diximus alibi ex Ariſtotele: idq; auſus eſt aliquando Virgilius in Ecloga ſexta vbi Scyllam Niſi pro Scylla Phorci fecit mare Siculum occupantem. Quamquam enim hæ duæ Scyllæ variæ ſic ſunt, atque inter ſe diſtinctæ, vt Scylla Niſi conuerſa dicatur in auem, Phorci vero in ſcopulum illum naufragijs infamem, & canibus ſuccinctum latrantibus: fama tamen vulgauerat, etiam illam Niſi Scyllam fuiſſe, quæ conuerſa eſſet in ſcopulum, & canes illos circum allatrantes. Ipſum Virgilium audiamus, dicentem, omnino ſequi ſe famam quæ de Scylla Niſi ea

prodidiſſet in vulgus, aliquot auctoribus fabularum reclamantibus.

Quid loquar aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta eſt
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis?

Famam item ſecutum puto Ariſtophanem in Auibus, vbi Progne non quidem in hirundinem, ſed in luſciniam conuertitur; contra quàm docearit fabulæ: famam eundem Virgilium in Georgicorum libro tertio, vbi Cyllarum Polluci dat.

Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus &c.

Qui tamen equus erat Caſtoris, non Pollucis: cum Pollux pugil tantummodo fuiſſe dicatur. famam, inquam, ſecutum eſse poëtam puto: quia hoc etiam tradi à nonnullis video; Cyllarum vtriq; ſeruiſse fratri, tam Caſtori, quàm Polluci. Ita ſanè docet me Papin. Statius in libro Siluarum primo Silua prima de Domitiani equo illo canens, quem ita magnificè prædicat.

Et pauet aſpiciens Ledæus ab æde propinqua
Cyllarus: hic domini numquam mutabit habenas
Perpetuis frænis, atque vni ſeruiet aſtro.

Significat enim equum illum Domitiani vni ſeruiturum ſideri, hoc eſt, Imperatori, non duobus, vt Cyllarum: quo nimirum Caſtor ac Pollux inuicem vteretur. Docet ita me quoq; Pindarus in od. Olymp. iii. vtrumq; Tindarida equis inſignem appellans. Quin Pindari Scholiaſtes nō eſt veritus vtrumq; ſine vllo diſcrimine domitorē equorum nominare. Itaq; Virgilius non Pollucem pro Caſtore poſuit, vt exiſtimat Seruius, ſed probauit famam, quæ Cyllarum vtrique ſubſeruientem inuicem, atque alternis vtriuſque ſeois patientem faciebat. Quapropter, vt reuertar ad Ouidium, de quo diſputabam, cōmunem & generalem quodammodo famā eum ſectatum eſse dixerim, quæ de Crocodili fimo illud medicamenti miraculū diſſiparat in vulgus. Cum enim vulgò neſciretur cuiusnam Crocodili fimus eſset, qui faciei fucum illum ſuppeditaret, non aberrauit à poëtico veriſimili, cum vnum pro altero nominauit. Diximus quippe aliàs non id ſemper eſse poëticum veriſimile, quod falſo, veroq; eſt interiectum, ſed id plerumq; quod falſum quidem eſt doctis, & ſapientibus viris, populo tamen, ac multitudini credibile eſt. At nemo vulgarium hominum ignorat papauere ſoporem accerſiri non euitabilem. nec fama vlla contrarium quicquam vmquam de ſomnifera illa papaueris facultate vulgauit. Nemini ergo credibile eſt, Draconem illum peruigilem ali papauere: adeoque teſtimonium Ouidij non tuetur Virgilium.

Reſtat vltimo loco Statius: qui omnium minime tueri Virgilium aucto-

auctoritate poteſt. Potuit quippè Statius eodem planè modo credibilem vulgo facere natatum, & mobilitatem Thules, inſulæ tam longe diſtantis, quo credibilia redduntur ea, quæ vulgò planè cognita non ſunt. Nam cum eſſet iam exploratum, multas in mari moueri Inſulas, & fluctuare, facilè poterat vulgus credere, inſulam illam penitus ab extremo diuiſam orbe natare, & circumferri. Sed numquam credidiſſet papaueris ſucco vigilantem reddi belluam, cui hortorum Heſperidũ data cuſtodia eſſet. Potuit inquam Statius ita vt dixi veriſimilẽ facere mobilitatem Thules: ſed ea licentia non eſt abuſus. nam plerique mendoſam exiſtimant eſſe ſcripturam illam, & ſic reſtituendam contendunt.

——— Tu diſce patrem, quantuſq. nigrantem
Fluctibus occiduis feſſoq. Hyperione Thulem
Intrarit, &c.

Atque ita nigrantem inueniemus eam inſulam eſſe Statio, quam ipſi putabant eſſe natantem. Quam quidem emendationem ipſe probabit, opinor, Statius: qui in quarto ſiluarum libro eandem Inſulam appellat nigram.

Aut Rheni populos, aut nigræ littora Thules.

Nigram autem, vel nigrantem eam aliqui dictam exiſtimant, quòd maximè diſtet à ſole, & nubibus ſemper, caliginoſoq. cœlo ſubiecta ſit. quemadmodum contra Rhodus dicitur ab Horatio clara, quæ cœlo vtitur, & aëre ſereno.

Laudabunt alij claram Rhodon;

Et à Lucano item clara.

——— Gnidon inde fugit, claramq. relinquit
Sole Rhodon.

Ea enim Inſula rarò nubibus obducitur, vt teſtatur Solinus in lib. xxj. Numquam, inquit, cælum ita nubilum eſt, vt in ſole Rhodus non ſit. Et Plin. in Lib. ij. cap. lxiv. ſcribit, Rhodi & Syracuſis numquam tanta nubila obduci, vt non aliqua hora ſol cernatur, quod eſt etiam apud Tullium in vj. Verrin.

Referamus verò nunc diſputationem in gradum, ponamuſq. nullam nobis ab huiuſmodi poëtis ſuppeditari rationem opportunã ad Virgilij cauſam aſſerendã. Itaq. alia inſiſtendum erit via, & quidem ea, quã viri doctiſſimi per ſummã calliditatem aperuerunt. Petr. Vict. in primis ducẽ ſequamur: qui in lib. Var. lect. iv. cap. iij. pulcherrimam earũ epularum, quæ draconi quotidie dabantur, cõmentatus eſt cauſam. Putat enim ſoporiferũ papauer admiſtum fuiſſe dulcibus epulis, vt ferox illa beſtia non quidem omnino, prorſuſq. deuinceretur ſopore, ſed vt paululum de ferocitate remitteret, ac leniretur. Quippe papauer, quod alijs animantibus induceret veternum, inſomni, peruigilique

draconi propter ſingularem ferociam languorem tantummodo quendam poteſt afferre, ac demum facere, vt ſæuiat minus. Nam quia ea bellua truculenta admodũ erat, & ferox, eius mollire naturam oportebat; vt & ali ſine periculo poſſet, & retineri. Simul ergo cuſtos illa templi, cibaria, quibus eam in vita retineret, præparauit, ſimul quoq. ſibi ipſi conſuluit. Atq. vt rem nobis ob oculos poneret melius Petrus Victorius, veram adiungit narrationem huic fabulæ: confirmans, accepiſſe ſe à certis hominibus, Imperatorem Turcarum alere Tigrim; quæ catenis etiam vincta impunè, ac tutò tractari non queat: adeoq. curatores, ac eius magiſtros belluæ, cum eam aliquò conuehere volunt, ſuccum illi mandragoræ præbere ſolitos, vt mitigetur aliquantum, & ea truculentia temperetur. Itaque mandragora, quæ quoniam non ſomnifera modo, ſed peſtifera eſt ex Plin. lxxv. c. xiij. mortem fortaſſe alijs afferret animantibus, illi belluæ crocıſſimæ ſpiritus tantum, & feritatem imminuit.

Nihil diſſentit à Petro Victorio Turnebus in lib. xxvj. capite xlv. addit tamen aliquid, quo nodi ſolutio reddi poſſit expeditior. Sic ſentio, inquit, immanem illum draconem, vt locum amaret, iucundo linctu mellis retinendum fuiſſe: & ne perdius, & pernox inſomnis tandem deficeret, medicamento ſoporifero ad ſomnum conciliandum vireſq. reficiendas opus fuiſſe. Ita ſubſcribens Victorio diuinat Adrianus Turnebus. Refert tamen præterea cauſam eius cibi ſomniferi in eam perpetuam vigiliam: quæ facere poſſet, vt defatigaretur, ac deficeret draco, quod à Victorio ſignificatum non eſt.

LOCVS III.

DE DIDONE MORITVRA.

Cur dicatur alterum exuta pedem.

Ipſa mola, manibuſq. pijs altaria iuxta
Vnum exuta pedem vinclis, in veſte recincta
Teſtatur moritura Deos, &c.

Nulli ſunt hic, quod ego ſciam, accuſatores: ſed quærere tamen eſt neceſſe, cur moritura Dido alterum pedem exuerit.

Aliqui omnem referunt eius rei cauſam ad ſacrificium magicum, quod Dido tum adornabat, cum altero nuda pede fuiſſe dicitur. Eum quip-

quippè ritum,ac morem illorum fuiſſe , qui magico ſacro Dijs Infernis operarentur,demonſtrant ex Ouidio in lib.vij.metamor.

Egreditur tectis veſtes induta recentes,
Nuda pedem.

Ex Horat. in lib.primo Satyra viij.

Vidi egomet nigra ſuccinctam vadere palla
Canidiam pedibus nudis,paſſoq. capillo .

Et ex Seneca Tragico in Medea.

Tibi more gentis vinculo ſoluens comam,
Secreta nudo nemora luſtraui pede.

Sed hæc demonſtrant tantummodo,vtriſq.pedibus nudis,exutiſq.ſandalibus,aut cothurnis ſacrificaſſe, qui Dijs facerent Inferis . Quamquam enim Ouidius, ac Seneca dicunt[nudo pede]ſingularem tamen numerum pro plurali ponunt more poëtarum.Quærendum itaque reſtat,cur Dido vnum tantummodo nominatim exuerit pedem. videtur enim id non modo ritum illum magicæ litationis , verum etiam aliquid præterea ſingulariter,& electè ſignificare .

Vt cauſam repetamus altius , illud pro comperto eſſe debet , non apud ſacros modo ſcriptores,in primiſq. Philonem Hebræum, verum etiam apud ethnicos, & ſuperſtitioſos, pedes ſymbolicè, ac translatè ſignificare animi noſtri appetitiones , affectus,perturbationes , cupiditates . Id ſibi nimirum voluiſſe Suidam puto,cum dixit, extergere, ac purgare pedes nihil aliud eſſe,quàm animum curis, ac moleſtijs liberare . non tam enim id ex ſacrorum vſu ſcriptorum , quàm ex ſapientium ethnicorum conſuetudine dixit . quos idcircò putant aliqui finxiſſe inuiolabile,minimèq. obnoxium telis Achillis corpus, ipſis tantum exceptis pedibus , qui vulneri patebant, quòd ſignificare ac mortalibus indicare illa fabula vellent , Achillem imperatorem quidem fuiſſe partibus abſolutum militaris , atque imperatoriæ fortitudinis omnibus, ſed tamen eum, qui caperetur appetitionibus , & animi cupiditatibus impotenter abriperetur . Quin huc etiam Euridicem pertinere contendunt ; quæ morſu peſtiferæ ſerpentis interijt . Quid enim eſt cauſæ,cur anguis ille pedem momordiſſe nominatim dicatur,non aliam corporis partem perſtrinxiſſe , niſi quia pes ſymbolica ſignificatione demonſtrat , Euridicem ſua,qua tenebatur, animi perturbatione,ac cupiditate compunctam occidiſſe penitus,atque ad Inferos, vbi ſunt vmbræ impotenter amantium,deſcendiſſe ?

Porrò cauſam ipſam cur hoc ſymbolum,aut metaphoram excogitarint ſapientes,eam eſſe confirmant , quòd quemadmodum pes infima corporis eſt pars , ſic appetitio pars animi depreſſior eſſe videatur . Cui perſimilis alia cauſa eſt ab alijs tradita : quòd ſicut aqua extergguntur,& purgantur pedes , ita illa pars animi,vbi commotiones ap-

petitioneſque ſunt, virtutis beneficio poſſit abſtergi.

Atq. hoc demum illud eſt, quod, vel exprimitur, vel adumbratur nudo illo Didonis pede iam morituræ. Significat enim poëta Platonicus, Didonem morti proximam, & neci addictam voluntariæ, liberam eſſe non omnibus omnino commotionibus, atq. affectibus appetentis animi, qui vtroque pede ſignificantur; ſed vno tantum: qui metus eſt mortis. Cum enim illa ſua ſibi manu mortem afferret, eo timore iam abſoluerat, & exterſerat animum; ceteris autem affectibus haud abſterſerat. Itaque alterum pedem, qui pauorem illum mortis ſignificat, nudum habet: alterum, qui reliquas animi perturbationes deſignat, vinculis retinet, & ſandalibus impeditum. Idem ſine dubio voluit Apollonius oſtendere, cum dixit Iaſonem in Anauro Theſſaliæ fluuio alterius indumentum pedis amiſiſſe. Nam ad honeſta tunc facinora delectus diuinitus Iaſon aliquam quidem à ſe depulerat affectionem, & prauam cupiditatem, ab eaque virtutis beneficio veluti fluuio ſe purgarat, ceteras nondum fregerat, nec totam appetentis animi labem exterſerat. Quod vt planius intelligatur, ita rem à principio repetamus. Pelias Theſſaliæ Rex acceperat ab oraculo, eum hominem ſibi peſtem allaturum, quem videret ad ſe venientem altero nudũ pede. Interea fluuium illum Anaurum imbribus ſupra modum adauctum traijciens Iaſon, alterum amiſit calceum, nudoq. pede in Peliæ ſe conſpectum commiſit, qui epulas ea die parauerat omnibus ſacras Dijs, excepta Iunone. Intellexit Pelias hunc eſſe, quem extimeſcere deberet. Itaq. per ſpeciem honoris eum in Colchidem miſit ad auertendum vellus aureum, eo conſilio, vt medijs fluctibus hauriretur. Apollonium ipſo planè initio libri primi Argonaut. audire præſtat latinè ſic redditum.

Flumina turgentis pedibus tranſibat Anauri
Aeſonides; quem tum pluuialis adauxerat vnda.
Alter ab obſcœnis ſeruatur calceus vluis,
Alter at eripitur limo, & quà flumen Anaurus
Aequoreis miſcet lymphis, deſertus adhæret.
Confeſtim egregiam Regis petit impiger aulam,
Et ſacras petit ille dapes, quas ritè parenti
Fecerat æquoreo, Diuoſq. vocauerat omnes
Rex; tamen in cunctis doluit Saturnia Iuno
Neglectam ſe Cœlicolis, ſacriſq. repulſam.
Vixq. procul iuuenem Pelias conſpexit euntem,
Hunc ſibi portendi fatis, hunc dicere Phœbum
Accepit. Diuumq. minas prohibere laborans,
Aeſoniam mittit truculenta per æquora prolem
Aeetæ ad terras, & ſæuas Colchidis oras,

Vt tra-

Vt trucis in medio quaſſatam gurgite ponti
Naufragus æquoreis nauem ſubmergeret vndis.

Sed res contra cecidit,vt dicitur ab eodem Apollonio: quia Iuno accepit in clientelam Iaſonem, eumq. & in itinere ſeruauit ſemper, & ſoſpitem reduxit in patriam. Suſcepit autem vltro Iaſonis patrocinium ſtatim,vt eum ex Anauro prodeuntem aſpexit. Sic enim ipſa Iuno loquitur poſt initium libri tertij.

Ante etiam Aeſonidem fido complector amore,
Ex quo ſe nobis rediens venatibus Heros
Obtulit ad ripam quondam turgentis Anauri.

Itaque Iaſon diuinitus ad tam arduum facinus aggrediendum delectus, debuit ante metu mortis animum liberare, & fluuio illo quaſi detergere, ne mare,fluctuſq. nemini tentatos primus ipſe nauta perhorreſceret. Ceteras tamen affectiones animi purgare neceſſe non habuit, ac propterea calceum alterum retinet, & pedem indutum, quo cæteræ illæ commotiones animi ſignificantur.

Dicamus igitur in ſumma:locum hunc Apollonij reſpondere Virgiliano ad libellam. Alter enim hic pes Iaſonis nudus imperfectam exterſionem appetentis animi ſignificat. Quare implicatus poſtmodum eſt amore Medeæ. Occurſus verò Iunonis illico, vbi ex Anauro prodijt exuto pede,quid aliud eſt,niſi promeritum hominis incipientis iam habere propitios Deos, quos inter animi commotiones turbulentas omnes habuerat aduerſos? Quæ ſapientium arcana rimatus, & ſecutus Virgilius, rem omnium omnino difficillimam, hoc eſt mortem voluntariam aggreſſuram Didonem inducit vno tantummodo nudam pede,hoc eſt, vno metu mortis ſolutam ac liberam; ſed indutam altero:quia ceteris affectibus, quibus adigebatur ad mortem, adhuc tenebatur obnoxia,& veluti ſeruitio premebatur.

Finis Libri Quarti.

LIBRI QVINTI
AENEIDOS
LOCVS PRIMVS.
DE CHIMAERA TRIREMI.

An licuerit eo tempore triremes fingere.

QVAMQVAM Virgilius non vtitur hoc nomine triremis, ita tamen Chimæram deſcribit, vt triremem ſine dubio faciat, & triremem dicere videatur ex triplici remorum ordine, quibus impellitur.

Velocē Mneſtheus agit acri remige Priſtin,
Ingentemq́. Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus, triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt. terno conſurgunt ordine remi.

Aiunt ergo Critici factam hic eſſe, dictamq́; triremem ſine veroſimili ratione; cum circa belli Troiani tempora nondum eſſet triremis excogitata. Longam enim nauem principio feciſſe dicitur Iaſon, eaque poſt Iaſonem vſus fuiſſe primus Seſoſtris Ægyptiorum Rex. Biremem exædificarunt Erythræi: triremem, vt docet Thucydides, molitus eſt Amocles Corynthius, quem tamen multò poſt bellum Troianum floruiſse accepimus.

Quæſtionem hanc illi ſimilem eſse video, quam tractauimus aliàs de pictura, cuius aſpectu animum paſcebat Aeneas, cum pictura nondum eſset inuenta. Itaque ex ijſdem peti fontibus expediendi nodi ratio poteſt. Sed placet tamen aliquid addere præterea, multòque copioſius,

pioſius , ac pluribus controuerſiam hanc cum illa communem explicare.

Pono igitur primum; licentiam illam, quæ dicitur anachroniſmus, ſæpè multumq. à poëtis vſurpatam, non cum tantum vſum afferre, vt tempora permutare liceat, ac fingere aliquid eo tempore geſtum, quo geſtum re ipſa, & verè non eſt, ſed vt etiam fas ſit, antiquis nominibus vti pro nouis. Dat illis hanc veniam Ariſtoteles diſertiſſimè in cap. illo poëtices xxiij. Defenſ. xj. vbi cū propoſuiſset rationes euadendi ab aduerſarijs, id etiam adiunxit; poſse poëtas interdum tueri quod dicunt propter conſuetudinem, vſumq. dictionis: quale, inquit, illud Homericum eſt.

Ocrea, quæ ſtanno fuerat confecta recenti.

Sciebat quippe Homerus, Achillis ocreas, de quibus eo loco Iliad. xviij. loquebatur, non ſtanneas quidem fuiſse, ſed aereas, & ferreas: quia tamen antiquo iam vſu videbat à multitudine ſtannum ſæpe dici pro aere, ac ferro, illo vocabulo non dubitauit abuti. Aliud ibi proponit exemplum Ariſtoteles petitum à fabris ferrarijs, quos Græci χαλκέας appellabant: cum tamen ea vox ab aere deducta, aerarios tantum fabros, quos vulgò fuſores dicimus, verè ſignificaret. Sequebantur nimirum antiquorum conſuetudinem: qui paulatim vtriſque fabris, tam ferrarijs, quàm aerarijs eandem appellationem impertiuerunt. Sunt alij apud Homerum loci perſimiles: ij præſertim; vbi capitis tegmen appellat κυνέην. hoc enim vocabulum in illud tantum, ac nominatim cadebat capitis integumentum, quod è fluuiatilis pelle canis factum, & compoſitum eſset. eo quippe caput munire cœperunt antiqui. Quid multa? Ipſi Latini argentarios vocant eos artifices, qui etiam aurea numiſmata, monetamq. permutant auream; quia ſic initio fuiſse vident appellatos: & poëtæ ſagittā, quæ nullam nunc arūdinem habet, nominant tamen arundinem, quòd ex ea principio fieri ſagitta cœperit. Immo verò auſpicari pro exordiri dicere non dubitamus interdum, quia verbum illud ab auſpicijs olim deſumptum, cœpit ad omnia transferri, quæ inchoaremus; & adolere, quod ab ador erat acceptum, ad concremationem thuris, & viſcerum poſtea fuit accommodatum. Huc accedit Tyranni nomen, quo ſæpiſsime ipſi etiam bono, ac iuſto Regi damus; quia priſci quoslibet Reges, quantumuis probos, ac moderatos, dixerunt Tyrãnos. Sic profecto in libro ſeptimo Latinus Aeneam illum tam pium, & iuſtū Regem Tyrannum appellat.

Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe Tyranni.

Quare Virgilium ſecutus, quem ſemper ſequitur, Silius Italicus, Hieronem Siciliæ Regem omni virtutum genere præſtabilem, cunctis Regni ſuffragijs creatum, amiciſſimum populi Romani, dicere non dubitauit Tyrannum.

Vos

Vos etiam tandem Siculi contra arma Tyranni,&c.

Atq. vt à poëtis aliquantulum diſcedamus, ipſum etiam proferemus teſtem Platonem; qui, vt nos monuit Cardinalis Beſſarion in libro quarto cap.x. aduerſus Trapezuntium, Tyrannum pro Rege,ac iuſto Principe poſuit. Platonis verba ſunt hæc. Detur mihi ciuitas ſub Tyranno: ſitque Tyrannus ipſe iuuenis,ingenioſus,memoria valens,fortis ſuapte natura,magnificus. Contendit ergo illo loco Beſſarion, ab antiquis vnius dominatum, quantumuis iuſtum, ac bonum, appellatum fuiſſe Tyrannidem; & dominum, ac Principem ipſum, qui ſolus dominaretur,dictum quoq. Tyrannum: ideoque inuehitur in Trapezuntium, quòd deceptus eo nomine Tyranni, auſus eſſet dicere, à Platone laudatam eſſe Tyrannorum dominationem. Planius explicat hoc de nomine Suidas his verbis. Poëtæ, qui ante bellum Troianum floruerunt,Reges ipſos vocarunt Tyrannos:deinde ad Græcos eadem appellatio fluxit.

Ex hac poëtarum licentia,quam ipſe comprobat Ariſtoteles,ducere nos etiam aliquam defenſionis poſsumus rationem, & efficere, ne videatur erraſſe Virgilius, cum triremem appellat eam nauem, quæ triremis verè non erat. Quemadmodum enim id datur poëtis,vt antiquo nomine pro nouo interdum vtantur (quod ex locis modo laudatis intelleximus)ſic etiam conceditur ijſdem, vt vſurpent, ac ponant antiquorum nominum loco aliquod nuper inuentum nomen, quodque nouiſſimè fuerit rebus ipſis impoſitum. Eſto igitur; nulla tum triremis fuerit,cum Troiani venerunt in Italiam. fuit tamen aliqua longa nauis illi ſimilis,quæ poſtea dicta triremis eſt.Atq. hanc prorſus ipſam inijt Seruius viam,vt Virgilium purgaret,quòd lituum in Latini Regis manu Quirinalem collocaſſet eo ſæculo, quo Romulus,aut Quirinus non dum fuerat in lucem exceptus.

Ipſe Quirinali lituo,paruaq.ſedebat
Succinctus trabea.

Nec aliam ego rationem excogitare poſſim ad Senecæ defenſionem, qui in Thyeſtis choro actus ſecundi audet Quirites dicere viros principes,cum nulli adhuc eſſent nati Quirites.

Obſcuro poſitus loco
Leni perfruar otio.
Nullis nota Quiritibus
Aetas per tacitum fluat.

Quos enim Quirites hoc loco vult intelligi,niſi Reges, aut proceres, quibus illi Romani rerum domini pares erant? At Romani longo poſt tempore extiterunt: nec tunc erant vlli, cum ea caneret ille chorus in Græcia.Nimirum anachroniſmi licẽtia vſus poëta,Quiritium nomen, quod nouum erat, impoſuit viris illis potentibus, & florentibus

tibus Imperio, qui verè Quirites non erant.
Hoc item præſidium præſtò eſſe poteſt Virgilio in verbo, diſcumbere. Mirati ſunt enim ſemper Grammatici, ac mirari non deſinunt, cur Deos, Heroaſq; fecerit epulis accumbentes, aut diſcumbentes menſis: vt in primo Aeneid.

—Tu das epulis accumbere Diuum.

In Secundo.

Inde toro pater Aeneas ſic orſus ab alto.

In tertio.

------toris iuſſi diſcumbere pictis.

Mirantur, inquam, quid ita fecerit, cum compertum habeamus, illos ſediſſe, non accubuiſſe, cum cibum caperent. Id videlicet docuit multis locis Homerus, ac primò quidem in Iliad. xi. de Dijs epulaturis.

------------- αὐτὰρ ἔπειτα
Εἰς κλισίην ἐλθόντες ἐπὶ κλισμοῖσι κάθιζον

Sedibus inde ſuis venientes rite ſedebant.

Deinde in Odiſſ. xix. cœnantes apud Alcinoum deſcribens Heroas.

Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ
Ἥμενοι ἑξείης.

Conuiuæ interea dapibus veſcuntur opimis,
Mulcentes numeris aures, vnàq; ſedentes.

Docuit idem Apollonius Rhodius in Argonauticis, cum in nuptijs Pelei, & Thetidis Deos, Heroaſq; admouet menſæ ſedentes. Quem imitatus in Epithalamio Catullus, viam tenuit in hoc genere, quam antiquorum veſtigijs tritam videbat.

Qui poſtquam niueos flexerunt ſedibus artus:
Largè multiplici conſtructæ ſunt dape menſæ.

Hæc, inquam, eodem defendi præſidio poſſunt, hoc eſt, ex ea licentia, quæ noua nomina ſubſtituit antiquis. facit enim hæc venia, vt lituus dici potuerit ante Romulum, Quirinalis, quia poſt Romulum ſic appellatus eſt; & Deos, Heroaſque diſcumbentes, aut accumbentes licuerit facere, quia poſtmodum accumbendi vſus inuentus, diſcumbendique inter epulas eſt probata conſuetudo. Nec alia ſe tueatur idem Virgilius ratione, ſi reprehendatur in eo verſu.

Poſtquam prima quies epulis, menſæq; remotæ.

Quamquam enim ſecundæ menſæ nullæ prorſus erant Heroicis temporibus, & quod inde conſequens eſt, primæ non tollebantur, licuit tamen poëtæ de antiquis Heroum conuiuijs eodem planè loqui modo, quo loquendum fuiſſet de nouis.
Scio aliquos eſſe qui cenſeant, ad hunc patrocinij locum eſſe vocandum enſem illum ferreum Aeneæ, quem ſtringit, & eripit è vagina

poſt

poſt initium lib. ſexti iuſſu Sibyllæ.

Tuque inuade viam, vaginaque eripe ferrum.

Docet enim Pauſanias in Laconicis, nullum ferri vſum Heroicis fuiſſe temporibus, ſed tantum æris: idque demonſtrare ſe putat ex Piſandri bipenni, ſagittiſque Merionis, quas aereas dicit Homerus: & ex Achillis aerea cuſpide in templo Mineruæ repoſita; gladioque item aereo Memnonis, qui apud Nicomedienſes in Aeſculapij delubro ſeruabatur. Itaque videtur iſtis nouum nomen pro veteri poſitum à Virgilio, hoc eſt ferrum pro aere, cum ijs temporibus aere pro ferro vterentur antiqui Heroës. Sed non video propter hunc enſem ferreum, eſſe neceſſariò ad hanc arcem confugiendum. Iam enim docuit Ariſtoteles in illo cap. xxiii. ſtanneas Achillis ocreas Homero eſſe ferreas. quod ſanè verum non eſſet, ſi Heroicis temporibus nullum ferrum fuiſſet. Quorſum enim contenderet, ab Homero, qui res commemorat, & ætatem Heroum, ocreas dici ſtanneas pro ferreis, ſi ferri vſus nondum extitiſſet? Cum ergo crediderit, & tradiderit Ariſtoteles, Heroicis quoque temporibus arma iam eſſe ferrea cœpiſſe, malim erraſſe Pauſaniam, quàm Ariſtotelem. Statuamus adeo, vagina ferrum ereptum ab Aenea ferreum enſem potius fuiſſe, quàm aereum: nec iſta vtamur machina, niſi cum dignus vindice nodus inciderit. qualis interdum incidit, cum in quoſdam Italici nominis, ac noſtratis linguæ poëtas incurrimus, qui antiquorum balliſtis, & muralibus machinis illud audent nomen tribuere, quod tormentis aereis à noſtris nuper impoſitum eſt. Quamquam ſunt etiam, qui hoc inuentum antiquiſſimum eſſe contendant ab eo natum Salmoneo,

Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Aere, & cornipedum curſu ſimularat equorum.

Exiſtimant enim hi, Salmoneum ex aeneo tubo, alioue huiuſmodi vaſe ignis impetu quærentis exitum, ac intus obluctantis, magno cum ſonitu, ac fulgore glandes, pilaſue proieciſſe quaſi fulmina; ac propterea dixiſſe Virgilium.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & ſonitus imitatur Olympi.

Euſtathius quidem certè in Odyſſ. lib. xxi. teſtatur, Salmoneum vere fuiſſe ingenioſiſſimum quendam machinarum opificem, narratque vnum præterea, quod poſſit iſtis aliquam fortaſſe fidem conciliare, hoc eſt, oſtendere, inuentum illud antiquiſſimum eſſe. Narrat, inquam, artificem fuiſſe neſcio quem admirabilem, qui ſui domum inimici repente diſlauerit machinamento tam efficaci, vt terræmotu vehementiſſimo diſturbata videretur. In qua domus deiectione tam ſubita illud obſeruatè confirmat, quoſdam auditos veluti tonitrus

trus

trus fuiſſe, ac quædam quaſi fulgura viſa, à quibus opifex ipſe dictus poſtea fuerit ἐννοσίχθων, καὶ περικέραυνος, terræ motor, & fulgurator. Huius artificis, ac molitoris admirandi mentionem quoque facit Agathias in lib. v. additque nomen illi fuiſſe Artemiſio; inimico vero, cuius euerterat domum, Zenoni. Commemorat præterea Suidas Eutropium quendam, à quo perſimile molimentum prodierit. Ait enim eum fuiſſe Imperatori Theodoſio à cubiculis, & quidem eunuchum: ſed qui per vim quodammodo vellet videri vir: cum vſque adeo concuſſerit omnia tonitruis editis, vt fabuloſus ille Salmoneus ei collatus nullus eſſe videretur. Conantur, vt diximus, his exemplis aliqui demonſtrare vetuſtiſſimum inuentum fuiſſe, quod pro nouitio ſuſpicimus: ſed decipiuntur, opinor. Vtcumque res ſit, nomen certe nouum, ac linguæ noſtratis, antiquorum baliſtis, ac machinis imponere velle, nihil aliud eſt, niſi ea licentia poëtarum vti pro arbitratu, de qua hucuſque diſputauimus: quaq; Virgilium diximus iure tunc vſum, cum Chimæram longam illam nauem fecit tribus impelli remorum ordinibus; quod eſt eam appellare Triremem.

L O C V S II.

DE COLVMBA COLLINEANTIVM iaculatorum ictibus ab Aenea propoſita.

Protinus Aeneas celeri certare ſagitta
Inuitat qui forte velint, & præmia ponit.
Ingentique manu malum de naue Sereſti
Erigit, & volucrem traiecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.

Columbam Veneri ſacram, dicatamque fuiſſe, ſellularijs quoque notum, & tonſoribus eſt. Quo magis Critici veteres hæſitarunt hoc loco, dubitaruntque ſanus ne Virgilius eſset, ac ſobrius, cum Aeneam fecit auem illam ſuæ dicatam parenti fune obligantem, ſuſpendentem ex arbore, iaculantium ſagittis exponentem: cum præſertim maternas agnoſcat, ac veneretur aues in libro ſexto; vtque ſibi felices, bonæ, propitiæue ſint, enixè precetur. Quæ tanta nunc ergo in homine ſapiente ſit inconſtantia, vt velit auem illam claſſiariorum petulantiæ tradere, quam paulo poſt erit veneraturus, & velut internuntiam, ducemque ſecuturus allegatam à Matre? Nimirum inconſiderato quodam impetu, ſtudioque abreptum Virgilium hic putant ad imitationem Homeri. apud quem

Achilles

Achilles Iliad. xiii. in funere Patrocli ſex iam ludorum, & certaminum generibus exhibitis, ſeptimum proponit eodem planè modo, quo proponitur hic ab Aenea quartum. Verſus enim Homeri latinè redditi ſic prope ſunt.

Ille ſagittarijs ſignumque, & præmia ponit.
Nempe manu malum nigra de naue refixum
Erigit, & timidam ſuſpendit fune columbam.
Qui primus volucrem ferro contingat acuto.
Is ferat appoſitum munus, bis quinque ſecures;
Totque ſecuriculas qui funem ruperit ictu.

Sed hæc in Achille reprehenſione vacant, qui non Veneris eſset, ſed Thetidis filius, cui columbæ ſacræ non ſunt. digniſſima verò videntur eſse quæ reprehendantur in Aenea: cuius erat officium venerari maternam auem, nec iaculatoribus occidendam per ludum proponere. Scimus enim quanta cum ſuperſtitione pleræq; gentes, & populi alioqui barbari animalia quædam venerati ſint, quæ Dijs ſuis conſecrata putabant. ex quibus Syros proferre potiſſimum teſtes libet; apud quos columba ipſa ſic ſacra erat & ſancta, vt eam ne attingere quidem auderent; quemadmodum indicat diſticho illo nobili Tibul.

Quid memorem vt volitet crebras intacta per vrbes
Alba Palæſtino ſancta columba Syro?

Scimus etiam quàm graues crediti ſint luiſse pœnas ij, qui animalia quædam, aliaſque res Dijs conſecratas violaſsent. Tales apud Homerum in Odiſs.lib.xii.ſunt Vlyſſis ſocij tempeſtatibus, & turbinibus hauſti, quòd eurylocho auctore, ac duce, Solis occidiſsent boues, atque ad ſupremam depellendam famem comediſsent. Talis eſt apud Ouidium Cadmus laboribus addictus innumerabilibus, & maximis, quòd Marti ſerpentem ſacrum imprudens, & neſcius interfeciſset. Talis apud eundem Eriſicton fame confectus, atque ad rabiem adactus, quòd ſuccidiſset annoſam quercum Cereri dedicatam. Hanc ergo religionem veterum vulgatam apud omnes, & peruagatam cum non ignoraret Aeneas vir prudens, & pius, cuius eſt iudicij hominem illum inducere maternam auem ſuſpendentem è malo, vt iaculatorum ſagittis eſset opportuna?

Antiquiſſimam hanc fuiſse reprehenſionem accuſationemque demonſtrat ſtudium Seruij, patrocinium Virgilij ſuſcipientis hoc loco; affirmantiſq; inanem eſse vituperationem Aeneæ, quòd ſuſpenderit columbam auem illam maternam. Videamus ergo num poëtæ cauſam ita tueatur hic Grammaticus, vt noſter in eadem defendenda fruſtra futurus ſit labor. Duas ille defenſionis ſuæ producit rationes, quas perpendere oportet ambas. primam: quòd res ſit

tranſlata

translata ſimpliciter. ſecundam: quòd cum nulla ſit auis, quæ apud antiquos conſecratione careret, & alicui Deo ex eorum ſuperſtitione dicata non eſſet, in eandem omninò vituperationem incurſurus fuiſſet Aeneas, quamcumque demum auem ſuſpendiſſet. Quare ad probat ſententiam Vrbani antiquioris Grammatici, contendentis, Aeneam prudenter ex omni auium genere accepiſſe columbam, quàm è malo ſuſpenderet: quia matrem offenſam placare facilius poterat, quàm ceteros Deos, ſi dicatas ijs aues ea ſuſpenſione violaſſet.

Enimuero niſi meliores inueniantur patroni, facile Virgilius cauſa cadet: cùm infirmæ rationes hæ ſint, nec idoneæ, ad fundum de quo controuerſia eſt, aſſerendum. Nam primo quidem haud ſatis intelligo quid ſit, rem eſſe translatam ſimpliciter, niſi ſignificare velit, ſimpliciter, hoc eſt nulla huius habita ratione venerationis, & reuerentiæ, quæ columbæ maternæ debebatur ab Aenea, voluiſſe Virgilium cum Homeri locum ad ſe transferre. Id autem nihil aliud eſt, niſi fateri, in ea imitatione dormitaſſe, nec vidiſſe decorum, ſed excerpere ab Homero temere voluiſſe quod obuium erat, & rei ſuæ conducere per imprudentiam exiſtimaſſet. Deinde quæ neceſſitas Aeneam adigebat ad aliquam proponendam auem iaculatoribus ſuis, hoc eſt omninò ad aliquem commouendum in ſe Deum cui ſacra eſſet & dicata? Nonne aliud potuit ſignum, ſcopumq; proponere, ac manum ab omni prorſus aue continere, nec Deorum quempiam ex ijs lædere, quibus ſacræ ſunt aues? Quod ſi neceſsitas & ratio, ſi vſus fortaſſis, & conſuetudo vetus id poſtulabat, vt aliqua iaculatoribus illis proponeretur auis, quæ nam hæc videri poteſt excuſatio criminis, quòd à matre facilius impetraturus veniam eſſet, quàm à ceteris Dijs? Num hoc probi, pijque officium filij eſt, velle matrem potius lædere quàm alios, quia facilius à matre impetraturus veniam ſit? Immo verò neminem ego putauerim ſuæ amantem vere parentis filium eſſe, qui non malit alium quemuis lædere, quàm parentem, etſi ſciat, ab ea ſe facilius, quàm ab alijs in gratiam recipi poſſe, ac veniam impetrare.

Patronum adeo meliorem Virgilio demus, ac non alium profectò, quàm Ariſtotelem: cuius monitum explicatum à nobis in Prolegomenis defenſ. xv. ſubſidium, & patrocinium huic loco ſuppeditabit accommodatum. Præcipit ergo ſummus hic poëtarum defenſor, vt impoſitas ijs calumnias eo depellamus, & diluamus modo, quò à Dialecticis ſoluuntur, & diluuntur elenchi, hoc eſt ſophiſmata, & captioſæ quædam argumentationes. has autem confutamus, & ſoluimus verbis inſpiciendis, ac diſtinguendis ambiguis. quo de genere nonnulla ſunt in hac quæſtione, quæ aduerſus Virgilium à Criticis eſt adornata. Cum enim dicunt, animal, quod ſacrum Dijs eſſet, nemini licuiſſe con-

tingere,aut occidere,& violare, à parte ducunt argumentationem ad totum verbis ambiguis : perinde ac ſi animalia veterum ſuperſtitione conſecrata eadem planè eſſent omnia,& vniuſmodi;quæ tamen varia ſane fuerunt,& multiplicia.Erant quippe aliqua ſic ſacra,vt etiam pro Dijs haberentur & colerentur, vt apud Syros piſces, & columbæ, quod docet Xenoph. in Cyro Minore lib.1.Diod. Sicul. lib.iij. cap.ij. M.Tull de Orat.lib.iij. Lucian. in Ioue Tragœdo : apud Troglodytas teſtudines;quod legimus apud Plin.lib.ix. cap.x.apud Heliopolitanos boues,quod teſtatur Strabo in libro xvij.& Diodor.lib.ij.cap.iv.apud Momemphitas vaccæ : quod ſcribit idem Strabo ibid. apud Leontopolitanos leo; quod idem & eodem loco confirmat Strab. apud Mendeſios hircus & capra: quod tradit Herodot.in lib. 1. apud Thebanos aquila:quod commemorant Strabo loco laudato,& Diod.lib.ij.cap.iv. apud Lycopolitanos lupi:quod perhibet Macrob.in lib.Saturn.1.apud Babylonios Cephus: quod idem affirmat Macrob.ibid. apud eas gentes quæ buſtum accolunt Memnonis, cercopithecus : quod irridet in Sat.xv.Iuuenalis. qui quoniam tum aliarum gentium, tum in primis Aegyptiorum huiuſmodi numina recenſet multa, hoc labore nos liberabit,ſi eiuſdem verſus proferamus hic aliquos.

Quis neſcit Voluſi Bithynice qualia demens
Aegyptus portenta colat? crocodilon adorat
Pars hæc;illa pauet ſaturam ſerpentibus Ibim.
Effigies ſacri nitet aurea cercopitheci
Dimidio magicæ reſonant vbi Memnone chordæ,
Atque vetus Thebe centum iacet obruta portis.
Illic cæruleos, hic piſcem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur;nemo Dianam.
Porrum,& cepe nefas violare,ac frangere morſu.
O ſanctas gentes:quibus hæc naſcuntur in hortis
Numina.lanatis animalibus abſtinet omnis
Menſa:nefas illic fœtum violare capellæ;
Carnibus humanis veſci licet.

Hoc ergo primum apud veteres conſecrationis erat genus, ipſa donans animalia diuinitate: quod eiuſmodi ſine dubio fuit,vt quæ ſic eſſent conſecrata, ea nemini ex ijs populis,à quibus pro Dijs habebantur, liceret vel occidere, vel in vſum cibi conuertere, vel alia ratione violare.

Alia verò fuerunt animalia Dijs ita dedicata, vt hoſtiæ quoque illorum eſſent,ac victimæ propriæ:quo de genere permulta ſane queunt enumerari; cum nullum propè animal eſſet, quod alicui Deo propriè non immolaretur. Aeſculapio,vt hæc tantum exempli cauſa dicamus, gallina mactabatur & gallus, ex Xenophon. in vita Socratis,alijſque:

Iſidi anſer ex Herodoto in lib.ij.Lactan. in lib.j.Laribus porcus ex Iuuenal.Sat.xiij.equus Soli ex Xenophon.in Cyri pæd. lib.viij.& Strab. xv. taurus Lunæ ex Lactan. lib. 1. cap. xxj. Iunoni agna vel ouis ex Seruio:Dianæ cerua ex Ouid.in lib.j.Faſtorum: Libero caper,aut hircus ex eodem Seruio, & Varrone in lib. 1. de re ruſt.cap.ij. alia denique animalia his ſimilia alijs, quæ profectò occidere fas erat: & eorundem carnibus veſci vetitum non putabatur. Neque enim Deorum quiſquam contemni,lædique ſe cenſebat,quòd mortales aliqui bouem comederent, aut agnam; aliudue animal ex ijs quæ ſibi vellent immolari.

Tertiam denique conſecrationis fuiſſe video formam certorum quorundam animalium, quæ Dij ſibi ſeponebant ex toto genere, vt è bobus aliquos,aliquos ex equis, ex auibus certas aliquas, ex ſerpentibus aliquos: cuiuſmodi fuit armentum Solis apud Homerum & ſerpens Martis apud Ouid. de quibus ſupra commemoraui. Atque hæc demum animalia ſic ſibi reſeruare credebantur Dij, vt ex antiquorum opinione vulgata,grauiſſima plecterent eos poena,qui ea contingere auderent, aut occidere,aut ad cibos,epulaſque transferre quantumuis ſacras, & eas,quæ ſacrificij obtinebant nomen,& vim. Non enim Vlyſſis ilii ſocij prius epulari ſunt auſi,quàm boues immolaſsent Soli,cuius ſciebant eſſe peculiares,ac proprios. & tamen infortunium paſſi omnes, & ab eodem Sole grauiſſimis affecti ſupplicijs ſunt, cui boues ipſos cum religione ſacrificarant.

Ex his ergo iam incipit apparere ſophiſma,&captioſa eorum ratio, qui ſic diſputant. Columba erat Veneri ſacra. At aues Dijs ſacras nefas erat occidere,ac violare. Impius igitur Aeneas eſt, qui maternam illam auem iaculatorum telis audet obijcere. Videndum enim eſt quo genere conſecrationis columbam Aeneas, Troianique Veneri dedicatam exiſtimarent: vt rectè iudicari poſſit,an impii ſint.Ac primo quidem hoc certum eſt; Troianos, & Aeneam ipſum non ita columbam coluiſſe, vt in ea numen eſſe putarent aliquod: id enim proprium Syrorum fuit, qui pro Dea quamlibet omnino columbam habebant,vt diximus. Deinde id quoque planum eſſe debet, & exploratum; columbam illam electè,ac nominatim, quam Aeneas malo ſuſpendit ab alto,non eam fuiſſe, quam ita ſibi vindicaſſet Venus,quemadmodum boues ſibi vindicauerat, & conſecrauerat Sol,Serpentem Mars,quercum Ceres, alii alias animantes, aut arbores Dii. Reſtat igitur, vt ea columba idcircò tantum Veneri ſacra dici poſſet, quòd Veneri ex ipſo columbarum genere daretur,& immolaretur victima, quod ſæpe legimus apud antiquos; vt apud Propertium: qui iugulari ſolitam,incendiq. Veneri fuiſſe columbam,ſic docet.

Sed cape torquatæ Venus ò Regina columbæ

Ob meritum ante tuos guttura ſecta focos.

Et apud Ouid.in lib.1. Faſt.

Ergo ſæpe ſuo coniux abducta marito
Vritur in calidis alba columba focis.

Itaque à Martiale illud præceptum extitit in lib.xiij.epigr.vj.

Ne violes teneras præduro dente columbas
Tradita ſed Gnidiæ ſint tibi ſacra Deæ.

Hæc inquam vna cauſa eſt, cur Veneri ſacra cenſeri, & dici poſſet ea columba,quæ ſuſpenſa iaculatorum exponitur ictibus ab Aenea, quòd Veneris victima ſoleret eſſe plerumque columba. At quæ animalia, ideo conſecrata cenſebantur, quòd aliquorum eſſent Deorum victimæ, ea fas erat attingere,occidere, in vſum vitæ conſumere. Neque enim Aeneas ipſe tam ſæpe dictus à Virgilio pius lædi à ſe Dianam exiſtimauit,cum ſeptem in Punico littore ceruos occidit,claſſiq. torrendos tradidit,& in cibaria diſtribuit ſociis. Sed tamen abſtinere debuit Aeneas, dicet aliquis,ab eo ludibrio, nec Veneris auem iaculatoribus proponere, ſed aliam. Non hic ergo confugiam ad defenſionem ab Vrbano illo Grammatico excogitatam, qui cum videret ſingulas propemodum aues ſingulis fuiſſe Numinibus conſecratas, minus peccaſſe putauit Aeneam proponenda columba illa aue materna,quàm ſi alias ceteris conſecratas Diis propoſuiſſet. Erat enim, vt diximus,boni,amantiſq. filii,matrem aliis omnibus anteferre, & præ ceteris metuere,ac reuereri. Aduocabo igitur etiam in hanc vltimam cauſæ partem Ariſtotelem, cuius præceptionem explanatam à nobis in Prolegom. defenſ.v. eam eſſe ſcimus, vt cum poëtas à Criticis reprehenſos defendere volumus, circumſtantias intueamur. Inter circumſtantias autem numerantur potiſſimum locus, ac tempus: quæ ſi hoc loco perpendamus, inueniemus ea profectò fuiſſe,quæ columbam potius quàm aliam auem efflagitarent. Erant enim ludi funebres parentis Anchiſæ:adeoque cum illa in iis ludis occidenda columba proponebatur,ipſi quodammodo Veneri videbatur immolari, cui cariſſimus fuerat, vt in fabulis accepimus, Anchiſes.

Finis Libri Quinti.

LIBRI SEXTI AENEIDOS

LOCVS PRIMVS.

DE NAVIVM HABENIS.

AN EA METAPHORA CONVENIAT in rudentes.

Sic fatur lacrymans, claſsique immittit habenas.

HAS aliqui non probant habenas naui tributas, quæ funes, & rudentes habet è ſtupa, non ex corio lora, cuiuſmodi ſunt habenæ. Itaque Ioan. Baptiſta Pius cum claſſis habenas audacius dici pro retinaculis, & funibus exiſtimaret, inſtitit altius repetere principium, affirmans, habenas claſſis à Virgilio dictas idcirco eſſe, quòd antiquiſſimis illis temporibus nauium retinacula, & rudentes, non quidem ex torta cannabe, vel lino, ſed ex corio fierent: idque Homerum ipſum docere planiſſimè; apud quem naues ligantur στρεπτοῖσι βοέσσι, hoc eſt vinculis intortis, ſiue vinculis bubulis. Atque ita prorſus Pius explicat hos Valerii Flacci verſus in Argonauticorum lib. primo.

Ecce autem molli Zephyros deſcendere lapſu
Aſpiciunt: volat immiſsis caua pinus habenis.

Conſentit cum Pio Valerianus Pierius in lib. Hieroglyphicorum xlviii. cap. de froeno, docens, funes ex corio primum fuiſſe factos; teſtemque profert Virgilium, qui propterea claſſis dixerit habenas, Homerum ſecutus, & conſuetudinem perantiquam.

Alii etiam longius abiere, in primiſque Gulielmus Modicius; qui cum retinacula claſſis ex corio non probaret, dixit hic eſſe metaphoram nouam, atque ab vſu abhorrentem communi, hoc eſt, habenas à Virgilio poſitas eſſe pro clauo, & gubernaculo nauis. Cum enim Palinurus à Somno datus in præceps reuulſum clauum ſecum in vndas pertraxiſſet, Aeneas ſenſit nauem amiſſo gubernaculo, & gubernatore fluitare; vt dicitur in fine lib. iii. Itaque regendæ curam nauis ipſe recepit in ſe; idque vt facere poſſet commodius, clauum naui nouum immiſit: & quemadmodum equus frœno regitur, & habenis, ſic ille immiſſo gubernaculo nauem direxit. Ita, inquam, Modicius habenas claſſis interpretatur ex noua metaphora.

Poſſem hic ego dicere, Virgilium illa vſum eſse licentia, quæ antiqua nomina pro nouis vſurpat, vt paulo ante docuimus, hoc eſt, habenas poſuiſſe pro funibus, quia loris, habeniſq. ad moderandas, ac regendas naues vtebantur antiqui. Sed non hoc ij contendunt, qui retinacula illa ex corio iam inde repetunt ab Homero. Putant enim Virgilium proprie loquutum: cum eorum deſcribat nauigationem, qui priſca illa ætate corio, non funibus vtebantur. Ego verò aliter exiſtimo: cum videam, ſæpe nautas apud Virgilium tortos incidere funes, & adducere, aut laxare rudentes. Quod ſi docere illa metaphora voluiſſet, loris eſſe tunc vſos nautas ex corio, numquam opinor dixiſſet funes, ſed ſemper lora, vel habenas. Credo igitur equidem, ac video, metaphoram hic eſſe, ſed non eam, quam comminiſcitur ex ingenio Modicius. Quamquam enim gubernaculum nauis translatè dici fortaſſe poteſt froenum, aut habena; nimis tamen è longinquo Virgilianæ illius metaphoræ cauſam, & etymon petimus, quod duci poteſt ex magis propinquo. vt ſi dicamus, illas claſſi habenas immiſſas, laxataſq. ad nauigandum nihil aliud eſſe, quàm funes, quibus velum regitur, & anchora. Hac enim ratione propter illam, quam habet nauis cum equo ſimilitudinem, metaphora multo videbitur eſſe verecundior, & mollior, quàm cum flammæ licenter, libereq. vagantes per nauium tabulata, dicuntur habenæ in Aeneid. v.

——— Furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per & remos, & pictas abiete puppes.

aut cum ipſi palmites, & flagella eadem appellatione translata in lib. ij. Georg. ſic exprimuntur.

——— Et dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis.

Quæ translatio ſumpta eſt haud dubie à Lucretio; qui arborum ſumma, ſupremoſq. ramuſculos, & frondes habenas dicere non dubitauit.

Arboribuſq. datum eſt, varijs exinde per auras

Cre-

Creſcendi magnum immiſsis certamen habenis.
Sic igitur ſtatuo: Virgilium hic nullas habenas ex corio ſignificare, ſed tantum attollere orationem voluiſſe beneficio eius metaphoræ, quæ habenarum nomine funes indicaret; gnarum præceptionis, quæ tradita eſt ab Ariſtotele, cum dixit, dictionem poëtarum neque humilem eſſe debere, nec nimis elatam, idque illos conſequi interiecta ſubinde metaphora, quæ attollat, ſubleuetq. propriorum verborum humilitatem. Ita enim fiet, vt oratio à propriis verbis puritatem, à translatis magnificentiam habeat, vtriſq. permiſtione illa callidè, artificioſèq. temperatis.

L O C V S II.

DE MONSTRIS INFERORVM.

An ſupra fingendi leges poetæ præſcriptas efficta ſint.

Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæq. biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum ſtridens, flammiſq. armata Chimæra,
Gorgones, Harpyiæq., & forma tricorporis vmbræ.

Quoniam hic Harpyiarum eſt mentio, ſuffragabitur hæc diſputatio etiam Harpyis illis, quæ finguntur in tertio libro tam infeſtæ Troianis, cum quærimus, an hæc Inferorum monſtra ſupra fingendi facultatem, ac veniam permiſſam poëtis, à Virgilio fuerint excogitata. Ac iure quidem ea de re dubitare debemus, cum recordamur, illam fingendi licentiam intra certos cancellos ita concludi, vt credibilem eſſe rem oporteat, quam comminiſcimur. Qui verò fiet, vt credibilia, & veroſimilia ſint ea monſtra ex animantium conflata partibus, non modo variis, ſed omnino contrariis, atque pugnantibus? cuiuſmodi ſunt Centauri, Scyllæ, Harpyiæ, Hydræ, Gorgones, Chimeræ, Briarei.

Video me redigere debere in legentium memoriam vnum, quod ſæpe ſignificauimus: apud poëtas non abhorrere à veroſimili quicquid eſt falſum: multitudini enim ſæpenumero ſic probantur falſa, vt hæc illi multo veriſimiliora videantur eſſe, quàm vera. Cum autem aliquid eiuſmodi poëtis occurrit, vt re quidem ipſa falſum ſit, ſed multitudini, ac vulgo maxime credibile, docet Ariſtoteles, id potius, quod falſum

ſum eſt, ſed populo credibile, quàm quod eſt verum, ſed incredibile multitudini, ſequendum eſſe. Hæc eius verba ſunt in cap.xxiij. ſub finem. Quantum vero ad poëſim attinet, credibile potius, licet fieri non queat, eligendum eſt, quàm incredibile, licet fieri queat.

Id videlicet ſibi propoſuit Virgilius, cum ea monſtra commentus eſt, quæ ab omni prudentium fide abhorrentia, & videntur, & ſunt. Intelligebat enim ita populo de mõſtris illis opinionem fuiſſe iam inſitã, vt nõ tam doctrina, quàm naturæ quadam anticipatione credere viderentur omnes, Gorgones apud Inferos eſſe, Cerberum Harpyias, Briareum. Itaque non potuit ea præterire is, qui Ariſtotelis præterire præceptionem noluit. Ariſtoteles autem falſa potius, quæ populo credibilia ſunt, quàm vera, ſed eidem incredibilia populo, deligenda, atque à poëtis fingenda eſſe confirmat.

Quin adiungere poſſumus Ariſtoteli Platonis auctoritatem: quæ multo maxime Virgilium tueatur. Is enim in Sophiſta duas facit poëticæ formas, εἰκαστικὴν καὶ φανταστικὴν, Icaſticam, & Phantaſticam. Et Icaſticam quidem earum ait eſſe rerum imitatricem, quæ veræ vel ſunt, vel eſſe poſſunt, vel aliquando fuerunt: Phantaſticam vero earum, quæ pro arbitratu finguntur; ſed veræ nec ſunt, nec fuerunt, nec eſſe poſſunt. Phantaſticæ figmentum à Suida dici videtur Idolum; Icaſticæ, ſimilitudo: ſic enim de vtraque ſcriptum aliquo loco reliquit. εἴδωλα μὲν γὰρ τὰ τῶν οὐχ ὑφεστώτων μιμήματα. οἷον τρίτωνες, καὶ σφίγγες καὶ κένταυροι. ὁμοιώματα δὲ τὰ τῶν ὑφεστώτων εἰκάσματα. οἷον θηρίων, καὶ ἀνθρώπων. hoc eſt. Idola ſunt rerum numquam exiſtentium effigies, cuiuſmodi ſunt Tritones, Sphinges, Centauri. ſimilitudines autem ſunt rerum exiſtentium ſimulacra: veluti ferarum, hominumue.

Quibus ita poſitis, id dico: Virgilium, quoniam abſolutum, perfectumq. moliebatur omnibus partibus opus, non ſatis habuiſſe Icaſticam illam tractare, quæ res aſpectabiles, verèq. exiſtentes imitatur, ſed addere præterea voluiſſe Phantaſticam; ex qua, propter eam, quam parit, admirabilitatem, amplior ad legentium animos voluptas emanaret; & propter rei nouitatem, auctoris commendatio maior enaſceretur. Nam quemadmodum Apelles, tum potiſſimum cœpit haberi, dicique diuinus, cum, vt ait Plin. auſus eſt imitari coloribus, ac penicillo quæ pingi non poſſe videbantur, tonitrua, fulgetra, fulguraq.: ſic poëtæ tum maxime ſuſpiciuntur, cum illa etiam exprimunt, quæ quoniam non ſunt, nec eſſe queunt, naturam, vt exprimi poëtica imitatione poſſint, non videntur habere. Quin imitatus mihi videtur Virgilius in his exprimendis vulgaribus monſtris Neaclem illum pictorem: qui cum expingere graphicè vellet naualem quandam pugnam inter Aegyptios, Perſaſque initam olim, & perfectam in Nilo, nec poſſet vllis coloribus diſtinguere, ac differentes facere à marinis fluctibus

bus eius aquas fluminis,pinxiſſe fertur in littore Crocodilum bibenti Aſino molientem inſidias inter vluas: vt qui tabulam aſpicerent, ex eo intelligerent ſigno illam pugnam in Nilo, non in mari commiſſam fuiſſe. Hunc, inquam, mihi videtur ſecutus pictorem Virgilius, cum incredibilia illa monſtra apud Inferos etiam ipſe collocauit, quæ ibidem ponebantur ab alijs. Cum enim videret populum putare,ac credere,ſic ea monſtra in latibulis Inferorum eſſe,quemadmodum in Nilo ſunt Crocodili,Inferorum loca,atq. ſupplicia ex iis monſtris, tamquam ex proprijs quibuſdam ſignis intelligi voluit. Nam ignis, tenebræ,antra,cetera,quæ poëta commemorat,alijs quoque conuenire facile poſſunt locis: ſed ea monſtra ſic in Inferos cadunt,vt magis Inferorum propria eſſe videantur, quàm Nilo conueniant Crocodili. Quare ipſi etiam rerum ſacrarum interpretes, & Chriſtiani ſcriptores ad eadem monſtra confugiunt cum Inferorum ſupplicia volunt expreſsè deſcribere,nec dubitant Tartarum,Stygem,Acherontem nominare. Ne abſorbeat eas Tartarus,publicè canitur in Iuſtis Eccleſiæ: diciturq. amplius à Prudentio in Hymno Paſchali.

Sunt & Spiritibus ſaepe nocentibus
Pœnarum celebres ſub Styge feria
Illa nocte, ſacer qua redijt Deus
Stagnis ad ſuperos ex Acherontijs.

Sciunt hi noſtræ religionis antiſtites,quàm ſint ea nomina mendacia, & vana; ſed vident, ſe vix poſſe populis exprimere vera Inferorum ſupplicia, niſi tamquam Nilo Crocodilos, ſic illa celebrata ſcriptis antiquorum nomina Inferis ipſis apponant.

LOCVS III.

DE PORTV VELINO.

An Velinum dicere portum fas tunc fuerit, cum nullus eſſet Velinus.

Eripe me his inuicte malis: aut tu mihi terram
Inijce: namque potes,portuſq. require Velinos.

Palinurus eſt, qui ſic loquitur, & compellat Aeneam. quo magis exiſtimant Critici, Virgilium erraſſe, cum eum Velinos portus nominantem inducat; qui multo iam ante fuerat, quàm illud Velini nomen inuentum eſſet. Velia enim oppidum,à quo proximum ei portum

Velinum

Velinum hic dixit, Seruio Tullio Rege, hoc eſt poſt annum amplius ſexcenteſimum, quàm Aeneas in Italiam venit, conditum eſt in agro Lucano, vt docet Gell. lib. 10. cap. xvi. Putat ergo Caſteluitrus hic erratum eſſe ſupra veniam, nec minus quàm peccatum à Plauto ſit in Amphitruone. vbi Amphitruo ipſe, & Soſia, nondum nato Hercule, per Herculem iurant. Sic enim Soſia loquitur Act. 1. ſcen. 1.

Oppidò interij, obſecro hercle quantus, & quàm validus eſt.

Et Amphitruo Act. ij. ſcen. prima, eundem Herculem ita iureiurando teſtatur.

————— Iam quidem hercle ego tibi iſtam
Sceleſtam ſcelus linguam abſcindam, &c.

At Hercules, ea ipſa nocte non quidem naſcitur, ſed concipitur vtero ab Alcmena ex Ioue, qui partes agit primas in ea Fabula. Simile volunt erratum in Electra Sophoclis eſse: vbi Clytemneſtræ nunciatur, Oreſtem in Pythijs ludis occidiſse, qui tamen ludi inſtituti ſunt Triptolemi temporibus, hoc eſt annis prope ſexcentis poſt natũ Oreſtem.

Hæc difficultas explanari ſic poſſet, quemadmodum explanatæ permultæ ſunt per anachroniſmum, ſiue per πρόληψιν, hoc eſt per anticipationem: quæ licentia ita ſimilis eſt anachroniſmo, vt ab eo differre tantum nomine videatur. Cum enim vocabulis appellamus nouis aliqua, quibus nondum vllum eſt nomen impoſitum, id anticipamus, quod poſtea factum eſt, ac propterea eiuſmodi licentiam, anticipationem, aut præſumptionem nominamus. Differt tamen ab anachroniſmo, quòd anachroniſmus non modo nouum nomen vſurpat pro antiquo; verum etiam antiqua nomina ſubſtituit nouis: anticipatio vero noua tantum tribuit rebus nomina, quæ antiquis temporibus ijs data non erant. Quo fit, vt latius pateat anachroniſmus, quàm anticipatio: cum quælibet anticipatio ſit anachroniſmus, non tamen omnis anachroniſmus anticipatio ſit. Cum enim antiqua nomina, & iam obſoleta ponit pro nouis, nihil anticipat, ac propterea anticipatio dici non poteſt, vt cum ocreæ ſtanneæ pro ferreis dicuntur. Itaque liceret hic reſpondere, Velinos portus dictos eſse κατὰ πρόληψιν, per anticipationem, hoc eſt eo plane modo, quo dicta ſunt littora Lauina, antequam Lauinium oppidum poſitum eſset; & arx Chalcidica prius, quàm Chalcide eò deducta Colonia fuiſset, quæ Cumis eam appellationem impertiuit.

Chalcidicaq. leuis tandem ſuper aſtitit arce.

Neque enim quo tempore Dædalus è Creta in Italiam aduolauit, Cumæ conditæ fuerant à Chalcidenſibus, & tamen Chalcidenſes dici potuerunt per anticipationem Cumani, quia poſtea à Chalcidenſibus vrbem, ac gentem accepere.

Poſsemus, inquam, ſic, vt diximus, obiecta diluere, & Caſteluitri cenſo-

cenſoriam virgulam declinare, niſi nobis hoc effugium clauſiſſet Iulius Higinus apud Gell. illo lib. x. cap. xvi. his plane verbis. Poëtis concedi ſolet κατὰ πρόληψιν hiſtoriæ dicere ex ſua perſona, quæ facta ipſe poſtea ſcire potuit. Sicut Virgilius ſciuit de Lauinio oppido, & de Colonia Chalcidenſi; ſed Palinurus qui potuit ſcire ea, quæ poſt annos ſexcentos facta ſunt? Hæc ille; in eo demum ſitum eſſe peccatum inexpiabile ratus, quòd Virgilius non ipſe quidem anticipatione vtatur, ſed anticipatione vtentem inducat Palinurum. Quod ſi dicas, Palinurum, qui erat apud Inferos, potuiſſe diuinare, ac prouidere, locum illum poſt tam multos annos appellandum eſſe Velinum, hunc etiam tibi obſtruet aditum Higinus ab Aenea, qui non erat diuinus, adeoq. ſcire non poterat quem ille deſignaret locum, cum portus Velinos nominabat. niſi quis eum diuinaſſe apud Inferos putet, inquit, perinde, vt animæ defunctorũ ſolent. Sed ſi ita accipias, quamquàm non ita dicitur, Aeneas tamen, qui non diuinabat, quo pacto potuit requirere portum Velinum, cui nomen tunc nullum vſquam fuit? Ita locum illum vexat Higinus; contenditque Virgilium eundem locum fuiſſe correcturum, niſi morte occupatus, interceptuſq. fuiſſet. Sed quoniam agitur coniecturis, crediderim ego, Virgilium, ſi ſuperſtes fuiſſet, locum illum non fuiſſe caſtigaturum: nec video tam obſepta difficultatibus eſſe omnia, vt euadere tandem ductu præſertim doctorum hominum ab hac ſalebra non poſſimus.

Nam primo quidem Turnebus in lib. xxij. cap. j. ad vocabuli notationem conuerſus, exiſtimat Velinum non proprium aliquod eſſe nomen, ſed nominis aliquod adiunctum; ac ſignificare paluſtrem. Velinum enim ab ἕλος duci putat: quæ vox apud Græcos paluſtre ſignificat. Itaque ex Turnebi ſententia portum requirere Velinum, nihil aliud eſt, quàm portum requirere paluſtrem. ſed adhuc hærebit nihilominus incertus Aeneas, vbi nam gentium requirendum ſit Palinuri corpus: cum paluſtres portus plurimi ſint, niſi fortaſſe is, qui Velinus poſtea portus fuit, ea tempeſtate proprio diceretur nomine Paluſtris. verùm hoc a nemine traditum accepimus. Seruius enim docet quidem, Veliam vrbem dictam Eleam à paludibus, quas Græci dicunt ἕλη, ſed dictam proprio, vulgarique nomine Paluſtrem non confirmat.

Iulius Scaliger in lib. iij. cap. xlix. putauit exitum inuenire ſe poſſe à præſumptionis, anticipationiſq. partitione multiplici. Ait enim triplicem anticipationem eſſe; grammaticam, poëticam, oratoriam. poëticam rurſus eſſe duplicem; vnam, quæ perſonæ, aut loco tribuit aliqua, quæ, neque perſonæ, neque loco, illo ipſo tempore, conueniant. vt ſi dicam, inquit, expugnatum oppidum bombardis Aeneæ tempore, πρόληψις erit, ſiue præſumptio, propterea quòd, quæ tormenta bellica ſic vocant, tunc non erant. Alteram anticipationis formam ait

eſſe

eſſe duriuſculam: vt cum poëta perſonæ orationem attribuit, alicuius rei mentionem facientem, quæ nondum eſt, aut, ſi eſt, eo nomine non appellatur. Exempli gratia, inquit, Palinurus Aeneam rogat, vti ſuum corpus afficiat ſepultura, deſignatque locum.

--------Portuſque require Velinos.

portus quidem non erat: certè aliud illi nomen fuit. *E*ſt igitur anticipatio; quia Virgilij tempore ſic nominabatur. durior tamen eſt, quippe loquitur Palinurus, cui orationem è re ipſa, quæ tempeſtati conueniret, attribui neceſſe eſt. Hæc his verbis docet eo loco Scaliger. ſed obicem nobis oppoſitum non exturbat. Cum enim fas eſſe poëtis anticipatione tunc etiam vti, cum loquuntur mutati, hoc eſt, cum alios colloquentes inducunt, idcirco putet, quòd Virgilius ita Palinurum loquentem, & anticipatione vtentem fecerit, inſtitutam quæſtionem non profligat. Id enim quærimus; an Virgilio licuerit ex Palinuri perſona præſumptionis illam licentiam vſurpare: loquitur videlicet Palinurus, qui de portu Velino nihil acceperat, videturq; propterea à ratione maximè alienum ijs congruentem orationem non dare, quos agentes, & loquentes inducas, vt apud Gell. contendit Higinus.

Confidentius igitur difficultati occurrit Iouianus Pontanus in Antonio. Dicat mihi velim Higinus, inquit, cur non etiam accuſet Virgilium, quòd Aeneam, qui Troianus eſſet, latinè loquentem faciat. Faceſſat ergo diligentia tam accerſita, & huiuſmodi multa permittantur poëtis, in quæ etiam volentes incidunt, non rerum ignorantia decepti. Ita rem ipſam rectà petit Pontanus: & quidem acutè. Neque enim plus à veroſimili diſtare videtur oratio Troiani Palinuri latina, quàm ea mentio Velini portus, qui nondum eſſet. Sed tamen longè inter ſe differunt hæc duo, quæ tam ſimilia vult eſſe Pontanus. Inducere quippe loquentes latinè, qui barbare ſunt re ipſa locuti, nihil eſt aliud, niſi latine reddere, quæ illi dixerunt barbarè. Neque enim affirmat poëta, Aeneam, & Palinurum locutos eſſe latinè: ſed latinè narrat quæ illi barbarè protulerunt. Cum autem Palinurus inducitur, portus Velinos, qui nuſquam eſſent, appellans, affirmat poëta id dixiſſe Palinurum, quod dicere, ac loqui non potuit; eamque tradit orationem fuiſſe Palinuri, quæ, ſi rationem temporis habeas, eſſe non debuit.

Vincit igitur omnes Virgilij patronos Iuriſconſultus Alciatus in lib. v. Parerg. cap. xxi. qui tametſi præſumptionis beneficio, atque licentia ſibi viam aperuit ad euadendum; ſingulari tamen ratione præſumptionem ipſam explanat, hoc eſt eo ferme modo, quo apud Iuriſconſultos vſu quotidiano tractatur. Regula, inquit, Iuris noſtri certiſſima eſt, ex præſenti in præteritum præſumi: vt ſcilicet quod

hodie

hodie eſt, & olim fuiſſe credatur. Cui locum eſſe in ijs tradiderunt, quæ veriſimiliter mutationis alicuius periculum non ſubeunt. Qui ergo fluuij, vel montes nunc ſunt, etiam ab orbe creato veriſimile eſt fuiſſe. qua ratione præſtantiſſimi poëtarum P. Virgilij aduerſus quoſdam Grammaticos patrocinium ego ſuſcipiam. Scribit Aulus Gellius, reprehenſum à Iulio Higino Virgilium, quòd ex perſona Palinuri dixerit,

---------- Portuſque require Velinos .

Atqui, inquit ille, conſtat Veliam oppidum poſt multos, quàm Palinurus deceſſerat annos, conditum fuiſſe. Eodem argumento Seruius vtitur cum Virgilius, ex perſona Aeneæ, inquit.

Apparet Camarina procul campique Geloi,
Immaniſque Gela fluuij cognomine dicta
Arduus inde Agragas &c.

Atqui, ait ille, hæc oppida Aeneæ tempore nulla erant, cum conſtet, multos deinde poſt annos ædificata fuiſſe. Reſpondeo. non de ipſis oppidis loquitur Maro, ſed de campis, & fluminibus, quæ proculdubio ſemper fuerant. Veliam à fluuio eam præterfluente dictam eſſe auctor eſt Stephanus in dictione *ἐλέα*. vt rectè poſſimus portum intelligere, quē fluuius ille facit. ſic & Camerina palus, ſic Gela, & Agragas. Etenim plurimæ Siculorum vrbes à fluminibus nomen ſumpſerunt. vt Syracuſæ, Gela, Imera, Selinus, Phenicois, Eryce, Camarina, Agragas.

Placuit non ad verbum modo ſed prope ſyllabatim Alciati reſponſum, ſententiamque proferre: quia nefas eſt Iuriſconſultorum apices, ac puncta mutare. Et quoniam tam bonum, depulſis ab hac aduocatione ceteris, patronum Virgilio dedimus, de noſtro nihil addamus: ſed quod ab eo dictum eſt pluribus, breuiſſime comprehendamus, affirmantes, Velinos portus fuiſſe ante conditum oppidum Veliam, quia portus loco, planèque pro portu, fluuius erat Velia, à quo tandem oppidum ipſum poſtea nomen accepit. Cum enim tradat Stephanus, huiuſmodi fuiſſe ibi fluuium, antequam excitaretur oppidum, nihil temerè dicimus, cum affirmamus, eum fluuium fuiſſe pro portu, ac portum appellatum, ante conditum oppidum.

Quin illud etiam dico, apertam nobis fuiſſe, traditamque ab Alciato pulcherrimam veroſimilis poëtici rationem, ac formam per comparationem illam præſumptionis Iuriſconſultorum cum præſumptione, atque anticipatione poëtica. Eſt enim illorum præſumptio coniectura quædam ex præſentibus in præteritum. qua ex coniectura, & præſumptione vult intelligi, licere etiam poëtis ponere, atque habere pro præteritis, quæ vident præſentia, in ijs præſertim, quæ obnoxia mutationi non ſunt; cuiuſmodi ſcimus eſſe flumina.

Quod

Quod ſi dicas, licuiſſe quidem Virgilio, qui præſentem haberet portum Velinum, conijcere de præteritis, & ſtatuere, portum illum antiquiſſimis etiam fuiſſe temporibus; aut certè fluuij littus, & alueum fuiſſe pro portu; ſed non licuiſſe Palinuro, qui portum eiuſmodi præſentem nullum videt: ſi hæc, inquam, opponas, reſponderim, non præſumere Palinurum quicquam, ſed Virgilium ipſum præſumere, atque conijcere de portu. qui cum videret ex præſenti facile ſe poſſe coniecturam capere de præterito, ac ponere, portus Velinos antiquitus quoque fuiſſe, quia ſemper fuit fluuius Velia, Palinurum, cuius ætate fluuius ille & erat, & portus exhibebat vſum aliquem, portus Velinos iure nominantem facere potuit. Erat enim tunc eiuſmodi portus, vel pro portu fluuius Velia, à quo tum etiam dici Velinus potuit. Nulla igitur eſt præſumptio Palinuri: quippe qui de re præſenti loquitur; ſed poëtæ anticipantis, & Iuriſconſultorum more coniecturam facientis, in oſtio fluminis Veliæ aliquem tunc fuiſſe ſinum, qui diceretur Velinus, & vulgò pro portu ab omnibus haberetur; quia ſua ætate videt eſſe portum Velinum, factum ab ijs Veliæ conditoribus, de quibus commemorat Gellius. non enim hæc præſumptio poteſt eſſe niſi de præteritis ex re præſenti. Palinurus verò ex præſenti portu nō præſumit, nec conijcit de præteritis, ſed, vt ante dixi, loquitur de præſenti fluuio, ſinuque Velino: cum excitatum illud oppidum, & portum factum non viderit, qui poſtea conditus eſt. Si quid ergo præſumitur hic, à Palinuro non pręſumitur, qui portum illum poſtea conditum, præſentem non habet; ſed à Virgilio, qui & eum præſentem habet, & ex eo conijcit de præterito; ideoque ita loquentem Palinurum facit, quaſi ſemper ille fuerit portus, & Velia.

L O C V S IV.

DE THESEO APVD INFEROS

An ſecum ipſe pugnet in eo figmento poëta.

———— Quid Theſea? magnum
Quid memorem Alcidem? &c.

His Aeneae verbis, alijſque, quae poſtea protulit Charon, videtur haud dubie Virgilius ſignificare, Theſeum ad Inferos quidem cum Pyrithoo deſcendiſſe, ſed redijſſe tamen. ijs enim eum adnumerat, qui reuerterunt ad Superos.

Si potuit Manes arceſſere coniugis Orpheus,
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque viam toties. quid Theſea? &c.

Contra vero paulo poſt planiſſimè canit, Theſeum apud Inferos eſſe retentum, nec inde in poſterum vnquam euaſurum.

---------------Sedet, æternumque ſedebit
Infelix Theſeus.

Hac permotus repugnantia ille idem Higinus apud Gell. lib. x. cap. xvi. accuſat amplius Virgilium: & locum hunc item correcturum fuiſſe credit, ſi per vitae ſpatium licuiſſet. Qui autem fieri poteſt, inquit, vt aeternùm ſedeat apud Inferos, quem ſupra cum ijs nominat, qui deſcenderint illuc, atque inde rurſus euaſerint? praeſertim cum ita ſit fabula de Theſeo, atque ſic Hercules eum euellerit è petra, & in lucem ad ſuperos eduxerit.

Vidit ſanè Seruius hunc ſcopulum; quem ita praeternauigat. *Sedet, aeternùmq; ſedebit Infelix Theſeus.* Contra opinionem inquit. nam fertur ab Hercule eſſe liberatus, quo tempore eum ita abſtraxit, vt illic corporis eius relinqueret partem. frequenter enim variant fabulas poëtae. Hippolytum ab Inferis liberatum Virgilius dicit; Horatius contra.

Neque enim Diana pudicum
Liberat Hippolytum.

Exiſtimauit, inquam, Seruius, ita ſe difficultatem omnem exhauſiſſe; ſed non vidit, Virgilium non tantum immutare fabulam, ſed etiam pugnantia loqui. quippe qui paulo ante numeraſſet Theſeum inter eos, qui reuertiſsent ab Inferis, poſtmodum dixerit:

------Sedet, æternumque ſedebit
Infelix Theſeus.

Ariſtotelem ergo certiſſimum oraculum conſulamus. qui nos admonet, vt, cum aliqua eſse videntur apud poëtas inter ſe pugnantia, ea ſic exploremus quemadmodum explorare ſoliti ſumus ſophiſmata: videamuſque diligenter, num idem ſit, de quo eſt ſermo, an ad idem referatur, an eodem modo ſe habeat. Ita enim in Defenſ. xv. diximus ex Ariſt. Noſtrum itaque nunc erit exquirere, quoniam idem eſt Theſeus, de quo poëta loquitur vtrobique, an ad idem referatur, & eodem ſe habeat modo. Si Theſeum ad tempora referamus varia, inueniemus vtrumque de eodem dici à poëta potuiſſe: liberatum nimirum fuiſſe ab Inferis, & ſedere in ijſdem, æternùmq; ſeſſurum. Quam tollendæ, vel conciliādæ repugnantiæ rationem, quia ignorant Grammatici, turbas faciunt in Martialem, quòd Saturnales dies quodam loco dixerit ſeptem.

Septem Saturni venerat ante dies.

alibi

alibi verò quinque.

Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces,
Hos poteris cultus ſumere iure tuo.

Sed ſi tempora conſulant varia, apud Macrobium expoſita, intelligent, quibuſdam temporibus Saturnales dies fuiſſe tres, alijs quinque, alijs denique ſeptem.

Igitur in hanc temporum varietatem intuiti, id de Theſeo ſtatuamus, quod accepimus ab Apollonij Rhodij Scholiaſte, qui ſic loquitur. Theſeus, & Pyrithous, Iouis hic, ille Neptuni filius, ſimilia quædam aggreſſi facinora ſunt. Nam Theſeus cum rapere vellet Helenam, quam deperibat, adiutorem habuit Pirithoum: Pirithous contra, Proſerpinam abducturus, ſocium item ſibi voluit, & adiunxit Theſeum. Cum igitur hi per Tænarum ad Inferos deſcendiſſent, ſaxoque inſediſſent obuio ad capiendam quietem, eo damnati ſupplicio ſunt, vt inde ſe mouere, ac conuellere non potuerint. Sed cum Hercules poſtea eò deueniſſet ad extrahendum Cerberum, Theſeum quidem liberauit, ac ſaxo diripuit; Pirithoum verò, quòd auctor eius temeritatis fuiſſet, ſuoq. ad rapiendam Proſerpinam iudicio, & voluntate deſcendiſſet, liberare ſupplicio, atque à lapide diuellere non potuit.

Ex hac huius narratione Interpretis intelligimus quidem egreſſum ab Inferis eſſe Theſeum beneficio Herculis, ſed illud tamen addere debemus, ac pro comperto ponere, iterum Theſeum ad Inferos iuiſſe poſt obitum, ibique dediſſe, ac dare pœnas flagitiorum ſuorum; non temeritatis illius modò, cuius ſupplicio liberatus ad tempus ab Hercule fuerat, ſed aliorum quoque ſcelerum, inprimiſq. impietatis, & crudelitatis in filium Hippolytum, quem immerentem interfecerat. Ex hoc ergo tempore, eidem lapidi, à quo diuulſus olim fuerat, iterum illigatus poſt obitum, ſedet, æternumq. ſedebit. Atque hoc ipſo modo de controuerſia, quam habemus in manibus, Alciatus idem à me alibi laudatus decernit in Parerg. lib. x. cap. viij. cuius hic verba non ſubiungo: ne videar, etiam vbi neceſſe non eſt, cum Iuriſconſultum velle in rem præſentem aduocare.

LOCVS V.

DE DIDONE APVD INFEROS.

An collocari debuerit inter eos, qui necem ſua ſibi voluntate, manuque conſciuerant.

Inſtituitur à nobis hæc quæſtio, quia poëta certum deſignat apud Inferos locum ijs, qui ſe ipſos interfecerant; quibus enumerandis, Didonem illam præterit nobilem, quæ ſibi manus attulit exitiales, ſuoque iudicio mortem inter flammas oppetijt.

Proxima deinde tenent moeſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperere manu, lucemq. peroſi
Proiecere animas. quàm vellent aethere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.

Quærimus, inquam, cur Dido hoc ipſo prætérita ſit loco, quem ſibi vindicare propriè poſſe videbatur: ſit autem inter amantes potius in lugentium campis collocata.

Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi. ſic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti cælant calles, & myrtea circum
Silua tegit: curæ non ipſa in morte relinquunt.

Et paulò poſt.

Inter quas Phoeniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſilua in magna, &c.

Haud exiguam id admirationem attulit viris doctis. ſed eam illis eripit Iacobus Mazonius ex auctoritate Platonis, quem in toto ſequitur opere Virgilius, vt benè longis eſt à me diſputationibus in orationum primo volumine demonſtratum. Sic igitur, illo viam præmuniente, hac de tota re ingredior dicere.

Summa quædam inter Platonicos eſt quæſtio, an Plato cenſuerit, aliquando licere homini ſibi mortem afferre. Negant Porphyr. ac Macrobius, hanc veniam vmquā homini dediſſe Platonem, vt mortem accerſere, ac conuenire ſuo iudicio cum laude poſſit. Sed Plotinus lib. ix. Enneade prima, & Olympiodorus omninò volunt, Platonem exiſtimaſſe, fas homini eſſe mortem ſibi aliquando conſciſcere. In hanc videlicet ſententiam illa verba Platonis in Phædone interpretantur.

Fortaſſe igitur hac ratione haud præter rationem eſt ſe ipſum interficere:non tamẽ prius,quàm neceſſitatem aliquam impoſuerit Deus. En, inquit Olympiodorus, quemadmodum Plato docet, interdum licere ſibi manus afferre, vbi neceſſitas id ferat. Atque vt ipſum deſignet temporis articulum, in quo ius hoc homini eſſe contendat Plato,ait,hominum vitam ſimilem eſſe conuiuio,quod nobis,ex omnium vſu rerum,diuina parauerit beneuolentia. Quemadmodum ergo conuiuia, vel abrumpuntur,vel abſoluuntur quinque potiſſimum ex cauſis, ſic tempora item quinque incidere credit Olympiodorus, quibus temporibus liceat è vita tamquam è mẽſa diſcedere.

Primam interrumpendi conuiuij cauſam accidere tum ait, cum Princeps, ac dominus interuenit, atque apud nos diuertere hoſpitio vult.Decet enim,ac prorſus oportet,menſam relinquere,vt Regi ſternatur,ac ſeruiat. Ita planè cenſet Plato, inquit Olympiodorus,vitam deſerere fas eſſe,cum Reip.,cuius ſumma tenetur in Principe, id vtile futurum intelligimus. Idcirco nimirum aliqui laudantur à veteribus, quòd pro patria mortem oppetere ſumma ſua ſponte voluerint: qualis apud Romanos eſt Curtius, apud exteros ille Menoeceus Thebanus adoleſcens Creontis filius: quem pro patriæ ſalute ſanguinem vltrò profundere voluiſse canit,& commemorat Statius in Theb.x.

Sic ait,inſignemq. animam mucrone coruſco
Dedignantem artus pridem,moeſtamq. teneri,
Arripit,atque vno quæſitam vulnere rumpit.
Sanguine tunc ſpargit turres, & mœnia luſtrat,
Seque ſuper medias acies,non dum enſe remiſſo,
Iecit,& in ſæuos cadere eſt conatus Achiuos.
Aſt illum amplexæ Pietas, Virtuſq. ferebant
Leniter ad terram corpus. iam ſpiritus olim
Ante Iouem,& ſummis apicem ſibi ponit in aſtris.

Secundam interrumpendi conuiuij iuſtiſſimam cauſam è diſcordia, aut digladiatione rixantium inter ſe conuiuarum ait interdum exiſtere. Præſtat enim tunc, primo quoq. tempore conuiuium ſoluere:ne altercantibus illis tamquam arenam, & campum ſuppeditare videamur.Huic ſimilem item cauſam idoneam ad vitam intercidendam eſſe confirmat ex Platone; cum videlicet intelligit aliquis,ſe materiem, ac fomitem eſse rixarum digladiationum,certaminis,belli. Hoc nomine ſuſpicitur ab antiquis Otho ille, qui vt bella ciuilia funditus tolleret,vitam protinus extirpauit à ſe,quam ciuilis contentionis eſſe cauſam intelligebat. Ita quippe Martialis in libro ſexto.

Cum dubitaret adhuc belli ciuilis Enyo,
Forſitan & poſſet vincere mollis Otho,
Damnauit multo ſaturatum ſanguine Martem,

Et fodit certa pectora nuda manu.
Sit Cato dum viuit ſane, vel Cæſare maior,
Dum moritur numquid maior Othone fuit?

Tertium tollēdi conuiuij tempus putat eſſe, cum conuiuæ ſunt ebrij. Tunc enim minimè decere videtur, eos amplius eſſe ſuper menſam, qui ex ebrietate à ſenſibus iam alieni, ſui compotes, & rationis non ſunt. His ergo conuiuis ebrijs non Olympiodorus modo, verum etiam Plotinus comparat eos, qui aliqua perturbatione animi, affectuq. ſic tenentur, & concitantur, vt à ſenſibus, & ratione alienati videantur. quo tempore putant ex Platonis ſententia licere vnicuiq. ſibi vitam extinguere.

Quartum tempus excedendi de conuiuio tum eſſe dicunt, cum ipſi conuiuæ in ſuſpicionem iam venerunt veneni, vel epulis admiſti, vel poculo diluti. Nam quia periculum eſt, ne ſinguli ea veneni peſte corripiantur, par eſt, omnes compotationem, epulaſq. deſerere. Hac ſimilitudine demōſtrat Olympiodorus quartam accerſendæ ſibi mortis probabilem cauſam à Platone deſumptam in libris de legibus. quam tum ait accidere, cum aliquis ſcelere quopiam inexpiabili ſe pollutum intelligit, à quo periculum eſt, ne ceteri quoque polluantur, & inceſtentur. Videt enim tunc, ciuitatis ſe membrum eſſe tabidum, ac corruptum, adeoq. rationi conſentaneum putat, à ſocietate tamquam à corpore ſe ipſum excindere; ne ceteri quoque contagio tabeſcant, & corrumpantur. Huiuſmodi nimirum ſunt Oedipi illi in Antiquorum Tragoedijs, & furentes Alcmæones, aut Oreſtes: qui cum ſe contaminatos inceſtu, aut parricidio vident, ad mortem tamquam ad perfugium ruunt, ſeque ipſos exſecant à reliquis, ne contagione cetera membra ciuitatis inficiant. Putabant enim veteres illi ſuperſtitioſi homines, aliqua eſſe huiuſmodi peccata, quæ alios etiam quātumuis innocentes inquinarent; quæque nulla extergi poſſent expiatione ſacrorum.

Quintus terminandi conuiuij locus eſt, cum epulæ iam deſunt, aut malè nos habere, & ægrotare ſuper menſam incipimus. Qua ex comparatione vult Olympiodorus intelligi, tum licere nobis vitæ noſtræ finem imponere, cum ipſi vitæ degendæ res neceſſariæ deſunt, cum in poſtrema rerum inopia, & paupertate verſamur, aut morbis, doloribuſq. impatibilibus ita premimur, vt nulla vitæ commoda percipere poſſimus in poſterum, nec ciuibus vllam vtilitatem afferre. Id exiſtimat omnino Platonem docere in iij. lib. de Rep. cum diſputat aduerſus Herodicum, diæticæ medicinæ primum auctorem. Videtur enim ibi Plato id ciuibus conſilij dare, vt cum vident ſe propter inſanabiles morbos inutiles eſſe ciuitati, volentes, prudenteſq. vita ſe priuent: certe vetat medicos ad eos accedere, & quantum poteſt ab ea mor-

I 2 borum,

borum, morboſorumq. ciuium curatione deterret. Verba Platonis hæc ſunt. Homines autem,& natura,& intemperantia morboſos viuere,neq. ipſis,neq. alijs conferre putabant, neque circa illos verſari oportere,neq. eſſe curãdos,etiamſi Mida ipſo locupletiores eſsent. Ita Plato. Hac nimirum ex cauſa Philoſtratus in vita Sophiſtarum,Dio in Hadriano,Suida,Plinius Iunior, alijque ſummopere laudant Polemonem Laodicenſem, quòd podagra diu iam, multùmq; conflictatus,ad tollendum cum vita dolorem,inedia ſe confecerit voluntaria: & Euphratem philoſophum, quòd eodem genere ſtultitiæ ſe ipſum occiderit,vt moleſtiſſimam fugeret corporis ægrotationem,qua cruciabatur acerbiſsimè. Hunc in numerum referre poſsumus Democritum Abderitam,Pomponium Atticum, alios;inprimiſq. Feſtum illum, quem commendat, atque admirandum proponit hoc epigrammate Martialis in lib. primo.

Indignas premeret peſtis cum tabida fauces,
Inque ipſos vultus ſerperet atra lues:
Siccis ipſe genis flentes hortatus amicos,
Decreuit Stygios Feſtus adire lacus.
Non tamen obſcuro pia polluit ora veneno,
Aut torſit lenta triſtia fata fame.
Sanctam Romana vitam ſed morte peregit,
Dimiſitq. animam nobiliore via.
Hanc mortem fatis magni præferre Catonis
Fama poteſt. huius Cæſar amicus erat.

Atque ad hoc ſanè genus reuocarunt veteres illam ipſius Catonis mortem,præter ceteras ſcriptis,monumentiſq. celebratam:quòd magno vir animo,excluſo de corpore ſpiritu,miſerrima ſe liberaſset ſeruitute,quam ſub Tyranno ſeruire neceſse erat. Hùc item pertinere videtur ille Virrius apud Silium Italicum in lib.xiij.quem canit,abjcere ſua ſponte vitam maluiſse, quàm in Romanorum poteſtatem venire. Hùc etiam reuoces ſine dubio Stoicos omnes, (non enim Platonicorum tantùm hæc dementia fuit) Stoicos, inquam, hùc reuoces, qui mortem voluntariam pro malorum omnium perfugio proponebant,vt ex Seneca maximè Stoico diſcere potes in epiſt.xii. xvii.xxiv. lviii. lix. lxx. lxxi. lxxviii. Quin Epicurus ipſe delicatus philoſophus voluntariam hanc probauit,& laudauit inſaniam;ſuaſitq. mortalibus, vt ſe vita priuarent, cum doloribus acerbiſſimis, iiſque perpetuis vrerentur, de quo lege Victorium in lib.var.lect.vi.cap.xi.Porro tempus illud, quo quis ſine reprehenſione ex iſtorum philoſophorum decretis interficere ſe poſset, appellarunt Græci εὔλογον ἐξαγωγήν, præclarum exitum. Significabant enim hac voce,præclaram, honeſtam, idoneam,glorioſam denique mortem eos obijſse,qui cauſam aliquam

eiuſmo-

eiuſmodi probabilem adſciſcendæ ſibi mortis eſsent nacti.

Sed quam ſtultè ſint hæc ab iſtis vel pronunciata, vel laudata, vel perfecta, non eſt noſtrum hic multis exponere. Docent enim ſapientiſſimi Chriſtianæ religionis auctores, nullum eſse tempus, quo tempore liceat homini ſibi manus afferre, ſeque ipſum interimere. In eos autem nominatim, qui ad extremas vitandas ærumnas ſibi fas eſſe putabāt adire mortem, declamauit copioſe Lactan. lib. iij. cap. xviij. acutèq. diſputauit Auguſt. in primo lib. de Ciuit. ac demonſtrauit, ignauos habendos eſse verius, quàm fortes, qui propterea ſe ipſos interimunt. Immo vero Martialis ipſe in Epigram. ad Cheremonem hanc ignauiam damnat, & excipit riſu.

Quod nimium laudas Cheremon Stoice mortem,
Vis animum mirer, ſuſpiciamq. tuum.
Hanc tibi virtutem fracta facit vrceus anſa,
Et triſtis nullo qui tepet igne focus.
Et teges, atque cimex, & nudi ſponda grabati,
Et breuis, atque eadem nocte, dieq. toga.
O quàm magnus homo es: qui fæce rubentis aceti,
Et ſtipula, & nigro pane carere potes.
Leuconicis age dum tumeat tibi culcitra lanis,
Conſtringatq. tuos purpura texta toros.
O quàm tu cupias tunc viuere Neſtoris annos,
Et nihil ex vlla perdere luce voles.
Rebus in anguſtis facilè eſt contemnere vitam.
Fortiter ille facit, qui miſer eſſe poteſt.

Ignauos igitur eos habendos putat, qui, quoniam perferre fortunam aduerſam non queunt, ſibi mortem inferunt; illos autem verè fortes, atque conſtantes, qui caſus acerbiſsimos, inopiam, ſolitudinem, ignominiam, ſeruitutem aequanimiter, & cum conſtantia perpetiuntur in vita: id quod etiam declarauit planius in alio quodam epigrammate ad Dacianum.

Quod magni Thraſeæ, conſummatiq. Catonis
Dogmata ſic ſequeris, ſaluus vt eſſe velis:
Pectore nec nudo ſtrictos incurris in enſes;
Quod feciſſe velim te, Daciane facis.
Nolo virum, facili redimit qui ſanguine famam.
Hunc volo, laudari qui ſine morte poteſt.

Ceterùm quid ego Martialem profero teſtem, cum Ariſtoteles ipſe in lib. Eth. iii. cap. vi. omnium fatuitatem ſuo iudicio, ac ſapientia corrigat? Docet enim disertè, ac dilucidè, habendos eſse deſides, exiguiq. viros animi, qui ſe ipſos ob inopiam, alioſue fortunæ caſus aduerſos interimunt; cum adſcita morte fateantur, id ſe fugere, quod ferre non

poſſint: nec pares aut idoneos eſſe ad eum ſuſtinendum impetum, impreſſionemq. fortunæ, cuius cauſa de vitæ ſtatione depelli ſe patiuntur.

Ne Tarquinius quidem ille Superbus videtur id ignoraſſe: cum hoc voluntariæ mortis,& parricidij genus turpiſſimo damnauit ſupplicio, quoniam crudeliſſimo tantum malum tollere non poterat. Cum enim cloacas populum facere, ac fodere coëgiſſet, atque ob hanc iniuriam multi ſuſpendio ſe ipſos occiderent, eorum corpora cruci iuſſit affigi. quo factum eſt, vt tum primum habitum turpe ſit ſibi mortem conſciſcere. Quare non Chriſtiani modo, ſanctiq. viri damnarunt ea Platonicorum, aliorumq. de voluntaria morte decreta, & dogmata;verum etiam poëtæ veteres, primi philoſophi, Tyranni ipſi explodenda eadem eſſe cenſuerunt.

Quibus aliquando prætcritis,de Virgilio pergo dicere;quem ipſius auctoritate Platonis eripere ab omni prorſus errati ſuſpicione contēdimus.Confirmo,inquam,eum,& Platonem,& Platonicos ſecutum, exiſtimaſſe Didonem iuſtiſſimam voluntariæ mortis habuiſſe cauſam, hoc eſt eam,quam tertio numerauimus loco, atque ab ebriorum conuiuarum ſimilitudine repetiuimus. Nam quia tradebant Platonici, licere homini vehementiſsimis animi cupiditatibus tamquam ebrietate perturbato,atque à ſenſibus ipſis,& ratione deiecto,non minus è vita diſcedere, quàm è conuiuio, eorum adprobans opinionem nonnullis doctorum hominum ea tempeſtate probabilem, Didonem fecit ex amoris impatientia furentem,debacchantem, è ſtatu rationis exturbatam; vt ei iuſtam oppetendæ mortis occaſionem, & veniam à Platonicis daret. Quid enim aliud niſi furorem, & amoris ebrietatem ea verba præſeferunt?

Sed miſera ante diem,ſubitoq. accenſa furore,&c.
Cum ſic vnanimem alloquitur male ſana ſororem.
Vritur infelix Dido,totaq. vagatur
Vrbe furens,&c.
Quid loquor,aut vbi ſum? quæ mentem inſania mutat?

Itaque cum iuſtis hiſce de cauſis defunctam vita, ſua voluntate,feciſſet Didonem,vt congruentia loqueretur,& ſibi conſtaret, ab eorum illam numero ſeparauit, qui ſe ſine cauſa probabili peremiſſent.Nam ſi rectè poëtæ verba perpendamus, intelligemus eos tantùm apud Inferos in certo illo loco Virgilium diſponere,ac collocare, quibus occidendi ſe nulla iuſta cauſa fuiſſet.

Proxima deinde tenent mœſti loca,qui ſibi lethum
Inſontes peperere manu, lucemq. peroſi
Proiecere animas.

Quos enim inſontes,atque immerentes intelligit,niſi qui mortis cauſam

ſam

ſam nullam habuerunt ex ijs, quæ numerantur à Platonicis, adeoque mortem illam voluntariam non meruerunt? Non erat hic igitur Didoni locus, quæ iure, atque ex idonea cauſa, vt Platonici decernunt, ſe ipſam interfecerat, mortemq. merita erat ob eam amoris, non ebrietatem modò, ſed inſaniam, ac furorem. furori quippè nominatim veniam dedit ampliſsimam mortis Plotinus his verbis. At ſi inſaniam perſenſerit quis imminentem, quid nam aget? fortaſſe verò id viro probo non accidet: ſi tamen acciderit, reponendum erit in eorum genere, quæ neceſſaria nuncupantur, atque ob ea, quæ circumſtant, mors eligenda.

Cum ergo Dido careret illa culpa, quæ in eum locum compulerat eos, qui ſe ipſos occiderant, ſapientiſsimè collocata fuit inter amantes feminas, poëtarum fabulis, & ſcriptis antiquorum omnium nobilitatas.

Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti caelant calles, & myrtea circum
Silua tegit; curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram, Procrinq. locis, moeſtamq. Eriphylem
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,
Euadnemq. & Paſiphaën; his Laodomia
It comes, & iuuenis quondam, nunc femina Ceneus,
Rurſus & in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phoeniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſilua in magna: quam Troius Heros
Vt primum iuxta ſtetit, &c.

Dicat tamen aliquis omnes, quæ hoc loco detinentur, ob aliquod certum detineri flagitium, quod ex intemperantia turpis amoris admiſerunt, vt conſtabit legenti fabulas ſingularum. Phædra quippe priuignum, à quo repulſa fuerat, circumuenit: aliæ alia ex iſto genere ſcelera perpetrarunt, quorum cauſa plectuntur apud Inferos. Igitur etiam Dido plectetur ob ea peccata, quorum illi fuit auctor impudicus amor. At nullum in Didone videtur erratum eſſe ab amore profectum, niſi mors illa voluntaria, & conflagratio. fuit igitur illa mors culpa digna, non laude. Reſpondeo: non omnes omninò plecti ob ea ſcelera, quæ ſuaſit amor: ſed aliquas ob vnam amoris exuperantiam, intemperantiamq. poenas dare; qualis eſt Laodomia: quæ ex morte Proteſilai coniugis obriguit: aliquas puniri tantùm, quia fidem viris fefellerunt ſuis. quo de genere Procris eſt, vxor Cephali, quæ ſe corrumpi ab inſtitore paſſa eſt pretio. Itaq. Dido plectitur ex amiſſo pudore, atque ex ea fama deperdita, qua nuper ſidera adibat, vt loquitur ipſa: plectitur, quia Sichæo coniugi datam, obligatamq. promiſſis fidem violarat, quod teſtatur ipſa, dolenter expoſtulans ea, quæ geſ-

ſerat intemperanter, & contra quàm Sichaeo pollicita erat.

Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more feræ, tales nec tangere curas?
Non ſeruata fides cineri promiſſa Sichæo?

LOCVS VI.

DE GRAECORVM PAVORE, AC FVGA apud Inferos ex Aeneæ conſpectu.

Quid cauſæ ſit, cur fugiant ij, quibus officere non poteſt Aeneas.

At Danaum Proceres, Agamemnoniæq. phalanges
Vt videre virum, fulgentiaque arma per vmbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam. incœptus clamor fruſtratur biantes.

Nemo leget, opinor, hos verſus, cui non veniat in mentem quærere, quorſum fugiant Vmbræ, ac tantopere pertimeſcaut, quæ ferro, aliaue iniuria violari non poſsunt; quemadmodum ſupra monuit Sibylla, docta comes, Aeneam.

Et ni docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare caua ſub imagine formæ,
Irruat, ac fruſtra ferro diuerberet Vmbras.

Quin ipſe ſub libri finem Anchiſes diſertè docet, timorem, ceteraſq; perturbationes hominum ab ea corporis, animiq. ſocietate promanare, quæ diſsoluitur interitu. Sic enim de animorum noſtrorum origine philoſophatur Platonicè.

Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq. hebetant artus, moribundaq. membra.
Hinc metuunt, cupiuntq. dolent, gaudentque, nec auras
Reſpiciunt clauſæ tenebris, & carcere caeco.

Non ergo congruenter, conſtanterq. poëta loquitur, cum Vmbras illas, Aenea viſo, exanimatas dicit, quæ depoſito iam corpore, perturbationum omnium ſeminario, non amplius habebant cur exanimarentur, aut extimeſcerent.

Haud

Haud leuem poſſet huic loco defenſionem præbere vulgaris quædam apud priſcos opinio, de ferri acie ſtricta Vmbras Inferorum exterrefaciente. Credebant, inquam, eas ſtrictos gladios, aut lanceas maximoperè formidare. Quam opinionem ſecutus Homerus in lib. ij. Odyſ. facit Vlyſſem ſtricto gladio ſedentem in ſacrificio illo magico, & necromantia percelebri, nec Vmbras ad ſacrum cruorem ante permittentem accedere, quàm Tireſiam audiat hoc præcipientem. Et ſane vulgarem hanc opinionem fuiſſe docet Plutarchus in Laconicis. vbi commemorat, Laconem quendam noctu monumentũ prætereuntem vidiſſe ſpectrum, ſtatimque accurriſſe contra eum lancea, illudq. in fugam vertiſſe, & hac voce perſecutum eſſe. quò fugis anima bis mortua? Licet ergo conijcere, & ſuſpicari hoc etiam ſibi voluiſſe Virgilium: animas nimirum illas Græcorum reformidare ſtrictum Aeneæ gladium, fulgentiaque arma per vmbras, vt canitur hic. Non enim ſine cauſa huius itineris initio gladium è vagina produxit ex Sybillæ præcepto ſic admonentis;

Tuque inuade viam, vaginaque eripe ferrum:

& in ipſo Inferorum aditu, atq. veſtibulo monſtris illis tam multis, ac variis ſtrictam aciem venientibus offert. Sed cur Sibylla, dicet aliquis, vetat eum in Vmbras irruere ferro, ſi ipſa ferrum ſtringere iuſſerat ad exterrendas Vmbras, ac monſtra? Reſponderim; eam non id admonere, ne ſtrictam aciem offerat, ſed ne diuerberet fruſtra, & ne vulnerare conetur in caſſum Vmbras, quas ſatis ſit ſtricto gladio deterrere. Non leuis, inquam, hæc videtur eſſe ratio pauoris ad Græcorum Vmbras accidentis ex Æneæ conſpectu armati. Sed tamen quia non magis Græcos, quàm alios perterrefacere debuiſſet acies illa gladij æque in omnes Vmbras intenta, facilior erit defenſio, ſi memoria repetamus veterem Platonicorum de animarum purgatione ſententiam. Putabant enim illi quidem perturbationes, affectus prauos, ipſa ſcelera, quæ ex perturbationibus oriuntur, exiſtere à corpore, cuius ſocietate, & contagione inquinaretur animus: ſed putabant etiam, huiuſmodi affectiones, perturbationeſque remanere poſt obitum cum animis ipſis, niſi ante doctrinæ, virtutiſque beneficio ſic ſe purgaſſent, vt priſtinæ, natiuæque puritati iam redditi viderentur. Vel ipſe nos docet Anchiſes ita Platonicos exiſtimaſſe.

Quin & ſupremo cum lumine vita reliquit;
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes, penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, &c.

Ait enim, maculas, quibus afflantur, aſperguntur que à corporibus animæ, reſidere quoque poſt obitum, niſi ante fuerint exterſæ: nec

poſſe

poſſe beatitudinem conſequi,niſi apud Inferos vel flammis,vel aquis, vel aëre ipſo purgentur. Quæ nam verò ſunt illæ maculæ, peſteſque corporeæ, niſi eæ,quas ante percenſuerat, cum dixit.

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, &c.

Non enim ipſa modo peccata,& ſcelera, verum etiam affectus,& perturbationes putabant animum commaculare Platonici.

Quare cum illæ Græcorum vmbræ corporeis infectæ contagionibus migraſſent è vita, nec dum expiatæ fuiſſent, potuerunt ex Platonicorum ſententia trepidare, pertimeſcere, exanimari.

L O C V S V I I.

DE LACERATIONE DEIPHOBI.

Num habeat aliquid repugnans; & quorſum pertineat.

Atque hic Priamidem laniatum corpore toto
Deiphobum vidit lacerum crudeliter ora,
Ora, manuſq. ambas, populataq. tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.

Rem non ita geſtam eſſe,vti narratur hic à Virgilio, vel intelligere, vel ſuſpicari licet ex Q. Calabro: quippe qui in xiij. lib. de rebus ab Homero prætcritis Deiphobi mortem expoſuerit accurate, nec huiuſmodi quidquam tradiderit: ſed dixerit tantummodo,à Menelao victore interfectum ideo, quòd Helenam habuiſſet vxorem ſecundum obitum Paridis.

Haberem,cur hæc eluderem, optimam ſane cauſam, ac rationem, ſi dicerem poëtæ licuiſſe illam confingere lacerationem, atque hiſtoriæ ſuperaddere; cum nihil à Q. Calabro dicatur, quod illud figmentum euertat. Neque enim ait, Deiphobum non fuiſſe ſic laceratum, ſed occiſum vniuerſe: quo fit,vt genus ipſum necis fingere poëta poſſit ex ingenio.Haberem,inquam,cur ita diluere poſſe quod obiectum eſt. ſed aliam ego rationem inibo, quam aperuit mihi Iacobus Mazonius ipſi conſentaneam Ariſtoteli, docenti & confirmanti, multa poëtas tradere contra quàm geſta eſſe dicantur ab alijs; quia ſic oportuit geri,& melius erat ita fieri. Si reprehenditur poëta, inquit, quòd non vera ſcripſerit, reſpondeatur, eum ita rem tradidiſſe fa-

ctam,

ctam, quemadmodum fieri oportuit. Sophocles quippe dicebat, homines ſe tales effingere, quales eſſe oportet. Vide in Prolegom. Defen. vij. Id, inquam, dici ex Ariſtot. poſſe video: Deiphobi mortem ſic exprimi oportuiſſe, ac debuiſſe. Debuiſſe autem ſic effingi, ex eo potiſſimum demonſtratur, quòd à Græcis hominibus, & quidem ab Helena prodente, ipſumq. facinus adiuuante ſit interfectus.

Scimus enim multorum litteris id eſſe memoriæ conſignatum: Græcos ſolitos fuiſſe ſuorum cadauera interfectorum ſic interdum lacerare, ac dehoneſtare, quemadmodum laceratus Deiphobus hoc loco fertur. Ita quippe ſcribit Sophoclis interpres in Electra: vbi dicitur Agamemnon eſſe laceratus. Fuit, inquit, in more poſitum, vt qui aliquem affinitatis, aut cognationis vinculo ſibi coniunctum occiderent, ſumma membrorum ei reſecarent vndiq., eaq. ſic abſciſſa ſecum auferrent, vt iis, qui occiſi eſſent, omnem omnino nocendi facultatem adimerent. Et quoniam ea membrorum extrema ferre ſolebant ſub alis poſita, quas Græci μασχάλας appellant, factum eſt, vt μασχαλισθῆναι nihil aliud ſit, quàm detruncare cadauer, ac lacerare. Hæc ibi Scholiaſt. & paulo poſt. Ad expiandos interfectores, inquit, extremas cæſi hominis è toto corpore abſcindebant partes, & ſub alis ſuſpendebant; vt qui occiſus eſſet, redderetur imbecillior, neue aliam pro ſua repoſceret mortem. Quare Apollonius ait: extrema cadaueris abſcidit; cum loquitur de Iaſone Abſyrtum diſſecante. Locum hunc Apollonij, quem laudat Sophoclis Scholiaſt. ex lib. iv. Argonauticorum ita latine non tàm reddidit, quàm circumſcripſit Ioannes Baptiſta Pius.

Membrorum extremas, & veſtis Anaurius Heros
Concidens partes, ter biantibus oſcula iungit
Vulneribus, cædem ter expuit, impiaque auſa
Deuouet, ac ſæuæ ter luſtrat imagine cædis.

Qua ex deſcriptione poëtæ, doctrinaq. interpretis duo diſcere poſſumus. primum: huiuſmodi laceratione Græcos vſos tantummodò fuiſſe in cognatos, affineſque, quos interfeciſſent. Secundum: id quod crudeliter alioqui fiebat, & barbare, referendum in eorum ſuperſtitionem amentiſſimam eſse. Nam quia pollutum maxime putabant eum, qui cognatos, affineſque interfecisset; eoſque repoſcere vindictam, atque illorum ſanguinem efflagitare, à quibus eſsent occiſi, crediderunt, ea membrorum deſectione expiari ſe poſse, cæſoſque cognatos debilitari, reddique impotentes, quo minus nocerent, ac rependerent vicem.

Sed ex his ſequitur, dicet aliquis, imprudenter id finxiſse in Deiphobi cæde Virgilium: cum Deiphobus nulla prorſus Menelaum cognatione, aut affinitate contingeret.

Duplex

Duplex mihi videtur eſse reſpondendi ratio. prima, ſi dicamus, ea laceratione non quidem Menelaum, ſed Helenam ipſam, quæ Deiphobo affinitate coniuncta erat, expiatam fuiſse. Illa enim Menelaum priorem virum, & ceteros Græcorum Duces in conclaue deduxit; illa fuit cædis auctrix: adeoque neceſse habuit ſolemni Græcorum ritu expiari, eaque labe detergi: niſi tamen ipſe quoque Deiphobo cenſendus ſit affinis Menelaus, qui Helenam habuit coniugem primus, ac propterea etiam ipſe videretur expiandus. Altera eſt ſine dubio melior, & quæ demonſtret, morem illum multo magis patentem fuiſse, quàm vt inter cognatos, atque affines concludendus videatur. Nam Apollonij Rhodij proprius interpres eos explicans de Abſyrti laceratione verſus, quos paulo ante laudauit, ac pro ſe protulit Sophoclis Scholiaſtes, ita morem illum amplificat, vt dicat, adhibitum etiam in eos fuiſse, qui occiſi ex inſidijs, & per proditionem eſsent. Qui aliquem, inquit, circumueniebant inſidijs, & occidebant, cadaueris extrema cædere ſoliti ſunt, eaq. ex eius collo ſuſpendere: tum eiuſdem ſanguinem colligebant, cumque ter in illius expuebant os, vt ita placaretur is, qui per inſidias fuiſset occiſus.

Variant profecto interpretum horum ſententiæ, ac diuerſa produnt: cum ille Sophoclis Scholiaſtes dicat id factũ eſse ad cæſi hominis debilitandas vires, ne noceret; hic ad eiuſdem placandos manes, & expiandum cædis auctorem: ille ſub alis parricidæ ſuſpenſa fuiſse tradat extrema membrorum; hic ex eius collo, qui fuiſset occiſus. quamquam in hoc poſtremo non omnino fortaſse diſsentiunt. Nam ille Sophoclis interpres in primo loco ait ſuſpenſa fuiſse ſub alis eorum, qui cognatum interfeciſsent; in ſecundo ſub alis eius, qui eſſet interfectus. Confirmat enim diſertè, auctores cædis ſolitos fuiſſe ſumma illa membrorum, & extrema cadaueris collocare, ſiue ſuſpendere περὶ τὰς μασχάλας αὐτοῦ hoc eſt, ſub alis eius, qui eſset occiſus.

Sed differant in his, diſcordentq. quantumlibet, modo maneat illud: ex eorum vnius ſententia eam lacerationem non in cognatos tantum vſurpatam antiquo more fuiſse, verum etiam in eos vniuerſe, qui ex inſidijs occiderentur. Id quod alii quoque permulti docuerunt, in primiſque auctor Etymologici Græcorum, qui hæc iis congruentia ſcripta reliquit. Hæ ſectiones extremarum partium è cadauere ab eo fiebant, qui aliquem occidiſset: idque ſupplicii, pœnæque loco imperabatur, ſi occidiſset ex inſidiis; vt expiaretur à ſcelere, ac purgaretur. quin extrema illa membrorum abſciſsa colligebant ordine, & componebant, eaque vel ſub occiſi hominis alis, vel è collo ſuſpendebant. His non admodum diſſimilia tradit Suidas in verbo ἐμματίων. Mos, inquit, antiquorum is fuit, vt ſi per inſidias

ac frau-

ac fraudem aliquem interemiſſent, vellentq. ab eo facinore ſe purgare, extremas cadaueris cæderent partes, ex ijſque compoſitum quaſi torquem ab eius collo ſuſpenderent, qui eſſet occiſus. Quod ſi quis velit hos ita diſcordes, diſſentienteſq. ſcriptores conciliare, dicat vtrumq. factum ad expiationem peragendam abſolutè, perfectèq. hoc eſt & ex alis, & è collo ſuſpenſa illa cadaueris extrema fuiſſe. Nam Suidas ipſe paulò poſt ita rem amplius explicare pergit. Eaque diuidebant, inquit, & partiebantur, parteſq. ipſas ſub alis collocabant. quo factum eſt, vt ſectiones illæ dicerentur proprio nomine μασχαλίσματα. Sed nobis, vt dixi, nihil eſt neceſſe iſtos conciliare, modo compertum ſit, eam lacerationem illorum quoq. fuiſſe, qui occiſi per inſidias eſſent. Cum enim Deiphobus proditus ab Helena fuerit, & ex inſidijs occupatus in toro à Menelao, iure ſane naribus, alijſq. corporis extremis partibus abſciſſis, à cædis ipſius auctoribus detruncatur. Ita quippè ipſe met inſidias illas exponit Aeneæ, cauſam tantæ crudelitatis ab eo percontanti.

Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis. illa hæc monumenta reliquit.
Namq. vt ſupremam media inter gaudia noctem
Egerimus noſti, &c.
Egregia interea coniux arma omnia tectis
Amouet, & fidum capiti ſubduxerat enſem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit.

LOCVS VIII.

DE SILVIO AENEAE FILIO.

Cur dicatur poſthuma proles.

———————— primus ad auras
Aetherias Italo commiſtus ſanguine ſurget
Siluius Albanum nomen tua poſthuma proles,
Quem tibi longæuo ſerum Lauinia coniux
Educet ſiluis Regem, Regumque parentem.

Perdiligenter hic locus obſeruatus eſt à duobus viris doctis Ceſellio Vindice, & Apollinari Sulpitio apud Gell. lib. ij. cap. xvj. quibus parum hæc in Siluium Aeneæ filium conuenire videbantur: cum vel poſthumus non fuerit, vel ſi fuit, malè dicatur,

Quem

Quem tibi longæuo ſerum Lauinia coniux
Educet ſiluis Regem .

Poſthumi enim poſt obitum naſcuntur patris: verba verò illa ſignificare videntur, Aenea viuente, ac iam ſene, natum Siluium fuiſſe, & educatum .

Igitur Apollinaris Sulpitius ad declarandum anceps argumentum ſic rem explicabat . Quem tibi longaeuo, non quidem ſeni, ſed in longum aeuum, & perpetuùm recepto inter Indigetes, immortalique iam facto . Anchiſes enim, qui hæc dicebat filio, ſciebat, eum, vbi ab hominum vita diſceſſiſſet, immortalem futurum, atque Indigetem; & longo, perpetuoque aeuo potiturum . Hæc tamen interpretatio non placet Aulo Gellio. Itaq. huiuſmodi verba ſubiungit. Hoc ſane Apollinaris argutè. Sed aliud tamen eſt longæuum, aliud perpetuum : neq. Dij longæui appellantur, ſed immortales.

Ianus tamen Parrhaſius probat interpretationem illam Apollinaris, & Gellio ſuccenſet, quòd & Apollinari Sulpitio imponat iniuriam, & Virgilium indefenſum relinquat. Contendit igitur in lõgæuo etiam perpetui notionem interdum eſſe ; ſic prorſus, vt Dij ipſi dicantur à nonnullis longæui, in primiſq. ab Aeſchylo his verbis . Δαίμοσιν ἐχθρὸν, εἴκασμα βροτοῖσί τε δηροβίοισι θεοῖσιν Inuiſum Manibus ſignum, mortalibuſq., & longæuis Dijs . Quod ſi dicas Aeſchylum, Græcum poëtam, non poſſe nobis tradere latina vocabula, vel veram Latini vocabuli vim demonſtrare; reſpondet, Virgilium à Græcorum fontibus multa deriuaſſe in latinitatem nomina, & Latina feciſſe, quæ Latina non erant. quod licere, ac fas eſſe poëtis affirmat Horatius . Quis enim melius quàm Virgilius noſſe poterat, illi Græco vocabulo reſpondere longæuum apud Latinos? Hæc ergo prima eſt interpretatio Apollinaris Sulpitij, & eiuſdem à Parrhaſio tradita defenſio. De Ceſellio Vindice videamus.

Is enimuerò longè aliter ipſam poetæ ſententiam explicat : atque in hunc ferè modum . Poſthuma proles non eum ſignificat, qui patre mortuo, ſed qui poſtremo loco natus eſt. ſicut Siluius; qui Aenea iam ſene, tardo, ſeroque partu eſt editus. Ne hanc quidem explicationem adprobat Gell. non quòd illam damnet poſthumi notionem, eum, qui poſtremo loco natus eſt, ſignificantis : ſed quod ab eo deſideret hiſtoriæ veritatem. putat enim, ponitque, Siluium, patre viuente, ſuſceptum in lucem eſſe; quem multi tradiderint, natum poſt mortem Aeneæ . Sic igitur, atque his verbis hominem reprehendit . Huius hiſtoriæ auctorem nullum idoneum nominat . Siluium autem natum eſſe poſt mortem Aeneæ multi tradiderunt .

Nihilo minus tamen ſequendum eſſe putauerim Ceſellium Vindicem; id quod etiam cenſent eruditiſſimi quidam, grauiſſimiq. ſcriptores.

ptores. Nam Cranterus lib.vii.cap.x. docet poſthumum non ita ſcribendum eſſe, vt vulgo cum aſpiratione ſcribitur: ſed poſtumum; quia ſic planè ſe ſcriptum reperiſſe confirmat in antiquorum monumentis. Itaque illorum euertit firmamentum & robur, qui propterea poſthumos ab obitu parentum natos tantummodo volunt, quòd poſthumi dicti ſint, quaſi poſt humatum patrem in lucem excepti, quæ quidem etymologia, & notatio nominis deſumpta eſt à Varrone in lib.ij. de Analog. Horum, inquam, is amolitur fundamentum, dum demit aſpirationem, quæ facere videtur ſola, vt poſthumus ſit, qui poſt humationem parentis eſt natus. Contendit autem poſtumum ſine aſpiratione deduci ab aduerbio poſt, quemadmodum ab extra deducitur extimus, à citra citimus: vt nihil aliud eſſe videatur poſtumum, niſi quod poſterius eſt, aut vltimum, & poſtremum. Fatetur ipſe quidem, hanc poſtumi notionem eſſe minus vſitatam, ſed inueniri tamen apud Latinos aliquos eam vocem in illam planè ſententiam vſurpatam, è quibus neminem profert, niſi Tertullianum in lib. aduerſus Gnoſticos, vbi de ſcorpio cæleſti ſic ſcribit. Cauda erit quodcumque de poſtumo corpore propagatur, & verberat; hoc eſt de poſtremo corpore. Alterum ego addiderim auctorem Sidonium Apollinarem: qui in lib.vii. epiſtolarum poſtumam ætatem dicit pro poſteriore, ac conſequente. Addiderim tertium Apuleium, qui poſtumam dixit ſpem pro vltima, & ſuprema.

Probat hanc eandem interpretationem, ac notationem vocabuli Adrianus Turnebus in lib. xviii. cap.j. quo loco docet poſtumum non eum tantummodo dici, qui poſt obitum patris, ſed etiam qui poſt conditum teſtamentum, patre adhuc viuente, atque ſuperſtite, natus ſit; quique poſt alios liberos oriatur: atque ita interpretandum, accipiendumq. cenſet quod hic à Virgilio dicitur: vt demonſtrant verſus, qui ſubiunguntur:

Quem tibi longaeuo ſerum Lauinia coniux
Educet ſiluis Regem, Regumq. parentem:

probat Alciatus Iuriſconſult. in lib. viii. parerg. cap. xiii. affirmans in Iure ciuili accipi quidem propriè poſthumum pro eo, qui poſt humationem patris eſt natus, non tamen eſſe negandum, eum dici etiam poſthumum, qui poſt conditum teſtamentum ſit genitus, & ſuſceptus in lucem.

Accedat vltimo loco Auſonius poëta, ſuperioribus illis auctoribus teſtimonio ſubſcribens locupletiſsimo in epiſt.xvij. Supremum enim Aeneæ filium, hoc eſt poſtremo natum loco appellat hunc Siluium, quem videt à Virgilio poſthumum dici.

Vt quondam in Albæ mœnibus
Supremus Aeneæ ſatus.

Colli-

Colligamus igitur omnia,& ſtatuamus,poſthumum non ſemper eſſe qui poſt obitum patris eſt natus, ſed interdum eum eſſe, qui vltimo gignitur loco. Quod ſi diſtinguere velimus vtrumq. primum cum aſpiratione, alterum ſine aſpirationis vlla nota ſcribendum eſſe dicamus. Et quia apud Virgilium poſtuma proles eſt poſtrema, tollendam aſpirationem eſſe contendemus.

Sed hiſtoria huic interpretationi repugnat: cum Seruius, alijque apud Gellium dicant, Aenea iam mortuo,natum eſſe Siluium. Itaque illa poſtumi notio,eum, qui poſtremo natus eſt loco, ſignificans, Virgilium non vindicat reum. Vindicabitur omninò tamen ſi quod alibi diximus, hic repetamus: licere poëtæ, cum præſertim hiſtoriæ variant, vel non ita vulgò ſunt notæ, quicquid libet comminiſci. Huiuſmodi verò eſt hæc de Siluio narratio, tam ignota, tam ab hominum memoria remota, tam varia, & ſcriptorum diſcordantium opinione multiplex,vt dicat Liuius,aliquos tradidiſſe,eum, Aſcanij filium, non Aeneæ fuiſſe.

LOCVS IX.

DE GEMINIS SOMNI PORTIS.

Quid vtraq. ſignificet: & cur Aeneas, ac Sibylla dimiſſi ex eburnea ſint.

Sunt geminae ſomni portae: quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto.
Sed falſa ad caelum mittunt inſomnia Manes.
His vbi tum natum Anchiſes, vnàque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaq. emittit eburna.

Hoc poëtæ figmentum,ex Odyſſ. ix. deſumptum, expreſſumq. propemodum ad verbum, exiſtimatum eſt ab antiquis doctrinæ, ſapientiæque pleniſsimum, vt non immeritò dixerit Euſtathius, has ſomniorum portas attritas iam eſſe doctorum diſputationibus hominum, & ſcriptorum eruditione ſapientium. Earum quippe mentionem facit in Charmide Plato. Audi, inquit, ſomnium meum, ſiue ex cornea, ſiue ex eburnea porta prodierit. Commemorat eaſdem Lucia-

nus

nus his planè verbis. Illud quæſo primum dicito, vt intelligam vtrum iſtud ſomnium ex eburnea, an ex cornea porta ad te peruolarit. Quin Iulianus Cæſar nobilis ille religionis noſtræ deſertor, ac transfuga cum de ſomnio Callimachi loqueretur, quo admonitus eſt, vt poema conſcriberet, ait illud corneum fuiſſe ſomnium, non eburneum. Horatij verò illa ad hoc commentum poëtarum alluſio eſt.

————— vigilanſne ploro
Turpe commiſſum, an vitijs carentem
Ludit imago
Vana, quæ porta fugiens eburna
Somnium ducit? &c.

Conſtat ergo, prudentes, ac doctos viros exiſtimaſſe, ſub hoc inuolucro deliteſcere doctrinam, & ſapientiam. ſed quæ tandem, aut qualis illa ſit ab ijſdem diſcere nos oportet Platonicis, qui figmentum huiuſmodi ſcriptis ſuis tam ſæpe laudarunt. Et quoniam Aeneas, ac Sibylla ex eburnea porta regrediuntur ad ſuperos, non ex cornea, id etiam quærere neceſſe fuerit cur factum ſit, ne quicquam in hac diſceptatione, quam abſolutam volumus, vlla ex parte deſideretur. Portarum ergo ſymbolum, & fabulam totam Didymus ſic interpretatur. Aiunt aliqui, inquit, & quidem rectè, ſomnia caeleſtia cornibus comparari; quia cornua in ſublime contendunt; terrena vero ebori? quia elephantorum dentes obuertuntur in terram. quam interpretationem Euſtathius quoque ita confirmat, ac probat. Comparant aliqui cæleſtia ſomnia, hoc eſt vera, quæ à Dijs immittuntur, cum cornibus: quia cornua ſurſum feruntur, caelumq. petere videntur; terrena cum ebore: quia dentes elephanti terram quodammodo deſpiciunt, ac vergunt in imum. Adiungit Euſtathius ex Itali auctoritate, cornu, quod ſurſum euadit, ſignificari animi noſtri intelligentiam ſimplicem, excelſamq;: ebore, quod deorſum inclinatur, eiuſdem animi noſtri vim ſentientem, quæ nobis craſſa, & cum ceteris communis animantibus eſt. Itaque ſomnia, quæ porta exeunt eburnea, proficiſci ait à terra, hoc eſt à terrenis ſenſibus; quæ è cornea egrediuntur, ab hominis intelligentia manare, quæ celeſtis, atque diuina eſt. Illa eſſe falſa: quia inde prodeunt, vbi inconſtantia, & deceptio eſt: hæc eſſe vera; quia profluunt ex eo fonte, qui veritatis eſt capax. ita philoſophatur Euſtathius. Cui reſpondens ex altera parte Pophyrius apud Macrobium in libro primo Somn. Scip. cap. iij. latet omne verum, inquit: hoc tamen anima cum ab officijs corporis ſomno eius paululum libera eſt, interdum aſpicit, nonnumquam tendit aciem: nec tamen peruenit; & cum aſpicit, tamen non libero, & perfecto lumine videt, ſed interiecto, quod ne-

xus naturæ caligantis obducit. Atque hoc in natura eſſe idem Virgilius aſſerit, dicens.

Aſpice. namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

Hoc velamen cum in quiete ad verum vſque aciem introſpicientis admittit, de cornu creditur: cuius iſta natura eſt, vt tenuatum viſui peruium ſit. Cum autem à vero hebetat, ac repellit obtutum, ebur putatur: cuius corpus ita natura denſatum eſt, vt ad quamuis extremitatem tenuitatis craſum nullo viſu ad vlteriora tendente penetretur. Hanc nobis ex eo loco doctrinam, & philoſophiam extraxit Porphyrius, ſi minus veram, Platonicorum certè propriam, & eam, quam Virgilius toto pcëmate conſectatur.

Subiungi poſſet explanatio, quam excogitauit auctor ſiue Rhapſodus Adagiorum. Contendit enim, hoc geminarum portarum figmento id declarari, quod prouerbio dicitur: oculis magis habenda fides, quàm auribus: quodque canitur ab Horatio.

Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ
Ipſe ſibi tradit ſpectator.

Eburna quippe, qua ſignificari poſſunt ea, quæ per os exeunt ob dentium eburneum prope candorem, demonſtrari putat id, quod audimus, eſſe ſæpenumerò falſum: cornea, quæ videtur adumbrare id, quod cernimus oculis, oſtendi credit, ea demum eſſe vera, quæ nos ipſi perſpicimus.

Sed hæc iſtius interpretatio ſomnium eſſe mihi videtur ex ebore. Illi placent magis Platonici Philoſophi, Porphyrius, & Euſtathius: qui ſomniant ſapientius; cum dicunt, cornu corpus eſſe noſtrum, animæ velum; ſed ita purgatum, atque deterſum, vt obtutum, aciemque ad verum admittat: ebur idem animæ velum eſſe, corpus, ſed minimè purgatum, & craſſum adeo, vt illud traijcere mens, vltraque peruadere non queat. ſomnia vera ab intelligente anima peſtibus exterſa corporeis, apprimèque purgata, tamquam ex porta cornea clara, atque pellucida fluere: falſa à ſenſibus corporeis, atque ab anima peſtibus infecta terrenis, tamquam ex eburnea porta denſa, & corporata proficiſci. ſomnia vera, quia cæleſtia ſunt, & immiſſa diuinitus, ſimilia cornibus eſſe, quæ ſurſum aguntur in cælum: falſa, quia terrena ſunt, & à ſenſibus profecta corporeis, cum elephantorum dentibus comparari: qui ſunt curui, atque in terram deuexi.

Hæc

Hæc Platonicorum placita digniora eſſe video, quæ probentur. quia Platonicus Virgilius eſt, vt copioſius docui in primo orationum volumine orat. viij. de Virgilij Allegoria.

Sequitur vt videamus, quid cauſæ fuerit, cur Aeneam, ac Sibyllam ex eburnea porta dimiſerit Anchiſes. Marcus Antonius Muretus in libr. variar. lection. cap. vij. ſuſpicatus eſt, voluiſſe Virgilium ſignificare, talem eſſe totam illam de Inferis narrationem, qualia eſſent ſomnia, quæ ex eburnea illa porta exire dixiſſet, hoc eſt falſam, & commentitiam: idque feciſſe ſtudio ductum imitationis Homericæ.

Antiquiſſimus poëtarum Homerus, inquit, vt tecta quadam vrbanitate ſignificaret, quæcumque de Inferis ipſe ceciniſſet, talia eſſe, qualia interdum mulierculis, ac puerulis ad focum ſedentibus, aut fallendi, aut conciliandi ſomni gratia narrari ſolent; facit Vlyſſem moneri à matre, vt quam primum ſuperos repetat, quæque apud Inferos vidit mente condita retineat, vt habeat quod vxori narrare poſſit; vt tantum non apertè dicere videatur, ea eſſe, quæ propè ignem debeant commemorari per iocum. Summus autem Homericarum virtutum æmulator Virgilius aliam rationem commentus eſt, qua idem obſcurè, ac ſymbolicè indicaret. Nam cum duas hic quoque ex Homero portas feciſſet, corneam vnam, qua vera; eburneam aliam, qua falſa ſomnia mitterentur; Aeneam, ſpectatis illis Inferorum portentis, porta eburnea egredientem fecit, vt ſagacibus lectoribus ſuſpicandum relinqueret, totam illam τερατολογίαν talem eſſe, qualia ſomnia ex Inferis eadem porta exire dixiſſet. In hunc modum diuinat, & coniecturam facit de Sibylla, Aeneaque ex eburnea porta digreſſis Muretus. ſed argutè magis, quàm rectè ſic diſputat. Aliena quippe ſunt hæc ab officio poëtarum: qui quamquam falſa ſæpe proponunt, non tamen vt falſa, ſed tamquam credibilia proferunt. Non igitur in ſua ipſius cauſa ſic præuaricari Virgilium credendum eſt, vt dedita opera velit oſtendere, falſa eſſe, quæ pro veriſimilibus afferre debuit.

Prouocemus igitur iterum ad Platonicos: germanamque cauſam ab Homero repetamus. qui Nympharum illud antrum patefactum Vlyſſi duabus peruium portis fecit: vna, quæ ad Auſtrum, altera, quæ ad Boream conuerſa eſſet. priore illa patere aditum tantummodo Dijs affirmauit: poſteriore mortalibus. Aiunt ergo Platonici Latinorum, hoc eſt Virgilij tutores boni, patronique prudentes, & Platonicæ diſciplinæ periti, Homericis hiſce geminas illas apud Virgilium ſomni portas eſſe ſimiles, ac prorſus cum ijs geminas; corneam, qua veris datur exitus vmbris, Deorum

 eſſe,

eſſe, ac Manium, qui verè ſunt vmbræ; eburneam eſſe mortalium, qui craſſo, concretoque corpore adhuc impediuntur, quo minus egredi queant è cornu tenui, atque pellucido. Quare cum Aeneas, ac Sibylla nondum liberi corporibus, ſed è numero mortalium, ac viuentium eſſent, non cornea, ſed eburnea porta ex Inferis demum dimitti debuerunt.

Finis Libri Sexti.

LIBRI SEPTIMI AENEIDOS

LOCVS PRIMVS.

DE CERVO VVLNERATO.

An tanti belli cauſa hæc videatur idonea.

Ceruus erat forma praeſtanti, & cornibus ingens:
Tyrrhidæ pueri quem matris ab vbere raptum
Nutribant.

LAVDAT, & cum admiratione ſuſpicit hoc inuentum prudentiſſimi poëtæ Caſteluitrus, exiſtimatq. nihil accommodatius fieri, aut fingi potuiſſe: adeoq. reponi iubet inter ea epiſodia, quæ probantur, & decora dicuntur ab Ariſtot. in poët. cap. xv. iiſque prorſus opponi, quæ ab eodem Ariſt. illo loco reprehenduntur. Sed non animaduertit, quàm acrem hic, iratumque Virgilio aduerſarium habeamus. Nam Macrob. in lib. v. cap. xvii. (niſi fortaſſe Gellius ſit; à quo ille pleraq. mutuatus, expoſuit, venditauitq. pro ſuis) Macrobius, inquam, vulnus, & mortem cerui minus accommodatam inchoandi belli cauſam ratus, appellat hoc figmentum puerile: ingenijq. factum inopia dicit, vt vbi Virgilius Homeri ductum non habuit, defecerit, nec curſum tenuerit inſtitutum. Ipſum audiamus. Quid Virgilio con-

tulerit Homerus,hinc maximè liquet ; quòd vbi rerum neceſsitas exegit à Marone diſpoſitionem inchoandi belli , quam non habuit Homerus , laborauit ad nouum rei partum, ac ceruum fortuitò ſaucium fecit cauſam tumultus . Sed vbi vidit hoc leue , nimiſq. puerile,dolorem auxit agreſtium ; vt eorum impetus ſufficeret ad bellum . Sed nec ſeruos Latini , maximè ſtabulum Regium curantes, atq. ideo quid fœderis cum Troianis Latinus icerit ex muneribus equorum, & currus iugalis non ignorantes , bellum generi Deorum oportebat inferre . Quid igitur ? Dearum maxima educitur è caelo, & maxima Furiarum adſciſcitur è Tartaris . ſparguntur angues velut in ſcena , parturientes furorem . Regina,non ſolum de penetralibus reuerentiæ matronalis educitur , ſed per vrbem mediam cogitur facere diſcurſus . Nec hoc contenta , ſiluas petit, accitis reliquis matribus in ſocietatem furoris . bacchatur chorus quondam pudicus, & Orgia inſana celebrantur . Quid plura ? maluiſſem Maronem,& in hac parte apud auctorem ſuum , vel apud quemlibet Græcorum alium,quod ſe quereretur habuiſſe .

Ita Macrobius in Virgilium debacchatur , ipſa rerum genera perturbans,& occaſionem inchoandi belli fortuitam,ac leuem cum eiuſdem inferendi belli principe cauſa confundens . Rectè quippe Modicius ait,duo in hoc eſſe potiſſimum attendenda, & diſtinguenda ; meditandi,parandique belli cauſam , quam habuit Turnus haud leuem , & occaſionem eiuſdem inchoandi; quæ quidem occaſio, vt in pleriſq. bellis accidit, leuiſſima hic fuit , ſed pro re nata maximè idonea . Si cauſam quæramus meditandi, adornandiq. belli principem, inueniemus eſſe grauiſſimam;& eam,quæ cum excidij Troiani cauſa conferri queat; vt indicare Virgilius ipſe videtur eo verſu.

Cauſa mali tanti coniux iterum hoſpita Teucris.

Quid enim grauius,quàm pactas à ſponſis abducere,& regnum eripere dotale , quod iam in manibus eſſe videbatur?Hæc ergo fuit Turno comparandi, inferendiq. belli cauſa grauiſſima:riualis Rex , peregrinus prædo , Regni dotalis ereptio . Nam antequam vulneraretur ceruus, de Turno furente dicitur.

Ergo iter ad Regem , polluta pace Latinum
Indicit primis iuuenum ; & iubet arma parari :
Tutari Italiam; detrudere finibus hoſtem .
Se ſatis ambobus,Teucriſq. venire, Latiniſq.
Hæc vbi dicta dedit,Diuoſq. in vota vocauit ,
Certatim ſe ſe Rutuli exhortantur in arma.

Quæ dum ita feruent , ecce tibi agitatus ab Aſcanij canibus ille ceruus,vulneratur,occiditur . Itaq. non de ceruo , ſed de Regno, de Italia,de ſponſa contenditur . Atque ob hanc cauſam,non propter interitum

ritum cerui, illæ excitantur Tragoediæ, Furiæq. inducuntur, ac Dij, velut in ſcenam.

Sed quærenda tamen erat huiuſce belli tam grauibus ex cauſis iam meditati occaſio aliqua inchoandi prudens, & circumſpecta, ne Latinus inconſtans, iniquus, aut foedifragus videretur. Nulla profectò fingi potuit opportunior, veroſimilior, & decoro magis ſeruiens, quàm quæ à Virgilio in ea venatione fortuita fuit excogitata. Si enim dixiſſet, quod ab aliquibus eſt traditum hiſtoricis, belli principium ex eo natum, quòd Troiani in eas expoſiti terras, illico prædas ex agris agere cœpiſſent, occaſio quidem fuiſſet amplior, ſed quæ minus iuſtum Aeneam faceret, minimèq. pios Troianos; contra, quàm alibi dictum ſit.

Quæ ne monſtra pij paterentur talia Troes.
Rex fuit Aeneas nobis, quo iuſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior, & armis.

Multo igitur eſt id veroſimilius, magiſq. decoro conſentaneum, & moribus Troianorum, quos tam pios, & iuſtos facit; ſi dum Aeneas oppidi noui ponendis moenibus occupatur, Aſcanius ad grauiora negotia nondum idoneus, honeſta, Regijſq. digna pueris venatione in agris, ac ſiluis exerceatur; ſi dum ſic exercetur, cerui veſtigijs, & Furiæ ſtimulis excitati canes occaſionem illam pariant, quæ meditato iam, & adornato bello principium faciat.

Neque vero eſt, cur aliquis dicat, Virgilium ipſum cauſam tanti belli veram, atque præcipuam proponere cerui plagam illam, & vulnus, Aſcanij ſagittis inflictum. diſertè quippe pronunciat, incitatos fuiſſe odore cerui, ac furiali rabie inſtinctos canes:

Vt Ceruum ardentes agerent: quæ prima malorum
Cauſa fuit, &c.

Non, inquam, eſt cur aliquis putet ita Virgilium imprudentem eſſe, vt eam idoneam, ac principem totius belli cauſam exiſtimarit. Cum enim primam dicit, non potiſſimam, ſummam, aut præcipuam intelligit cauſam, quæ Turnum impulerit ad arma, & Latinum in partes traxerit inuitum; ſed occaſionem primam, quæ Turnum iam impulſum, & excitatum, ad bellum maturius aggrediendum prouocarit.

LOCVS II.

DE CATALOGO MILITVM ITALORVM.

An aliquid in eo fruſtrà ponatur.

Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemptor Diuum Mezentius, &c.

Quæſtionem hanc nobis proponit Macrobius in lib. v. cap. xv. vbi contendit multa eſſe in hoc Catalogo ſuperuacanea, adeoq. locum hunc arguit inanitatis. Vitium enim inanitatis tum deprehendi, ac eſſe dicitur in poëtis, cum aliqua ponũtur in poëmate ad nullam partem, ac rationem vtilia. Hoc erratum autem idcirco affirmat in eo Ducum Italorum Catalogo ſe reperire, quòd numerentur oppidò multi, qui exinde nihil agunt, nec in reliquo totius operis decurſu amplius commemorantur, qualis eſt Equicolus, Vmbro, Virbius, alij. Cum enim in huiuſmodi Catalogis nobiliſſimi quique recenſeantur, & principes, aliquid eos agere oportet; ne reliquo tempore otioſi fuiſſe videantur. Quæ ſi iuſta eſt, & prudens accuſatio, reprehendendus etiam erit Apollonius Rhodius inter Græcos, inter Latinos Valerius Flaccus: in quorum Catalogis longè plurimi numerantur Heroës, & quidem principes, quorum nullæ præterea res geſtæ commemorantur. Sed, vt diximus alibi, hæc poëtarum exempla Virgilium vindicare non poſſunt, atque ideo quærenda nobis eſt alia ratio; quæ oſtendat, nihil eum fruſtrà, inaniterq. dixiſſe. Igitur huic inanitati medicinam faciet Galenus idoneã; modò liber ille Galeni ſit, quo iuuenes ad bene capeſſendas artes excitantur. Is, inquam, auctor, quicumque ſit, Homeri ſtudioſiſſimus, permoleſtè fert nonnullorum audaciam, Homerum eo nomine accuſantium, quòd in ſuo Catalogo Nirea verboſiſſimè deſcribat, eiuſq. pulcritudinem multis ſanè verſibus ob oculos legentium ponat, Græcorumq. omnium formæ, dignitatique anteponat; quem tamen exinde non modò non inducit amplius, ſed ne commemorat, aut nominat quidem. Hanc, inquam, ille reprehenſionem iniquo tulit animo: excogitauitq. propterea defenſionem longè pulcherrimam, quam profectò aliqua ratione trahere poſſimus ad nos. Ait enim, illa commemoratione, & deſcriptione tã accura-

curata hominis pulcherrimi, qui poſtea deſierit in prælio apparere, voluiſſe poëtam ſapientiſſimum demonſtrare, bello, rebuſq. difficillimis tranſigendis formoſos homines, delicatos, & molles inutiles eſſe. Præſtabit opinor ipſum audire Galenum. Non niſi ſemel, inquit, huius hominis mentionem facit Homerus hoc eſt in nauibus recenſendis: quia declarare volebat, quàm ſint inutiles viri forma præſtantiſſimi, quoties illis præter formam nihil adeſt, quod ad vſum vitæ conducat. Indicat hanc eandem Homeri tuendi rationem Demetrius Phalereus: & quod de pulcritudine futili, ac rebus agendis inutili dicunt, tractatur à Platone copioſè in Dialogo, qui inſcribitur Protagoras. vbi de Alcibiade pulcherrimo adoleſcente multus eſt ſermo. perſtringitur item à Perſio in ſatyra iv.

Quin tu igitur ſumma nequicquam pelle decorus
Ante diem blando caudam iactare popello
Deſinis, Anticyras melior ſorbere meracas?

Nos ergo Galeni ductum ſecuti, ſic Macrobio reſpondeamus, Virgilium cum eos obliuione inuoluit, ac ſilentio, quorum in Catalogo recenſuerat nomina, voluiſſe fortaſſe ſignificare, homines illos inutiles fuiſſe; nec vllam belli partem pro dignitate tractaſſe. Ex hoc enim conſequens eſt; non fuiſſe amplius commemorandos: cum ipſi met, rectè, fortiterq. gerendis in prælio rebus ſuæ memoriæ, ac famæ non conſuluiſſent. Neque enim de re tam obſcura poſſumus alia ratione decernere, quàm diuinando.

Finis Libri Septimi.

LIBRI OCTAVI AENEIDOS

LOCVS PRIMVS.

DE AENEA SVOS IN DISCRIMINE deſerente.

An hoc illi fas fuerit.

Sic memorat: geminaſque legit de claſſe biremes,
Remigioque aptat: ſocios ſimul inſtruit armis, &c.

BONI officium Imperatoris ab Aenea requirunt hic aliqui, cum vident, aggeribus, & vallo nuper excitato concluſos ab eo deſeri ſocios, hoc eſt opportunos eorum iniuriæ relinqui, qui maximum exercitum, & ingentes è toto Latio contrahunt copias. Quid enim ſine duce tam pauci faciant, contra quos, vt dicitur initio libri,

———————— omne tumultu
Coniurat trepido Latium: ſæuitq. iuuentus
Effera: ductores primi Meſſapus, & Vfens,
Contemptorque Deum Mezentius vndique cogunt
Auxilia?

Quid, ſi repente adſit interea Turnus, &, quod poſtea factum eſt, valida muros obſidione circumſiſtere, vallum reuellere, naues immiſſo corrumpere tentet incendio? quo ſe præſidio tuebuntur obſeſſi? Ipſe quidem diſcedens Aeneas neminem præficit: ſed ſatis habet intra munimenta illa compellere ſuos eo cum imperio, ac lege, ne portis egredi,

egredi, neu cum hoſte comminus, ac prope confligere audeant.

Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Aeneas; ſi qua interea fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo.
Caſtra modo, & tutos ſeruarent aggere muros.

Quid ſi aliquid grauius ipſi accidat Aeneæ finitimarum adeunti gentium terras, atque ab ignotis populis auxilia flagitanti? Quanto ſane prudentius eo tempore ſibi, ſuiſque cauet Turnus, apud exercitum ipſe ſubſiſtens in Regno, Venulum autem allegans ad Diomedem, ceteroſque dimittens aliò nuncios, ad auxiliares copias colligendas.

Hanc profectò quæſtionem haud facile profligabo, niſi huic ſimilem ante proponam, & decidam aliam. Quærunt quippe qui de re militari ſedulò diſputant; an Imperatori, & copiarum Duci primario fas aliquando ſit, ipſo propemodum imperio, & gubernatione deſerta, manus cum hoſte conſerere, hoc eſt mortis adire non dubiam aleam, & exercitum in diſcrimen, periculumque proijcere. corpus enim ſpiritu vacans, & anima, exercitus eſt, Imperatore deſtitutus, vt apud Curtium legimus in lib.x. & quod egregie docet Seneca in lib.i. de Clementia, Imperator ſpiritus vitalis eſt, quem tot millia trahunt, vinculum eſt, per quod ipſa cohæret multitudo, nihil omnino futura, niſi onus, & præda, ſi mens illa imperij ſubtrahatur. Certe nomen ipſum Imperatoris ſatis ſignificat, vt docet Quintilianus, non exigere manum ipſius: imperare quippe debet, & præcipere; nec ſe mortis exponere periculo, hoc eſt, exitio totius exercitus, & Reipublicæ; quemadmodum permulta multorum exempla declararunt. Abbreuiator Trogi Iuſtinus de Epaminonda hæc ſcripta reliquit. Poſt paucos deinde dies Epaminonda deceſſit, cum quo vires quoque Reipub. ceciderunt. Nam ſicuti telo ſi primam aciem perfregeris, reliquo ferro vim nocendi ſuſtuleris, ſic illo velut mucrone teli ablato Duce Thebanorum, rei quoque publicæ vires hebetatæ ſunt: vt non tam illum amiſiſſe, quàm cum illo interijſſe omnes viderentur.

De Scipione verò Liuius ita commemorat. Pugnanti, hortantiq. Imperatori, & offerenti ſe vbi plurimus labor erat, latus dextrum lancea traijcitur: cuneuſque is hoſtium, qui in confertos circa Ducem impetum fecerat, vt exanimem, labentemque ex equo Scipionem vidit, alacres gaudio cum clamore per totam aciem nunciantes diſcurrunt, Imperatorem Romanum cecidiſſe. Hæc peruagata ſtatim vox, vt & hoſtes haud dubie pro victoribus, & Romani pro victis eſſent fecit. fuga confeſtim ex acie, Duce cæſo, fieri cœpta eſt. De Hannibale prudentiſſimo alioquin Imperatore ſcribit idem Liuius in hunc modum. Et verò Hannibal ipſe dum murum incautus ſubit, aduerſum femur tragula grauiter ictus, cecidit. tanta circa eum

fugæ,

fuga, & trepidatio fuit, vt non multum abeſſet, quin opera, ac vineæ deſererentur. Sed audiatur Polybius in lib.x. vir rei militaris,& artis Imperatoriæ ſcientiſſimus. Etenim Duce illæſo, ac ſoſpite, inquit, etiam ſi aliquando reliqua cuncta cadant, multas tamen occaſiones fortuna ſuppeditat, quibus detrimenta ex calamitoſis euentibus accepta ſarciri poſſint. Sin autem ille, perinde ac in naui gubernator, ceciderit,etiam ſi reliquæ multitudini victoriam aduerſus hoſtes largiatur, nihil tamen inde commodi prouenit; propterea quòd omnis omnium ſpes à Ducibus pendet. His omnino ſimilia præcipit Onoſiander, Græcus auctor,in Strategico cap. xxxiij.& iiſdem prope verbis. Nimirum quilibet è populo miles corporis robore ſtrenue facere poteſt, inquit: mentis autem prudentia bene conſulere haud alius facile queat. Nam quomodo ſi gubernator relicto gubernaculo, nauticis remigum operis ſe ſe immiſceat, nauem in periculo eſſe contingit, ita ſi Imperator conſilia ſuis dare negligens,ad militaria munera ſe transferat, rem vniuerſam in maximum diſcrimen adducit.

Hæ cauſæ, rationeſque videntur vincere, numquam omnino fas Imperatori eſſe manu pugnare,aut periculo vitam ſuam committere, & vincunt quidem, niſi neceſſitas aliud poſtulet. Incidunt enim interdum ea tempora, quibus nec retineri poſſit exercitus, nec parari victoria, nec Reſpublica conſeruari niſi Dux in periculum ſe, diſcrimenque conijciat. Itaque vt probanda ſint omnia, quæ ſupra dicta iam ſunt, nec Imperatori danda venia ſit, vt militares ſuſcipiat labores, & gregalium adeat pericula, eſt tamen hæc exceptio ſubiungenda; niſi exercitum plane periclitari,& rempublicam in extremum veniſſe diſcrimen animaduerterit. Tunc enim adeſſe periclitantibus, ac laborantibus debet, & nullũ,non modo conſtantis Ducis,ſed etiam fortiſſimi militis officium omittere. Ita nimirum Cæſar, nutante iam exercitu, atque in fugam conuerſo, rapto fugientis è manu ſcuto, in primam volitans aciem, reſtituit illicò prælium, quod eſt apud Florum in lib. iij.cap.x. & pulcherrimè canitur à Lucano in lib.vij.

Ipſe manu ſubicit gladios, ac tela miniſtrat:
Promouet ipſe acies, impellit terga ſuorum,
Verbere conuerſæ ceſſantes excitat haſtæ.

Quapropter haud ſemper accuſandus eſt temeritatis Alexander, quòd periculoſiſſima quæque, vt loquitur Iuſtinus in lib. xij. aggrederetur, & vbi confertiſſimos hoſtes acerrime pugnare conſpiceret, eò ſe immergeret, ſuaque non militum pericula eſſe vellet. Poſtulabat enim hoc interdum tempus, & neceſſitas, vt ab imperio ad militarem operam,laboremque tranſiret, qui vitæ periculo vix vnquam vacat.

Ex hac

Ex hac ergo quæſtione ſic profligata decerni quoque de noſtra facile poteſt. Idcirco enim reprehendi poſſe videtur Aeneas;quòd cum deſerit ſuos, & aliò proficiſcitur, ſe, ſuoſque tradat in diſcrimen. Itaque cum quærimus, an Aeneæ fas fuerit, relictis caſtris, ad auxilia ab ignotis petenda gentibus,in iter ſe periculoſiſsimum dare,quærimus illud; an Imperatori,ac Duci liceat vmquam adire periculum vitæ, atque à ſuorum gubernatione diſcedere: adeoque ſic poſſumus omnino reſpondere, quemadmodum ſupra de Duce, ſuo iudicio inter gregarios periclitante, & cum hoſte manus conſerente reſpondimus. Nam ſi deplorata quædam tempora ſint, & ea, quibus alia ratione ſuccurrere, ac proſpicere non poſsit Imperator ſuis, niſi tantiſper ab exercitu diuellatur, atque ad auxilia conquirenda ipſo etiam cum vitæ periculo diſcedat, neminem ego futurum puto tam iniquum iudicem, qui non hanc illi non modo veniam det, ſed abeundi quoque neceſsitatem imponat. Quæ profecto tempora quoniam Aeneas Imperator callidus animaduertit, non dubitauit aliquantiſper à ſuis abeſſe, periculoſum iter arripere, auxilium ab ignotiſsimis populis expoſcere. Quem enim ipſe ad tam difficile negotium allegaret? quis præter vnum Aeneam is erat, cui fidem haberent Principes, à quibus auxilium & copiae petebantur? His autem rerum difficultatibus quia non adigebatur ad abeundum Turnus, cum notiſsimus eſſet finitimis ciuitatibus, & Italiæ Regibus, ſatis habuit dimittere Venulum, alioſque legatos ad auxilia contrahenda. Huc accedit, quòd Aeneas admonitu Tyberini fluminis ad abeundum excitatur: quo minus dubitare debet de rerum euentu, magiſque ſperare, futuram ſibi certam reuerſionem in caſtra, ſuiſque interea ſecundorum præſentiam Numinum adfuturam. Sic enim initio lib. viij. Tyberis eum alloquitur.

Haud incerta cano. nunc qua ratione quod inſtat
Expedias victor, paucis aduerte, docebo.
Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
Qui Regem Euandrum comites, qui ſigna ſecuti
Delegere locum, & poſuere in montibus vrbem
Pallantis proaui de nomine Pallanteum:
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina.
Hos caſtris adhibe ſocios, & foedera iunge.
Ipſe ego te ripis, & recto flumine ducam.

Quod vero de illa dicitur Aeneæ temeritate abeuntis è veſtigio, nec vllum exercitui, caſtelloque præficientis, falſum eſſe declarant ij verſus in lib. ix. quibus Mneſtheo, Sereſtoque in eam gratiam demandata præfectura planiſsimè ſignificatur.

Hæc ſuper è vallo proſpectant Troës, & armis

Alta

Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, ponteſque, & propugnacula iungunt.
Tela gerunt, inſtant Mneſtheus, acerque Sereſtus.
Quos pater Aeneas, ſi quando aduerſa vocarent,
Rectores iuuenum, & rerum dedit eſſe magiſtros.

Cum igitur Aeneas eo temporum deprehendatur articulo, vt niſi diſcedat è caſtris, atque ipſemet auxilia conquirat, ſuorum ſaluti conſulere non poſsit, cum de diſceſſu moneatur diuinitus, cum itineris ſui ducem habeat Tyberim fluuium, cui numen ineſſe credebat; cum denique bonis illis ducibus adminiſtrandæ Reipublicæ curam demandarit, nullum prætermittit officium periti, probiq. Principis: nec plus reprehendendus videtur, quàm reprehendi ſoleant Imperatores exercitus, qui ſe in rebus accifis, deploratiſque relicto propemodum imperio, ad militaria conferunt officia, vitamque in diſcrimen obijciunt. Et quoniam ſingula iudicio permittimus Ariſtotelis, conſulendus eſt in Prolegomenis noſtris Defenſ. v. quæ huic loco præſidiũ ſuppeditabit ex circumſtantijs, quas ille poëtarũ aſſertor intueri nos iubet, cum eorum patrocinium ſuſcipimus. quod enim alioqui videtur imprudenter, & temere factum, ipſa vel loci, vel perſonæ, vel temporis ratio ab omni ſæpe temeritate, atque imprudentia vindicat. Tempus autem ac locus, vt ſupra diximus, ita poſtulabat abitionem, & periculum Aeneæ, vt imprudentiſsimus habendus fuiſſet Imperator, niſi confeſtim exceſsiſſet è caſtris, ſeque itineri quantumuis ignoto, periculoſoque commiſiſſet.

LOCVS II.

DE TYBERI SILVISQVE MIRANTIBVS.

An liceat huiuſmodi ſenſum rebus inanimis dare.

Labitur vncta vadis abies, mirantur & vnda:
Miratur nemus inſuetum, fulgentia longe
Scuta virùm fluuio, pictaſque innare carinas.

Videtur poëta cum eum tribuit ſenſum rebus inanimis, vt dicere audeat eas lætari, geſtire, mirari; videtur, inquam, ea proponere, quæ nemo credat, aut pro veriſimilibus habeat. Quis enim credere

poſſit,

poſsit, vndas, & nemora ex hoſpitum, armorum, nauium ipſarum nouitate in admirationem rapi, cum ea vis animi non cadat niſi in participes rationis animantes?

Sed meminiſſe nos oportet, poëtas rerum omnium, de quibus ipſi cogitant, quædam efficere ſimulacra, vt ampliorem legentibus, audientibus, & ſpectantibus afferant admirationem. Itaque ſi quem inuidia tabeſcentem deſcripturi ſunt, Inuidiam potius ipſam inducunt corporatam, & aſpectabilem, quæ hominem vexet, quàm dicant eundem inuidia laborare: non quòd exiſtiment eo modo melius ſe poſſe rem illam incredibilem perſuadere legentibus, ſed quòd videant, ijs ſimulacris expingi commodius, ac magis ad viuum exprimi animi ſententiam, opinionemque de re, quam tractant, ſingularem. Id videlicet etiam ſequuntur, cum dicunt, lætari arbores, mirari campos, &c. Dicunt, inquam, id factum, quod fieri nequit, ad exprimendam magis, atque ob oculos ponendam illam opinionem, & imaginem rei, quam animo conſignarunt. Hanc imaginem à poëtis informatam animo nominant aliqui Grammatici poëticam phantaſiam, in primiſque Seruius, hunc explicans, quem habemus in manibus, locum. Miratus enim ipſe, cur Virgilius ſiluas, fluuioſque mirantes fecerit, hæc ad demendam nobis admirationem adiungit. Laus Troianorum per phantaſiam quandam ex vndarum, ac nemorum admiratione veniens. Placuit hoc idem phantaſiæ nomen alteri Grammatico Lactantio, ſiue Lutatio, qui Statium commentarijs illuſtrauit. Sic enim interpretatur eum verſum Thebaidos.

Et noua clamoſæ ſtupuere ſilentia valles.

Baccharum vocibus, inquit, clamoſæ valles deſtitutæ, immolatarum pecudum mugitibus ſtupuere. Dicit poëtica phantaſia, omnem gregem in illo loco immolatum. Hæc ibi Lactantius: perinde quaſi dicat, ſtuporem vallibus tributum à Statio fuiſſe propter expreſsionem illam, quæ poëtis eſt familiaris, dicique poteſt poëtica phantaſia.

Declararunt nimirùm nobis hi Grammatici vnico phantaſiæ nomine id, quod multis ſæpe ſoliti ſumus explicare, cum dicimus, poëtas idola quædam rerum, & ſimulacra confingere animo: quæ vel inducunt inſtructa corporibus, vt cum loquentes Deos, aut homines faciunt, vel hyperbolicis quibuſdam figuris, licenter exprimunt; vt cum aliquid deſcribunt, aut narrant, nulla prorſus inducta perſona; contra plane, quàm faciant Oratores: qui ad molliendas audaciores quaſdam dicendi formas, verbi cautionem addunt aliquam: nec parietes ipſos geſtire dicunt, ſed videri geſtire, aut quodammodo geſtire. Huius ratio diſcriminis petenda eſt à fine, quem propoſuit poëtis imitatio, quæ à delectatione, quemadmodum in cap. ij. ait Ariſt. nata eſt. Fit enim hinc, vt delectationem poëta ſequatur, ex qua, &

cum

cum qua ipſa nata poëſis eſt. delectationem autem nihil eſt, quod pariat magis, quàm admiratio. quod enim eſt admirabile, iucundum eſt, inquit idem Ariſt. in cap. xxij. Et quoniam ampliorem habet admirationem ea phantaſia, & ſimulacrum rei geſtientis, ſuperiectionibus, alijſq. verborum figuris expreſſum, quàm animi ſententia eadem de re expoſita ſimpliciter, & cum vocabuli cautione prolata, poëtæ non dubitant dicere ea lætari, ac geſtire, quæ verè lætari, ac geſtire non poſſunt. Ne ipſi quidem ex antiquiſsima memoria diuini Hebræorum vates, ac Lyrici poëtæ ab hoc dicendi genere abhorruerunt. Quid enim aliud eſt illud; Montes exultaſtis ſicut arietes, & colles ſicut agni ouium?

Hoc vnum extremo loco ſubiungendum, atque ad claudendam diſputationem ponendum eſt; licere poëtis, ea, quæ fieri non poſſunt, facta eſſe dicere, vt admirationem, delectationemque maiorem aucupentur. quod decretum eſt, expoſitumque dilucide ab Ariſtot. in cap. xxiij. his verbis. Si quæ fieri nequeunt confingamus, rectè tum id factum habebit, ſi propterea artis finem aſſecuti ſimus. eſt autem eius finis, ſi hoc pacto magis admirabile eſt. Hanc ita dat poëtis Ariſtoteles veniam: quam nos in prima Defenſ. declarauimus initio. Quapropter omnis obſtruetur aditus accuſatoribus, ſi dicamus, Virgilium aſſequi multo maxime poëticæ finẽ, cum ait ſtupuiſſe ſiluas, & fluuium nouorum aduentum hoſpitum eſſe miratum. quia ſenſus ille tributus ſiluis, & fluuio maxime admirabilis eſt. admiratio vero delectationem parit; delectatio finis ipſi poëticæ propoſitus eſt. Dices tamen, quicquid ad delectationem poëta fingit, debere eſſe veroſimile, ac credibile ſaltem vulgo. At hoc figmentum nemini eſt veroſimile: cum omnes ſciant, ſiluas, & fluuios admiratione affici non poſſe. Quid hic reſponderi debeat, indicaui iam ſuprà, cum dixi, ea quæ his hyperbolis finguntur, non fingi à poëtis tanquàm veroſimilia, & credibilia, quemadmodum finguntur ea, quæ narrantur, aut aguntur in fabula, & poëmatum syntheſi; ſed proponi tanquam ea, quæ magis rem exprimunt, & enargiam habent. Non enim, cum dicunt fluuium admiratum eſſe, volunt id vulgo credi, ſed intelligi, rem, de qua loquuntur, ita mirabilem fuiſſe, vt potuerit admirationem etiam afferre fluuio, ſi ea vi, & ſenſu fuiſſet præditus. Contrà vero cum dicebant, Harpyias eſſe locutas, volebant id vulgo credi: quia cernebant populum inſana tunc imbutum ſuperſtitione, figmentis illis facile fidem habere.

LIBRI

LIBRI NONI AENEIDOS

LOCVS PRIMVS.

DE NAVIVM TROIANARVM metamorphoſi.

An ſupra fidem ficta videatur; & quibus expoſita calumnijs ſit.

------------------- vos ite ſolutæ,
Ite Deæ pelagi: genitrix iubet. & ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis:
Delphinumq. modo ſubmerſis æquore roſtris
Ima petunt. Hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoq. feruntur,
Quot prius aeratæ ſteterant ad littora proræ.

ANTIQVISSIMA eſt huius loci reprehenſio, iam inde ab ijs inchoata temporibus, quibus Grammatici Virgilium terere manibus, & commentarijs illuſtrare primò cœperunt. Sic enim ſcriptum reliquit Seruius, hos verſus interpretans. Figmentum hoc, licet poëticum ſit, tamen quia caret exemplo, notatur à Criticis.

Sed noui ſubinde Cenſores ita locum eundem exagitarunt, vt difficillimum nobis hoc patrocinium fecerint. Satis ego tamen habebo reſpondere Caſteluitro: qui omnium opinor Criticorum nomine

Virgilium in ius vocat, & eam de integro antiquorum excitat accuſationem, quam commemorat Seruius: ſed tractat fortaſſe pluribus, ac magnificentius, quod ab ijs ieiune perſtrictum, & quàm pauciſſimis indicatum erat. Non enim illi ſatis eſt dicere, non licuiſſe Virgilio eam fingere metamorphoſim, cuius exemplum non extaret aliquod apud antiquos, ſed profert præterea iuſtiſſimam accuſationis cauſam ex Ariſtotele: rationeſque colligit omnes, quæ ad hoc epiſodium expungendum videantur idoneæ.

Pugnat ergo primum Ariſtotelis auctoritate: qui cap. vij. poëtices affirmat, illud hominibus eſſe credibile, ac veroſimile, quod ſciunt aliquando factum fuiſſe, id incredibile, quod ſciunt non eſſe factum. In Tragœdia, inquit Ariſtoteles, vera nomina retinentur. cuius rei ratio eſt, quia credibile illud eſt, quod fieri poteſt: quæ verò nondum facta fuiſſe ſcimus, fieri profectò poſſe, parum credimus. Quibus ex verbis demonſtrare ſe putat Caſteluitrus, hic erraſſe Virgilium: cum diuinitus id factum comminiſcatur, quod factum fuiſſe numquam legitur in fabulis. Quis enim audiuit vmquam, arida ligna in Deas eſſe conuerſas? Saxa Deucalionis in homines, ebur in Pelopis humerum eſſe mutata, dicere quidem auſi ſunt fabularum auctores: huiuſmodi vero res inanimas diuinitate donatas eſſe, & in Deos conuerſas, dicere non ſunt auſi. Huic Ariſtotelis auctoritati aliquot præterea rationes adiungit ductas ab imprudentia poëtæ, res inter ſe pugnantes illo figmento coagmentantis. Nam primo quidem Iuppiter ipſe Berecynthiæ reſpondens, petenti, ne naues illæ

---------- curſu quaſſatæ vllo, neu turbine venti
Vincantur,

planiſſimè, diſertiſſimeque confirmat, eas ſe non poſſe ſartas, tectaſque in perpetuum præſtare, aut impedire, quò minus mortali manu compoſitæ carinæ tempeſtatibus hauriantur, ac finem habeant.

O genitrix quò fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ immortale carinæ
Fas habeant? certuſq. incerta pericula luſtret
Aeneas? cui tanta Deo commiſſa poteſtas?

Et tamen ille idem Iuppiter, qui hæc ſe præſtare non poſſe profitetur, multo promittit ampliora, & ipſam lignis aridis, ac prope iam corruptis pollicetur diuinitatem.

Immo vbi defunctæ, finem, portuſq. tenebunt
Auſonios olim, quæcumque euaſerit vndis,
Dardaniumque Ducem Laurentia vexerit arua,
Mortalem eripiam formam, magnique iubebo
Aequoris eſſe Deas.

Quàm ergo pugnant hæc inter ſe! non poſſe naues, incolumes præſtare,

ſtare, aut vindicare ab interitu, poſſe tamen eaſdem Deas facere.

Secunda ratio contendit, figmentum hoc, & epiſodium eſſe fruſtra excogitatum, nec quicquam poëmatis conſtitutioni conferre: cum neque coagmentet, neque ſoluat ſyntheſim, ac fabulam ipſam, nec aliud addat ijs momentum rebus, quæ tractantur in opere.

Tertia, dictorum, verborumque non ferendam repugnantiam demonſtrat, hoc modo. Pollicetur Iuppiter, Deas marinas ſe facturum ſingulas omnino naues, quæ tempeſtatibus ereptæ peruenerint in Italiam, eòque Troianos importauerint, vt paulo ante vidimus. At aliquæ naues, certè vna, qua vectus eſt Aeneas ad Euandrum, quæque abeſt, dum à Turno incenduntur reliquæ, & diuinitus conuertuntur in Nymphas, non ea donatur diuinitate, quæ ſingulis omnino promittitur à Ioue.

Quarta ratio reprehendit nominatim translatum audax, & loquendi formam inſolentem, quæ Parcas facit nentes, & ſuccidentes nauium fila; perinde ac ſi naues illæ quædam eſſent animantes. Nemo quippe legit vnquam in antiquorum monumentis, Parcas aridorum lignorum, lapidumue nere, aut ſuccidere vitam: & tamen dicere non dubitat Virgilius.

Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant; cum Turni iniuria Matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas.

Alia præterea ſunt, quæ diſſerit aduerſus Virgilium Caſteluitrus: ſed prætermittere libet; quia non tantum videntur habere robur, ac vim, vt euerti facili negotio non queant. Iis autem, quæ propoſita ſunt, ſic ego reſpondeo per partes, ac ſingillatim.

Ariſtoteles ait quidem eo loco, illa nobis incredibilia videri, quorum ſimile nihil factum accepimus: ſed tradit etiam illud in cap. xxiij. eſſe confugiendum ad famam, cum aliquid effingere volumus ſupra modum, rationemque communem; vt qui legunt, audiuntque figmentum incredibile, fidem ſaltem habeant famæ, quæ ſic vulgauerit. Hoc ergo cum probe noſſet Virgilius, intelligeretque, metamorphoſim illam nauium abhorrere à communi ratione, ac modo fingendi, aduocatis Muſis, à quibus illud inauditæ rei miraculum fama vulgatum apud antiquos accipere ipſe potuiſſet, reddit veroſimile, quod alioqui fuiſſet incredibile.

Quis Deus, ò Muſæ, tam ſæua incendia Teucris
Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. priſca fides facto, ſed fama perennis.

Id quod etiam aliàs facit in catalogis, multos enumeraturus, quorum nomina illi cognita eſſe non poterant, niſi ea accepiſſet à Muſis, quarum, & inſtinctu canere, & familiaritate vti poëtæ credebantur.

Hinc enim fiebat; vt crederent facilè legentes; poëtam aliquid ab antiqua fama traditum ſcire beneficio Muſarum, quod ceteri prorſus ignorarent.

Sed tamen fingi non debuit, dicet aliquis, id fama tradi, atque à Muſis dici, quod nè à Dijs quidem ipſis aliquando factum diceretur fuiſſe, aut fieri poſſe putaretur. quaſi vero neceſſe ſit, idem omnino factum eſſe, vt fieri poſſe credatur. Satis erat antiquis, id ex fabulis eſſe compertum, homines à Dijs fuiſſe ſępe conuerſos in arbores, arbores ipſas in homines; vt credibile putarent, iiſdem Dijs eam tributam eſse facultatem, quæ Deas facere poſset ex nauibus.

Atque hoc prorſus voluiſse ſibi crediderim Ariſtotelem in cap. illo vij. cum ait, ea eſse incredibilia, quæ numquam facta fuiſse ſcimus. puto, inquam, voluiſse, id nos exiſtimare fieri non poſse, cuius aliquid genere ſaltem ſimile factum non ſit. At multa huic nauium metamorphoſi genere ſimilia facta diuinitus exiſtimaſse veteres illos, & ſuperſtitioſos homines, docent fabulæ; quæ admirabiles, atque incredibiles quaſdam celebrant mutationes lapidum, aliarumque rerum inanimarum in homines. Neque enim illi de Dijs ſuis opinionem ita reſtrictè parcèque conſignarant animo, vt crederent eos non poſse ex rebus inanimis Nymphas, ac Deas marinas facere, qui ex iiſdem nullo negotio facerent homines. nec tam excellentem Deorum, Dearumque ſuarum naturam eſse intelligebant; vt plus putarent eſse, Nymphas è lignis procreare, quàm è lapidibus homines extrudere. facere quippe ex lapidibus hominem, & ex iiſdem facere Nympham, ac Deam, nobis quidem genere ſimilia non ſunt, qui rectè de diuinitate iudicamus, ſed antiquis erant genere ſimilia, qui opiniones de Dijs informauerant animo craſsas, & adipales.

Dicebat deinde hic Cenſor in prima illa ſua, quam expoſuimus, ratione, non conſtare ſibi poëtam: cum canat, Iouem non poſse naues ſeruare, quas poſſit facere Deas. ſed redigere ſibi debet in mentem, hoc etiam antiquos exiſtimaſse: fata ſupra Iouem eſse; neque illum poſse fata peruertere, aut immutare. Sunt Regibus ſerui, aiebat Philemon, Rex ſeruus eſt Deo, Deus neceſſitati. & Herodotus, præſtitutam ſortem ne Deo quidem fas eſse, dixit, effugere. Quin Seneca ipſe tam ſapiens, in libello de prouiden. cap. v. huic antiquorum opinioni ita ſubſcribit. Eadem neceſſitas, et Deos alligat: irreuocabilis diuina pariter, atque humana curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor, ac rector ſcripſit quidem fata, ſed ſequitur. ſemper paret, ſemel iuſſit. Concinit Lucanus in libro ſecundo.

Finxit in æternum cauſas: qua cuncta coërcet,
Se quoque lege tenens.

Cum ergo neceſse haberet Iuppiter fatis parere; à quibus decretum

iam erat, vt naues illæ tandem aliquando perirent, non poterat eas ab interitu vindicare; quod vetabant fata; poterat tamen facere Deas, quod eadem fata patiebantur. Sed pugnant hæc inter ſe; Iouem condere fata, & eundem Iouem ſubeſſe fatis. pugnent, vt cetera ſuperſtitionis antiquæ dogmata: non tamen hinc ſequitur, à Virgilio pugnantia fingi, qui ſuæ ſuperſtitioni congruentia, & conſentanea dicit: ſed tantum conſequens eſt, antiquos locutos eſſe pugnantia de Dijs, quod & dandum, & clara voce profitendum eſt.

In ſecunda ratione contendebat, commentum illud eſſe ſuperuacaneum: cum eius vi neque ſoluatur fabula, neque colligetur. Cui quidem criminationi (quoniam obijcitur idem) ſatis credo, reſponderi poſſet, repetendis ijs, quæ de Atlantis illa deſcriptione diximus in lib. Aeneid. iv. cum præſertim hoc epiſodium non à veroſimili modo, quod eſſet ſatis, verùm etiam ex neceſſario naſci videatur. Nam quia diuinitus illæ naues tam ſæpè fuerant in itinere ex tempeſtatibus ereptæ, quia erant ex ſacris illis Berecynthiæ trabibus cõtextæ, quia Aeneam iam, Troianoſq. in littus expoſuerant ab oraculis deſignatum, emeritis quaſi ſtipendijs, præmium repoſcere videbantur. Conſentaneum ergo rationi erat, non ſic eas perire, atque putreſcere, quemadmodum intereunt, & corrumpuntur ceteræ; ſed laboris ſui fructum aliquem capere diuinum, atque immortalem, illi ſimilem, quem cepit Argo nauis: quam itinere à Dijs deſignato perfunctam fabulæ iam collocarant in cœlo. In quo ſanè Virgilius antiquorum illa figmenta longè vincere videtur; cum non inter ſidera referat, aut in ſidera commutatas velit naues ſuas, quod iam vſitatum erat, ſed euentu admirabiliore faciat Deas, quod à nemine fuerat excogitatum. Eſſe quippè fingendum quod admirabilius eſt, diximus ex Ariſtotele ſupra. Confirmo itaque hoc epiſodium eſſe neceſſarium, & cum alijs appoſite fabulam, ac conſtitutionem poẽmatis illigare. Illud enim Ariſtoteli eſt epiſodium neceſſarium, quod maximè congruens, & conſentaneum eſt, vt diſputauimus in lib. iv. de Atlantis deſcriptione.

In tertia ratione requirit idem Cenſor numerum nauium, quæ conuertuntur in Nymphas. Non enim hic numerus videtur conſtare; cum abſit Aeneas aliqua naui ſine dubio vectus ad Euandrum. Sed liberabo illum iſta ſuſpicione diuinando quod aliter ſcire, ac cognoſcere non poſſum. Sic enim animum induco meum; eam nauem, quæ vexit Aeneam, redijſſe in portum, atque vnà cum ceteris incendio corruptam fuiſſe. Aeneas enim ab Euandro digreſſus, in Etruriam terreſtri perrexit itinere: reuertitq. demùm ad ſuos cum ea claſſe, quam ei Tyrrheni comparauerant. Ad hæc: ea nauis, quæ vexit Aeneam, non ex Idæ trabibus Berecynthiæ ſacris contexta fortaſſe fuerat, ſed in Si-

ciliæ littore tunc fabricata, cum multæ ſunt incenſæ à Troianis illis ſeminis in furorem actis.

In quarta ratione audacem, inſolentemq. loquendi formam irridet, vtque magis irridendam proponat, poëtæ calumniam imponit, fingitque eum feciſſe Parcas nentes nauium vitam, & ita locutum.

——————— & debita Parcæ
Fila legunt:

cum ille multo ſapientius dixerit.

Ergo aderat promiſſa dies, & debita Parcæ
Tempora complerant.

Parcam enim hoc loco appellauit eam neceſſitatem intereundi certo quodam tempore, quàm omnibus rebus credebant impoſitam. Exiſtimarunt enim veteres illi, omnia, quæ orirentur, ſiue animalia eſſent, ſiue plantæ, aut etiam ædificia, & vrbes, non modò ſuum habere Genium, à quo regerentur, verum etiam ſub fati, Parcarumque eſſe poteſtate: quas idcirco multi dixerunt eſſe filias neceſsitatis. Voluerunt adeo eſſe tres per tria tempora diuiſas, vt hanc fabulam interpretatur Ariſtoteles, ſiue auctor libri de Mundo: quarum vna res præteritas, altera venturas, tertia præſentes ſignificaret; earumq. omnium euentum, ac finem certo tempore neceſſarium Parcam appellarunt. Id ergo ſibi voluit Virgilius, cum dixit Parcas cõpleſſe tempora debita nauibus; aduenisse nimirum præſtitutam à fato diem, quæ illis aliquando tandem imponeret neceſſariò finem. Quare nulla ſunt fila, quæ ducant nauibus apud Virgilium Parcæ, ſed complent tempus vnicuique rei etiam inanimæ circumſcriptum. Quamquàm enim idem re ipſa videtur eſſe ſuccidere tempus, ac ſuccidere filum, ratio tamen vna, & forma loquendi conuenit in animantes ſolum, altera cadit in omnia propter opinionem illam antiquorum.

LOCVS II.

DE MELIORI PARTE DIEI.

Quænam ſit: & quàm in ea deſignanda Scriptorum ſententiæ varient.

Nunc adeo quoniam melior pars acta diei,
Quod ſupereſt, læti, bene geſtis corpora rebus,

Procurate

Procurate viri: & pugnam ſperate parati.

Quia Turni verba ſunt hæc,nauibus incenſis,exultantis, ac de vallo, muriſque Troianorum aggrediendis,reſciudendiſque,cogitantis, dubitarunt Grammatici quid ſibi vellet cum diceret, præteritam iam eſſe meliorem partem diei.

Antequam de re quicquam ſtatuamus, illud ex antiquorum vſu repetimus quod maximè poſsit hunc locum illuſtrare: duplicem apud eos fuiſſe diem, vt eſt apud Gell. lib.iij. cap.ij. vnum in horas,hoc eſt in partes diuiſum æquales viginti quatuor; qui dies artificialis eſt: alterum, qui ortu,occaſuq. ſolis continebatur, in horas & partes diſtributum duodecim, & quidem inæquales; qui dicitur naturalis. Neceſſe enim erat has partes duodecim nunc augeri, nunc minui ſingulas,pro lucis ipſa,intra quam continebantur,varietate. Harum ergo duodecim horarũ diei naturalis, quæ hiberno tempore breuiores, æſtiuo longiores erant, ſex omnino toto anno negotijs tranſigendis dabantur, & labori; aliæ ſex quieti, balneo, conuiuijs, procurationi corporis tribuebantur:id quod Martialis expreſsit in lib.iv.epigrammate illo nobili, & ab omnibus iam in hanc ſententiam producto, ſemperq. producendo; quia rem digito deſignat in hunc modum.

Prima ſalutantes, atque altera continet hora;
Exercet raucos tertia cauſidicos.
In quintam varios extendit Roma labores:
Sexta quies laſſis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palæſtris.
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima eſt Eupheme meorum,
Temperat ambroſias cum tua cura dapes.
Et bonus ætherio laxatur nectare Cæſar,
Ingentique tenet pocula parca manu.
Tunc admitte iocos. greſſu timet ire licenti
Ad matutinum noſtra Thalia Iouem.

Significatum eſt idem breuiter ab incerto poëtâ in epigrammatis Græcorum,pulcherrimo ſane diſticho.

Ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται. αἱ δὲ μετ᾽ αὐτὰς
Γράμμασι δεικνύμεναι, ζῆθι λέγουσι βροτοῖς.

Quos verſus Volaterranus haud omnino bene ita Latinos facere conatus eſt.

Sex horæ tantum rebus tribuuntur agendis.
Viueque poſt illas. littera Zetha monet.

Exiſtimauit nimirum, nihil aliud auctorem ſibi velle, niſi nos à ſexta Græcorum littera ζῆτα, quæ ſeptimum ſignificat numerum, dictaq. videtur à ζῆν, quod eſt viuere, admoneri, vt poſt horas ſex negotijs,

curiſq. tributas,viuamus, hoc eſt procuremus corpus, & otium, requietemq. capiamus. Id ſanè verum aliqua ex parte eſt. Sed nec fideliter Græca vertit, nec ſatis aſſequitur poëtæ conſilium, qui hoc monitum non vult nobis tradi tantum à littera ζῆθι, ſed à ſequentibus etiam litteris,quibus aliæ demonſtrantur horæ. αἱ δὲ μετ᾽ αὐτὰς γράμμασι δεικνύμεναι, Itaque videtur auctor ſcripſiſse diſtichon illud in horologium aliquod, vbi primæ ſex horæ ſcriptæ ſex Græcorum notis arithmeticis eſsent, α β γ δ ε ς, aliæ ſex cõſequentibus ordine numeris; quorum primi quatuor ſunt ζ η θ ι, quas litteras ſi componas, efficies ζῆθι, & viue ſignificabis. Non ergo dicendum fuit, ζῆθι tantum nos admonere,vt viuamus,ſed litteras etiam proximè conſequentes.Rem adeo vidit melius,expreſſitq. fidelius ſententiam Alciatus hoc modo.

In ſextam labor vſque horam. nam quæ inde notantur
Litterulis, vitæ commoda habere iubent.

Expreſſit inquam ſententiam melius,ſed tamen in verbis ſolutior eſſe voluit, ac licentior.Quare viris doctiſſimis,& Græcæ linguæ ſcientiſſimis, cum ſententiam, tum ſingula etiam verba placuit Latinè ſic reddere.

Sex horae ſat ſunt operis, quæ deinde ſequuntur
Ordine, litterulis viue notant homini.

Quibus in hunc modum expoſitis, profero Adriani Turnebi primam interpretationem in Aduerſ.lib.iij.cap.xiv.qui meliorem diei partem cenſet nihil aliud eſse,niſi maiorem. Maior,inquit, pars è duodecim horis, ſeptem primarum eſt: quæ cum exactæ ſunt, maior, & melior pars acta eſt: ſed multo magis cum exactæ ſunt octo, vel nouem, vel decem horæ, vt cum aduеſperaſcit,quod tempus Turnus ſignificauit: tamen exacta ſeptima hora maior pars acta eſt, vel teſte locupletiſſimo Iuriſconſulto Paulo, qui ita ſcribit. Cuiuſque diei maior pars eſt horarum ſeptem primarum diei,non ſupremarum.Ita Turnebus hunc locum interpretatur, ratus, quod eſt, hic eſse ſermonem de die illo, quem Romani diuiſerant in partes duodecim. Itaque totam cauſam, cur ab hora ſeptima, diei pars reliqua ſit deterior, confert in veſperam,quæ appropinquat,appetitq. paulatim: perinde ac ſi dicat,illam eſse meliorem diei partem,quæ eſt maior;illam deteriorem, quæ reliqua eſt, & minor.

Altera interpretatio eſt Alciati Iuriſconſulti. Qui explicat rem amplius, cauſamq. nobis locupletiorem demonſtrat, cur reliqua diei pars deterior ſit, præterita melior, ſiue diem illum horis conſtantem inæqualibus, ſiue compoſitum ex paribus intelligere velis. Sic enim ipſe Pauli Iuriſconſulti locum eundem ex tit. de verbis ſignific. paulo ante productũ explanat, vt ſignificet,eum velle,partem diei reliquam eſse deteriorem,quia minus accommodata rebus agendis eſt, ſiue il-

la ma-

la maior ſit, ſiue minor. fieri quippe poteſt, vt ſi ex eo die, qui conſtat horis viginti quatuor, totum illud ſecernamus temporis ſpatium, quo ſol terras illuſtrat, inueniamus eſſe diuiſum in horas quindecim æquales è quatuor illis, & viginti. Tum verò contendit primas ſex, aut ſeptem horas eſſe maiorem partem, hoc eſt meliorem; quia reliqua pars diei, quamquam maior eſt, eſt tamen deterior, nec rebus agendis tam opportuna. idque ſibi voluiſſe ait Paulum Iuriſconſultum, cum dixit. cuiuſque diei maior pars eſt horarum ſeptem primarum, non ſupremarum. Cum enim hunc Pauli locum protuliſſet, hæc adiunxit verba, quæ dilucide id, quod diximus, explicant. vt meritò ſequens pars, inquit, licet longior, tamen minor à Iuriſconſulto exiſtimata ſit: quòd veſpere non ita vegeti, promptique, ſicut mane ſumus. & hanc poëta noſter Virgilius meliorem vocat. Heſiodus quoque, qui maturius manè operetur, tertiam operis partem conficere ait. Qui ergo à meridie ad occaſum opus faciet, dimidiam operam preſtitiſſe non dicitur, nec diurnæ mercedis dimidium meritò conſequetur. Hactenus Alciat. meliorem diei partem non tam maiorem intelligens, quam matutinam; quæ melior eſſe videatur.

Tertiam interpretationem apud Nonium Marcellum inueni: quæ, quoniam & videtur acutior, & ſcriptoris eſt antiquiſſimi, erit procul dubio ceteris anteferenda. Cenſet ergo Marcellus in cap. i. de compendioſa doctrina, primam diei partem à Virgilio dictam eſſe meliorem, ex viuentium ætate animalium deſumpta metaphora. Aetatis enim melior ea pars eſt, quæ poſteriores antecedit, quæque nacta nomen eſt iuuentutis. In ea quippe vires non modo vigent, ſed augentur, & creſcunt: adeoque cum ceteris comparata partibus, quæ deteriores ſunt, & melior, & optima dicitur ab eodem Virgilio.

Optima quaque dies miſeris mortalibus ægris
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Meritò itaque poſteriorem ætatem, quæ iuuentutem ſequitur, idem Marcellus appellat malam. malam enim docet ab antiquis dictam eſſe ſenectutem, in primiſque à Plauto in Amphitr. *An mala ætate vis male mulctari exemplis omnibus?* & à Turpilio Comico. *Miſerum puto, ſi etiam iſtuc ad malam ætatem acceſſit mali:*

Cum ergo ſenectus ætas malà dicatur, iure iuuentus ipſa bona, ſiue melior dicetur ætas: & prior diei pars, quæ videtur quædam eſſe iuuentus lucis, melior dici debet, quàm partes eiuſdem lucis poſteriores. Operæ pretium eſt, ipſa Nonij Marcelli verba proferre. Bonam ætatem quoque dicimus adoleſcentiam, vel iuuentutem. inquit M. Tull. de ſeneƈt. Quod ſi ipſis voluptatibus bona ætas fruitur libentius, primum paruulis fruitur rebus. Nam prudentiſſimè noſter

Maro

Maro diei partes primas quaſi eius ætatem puberem meliorem dixit in lib. ix.

Nunc adeo melior quoniam pars acta diei.

Hæc eo loco Marcellus tradidit, quæ id maxime confirmare queunt, quod ab Alciato dicitur de matutinis horis multò magis accommodatis, opportuniſque ad res agendas, quàm pomeridianis, & veſpertinis. Nam qui primas illas horas meliorem diei partem, & quaſi diei iuuentutem appellat, demonſtrat haud dubiè eam partem eſſe, quæ negotia quaſi iuuentus quædam acerrimè tranſigat, reliquas conſequẽtes eſſe eas, quæ à curis alienæ grauioribus ſint, & tamquàm otio quodam, ac ſenectute tabeſcant. Quod ſi miretur quiſpiam, nec facilè credat, à Virgilio, qui tam verecundis vtitur metaphoris, diem dici iuuenem, aut ſenem; meminerit neceſſe eſt, ab eodem Virgilio diem tumulo etiam condi, componique ſepultura cum occidit,

Ante diem clauſo componet veſper Olympo.

Saepe quippe apud Latinos componere eſt humare, ac ſepelire. atq. hanc ſequutum opinor metaphoram Statium cum dixit in Theb. x.

Cond iderant iam vota diem.

LOCVS III.

AN VERA SINT QVAE DE PVERIS GELV duratis in Italia, commemorantur.

Non hic Atridæ, nec fandi fictor Vlyſſes.
Durum à ſtirpe genus. natos ad flumina primum
Deferimus, ſæuoque gelu duramus, & vndis.

Ita Numanus ille; cui Remulo cognomen erat, in Troianos vallo circumſeptos inuehitur: & quia falſa gloria videtur inſolenter efferri, facit vt multorum pateat reprehenſioni Virgilius. Dicunt enim, illum morem Germanis, ſiue Celtis, Spartanis, ac Liguribus fuiſſe proprium; qui filios primum natos, fluminibus, ac frigidis aquis durabant; non Italis, & ijs, qui degebant in Latio. De Liguribus commemorat hoc Poſſidonius, & Ariſtoteles, vt docet Petrus Victor. lib. xxxiv. var. cap. ij. De Spartanis Seneca in lib. Suaſoriarum primo. Omnibus, inquit, ſua decora ſunt. Athènæ eloquentia inclytæ habebantur: Thebæ ſacris, Spartæ armis. Eurotas amnis hanc circumfluit; qui pueritiam indurat ad futuræ militiæ patientiam.

Confirmat

Confirmat eadem de Spartanis Plutar. in Lycur. De Germanis ſcripſit hoc Galenus in lib. primo de valetudine tuenda, eum morem conſtantiſſimè reprehendens. Quis noſtrum, inquit, pateretur puerum tum primùm natum, & calidum adhuc ad fluuium deferri, ibique, quemadmodum fieri dicitur à Germanis, tamquam ferrum candens ſic aquis demergi ad naturæ vim explorandam, corpuſque reddendum robuſtius? Ità Galenus. Verum alij non hanc Germanis fuiſſe cauſam dicunt, cur demergerent infantes: ſed quod explorare vellent coniugum fidem, & ex ea demerſione diſcere, incorruptine, ac puri partus eſſent, an adulterini, & ſpurij. Scuto enim, ſtatim vt nati eſſent, exceptos pueros imponebant in Rheno. quod ſi ſcutum cum infantulo fluitaret, nec mergeretur, illum pro vera, & germana ſobole habebant, ac educabant. ſin autem abſorberetur profundo, ſpurium exiſtimabant fœtum, ac propterea, non tollebant, ſed abripi fluctibus, ac mori ſinebant in fluuio. id quod breuiſſimè perſtrinxit Claudian. in Rufin. lib. ij.

Et quos naſcentes explorat gurgite Rhenus.

Amplius quippe de tota re ignotus auctor in lib. primo Græcorum Epigrammatum luculentis explicauit verſibus, quos fecerunt Latinos Ioannes Baptiſta Pius, & Ianus Parrhaſius. Placet vtriuſque interpretationem hìc ponere, ac primo quidem Ioannis Baptiſtæ Pij.

Audaces rapido Celtæ noua pignora Rheno
Explorant. non hos genitrix prius vbere largo
Alma fouet, vitreas fluuij quàm venit ad vndas.
Lympha nouum capit alma genus: quod remigis inſtar
Vmbo regit, fluidique effulcit corpus alumni:
Et fœtum ſic vnda probat, lectumque iugalem
Damnat adulterij, fœdo ſi decolor igne.
Poſt dubios genitrix caſus memor Ilithiæ
Ancipitis, fulcit gelidis in fluctibus ortum
Anxia deſpiciens cui mobilis annuat vnda.

Ianus vero Parrhaſius paulo aliter eoſdem verſus Latinè vertit, videturq. totam epigrammatis ſententiam magis contrahere.

Audaces rapido dubios in gurgite partus
Explorant Celtæ, donec dijudicet vnda.
Hæ numquam capiunt gentes noua pignora matrum,
Quàm prius imponant clypeo. tum flumina monſtrant
An genus obliquum fuerit. poſt mater ad vndas
Egelidas tendit, natos viſura recentes,
Et ſuſpenſa timet Cenſoris flumina Rheni.

Idem plane Celtarum inſtitutum Iulianus Cæſar Apoſtata in epiſt. ad Maximum indicat, explicatque ad hunc modum. Non eſt Rhenus

iniquus

iniquus aduerſus Celtas, demergens adulterinos partus, legitimos ſubleuans. ita enim repetit poenas violati tori. Meritò itaque Nonnus in Dionyſiacis Rhenum dixit ἐλεγχέγαμον iudicem, vindicemque coniugij. Hæc, inquam, omnia demonſtrant, illam Celtarum conſuetudinem, & perantiquum morem eò ſpectaſſe, vt exploraretur coniugum fides, non vt pueri durarentur frigidis aquis. Fieri tamen potuit, vt ea demerſione ſequerentur, & agerent vtrumq; hoc eſt, vt explorarent genuinos partus, & eoſdem frigidis aquis durarent, redderentq. ad vſum militiæ robuſtiores. Vtcumq. res fuerit de Germanis, aliarum profectò gentium iſtum morem fuiſſe contendunt proprium, non eorum de quibus loquitur tam glorioſè Numanus. ex quo ſequi volunt, imprudenter, & ſupra quàm poëtis liceat, mentitum eſſe in ea concione Virgilium. Reſpondent nonnulli, fas eſſe poëtis, aliquos certarum gentium mores ad eas nationes transferre, quæ illis moribus non vtantur. idque factum dicunt à Statio: cum in lib. Silu. iv. Silu. vj. non dubitauerit Hannibalem appellare Regem, qui Carthagine in libera ciuitate natus eſſet: vbi nullus creandorum Regum erat mos, ſed Magiſtratuum, & Præfectorum.

Mox Naſamoniaco decus admirabile Regi.

Sed quia Statius Regem dixit eum, qui regeret exercitum, more Latinorum, apud quos ſinguli Præfecti, Rectoreſq., immo etiam magiſtri, inſtitutores, præceptoreſq. dicuntur reges, vt eſt apud Horatium,

Acta non alio rege puertia,

quia, inquam, in hanc ſententiam Statius Hannibalem appellauit Regem, nec alium afferunt auctorem idoneum, qui doceat, ad alias gentes transferri poſſe nationum aliquos mores, & inſtituta propria, dixerim ego potius, Virgilium nihil eſſe commentum ex ingenio, ſed tradidiſſe pro comperto quod obſcurè, dubièque circumferebatur. Strabo quippè confirmat in lib. v. Romulum, ac Remum in Tyberim fuiſſe proiectos ex quadam eius regionis conſuetudine perantiqua. Id ergo cum diceretur, & obſcura fama vulgatum eſſet, ſatis Virgilio fuit, vt faceret ita gloriantem Numanum, & caneret verſibus, ijs temporibus tam antiquis ſolitos fuiſſe illos Italiæ populos demergere pueros, qui poſtea Romulum, & Remum expoſitos ex ea conſuetudine in Tyberim proieciſſent.

Itaque vt reſpondeam ijs, quæ principio poſuerunt iſti pro rebus exploratis, ac certis, nego gentium illarum ita fuiſſe proprium eum morem, vt à nullis præterea vſurparetur. Nam de Thracibus docet eadem Valer. Flacc.

————— vbi tam ſaeuo durauimus amne
Progeniem, natoſq. rudes.

De Cantabris Strabo. Ait enim Cantabricas foeminas, cum primum pepe-

pepererũt,ſuo loco viros decumbere iubere,ipſaſquemet infantes abluere,atque inuoluere,ad alueum alicuius fluuij eos acclinantes.

Ac erat profectò idonea cauſa,& ratio, cur Virgilius,famam illam quantumuis leuem, ac coniecturam ſecutus, quam paulo ante indicauimus,diceret, Italos ita duriter educari. debuit enim effingere ferociſſimos eos populos antequam molliori diſciplina manſuefacti fuiſſent; & demonſtrare,ab idonea profectos inſtitutione eſſe,qui poſtea bellicoſiſſimi,& habiti ſunt,& fuerunt. Admonet quippe Ariſtoteles in vij.lib. Politicorum cap.17. parentes, vt teneros adhuc filios perferendis frigoribus aſſuefaciant; ne frigora ipſa corpus lædant, aut aegrotationes, ac morbos afferant, cum inciderint: afferrent autem,ſi acciderent pueris noua. Quin ita vult etiam Theodoſius Imperator informari,& educari Regios pueros, vt iubeat apud Claudianum,

Frigora ſæua pati, grauibus non cedere nimbis,
Aeſtiuum tolerare iubar, tranſnare ſonoras
Torrentum furias,aſcenſu vincere montes,
Planitiem curſu,valles,& concaua ſaltu.
Necnon in clypeo vigiles perducere noctes,
In galea potare niues, nunc ſpicula cornu
Tendere,nunc glandes Baleari ſpargere funda.

At aliqui ſcriptores,Germanorum fuiſſe proprium dicunt eum morem. Dicant vt libet. ignorarunt videlicet, aliarum etiam fuiſſe gentium communem, de quibus ipſi nihil acceperant, ſed acceperunt tandem aliquando alij,qui nobis ſua monumenta reliquerunt.

LOCVS IV.

DE AQVILA ET CYGNO.

Vter eorum in certamine vincatur.

Quem Turnus pariter curſu, teloq. ſecutus
Increpat bis victor. Noſtraſne euadere demens
Speraſti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
Pendentem,& magna muri cum parte reuellit.
Qualis vbi, aut leporem,aut candenti corpore cygnum
Suſtulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis.

Compa-

Comparationem hanc improbarunt aliqui, Virgilium accuſantes inſcitiæ: quòd nimirum ignorauerit, aquilam à cygno in certamine vinci, non vincere: quemadmodum Ariſtoteles in lib.ix.hiſtor.anim. docet. Cuius verba latinè ſic reddidit Theodorus Gaza. Olores etiam planipedes ſunt, & apud lacus, paludeſque viuunt. aquilam, ſi pugnam ceperit, repugnantes vincunt. Et quoniam hæc reprehendi comparatio non poteſt, quin alia quoque reprehendatur in primo Aeneidos, damnant vtramque; immo vero multo magis accuſant illam, quæ eſt in primo: cum in ea non vnum faciat cygnum ab aquila victum, ſed profligatos multos, gregatim, confertimque agmine facto volantes.

Aſpice biſſenos lætantes agmine cygnos,
Aetheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cælo, &c.

Hæc enim comparatio omnem omnino defenſioni aditum obſtruit, quem patefacere videbatur ille multitudinis numerus, aquilæ repugnans, vt dicit Ariſtoteles. Potuiſſet enim aliquis reſpõdere, Ariſtotelem non cygnum dicere, ſed cygnos, hoc eſt multos, & gregatim collectos aquilam vincere, Virgilium autem cygnum vnum ab aquila ſuperatum fingere. Potuiſſet, inquam, aliquis ita rem eludere. ſed hoc cygnorum agmen ab aquila victum intercludit effugium.

Duo tamen ſupereſſe mihi videntur ad defenſionem accommodata præſidia. Primum eſt: ſi dicas, hoc in aliena eſſe peccatum arte, non in ipſa poëtica. erratur enim ex ignoratione naturalis hiſtoriæ, earumque rerum, quæ traduntur in phyſicis. Itaque peccatum eſt aduentitium, & accedens extrinſecus, quod poëtis ab Ariſtotele condonatur, vt alibi diximus, hoc eſt in Prolegom. Defenſ. i. Secundum: ſi confirmes, quod etiam ſupra docuimus, ex Ariſt. poëtas eligere debere potius quod falſum eſt, modò vulgo credibile ſit, quàm verum, quod eidem vulgo ſit incredibile. At vulgo multo magis eſt veriſimile, cygnum ab aquila vinci, quàm aquilam à cygno. Omnes enim ſic putant, & ita vulgo perſuaſum eſt: aquilam omnium eſſe Reginam auium, & dominatum in omnes accepiſſe, vt canit Horat.

Qualem miniſtrum fulminis alitem,
Cui Rex Deorum regnum in aues vagas
Permiſit, &c.

Quam vulgi opinionem, & veriſimilitudinem popularem, atque vendibilem eo magis anteponendam veritati putauit fortaſſe Virgilius, quòd vidiſſet ab Euripide in Helena illud ipſum de aquila traditum: cygnos nimirum in fugam verti ab aquila ac ſuperari. Ibi enim Iuppiter cygni ſpeciem ementitus ad occupandam, & comprimendam Ledam, iubet Venerem aquilæ formam ſumere, ac ſe ipſum,

cygnum iam factum inſectari, vt per ſimulationem timoris in eius feminæ ſinum conuolare poſſit.

LOCVS V.

DE INARIME.

An aliquid erratum ſit in huius conformatione vocabuli.

Tum ſonitu Procbyte alta tremit, durumque cubile
Inarime Iouis imperijs impoſta Typhoeo.

Grammaticorum huc etiam impetus omnium eſt, eo nomine Virgilium oppugnantium, quòd Græcæ linguæ vim vel non probè tenuerit, vel hoc loco non conſiderarit. Putant enim hanc eum vocem [Inarimen] ab Homeri catalago mutuatum, vbi dicitur Typhoeus eſſe ſepultus in Arimis, hoc eſt, apud populos Arimos. verſus eius ſic legitur.

Εἰν ἀρίμοις ὅθι φασὶ τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.

Et quoniam alij quoque poëtæ Virgilium fortaſſe ſecuti, Inarimem ſcribere, ac dicere non dubitarunt, inuoluuntur in hac reprehenſione cum principe. Reprehendunt itaque Valerium Flaccum, quòd dixerit.

Vt magis Inarime, magis vt mugitor anhelat:

Silium Italicum, quòd canere ſit auſus in lib. viij.

Non Procbyte, non ardentem ſortita Typhoea
Inarime, &c.

Accuſationis caput, ac ſumma illa eſt; quòd non viderit eam vocem apud Homerum non eſſe compoſitam, ſed Arimos illos populos Ionum præpoſitioni fuiſſe appoſitos, qui loco ἐν dicunt εἰν; adeoque ibi ſignificari, Typhœum ſepultum fuiſſe ἐν Ἀρίμοις, in Arimis, hoc eſt in ea regione, vbi populi ſunt ἄριμοι: qui dicti videntur eſſe à Strabone in lib. xvi. etiam Arimæi. Eos inquit, appellat poëta Arimos, quos Poſſidonius ait eſſe accipiendos non in loco vllo Syriæ, vel Ciliciæ, vel alterius terræ, ſed Syriam ipsã. Nam Arimaei ſunt qui eã habitant. Et fortaſſe Græci eos Arimæos, vel Arimos appellabant. nominum enim mutationes permultæ ſunt. Ita rem explicat Strabo, & Homerum ipſum interpretatur. Quod ſi verum eſt, fruſtrà Plin. in lib. xxvij.

cap. x.

cap.x. ait Inarimen ab ipſomet nominatam Homero : cum præſertim in omnibus omnino codicibus, & apud Euſtathium etiam, ac Stephanum ſcriptum ſit εἰν ἀρίμοις. Tria ſunt ergo, vt colligamus omnia, quæ Virgilius, vt iſti contendunt, minimè vidit: populos illos Arimos fuiſſe, non Inarimos; eoſdem populos in Syria, vel Cilicia poſitos, non prope Prochytam, quæ in mari Tyrrheno eſt: Typhoeum denique non prope eandem Prochytam, ſed in Syria ſepultum fuiſſe.

Sed omnia cum vidiſſe, ac nihil in eo peccaſſe facile intelligemus, ſi teneamus Ariſtotelis defenſionem vt in cap.xxiij.ab eo propoſitam, expoſitamque à nobis in proœmio. Ibi enim diligenter animaduertere nos iubet Ariſtot. an vocabulum, quod reprehenditur, ſimile ſit vocabulo alicuius alterius linguæ.fit enim ſæpe,vt apud varias gentes eiuſdem omnino vocis varia notio ſit. Atque ideo monet, vt videamus, ne fallatur animus ſimilitudine vocabuli. Id, inquam, ſi hoc attendamus loco, vacare Virgilium omni culpa comperiemus. Non enim ille populos Syriæ Arimos, aut regionem, ac terram, quam incolunt Arimi Græca lingua deſignat,cum Inarimen dicit, ſed Latina, & ſua commemorat Inſulam Pythecuſam, ſiue Aenariam, quæ dicitur etiam Iſchia, ſitam è regione ſinus Puteolani. Inarime vero hæc inſula appellata latinè eſt ab Arimis, ſiue hominibus ſiue belluis. Arimi enim Etruſcorum lingua dicebantur olim ſimiæ, quas Græci Pythecos nominant. Accepimus verò Pythecuſæ nomen huic Inſulæ poſtea factum eſſe, propter ſimias, vel propter homines ſimijs ſimiles,à quibus ea Inſula teneri credebatur. Cauſam ex fabuloſa narratione tradunt Harpocration, Xenagoras, & Suidas: affirmantes, à Ioue propter immania ſcelera quoſdam homines, qui Cercopes dicebantur à Græcis, hoc eſt impoſtores, fuiſſe commutatos in ſimias: Inſulaſque, quas habitarent,dictas eſſe Pythecuſas. Quin Ouidius in lib. metam. xiv. nominatim id accidiſſe canit prope Prochytam in Inſula Aenaria, quam item Inarimen dicit, vel in aliquo eius Inſulæ colle; vbi ſcopuli eſſent, qui dicerentur Pythecuſæ.

Inarimen, Prochytamque legit, viridique locatas
Colle Pythecuſas,habitantum nomine dictas.
Quippe Deûm genitor fraudem, & periuria quondam
Cercopum exoſus, gentiſque admiſſa doloſæ,
In deforme viros animal mutauit, vt ijdem,
Diſſimiles homini poſſent, ſimileſque videri.

Non igitur vlla poëtæ fuit inconſiderantia, vel ignoratio Græcæ linguæ, quæ iunctis vocibus Inarimem conflauerit: ſed ſumma prudentia, atque cognitio latinæ, qua ſciebat, antiquos eam Inſulam appellaſſe Inarimen; non quidem à populis illis Syriæ, ſed à ſimijs. Iniquiſsimum

quiſſimum verò eſt illo accuſari nomine, quòd quæ latinè tantummodo dicas, ea è Græcis fontibus male, ac perperam corriuaueris.

Vnum ſupereſt, quod de ſepulcro Typhoei obijciebatur. Sed hoc etiam accuſationis caput amputabit Ariſtoteles. qui, quemadmodum diximus in proœm. Defenſ. vlt. dat poëtis veniam, vt à vulgari diſcedant interdum opinione, & alicuius prudentis hominis, paucorumque ſententiam eligant, ac ſequantur. Scimus verò, non omnes omnino ſcriptores in Syria vel Cilicia ſepultum velle Typhoeum: ſed eſſe aliquos, qui in hac Pythecuſa, de qua loquimur, humatum dicant. qualis eſt Apollonij interpres in lib. ij. Argonaut. laudatque teſtem, & auctorem Pherecidem, quem diſertè ait tradidiſſe, Pythecuſam inſulam iniectam fuiſſe, impoſitamque Typhoeo.

LOCVS VI.

DE TYBERI FLAVO

An hoc adiunctum, in fluuium illum nobilem rectè conueniat.

Tum demum præceps ſaltu ſe ſe omnibus armis
In fluuium dedit. ille ſuo cum gurgite flauo
Accepit venientem, ac mollibus extulit vndis.

Turnus eſt, qui molli Tyberis alueo ſic exceptus, quærendi nobis imponit curam, an rectè Tyberis dicatur à Virgilio flauus. Dubitandi cauſæ ſunt duæ. Prima, quia cæruleus alibi dicitur ab eodem Virg. in lib. viij.

---------- Ego ſum pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cæruleus Tybris, cælo gratiſſimus amnis.

Altera, quia Tyberis aquæ albæ verius ſunt, quàm flauæ, aut ceruleæ. Idcirco enim antequam hic fluuius Tyberis nomen accepiſſet à Tybri Albanorum Rege ibi demerſo, appellabatur ab antiquis Albula. id quod apud Virgilium ipſum in lib. item viij. ita teſtatur Euander.

Tum Reges, aſperque immani corpore Tybris,
A quo poſt Itali fluuium cognomine Tybrim
Diximus; amiſit verum vetus Albula nomen,

Hanc ego controuerſiam breuiſſime componam Heſychio præeunte.

quem video docere; ξανθὸν apud Græcos eſſe quidem id quod flauum latinè dicimus, ſed tamen interdum epitheton eſſe pulcritudinis: ita prorſus, vt quem pulcrum, ac formoſum dicere volunt, eum nominent ſæpe ξανθὸν. Id vero vſu venit ex vi ſynecdoches. cui ea facultas, ac venia eſt, vt ſpeciem ſæpenumero ſubſtituat generi. Hinc enim fit, vt quia color ille flauus ſpecies quædam eſt pulcritudinis, poſſimus eos, quos pulcros vniuersè dicere volumus, appellare flauos. Hac ergo licentia, figuraque vſus Virgilius, cum pulcrum hic dicere vellet Tyberim, quem in lib viij. pulcherrimum dixerat, his verbis,

--------quocumque ſolo pulcherrimus exis,

flauum appellauit: & quidem haud minus bene, atque appoſitè, quàm Horatius, ode illa celeberrima cecinerit.

Vidimus flauum Tyberim.

Nec aliud profectò ſpectaſſe Catullum, aut ſibi voluiſſe ſuſpicor, cum Mellam Galliæ Ciſalpinæ fluuium colore minime flauo præditum flauum tamen nominauit in epigrammate ad Ianuam, niſi vt intelligeremus pulcrum vniuersè pro flauo.

Flauus quam molli percurrit flumine Mella
Brixia Veronæ mater amata meæ.

Nullus enim eſt è ſcriptoribus antiquis, aut ex ijs, qui Mellam viderint, qui dicat eum fluuium eſſe flauum.

Eiuſdem vſu figuræ video prætereà nonnumquam à poëtis res eximiè, inſigniteque pulcras dici purpureas. purpureum enim, quia ſpecies alia quædam eſt rerum pulcrarum, poni pro genere poteſt, quod factum à Virgilio videmus in primo Aeneid. vbi dicitur.

----------------- Lumenque iuuentæ
Purpureum.

Et alibi.

----------------- & lumine veſtit
Purpureo.
----- Pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
In mare purpureum violentior influit amnis.

Quæ omnia epitheta pulcrum vbique ſignificare docet Seruius & Nicol. Erythræus in Indice. Quin apud Gell. lib. xviij. cap. xj. Furij veteris poëtæ verſus ſunt, in quibus euri dicuntur purpurare mare, hoc eſt facere, vt niteſcat, & pulcrum ſit, vel facere niteſcere; quemadmodum ipſe confirmat Gell. Furiana hæc ſunt, inquit: quod terram in lutum verſam luteſcere dixerit, & tenebras in noctis modum factas, nocteſcere; & priſtinas recuperare vires, vireſcere: & quod ventus mare cæruleum criſpicans niteſcere facit, purpurat dixerit; & opulentum fieri opuleſcere. Verſus autem ipſos ex poëmatis Furianis, in quibus hæc verba ſunt, ſubdidi.

Sanguine

Sanguine diluitur tellus, caua terra luteſcit.
Omnia nocteſcunt tenebris caliginis atræ.
Increſcunt animi, vireſcit vulnere virtus.
Sicut fulica leuis volitat ſuper æquora claſſis,
Spiritus eurorum virides cum purpurat vndas;
Quo magis in patrijs poſſint opuleſcere campis.

Ipſe etiam Columella, vt opinor, pulcritudinem commendat in viola, cum eius colorem deſcribit purpureum. quam enim pallentem dicit, eandem purpuream nominat,

Tum quæ pallet humi, quæ frondes purpurat auro
Ponetur viola.

Eadem eidem verbo ſententia eſt, ſed alia, hoc eſt, vſitata grammaticæ lex apud Tull. in Acad. Quid mare, inquit, non ne cæruleum, aut eius vnda, cum eſt pulſa remis, purpuraſcit?

Quod ſi hæc teſtimonia non omnino probantur omnibus, vnum eſt apud Horat. cui refragari nemo poſſit in od. j. lib. car. iv. Appellat enim olores, ac cygnos purpureos, hoc eſt pulcros, ita Venerem alloquens, quæ cygnis vehitur, & oloribus albis ad currum adiunctis.

Tempeſtiuius in domo
Pauli purpureis ales oloribus
Comeſſabere Maximi.

Neque enim alia poteſt eſſe idonea cauſa, cur aues ita candidæ dicantur purpureæ, niſi quia pulcræ ſunt. Dictos quidem ibi olores purpureos ob roſtra, vel crura purpurea, alijſue de cauſis, putarunt aliqui: ſed quod diximus placet multo magis viris doctis. Maneat ergo, Tyberim flauum eſſe Tyberim pulcrum.

Supereſt vt videamus cur cæruleus etiam dictus ſit, quando de hoc etiam adiuncto incidit non modo mentio, ſed etiam quæſtio. Seruius eo loco, caeruleum, altum, ac profundum interpretatur. Cauſam eius interpretationis ipſe non aperit, nec ego poſſim facile diuinare. An quia quemadmodum cælum, à quo cæruleum dicitur, eſt altum a nobis, excelſumque, ſic Tyberis altus eſt, atque profundus? Mirum hoc mihi videtur: nec in animum inducere poſſum, tam altè, longeque repetere illud adiunctum voluiſſe Virgilium. An quia cæruleum nigro videtur eſſe finitimum, ſignificabitque propterea poëta, eſſe Tyberim altum, quemadmodum apud Homerum fluctus niger, altus eſt fluctus, ac mare profundum? Hoc verò multo magis mirum eſſet in Tyberi, qui numquam, vt mare, tempeſtatibus nigreſcit, aut fluctibus concitatur.

Exiſtimo itaque cæruleum Tyberim eo loco dici ab accerſito, aduentitioque colore, qui fluuijs accidit ex aëris luce varia, & ex impendentibus, atque inumbrantibus circa frondibus arborum. Duo

quippe ſingulis fluminibus colores ſunt: alter inſitus, ac natiuus: alter extrinſecus accidens ab aëris luce, ab arundinibus, ac virgultis imminentibus. Prior ille varius eſt pro locorum, alueorumque varietate. poſterior eſt ſemper cæruleus. Ducit me in hanc coniecturam Cornelius Fronto Grammaticus, qui cærulum, ac cæruleum hoc inter ſe differre docet, quod cærulus naturæ color ſit, hoc eſt inſitus, & rebus naturalis, cæruleus naturam fingens, hoc eſt accerſitus, atque aduentitius aliunde; qualis omnino hic eſt Tyberinus apud Virgilium, de quo diſputamus. Itaque tametſi natura, & inſito colore albus eſt, dici tamen ab accerſito, atq. aduentitio, cæruleus poteſt.

Finis Libri Noni.

LIBRI DECIMI AENEIDOS

LOCVS PRIMVS.

DE ALTERO CATALOGO

An Etruriæ, Italiæque loca ordine perturbato recenſere Virgilio licuerit.

---------------- Aeneia puppis
Prima tenet roſtro Phrygios ſubiuncta leones:
Imminet Ida ſuper, &c.
Maſſicus ærat: princeps ſecat æquora Tigri, &c.

ANQVIRIT amplius in hunc catalogum idem ille Macrobius, qui alterum exagitauit in ſeptimo. Ait ergo longe à magiſtro ſuo diſceſſiſſe Virgilium in hac nauium, & ducum ſerie contexenda. Homerus enim cum ſeriem texit, inquit, prætermiſsis Athenis, à Lacedæmonijs, atque à Mycenis ipſis, vnde rector exercitus originem ducebat, initium fecit. inde progrediens, modò mediterranea, modò maritima iuncta deſcribit. hinc rurſus ad vtrumque ſitum cohærentium locorum deſcribendum accedit: nec vllo ſaltu cohærentiam regionum in libro ſuo hiare permittit. Contra Virgilius, nullum in commemorandis regionibus ordinem ſeruat, ſed locorum ſeriem ſaltibus lacerat. Adducit primum Cluſio, & Coſis Maſsicum: Abbas hunc ſequitur manu Populoniæ, Iluæque comitatus. poſt hos Aſylam miſere Piſæ: quæ in quàm longinqua ſint Etruriæ parte notius eſt, quàm vt adnotandum ſit.

dum ſit. Inde mox redit Cerete, & Pyrgos, & Grauiſcas. Hinc rapit illum Cygnus ad Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum Turni, ſi velis ſitum locorum mente percurrere, inuenies illum continentiam locorum ſecutum. Hactenus Macrobius. Reprehendit in ſumma poëtam ideo, & in eo peccaſſe contendit, quod regiones non percenſuerit ordine, ſed perturbatè, atque confusè.

Verùm hoc nullum omnino peccatum eſt: quia locorum ordinem, ac ſeriem in enumerationibus ſequi poëtam non eſt neceſſe; cum is ordo ab ipſis etiam hiſtoricis negligatur. Nam Thucydides hiſtoricorum optimus in lib. iij. aggreſſus ſcribere de Mitylenæis, antequam narrationem illam abſolueret, ad Lacedæmonios diuertitur: quorum rebus geſtis non dum ad finem narrando perductis, Plateenſium obſidionem commemorat; eamque mox inchoatam relinquens, Mitylenenſis iterum belli mentionem inculcat: deinde Corcyræ ſeditionem arripit: quam ne perficit quidem, ſed ſtatim de Athenienſium priore in Siciliam expeditione pauciſsima narrat. Tum eorundem Athenienſium in Peloponneſum nauigationem, & Lacedæmoniorum aduerſus Dorienſes bellum complexus, in ea tranſitum repente facit, quæ ad Leucadem à Demoſthene duce geſta ſunt. Indè in Aetoliam, ac poſt Naupactum abit: quarum gentium prælijs non dum prorſus abſolutis, Siciliam rurſus attingit. Ad extremum quemadmodum Delus expietur exponit, Argiuoſque, & Amphilochicos ab Ambraciotis oppugnatos relinquit. Sed dices, hanc Thucydidis narrationem in tam multas conciſam partes reprehendi à Dionyſio Halicarnaſſenſi in Iudicio de Thucydide. Reſpondeo, à Dionyſio non reprehendi locorum ordinem peruerſum, confuſúmque, ſed ordinem temporis, quem ſequi maluerit Thucydides, quàm ipſam ſeriem, ordinemque rerum geſtarum. quo factum ſit, vt neceſſe fuerit loca confundere, & peruerſo numerare ordine, dum ſingula exponenda bella ſunt, quæ eodem anno vel anni parte eadem varijs locis exoriuntur. Sic enim eam reprehenſionem exorditur Halicarnaſſeus. Cumque nouam quandam, neque ab alijs tritam inire voluiſſet viam, in æſtatem, & hyemes hiſtoriam partitus eſt. Contendit poſtea, melius cum conſulturum fuiſſe narrationi ſuæ, ſi rerum ſecutus ſeriem fuiſſet: ſed de locorum perturbatione loquitur nihil. Quin loca ipſa perturbato enumerare ordine neceſſe fuiſſet, etiamſi rerum ſeriem ſecutus eſſet. naſcitur enim ſæpiſsimè aliud ex alio bellum diuerſis in locis, quae neceſſe eſt ab hiſtorico commemorari, non commemoratis intermedijs, dum ipſe ſequitur rerum ſeriem inter ſe connexarum, & reliqua repudiat, quae ſeriem illam continuare non poſſunt.

LOCVS II.

AN VIRGILIVS PLVRES, pugnanteſq. ſecutus opiniones ſit de mortalium obitu fatali; & an ei ſequi licuerit.

Stat ſua cuique dies: breue, & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ.

Huius loci ſententia videtur pugnare cum ea, quam expoſuit in libro quarto moritura Dido, in Aeneam accenſa.

Sed cadat ante diem, mediaq. inhumatus arena.

& cum ea, quam ipſemet exprimit poëta in fine libri eiuſdem iv. cum de Didone loquitur vulnerata iam, & cum morte luctante.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
Non dum illi flauum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat.

Nam quæ magis eſſe inter ſe pugnantia poſſunt, quàm hæc: vnicuiq. mortis diem à fato eſſe præſtitutam, & tamen aliquem poſſe mori ante præſtitutam à fato diem?

Exploratiſſimum eſt, fuiſſe varias ea de re ſectarum opiniones, cum alij fatalem moriendi neceſſitatem ita crederent nobis ad certam diem, atque horam impoſitam, vt viuendi ſpatia nullo modo contrahi poſſe putarent, dicerentq. neminem omninò mori ante diem illum, quem fata deſignaſſent, & vitæ terminum eſſe voluiſſent: alij contra exiſtimarent, illud vitæ tempus, quod vnicuiq. dediſſent fata, poſſe contrahi, & ſuccidi ferro, aut alio genere interitus fortuiti: vt diſputat Gell. in lib. xiij. cap. j. illa Mar. Tullij verba perpendens ex Philippicis. Sed & ſi quid mihi humanitus accidiſſet, (multa autem impendere videntur præter naturam etiam, præterq. fatum) huius diei vocem teſtem Reip. relinquerem. Quo loco demonſtrat præterea Gell. hanc opinionem aliorum quoque fuiſſe, Homeri præſertim, atque Demoſthenis. Hoc, inquam, exploratum eſt; varias in hoc genere fuiſſe opiniones antiquorum, quæ ſectas diuiderent ſapientium in partes duas.

Sed compertum illud etiam eſſe debet; Virgilium ſecutum eſſe, ac probaſſe opiniones haſce varias duas in varijs ſanè locis operis ſui. Hic enim moriendi diem vult eſſe certum, & eum, qui mutari vllo ca-

ſu, vllaue ratione non poſſit: in lib. iv. eundem diem anticipari poſſe confirmat, & genere aliquo interitus violenti contrahi ſpatium illud viuendi, quod fata decreuerunt. Sic enim eum Virgilij locum interpretatur Aulus Gell. qui cum verba illa Ciceronis explicaſſet, de Virgilio hæc adiunxit. Illud tamen non prætermittendum eſt, quòd Virgilius quoque id ipſum, quod Cicero, de fato opinatus eſt: cum hoc in quarto libro dixit de Eliſa; quæ mortem per vim potita eſt.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

tamquam in faciendo fine vitæ, quæ violenta ſunt non videantur è fato venire. Ita, inquam, Virgilij ſententiam nobis explicat Aulus Gellius: quam planius fortaſſe demõſtrat Seruius ex illo eiuſdem lib. iv. verſu.

Sed miſera ante diem, &c.

Haec enim interpretatus verba: non eſt contrarium, inquit, quod dixit in decimo.

Stat ſua cuique dies.

nam, vt ſæpè diximus, ſecundum ſectas loquitur: & hoc ſecundum alios dictum eſt.

Cum igitur hæc explorata, & certa ſint, videndum eſt an liceat poëtis in codē opere varias, eaſdemq. inter ſe pugnantes opiniones ſequi. Si Seruium audimus, ſine dubio licet. ſed præſtat huic Grammatico grauiſſimos etiam philoſophos, ipſumq. Homerum ſubſcribentes adiungere! Galenus enim in lib. iij. de placitis, vbi Platonis, atque Hippocratis perpendit, comparatq. ſententias, ad rem noſtram accommodatiſſimè ſanè ſic loquitur. In hoc vero Chryſippi magnanimitatem admiror: quippe qui nobiſcum nimis liberaliter agat. Perinde, inquam, vt cauſa poſtulat, ſatis mirari non poſſum. hominis enim erat, qui tot poëtas perlegiſſet, noſceretque ab ijs omnia decreta, alia alijs verſibus introduci (id quod etiam Plutarchus in Homeri meditationibus oſtendit) ea tantum ex ipſis colligere carmina, quæ decreto illi, quod ipſe ſectatur, facerent fidem: alia omnia quæ vel repugnarent, vel contrarium prorſus ſtatuerent, omittere. Docet igitur his verbis Galenus potiſſimum duo. primum: poëtas vniuerſe omnes nullam ſequi certam de rebus opinionem, ſed varias probare quantumuis inter ſe diſtractas, ac repugnantes. alterum: Homerum nominatim ſecutum eſse opiniones omnium varias, & diſcrepantes, nunc has, nunc illas adprobans pro arbitratu, idque Plutarchum tradere, doctum virum, in commentarijs, quos pro eodem Homero, atq. ad defendendum Homerum promulgauit. Conſtat ergo non ex Galeni modò doctrina, quæ grauiſſima eſt, verùm etiam ex libello Plutarchi, quem ille laudat, quique etiam nunc omnium teritur manibus, fas eſse poëtis, varias, diuerſaſque, & quidem inter ſe pugnantes, contrariaſq. ſententias ſequi. Sed accedere præterea poſ-

ſit etiam Zeno Stoicorum princeps. qui præclaris quibuſdam commentationibus in Homeri tutelam, ac patrocinium editis, multa, quæ videbantur apud eum poëtam pugnantia, eo purgauit nomine, quòd alia ex veritate dicantur, alia ex opinione varia philoſophorum. Ita quippe teſtatur Dio Chryſoſtomus in oratione lj. his planè verbis. Zeno quidem de Homero nihil omnino pronunciat: ſed id tantummodo docet; alia eum ſcripſiſſe ex opinione, alia ex veritate: ne videatur contraria locutus eſſe, ac repugnantia. Quin Plato ipſe hanc permittit poëtis licentiam ob eum furorem, quo corripi putantur inter canendum. Sic enim loquitur in libro iv. de legibus. Vetus fabula paſsim à nobis fertur, atque à ceteris omnibus confirmatur: poëtam, cum in Muſæ tripode ſedet, non eſſe mentis compotem, ſed quaſi fontem fluere, & quæcumq. influunt prorſus effundere. cumque eius ars imitatio quædam ſit, & contrarios affectus hominum exprimat, ſæpè cogi poëtam ſibi ipſi contraria dicere, neque ſcire vtrum hæc, an illa vera ſint.

Fas ergo Virgilio fuit, diſcordes illas opiniones probare, ac ſequi, vt tantorum, & tàm multorum hominum declarat, ac decernit auctoritas. Et quoniam ſic illi fas fuit, ac ius; demonſtremus, non modò in terminis vitæ fatalibus ſenſiſſe, ac locutum eſſe repugnantia, verum etiam in alijs, quæ tractantur à phyſicis.

In primo lib. Aeneid. eam cæli partem, quæ vergit in meridiem, verticem appellauit, & cæli caput; aliquorum videlicet opinionem ſecutus, quos commemorat Caelius Rhodiginus in lib. j. cap. xj. vel xij. vbi copioſiſsimè diſputat de caeli capite, pedibus, dextra, ſiniſtra, totaq. mundi figura, & conformatione ex varia diſcrepantium doctrina Philoſophorum. Virgilij verò verſus, qui meridiem faciunt mundi caput, hi ſunt.

Et iam finis erat, cum Iuppiter aethere ſummo
Deſpiciens mare veliuolum, terraſque iacentes,
Littoraq., & latos populos; ſic vertice cæli
Conſtitit, & Lybiæ defixit lumina regnis.

Lybia quippe ad meridiem poſita non poteſt à Ioue deſpici ex vertice, ſiue ex capite caeli, niſi cæli vertex, & caput in ipſo meridie conſtituatur. At in primo Georgicorum alia omnia dicere videtur. Ipſum enim caeli verticem, ac mundi caput in ſeptemtrionibus collocat, atque in Arctico polo: de quo verſus profert huiuſmodi.

Hic vertex nobis ſemper ſublimis, at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Maneſq. profundi.

Quippe ſequitur hic opinionem Varronis: qui mundi caput polum Arcticum eſſe volebat, eiuſdem mundi infima, & quaſi pedes Antarcticum, ſiue meridiem, dextram occaſum, ſiniſtram orientem. Immo

vero

verò in eodem primo Georgicorum, & quidem paulò poſt, neutram probat opinionem, vbi meridiem, ac ſeptemtriones, hoc eſt mundi partes extremas ſub geminis collocatas polis dextram nominat, ac ſiniſtram.

Quinq. tenent caelum zonæ: quarum vna coruſco
Semper ſole rubens,& torrida ſemper ab igni.
Quam circum extremae dextra, laeuaq. trahuntur
Cærulea glacie concretae,atque imbribus atris.

Neutram,inquam,opinionem probat. quia cum in primo Aeneid.cæli caput,ac verticem facit meridiem, facit etiam ſine dubio dextram, ſiniſtramq. occaſum, & orientem; polum Arcticum pedes. cum verò in primo Georg. conſtituit mundi verticem Arcticum polum, ſtatuit etiam neceſsariò pedes in meridie,dextram, ac ſiniſtram in occaſu, & oriente. At hic, quia dextram, ſiniſtramq. ponit in polis, neceſsariò caput in oriente conſtituere debet; in occaſu pedes. Quæ opinio de caeli conſtitutione,ac figura mundi,videtur fuiſse Augurum apud Liuium in primo libro, & omnium propè vulgaris,atque communis: vt intelligere licet ex loco laudato Caelij Rhodigini.

LOCVS III.

DE LVCAGI MORTE.

An veroſimile ſit, Aeneam nomine illum ſuo appellaſſe.

Lucage: nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hoſtibus vmbrae.

Ita pius Aeneas Rutulum illum,quem etiam interficit, dictis affatur amaris. Quem ego locum perpendendum exiſtimo, quia Caſteluitrus in Virgilium vehementer inuehitur, quòd Troianos,Rutuloſq. inducat inuicem ſe nomine compellantes ſuo. Non enim eſt hoc veroſimile, inquit; cum ibi tum primùm verſari cœpiſsent Troiani illi hoſpites, aduenaeque,nec noſse poſsent eorum nomina, quibus cum nulla eis erat alia conſuetudo,niſi digladiationis, & pugnæ. At Aeneas Lucagum hic nominat, perinde ac ſi Troianus aliquis eſset, aut notus ex longo conuictu. Neque verò eſt,cur ad Homerum confugiatur;

tur; qui Troianorum duces, Græcorumq. eodem modo ſe inuicem appellantes induxit. Nam illi diu, multumq. iam conſueuerant ſimul,& ex longa tam multorum annorum obſidione alij alijs erant notiſsimi. Quin etiam duces ſunt, qui ſuo ſe nomine nuncupant apud Homerum, non gregarij milites: qualis eſt apud Virgilium hic Lucagus, qui à Troianorum Imperatore appellatur ex nomine.

Ego verò non video primum quid cauſæ ſit, cur vniuersè Virgilius idcirco ſit reprehendẽdus, quòd Troianos, Rutuloſq. ſic, vt dicitur, inducat inuicem ſe compellantes, cum præter Aeneam inductum inueniam omnino neminem, qui Rutulum aliquem appellet. Deinde negauerim, omnia nomina Rutulorum Troianis ignota fuiſse, Aeneæ præſertim exercitus Imperatori. Fieri enim potuit; immò verò etiam debuit, vt aliquis ei nomenclator nomina ſignificaret; non primorum modo ducum, ſed minorum etiam hominum, aut gregarij alicuius nobilioris; qualem hunc fuiſse Lucagum, conijcere licet ex curru, qui ducum, aut nobiliorum militum fuit. Huic verò cognitioni adeo longum tempus neceſsarium non eſt: ſed erat illud ſatis, ſuperq. ex quo Aeneas cum ſuis in Italiam venerat, & verſabatur in Latio.

LOCVS IV.

DE DIVINATIONE MORIENTIVM.

An Virgilius Orodem moribundum Mezentio vaticinantem exitium rectè fecerit.

Ille autem expirans. Non me quicumque es inulto
Victor, nec longùm lætabere. Te quoq. fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arua tenebis.

Ita plane res accidit, vt Orodes vaticinatus eſt: ſed quærere tamen hic oportet: an liceat ita vaticinantes inducere vulgares milites: cum diuinandi ratio, & vaticinium apud omnes gentes tributum ſit ſacerdotibus, Sibyllis, alijſque ſpiritu diuino inſtinctis, & numine correptis hominibus.

Qui tenent (quod ſaepe diximus) Virgilium eſse planè Platonicum, intelligent facilè, quàm appoſitè fecerit eum hominem iam morti proximum proſpicientem futura, & diuinantem. Platonici enim dixerunt

xerunt

xerunt, duo eſſe animæ noſtræ vehicula: primum appellarunt oſtracium, hoc eſt fictile, ſiue teſtaceum, fragile, terrenum; quod corporeum eſt, nec ab ipſo videtur corpore diſtingui; alterum nominarunt aethereum, hoc eſt igneum,ſiue caeleſte. Animam enim illi putarunt delibari,decerpiq; de caelo,quaſi particulam aliquam,ac ſcintillam:caelum verò ipſum igneum,ſeu potius ignem eſſe crediderunt. Ergo cum inſtat,atq. appetit tēpus mortis,paulatim incipit animus, inquiunt ipſi, ab oſtracio vehiculo recipere ſe in aethereum: & quò magis appropinquat morti, hoc magis attenuatur, atque ad ſuam illam regionem redit cæleſtem, à qua decerptus eſt, & delibatus. Itaq. multa tunc intelligit, ac prouidet, quæ in oſtracio vehiculo intelligere,ac prouidere non poterat. Quin ſæpè fit, vt diuinet,ac futura præſentiat, quemadmodum præſentiebat antequàm è cælo diuelleretur, atque in corpus impurum deflueret. Nata eſt hæc opinio, & doctrina à Zoroaſtre, manauitq. poſtmodum ad Platonicos: qui etiam verſus ipſius Zoroaſtris laudant huiuſmodi.

Ὅτι ψυχὴ πῦρ δυνάμει πατρὸς οὖσα φαεινὸν
Ἠ'θάνατος μένει, καὶ ζωῆς δεσπότις ἐστί·
Ἠ'γείσθω ψυχῆς βάθος ἄμβροτον ὄμματα δ' ἄρδην
Πάντ' ἐκπέτασον ἄνω
Μὴ δὲ τὸ τῆς ὕλης σκύβαλον κρημνῷ καταλήψῃ.

Quorum verſuum hæc in ſumma ſententia eſt,ſi verba latinè reddenda ſint ſingula.Nam anima noſtra Patris poteſtate ignis euadit ſplendidus: teque ducit immortalis animæ profunditas, facitque vt in ſublime oculos tollas: non tamen ſinens corpus concretum, craſſumque deorſum in præceps ferri. Secuti ſunt hanc Zoroaſtris opinionem antiqui illi Perſarum Magi; ſecutus & Plato; ſecuti Platonici ad vnum omnes,vt docet Euſtathius,Homeri verſus illos explanans,quibus Patroclus vulneratus, & moriens Hectori proximè futurum denunciat interitum ab Achille.

Ἄλλο δέ τοι ἐρέω. σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσιν.
Οὐ θὴν οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη
Ἄγχι παρέστηκεν θάνατος, καὶ μοῖρα κραταιὴ
Χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο

Vnum hoc nunc dictum tibi habe, quod pectore in imo
Condere te iubeo,nec enim tibi vita ſuperſtes
Iſta diu,nec virtutis flos iſte manebit.
Iam te fata vocant; tibi iam lux vltima vitæ
Imminet, inuicto quam mox ſub Achille ſubibis.

Hoc,inquam, explanans vaticinium Euſtathius ita diſputat. Doctrina eſt antiquorum; animam à corpore ſolutam, ac liberam diuinæ naturæ propinquam fieri, & diuinandi nanciſci facultatem. Nominatim autem ferunt, Artemonem Mileſium ſcripſiſſe in libello de

Somnijs:

ſomnijs: animam in ſe ipſam quodammodò coactam, atque à corpore diuulſam euadere diuinam, & futuri prouidam in iudicando. Immo verò Plato ipſe in Apologia Socratis hac de re loquitur in hunc modum. Ventum eò tandem eſt, vbi mortales diuinare ſolent. ſolent autem cum morti proximi ſunt. Hæc Euſtathius eo loco protulit, & ex aliena ſententia, & de ſua: eademq. prorſus de integro repetiuit in lib. xxij. Iliad. vbi moriens Hector Achilli propinquum è vita exitum, cædemq. ſic vaticinatur, interprete Valla.

———— moriens tum ſic Priameius Heros.
Ferreus es: nec te vlla mouent, nec flectere poſſunt
Verba, preceſq. meæ: nimis ab, nimis aſper Achilles.
His ſaltem annueres. dabis ò, dabis improbe pœnas,
Improbe. te Paris, & lunato Delius arcu
Proſternet medio Scææ ſub limine portæ.
Hæc ne audis? hoc omen habe, tecumq. reporta.

Neque vero Tullius hoc vaticinandi genus ſilentio prætérijt, cum de diuinatione accuratè ac ſedulò diſputaret. Diuinare, inquit, morientes illo exemplo confirmat Poſſidonius, quo affert, Rhodium quemdam morientem ſex æquales nominaſſe; & dixiſſe, qui primus eorum, qui ſecundus, qui deinceps moriturus eſſet. Omnium verò maximè probat hoc dogma Porphyrius in lib. de abſtinentia ab eſu animaliū. Contendit enim poſſe homines etiam dum viuunt vti illo vehiculo caeleſti tamquàm abſtractos à corpore, ac diuinare, ſi cibo ſe, potuque contineant, nec plus alimenti capiant, quàm quantum tolerandæ, retinendæq. vitæ ſit ſatis. Simplicius verò etiam libentius doctrinam hanc amplectitur, & explicat planius in commen. xxxvij. lib. ij. de cælo. Ceterum, inquit, ſi quis terrenum corpus ſegregatum, & caeleſte vehiculum, quiq. in eo ſunt ſenſus purificatos habeat, is aut propter bonam fortunam, aut propter vitæ probitatem, aut propter ſacerdotalem perfectionem videbit quæ ab aliis videri non poſſunt, & audiet quæ ab aliis non audiuntur. Loquitur hic Simplicius de Pythagora, quem eius diſcipuli dicebant audiuiſſe illam cæleſtium orbium harmoniam, quæ à nemine vmquam audita fuiſſet; eiq. ſimiles fore confirmat, qui ſe recipiunt in cæleſte vehiculum.

Hæc à Platonicis traduntur, atque ab ipſo Platone. Quæ tametſi falſa ſunt, ſunt tamen ea, quæ Virgilio diuinationem illam in moribundo milite comminiſcenti, præſtare potuerint olim apud legentes idoneam fidem. Id enim, quod à tam magnis dicebatur philoſophis, erat ea tempeſtate credibile; non multitudini modò, quod ſatis poëtæ fuiſſet, verùm etiam doctis, & eruditis hominibus, qui philoſophiam, ac rerum ſcientiam profiterentur.

LIBRI VNDECIMI AENEIDOS

LOCVS PRIMVS.

DE CYGNIS LOQVACIBVS.

An hoc epitheton in cygnos rectè, appoſitèque conueniat.

Haud ſecus, atque alto in luco cum fortè cateruæ
Conſedere auium, piſcoſoue amne Paduſæ,
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cygni.

MIRVM hoc aliquibus videtur; quòd Virgilius obſtrepentes, raucos, loquaces, appellet cygnos, quos plerique omnes faciunt ſuauiſſimè, dulciſſimèq. canentes. Plato enim, vt hinc exordiar, in Phaedone; deterior, inquit, cygnis àd diuinandum vobis eſſe videor. illi quidem, cum ſe breui præſentiunt morituros, tunc dulcius admodum canunt, quàm antea conſueuerint. Idem tradit Ariſtoteles, idem Gregor. Nazianz. qui cygni cantum muſicorum omnium concentui, ac ſuauitati anteferre non dubitat. Eius hæc verba ſunt. Quis vnà cum cygno canit, cum ille aëri alas expandit, ſonumq. reddit melodiæ pleniſſimum? Nihil de poëtis dicatur: qui de hac dulcitudine, ac ſuauitate cantus vbique commemorant. Vnus Ouidius omnium nomine præcinere poteſt.

Vtq. ſenex ripa cantare Caiſtrius ales
Dicitur ore ſuam deficiente necem.

Reſpon-

Reſponderi poſſet : non id à Virgilio dici ; cygnos canentes inſuaues eſſe, ſed ſonitum fundere clamore rauco : id verò non ingratæ eſſe aſperitatis indicium : cum ſæpe apud poëtas raucam lyram, aut citharæ ſtrepitum legamus, tametſi lyra, & cithara cum ſonum fundunt,ſuauiter accidunt ad aures. Poſſet,inquam,hoc modo reſponderi ; ſed non ſoluitur nodus . quia, ſi rationem, & cauſam videamus, cur Virgilius raucos,loquaceſq. dixerit cygnos, inueniemus,non metaphoricè, vt fieri ſolet in fidibus,quarum ipſa quoque placet aſperitas.ſed propriè,verèq. illos appellaſſe raucos,& inſuauiter obſtrepentes. Comparat enim eorum ſtrepitum, ac loquacitatem cum confuſo illo clamore concilij,ac multitudinis apud Latinum diſſentientis: qui clamor nullam profectò potuit habere ſuauitatem.

Flent mœſti,muſſantq. patres:hinc vndique clamor
Diſſenſu magnus vario ſe tollit in auras.
Haud ſecus, atque alto in luco cum fortè cateruæ
Conſedere auium,piſcoſóue amne Paduſa,
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cygni.
Immo ait, ò ciues, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium,& pacem laudate ſedentes

Itaque reſpondebitur fortaſſe melius : in hoc etiam nos videre oportere quod monet Ariſtot. vt diximus in Prolegom. defen. xv. an idem de eodem planè dicatur, an eodem modo ſe habeat, an referatur ad idem. Nam ſi varia intueamur tempora, ad quæ referri cygni canentes poſſunt, aliquod inueniemus fortaſſe tempus, quo ſtrepere illi potius, quàm canere videantur. Et profectò hæc de cygnis opinio vulgaris eſt;ſuauiter eos canere ſub interitum, atq. appetente iam morte. Quare cum Virgilius de huiuſmodi tempore nihil dicat,ſed de eo nominatim, quo ipſi tractim, gregatimq. feruntur ad paſtum circa Paduſam, nihil affirmat iis contrarium, qui volunt, cygnos morti proximos canoros, ac muſicos eſſe. Hæc ſanè reſponſio mihi maximè probaretur, niſi cygni dicerentur à ſcriptoribus ſemper quidem canori,ſed tum maximè, cum ſunt morituri. Id enim ſibi volunt ea verba Platonis ſupra laudata. Tunc dulcius canunt, inquit, quàm antea conſueuerint.

Rectius ergo ſic dicemus: eſſe etiam de cygni cantu varias, diſtractaſq. ſcriptorum opiniones, quorum alii ſuauiter admodum eos canentes faciunt,alii obſtrepentes, aſperos,inſuaues. De ſuperioribus auctoribus,qui cantum iis attribuunt ſuauem,diximus,de poſterioribus videamus. Lucianus in libel.de Electro,cum cygnos vel deſcribit, vel commemorat,crocitant hi admodum, inquit,diſcordes,ac languidi. Idem videtur docere Menander Myndius apud Athenæum in lib. ix.cap.xvj.aut aliquid fortaſſe amplius. Ait enim cygnos ſe ſecutum

eſſe

eſſe quam plurimos, & ne à morientibus quidem vllum vmquam cantum exaudiſſe.

Athenæi verba ſunt hæc. Mare pertranſeunt, palmi pedeſque ſunt, & herbis veſcuntur. Menander Myndius cum multos ſecutus eſſet, qui morituri eſſent, eos ſe non audiſſe canere dicebat. Non debet ergo reprehendi Virgilius, ſi eorum ſecutus opinionem, qui cygnos inconditos, & diſcordes volunt, ſtrepentes hoc loco dixerit, ac loquaces, non canoros, & muſicos. At reprehendi ſaltem ideo debet, dicet aliquis, quòd alibi ſuauiter canentes idem ipſe fecerit, qui facit hoc loco loquaces, & aſperos.

Ceu quondam niuei liquida inter nubila cygni,
Cum ſe ſe è paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos.

Sed hæc profligata iam ſupra quæſtio eſt; decretumq., licere poëtis in eodem prorſus poëmate, atque adeo in eadem poëmatis parte probare philoſophorum opiniones inter ſe varias, & diſcrepantes. Vide locum ij. lib. x.

LOCVS II.

DE PALLANTIS EQVO LACRYMANTE.

An illæ lacrymæ veriſimiles ſint.

Poſt bellator equus poſitis inſignibus Aethon
It lacrymans, guttiſq. humectat grandibus ora.

Pallantis hic eſt equus, qui pompam ſequitur funebrem, & dominum vita functum luctu, lacrymiſq. proſequitur. Ab Homero tracta res eſt. apud quem in Iliad. xvii. Achillis equi, quibus è curru pugnans cum Hectore fuerat Patroclus vſus infeliciter, eiuſdem Patrocli mortem cum lacrymis, & magna doloris ſignificatione complorāt.

Iamque & Achillis equi procul à certamine pugnæ
Diſcurrere vagi, gemituq., & voce fremebant,
Cum primum dominum proſtratum in puluere ſicco
Aurigam ſenſere ſub Hectore Principe Troum.
Quos tamen Automedon Dioreos inclyta proles
Verberibus, verbiſq. regens hortatur amicis.

Ibi

Illi nec pictas naues, & littora curſu,
Aequora nec lati repetebant Helleſponti,
Non in dura retro potuerunt prælia cogi.
Sed velut immoto ſtatuæ de marmore fixæ
Signa ſepulcralis tumuli, qui continet oſſa
Mortua, ſiue viri, defunctæ ſiue puellæ,
Sic illi immoti, & firma in veſtigia nixi
Perſtabant curru iuncti, lacrymaſq. cientes,
Quæ miſeris calidæ malas per, & ora fluebant.

Hunc, vt dixi, ſine dubio locum exprimit Virgilius, lacrymantem equum faciens ex deſiderio Pallantis, non ex aliqua præſenſione interitus ſui, quemadmodum arbitratur Germanus. Putat enim Virgilium eo figmento voluiſſe ſignificare, equum illum præſenſiſſe, cum ipſo ſe cadauere Pallantis exuſtum iri, ex antiquorum more peruete-ri: qui vnà cum demortuorum hominum cadaueribus res quaſq. cariſsimas, arma, veſtes, canes, equos, inſtrumenta, tum bellica, tum domeſtica cremare ſoliti erant. Homerum, inquam, imitari voluiſſe Virgilium reor, & ex Pallantis obitu flentem equum facere potius, quàm præſenſionem tam incredibilem fingere. Sed tamen id etiam quæri poteſt, vtrum veroſimile ſit, & an liceat equum deſcribere lacrymantem ex deſiderio ſeſſoris, atque ex obitu domini. Non enim minus fortaſſe ab equi natura, ingenioq. alienum eſt, ob domini mortem, quàm ob imminentem interitum ſuum lacrymari: cum ſoli homini datus eſſe fletus videatur. Similem huic loco quæſtionem, ſupra tractauimus in lib. viij. cum de admiratione diſſeruimus, quam Tyberi, & ſiluis impendentibus idem Virgilius ex aduentu Troianorum attribuit. itaq. reſponſio poſſet hic eadem adhiberi. Diximus quippè dicemuſq. copioſius in libello de Eleg. cap. iv. & v. duo eſſe imitationis poëticæ genera; vnum, quo perſonæ inducuntur agentes, aut loquentes: alterum, quod non inductione aliqua perſonarum, ſed expreſſione, ac ſignificatione verborum ſingulari, & quodammodo ſpiranti continetur. quæ ſpirans expreſſio, & ſignificatio dicitur à Græcis ἐνάργεια, euidentia: vt cum res, quæ deſcribitur, oculis cerni videtur. Dici adeo poteſt enargia eſſe vis orationis, rem excellenti modo ponentis ab oculos; quæ apud poëtas, cum narrant ſimpliciter, obtinet locum inductionis, & præſtat idem prope, quod præſtat inductio perſonarum; cum hæc verborum efficacitas, & vis a ſuperlationibus, à metaphoris, & allegorijs petita, quoddam veluti rei ſimulacrum ob oculos ponat. Quid enim eſt aliud, ridentia prata, vel campos natantes dicere, quàm virentis prati, vel fluctuantis maris effigiem oculis ipſis quodammodo proponere? Id igitur eſt hoc loco memoria repetendum, inter illa duo imitationis genera hoc eſse diſcrimen, quòd ea

perſonarum inductio debet eſſe veroſimilis,& vulgo ſaltem credibilis: hæc autem enargia, & ſpirans expreſſio non neceſſe habet ſequi veroſimile, & id, quod vulgo credibile eſt,aut fieri poteſt: cum id, quod in ea dicitur, nõ proponatur à poëta tamquam credibile,& tamquam id, quod fieri ſimpliciter queat, ſed tamquam aliquid, quod, ſi fieri poſſet,ita plane fieret. Itaq. cum dicitur Aethon equus Pallantis lacrymari, ac flere, non proponitur ille fletus,& lacrymatio tamquam credibilis,ſed eius metaphoræ beneficio ſignificatur, ita magnam eſſe materiam luctus in Pallantis funere,vt equus ipſe,ſi poſſit lugere, flere debeat, & lacrymari. multo autem ſpirantior eſt expreſſio,ſi dicatur equus omninò flere, & lacrymari, quàm ſi dicatur lacrymari debere, ſi poſſit. Quare ſimpliciter in Ecloga v. dicuntur interitum Daphnidis ipſæ quoque belluæ,atque immanes feræ defleuiſſe.

Non vlli paſtos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina,nulla neque amnem
Libauit quadrupes, aut graminis attigit herbam.
Daphni tuum Poenos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſq. feri, ſiluæq. loquuntur.

Ita,inquam,reſponderi poteſt, & ſimilis nodus ſimili ratione diſſolui. Sed tamen eſt alia reſpondendi via facilior, & explanatior, quæ poſſit etiam hanc magis, magiſq. communire. Non enim neceſſe eſt in equorum lacrymis ad hyperbolem, & metaphoram confugere,quemadmodum in rebus, quæ numquàm factæ ſunt, vel fieri non poſſunt, confugiendum nobis eſſe docet Ariſtoteles,quod diximus in Prolegomenis; defenſ.vii.Nam Plin.in lib. viij. cap.xlii.dat equis pugnæ præſagium,& veras lacrymas, indices, teſteſq. doloris ex obitu dominorũm. Præſagiunt pugnam, inquit, & amiſſos lugent dominos, lacrymaſq. interdum deſiderio fundunt. Quin Iſidorus in lib.xii.cap.j. non dubitat dicere,fletum,& lacrymas ſolius hominis eſſe,& inter belluas tantum equorum.De ipſis enim equis ita loquitur.Interfectis,vel moriẽtibus dominis,multi lacrymas effundũt.Et paulo poſt. Solius equi, inquit, eſt, præter hominem lacrymari, & doloris affectum ſentire. Sed hoc poſtremum non verè dicitur, cum etiam aliæ plures animantes doloris,& triſtitiæ ſenſum apprimè ſignificent,vt docet Ludouicus Cerda locum hunc Virgilianum illuſtrans, & multa proferens poëtarum,aliorumq. teſtimonia ſcriptorum, qui canes,leones, elephantos, tauros gementes ex dolore faciunt, immo etiam lacrymantes. Sed cum lacrymantes dicunt, gementes opinor,& querentes intelligunt, ſiquidem ſolis equis veræ lacrymæ datae ſunt, vt contendit grauis auctor Iſidorus.

Ceterum equorum lacrymæ fuere non numquam prodigiales,ominoſæ, & calamitatem imminentem obnunciantes. cuiuſmodi deprehenſæ

henſæ ſunt in Iulij Cęſaris equis paulò antequam occideretur,vt ſcribit Suet. in Iul. cap. lxxxj. Equorum greges,inquit, quos in flumine Rubicone traijciendo conſecrarat, ac vagos ſine cuſtode dimiſerat, comperit pertinaciſſimè pabulo abſtinere, vbertimq. flere.

Sed ſiue ex dolore,ac triſtitia, ſiue aliquo ex prodigio profuderint equi aliquando lacrymas, idoneam Virgilio præbuerunt cauſam,cur caneret,equum Pallantis lacrymabundum, & triſtem eſſe proſecutum domini funus.Non enim fingit quicquam,quod fieri non poſſit,quodq. vindicari ab accuſatione per metaphoram neceſſe ſit; cum aliquid ſimile iam factum olim eſſe,teſtentur hiſtoriæ. Rectè enim ait Ariſtoteles in cap. vij.poet. id hominibus eſſe credibile, cuius aliquid ſimile factum ſciunt: quod dictum explicauimus accuratius in loco primo libri ix.

Finis Libri Vndecimi.

LIBRI DVODECIMI AENEIDOS LOCVS PRIMVS.

DE MONOMACHIA AENEAE, AC Turni.

An prudenter effiƈta ſit.

Vndique enim denſa Teucri incluſere corona:
Atq. hinc vaſta palus;hinc ardua moenia cingunt.

HAEC ita deſcribit Virgilius, cum Turnum fugientem facit; perſequentem Aeneam. Suſpicari adeo nos cogit monomachiam illam, & ſingulare tantorum Ducum certamen non fuiſſe prudenter expreſſum; cum Troiani tantummodo dicantur Aeneam circumſiſtere, campumque vallare, Turno interim deſerto, ac ſolitario. Quamquam enim Troiani non pugnant,fugam tamen eripiunt Turno ſic circumfuſi, & Aeneæ pugnanti animos addunt.

Ergo amens diuerſa fuga petit æquora Turnus,
Et nunc huc,inde huc incertos implicat orbes.
Vndiq. enim denſa Teucri incluſere corona.

Hæc, inquam, tam magna in ſingulari certamine præſidia,Aeneae circumfuſa,victoriæ gloriam eleuant, atque imminutum eunt fortitudinem illa m,quam ſibi celebrandam verſibus poëta propoſuit. Ita quippe victoria ex monomachia probabilis eſt, & ſpectabilis, ſi arma, ceteraque arenæ præſidia paria ſint. Videtur ergo Virgilius haud ſibi cauiſſe ab iis, qui hoc eodem nomine accuſant Homerum in

in Hectoris, Achilliſq. certamine. Hectorem enim etiam ille ſolum, nulliſq. ſtipatum militibus, Achillem Græcis vndique vallatum exponit in campum. Inhibet quidem Achilles milites ſuos ſibi circumiectos, nutuque capitis deterret, ne vulnerent Hectorem: attamen admirabilior ea victoria fuiſſet, niſi milites illi Græci Achillem circumſtetiſſent armati.

Sed vidit hæc ſine dubio Virgilius, poëta prudentiſſimus, nec monitorem in hoc genere deſiderauit is, qui conſuluit ſemper acerrimum illud, ac prope diuinum iudicium ſuum. Neceſſe potius habent qui ſic diſputant, Virgilij totum illum locum perluſtrare diligentius, antequam litem intentent, & conteſtentur. Nam initio Turnus admonet ſuos, vt bello deſiſtant, manuq. ſignificat, velle ſe cum Aenea congredi ſolum, & ſingulari pugna decertare. Quo quidem edicto exercitus vterque in duas diſceſſit partes: pro portis, ac muris vrbis Rutuli, Latiniq. circumfunduntur, altera ex parte ſpatium claudunt, campumq. Troiani. ſic, inquam, Turnus initio iubet.

Significatq. manu, & magno ſimul incipit ore.
Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibete Latini.
Quæcumque eſt fortuna, mea eſt. me verius vnum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſere omnes medij, ſpatiumq. dedere.

Deinde in medio iam certamine dicuntur iterum illæ geminæ acies eſſe ſpectaculo circumfuſæ, & exclamare.

Emicat hic impune putans, & corpore toto
Altè ſublatum conſurgit Turnus in enſem;
Et ferit. exclamant Troes, trepidiq. Latini,
Arrectaeq. amborum acies. at perfidus enſis
Frangitur, &c.

Ad extremum cum nullam Turnus à fuga ſalutem inueniret, Rutuli tumultu fremere trepido coeperunt, auxilium ſe ferre velle ſignificantes: quos Aeneas verbis, miniſque deterruit.

Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes,
Nomine quemq. vocans, notumq. efflagitat enſem.
Aeneas mortem contra, præſenſq. minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat, terretq. trementes.

Niſi enim adeſſent ſpectaculo Rutuli, cur fremerent, cur appellarentur ſuo nomine ſinguli? Nimirum exercitus Rutulorum pro portis erat, ac moenibus, vt diximus: Latinus autem, alijque ſpectabant è murorum pinnis; quod indicare poëta ipſe videtur initio pugnae.

Iam vero & Rutuli certatim, & Troës, & omnes
Conuertere oculos Itali: quiq. alta tenebant
Moenia, quiq. imos pulſabant ariete muros:

Armaq. depoſuere humeris. ſtupet ipſe Latinus,
Ingentes genitos diuerſis partibus orbis
Inter ſe coijſſe viros decernere ferro.

Omnia ſunt ergo in hoc certamine paria, nec quicquam eſt, quod Aeneæ fortiſſimo viro vllam gloriæ partem eripere poſſit ex ea victoria, quam,non de Turno modo,ſed de tota pene Italia reportauit.

LOCVS II.

DE FINE TOTIVS OPERIS.

An abſolutum perfectumque poëma ſit.

Hæc à me quæſtio aliàs perſtricta leuiter eſt, & in primum orationum mearum coniecta volumen inter eas diſputationes, quas inſtitui de Virgiliani carminis allegoria. Placet tamen hic de integro eam exponere,vt quod ibi ſummatim,præciſèq. dictum eſt,diſputetur hoc loco pluribus & accuratius.

Suſpicantur ergo plurimi, Virgilianum illud opus imperfectum, & curtum eſſe. quia vident Turni caede terminari, nec ijs abſolui Lauiniae nuptijs, occupatione Regni, Aeneæ conſecratione, alijſq. rebus,quæ poſtremò additæ ſunt à Maphæo Vegio. Illud etiam commemorant, quòd vulgatum eſt: cautum,præceptumq. à Virgilio ſuprema voluntate fuiſſe, vt Aeneis cremaretur, tamquam inchoatum opus,minimèque perductum ad vmbilicum. id verò fieri vetitum eſſe velut interdicto Prætoris verſibus illis, quorum ipſum Octauium Auguſtum veteres Grammatici faciunt,& volunt auctorem.

Ergone ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaq. doctiloqui morietur Muſa Maronis?
Ab ſcelus indignum. ſoluetur littera diues?
Et poterunt ſpectare oculi,nec parcere honori
Flamma ſuo, dignumq. oculis ſeruare decorem?
Pulcher Apollo veta. Muſæ probibete Latinæ.

Quærendum igitur eſt,quoniam hac de re vulgò ſic dubitatur, an aliquid deſideretur in opere, quod Virgilius vel ex incuria prætermiſerit,vel interceptus obitu perſicere non potuerit.

Decer-

Decernunt aliqui facillimè,ac breuiſſimè reſpondent, in opere nihil deſiderari:cauſamq. , cur nec e Turni terminatum ſit,nec alia ſubiungi debuerint, quæ requiri poſſe videbantur,repetunt ab Homeri poëtarum principis exemplo; quem quia in ceteris expreſſerat partibus, in hoc etiam poëmatis fine ſibi poſtremò imitandum etiam eſſe Virgilius exiſtimauerit. Neque enim Ilias illa, cuius argumentum eſt Troianum bellum, incendio Troiæ, aut Ilij finitur euerſione; ſed Hectoris obitu, ac funere,præter omnem expectationem legentium ſic terminatur, ex interpretatione Vallæ, quem ſupra ſecuti ſemper ſumus.

Itur in antiquam ſiluam. ſonat acta bipennis.
Ligna nouem referunt plauſtris congeſta diebus.
Tum pyra conſtruitur decima. componitur Hector
Deſuper exanimis gemitu,miſeroq. tumultu.
Subijciunt flammas. abeunt, ac luce ſequenti
Conueniunt, nigroq. ignes extinguere vino
Dardanidæ certant. lacrymis abeuntia fratres
Oſſa legunt,vrna quæ concluduntur in aurea,
Purpureoq. tegunt. molli & velamine circum.
Tum ſuper imponunt ingentia ſaxa ſepulcro,
Et vigil Hectoreos cineres cuſtodia ſeruat,
Ne quicquam auderent Danai, ſeu forte recenti
Effodiant tumulo funus, rurſuſq. reportent.
Tum Priamus populum iubet in ſua tecta vocari,
Et ſtatuit de more dapes. Hac funera magni
Hectoris; hos illi genitor celebrauit honores.

Hic, inquam, Iliadi finis imponitur; cum interea Pergama ſtent, Priamus incolumis, victoria pendens, & dubia ſit, Græcorum facinus imperfectum. Et tamen totius operis ſumma,atq. abſolutio videbatur eſſe Troianorum excidium: cuius cauſa Græcorum illa claſſis excenſionem fecerat in Phrygiam, ac tam multos annos Heroes illi circa Pergama ſederant. Hoc,inquam, exemplo credunt hi,ſatis deterrere ſe poſſe accuſatores: nec quemquam eſſe ſuſpicantur,qui Homeri labefactare, aut conuellere audeat auctoritatem: ſed errore decipiuntur haud mediocri. Non enim defuere qui Homeri etiam Iliadem eo nomine praecisam, imperfectamq. putarent, quòd Hectoris funere clauderetur; nec Troiæ ſubijceretur excidium, cuius gratia videbatur inſtituta. Itaq. extitit aliquando Triphiodorus Aegyptius Grammaticus, ac poëta, qui verſibus Græcis auderet explere lacunam illam, & ſic Iliadem perficere, quemadmodum apud Latinos conatus eſt Vegius Aeneida, diuinum opus abſoluere. Idem credo ſpectauit Eumolpus Corinthius: qui, vt eſt apud Pindari Scholiaſt.

ſcripſit carmine reditum Græcorum in patriam. idem Camerinus ille, qui, vt tradit Euſtathius, de bello Troiano cecinit, ſuum aggreſſus tamen opus ab Iliadis fine. idem Aemilius Macer; idem Q. Calaber, idem Leſchis: qui bellum item Troianum, ſiue potius excidium ab Homero præteritum exequi, ac perficere voluerunt. Inuenienda igitur eſt aliqua ratio, quæ Virgilio aequè, ac Homero ſuffragari facilè poſſit, & tam Latinos, quàm Græcos Grammaticos, ipſis antiquiores Latinis, coërcere.

Reſpondent igitur alij, longè diuerſam, longèque aliam hiſtoricis impoſitam eſſe legem, quàm poëtis. Illi enim ab ipſo rerum geſtarum incipiunt initio, continuantq. paulatim ſuo prorſus ordine narrationem, quoad demum finem ipſum attingant. Poëtis verò alia eſt incipiendi ratio, alia deſinendi. Exordiuntur enim à medio, deſinunt ante finem rerum geſtarum, vt docere videtur Horat. in Arte.

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo.
Semper ad euentum feſtinat: & in medias res,
Non ſecus ac notas auditorem rapit, & quæ
Deſperat tractata niteſcere poſſe, relinquit.
Atque ita mentitur, ſic veris falſa remiſcet,
Primo ne medium, medio ne diſcrepet imum.

Hæc, inquam, alij reſpondent, quæ vt vere dicantur, cauſam tamen haud afferunt ipſam, cur poëtis fas ſit finem hiſtoriæ prætermittere. Videmus enim omnes ita facere poëtas; exordiri nimirum à medio, deſinere ante clauſulam rei geſtæ, quæ traditur ab hiſtoria. Sed nos cur ita ipſi iure, ac ſine reprehenſione facere queant, hac diſputatione quærimus, & cauſam aliquam idoneam inueſtigamus.

Reſpondent ergo tertio loco alij, non tam vniuersè poëtarum omnium, quàm nominatim ipſius Virgilij cauſam ſuſcipientes, ſed tamen ita, vt videantur etiam alijs patrocinari. Aiunt quippè non fuiſſe Virgilio conſilium vltrà Turni mortem de Aenea quicquam præterea canere: quem tantummodò ſibi propoſuerat in Latium ducere, victoremq. ex bello periculoſiſſimo facere, quod ipſo poëmatis initio, hoc eſt in operis propoſitione confirmauerat.

————Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus; Lauinaque venit
Littora. multum ille & terris iactatus, & alto
Vi ſuperum ſæuae memorem Iunonis ob iram.
Multa quoq. & bello paſſus, dum conderet vrbem,
Inferretq. Deos Latio. genus vnde Latinum,
Albaniq. patres, atque altæ moenia Romae.

Quamquam enim eo loco aliquid de Alba quoque dicitur, ac de Vr-

be Roma,non tamen id poëta ſibi canendum proponit,ſed perſtringit, & tamquam ex obliquo leuiter indicat ea, quæ ſunt cum rerum propoſitarum argumento coniuncta. Similiter enim loqueretur aliquis,ſi confirmaret,velle ſe canere de Lydis,à quibus originem duxerunt Etruſci:aut de Amphitryone,qui pater Herculis fuit. Quemadmodum enim eius argumentum carminis,non Etruria, non Hercules eſſet,ſed Lydi, & Amphitryo, ſic Virgiliani operis argumentum proprium,non Albani, Romaniq. ſunt, ſed Aeneas,à quo Albani, Romaniq. duxerunt originem.

Hæc profectò, quæ ſic iſti diſputant, tueri quoque poſſunt Homerum, atque oſtendere,inanem fuiſſe Grammaticorum laborem, qui perficere conati ſunt Iliadem iam perfectam. Non enim ille canendum ſuſceperat Troianum excidium, ſed belli Troiani partem, hoc eſt Achillis in bello Troiano diuina,& præclara facinora, vt facillimè conſtabit legenti principium.

Dic Dea peſtiferam Pelidæ Principis iram,
Quæ dedit innumeros Danais inimica dolores, &c.

Cum ergo illa facinora in Hectoris obitu viderentur metam, ac finem inueniſſe pulcherrimum, nihil addendum præterea fuit de Troianæ vrbis euerſione, quæ conſecuta neceſſariò eſt ſecundùm Hectoris interitum, cum vnus ille diceretur eſſe mora fatorum. Faciunt nimirum in huiuſmodi fine ſic imponendo Epici poëtæ aliquid ſimile Comicis: qui nuptias, & choros intra proſcenium claudunt, ſpectatoreſq. tum dimittunt, cum reliquæ actionis exitum,& abſolutionem expectant. Ita diſſerunt hi,& quidem ſapientius,prudentiuſq. quàm ceteri.

Sed tamen illam ipſam eos aperire cauſam oporteret, cur Epici, ſic reſtrictè canenda proponant, ſic finem ante finem imponant. Quid enim eos impellit,vt è tam multis illis rebus,quas habet hiſtoria,aliquam tantummodo ſibi ſeponant,& ſeparent partem?

Hanc ego cauſam exquirendam ab Ariſtotele puto; & ex ijs potiſſimum educendam, quæ de fabulæ præcepit vnitate in cap.vi. poëtices. Ait enim vnam eſſe fabulam, ſiue poëmatis conſtitutionem oportere;vnam autem non eſſe,niſi vnam tantummodò poëta ſeligat, & ſequatur in toto poëmate actionem. Laudat adeo illo nomine magnificis ſanè verbis Homerum, quòd Iliadem,atque Odyſſeam vnica tantum actione comprehenderit,è multis electa. Homerum, inquit, qui, vt in alijs,ita in hoc etiam excellit, ſiue id artis, ſiue naturæ fuerit, oculatiſſimum fuiſſe apparet. quandoquidem Odyſſeam confingens, non ſanè cuncta, quæ Vlyſſi acciderunt, in eam compulit, & coëgit. Et paulò poſt. Quippe qui ex vna dumtaxat actione, & tali, qualem nos dicimus,Odyſſeam, Iliademq. conſtituit. Non potuit igitur addi Tro-

di Troianum excidium, quin actio adderetur alia, quæ nouum poëma, nouamq. fabulam poſtularet. Quam verò ſibi ſepoſuerit Homerus actionem, diximus ſupra, cum docuimus, eum canere tantummodo eam belli Troiani partem, quæ res Achillis continet in illa expeditione præclaras.

Igitur, vt de Virgilio dicamus, cuius cauſa id contendimus; Aeneis optimè clauditur ea victoria, in qua totius rei propoſitæ, hoc eſt errantis Aeneæ, ac de nouo regno laborantis ſumma omnis, & poſtrema ratio continebatur. nec addi debuit vrbium fundatio nouarum, aut noui felicitas Regni, aut nominatim Albæ, Romæq. molitio, aut Aeneæ apotheoſis, & conſecratio: quia nouæ ſunt hæc actiones, & quæ noua præbeant argumentá poëmatum. Satis enim poëtæ fuit, eam Aeneæ conſecrationem ſic indicare.

Indigetem Aeneam ſcis ipſa, & ſcire fateris
Deberi caelo; fatiſq. ad ſydera tolli.

Nuptiæ verò, ac cetera, quæ tanti non ſunt, cogitationi legentium permittuntur, & ſic inducuntur è poëmate, quemadmodum ſubducitur á ſpectatorum oculis in Theatro quicquid reliquum videri poteſt, perfecto iam abſolutoq. negotio, quod tranſigitur in fabula.

LOCVS III.

DE VNITATE FABVLAE.

An tota huius conſtitutio poëmatis verè ſit vna, & vna actio.

Quia nos ſuperioris ſolutionem nodi poſuimus in eo, quòd Aeneidos vna eſſe debuerit actio, diligentius hoc extremo loco videtur inueſtigandum, an ea verè ſimplex, & vna ſit actio, quæ toto illo poëmate continetur.

Antequàm de quæſtione decernamus, videndum primo loco erit, quid cauſæ ſit, cur vnam tantummodo velit actionem eſſe, vnamq. fabulam totius Epici poëmatis Ariſtoteles. deinde quærendum, quid ſit, quod vnam faciat actionem, pluresue. ad extremum ea in Virgilio inueſtiganda erunt indicia, quæ vnam, aut multiplicem eſſe demonſtrent: vt pro eo, aut contra eum controuerſiam decidere vltimo loco poſſimus.

Quan-

Quantum attinet ad primum: cauſam hanc ſatis,ſuperq. nobis expoſuiſſe videtur Auerroes in paraphraſi; cum dixit,poëtam artificem quendam eſſe: artifices autem oportere naturam imitari; quæ vnum ſibi finem ſemper in agendo proponit, vt docet multis in locis Ariſt. Animaduertendum tamen eſt, nullum hic eſſe ſermonem de fine poëtices vniuersè, quem dicere iam etiam vulgò coepimus eſſe, vel delectationem,vel vtilitatem,vel vtramq.;ſed de fine, quem nominatim, ſingulariterq. ſibi proponit vnuſquiſq. poëta.Hic enim nihil eſt aliud, niſi argumentum,& actio illa,quam exprimit imitando. In quam ſententiam Græci Peripatetici ſæpe dicunt, argumentum alicuius libri, ac finem auctoris,ſiue finem auctori propoſitum inter ſe non differre. Hunc autem finem vnum eſſe debere,quia vnum etiam, & ſolitarium ſibi proponit natura,de omnibus artificibus verè dicitur, ſed de poëta longe veriſſimè: cum & artifex quidam dicatur eſſe, & eius artificium in imitatione, hoc eſt in alicuius effictione ſimulacri poſitum ſit. Nulla enim imitatrix eſt ars,quæ, cum in ſuo verſatur artificio, plures ſibi proponat formas,ac ſimulacra. Inſpiciamus cælatores, ſcalptores,pictores,alios, ſi qui tamen præterea ſunt rerum imitatores.cum aliquid moliuntur, vnum profectò, non plura eodem tempore ſimulacra moliuntur. Quòd ſi plura videntur interdum effingere, vnum tamen effinxiſſe verè dicuntur conflatum è pluribus.Vnus enim verè eſt Hercules cum Hydra pugnans, aut cum Anteo,vnus Hannibal exercitum ducens per Alpes, aut milites alloquens;nec plures illæ,quæ circumfunduntur figuræ,vel propter ſocietatem, coniunctionemq. neceſſariam, vel in parergo, faciunt, vt plura opera pictoris, cælatoriſq. debeant appellari, cui propoſitus fuit Hercules,aut Hannibal potiſſimum,ac præcipuè ad imitandum.Itaque ratio hæc Auerrois videtur eſſe ea prorſus, quæ traditur ab Ariſt. in cap. illo vj. vbi agit de vnitate fabulæ. Sic enim præcipit. Oportet autem quemadmodum in aliis imitatricibus artibus vna imitatio vnius rei eſt,ita & fabulam,quia actionis imitatio eſt,vnius eſſe,& huius totius:& partes rerum conſtare ſic, vt aliqua tranſpoſita, vel adempta,diuerſum reddatur,aut moueatur totum. Cum igitur,Auerroes eius præceptionis cauſam petiuerit non ab artibus vniuersè,ſed nominatim, electèque ab imitatricibus, (ait enim artifices oportere imitari naturam; artifices nimirum imitatores) non diuerſam aliquam, & variam proponit rationem, ſed explicat eam, quam videt ab Ariſtotele propoſitam. Fruſtrà itaque nonnulli conantur euertere dictum hoc, & pronunciatum Auerrois: cum labefactari non poſſit, niſi Ariſtotelis ipſius infirmetur, & concutiatur auctoritas. Petitur enim, vt diximus, illa comparatio à pictoribus, qui vnam actionem vnius, velut Vlyſsem fingentem inſaniam,ſibi proponunt ad imitandum

tandum

tandum in tabula: in qua non exprimunt eundem vulneratum in Parnaſſo, aut cœnantem apud Alcinoum, aut pugnantem Troiæ ſub moenibus altis, niſi fortaſſis in parergo, quod reſpondet epiſodio poëtarũ.

Alias quoque rationes ſubiungunt alii, quæ cauſam demonſtrent, cur vnius tantum actionis imitatio eſſe poëma debeat, nec plures cõprehendere poſſit. rationes autem ducunt à fine totius artis, hoc eſt à delectatione. Contendunt ergo primum, delectationem afferri facilius à poëta poſſe vnius actionis expreſſæ beneficio, quàm multarum; cum id experimento comprobatum, & compertum ſit, ampliori, maioriq. voluptate afficere audientium animos narrationem vnius rei vnam, quam multarum variam, atque multiplicem. Cauſam nobis huius delectationis exponit Ariſtot. in problem. ſect. xviij. in hunc modum inquirens. Cur libentius eas hiſtorias audimus, quæ rem narrant vnam, quàm quæ plures? An quod rebus notioribus magis attendimus, eaſq. libentius audimus? notius autem eſt, quod eſt definitum, vnum verò finitum eſt, plura infinito participant. Aiunt ſecundo loco Ariſtot. in primo Rhetor. & in Ethicorum item primo, docuiſſe, capi delectationem, vel ſpe, quia bonum aliquod expectatur, vel ſenſu, quia præſens adeſt, vel memoria, quia præteritum eſt. Ex his, duo tantùm poëticae eſſe propoſita tempora dicunt, quæ ſequatur ad gignendam voluptatem; præſens, ac præteritum. At ſi tempus intueamur præſens, multò ſanè facilius exiſtet ab vna tantum quæ auditur, actione, delectatio, quàm à pluribus: vna quippè facilius obijcitur animo, teneturq., quàm plures. Si præteritum, haud dubiè memoria, quæ delectationem percipit ex eo, quod fabulam olim audiendo acceperit, vnam retinebit melius actionem, expreſſam à poëta, quàm plures.

Quod ſi dicas varietate duci hominum animos, oblectariq. magnopere: adeoq. plures actiones poſſe maiorem afferre voluptatem: reſpondent, hanc varietatem poſitam in epiſodijs eſſe: ac propterea voluptatis hoc incitamentum ne in ipſa quidem vnitate fabulæ deſiderari. immo verò hinc oſtendi, duplicem ex perfectis poëmatis exiſtere voluptatem; vnam ab vnitate natam fabulæ, alteram ab epiſodiorum varietate. quæ quidem varietas non ſic impedit, aut minuit delectationem, quemadmodum impedit varietas actionum. Sunt enim epiſodia eiuſdem actionis veluti membra quædam, ac partes; actiones autem multiplices, & variæ omnino diſtractæ ſunt, nec vnum corpus efficere, aut conflare per conuenientiam poſſunt.

Sequitur vt videamus quid ſit demum illud, ex quo poſſimus intelligere, vna ne, an multiplex actio ſit: vt poſtremo loco de Virgilio ſtatuamus, vnam ne complexus ſit actionem, an multas in vnum poëma coëgerit.

Ariſtot.

Ariſtot. in cap. vj. ait quidem actionem vnam vnius hominis eſse debere: ſed tamen adiungit,non propterea vnam dici,& eſse, quòd vnius hominis ſit: cum eiuſdem hominis multæ ſint actiones inter ſe variæ, ac diſcrepantes; atque ideo peccaſse poëtas, qui ſcripſerint Heracleida,vel Theſeida, hoc eſt res vniuerſas ab Hercule,vel Theſeo geſtas vnico poëmate colligarint. Fabula, inquit, eſt vna: non quemadmodum nonnulli arbitrabantur,ſi circa vnum fuerit, multa quippe minimè definita generę accidunt,ex quibus ſanè quædam non conſtituunt vnum: ſimiliq. ratione vnius multæ actiones ſunt, ex quibus numquàm vna actio fiet. quapropter omnes hi peccaſse videntur,qui vel Heracleida, vel Theſeida, ceteraq. id genus poëmata confinxere. quippe qui cum vnus ſit Hercules, vnam quoq. ipſius debere eſse fabulam exiſtimarint. Ita,inquam,diſputat eo loco Ariſtoteles;aperitq. ac demonſtrat vnitatis indicia, duo poëtarum genera reprehendens: vnum eorum, qui vnius multas actiones, alterum eorum,qui multorum,vel vnam,vel plures actiones imitarentur. Ex priori genere ſunt Paniaſis,Arrianus,Piſander apud Athenæum; qui Heracleida compoſuerunt: & Parthenius quidam, qui,vt teſtatur Stephanus, in eodem argumento ſine gloria deſudauit. His adnumerari fortaſse debet è Latinis Charus ille, quem Heracleida ſcripſiſse teſtari videtur Ouidius in libris de Ponto.

Et qui Iunonem læſiſſet in Hercule Charus.

Alij præterea multi vnius hominis,aut Semidei multas genere diſſimiles actiones cecinerunt:vt Philoſtratus,qui Pelopidæ,Epaminondæ, Theſei vitas ſingulis deſcripſit poëmatis, quod Diogenes Laërtius memoriæ prodit: vt Paedo Albinouanus,Latinus poëta,qui Theſei vitam ſui carminis argumentum eſse voluit, quod docet Ouidius in Elegijs: Parthenius alter,qui fecit Archelaida,hoc eſt Archelai vitam Macedonum Regis proſequutus eſt verſibus,quod affirmat Epheſtion: duo Dioniſij, hoc eſt Mitylenæus, qui Bacchi victorias omnes vno poëmate complexus eſt,quod ſcribit interpres Apollonij;& Afer, qui decantauit item Bacchi res geſtas,ac vitam, quod eſt apud Euſtathium in comment. ad eiuſdem Dioniſij Afri Coſmographiam: Nonnus Panopolitanus, qui Bacchi vitam metro contexuit, & legendam poſteritati reliquit. Eſt hic ille idem, qui virginei Theologi, vt loquitur Suidas, Euangelium heroicis interpretatus eſt verſibus. id quod ſtylus iudicio peritorum apertè demonſtrat. Nec audiendi ſunt Iacobus Mazonius,Giraldus,alijque, qui duos faciunt Nonnos Panopolitanos. His accedere debent ij,qui Perſei vitam deſcripſere; quorum vnum commemorat Ouid. his verbis,

----------- Trinacriuſq. ſuæ Perſeidos auctor:

Statius,qui auſus eſt Achilleida inchoare:quo in poëmate dicere meditaba-

ditabatur de Achillis actionibus ſingulis, vt ipſemet in operis propoſitione demonſtrat.

——— Quamquam acta viri multum inclyta cantu
Moeonio: ſed plura vacant. nos ire per omnem,
(Sic amor eſt) Heroa velis, Scyroque latentem
Dulichia proferre tuba:

Et Gordianus pater, nobilis ſuæ memoriæ poëta, qui huius erroris haud fuit immunis. In ſuo enim quodam poëmate, quod inſcripſit Antoniniada, Antonini Pij totam planè vitam expoſuerat.

Hi ſunt, inquam, poëtæ prioris generis, quos reprehendit Ariſtoteles propterea, quòd vnius hominis multas imitati ſint actiones diſſimiles genere.

Alios poſterioris ordinis recenſeamus: ac primò quidem eos, qui vnam multorum actionem expreſſere. Hoc nimirum in errore verſantur Argonauticorum ſcriptores plurimi; Orpheus, Epimenides, Gnoſius, Apollonius, Varro Atacinus. Hunc enim poſtremum è Latinis Argonautica ſcripſiſſe declarat Ouidius in libris Amorum.

Varronem, primamq. ratem, quæ neſciet ætas,
Aureaq. Aeſonio terga petita Duci?

Inter hos collocandus eſt Cherilus, qui bellum Xerſis, Triphiodorus, qui bellum Marathonium, Cornelius Seuerus, qui bellum Sicilienſe, Archias, qui bellum Cymbricum, Boëtus, qui bellum inter Brutum Auguſtumq. tractarunt verſibus. bellum quippe vna eſt actio, ſed ducum multorum: quem ſcopulum vt vitaret Homerus belli Troiani eam partem excepit ſibi, quæ fortitudinem contineret Achillis eximiam. Nec horum erratis carere voluit Statius cum Thebanum aggreſsus eſt bellum: nec Caninius Rufus, qui bellum Traiani contra Decebalum, nec Hoſtius, qui bellum Iſtriæ, nec ij demum omnes, qui bellum Troianum poſt Homerum canendum temerè ſuſcepere. Hi, inquam, omnes eo nomine peccarunt, quòd multorum actionem vnam amplexi ſunt. bellum enim integrum non vnius hominis eſt actio, ſed multorum. Reſtant ij, qui multas multorum actiones canere non dubitarunt. Huiuſmodi fuit Polycritus: qui, vt ab Ariſtotele didicimus in lib. de admirabilib. omnia, quæ ad Siciliam pertinerent compulit in vnum poëma: Rhianus Cretenſis, qui Stephano, ac Pauſania teſtibus, de Theſſalicis rebus vno item poëmate dixit. Quibus cum haud dubiè recenſendus eſt Ennius; qui Romanorum res geſtas narrauit omnes, Annaleſq. conſcripſit: recenſendus Hoſtilius, recenſendus Simulus, & Buta: qui ſinguli ſingula fecere poëmata de rebus Romanorum. Ac ſequuti fortaſſe ſunt Eugamenem neſcio quem Cyrenæum, belli Theſprotiorum ſcriptorem ex Clem. Alexand. Strom. vj. & Hermeſionactem, qui carminum vno volumine clauſit

res,

res,& facinora omnia Colophoniorum. In hunc poëtarum ordinem redigere neceſſe eſt omnes, qui metamorphoſes compoſuere; quales ſunt Parthenius, Theodorus, Calliſthenes, ac ſecundum hos Ouidius, ſecundum Ouidium Neſtor Larandæus, qui Seuero Romanorum Principe floruit, vt docet Giral. in hiſt. Voluerunt aliqui in hanc etiam claſſem referre Silium Italicum, quòd veluti de ſui operis argumento ſic dixerit initio libri xiv.

Flectite nunc veſtros Heliconis numina cantus
Ortygiæ pelagus, Siculiq. ad littoris vrbes.
Muneris hic veſtri labor eſt, modo Daunia regna
Aeneadum, modò Sicanios accedere portus,
Aut Macedum luſtrare domos, & Achaica rura,
Aut vaga Sardoo veſtigia cingere fluctu,
Vel Tyriæ quondam regnata mapalia genti,
Extremumq. diem, & terrarum inuiſere metas.
Sic poſcit ſparſis Mauors agitatus in oris.

Sed iniuria prorſus his adnumeratur, omnia enim illa bella, quæ perſtringit, cum ſecundo bello Carthaginienſi, quod argumentum poëmatis eſt, ita coniunguntur, vt epiſodia tantum ſint, vnam coagmentantia fabulam, & operis conſtitutionem vnam. Neque enim variæ illæ terrarum oræ faciunt, vt variæ quoque ſint actiones, niſi multiplex etiam Odyſſea ſit, quæ toto mari circumfertur.

Cum ergo neque ex vno prorſus homine, neque ex vno multorum facinore ſpectare iure poſſimus vnitatem actionis, videndum extremo loco eſt, quid ſit, quod actionem vnam facere, ac conſtituere poëtis imitandam queat. Ariſtotelem conſulamus, qui reſpondet, eſſe vnum omnino finem agenti propoſitum, actionemq. definientem, ac terminantem, à quo vna verè dici debeat actio. Hoc nimirum ſibi vult in eodem cap. vj. cum de Homero magnificè pronuncians ita loquitur. Homerus autem, quemadmodum in ceteris antecellit rebus, ſic etiam hoc videtur pulcrè vidiſſe, ſiue propter artem, ſiue ob naturam excellentem. Odyſſeam enim componens, non complexus eſt omnia, quæ ipſi euenerunt Vlyſſi: cuiuſmodi eſt vulnus in Parnaſſo; aut inſaniæ illa ſimulatio in expeditione: ſed in vna verſatus eſt actione; qualem dicimus Odyſſeam: eodemq. pacto Iliadem. Ita, inquam, Ariſtoteles notam propriam nobis aperit actionis vnius à termino petitam, ac fine, agentis hominis opus veluti cancellis circumſcribente. Cur enim acceptum ab Vlyſſe vulnus in Parnaſſo, dum feras venatur, cur ab eodem inſania ſimulata, ne cogeretur in Phrygiam proficiſci cum ceteris, actiones ſunt, quæ neque inter ſe committi poſſunt, neq. cum errore illo diuturno coniungi, qui ſuppeditat argumẽtum iuſtum Odyſſeæ, niſi quia terminos habẽt ſuos, & limites, quibus ita definiuntur,

tur,vt è cancellis illis egredi non poſſint, & in fines aliarum actionum tranſilire? Hi autem limites, ac termini quid aliud ſunt, niſi propoſitum hominis agentis certum,in re aliqua certa,definitaq. verſantis?

Quibus ita conſtitutis, id etiam ſtatuendum eſt: Aeneidis vnam actionem vnius hominis eſſe: quia vnius eſt Aeneæ, & vno terminatur, ac circumſcribitur fine, qui eſt aduentus in Latium, vt dicitur initio poëmatis, vbi totius operis indicatur finis.

Italiam fato profugus, Lauinaque venit
Littora.

Scio contra pugnare Grammaticos, qui putant, Virgilium longè receſſiſſe ab Homericæ fabulæ ſimplicitate; cum vnum conflauerit opus è duobus Homericis. Duos itaque dicunt eſſe actionum fines in Aeneide, qui conuenire inter ſe, aut concordare non poſſint. Iter enim illud maritimum, & errorem Aeneæ vnius actionis finem, & limitem volunt: qualis eſt in Odyſſea. Bellum in Latio geſtum alterum faciunt terminum, ac metam, quæ ſic alteram definiat actionem, quemadmodum bello Troiano definitur, & concluditur Ilias. Itaq; non probant illud elogium incerti poëtæ, quo Virgilius eo nomine laudatur, quod vtrumq; argumentum Homeri coniunxerit, & callidè fecerit vnum, vt facilius exciperetur.

Mœonium quiſquis Romanus neſcit Homerum,
Me legat, & lectum credat vtrumque ſibi.
Illius immenſos miratur Græcia campos;
At minor eſt nobis, ſed bene cultus ager.

Scio, inquam, multos ita contendere: ſed fruſtrà ſic pugnant. quia bellorum illa tractatio apud Virgilium illi ſimilis eſt pugnae, quam ad extremum ſuſcepit, geſſitque cum procis Vlyſſes. Magnificentius quidem ea bella geruntur ab Aenea, quàm ab Vlyſſe committatur illa pugna cum procis: adeoq; ſi modum ipſum, & rationem intueamur, videri poſsunt Iliadis praelijs eſse ſimiliora: ſed tamen ſi finis ſpectetur, comparari potius debent cum digladiatione illa poſtrema, quæ ponitur in Odyſsea. Quemadmodum ergo pugna cum procis non duplicat actionem,quia ſumitur,& fit in eam gratiam,vt Vlyſses aliquando reſtituatur in patriam, eamque cum tranquillitate rurſus obtineat,qui finis eſt fabulæ;ſic Aeneæ bella nouam excudere non poſſunt actionem,quia geruntur ideo,vt occupetur aliquando Latium, & cum animi ſecuritate teneatur: qui terminus erat huius erroris, & totius itineris,laboriſq. iam in altera poëmatis parte deſcripti. Idem de Iliade iudicium eſto. Ex toto enim bello Troiano, vt alibi dictum eſt,partem vnam ſibi ſumpſit Homerus, ex qua potiſſimum cernerent homines, Græcorum illam victoriam in vnum Achillem eſse totam omnino referendam. Quod ſi aliquid præterea canit, in hanc gratiam

canit,

canit, nec in actionibus verſatur, quæ ſuos limites, ac terminos ſiabeant ab hoc fine diſcrepantes. Id quod Ariſtoteles diſertè diſtinctèq. ſic docuit in cap. xxij. paulò ante finem: Ob id etiam diuinus Homerus videri debet, quòd bellum alioqui principio, medio, ac fine conſtans ſcribere minimè eſt aggreſſus. Si quidem vel nimis magnum euaſurum, atq. adeo perceptu difficile exiſtimauit: vel ſi ad iuſtam magnitudinem contraxiſſet, inculcatum nimia varietate futurum. Nunc verò eius dumtaxat parte ſuſcepta, pluribus in ea epiſodijs vſus eſt, ſicuti nauium catalogo, alijſque, quibus poëma locupletiſſimum reddidit. Ita eo loco Ariſtoteles. Ad eam ergo partem, quam canendam ſuſcepit, atq. ad eum finem, collimant omnia, quæ tractantur in opere, quantumuis inter ſe diuerſa, ac varia. Nam ſiue læſus ab Agamemnone pugnam detrectat Achilles, ſiue iratus ob mortem Patrocli debacchatur in hoſtium acie, id vnum agitur, vt victoria vnius Achillis virtute parta eſſe demonſtretur. Græci quippe, Achille minimè pugnante, ſuccumbuut, eriguntur illicò cum arma repetit, & pugnam integrat Achilles. vt rectè ſcriptum à Philoſtrato ſit in Heroicis propè finem hoc modo. Vni Achilli tribuit Homerus opera præſtantiora, atq. ideo pugnantem eum ſic facit, vt ceterorum oblitus eſſe videatur.

Itaq. vt ad Aeneam reuertamur; ſiue tempeſtatibus impellatur, & erret in mari, ſiue ad Didonem diuertat hoſpitio, ſiue ludos celebret ad tumulum patris, ſiue penetret ad Inferos, ſiue pugnet in Italia; ſemper errat, ſemper diuertitur, ſemper egreditur è via, ſemper arma tractat, & pugnat in eam gratiam, vt Latium aliquando tandem, & nouum regnum ab oraculis, Dijſq. promiſſum adipiſcatur. Non enim Aeneas tantummodò canitur nudus, ac ſimplex à Virgilio, ſed Aeneas cum adiuncto & epitheto aliquo, hoc eſt Aeneas errans, aut laborans ad parandam Italiam. Quare tum deſinere, terminariq. actio, & fabula debuit, cum Aeneæ iam abſoluti labores, & errores erant. Erant autem abſoluti tum, cum occiſus eſt Turnus. Ex quo iterum intelligi poſſit, Aeneam regnantem à Virgilio cani non debuiſſe, quia noua fuiſſet actio, hoc eſt, aliud quoddam noui poëmatis argumentum.

HÆ ſunt vindiciæ, quas ſecundum libertatem Virgilio damus: præciſas illas quidem, atq. imperfectas; ſed eas, quæ poſſint alijs aperire viam ad ampliores. Et quoniam ſæpe commemoratæ ſunt diſputationes illæ meæ tres de Virgilij Allegoria, quas in primum retuli volumen orationum, placuit hic ad extremum eaſdem ſubiungere: vt quicquid præſidij petendum ab ijs eſſet ad patrocinium cauſae, facilius hoc loco repræſentetur.

DE VIRGILII ALLEGORIA VNIVERSE.

ORATIO I.

QVANDO Rhetoricæ patrocinium ſuſcipere non poſſum, quin aliqui ſibi ipſis bellum inferri putent;ego,qui numquam turbas amauerim, argumentum hoc anno tractare inſtitui ſuſpicioſis iſtis dicendi magiſtris minime litigioſum,gratiſsimum,niſi fallor,vniuerſis.Cum enim animo penderem,neque prouidere ſatis, aut ſtatuere poſſem, quam demum ingrederer viam, vt non ſolum re ipſa dicerem innocenter, ſed etiam innocens haberer à vobis, Religioſiſsimi P.P. ornatiſſimi Auditores, mihi commodum legenti occurrit Donatus,ille litterator inſignis,Hieronymo potiſsimum diſcipulo,tam diſerto,ſanctoq. viro,nobilitatus. qui,vt multa de Virgilio ſplendidè,magnificèq. prædicaret, id ex adyto quodam penetrali mihi pronunciare videbatur: tantum hunc,talemq. poëtam eſſe, vt par ſit diuinum eius poëma non à Grammaticis,ſed ab oratoribus ipſis explanari.Placuit hominis dictum,& Grammaticos, quaſi verbo Prætoris, à veteri poſſeſsione deturbari mirifice gauiſus ſum. Recordabar enim, ab Auguſtino, auguſtiſſimo illo Chriſtianæ Reipublicæ Principe, diuinarum cauſarum oratore clariſsimo,Virgilium non eloquentem modo,ſed auctorem, & parentem eloquentiæ nominatum. Legeram in Hieronymo,tum poëtam ingenioſum eſſe, tum elegantiſsimum oratorem.Sciebam, appellatum à Quintiliano ſummum in eloquentia virum, diſertiſsimum à Seneca,oratorum omnium à Macrobio validiſsimum; ab ipſo etiam Abulenſe,ſi tamen huius auctoritas aliquid ad rem pertinet, habitum eſſe totius eloquentiæ ornamentum, ac decus. Quid multa? Inueni apud eundem Macrobium auctores minimè pœnitendos, qui eloquētia, dicendiq. artificio Ciceroni Virgilium anteponant. quam iuſtis de cauſis non dico,ſed anteponunt tamen. faciunt enim eloquentiam, quadripartitam:copioſam,in qua Cicero licenter excurrat; breuem, in qua Saluſtius regnet;ſiccam, quæ Frontoni,cum viueret, adſcriberetur;pinguem,ac floridā,in qua iunior Plinius, ac Symmachus molliter,

liter,& delicatè luxurient. In tanto,ac tam vario ſcriptorum numero vnum extitiſſe Virgilium aiunt, qui eloquentiam ex omni genere dicendi conflauerit,qui grauia cum acutis,acuta cum grauibus,inflexa cum vtriſq. componens, admirabilem in oratione concordiam fecerit.Hunc vnum oratione multiplici, numeris diſſimiliter emodulatis exprimere potuiſſe illum cæleſtium orbium concentum a Pythagora olim excogitatum; & imitari dicendo infinitam prope varietatem aſpectabilis Vniuerſitatis: vbi terra hæc mortalium altrix, in media mundi parte collocata, qua læta ſegetibus eſt, qua dumetis, ac rupibus hiſpida,qua ſalebris,atq. arenis arida,qua proximis fontibus vliginoſa; qua ſiluis obducitur, qua circumiectis clauditur montibus, qua vaſto, patentique aperitur mari.In Cicerone vnum eſſe tenorem perpetuum,atq. conſtantem,affluentem,rapidum,torrentem, volubilem,copioſum.

Delector equidem hoc elogio;ſed permoleſtè fero,communem cum Virgilio,Ciceroni gloriam eripi.Errant enim iſti, quòd vnum Virgilium,ipſo quoque ab hac laude Cicerone depulſo, plura ſimul dicendi genera temperaſſe putent: quod putant admirabili modo temperaſſe, profectò non errãt.Quid eſt obſecro,cur etiam Cicero non ſit breuis, & parcus in loco?quia non eſt,vt oratores illi,quos admirantur, fœde mutilus,ac turpiter abruptus? Cur non ſit gracilis,ac preſſus vbi res, & cauſa id poſtulare videatur?quia non eſt, vt eorũ quidam exſuccus, non aridus,non exſanguis,nõ ieiunus,ac pene fame conſumptus? Cur non varius,cur non pictus, ac floridus in rebus pro dignitate comendis? quia non duras, & è longinquo petitas metaphoras omnibus interſerit locis,quas iunior ille Plinius, ac Symmachus,quas hac etiam tempeſtate noui Logodædali fabricarunt? ſed innocentiam argumenti mei horum ego reprehenſione non violabo: quin etiam habeo gratiam arbitris iſtis, non quòd à Cicerone tantam gloriam abiudicarint,ſed quòd honorifico iudicio Donato ſubſcripſerint,ac veluti ſanctiſſima lege decreuerint, ſummi oratoris eſſe, Virgilium interpretari,non litteratoris,& Græculi. Neq. vero id ea gratia dico,quòd diuinum poëtam ſatis eo præconio laudatum exiſtimem. Excelſiora quædam,ac maiora de Virgilio ſentio, quàm vt ea iſtorum cõmendatione circumſcribi queant.Rem dicam alicui fortaſſe nouam:vocem proferam confidentem,atque audacem,ſed tamen veram.Quid enim? non Grammaticos ſolum ab aliena poſſeſſione velut ex iure manu conſertos voco, ſed Rhetores etiam ipſos tam opulentã hæreditatem adire veto ex interdicto.Confirmo,inquam,conſtantiſſimè,neque Grammatici,neq. oratoris eſſe Virgilium explanare interpretando,ſed doctiorum hominum, atq. vt verbo dicam vno,Philoſophorum. Riſum hoc loco fortaſſe tollent noui philoſophi, quorum eſt ſuperba,& faſtidioſa

fortuna. fundum ſuum fieri poëtas nolent, & patrimonium iſtud facilè permittent occupanti. Permittant, vt libet: permittant autē non nobis mediocriter doctis, ac ſemilatinis, ſed ſummis viris, antiquiſſimis philoſophis, inprimiſq. Ariſtoteli, cuius longo tempore lecti ſunt de locis Homeri perplexis, atq. ambiguis, libri ſex: permittant Anaxagoræ Clazomenio, qui ſaluberrimā philoſophiā in Homero velut in ſapientiæ breuiario relegebat. permittant Arceſilao mediæ Academiæ auctori clariſsimo, qui numquam in cubile ſe ſe recipere ſolitus erat, niſi ante aliquid ex Homero ſomni conciliandi cauſa tamquā è philoſophiæ narthecio delibaſſet. quin etiā diluculo, ac bene mane, vbi primū è grabato ſurrexiſſet, Homerum iterum lecturus, ad amaſium ſuū itare ſe dictitabat; vt remotis arbitris cum eo familiariter, ac libere philoſopharetur. Permittant Platonico Proclo; qui totū Homerum locis è media philoſophia petitis illuſtrauit. Permittant ipſi omniū magiſtro Platoni; cuius illa vox eſt, in eo libro, quem de ſummo bono ſcriptum reliquit: in Homero contineri diuinam omnem, humanamq. philoſophiam. Nihil attinet omnes ducta ſerie percenſere: ſed permittant Zenoni, Chryſippo, Heraclito; permittant quod grauius eſt, Chriſtianis philoſophis, doctiſsimis, atq. ſanctiſsimis, Cyrillo, Fulgentio, Baſilio magno, ceteriſq. ſapientibus viris, & multis, & nobiliſsimis; qui omnes epicū Homeri poëma ſplendidum philoſophiæ ludum, ac virtutis officinam ampliſsimam exiſtimarunt. Sentio, vos expectare dum aperiam aliquando ſapientiam hanc in ipſo Virgilio deliteſcentem: ſed non nihil in ea philoſophorum natione commemoranda immorandum fuit; vt intelligant iſti, qui poëmatum opes aſpernantur, eſſe populum Romanum qui adeat repudiatam ab ipſis Attali hæreditatem.

Equidem neq. tanti ſum, neq. ita me ipſum ignoro, vt non videam quàm arduum ſit huiuſmodi philoſophiam ex abditis poëticæ latebris explicare: ſed illud præterea ſcio; non modo rerum magnarum, atq. præſtantium perfectionem probari, ſed conatum etiā in iiſdem, atq. aggreſsionem eſſe laudabilem. Huic adeo ſpiſſi, operoſiq. operis magnitudini, atq. aſperitati ita facilè occurrere poſſe me video, ſi nō omnia hodierna die vna concione ſimul effundam, ſed multa mihi per partes alio tempore tractanda reſeruabo. Cū enim ſint neq. pauci, neq. imperiti, qui nullam in epica poëſi philoſophiam abditam eſſe pugnaciſsime contendant, ſic partiri neceſſe habeo rationes meas, vt quæram initio, ſit ne aliqua, & in poëtarum fabulis vniuerſè, & in Virgilio nominatim penitus abſtruſa ſapientia. Deinde, ſi qua ſit; quænam ex triplici genere philoſophiæ pars eſſe videatur: ad extremum, ſi certa ſapientiæ forma in epico illo continetur opere, certa ne ratione, ac via euolui, atque inueſtigari queat. Sed quia tam multa, tamque difficilia in vnam hanc orationem compelli

non

non poſsunt, ceteris in aliud tempus, otiumque ſepoſitis, illud vnum habeo dicere, ac ſeorſum hodie diſputare, aliquam eſse petitam ab intima philoſophia ſcientiam rerum vtilium, quam in Epica poëtarum omnium, atque adeo in ipſius Virgilij fabula contineri neceſse ſit.

Vide, dixerit aliquis etiam, atque etiam quàm graues quàm magnos in te aduerſarios excitaturus ſis; non ex ijs modo ſcitis, acutiſq. ſcriptoribus, qui vel noſtra, vel non ita ſuperiori memoria huiuſmodi tectiores poëtarum ſententias, quas allegorias vocamus, quaſi deliramenta Sophiſtarum irrident; verum etiam ex antiquiſſimis illis, qui Heroicis pene temporibus in altrice diſciplinarum omnium Græcia floruerunt. Nam apud Euſtathium Ariſtarchus; is, qui commentarios ſupra mille poſteritati reliquit, & tam graui ſemper habitus eſt in rebus diſcernendis, diſtinguendiſque iudicio, nullus vt putaretur Homeri verſus eſse germanus, & verus, quem ſuo ille calculo non probaſset: is inquam talis, ac tantus Homericae cauſæ quæſitor, ac iudex omnes omninò ab Homero allegorias ablegauit, negauitque diſertè, aliud ab eo dici, aliud intelligi oportere. Placet hos, longeque plures aduerſarios eſse, quibuſcum iure concertandum, ac dimicandum ſit. Neque enim eos imitari neceſse habeo, qui, vt aliquod ad contentioſè dicendum argumentum inueniant, quem in foro non vident aduerſarium, in re minimè controuerſa ſibi deſignant animo, & cum vmbra, ventiſque fortiſſimè digladiantur. placet inquam veriſſimum mihi bellum eſse cum iſtis, ac potiſſimum cum Ariſtarcho, cuius arbitrium ipſæ pene literæ formidabant: Habet ſane, habet vnus hic Grammaticus Alexandrinus infinitam propè Grammaticorum turbam contra pugnantem, habet Philoſophos multo grauiſſimos, habet auctores omni doctrinæ genere præſtantes, ac nobiles, qui ſanctè confirment, Homerum hauſtam ab Aegyptijs philoſophiam, vt auguſtior eſſet, atque admirabilior, excogitatis fabulis, quibuſdam veluti notis arcanis, quæ Hieroglyphica vocantur, adumbraſſe. Quod Homeri, ceterorumq. comminiſcendæ fabulæ conſilium, ſapienter, ac doctè Palephatus explicauit, affirmans, pleraſque mortalium verè certèq. res geſtas, veteratoriè poëtas fabularum fuco, & commentis incredibilibus inuertiſſe; vt legentium animos, & admiratione tenerent, & voluptate perfunderent. Veriſſima ſanè vox, & quæ inſitum poëtis ab artificio morem, non tam dicendo aperiat, quàm ob oculos ponere videatur exprimendo. Intelligit enim vir eruditiſsimus, ſuis ipſorum præceptis admonitos poëtas illud omnino agere, ac ſequi, vt in mortalium animis excitent eam, quæ delectationem, ac voluptatem pariat, admirationem. quod quia rerum compoſitarum, fictarumq. beneficio facilius, quàm verè geſtarum conſequi

ſe poſſe confidunt, res veras, atque adeo ſaluberrimas vitæ leges, non præceptione tradunt, ſed fabulis, & commentis inuoluunt. Quid autem eſt rei veritatem, ac morum doctrinam fabularum inuolucris obducere, niſi eas perſequi, quas iſti è poëtarum ſcriptis expungunt allegorias?

Rectè ſanè interpres Heſiodi Zezes initio Theogoniae quatuor eſſe confirmat omninò res, quibus Epicorum poëtarum omne nomen, ac vis continеatur: heroicum verſum, allegoricam fabulam, hiſtoriam perantiquam, aptam, accommodatamq. materiæ dictionem: ſed in his principem obtinere locum allegoriam, eamq. proprium eſſe poëtæ characterem, ac notam. Quid planius, quid ſapientius dici potuit, quid accommodatius ad iſtorum iugulandam audaciam, qui ſpiritum ipſum, ac vitam poëtarum extinguunt? Si enim proprius eorum character, ac nota, & eſt, & verè dicitur allegoria, quotus quiſq. non videt, hanc vnam eſſe partem, cuius beneficio, ac vi poëtica conſiſtat, moueatur, & viuat? Haud certè ſine ſummo conſilio nuper clariſſimus Italici nominis poëta, Epopeiam velut animantem abſolutam, atque perfectam eſſe aiebat, cuius corpus ipſa rerum imitatio ſit, animus allegoria. Nam quemadmodum animo corpus obtemperat, ſeruitq. rationi, ſic imitatio, quaſi rerum corporatarum ſenſibus obiecta figura, vtilitati obſequitur, ac tamquam in animantis corpore animus, ſic ipſa in toto poëmate continetur, & funditur. Nullus hæc, mea quidē ſententia, neq. melius vidit, neque prudentius docuit, quàm philoſophus inter Platonicos honoratus, ac nobilis Proclus: qui Steſichorum, doctum illum alioqui hominem [illegible]erſpicacem, caecum tamen, ac nihil videntem appellauit, quòd Helenæ raptæ, belloq. repetitæ fabulam, veluti rem præteritis geſtam temporibus, ac veram hiſtoriam, canere non dubitaſſet: neque intellexiſſet eo figmento ſignificari, noſtras ipſorum animas poſt decem annorum millia, quæ illa decenni Troianorum obſidione comprehendūtur, vbi diu multumq. circa terram varia naſcētium, intereuntiumq. rerum viciſſitudine fluctuarint, eorum inſtar Græcorum, qui Troia ſummo diuturnoq. labore deuicta, domos remigrarunt ſuas, eſſe tandem aliquando ad eum locum, vnde ſunt hauſtæ, ac delibatæ quaſi lōgo poſtliminio reuerſuras. Quod ſi tantus philoſophus eum, & cæcutientem, & orbum oculis iudicat, qui nobilem Helenæ fabulam, hoc eſt narrationem ceteroqui credibilem, neque vehementer abhorrentem à vero euoluere, atque interpretari allegoricè non potuerit; quid nos de alijs fabulis exiſtimabimus, quæ non incredibilia modo, ſed etiam execranda impudicitiæ, impietatiſque portenta comminiſcuntur? Homerum ne, alioſq. primi ordinis poëtas, qui ea finxerunt, illicò damnabimus inauditos, dicemuſq. homines acutos, ac lynceos non vidiſſe, quod poſtea pronuntiatum eſt à

ſapien-

ſapientibus, cum plane, diſertèq. dixerunt, poëtas ita oportere fingendo prudentes,& callidos eſſe,vt niſi credibilia,veroque ſimilia fingant,è poëtarum choro depellendi ſint? Dixerint hæc audaculi quidam Ariſtarchi,quorum videtur,& quæri, & ali gloria reprehenſione bonorum: quorum eſt moderatum integrumq. iudicium, ij non modo ſummos auctores non reprehendent, verum etiam pro ipſis acerrime, conſtantiſſimeq. pugnabunt.Sed fieri qui poteſt,vt huiuſmodi prouinciam ita ſuſceptam ſuſtineant,niſi receptum habeant,confugiantq. ad allegorias? In ſpeciem ſane quæ dicuntur à poëtis incredibilia ſunt, indecora,atque ab ipſa ratione prorſus aliena:ne ficta ſine ratione dicamus,haud dubie confirmabimus, ea quædam eſſe veritatis integumenta,quæ imperitorum oculos fallant, ſapientium iudicium fallere, ac doctrinam decipere nullo modo poſſint. Sapienter enim ab Euſtathio dictum eſt,fabularũ turpitudinem eſſe quoddam poëticæ vulnus, quod allegoria quaſi delibutis medicorum faſciolis obligatur. Quin placet etiam hoc loco Proclum illum philoſophum,Homeri tutelam aduerſus magiſtrum ipſum Platonem & ſuſcipientem,& pro dignitate tractantem,audire.Sed altius repetenda res eſt,vt omnis ſuſcepti patrocinij cauſa facilius intelligatur.Mẽſam Homerus in cælo, & epulis exquiſitiſſimis,&,conuiuis longè lectiſſimis ornat. adeſt Iuppiter, non Deorum modo, ſed etiam conuiuij Rex.aſſidet iuxta Iuno, prope Iunonem Venus: ceteri Dij, Deæq. toto triclinio circumfunduntur.Res agebatur,& iucundè quidem,& grauiter, vt decebat in cælo: ſed tamen,cum Iuno,vt eſt feminarum genus ſuſpicioſum, & maximè querulum, intempeſtiua quadam expoſtulatione Ioui ſtomachum repente mouiſſet, epulas diuinas amariſſimo reſperſerat felle, accumbentium hilaritatem in ſummam triſtitiam, mœroremque conuerterat; menſam illam fecerat è Deorum conuiuio ſilicernium funeſtorum, cum ecce tibi Vulcanus,ſellularius, & deſpicatiſsimus Deus, qui ex die poculi magiſter à Ioue creatus fuerat,enormi illo, diſtortoq. crure tanta cum turpitudine claudicare cœpit,hàc illac impigre, velociterq. nectar adminiſtraturus excurrens, vt ſtatim excitato cachinno quodam inſolenti,atque, vt loquitur Homerus, inextinguibili, haud minus in cælo riſerint Dij, quàm ridere ſoleat infimæ ſortis populus in togata,vbi ſcurram, & ſannionem iocantem videt,aut egregie partes agentem ſuas Gnathonem aliquem è paraſitis.Hęc igitur incuſat, reprehenditq; grauiſsimè Plato,ſummus, & intelligendi auctor,& dicẽdi magiſter; quòd intemperatiſsimus ille riſus, qui ne homines quidem mediocriter prudẽtes deceret,multo maxime alienus eſſe videatur à Dijs.Quam Proclus criminationem ita depellit, ac diluit, vt dicat,Vulcano illo molitore,ac fabro, vniuerſitatis molitionem, mundiq. totius,quã Dij ſuſcipiunt, adminiſtrãdi curam ſignificari.ſummo

propterea conſilio,ac ratione Vulcanum irridentes induci Deos,quia mundum hunc, reſq. mortalium affabre factas cum riſu,hoc eſt cum voluptate contemplantur, & temperant Dij. O poëtas verè ſapientes,ac doctos,ò fabulas minimè fabulas,ſed admirabilia pulcherrimę, veriſſimæq. ſapientiæ documenta. Haud ſcio,an hæc à ſacris religionis noſtræ voluminibus hauſerit Proclus; in quibus quotidie legimus,opificem Dei Sapientiam, & in orbis terrarum molitione luſiſſe, & ſuas habere delicias poſitas inter mortales. Euſebius certè Pamphili teſtatum reliquit, pleraq. Platonicos ex Hebræorum monumentis,quæ ſtudioſè perlegerant,in ſuam ipſorum ſententiam pertraxiſſe.

Poſſem hic equidem infinita propemodum poëtarum commenta, quæ de induſtria videntur ad corrumpendos mores excogitata, eadem plane ratione, & quidem ex auctoritate maiorum,interpretari: ſed cum modeſtiæ meæ,tum tempori conſulendum eſt, cuius certis, iiſq. non ita latis finibus ſentio circumſcribi orationem meam. Vnum aduerſarij ſuo credo iure à me requirunt,quòd ijs debere diutius nolim. Si enim, dicent iſti, cum in Epopoeia locum occupauit allegoria,vt tam pulcri corporis animus, ac vita putanda ſit,mirum ſanè videri debet,cur eam Ariſtoteles toto illo libro,quem de poëtica ſcripſit, in aliqua ſaltem Epopoeiæ parte non collocarit. Quibus ego primum ſic habeo reſpondere breuiter,& ſine fallacijs, eum Ariſtotelis libellum inchoatum,& curtum eſſe, neq. hominis docti abſolutum opus haberi, ſed apparatum quendam, atque adumbratam leuiter operis faciendi deſcriptionem: vnde conſequens eſſe poſſit,allegoriam non tam à ceteris depulſam fuiſſe partibus, quàm cum alijs præterea multis in opere minus abſoluto deſiderari. Quia tamen hoc ad euadendum periculū alicui videbitur ex induſtria,& calliditate quæſitum effugium,confirmo diſertiſſimè, partem hanc, neq. caſu ab Ariſtotele prætermiſſam, neque voluntate reiectam eſſe, ſed in loco planè poſitam, traditamq. cum ceteris explicatè. Vnum demonſtrabo, quod nullus ad hoc vſque tempus interpretum vidit; mirorq. perſpicaces alioqui viros in ſole meridiano clariſſimam Epopoeiæ partem videre non potuiſſe. Neque tamen idcircò mihi Statuam in Curia poſtulo, quod faciunt noui literatores, vbi ſcripturam, aut etiam in ipſa ſcriptura correxerint apicem, ac literulam mendoſiorem; quaſi Tygranem bello ceperint, aut Romanam Remp. diuturna tyrannide liberarint. Non ea confidentia ſum, vt ab Apelle pingi, aut à Pyrgotele ſculpi me velim, quòd in Ariſtotele viderim vnum,interpretum incuria præteritum,fortaſsis etiam voluntate neglectum. Sed tamen audeo vel ſolus, vel cum pauciſſimis dicere, Ariſtotelem planiſſimè de allegoria diſputare: diſputare autem eo loco,vbi de fabula, deq. multis apud Homerum incredibilibus epiſodijs ita loquitur. Etenim fa-

bulæ

bulæ iam inde ab antiquiſſimis conſtitutæ temporibus, vulgoq.probatae, etiam ſi aliquid rationi minimè conſentaneum continere videntur,immutandæ non ſunt: nam illa ipſa, quæ de Vlyſſe in portum expoſito dicuntur ab Homero,abſurda ſunt, adeoq. ferenda non eſſent, niſi ea poëtarum optimus ita finxiſſet, vt alio bonorū genere id,quod incredibile videtur obliteret, & quicquid abſurdum eſt, quibuſdam quaſi medicamentis aſpergat. Hæc Ariſtoteles: quo loco paulum hærere neceſſe habeo, ac primi Philoſophi verba breuiter,& curſim interpretari. Fabulas antiquas quamuis incredibiles, & cum ratione pugnantes, neque mutandas, neq. improbandas eſſe confirmat: ex eo genere Vlyſſem videri apud Homerum ab Alcinoo Rege digreſſum,& in Ithacæ littus eiectum. quem præter fidem, & rationem tota via, difficili,ac bene longa dormientem in naui facit, appulſum in terram illo eodem ſomno penitus occupatum;relictum à Phæacenſibus etiam grauiſſimè ſopitum, ac ſomniantem. denique in Nympharum pulcherrimam ſpeluncam introducit,quæ in Ithacæ portu, quemadmodum Cronius ait,nulla erat. Sed tamen hæc ſomnia fidei, rationique contraria,illigatis, inuolutiſq. in ea fabula bonis deleri ait, & ſuppoſitis quaſi medicamentis tanta illa vanitate liberari. Quæ nam verò ea bona eſſe putemus, quæ vanitatem ab illo figmento depellere poſſint, niſi pulcherrima eius fabulae documenta, quorum acceſſione mēdacium ſic euaneſcit,quemadmodū inductis coloribus obliteratur linea,quæ tabulam occupabat? Quid ea medicamenta ſignificant, niſi vtiles vitæ præceptiones, quæ ſplendido illo mendacio conteguntur? Vt enim ipſius medicamenti amaritudinem, atque aſperitatem ſuauiſsimo aliquo liquore medicatis poculi labris occulimus,ita ſalutaria vitæ documenta iucundo fabularum commento tegere ſoliti ſumus,vt deguſtata mendacij dulcedine,quicquid amarum eſt, facilius hauriatur. Eſſet operæ pretium quid Vlyſſes ille tamdiu ſopitus, ac dormiens,quid Phæacenſium incuria,quid Muſarum antrum,quid res ceteræ abhorrentes à fide ſibi velint, ex Cronio, ex Numenio, & Euſtathio dicere.Sed quoniam hæc vacuum omnino poſtulant tempus,& mea iam ad exitum inclinat oratio,longiſſimam allegoriæ interpretationem facilè prætermitto, modò maneat id,quod præcipue contendebam; eum Homeri locum abſurdum prima ſui ſpecie,longeq. à ratione remotū,rationi conſentaneum fieri beneficio philoſophiæ, quæ fabulis illis incredibilibus illigatur.Sequitur,vt quæ vniuersè de poëtarū allegoria diximus,ea deVirgilio,cuius cauſa hęc eſt à me inſtituta diſputatio,confirmentur. Neq. enim eos imitamur,qui tam ſolutè, atq.oſcitanter hūc poëtam legunt,vt nihil in eo videant aliud,niſi Aeneæ Troiani hominis in Italiam aduentum,& Homeri diligentem, accuratamque imitationem, quamquam iſti ipſi, qui hoc vnum egiſſe

Virgi-

Virgilium dicunt,vt Homerum imitaretur, magnum aliquid dicunt, ſi etiam illud ſecutum intelligunt, vt ad Homeri ſimilitudinem manu directa, pulcherrimas allegorias, quod eſt in Homero præcipuum, adumbraret. Nam quid eſt, cur tantum, ac ſapientem virum inertes ſecutum pictores exiſtimemus? qui aperta quædam, atque illuminata ſolum in alienis artificijs imitantur, abdita, obſcura, recedentia longe,atque retruſa,in quibus artis eſt plurimum,non imitantur. An vir omni diſciplinarum genere cultiſsimus, ſummo, ſingulariq. iudicio præditus Homerici operis quaſi corpus diligentiſsime vidit, animum,quo mouetur,ac regitur corpus ipſum,in ſui poëmatis molitione non vidit? longe de illo aliter,& loquuntur, & ſentiunt nobiliſſimi, doctiſsimique ſcriptores antiquitatis. Video enim à Macrobio dictum, eum oportere acutiſſima oculorum acie præditum, atque inſtructum eſſe,qui ad abſolutam penituſq. abditam in Virgilio ſapientiam poſsit aliquando penetrare. Video ſcriptũ ab Honorato Seruio, Virgiliũ è ſcientia philoſophorũ intima canere. Didici à Hieronymo, inter philoſophos,ab Auguſtino inter doctos habendum,à pleriſq. veterum inter liberaliũ artium ſcientiſsimos viros adnumerãdum eſſe. Sed nemo de Virgilio iudicaſſe videtur honorificẽtius,quàm Gordianus.Hunc enim,non maieſtate tantum,ac ditione,ſed vita, doctrinaq. venerandũ plane Imperatorem tradit Capitolinus ita veterum lectione philoſophorum fuiſſe delectatũ,vt Platonem,Ariſtotelem, Virgiliũ numquã ſibi è manibus elabi pateretur;quaſi vellet ea ſcriptorum ſocietate ſignificare, nihil à Platone, nihil ab Ariſtot. tradi ſimpliciter, quod à Virgilio verſibus,& numero nõ caneretur. Sed vnde cognitum habẽt hi,Virgilium ita ſcientem fuiſſe philoſophiæ,niſi ex abditiſſimis illis,obſcuriſſimiſq. ſententijs,quas aſpectabilium,notarumq. rerum imitatione à legentiũ oculis ingenioſus poëta porrò ſubduxit? Quorſum ea philoſophia ita cõmendaretur à doctis,niſi ab ipſis,in eo,quòd vulgò legitur opere,pene oculis cerneretur? Quorſum tã vario diſciplinarum genere Virgilius diceretur inſtructus,niſi variam illam doctrinã,ac ſcientiam plane multiplicem verſibus ſuis clam,& quaſi diſſimulãter illigaſſet? Nae ille, quem paulò ante laudaui, ſtudioſiſſimus poëtæ patronus,propugnatorq. Macrobius,egregiè,ac præter ceteros hęc docuit excellenter,cum de Virgilio confirmauit,ampliſſimam eũ, iucundiſſimamq. philoſophiam ſuo ipſius operi laudabiliter aſperſiſſe. Quid enim eſt operi philoſophiam aſpergere, niſi varia philoſophiæ documenta fictis in opere fabulis occultare? Nemo profecto,neq. philoſophus,neq. aliarum liberalium artium ſciẽtia eruditus,hunc vnum poëtam legerit, quin in eo fuſa, atque aſperſa ſuæ doctrinæ præcepta recognoſcat. Ceterum intelligo, me nihil agere, niſi vos,quod in Homeri cauſa iam feci,velut in rem præſentem ducam; oſtendamq. aliquid

quid etiam in Virgilio eſſe, quod ab incredibili, atq. ab indecoro ſine allegoria vindicari nõ poſſit. Ne multa. Macrobius factus ex procuratore præuaricator, Homerum ſummè cõmendat, quòd in nulla ſui operis parte trium illarũ Dearum de pulcritudine certantium, iudicijq. Paridis mentionẽm aliquãdo fecerit: contraq. Virgiliũ grauiter accuſat, quòd ab ira Iunonis impotenti, atq. implacabili auſus ſit poëma tã amplum, atq. magnificum exordiri. Scio equidem, hoc loco Scaligerum virgulam illam cenſoriam ſuam in Macrobium intendiſſe, admirabundũ, quòd tantus vir, tam inſigniter eruditus non videret in Iliadis fine fabulã hanc aliquot verſibus ab Homero perſtringi: ſed in auctorem regerenda virgula eſt, quòd non legerit apud Plutarchum, eos verſus non Homeri proprios, ſed ſpurios, atq. ſuppoſitos à veteribus habitos eſſe. Vtcumq. controuerſia ſit; reprehenſum à Macrobio Virgiliũ video, quòd fabulam incredibilem, & decoro minimè ſeruientem cõmemorarit. Neq. enim ſimile vero videatur, aut deceat, leuiſsimis de cauſis altercari Deas, & ad litem dirimendam, componendamue, mortalium, atq. adeo paſtorum ſubire iudiciũ velle. Iure ne dicantur hæc, an iniuria, non diſputo. Sed fac tamen iure, ac meritò reprehenſa. Si qua Virgilius, aut ab incredibili, aut ab indecoro videtur labe reſperſus, eã ego Fulgentij Placiadis, hominis docti, & Chriſtiani auctoritate detergam. qui fabulam hanc ſapienter interpretatus, tres illas Deas humanæ vitæ rationem dixit eſse tripartitam: contemplantem Palladem, actuoſam Iunonem, Venerem voluptuariam. Has Deas propterea iudicari à Ioue non debuiſſe, quòd Deus liberã homini deligendæ vitæ optionẽ dederit, vt quam velit è tribus, ſuo arbitratu, ac iudicio cõplectatur. Addit, neq. prudẽtem aliquem, neq. doctum eius cauſæ iudicem fuiſſe delectũ; quia cum eſſet illo figmento ſtultorum conſilium exprimendum, qui contemplationis actioniſq. hoc eſt virtutis, ac doctrinæ poſthabita præſtantia, voluptati corrumpendos ſe tradũt; tam parui, peruerſiq. auctorem iudicij non acutum hominẽ eſſe oportuit, non eruditum, ac doctum, ſed paſtorem imperitum, ac rudem hominem; belluarum pene conuictu ſic vtentem, vt parum ab ijs differre videretur. Multa præterea ſunt apud hunc etiam Latinum Homerum, quæ petito ab allegoria patrocinio egent. Sed prouidere me oportet, ne vos ante patiẽter audiendi finẽ faciatis, quàm ego putide, moleſteq. dicendi. Tantũ orandi mihi etiam, atq. etiam eſtis; vt quoniam hoc ad vos hodie iudiciũ à me delatum prudentius eſt, quàm illud ad Paridẽ, gregarios à Virgilio interpretes, velut ab interuerſo fundo deijciatis, conſtituatiſq. Philoſophorum eſſe in tam amplo, ſplendidoq. ſapientiæ regno dominari. Quod ſi plane de re non liquet, ac Iudicum ſententiæ variant, ampliari per me licet, & cõperendinare; vt actione altera, & dicatur à me copioſius, & à vobis de tota cauſa facilius decernatur.

DE

DE VIRGILII ALLEGORIA MORALI.

ORATIO II.

QVOD votum eſt Comicorum omnium poëtarum,palam, ac liberè profitentium, ea ſe gratia, conſilioque adieciſſe ad ſcribendum animum,vt populo placerent,quas facerent fabulas, id me votum iam ſæpe damnauit, ac reum fecit apud vos Auditores:quorum humanitate factum video, vt numquam ex hoc loco dixerim,quin ea,quæ dicerentur à me, oculis, vultu, nutu, ipſa etiam, quæ vendibiles excipere ſolet orationes, admurmuratione ſecunda comprobaretis. Licet ita hodierna die non tam de me gloriosè, atque inuerecundè prædicare, quàm de veſtris in me promeritis amplè,magnificèque ſentire. Nam cum ſemper hic mihi vigiliarum mearum extitit fructus, vt à vobis accurate,ac libenter audirer,tum verò maxime anno ſuperiore; cum explanationē Virgiliani operis à Grammaticorū vulgo ſic vindicaui, vt contenderē,Philoſophorum eſſe,Philoſophū illum poëtam,aut poëtarum veriùs Platonem, quemadmodum cum nominabat Alexander Seuerus,auditoribus interpretari.Acclamaſtis inquam orationi meæ, atq. arcanam in eo poëta Philoſophiam occultari aliquam, veſtro quoque ſuffragio decreuiſtis. Nunc, quoniam ita placere omnibus hanc ſententiam animaduerti, & à Philoſophis, quorum fines intraueram, neque faſtidiosè reiectus, neque poſtulatus iudicio,aut appellatus ex tribunali ſum; intelligo mearum eſſe partium, conſtituere certam philoſophiæ formam,quam in opere, veluti myſterio quodam videatur allegorijs poëta ſolertiſſimus obduxiſſe. Cum enim à Platone omnis philoſophiæ ratio tres in partes tributa ſit,quarum prima ſubtilitate diſputandi,ac diſſerendi,altera moribus, & vita,tertia naturæ ipſius obſcuritate contineatur; niſi etiam dico quam tandem è tribus hiſce formis appoſitam Aeneidi,atque obuolutam illo poëmate putem, fidem meam, quam tum vobis Iudicibus obligaui, non liberabo.

Principio igitur, vt ab incertis explorata, & certa ſecernamus, illud ponendum exiſtimaui,quod turpiſſimum eſſet,in dubium,quæſtionemque venire,eam philoſophiæ partem,quæ genera partitur, ac ſpecies, quæ conſequentia, & repugnantia videt, quæ diſtinguit ambigua,non fuiſſe optimi poëtæ conſilium in grauiſsimũ illud opus includere:niſi eos fortaſſe audiendos putatis,qui paulo ſuperioribus annis tam acute,atq.ſubtiliter de poëſeos vi,ac natura diſputabant,vt eam non modo Dialecticæ, ſed etiã Sophiſticæ ſubiungere non dubitarent.

Vnum igitur eſſe video, quod diſputando inueſtigare, ac quærere minime puduit prudentiſsimos viros: naturalemne,an eam,quæ de moribus agit, philoſophiam in toto poëmatis curſu perſequatur Virgilius,& occulat allegorijs. Quæſtionis verò cauſam eam eſſe dicunt, quòd nihil in diſputationibus illis acutis,aut docetur à Phyſicis,aut à morum doctoribus explanatur,quod à poëtis ipſis implicitum fabulis, & conuolutum non ſit. Nam, vt à naturalibus ordiamur, ea primum initia in oculos ipſos, ne dum in animum, ac mentem incurrunt,quæ ab Empedocle radices,& rerum omnium fontes appellantur.De quorum altercatione, atque inimicitia, quam exercent, antequam ex ijs aſpectabilia corpora coaleſcant, ſuperuacaneum eſt apud doctos, & ſapientes viros multa commemorare. Illud breuiter, & curſim repetere memoria ſatis ſit, ex illo elementorum conflictu, velut ex bello iam profligato exiſtere naturalium rerum, atque adeo ipſius vniuerſitatis admirabilem conſenſionem, ac pacem. Hanc ergo genitalium corporum pugnam, in qua naturalis philoſophiæ primordia, & quaſi rudimenta poſita ſunt, nolite putare, aut ignoraſſe poëtas, aut in ſuis ipſorum fabulis præterijſſe. Vetat enim nos ita ſuſpicari Græcorum facile princeps Homerus, qui Deorum in cælo ſimultates, & ciuile prope diſsidium ſtudioſe depingit, cum videlicet.

Contra Neptunum flauus confligit Apollo,
Tela tenens pennata manu, cum Pallade Mauors
Congreditur. iacit arcitenens Diana ſagittas
Iunonem contra: pedibus talaria geſtans
Latonam aggreditur, ſumptis Cyllenius armis.
Parte alia ignipotens magno cum flumine pugnat
Mulciber, atherei Xanthum quod nomine dicunt
Cælicolæ.

Ego ne ita cæcus ſim, vt Homerum, qui tam multa ſine oculis vidit, intelligere non potuiſſe credam,quam hæc à Dijs aliena diſcordia ſit, atque in fouendis mortalibus inteſtinum ipſi cælo, ac planè domeſticum bellum: neque ſuſpicer potius, immo prorſus in animum inducam meum, tectiorem aliquam,& remotiorem ab oculis pugnam illo Deorum prælio voluiſſe deſcribere?ſequar Alexandrinum Cyrillũ,non ſapien-

ſapientiſſimum modo, verum etiam ſanctiſſimum ducem; qui abditos, ac penetrales Homeri locos face prælata colluſtrat, & ceteris intuendos tamquam interpres, ac myſtagogus oſtendit. Is igitur in eius libri proœmio, quem contra Iulianum Cæſarem perfidioſum Chriſtianæ religionis deſertorem promulgauit, hæc Homeri figmenta cum ijs contulit, quæ corporis actione, quæ voce, ac geſtu ab hiſtrionibus aut mimis redduntur in ſcena. quemadmodum enim poëtæ, qui Theatro ſeruiunt, minime ſatis habent, aut ira percitum hominem, & cupiditate, aut contentione, atque ambitione diſcordem, aut æſtuantem inuidia, aut ieiunio enectum, & fame verbis affingere; ſed ipſam quoque iram, & cupiditatem, illam ipſam inuidiam, diſcordiam, ac famem, corporatam, aſpectabilem, ſpirantem etiam, & loquentem faciunt: ſic Homerus naturalis Philoſophi partes acturus, haud ſibi ſatis eſſe putauit ipſa rerum naturalium initia, quæ vocamus elementa, verbis retexere, niſi etiam quibuſdam quaſi perſonis induta produceret in medium, & legentium oculis ſpectanda per otium, ac contemplanda proponeret. Itaque varia illa partim in Troianos, partim in Græcos bellantium Deorum, & digladiantium ſtudia, variæ ſunt, aduerſæque qualitates elementorum, quibus inter ſe continenter, ac ſemper bellum gerunt, continenter intereunt, a c renaſcuntur: quæ videmus, ſenſuque tractamus corpora conformant, ipſam ſeruant, & continent rerum vniuerſitatem. Quam quidem elementorum pugnam, quia diuinam exiſtimabat Homerus, non hominum illud prælium eſſe dixit, ſed dimicationem Deorum, non mortales inter ſe certantes, & concurrentes induxit, ſed bellum vnà committentes, & ferro decernentes Diuos. Quid enim eſſe cauſæ putatis, cur Apollinem igneum illum, & radios vibrantem Deum cum Neptuno, maris, & aquarum, quæ ab illo naſcuntur omnium præſide, congredientem faciat, niſi quia calidum, & ſiccum elementum humido, ac frigido, qualis aqua eſt, aquarumque moderator Neptunus, aduerſatur? Cur Iunoni aëris dominæ Dianam, quæ Luna etiam dicitur, opponit in prælio, niſi quia flabilis, & ſpirabilis aër à Luna, quæ in ſubiecta, & ſuppoſita omnia non tam ditionem, quàm maleficiũ exercet, agitatur ſemper, ac permouetur? Cur Vulcanus Scamandrum, ſiue Xanthum, illum nobilem Troiæ fluuium bello premit, ac ſequitur, niſi quia ferues, & maxime calidus ignis, quẽ habet in poteſtate Vulcanus, humidis, ac frigidis rebus, vt de Apolline dicebamus, eſt inimicus?

Sed in ea pugnantium Deorum congreſſione illud mihi mirandum eximiè videri ſolet: quòd, quem diſcordias componentem, atque adeo auctoritate, ac maieſtate bellum inhibentem eſſe oporteret, eius pugnæ cum animi oblectamento ſpectatorem, & digladiatione illa gaudentem Deorum omnium Principem, ac dominum Homerus facit,

facit, & cuſtodiuit Iouem. Quantum enim aſſequi cogitatione poſſum, id ſignificare videtur, quod nec à vero, nec à recta religione abhorret: elementorum pugna, & quæ ab elementis ita pugnantibus exiſtit, omnium procreatione rerum, deſpicientem è cælo Vniuerſitatis molitorem, atque opificem Deum ſummopere delectari. Ab hiſce rerum initijs, ad ventos, quorum eſt incredibilis vis, atque in omni vitæ parte admirabilis vſus, veniamus. Multa quidem de his implexa fabulis, & commentis ſunt; ſed illud longe pulcherrimum, & rationibus noſtris accommodatiſſimum iudico, quod Vlyſſi, homini maxime gnaro, ac ſcientiſſimo accidiſſe commemorat idem Homerus. Cum enim diu, multumque aduerſa ventorum tempeſtate iactatus, & circumactus in mari fuiſſet, Aeolum, illum procellarum dominum, gubernatoremque ventorum conueniſſe, ac rogaſſe dicit, vt aliquem tandem, & turbinibus incommodis, & errori ſuo modum, ac finem imponeret. Ne longum faciam: auditus illicò à Rege ventorum eſt, & tam diuturna calamitate, temporis puncto leuatus. Accipit ab humaniſsimo procacis populi Deo ventos omnes, atque anhelitus terræ folliculo inſutos, & culleo, quaſi parricidas; vt eos in officio contineret ſemper, & ſecunda in poſterum nauigatione vteretur. Quid vobis hæc fabula videatur, haud ſane ſcio. Equidem non ita ſtultum putarim Homerum ingenioſiſsimum poëtam, vt tam pingue mendacium credibile ſe facere poſſe conſideret. Aliquid profectò ea dignum ſapientia, qua præditus erat, tam impudenti vanitate docere, ac exprimere voluit. Docuit ſane feliciter, expreſsitque: non id modo ſignificans quod Euſtathius interpres affirmat; Aſtrologum ea memoria fuiſſe præſtantiſsimum, qui ventorum quorundam exortus, occaſuſque diuinarit, & Vlyſsi prædixerit; ſed naturæ miraculum abditiſsimum adumbrans, eorum, qui Phyſicam tractant quandam remotiorem, quam naturalem magiam appellant, teſtimonio comprobatum, hoc eſt, ventos habere inſitam illam, impreſſamque natura cum vtribus ſimultatem, quam Græci ἀντιπάθειαν vocant: ſic prorſus, vt numquam in eam cæli regionem aſpirent, vbi certi quidam folles ex edito, ac ſublimi loco deligati ſuſpendantur. Intellectum id primum eſt Empedoclis beneficio, quod teſtatum reliquit in duodeuiceſimo hiſtoriarum libro Timæus: vbi confirmat, eum Philoſophum incredibili quodam modo, ac ſingulariter attuliſſe mortalibus admirationem. Nam cum aliquando immoderate, inſolenterque flarent Eteſiæ, ſic, vt vrbium turres, & tecta quatefacerent, corrumperent ſegetes, ipſas etiam arbores, ac ſiluas extirparent, aliquot deglubi aſinos, & vtres è pellibus factos in collibus, atque in altiſsimis montium verticibus, ad vehementiſsimos illos ventorum inhibendos, & comprimendos flatus, ſuſpendi, ac collocari iuſsit. Qui cum occidiſſent

diſſent ſubitò, & confeſtim in ea prouincia ſpirare deſijſſent, eorum more, qui victis, debellatiſque populis, ac Regnis, nouum ſibi cognomen inueniebant, κωλυσανέμας à Græcis, hoc eſt ventorum depulſor, ac profligator, honorifico ſane vocabulo dictus eſt.

Sed quia leuiſsima hæc, & tenuiſsima ventorum corpuſcula ſubterfugiunt viſum, præſtat ad ea, quæ magis oculos, & ſenſum cient, inprimiſque ad cælum orationem conuertere: quo nihil pulcrius, nihil ornatius, nihil quod Philoſophos ipſos ad ſui contemplationem vehementius rapiat, inueniri, aut cogitari animo poteſt. Quid ergo de hoc altiſsimo Dei Opt.Max. domicilio tam graphicè facto, aureis ill is circulis quaſi balteis vndique comprehenſo, creberrimis aſtris, tamquam bullis, gemmiſque artificioſe diſtincto, ipſi quoque poëtæ philoſophantes imperitæ hominum multitudini tradidere? tam varia, tamque à vero in ſpeciem aliena, vt pigeat relegere animo fabulas, atque hoc loco ad ſatietatem vſque recenſere. Vnum tamen haud præteribo tacitus, quod inſtar omnium eſſe poſsit. Quid tandem? dicam breuiſsime. Cælum incudis filium facere poëtæ non dubitarunt. duram oppidò illi matrem dederunt, & quæ parere non poſsit, niſi tonitru, ac fulmine perterreatur. Næ ipſi plumbei, aut etiam incudes putandi ſunt, niſi prudentiſsimam aliquam ſententiam tam magna ſtultitia tegere voluerunt. Cur enim cælum incudis potius filius ſit, quàm aut mallei, aut ſcalpri, aut etiam officinæ? Liberat nos ea quæſtione, ac dubitatione Phurnutus: qui propterea ex incude parente natum eſſe cælum à veteribus dictum autumat, quòd ſignificare doctiſsimi viri, ac demonſtrare mortalibus vellent, perpetuum cæleſtium orbium vltro citroque meantium ſine vlla comminutione colliſum, & materiam omnis immunem interitus, omnis omnino vitij, atque corruptionis expertem. Vt enim illa ferrea fabrorum maſſa, quam incudem dicimus, noctem, diemque malleis aſsidue tunditur, neque corrumpitur, aut comminuitur tamen: ita cæleſtes illæ rotæ, quarum citimæ inuolutæ ſunt extimis, perpetuo quidem curſu circumaguntur in orbem, ſed tamen neque detritæ ſunt vnquam, nec in futurum vlla ratione deterentur. Probare videtur hæc Platonis amantiſsimus, ac ſtudioſiſsimus Proclus: qui cælum ab antiquorum multis appellatum æneum arbitratur ad illam eandem opificij pulcherrimi perennitatem, æternitatemque declarandam. De naturalibus ita diximus.

Sequitur, vt de ijs, quæ moribus, aut multiplici hominis officio continentur, aliquid etiam in medium proferamus: quæ quoniam in præceptis verſantur, partibus ſingulis humanæ vitæ ſalutaribus, ab obſcuriſsima illa Heſiodi fabula initium faciam, quam inuolucris explicatam ſuis propoſuit nobis antiquiſsimi temporis Philoſophus

apud

apud Galenum Chryſippus. Canit igitur Heſiodus, Iouem vetulum illum Deum, & tam multarum nuptiarum, Metim virginem præclaro ſibi coniugio deuinxiſſe: quam cum eximiè muneribus ornaſſet, ac mundo, cum præter cæteras coniuges blanditia conſuefeciſſet, & gratia, in ipſo toro, atque complexu commanducauit totam, atque in ventrem penitus abſtruſit ſuum. Quid deinde factum putatis? fingite hoc ipſo commento, quod accepiſtis ex me, fabuloſiorem fabulam: vincenda tamen eſt expectatio veſtra mendacio. Meti grauidus, ac fœtus Iuppiter, iamque ad pariendum vicinus, ſic dolere, ac diſcruciari capite cœpit, vt à Vulcano ſecuri aliqua, vel cuneo ſibi diffindi vellet, & cuperet cerebrum. Ita prorſus id factum eſt, vt Iuppiter imperarat: qui confeſtim periculo puerperij liberatus, in lucem è bipartito capite Palladem, doctiſſimã diſciplinarum, & conſiliorũ omnium moderatricem effudit Deam. Ridetis tam palmare mendacium; nec iniquè ridetis. ſed riſum in hac fabula iubet tenere Chryſippus. Ait enim, Metim nihil aliud eſſe, niſi prudentiam, artemq. vitæ ſapienter, ac moderate degendæ; adeoq. traditum ab Heſiodo, eam virginem conſilio, ac ſapientia Dijs, hominibuſq. antecelluiſſe vniuerſis. Hanc videlicet prudentiam vorare quodammodo nos, hoc eſt diligenter, & quam citiſſime comparare, atq. in capite condere ſapientes iubent. Nam ingenioſe Galenus ipſe ita fabulam hãc ſecundum Chryſippum enodat, interpretaturq. de ſuo: meritò primũ in ventrem ab ore detruſam Metim, deinde conceptam in Iouis capite Palladem: quia prudentia ortum quidem ducit à ſenſibus, habetq. in ipſo rerum experimento incunabula quædam: ſed tamen in capite adoleſcit, maximèq. perficitur in vertice, vbi medius, & præcipuus cerebri folliculus eſt. Sic ille philoſophatur: ad veritatem quidem nõ omninò recte, ad ſenſum Heſiodi ſapienter. Quid vero nobis etiam fiet, vbi hanc moderandæ vitæ rationem, ac viam didicerimus? id omnino, quod accidiſſe Ioui comminiſcitur fabula. Quemadmodum enim Iuppiter, exhauſta iam, vorataq. Meti, conſultiſſimus euaſit, & Palladem peperit, ſic vbi verã nos prudentiæ ſpeciẽ informauerimus animo, non modo nihil in vita peccabimus, ſed noſtra ipſorum cogitata, quæ veluti fœtus ex capite proferemus in lucem, non cogitata mortalium eſſe, ſed ab ipſa Pallade profecta conſilia videbuntur.

Ceterum hanc, quæ de moribus agit, philoſophiam, nihil eſt, quod habeat, & contineat magis, quàm dati hominum criminibus apud Inferos Iudices, & certa certis ſceleribus, ac peccatis excogitata fabuloſè ſupplicia. quibus figmentis, ne ſemidocti quidem, ac pene populares ipſi vllam adhibendam eſſe fidem arbitrantur. In manibus ſunt, & quotidie leguntur à nobis, quæ nouitius, ac tiro philoſophiæ apud Marcum Tullium in eam ſententiam diſerte, ac luculentè pro-

fitetur in Tuſculanis. Tantum enim abeſt, vt vel tricipiti Cerbero, vel fremitu Cocyti, vel Acherontis tranſuectione, vel Rhadamanthi iudicio commoueri queat, vt etiam poëtarum, & pictorum hæc eſſe portenta conuincat. Quod ſi hoſpitem hunc philoſophiæ contemnitis, eiuſque teſtimonium non probatis; habeo proferre Philoſophos magnos, & eruditos viros, qui facilè adoleſcenti, ac ſapientiæ tironi ſubſcribant. Nam in omni philoſophiæ genere verſatus, exercitátuſq. Plutarchus, in eo libro, quem de audiendis poëtis inſcripſit, ardentium apud Inferos fluminum, locorum horribilium, portentorumq. deſcriptiones intelligere iam omnes affirmat, fabulas eſſe: ac ne Pindarum quidem ipſum, aut Sophoclem vera putaſſe, quæ de Inferis, ac de Inferorum monſtris ſcriptis verſibus cecinerunt. Cur ergo illa commenti poëtae ſunt, cum neq. crederent ipſi, neq. credibilia populo eſſe arbitrarentur? cur? nimirũ vt multiformibus, monſtroſiſq. illis imaginibus Inferorũ, & ſceleris deformitatem effingerent, & multiplices manere pœnas eos, qui delinquerent, ſimulato terrore, ac ficta turpitudine demonſtrarent. Itaque in illo Tantali fugitiuo lacu, atque pomarijs, non Tantalus ipſe nominatim, ſed generatim, vniuerſeque plectitur auaritia: in Ixionis illa rota non tam ipſe iactatur Ixion, quàm torquetur, & circumagitur ambitus: in Titij dilaceratione miſerrima non tam ipſe punitur, & pœnis afficitur Titius, quàm dolore carpitur, & laceratur libido.

Nullus vnquam Philoſophorum fuit, qui certius hęc credere videretur, quàm Plato. & tamen idem ipſe, qui in Phædone veriſſima eſſe ſanctè, ac pene iuratus affirmauerat, in primo de Republica dicta mutat, & palinodiam cantat. Docet enim apertè, diſtinctèque pronunciat, ea, quæ de quatuor Inferorum fluminibus, deque Rhadamantho, ac Acaco vulgauerunt poëtæ, deliramenta ſomniantium, atque aniles fabulas eſſe. Quid hic igitur à nobis in tanta dictorum inconſtantia conſtituendum erit? An excordem, & pugnantia locutum dicemus tam magnum, & ſapientem virum? Non patitur nos de Platone, quem appellabant antiqui Philoſophorum Deum, tam male ſentire, ac iudicare Platonicus Olympiodorus. Habet enim ad allegoriam, velut ad munitiſſimam arcem, perfugium; vnde pro magiſtro fortiſſimè, acerrimèq. propugnet. Nam ſi monſtra ipſa, & compoſitæ Inferorum formæ ita per ſe ſpectandæ ſint, vt exprimuntur in fabulis, tum enimuero contendit, à Platone, non modo fabulas dici, ſed ipſam quoque fabuloſitatem. Sin autem allegorias intueamur ipſas, quarum cauſa turpiſſimæ illæ, incredibileſque monſtrorum ſpecies fictæ ſunt, ea veriſſima eſſe, atq. adeo ſapientium oracula Platonem credere, ac dicere putat. Placet hic Procli etiam verba, Platonem, ac Homerum à calumnia vindicantis penè de ſcripto recitare. Inferorum, inquit, illæ

regio-

regiones, ardentia flumina, & ea, quæ de Rhadamanthi iuriſdictione docuerunt Homerus, ac Plato, non omnino ſunt habenda ſomnia, vanitateſq. ſtultorum. Vt enim in cælo certæ ſunt,& pro meritis deſignatæ vnicuiq. Cælitum, atque Indigetum ſedes, ita putandum eſt, mortalium animas, quæ vel afficiendæ ſupplicio, vel expiatione purgandæ ſunt, ad loca quædam abdita, & ea ſubterranea demigrare; quò veluti flumina, ipſæ rerum omnium fæces,& concretiora elementorum purgamenta decurrunt.

Spiſſum opus, atque infiniti propè laboris eſſet, cetera in hoc ipſo genere perſequi, quod tractamus. dicam in ſumma: quicquid aut in natura contemplati cogitatione ſunt, aut in moribus ſalutari documento, ac lege præſcripſere Philoſophi, id compertum habetote, & vidiſſe poëtas, & hominum generi fictis fabulis, quaſi mollioribus quibuſdam præceptis expoſuiſſe.

Quæ videlicet cauſa (huc enim mea ſpectabat, & collimabat oratio) ita mouit aliquos haud indoctos, atque illitteratos viros, vt cum ijs liberum videretur de Virgilio vtrumque pro arbitratu decernere, maluerint eum naturalem Philoſophum facere, quàm vitæ, morumq. præceptorem. Videbant enim vtramq. philoſophiam à poëtis implicitè, abditèq. traditam fabulis: videbant permultos ipſius Virgilij locos ab antiquiſſimis quibuſdam ſcriptoribus explicatos ita, & explanatos fuiſſe, quaſi naturalis eſſent philoſophiæ, non ciuilis inſtitutionis inuolucra. Sed non viderunt, eam rationem infirmam eſſe, & quæ nihil præterea vincat, niſi aliquando in tam amplo poëmatis campo quoſdam occurrere locos, qui naturalis philoſophiæ doctrinam complecti, ac tegere videantur. Non enim id efficit, quod efficere, ac demonſtrare oporteret, opere continuato, atq. perpetuo à Virgilio non mores, ſed rerum naturalium cognitionem adumbrari. Quod ſi ea ratio quicquam poſſet, poſſet illud etiam facere, vt quoniã multis apud eum poëtam locis antiquorum opiniones de Dijs, & ſacrorum ceremoniæ continentur, Theologus appellari debeat, & Pontificij iuris interpres. cum præſertim Honoratus Seruius ſcriptum reliquerit, à Virgilio plurima dici ex altiſſima Aegyptiorum Theologorum ſcientia, & diſciplina. Et haberent, opinor, Scaligerum illum Iulium huius ſententiæ facilem adſtipulatorem: cuius ea videlicet erudita vox, atque oratio eſt; Virgilium excutere omne philoſophiæ penu, & ex adytis Metaphiſicæ loqui. haberent patronum veterem illum Grammaticum, atq. interpretem poëtæ Donatum: qui tantum Virgilio tribuit, vt libere, fidenterq. confirmet, eum liberalium artium non modo peritiſſimum eſſe, ſed doctorem etiam, & magiſtrum in opere.

Equidem cum iſtorum ſtudia ſatis demirari non poſſum, qui tam impotenter, ac perditè Virgilium amant, vt eius cauſa omniũ diſcipli-

narum fines violenter inuadant; tum verò me ipſum ignauiæ, ac timiditatis accuſo, quòd tam amplè campum, atque imperium illi proferre non audeam. Fateor me plus nimio formidoloſum, & verecundia pene ſemipagana præditum eſſe natura. ſed ſi formidinis cauſam dixero, ſcio vos daturos eſſe veniam pudori meo. Nõ poſſum ſine aliquo ſermonis diuerticulo explicare quod timeo. recordabor tamẽ itineris instituti, neq. monitorem expectabo, qui me, commonſtrata columna, reducat in viã, vnde deflexi. Age igitur. Aeſopum norunt vniuerſi qui litteras norunt. quin etiam tonſores ipſi, atq. illitterati omnes cognitum habent. Expoſitus erat is ab inſtitore domino in Sami foro duobus intermedius venalibus pueris, artibus eruditis, & elegantibus forma; quorum alter Muſicus erat, alter Grãmaticus; vterq., vt ea natio facta eſt, ad omnem proiectus audaciam. cum ecce tibi Philoſophus magni nominis Xanthus, ſiue caſu, ſiue conſilio commodùm in emporium venit. Vbi, turpiſſimum hominem inſignibus interiectum pueris conſpicatus, enimuero mercator hic, & ſapit, inquit, & in rem ſuam callidiſſimè proſpicit: qui comparatione deterrima fecit, vt iuuenes illi habitiores eſſe viderentur, & pulcriores. Tum propius ad cataſtam accedens, venales illos adoleſcentes de ſuis ipſorum artibus percunctaturus, cantorem interrogat primum, ecquid facere ſciret. Quid ni reſpondet Muſicus? omnia. Hic Aeſopus, vel audacia non ferenda commotus, vel calliditate tam ſtulta delectatus, diductis enormiter labris, quæ nigra, craſſa, prominentia, atq. vſq. ad miraculum vtrimq. habebat inflexa, tanta cũ turpitudine riſum fecit, vt ſoluerit pariter omnes Xanthi diſcipulos, qui erant ſpectaculo circumfuſi. Pergit nihilominus Philoſophus etiam rogare Grammaticum, numquid ipſe calleret. Ille nihil addubitans, aut moratus, maiori cum audacia reſpondet, omnia. Quem cum Aeſopus eadem ſanna excepiſſet, ac riſu, cœpit ſedulò cogitare Philoſophus, quid eſſet cauſæ, cur monſtroſæ deformitatis mancipium ita ſociorum reſpõſa rictu, & cachinno deluderet. Quin ab ipſo quoq. ſciſcitamur, inquit, artem, quam teneat? fortaſſis etiam deriſionis cauſam cũ artificio dicet. Age igitur tu infelix mortaliũ irriſor, & deſpicatiſſime ſannio: quid facere noſti? nihil. reſpõdet Aeſopus. nihil? plane inquam. an non tu furciferos, & verberones iſtos audiſti, cum omnia ſe ſcire profiterẽtur? Quid reliqui factum mihi eſſe arbitraris? nihil. Hiſtoria quidem hæc eſt, & vera narratio; ſed eam mihi parabolam, atque apologum eſſe peruellim, hoc eſt, inſtitutionem rationum mearum, & ſaluberrimum documentum. Quid igitur tandem? Sunt in hoc Gymnaſio haud minus quàm in Sami foro mercatorum eſſent, variæ Doctorum officinæ: quorum ſi perturbarẽ, & confunderẽ artes, contenderemq. in vno Virgilio ſuppetere, atq. expoſita eſſe omnia, quæ ceteri, diſtributo per partes

labore,

labore, ac ſtudio docent, digniſſimus profectò eſſem, qui ab Aeſopo deluderer, & exſibilationibus omnium proturbarer à foro. Conſulam igitur in rem meam accuratè, neque in eam poſſeſſionem inuolabo, quæ mihi decreto Prætoris addicta non ſit.

Satis inquam habeo, eam doctrinam adiudicare Virgilio, quam Horatio relegēdam Homerus tradit in Præneſtino. Is enim, vt ait ille, cum bellum Troianum omni allegoriarum pulcritudine cumulet, non illum cæli curſum diuturno mortalium ſtudio repertum, non aſtrorum errantium acceſſum, & receſſum, non ſtirpiū vim, & facultatem, non alias rerum naturalium cauſas fabularum integumētis inuoluit:

Sed quid ſit pulcrum, quid turpe, quid vtile, quid non,
Plenius, ac melius Chryſippo, & Crantore dicit.

Et tamen in eo poëmate multa ſunt, quæ ad naturalem philoſophiam declarandam pertrahi facile poſſunt. Cur ergo morum potius conformationem, quàm naturæ cauſas ab eo diſcit Horatius, niſi quia ſingulis hominum ordinibus in illa perpetua, & continuata poëmatis allegoria præſcribuntur ample, & de induſtria mores, naturalia ſparguntur parce, ac velut appendiculæ quædam operi magno ſubſeruientes adduntur? Quotus enim quiſque Conſularē, aut Prætoriam viam eò ducere contendat, quò tramites, ac ſemitæ ferunt, ac non potius tramites, ipſius diuerticula quædam eſſe dicat militaris viæ? Recte ſane ſapientes, peritique rerum æſtimatores docent, nihil eſſe, quod materiam, quam tractant, & in qua verſantur ij, qui aliquid ſcribunt, patefaciat, & demonſtret magis, quàm finis, quò ſtudium referunt vniuerſum, & cuius cauſa cetera faciunt, ac moliuntur. Quare cum Virgilio non ipſius cognitio, inueſtigatioque naturæ, ſed morum diſciplina, & ciuilis inſtitutio propoſita ſit, minime profecto dubitandum, aut quærendum eſt, in quorum philoſophorum numero collocandus videatur.

Sed quæ te cauſæ, dicet aliquis, in eam ſententiam impellunt, vt de Virgilio decernas, morum expolitionem illi propoſitam eſſe, non explicationem naturæ? quaſi vero in hoc genere pro ſumma ratione habenda non ſit auctoritas, ac exemplum Homeri, ad cuius ſimilitudinem hic noſter artem, manumque ſtudioſe direxit. Sicut enim ſatis, ſuperque videbar oſtendere, hoc vno nomine in Virgilij poëmate allegoriam latere, quòd in Homero eſſe aliquam vniuerſe demonſtrarem; ita nunc, in eodem opere nominatim illigari morum philoſophiam, vel hoc ipſo probari à me planiſſime credo, quòd eam ſapientiæ formam Homerum expreſſiſſe probarim in ſuo.

Sed tamen, ne in ſumma rerum copia, egeſtate, atque penuria laborare me quiſpiam putet, ex ipſa communi poëſeos definitione rationes ego repetam validas, quæ facile vincant, hominū mores attendere

non de rerum natura cogitare Virgilium. Nemo enim eſt, qui non hunc & optimum, & præſtantem ceteris poëtam velit, hoc eſt, non arbitretur, expleſſe numeros omnes abſolutæ poëſeos. Atqui poëſis ipſa, ſi genus inſpicias, quid aliud ab Ariſtotele, quàm imitatio dicitur, atque actionum humanarum expreſſio? Actiones autem humanæ ita continentur, & conſtant moribus, vt ab ijs ſeiungi, ac ſeparari non queant. Nam quæ hominis actio eſſe, aut fingi poteſt, quæ, vel bono, vel prauo more affecta, & conſtituta non ſit? Imitatur poëta regentem milites Imperatorem, ſeditione diſcordes, atque altercantes ciues, tyrannidem occupantes improbos, alia ex eo genere propemodum infinita: quæ quoniam ab homine tantum effici poſſunt, neq. cum ceteris animantibus communia ſunt, actiones appellantur humanæ. Sed quis exercitum moderantem Ducem, quis popularium tumultus, ac turbas, quis Tyrannorum dominatum deſcribere ſine certa morum expreſſione poſſit? Planius id explicabitur à me, ſi vobis Ariſtotelis locus longe nobiliſſimus in memoriam redigatur: vbi cum diſcrimen inter poëtam, atque hiſtoricum quæreret aliquod, illud ad extremum inuenit, & ſcriptis libris ad poſteros euulgauit; quòd certas certorum hominum actiones hiſtoricus; generalia quædam, atque communia perſequatur poëta. Cum enim Agamemnonem auditis, abducta Briſeide, caſtra pene Græcorum inimicitijs, ac diſcordijs euertiſſe, nolite credere, hunc Agamemnonem eſſe, ſed hominum inflammatam libidinem vniuerſe, cuius explendæ cauſa nihil ab ijs moderati, nihil penſi ducitur; ipſi etiam produntur ad certum exitium ciues. Cum legitis, Achillem obſtinato ad otium animo, expeditionem illam Græcorum, & patriæ victoriam retardare; illud exploratum habetote, non eum Achillem eſſe, ſed generatim ira furentem hominis animum, iniuriæque vlciſcendæ cupiditate præcipitem, atque impotentem. Cum Vlyſſem deligatum ad malum, Syrenum ſcopulos impune prætereuntem admiramini; non eum vos Vlyſſem exiſtimare debetis, ſed hominis conſilium; & ſuis perfectam numeris ſapientiam; quæ voluptatum inuitamenta negligit, quæ periculis expoſitæ iuuentutis breuia, ſyrteſq. declinat, quæ rectæ rationis malum ſemper, & gubernaculum tenet. Hæc autem tractare, ac generales haſce morum ſpecies, quas Plato appellat ideas, componere animo, cuius philoſophi eſt, niſi eius, qui de moribus hominum vniuerſe diſputat, & communia quædam vitæ moderandæ præcepta conformat?

Altera huius ſententiæ cauſa etiam à communi poëſeos ratione petitur, atque in eo ponitur à me, quòd cum ab Ariſtotele conſtitutum ſit, poëſim arti ciuili, quam Græci Politicam vocant, ſubiunctam, & velut obſecundantem eſſe, dicendum neceſſariò videatur, morum

procura-

procurationem, atque adminiſtrationem quodammodo demandatam eſſe poëſi; quos videlicet caſtigare, componere, moderari, ad publicam felicitatem dirigere, ciuilis eſt rationis, & politicæ diſciplinæ. Nam cum non modo liberales artes omnes, ſed ipſa etiam opificia Politicæ quædam præſidia ſint, nihil erat neceſſe nominatim pronunciare, ac dicere, poëſim ciuili ſubiunctam, & ſubſeruientem eſſe, niſi propria illi, & ſingulari quadam ratione ſubiungeretur. At quæ tandem illa peculiaris, ac propria ratio eſt, niſi morum tractatio? quæ non, vt pleræque diſciplinæ ciuilis tantum imperio paret, ſed adeſt, apparetque dominæ ſemper, & dies, noctesque domeſtico quaſi ſeruitio famulatur.

Poſtrema ratio, non ab ipſa communi poëſeos forma ducenda eſt, ſed nominatim ab Epica. Nam quicumque de illa ſcripſerunt aliquid, ij quandam eſſe dixerunt Imperatoris optimi conformationem, ac Regis. Quæ cauſa, niſi mea me fallit opinio, fuit, cur Alexander Iliadem Homeri tam ſæpe legeret, vt eam, & ſub puluino vnà cum pugione retineret ſemper, & ipſius viaticum militiæ nominaret. Exiſtimabat enim in Achille, cuius tantopere laudē æmulabatur, optimi Ductoris inſtitutionem ab Epico poeta ſapientiſſimo expoſitam eſſe. At qui poteſt Imperator, aut Rex informari, niſi cum eo de officio tranſigatur, & moribus? Neque enim Imperatoris eſt naturæ cognitio, ſed diligens officiorum tractatio, quæ morum expolitione conſtat, & moderatione quadam animorum.

Huc accedit, quod multa ſunt in Heroicorum abſoluto poëmate fabulæ principis epiſodia, quæ nec generali aliquo præcepto, nec exemplo ipſa per ſe Regem inſtituere videantur. Quo fiet, vt quoniam illæ poëmatis Epici partes nihilominus Imperatoris inſtitutiones ſunt, aliqua eum inſtituant allegoria, quæ figmentis nihil ad rem in ſpeciem pertinentibus abdita teneatur. Nam quid attinet, Imperatorem eo plane modo Inferos adire, quo fingitur Aeneas ipſe in tenebricoſa illa terrarum gurguſtia penetraſſe, niſi aliquid illa deſcenſione ſignificetur, quod Imperatori, ac Regi debeat eſſe documento?

Cum igitur hæc, vt dixi, ſic omnino ſe habeant, conſequens eſt, morum philoſophiam à Virgilio cani, cum canitur fabula. Si enim bonus poeta non eſt; qui humanas actiones non imitetur: actiones vero ipſas imitari nemo poteſt, niſi imitetur, & exprimat mores: ſi Epicorum eſt, Imperatorem inſtruere, non inſtituitur autem, niſi exquiſito morum, officiorumque delectu: relinquitur, vt Virgilius, qui ſine dubio poëta bonus eſt, & Epicus ſingularis, in moribus officioque verſetur, hoc eſt morum philoſophum agat ſub poëtæ perſona.

Requiret à me fortaſſe aliquis huius auctores, atque adſtipulatores ſententiæ; quos equidem proferre habeo non vulgares, ſed ſine controuerſia principes. Ac primo quidem, nemo penè Virgilium laudat (laudant autem non doctiſſimi tantum, ſed etiam grauiſſimi, ac ſanctiſſimi viri) nemo, inquam, eum laudat, qui non Platonicum, & Platonis diſcipulum accuratiſſimũ faciat. Nam, vt nihil de Macrobio dicam, qui Platonis in eo ſenſa inueſtigat, inuenitq. interpretando; vt taceantur à me qui Platonicis eum ſacris, ac myſterijs imbutum dicunt, Auguſtinus optimus, non probitatis, & vitæ ſolum, verum etiam eloquentiæ, recteq. dicendi magiſter, ampliſſime teſtatur, Virgilium, & Platonicè philoſophari, & ſententiam Platonis explicare verſibus luculentis. At Plato, ſi Timæum excipias vnum, quicquid litteris conſignauit, id vel temperandæ Reipublicæ, vel priuatorum moderandis moribus accommodauit. Nihil ergo videtur aliud eſſe, Virgilium Platonicum facere, niſi eum in illorum Philoſophorum redigere ſeriem, qui mores, & communis ſocietatis officia tractant.

Explicat hæc haud incurioſè Donatus omnium ordinum enumeratione perfecta. Scribit enim, permulta in Virgilio eſſe, quæ patres, quæ filij, quæ viri, quæ coniuges, quæ milites, quæ Imperatores, quæ ciues optimi, quæ patriæ ſtudioſi, amanteſque communitatis addiſcant. Huius videlicet poëtæ cantu admoneri mortales, vt ſuam ipſorum ſalutem Reipublicæ cauſa contemnant: huius tacita præceptione conſtitui, qualem eſſe oporteat, qui Deum rite, religioſeque veneraturus ſit. Hoc edici magiſtro, atque auctore, quid ei cauendum videatur, qui ſanctas, atque illibatas amicitias velit, quid ei metuendum, qui violat fidem, quid agendum illi, cuius auxilium in difficili aliquo temporis articulo poſtulatur. Hæc ille neq. indiligenter, nec vero etiam imperitè. Sed nullus mea quidem ſententia melius, aut explanatius ea docuit, quàm Seneca morum præceptor longe grauiſſimus. Quid enim ille de Virgilio ſentit, ac iudicat? Accipite non Laconicum dictum, non Romani Sapientis vocem, ſed Palatini Apollinis oraculũ, aureis cælandum notis in foribus Templi. Quid inquam de Virgilio pronunciat tam magnus Philoſophus? ſalutare carmen canit, inquit. Quid hoc eſt per veſtram fidem? Quæ noua rerum miracula prædicantur? ſalutaris aliqua Siren inuenta eſt? ſic prorſus. Salutare carmen Virgilius canit. quid ita, niſi quia inſtitutiones vitæ ſalutares decantando carmine ſic inuoluit, quemadmodum in templis ambagibus obducta, conſulentibus, & fauſta precantibus populis reſponſa reddebantur à Dijs?

Maximè velim tam amplis clarorum virorum teſtimonijs vnum adiungere, quod haud ſcio quantum apud aliquos auctoritatis habiturum ſit: apud me quidem habet multum; apud eruditos, &

doctos viros habebit, vt ſpero plurimum. Dantem Aligherium exiſtimatis poëtam, opinor, minime vulgati ſaporis, ſed omnibus inſtructũ diſciplinis; non philoſophicis, atq. humanis modo, ſed ſacris etiam, & ijs, quas Theologicas nominamus: cuius doctrinam plane multiplicem, & Pariſienſis Academia, vbi diuerſabatur imperito illo ſæculo ſapientia, magnopere ſuſpexit, & admirabilis quidam euentus vniuerſæ poſteritati commendauit. Nam, cum eo iam mortuo, poſtrema illa carmina, quibus Paradiſi Cantica nomen fecit, in ſecreta, retruſaq. domeſticarum ædium parte iacerent imprudenter relicta, nec ſine multorum dolore deſiderarentur in ceteris, quæ legebantur vulgò, & manibus omnium terebantur; ipſius poëtæ ſpecies, atq. vmbra candidis inducta veſtibus Iacobum filium ſecundum quietem admonuit, vt certum, quem digito deſignauit, angulum domus excuteret, vbi ea ſcripta vnoquoq. mortalium inſcio, deliteſcebant. Somno experrectus adoleſcens, & ſecum tacita cogitatione reputans viſum, locum ſedulò inueſtigare, ac perquirere cœpit à patre demonſtratum. Ne multa: ibi deſideratum, & diu quæſitum carmen ita reperit, quaſi ea ſenſibus accepiſſet, non per ſpeciem obiectam animo ſomniaſſet. Is ergo tam ſapiens, tam multis eruditus artibus poëta, illo etiã viſo tamquam diuinitus approbatus, ita morum allegorias amauit, & perſecutus eſt, vt niſi earum illuſtretur explicatione, & nominum enodatione declaretur, ne ipſe quidem ambages illas intelligere poſſit, quas conuoluit, atq. implicat cantu. Sed tenetis credo memoria, quem itineris illius ſui ad Inferos inſtituti moderatorẽ, ac ducem legerit. Scitis, inquam, eius viæ comitem adſciuiſſe Virgiliũ, à quo ſic edocetur, quemadmodum apud Virgilium ipſum à Sibylla ducitur ad Inferos, & rerum occultarum doctrina eruditur Aeneas. Quid autem eſſet cauſæ cur Virgilium, ceteris præteritis omnibus, ducem, & doctorẽ vellet itineris ſapientiſſimus vir, niſi videret, eam ab illo morum philoſophiam integi verſibus, quam ipſemet obducere, atque integere cupiebat in ſuis. Neque enim aliud eſt, doctore, atque itineris duce Virgilio vti, niſi rationem Virgilij ſequi, ac imitari.

Igitur, vt ſtrictim, breuiterque comprehendam omnia: & Homeri poëtæ ſapientis exemplo, & firmiſſima ratione, & doctorum hominum auctoritate moueor, vt credam, non ipſas naturæ cauſas occultas, ſed morum diſciplinam, ciuiliſque prudentiæ præceptiones allegorijs à Virgilio, tamquam in vmbris, ac receſſu fuiſſe conditas, quæ ab imperitis in eminentia fabulæ cerni non poſſunt. Reliquum eſſet, vt, quod prioris diſputationis initio pollicitus eram, ipſa enucleare Virgilij præcepta, & velut è fabularum corticulis aggrederer expedire. ſed quia circumductos orationi meæ limites prætervectus ſum, & eorum qui me audiunt patientiam victam longitudine

ac incle-

ac inelegantia ſuſpicor , noua quæſtione ſuperſedendum puto, & veſtræ benignitatis auram in hoc eodem portu, quò me compulit, iterum expectandam .

DE CONTEXTV VIRGILIANI

OPERIS ALLEGORICO.

ORATIO III.

QVONIAM eum mihi mouendum eſſe lapidem video , in eoque ſudandum amplius campo, quem ingenio,laborique meo aliorum circumſcripſit , & deſignauit auctoritas , Viri præſtantiſsimi , Religioſiſſimi P. P. Auditores ornatiſſimi,repetam hodie diſputationes illas, quas ad Virgilium , vel ornandum , vel interpretandum præciſe quidem , imperfecteque olim atteci , ſed nouarum identidem interceptus occupationum incurſu , plene , perducendoque , vt dicitur , ad vmbilicum opere numquam perfeci . Duobus enim ego congreſſibus illud vici ; Aeneida , diuinum , quemadmodum antiqui loquuntur, opus , non tam eſſe fictam , conflatamque ad delectationem fabulam, quàm abditam eius,quæ de moribus,regendiſque ciuitatibus eſt,tractationem philoſophiæ. Sed quia nucleum iſtum intra poëmatis integumenta reliqui penitus , nec eas expoſui nominatim præceptiones, quæ traduntur ab Aenea, Imperatoris optimi vel ſuſtinente perſonam,vel ſpeciem præſeferente, totum aliquãdo corticem frangam, reſolutiſque putaminibus, id demum extraham foras, quod moribus, vitæque ciuili poſſit vtilitatem afferre .

Neque vero id ago, vt oſtendam, quod aggreſſus eſt olim imperfecto conatu Landinus , nullum apud Virgilium , neque locum , neque ſententiam , neque verbum vacare documentis , & præceptionibus abditis ſapientiæ . Sunt enim alij poëtæ , quibus ficus numquam eſt ficus : quales in Græcia fuere permulti; apud quos ipſæ etiam nubes, & ranæ loquebantur . Qualis apud noſtros Dantes Aligherius eſt ;

cui niſi

cui niſi locis omnibus,ac prope ſyllabatim ſuas reddas allegorias, nihil plane ſupererit, cuius cauſa poëta, hoc eſt veroſimilium fictor rerum, habendus appellanduſque videatur. Non ea,inquam, Virgilio ratio fuit, vt quod ipſe panarium diceret, numquam vellet eſſe panarium. neque mihi conſilium eſt, malitioſe, ac per calumniam, vbi nullæ ſunt, ibi fingere, ac comminiſci velle rerum allegorias; ſed illud vniuerſe contendere, ac demonſtrare, Troianorum Ducem, Romanæque ſtirpis originem Aeneam expreſſum nobis, ac propoſitum à Virgilio fuiſſe ad exemplum viri ſapientis, optimique Imperatoris: qui à puero inſtitutus, ac per ſingulas vitæ partes ſuis exercitatus virtutibus, ad eam aliquando felicitatem peruenerit, ad quam non modo priuatorum ſinguli, ſed ipſæ quoque ciuitates, ac Regna collimant. Quam ego doctrinam antequam explico capitulatim, & breuiter, aliqua reuocauerim altius à Pythagoreorum,Platonicorumque principijs accerſita,quorum ſine dubio Virgilius,& ſecutus eſt,& conſecutus in opere diſciplinam.

Animam illi noſtram, cuius beneficio viuimus, ac ſumus, è cælo delibari, decerpique putarunt, quaſi particulam aliquam,aut ſcintillam diuinitatis: adeoque in corpus hoc mortale, atque concretum tamquam in carcerem,& vincula,tamquam in ſepulcrum aſpectu fœdum,ac tenebris horridum,immo vero tamquam ad Inferos ita compelli, detrudique pronunciabant. Neque enim antiqui illi ſapientes, quos appellarunt Theologos,aliud exiſtimabant Inferos,ac Tartarum eſſe, quàm noſtra ipſorum corpora: quibus incluſi mortalium animi tam multa ſæpe cruciamenta, dolores, ægritudines, incommoda perferre, ac perpeti cogantur in vita. Quapropter omnia, quæ poëtica fabuloſitas illic eſſe perſuaſit hominibus, in nobiſmetipſis, atq. in humanis corporibus admoto quaſi digito demonſtrarunt. Nam obliuionis illum fluuium, animæ dicebant errorem eſſe, maieſtatem vitæ prioris obliuiſcentis: Phlegethontem, iræ faces, & cupiditatis ardorem: Acherontem, angorem, atque triſtitiam, qua confeſtim capimur, vbi aliquid, vel feciſſe, vel dixiſſe nos pœnitet: Cocytum, quicquid homines in luctum, lacrymaſque compellit: Stygem,quicquid mortales inter ſe diſcordes in odiorum gurgite demergit, mœſtitudine teterrima contabeſcentes. Quin ipſam quoque pœnarum deſcriptionem variam, atque multiplicem ab humanæ vitæ deſumptam exemplo voluerunt: vulturẽ illum iecur immortale tundentem, conſcientiæ lacerationem, ac laniatum eſſe credentes, ipſas rerum flagitioſe geſtarum fibras vbique rimantis, ipſa prope animi viſcera turpi contaminata ſcelere depaſcentis: enectum inedia, & fame inter epulas ante ora poſitas Tantalum, ſordidos illos, atque auaros exprimere, quos habendi cupiditas inſana ipſam cogit rerum præſentium

ſentium copiam non videre. illos, qui rotarum diſtricti radijs in orbem aguntur aſſidue, incautos adumbrare homines, nihil conſilio prouidentes, nihil explicantes virtute, nihil ratione moderantes, ſed res ſuas fortunæ temeritati, quæ circumuoluit omnia, permittentes: Siſyphum adurgentem immane ſaxum, eorum ſignificare labores, ac ſtudia, qui caſſa contentione, conatuque ſemper inefficaci conceſſa vitæ ſpatia conterunt. Eos autem, qui caducam ſilicem, & iam, iam lapſuram dies, noctesque pertimeſcunt, Tyrannorum oſtendere felicitatem: quorum ceruicibus continenter imminet exitium quod meruerunt.

Hæc iſti de noſtro ipſorum Natali, deque animorum origine prædicabant. quibus aliqui Barbarorum populi condocefacti pronunciatis, homines vita functos cum hilari vocum ſono, tibijſque ſuauiſſime præcinentibus ad ſepulturam proſequi cœperunt; natos, atque in hanc lucem primũ exortos excipere cum lacrymis, & eiulatu lugentium præficarum. Nam qui Pythagoram initio, quique Platonem poſtea ſecuti ſunt, duos prorſus obitus, ac mortes, vnam animi, alteram animalis eſſe tradiderunt. Mori quippe dicebant animal, cum animus è corpore demigrat; animam autem ipſam, cum à ſimplici, atque ab indiuiduo fonte naturæ in membra corporea, tamquam in ſepulcra fœdiſſima, vel in tenebricoſa gurguſtia diſſipatur. Putabant nimirum ibi ſordeſcere, infici, turpificari ſocietate, & contagione corporis animam, in earumque deprimi fontem ægritudinum, ac ærumnarum, quæ, quoniam acerbiſſimæ ſunt, cum Inferis, cum Tartaro, cum ipſa morte malorum omnium clauſula comparandæ viderentur. Et ſane, ſi quis humanæ vitæ rationem expenderit, peſteſque percenſuerit omnes, quibus animus à corpore, vitioſaq. naturà mortalium aſpergitur, intelliget, hos non omnia male, mendoſeque dixiſſe, ſed explicaſſe populis aliquo cum mendacio veritatem. Nollem enim aliquis exiſtimaret, me, cum hæc ita diſputo, iſtorum probare phanaticam de noſtrorum animorum origine, ac procreatione ſententiam. Equidem, qui iamdiu verſor in humanis literis, haud ita ſum hoſpes in diuinis, quin & audierim de præceptoribus adoleſcens, & ſæpe legerim in maiorum monumentis, opinationem iſtam Platonicam in Bracharenſi Conuentu iugulatam propterea fuiſſe, quòd extitiſſet inter Chriſtianos à Platone Philoſophi quidam audaculi, qui docerent, hominum animas vna cum Mentibus illis, quas Angelos dicimus, à Deo quidem initio fuiſſe procreatas; ſed faſtidio demum affectas rerum cæleſtium, amare cœpiſſe infimas, ac terrenas: itaque ex eo tempore tamquam in carceres, & latomias, ſic in corpora mortalium, ad perſoluendum tam incredibilis ſtultitiæ ſupplicium continenter, ac ſubinde de cælo contrudi. Scio inquam,

hæc:

hæc : neque cum dico , Platonicos, aut Pythagoreos de hominum ærumnis optimè iudicaſſe , illam etiam laudo delibationem animorum è cælo, ad quam velut ad ſtirpem , cauſamq. communem omnia vitæ lacrymabilis incommoda referebant . Quamquam quid ita me purgo , quaſi neceſſe habeam oſtendere , vera eſſe, quæ,aut Platonici docent , aut Virgilius à Platonicis hauſta fabulis , & commentis inuoluit in opere ? Non hic ego dicturus ſum,quàm ille bona , ſed quæ Philoſophorum placita probet : adeoque facile me proripiam ab impetu Lactantij declamatorio , qui laxatis habenis,in Virgilium inuehitur, quòd ille pius , ille integer , ac ſanctus Imperator Aeneas humanas vmbris victimas immolare non dubitet : nec animaduertit , ipſum ſe pugnare cum vmbris, hoc eſt antiquorum reprehendere ſuperſtitionem, cum ſe putat inconſtantiæ , ac fatuitatis accuſare Virgilium . Is enim eorum eruditus opinione,docentium, caeſorum hominum animas, & delectari cognato ſanguine, & miſerrimas, atque errabundas eſſe, niſi earum iniuriam, ac mortem aliquis apud viuos vlciſceretur,Aeneam in eo totum eſſe voluit,atque illud vnum agentem fecit , vt Pallantis placaret Manes , vel ſacrificio, vel vltione .

Quare iuuenes illos quatuor

--------- Sulmone creatos
Viuentes rapit inferias,quos immolet vmbris.
Inde Mago procul infenſam cum tenderet haſtam,

amplectenti genua, & ſupplicanti

----- galeam læua tenet,atque reflexa
Ceruice,orantis capulo tenus abdidit enſem.

Et Turnum obteſtantem,per Anchiſæ Manes, mortemque deprecantem interimit: cui ſine dubio dediſſet veniam , niſi Pallantis animam errantem , atque ſollicitam illo ſanguine mollire , ac requietam reddere voluiſſet . Non id,inquam,mihi propoſitum eſt, vt tueri velim in præſentia Platonicorum, ac Pythagoreorum ſomnia:ſed placet tamen,ad Virgilium illuminandum,eorum de noſtrarum animarum in corpus depreſſione natali, quantumuis abſurdas , ementienteſq. retexere ſententias . Ab hoc enim exordio vitæ capientes initium , in bonorum, ac malorm finibus ita pergunt ipſi philoſophari .

Homo ſic, vt diximus, à generis ſui diuulſus , abſtractuſq. principio,peſtibus infectus , & commaculatus corporeis , aliquam ad felicitatem,vnde digreſſus eſt, quærit, & perueſtigat indagando viam . quam quia per ſe inuenire non poteſt , iſtos conſulit ſacerdotes , & ſapientiæ myſtagogos , qui dicunt vnam eſſe virtutem : cuius beneficio deterſus humanus animus adipiſcatur in vita beatitatem , & ſecundum obitum de integro cum illa , vnde deciſus olim eſt , diuina , cæleſtique Mente coniungatur .

Atque

Atq. iſtud demum eſt, quod Virgilius illos ſecutus Antiſtites philoſophiæ, ſuis in Aenea coloribus exprimit. Eam enim tamquam digito commonſtrat erranti viam, quæ ab ipſis vniuerſa illa, generalique præceptione deſcribitur. Et quoniam de virtutis officio, ac vi varia quædam, & multa ſanè dogmata illi Philoſophi tradiderant, excerpſit ex ijs poëta prudentiſsimus id, quod conficientiſſimum eſſet abſolutæ, perfectæq. felicitatis. Fuere quippe nonnulli, qui virtutum munera ſic diſtribuebant, vt dicerent, partes eſſe Prudentiæ proprias, aſpectabilem hanc vniuerſitatem, & quicquid ſub ſenſus fallaciſsimos cadit præ diuinarum rerum contemplatione deſpicere: Temperantiæ, præterire, ac relinquere omnia, quæ corporis, vel vſus, vel voluptas, ac mollitudo requirit: Fortitudinis, aſcenſum perfectæ philoſophiæ ſublimem, arduumque non perhorreſcere: Iuſtitiæ, conſentientes habere virtutes omnes, atque ad nutum animi iubentis obſequentes. Magnificè iſti quidem, & ſplendidè ſic decidunt: ſed qui velit hac via in virtutum officijs deſcribendis inſiſtere, is expungat è numero felicium neceſſe eſt Magiſtratus, & Rectores ciuitatum, quibus illud abruptum tam ſeueræ definitionis aſcendere per occupationes, & Reipublicæ negotia non licet. Sapientius itaq. Plotinus iſtius damnans anguſtias, malignitatemque ſententiæ, quatuor fecit quaternarum genera virtutum ita latè patentium, vt nemini aditum ad felicitatem intercludant. Primas extergentes, ac purgantes appellat: ſecundas animi iam purgati habitudines, & qualitates: tertias politicas: quartas ideas, & exemplaria nominat. Illud in ſumma videtur ſibi velle Plotinus; è virtutibus vniuerſis alias otioſas, & quietas eſſe, negotioſas alias, atque actuoſas: earumque beneficio ſingularum fieri poſſe beatos homines, & fines illos bonorum attingere, qui noſtræ propoſiti ſunt mortalitati. Priores enim in Philoſophos conueniunt, poſteriores in Reipublicæ Principes, ac ciuitatum moderatores: adeoque fit, vt hæc duo virtutum genera diuidantur interdum, ſi minus idem homo, qui felicitatem quærit, ad vtraſque videatur idoneus; coniungantur item interdum, & miſceantur, ſi vtrarumque, vel inſtitutione, vel natura capax animus inuenitur. In ſolis operoſis felicitatem reperiſſe videtur Romulus; cuius vita numquam otium nacta, negotio fuit aſſiduo, atque actione quotidiana continenter exercita: in ſolis otioſis Pythagoras; quem agendi ſcimus ignarum fuiſſe, doctrinæq. tantum virtutes, atque ornamenta conſcientiæ conſecutum: in tertio, ac miſto genere apud Græcos quidem Lycurgus, ac Solon: apud Romanos vero Numa Pompilius, Catones ambo, Africanus, alijque minimè pauci, aut obſcuri, qui, & philoſophiam hauſerunt altius, & firmamentum Reipublicæ ſolidiſſimum attulerunt.

Igitur Aeneas, quia deſcribitur ad ſimilitudinem optimi, vtrarumque fingitur eſſe capaciſſimus, atque in vno, eodemque animo perfectionis illius geminæ ſingulare conſtituitur exemplum. Sic itaque ſudat ille ſub armis, virtutibus exercitatus operarijs, vt ſubſiſtat interdum, atq. in ſeipſum quieta rerum abditarum commentatione deſcendat: ſic emicat foras curis euocatus ciuilibus, atque actuoſis virtutibus incitatus, vt ſecum habitet, ſibique viuat identidem reuocatus ab otioſis.

Nunc denique hoc agamus. Hominem hunc ita partibus abſolutum omnibus inſpiciamus à puero: exortum primum in lucem, & corporeis inquinatum ſordibus, deinde purgatum, exterſumq. ad extremum perfecta quaternarum virtutum complexione felicitatem adeptum. Vultis à purgantibus ordiamur? Hinc enim ducendum eſſe videtur initium, vnde relegere primum incipimus ad felicitatem viam. Troiæ naſcitur Aeneas, Troiæ puer alitur, educatur, adoleſcit, hoc eſt in vrbe molli, voluptatibus, ac delicijs diffluente: quia de cælo delapſus in corpus impurum diuinus, & caſtus animus, ipſo ſtatim initio facile corrumpitur illecebris, & cupiditatibus, illo nimirum expreſſis incendio, quo felix Ilium, & Troia ipſa voluptaria concrematur. Sed ecce tibi repente Venus, hoc eſt recta ratio: quæ flammis interceptum Aeneam admoneat, vti quàm primum excedat, ab eoq. ſe ſubducat incendio, quo delicata illa ciuitas eſt peritura. Non enim hæc illa vulgaris eſt Venus, inimica conſilio, & rationi, ſed alia quædã cæleſtis, à Platonicis ipſis excogitata: quibus idcirco rationem hominis rectam appellare placuit Venerem, quòd ſic ipſa ratio virtutes pariat vniuerſas, quemadmodũ Venus gignere putatur omnia, quæ naſcuntur in terris. Itaq. in eadẽ vrbe ſimul Aeneas alitur, & Paris, vterque morem gerens, atq. obtemperans Veneri: ſed quia vulgarem hic audit, interit cum patria voluptatibus inflãmata: ille, quia cæleſtem ſequitur, per tela, per hoſtes periculis perfungitur omnibus, euadit ex incendio liber, nauigat in Italiam; hoc eſt ad eam cõtendit animi, corporiſq. felicitatem, quam ei recta ratio demonſtrauit. Quod cum facit, purgãtis officia virtutis obit omnia: quæ non alia Platonicis ſunt, niſi ea ipſa, quibus, vt paulo ante cõmemoraui, ſic definiebant, & circumſcribebant aliqui beatitudinem, vt eam Regibus, atq. in temperanda Republica occupatis hominibus omninò abiudicatam, & denegatam vellent. Si enim in hoc purgantis genere virtutis prudentiæ dicitur eſſe, aſpectabilia omnia, & corporata præ cæleſtium rerum amore negligere, quis Aenea prudentior, qui Troiam, hoc eſt, ipſum Regnum voluptatis, atque Aſiam, delicatiſſimam illam regionem deſerere non dubitat, vt Latio tandem aliquando potiatur, vbi ſuis abſoluta numeris virtus Imperium inſtituet nouum, & cæleſtem com-

parabit immortalitatem? ſi temperantiæ, repudiare, ac nolle quicquid ad corporis, vel vſum, vel oblectamentum efflagitat animi cupiditas, quis eo temperantior eſſe poſſit, qui Barbaricum illud aurum,& Phrygiam gazam, aut hoſtibus ipſis facilè permittit, aut igni corrumpi ſecuro animo patitur:nec ſecum exportat aliud,niſi Penates illos, & ſacra, quorum aſpiratione ſecunda nauigationi moderetur,& velificetur ſuæ? ſi fortitudinis, aſcenſum illum, quò ductu Philoſophiæ contendit animus,non reformidare, nemo ſanè fortior Aenea, qui non modo tempeſtatibus immenſi maris, monſtriſque terribilibus obſeptum ad beatitudinem iter non extimeſcit, verum etiam contra ſemper eo vadit audentior, quo maiora ſibi obiecta eſſe pericula vel ab iratis Dijs, vel ab incommodis hominibus intuetur. ſi iuſtitiæ, faciles, dictoq. propemodum audientes habere virtutes omnes ad terendam propoſiti viam, nullus profectò iuſtior Aenea videri debet, qui ad bonorum illum apicem,ac metam ſibi commonſtratam diuinitus, religione,conſilio, liberalitate, conſtantia, ceteriſq. virtutibus tamquam accenſis, atque apparitoribus ante præeuntibus,conuolat in Italiam. Neque vero illa apud Didonem remanſio facit, vt minus ſibi conſtare videatur in ea purgatione Virgilius. Nam qui hoc ſtudio virtutis abſtergentis expiantur, offendunt interdum ad ſcopulum aliquem, nec omni caſu, ac prolapſione redduntur immunes, niſi cum inueterato iam habitu, diuturnaq. conſuetudine confirmatus eſt animus, aut, quemadmodum ipſi loquuntur Platonici,cum defæcatus eſt,atq. ab omni rerum fluxarum aſpergine purè,preſsèque deterſus.

Quem habitum, confirmationemque probitatis quia ſibi demum parauit Aeneas à Didone digreſſus, huius etiam virtutis officia, quæ purgati iam animi eſt, ex eorundem doctrina Philoſophorum ita diſtinguamus in partes. Hic prudentia, non tamquam in deliberatione,diuina terreſtribus anteponit, ſed illa ſola cognoſcit:temperantia cupiditates extraordinarias, atque effrænatas nō modo reprimit,verum etiam obliuiſcitur. fortitudo perturbationem iræ non tam vincit,quàm prorſus ignorat: iuſtitia ſic hominem cum diuina mente coniungit, vt ibi animus æquali tenore, atque indiſſolubili fœdere retineatur. Ad ſummam, vt vno verbo complectar omnia, eò deuoluitur hæc iſtorum oratio, vt ſignificet,animum purgatione cumulatiſsima deterſum,ac mundum ita ſe totum in diuina transferre,vt à terrenis, atque adeo à corporis ſenſibus alienatus, ipſam propè videatur induiſſe diuinitatem. Cum igitur hunc felicitatis gradum, & mente comprehenderet,& poſſeſſione iam teneret Aeneas, ad Inferos vſque,hoc eſt ad animi ſui commētandam originem ex ipſa Dei contemplatione deſcendit. Huc enim Plato ipſę, dum per ſingula veſtigia

gia Deum inquirit, ſæpè, ac ſubinde diuertitur: quòd exiſtimet, in hominis anima tamquam in ſpeculo diuini vultus imaginem faciliùs colluſcere. Ille itaque deſcenſus ad Ditis concaua nihil ſibi vult, & ſignificat aliud, niſi animi quandam abſtractionem à corpore: qualem prorſus accidiſſe Philoſophorum multis aliqui memoriæ prodiderunt. Nam quod vulgò pene dicitur, Epimenidem illum Cretenſem ipſos ſolidos annos dormiſſe quinquaginta, Pythagoram latuiſſe decem, viginti Zoroaſtrem; id illi ſic interpretantur, vt velint, à ſenſibus toto eo tempore alienos, excellentiſſimam, ac prope cæleſtem philoſophandi rationem tenuiſſe. Quin huc referunt, atque ad hunc abſceſſum pertinere putant quod de Socrate ſcripſit Plato: ab exoriente ſole ad occidentem vſque ſolitum fuiſſe eodem in loco, iiſdemque plane veſtigijs inſiſtere cogitabundum, oculis numquam, aut conniuentibus, aut aliorſum coniectis. Nec aliunde, niſi ab ea commentationis excelſæ præſtantia factum volunt, vt Plato, cum ſæpe inter philoſophandum abduci ſoleret à ſenſibus, è corporis vinculis omnino in ipſa demum abſtractione deceſſerit. Sed admirabilitatem omnium maximam facit in hoc argumento Porphyrius, etiam ipſe è Platonicorum egreſſus officina. Ait enim, Plotinum magiſtrum ſuum cum repentina totius oris mutatione ſolui ſolitum frequenter à corpore, eoque tempore mira quædam inuenire, quæ ſcriberet, & cum diſcipulis communicaret: ſeipſum vero, cum ageret octauum, & ſexageſimum ætatis annum, à Numine correptum ſemel inter commentandum fuiſſe, ſubitòque à ſenſibus, & corpore longe ſeductum.

Huius ergo gnarus, apprimeque ſciens philoſophiæ poëta doctiſſimus, noluit in eo, quem informabat ad optimi ſpeciem, eam contemplationis excellentiam deſiderari, quæ ſapientes in ſeipſos tam altè demergit, ad cæleſtia tam ſublime ſuſtollit. Quapropter ad Inferos illum compulit, veluti commentatione quadam obdormiſcentem, & conſopitum grauiſſima, vt de male, rectéue factorum ſupplicijs, ac præmijs, de animi noſtri natura, & vi, de ipſa rerum ſerie futurarum, inſtitutione caſtiſſimi parentis edoceretur. Quo loco mihi venit in mentem illud obſeruatè, curioſèq; conſiderare, eo potiſſimum tēpore in altiſſimam illam rerum cōmentationem Aeneam deſcendiſſe, quo tempore Carthaginem, hoc eſt inuitamenta voluptatis omnia reliquerat, ac de libidine cumulatiſſimè iam, perfectiſſimeq; triūpharat.

Memini quippe, apud quoſdam me Platonicos legere, ſeptem eſſe vacationis genera (ſic enim ipſi aberrationes illas à ſenſibus, atq; abſtractiones à corpore nominant) ſeptem inquam eſſe vacationes, quibus animus ita ſupra corpus, ipſamq; mortalitatem euehitur, vt non modo res abditas, penituſq; repoſtas intelligat, verum etiam de venturis ſæpe diuinet, & breui, longoue poſt tempore futuras vaticinan-

do denunciet. Primam eiuſmodi vacationem aiunt in ſomnis euenire, ſobrijs præſertim hominibus, ac temperatis: quorum videlicet animus facillime arcana fluxione diuini luminis illuſtretur. Secundam fieri volunt ab ea cordis, animæq. defectione, quam medici Græco vocabulo ſyncopen, noſtro conciſionem appellant. Illum in hoc vacationis genere perhibent, atque admirantur Enarchum: qui cum ex ea ſpiritus inciſione pro mortuo iam habitus eſſet, & comploratus à medicis, de improuiſo reuixit, affirmauitque, eo ſe tempore non moriturum, ſed Nichandam quendam nobilem ea tempeſtate palaeſtritam; ſtatimque Nichandas ipſe in exitioſiſſimas incidit febres, ac mortuus eſt; Enarchus vero planè conualuit: viuebatque vigens, ac florens, cum ea, quæ dixi, fideliſſimis litterarum monumentis conſignabat Plutarchus. Tertiam in eius humoris contractione ponunt, quem Latini bilem atram, Græci melancholiam nominant. Illo enim humore præter modum coacto, fieri dicunt, vt anima non minus homine vigilante vacet, quàm vacare conſopito ſoleat, & dormiente. tantoque concitatiores reddi, quàm ceteros, qui ſunt ita, vel natura, vel morbo conſtituti, quanto denſa rerum corpora, cum accenduntur, efferueſcunt magis, & vehementius exardeſcunt. Eiuſmodi Socratem fuiſſe credunt: quem Ariſtoteles melancholicum facit, & multa præſenſiſſe, ac prædixiſſe ciuibus ſuis aliqui ſcriptores affirmatè contendunt. Quartam ex omnium humorum conuenientia, & conſenſione mirabili arbitrantur exiſtere: quae ſicut in Alexandri corpore odorem illum excitabat ſuauiſſimum, ita in aliquibus ad numerum propè temperatis ipſam queat vaticinandi facultatem ingenerare. Plotinum ita factum, & compoſitum putant: quem eius auditor Porphyrius teſtatur, inſitos cuique mores, occulta mortalium facinora, futuros euentus, atque impendentes caſus vſque adeo intellexiſſe, vt, cum Porphyrius ipſe de ſe interficiendo cogitaret, id ille perſenſerit, eumque per incommodum animi motum, qua pollebat auctoritate prohibuerit. Quintam otio tribuunt, & ſolitudini: vbi nimirum animus obſtrepentis vitæ negotijs abſolutus, ea tantummodo reputat, quæ ſunt in cælo, ſtellis illis, tamquam ſacris Aegyptiorum characteribus exarata. Hoc ex fonte Zoroaſtres, hoc eſt ex viginti annorum otio in remotiſſima ſolitudine traducto, eam præſentiendi rationem hauſiſſe credebatur, quam in libris de diuinatione ſcriptam poſteritati reliquerat. Sextam effici ab admiratione comminiſcuntur. Ita quippe feminas illas diuinas, quæ dictæ ſunt Pythiæ, res futuras exiſtimant fuiſſe vaticinatas. Cum enim in Apollinis antrum ſuperſtitionis plenæ ſecederent, ibique attentius de Numinis ipſa præſentia cogitarent, tanto, quemadmodum ipſi dicunt, & horrore perfundebantur, & hærebant ſtupore, vt à ſenſibus alienata mens, ſoliſq. rerum futurarum euenti-

bus

bus expoſita, præſagiret interdum, & diuinaret, in ijs præſertim rebus, de quibus ipſæ conſultæ fuerant, & cum conſulentibus ante deliberarant.

Ad ſeptimam aliquando veniamus: in qua Platonici reſipiſcunt. Sunt enim ex illo dementium genere, qui non ſemper delirant. Nec ſum ego ſic hebes, quin intelligam, & probe ſciam, tam eas philoſophantium abſtractiones à corpore, quàm has vaticinantium vacationes, partim eſſe confuſa veris mendacia, partim improborum ludibria Dæmonum. Sed ipſa quoque proferenda fuerunt deliramenta, vt adiectam vanitati ſapientiam ſecerneremus. Aiunt ergo, ſeptimam vacationem omnium præſtantiſſimam eſſe: hoc eſt eam, quæ à vacuitate libidinis, abſolutaq. caſtitate progignitur: adduntque rationem longè pulcherrimam, & quæ videatur à Chriſtianorum doctrina non abhorrere. Affirmant enim, caſtorum hominum animas non quidem ad tempus, vt ceteras, ſed continenter, ac ſemper eſſe Dei optimi maximi delubra quaedam, & fana ſanctiſſima: adeoque ita res arcanas aſſiduè noſſe, ac ſæpiſſimè vaticinari, quemadmodum conſulentibus populis oracula, & reſponſa redduntur in templis. Nihil ſapientius poterat, aut ijs, quae à religionis noſtrae traduntur auctoribus, congruentius dici. Video quippè Hieronymum exiſtimaſſe, Sibyllis, quamquam vanos illos Apollines, & commentitia Numina colerent, à Deo tamen ipſo, veritatis auctore, datam fuiſſe diuinationem; vt ijs inſigne quoddam eſſet ornamentum, & praemium ſpectabile virginitatis. Nec aliorſum, quàm in hanc ipſam virginitatis gratiam alij Patres, magiſtriq. religionis id factum accipiunt, quod de Claudia, & Tucia Veſtalibus à Plinio commemoratur. quarum prima cum in ſuſpicionem veniſſet ſtupri, ad probandam pudicitiam ſuam, nauem in vado Tyberis haerentem cingulo duxiſſe fertur, quam multa hominum millia mouere loco, ac machinamentis pertrahere non potuerant. altera cum ſimiliter argueretur inceſti, pertuſum in fluuio cribrum demerſit, hauſtamq. penitus aquam ad Deae templum pertulit, cuius ſacra turpi polluiſſe flagitio putabatur. Ac ne noſtros praeterire videantur taciti, dum ſic admirantur, & laudant alienos, hoc etiam addunt: Ioannem illum, quem ex Apoſtolis vnum propter excellentiam, atque praeſtantiam ſcimus ab antiquis appellatum eſſe Theologum, idcirco diuinitatis penetrale pulſaſſe primum in cœnaculo, dein etiam in Inſula Patmo aperuiſſe, quòd quamquam alijs fortaſſe partibus non vinceret ceteros, caſtitate tamen, ac virginitate vnus omninò antecelleret omnibus. Quin arbitratur etiam Auguſtinus, ruſticulum quendam ſua ipſius memoria ideo ſolitum fuiſſe à corpore ſaepe, multumque diſtrahi, & rerum interea miracula quaedam inaudita cernere oculis non corporeis vigilantem, quod eſſet

virginitate præſtabilis, atq; inſigni caſtimonia nobilis inter ſuos. Ita Platonici, qui tam ſæpe fucum rectæ pietati facere velle videntur, cum noſtris interdum effatis, & religione conſentiunt. Quapropter, vt ab hoc diuerticulo me recipiam, quò illa commentātis Aeneæ repens ad Inferos itio deduxit orationem meam, illud iterum magna voce pronuncio, ſcitè ſatis à Virgilio, & Platonicorum philoſophiæ congruenter in illo contemplationis expletæ gradu Aeneam tum collocari, cum protrita libidine, ac mulieroſitate prorſus eraſa, ad ſupremum iam faſtigium euaſerat abſolutiſſimæ caſtitatis.

Sequuntur verò nunc illæ politicæ virtutes, quæ ciuium tuentur ſalutem, ſocios tegunt, alienos deuinciunt, omnes deniq; omni officiorum genere demerentur. Fruſtra enim purgantibus illis, & tamquam piacularibus animi virtutibus extergitur, ac luſtratur is, qui quæritur, & fingitur optimus, niſi ab illo cogitationis vmbratili ſtudio, mentiſq; latibulis emineat aliquādo foras; quæque diuturno cōmentatus eſt otio, proferat in vſum ad publicas aliorum hominum commoditates. Quare quod quæri ſæpe ſolet inter ſapientes, ac doctos: an Homero Virgilius ſit anteferendus, hoc loco profligari facillime poteſt. Non enim Virgilius, quod ab Homero, illo duplici factum Iliadis, ac Odyſſeæ videmus opere, virtutes haſce multiplices ſeparauit, alijs fortitudinem actuoſam, alijs otioſam, quietamq; ſapientiam tribuens: ſed ſumma calliditate, atq; artificio id demum effecit, vt quæ diſtracta inter ſe videbantur eſſe, ac longiſſime diſſidentia, in vno, eodemque Imperatore concordiſſimè coaleſcerent. Ac ne ab ijs agentis animi virtutibus abeamus, de quibus modo cœpimus explicare, videte quantum ipſarum officia operoſa cum illa ſuperiorum requiete conuenientiam habeant, & conſenſum.

Principio ab ea commentatione tandem emerſus Aeneas, confeſtim in Formiano littore Caietam excitat; quia prima ratio politicæ prudentiæ videtur ea eſſe, vt cœtus hominum, & concilia celebret, quemadmodum apud Tullium docet Scipionem auus Africanus. Deſcendit in Italiam. extemplo centum allegat oratores ad Latinum. Quanta porro ea ſapientia, quanta religio fuit? Ingruunt ex improuiſo bellorum motus. quanta in conquirendis inter hoſtes auxilijs ſolertia, quanta in Aſcanio, Troianiſq; tuendis animi circumſpectio? Fortitudinem intueri placet? Ecce tibi vnus omnia contra tela Latinorum: immo verò aduerſus omnem Italiam, & prope genus ipſum humanum vnus Aeneas. Et quoniam fortitudo non in aggreſſione periculi tantummodo cernitur, ſed multo ſæpe maxime in perpeſſione rerum aſperrimarum, hem in acie vulneratus, ſagittaque introrſus adacta periculosè confoſſus.

Saeuit, & infracta luctatur arundine telum

Eripere;

Eripere; auxilioque viam qua proxima poſcit,
Enſe ſecent lato vulnus, teliquè latebras
Reſcindant penitus, ſeſeque in bella remittant.

Quod cum fieret, doloris ille quidem, ac periculi ſecurus ſui, ſed moræ, cunctationiſque prorſus impatiens.

Stabat acerba fremens ingentem nixus ad haſtam
Aeneas magno iuuenum, & mœrentis Iuli
Concurſu, lacrymiſque immobilis.

Fortitudinem excipit Temperantia. ſed qualis, & quanta virtus? Illa profectò, quæ non modo voluptarijs inimica cupiditatibus ſit, ſed quæ opibus etiam ipſis irata, magnificè, ſublatèque dicere poſſit. Nec mi aurum poſco. Ferro, non auro vitam cernamus vtrinque. Non enim is eſt Virgilianus Heros, qui raptati, atque diſtracti cadauer Hectoris, ſupplici, lacrymantique Parenti pretio vendere non erubeſcat, ſed qui ſponte, minimeque rogatus Lauſi corpus intactum, ornatum armis, & muneribus Tyranno remittat: quique pollicenti theſauros ampliſſimos Mago reſpondere non dubitet.

Argenti, atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis.

Nihil de clementia dicatur: quæ in ipſa etiam inimicorum clade potuerit ingemiſcere. nihil de modeſtia, de verecundia, de alijs huiuſmodi partibus, ac formis, quæ Temperantiæ tamquam capiti ſubiunguntur. Iuſtitia ſatis eſt, quæ claudit omnium agmen, vincitque reuerentia ceteras, & ſanctitate. Vides quemadmodum in illis ipſis terris, quarum poſſeſſionem ab oraculis, & Dijs volentibus acceperat, nemini bellum indicit, niſi ſuperba, intolerandaq; laceſſitus iniuria? Vides quemadmodum inuitus ad hoſtium cædem pertrahitur, & arma illa fatalia tractat ingratis aduerſum eos, à quibus tam temere intelligit eſſe amicitiæ leges, & ius hoſpitij violatum? Audis eam, quæ Latini Legatos excipit, ad Latinum remittit, egregiam vocem, inaudita cum ſignificatione iuſtitiæ, ac probitatis?

Pacem ne exanimis, & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & viuis concedere vellem.

Quid igitur huic ſupereſt tam exaggeratæ virtuti, niſi coronamentum à reliquis, quæ ideæ, atq; exemplaria nominantur? Nam ſi aliarum rerum perfectæ illæ formæ in mente diuina recte collocatæ putantur à ſapientibus, multo Platonici rectius in eadem ponendas exiſtimant virtutũ imagines abſolutas; à quibus ordine reliquæ defluãt, & cum mortalibus ipſis à Deo parente optimo cõmunicentur. Ex his verò quid delibare poterit ille beatus, cuius felicitati poſtremam aliquando Virgilius admoturus eſt manum? multum profectò, atque id

omnino,

omnino,quod diuinum,& perfectiſſimum eſt.Turno enim è numero viuentium expuncto,parta demum pace,turbiſq. compoſitis omnibus, ad cõmentationem illam excellentem de integro reuertitur;ipſa penitus in Numico diluta mortalitate,fit Deus:ac ſi minus ideas illas, ijs certè ſimillimas inuenit in cælo: nec habet vltra quò progredi poſſit Platonicorum animis informata felicitas. His quippè gradibus ipſi humanum animum ad beatorum domicilium ducunt; rati, è quatuor ijs virtutibus aliquas eſſe, quæ molliant perturbationes, ac mitigent, alias, quæ prohibeant, alias, quæ prorſus obliuiſcantur: poſtremas denique,hoc eſt illas caeleſtes,in quibus piaculum,& nefas ſit commotiones,affectuſq. nominari.

Ceterum dicet aliquis,eſſe me præuaricatum in cauſa:qui non animaduerterim,ex hac ipſa doctrina Platonicorum intelligi,curtum eſſe,præciſumque Virgilij poẽma,vbi videlicet Aeneas, non ad beatitudinem quidem illam cæleſtem euehitur, ſed relinquitur in procinctu. Ego tamen haud ita caecutio, vt locum iſtum non ante prouiderim, atque vnà cum doctis hominibus Maphæi Vegij, vel ſuperuacaneam induſtriam, vel nimiam, immoderatamq. non admirer ſapientiam: qui quadrigis illis affabrè laboratis, apprimèque perfectis à Virgilio, rotam addere voluerit quintam: vt à nobis, qui tam ſapientes, litteratique non ſumus, eſſet ſuo iudicio & voluntate reprehendendus. Non enim vidit ſeuerus hic Cenſor, in ſcribendo ſic poëtæ, atque hiſtorico variam eſſe definendi legem, quemadmodum eſt exordiendi. Non vidit apotheòſim illam, & ea, quæ tam putidè ipſe perſequitur, indicata fuiſſe,quantum ſatis erat, à Ioue, quà dolorem Veneris,quà Iunonis iram ita mulcente.

———————ſublimemq. feres ad ſidera cæli
Magnanimum Aeneam:neque me ſententia vertit.
Indigetem Aeneam ſcis ipſa, & ſcire fateris
Deberi caelo, fatiſq. ad ſidera tolli.

Non vidit, ita cæſo Turno, finem operis eſſe debere, ſicut in Hectoris præſtantiſſimi Ducis funere clauditur Ilias. Non vidit deniq. poëtas etiam Epicos, nuptias, choros, ludos, actionis,vt ſemel dicam, reliquias illas permittere legentium animis, quas ipſi Comici liberiores à ſpectatorum oculis in Theatro porro ſubducunt.

Hæc ſuper Aeneide perorauimus aliquando. Quàm ieiune, veſtriſque parum auribus accommodatè, haud ego neſcio, qui me ipſum, meique anguſtias ingenij non ignoro. Vellem adeo eos imitari, qui poſtremi prodeunt apud Comicos,in eam gratiam allegati, vt finem fabulæ denuncient, & ſpectatores è Theatro dimittant. Sed illi plauſum,niſi moleſti fuerunt, cum exceptione poſtulant, ego nullum flagitare poſſum, quia repetita è Platonicorum penetralibus oratio

mul-

multum habuit, opinor, moleſtiæ, voluptatis nihil. Video tamen vnum mihi relictum eſſe locum illis fabularum epilogis omninò contrarium, ſed rationibus opportuniſsimum meis. Nam, quia non placuimus, & moleſtiam vobis exhibuimus importunam, ſi minus dicere poſſumus, plaudite; illud certe, quoniam humaniſſimi eſtis, habemus iure petere: veniam date.

TARQVINII GALLVTII SABINI E SOCIETATE IESV

COMMENTARIVS

DE TRAGOEDIA.

PROOEMIVM. IN QVO NOTATIO nominis, antiquitas, & definitio traditur.

HVIVS notatio vocabuli variè deſignatur à ſcriptoribus. Sunt qui dictam principio fuiſſe volunt, & ſcriptam græcè τρυγῳδίαν: propterea quòd Vindemialibus ludis eſſet inuenta, ᾠδὴ enim Græcis eſt cantus, & ab ijſdem olim muſtum, ac vinum recens τρύξ dicebatur. Itaque iſtis Tragoedia, quam τρυγῳδίαν appellãt, nihil aliud eſt, niſi muſti cantio, hoc eſt Carmen Vindemialibus ſacris in Bacchi, Liberiue patris laudem decantatum. Alij Tragoediam dici malunt quaſi τραχεῖαν ᾠδὰν, hoc eſt, aſperũ cantũ, quia flebilis genus poëmatis eſt,

& aſperitatem, crudelitatemque cõtinet eorum, quorum actiones, & res geſtas imitatur. Alij deniq; Tragoediam eſſe volunt non τρυγῳδίαν, vt illi ſuperiores, ſed τραγῳδίαν: repetuntque nominis cauſam ab hirco, quem Græci nominant τράγον. Principio enim, quia Tragoedia illa rudis, nihil aliud, niſi Bacchi laudes continebat, & Dithyrambum: is, qui inter Bacchi ſacra, ludoſque in hoc genere carminis eſſet victor, hirco, qui Baccho ſacer erat, donabatur, vt canit Horat. in Arte.

Carmine qui Tragico vilem certauit ob hircum.

Neque verò ab hac etymologia longius abierunt, qui Tragoediam dictam putarunt à Satyris, quos τραγοσκελεῖς; hoc eſt hircinis praeditos cruribus appellatos ſcimus: quod epitheton illis eſt proprium. Dictam autem à Satyris ideò crediderunt, quòd eos initio vel ad conuiciandum, vel ad riſum commouendum cum ceteris perſonis inducerent. De notatione ſic diximus.

Sequitur antiquitas, quae maxima eſt. vt non immerito à Platone Tragoedia dicatur antiquiſſima. Id verò facilius intelligetur, & planius, ſi eius inuentores primos à priſcorum memoria repetamus. Ariſtoteles quidem in poëticis excogitatam in Peloponneſo fuiſſe ait à Dorienſibus; & à Dithyrambis fluxiſſe, hoc eſt à genere carminis, quod Baccho bis nato concinebant ad tibiam. Fuere tamen qui Glaucum neſcio quem, quique Theſpin Athenienſem facerent auctorem. Is enim vini faecibus, aut minio ſibi ora perunxit, & obleuit primus: atque ita veluti perſonatus actitare coepit è plauſtris, ac Tragoediam informem inconditè recitare. quod ita ſignificat Horat. in poët.

Ignotum Tragicae genus inueniſſe Camoenae
Dicitur, & plauſtris vexiſſe poëmata Theſpis,
Quæ canerent, agerentq. peruncti faecibus ora.

Quamquam verò nihil hic ab Horatio de minio dicitur, eius tamen eſt apud Tibullum mentio, cum Bacchi ſacra deſcribit. Non enim aliud, quàm quo ſibi faciem primi Tragoediæ pinxerunt auctores, videtur illud eſſe minium, quod commemorat his verſibus,

Agricola, & minio perfuſus Bacche rubenti
Primus inexperta duxit ab arte choros.

Hæc incunabula Tragoediae ſunt, quæ paulatim deinceps adoleuit: excultaque poſtmodum ab Aeſchylo, ab Euripide, à Sophocle eſt, quorum fabulas legimus; ab alijs etiam fortaſſe perfecta, quorum monumenta deſideramus.

Supereſt definitio, de qua grauior, & vtilior eſt diſputatio. Hæc autem quamquam varijs ſanè modis traditur à multis, ab Ariſtotele tamen eſt deſumenda, cuius ego, vel interpretationem, vel para-

raphraſim accommodatam eſſe crediderim huiuſmodi . Tragoedia eſt imitatio actionis illuſtris,& abſolutæ,eiuſq. iuſtam magnitudinem ſuaui complectens oratione : cuius partes eò pertinent ſimul omnes , vt metus , & commiſeratio ſpectatorum animis inferatur, ad eiuſmodi morborum ſalutarem purgationem . Græca verba ſic ſunt. ἔστιν οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας, καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων. καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, ἀλλὰ δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. Hæc inquam , eſt apud Ariſt. definitio : quam per partes explicare ſic poſſumus .

Imitationem ait eſſe actionis illuſtris , ſiue præſtabilis,ſiue grauis , & ſeueræ : Græce σπουδαίας:dicitur enim μίμησις πράξεως σπουδαίας. vt intelligamus Regias tantummodo , principeſq. perſonas Tragoediam ſibi proponere : vulgares , communeſq. permittere Comoediæ,quæ leues illarum,& deſpicatas actiones imitatur. Sed quia hæc imitatio actionis illuſtris aliarum quoque poſſet artium eſſe,quæ imitantur,adiungitur aliqua certa diſtinctionis nota : diciturque , effici hanc imitationem oportere ſermone ſuaui,hoc eſt,& verſibus,qui vbique,ac ſingulis adhibentur in partibus , & concentu , atque harmonia , cuius potiſſimum eſt vſus in Choris. Ceterum quoniam abſolutæ definitiones finem quoque propoſitum exponunt , conſilium aperitur ad extremum , quo permotus eſt is , qui Tragoediam , vel excogitauit,vel perfecit, atque in publicum dedit. Dicitur adeo Tragoedia eiuſmodi perſonarum illuſtrium actiones idcircò imitari, & ſpectatoribus proponere,quòd contendat,animi terrorem, ac commiſerationem concitare,ad illas ipſas, quas commouet, perturbationes abſtergendas , atque ab omni vitio liberandas . Quare alijs prætermiſſis,in aliumq.locum reiectis, hæc de fine diſputatio ſit .

De fine , qui Tragoediæ propoſitus eſt . Caput I.

CVm ex definitione intelligatur,id Tragoediæ propoſitum eſſe,vt duos illos animi noſtri purget affectus,cõmiſerationem,ac metum,videndum erit,quibus potiſſimum præſidijs id conſequatur . Sed tamen ante conſtituamus oportet,quid ſit , affectus , ſiue morbos animi purgare. Explanauit hoc Ariſt. ipſe in Politicorum octauo lib. cap.vij. Vbi cum pronunciaſſet,Muſicam purgandis affectibus vtilem eſſe; quid eo purgationis nomine intelligi vellet,ita declarauit.Nã affectus, inquit,qui animos mouent,omnibus inſunt; differunt tamẽ eo, quòd alios magis,alios minus exagitant , vt miſericordia , & metus ; atque adeò etiam furor. nam huic quoque commotioni nonnulli

obnoxij ſunt, quos cantibus ſacris ſedari videmus, veluti purgationem nactos, & medicinam. Hæc ille. quibus ſignificat, in affectibus animi noſtri exuperantiam quandam eſſe, ei planè ſimilem, quæ in corporis humoribus eſt, cum incommoda valetudine laboramus. Quemadmodum ergo medicamentorum vi abſterguntur humores, & ægrotantium corpora ea leuantur exuperantia, quæ procreat morbos, ſic affectus vehementiſſimi, & quodammodo redundantes abſtergi, purgariq. poſſunt adeo, vt animus omni prorſus ægrotatione liberetur. Id igitur ait Ariſtoteles Tragoediam agere, ac veluti finem intueri: vt ſicut affecta corpora purgatis, atque abſterſis curantur humoribus, ita animum ſanet ipſa, duobus affectibus nominatim, commiſeratione, ac metu purgatis, hoc eſt, ab ea liberatis exuperantia, à qua animi quædam ægrotatio promanabat.

Sed qui fiet, dicet aliquis, vt metus, & commiſeratio, Tragoediæ beneficio purgentur, quæ res maximè terribiles, ſummaq. dignas commiſeratione proponit intuendas? Non ne potius his tàm ſæpe ſpectandis rebus, quæ metum, & commiſerationem commouent, multo maximè perturbabitur animus, atque iiſdem affectibus impelli facillime conſueſcet? Immò verò inſueſcet parum commoueri, & affectus illos ea conſuetudine paulatim ad eam reuocabit mediocritatem, quam animi ſanitas, & recta conſtitutio poſtulat. Neque enim audiendus eſt Plato, aut Proclus, Platonem ſecutus, qui Tragoediam à Repub. depellunt eo nomine, quòd animi noſtri morbos, & ægritudines augeat, efficiatq. vt fraena dolori, & commiſerationi laxemus. Non, inquam, audiendi ſunt. quia dum homines eiuſmodi ſpectaculis interſunt, crebròque audiunt, ac cernunt perſonas ea loquentes, agenteſq. quæ commiſerationem excitant, doloremq. ac terrorem incutiunt, aſſueſcunt illi quidem dolere, pertimeſcere, ac miſereri; ſed ex ea conſuetudine ſequitur, vt cum ipſis aliquid humanitus acciderit, minus doleant, timeantque, quàm ſi actionibus illis non interfuiſſent. Neceſſe enim eſt, qui numquam doluerit, timueritue, eum vehementius exterreri, ac dolere, cum repente, nec opinata calamitas euenerit. Adde, quòd ſæpenumero perperàm homines dolent, ac pertimeſcunt, hoc eſt ijs de cauſis, ob quas minus dolere, ac extimeſcere par eſſet. Cum autem poëtæ, Tragoediarum ſuarum perſonas exhibent acerbè vexatas, & res proponunt commiſeratione, ac terrore digniſſimas, docent profectò, & tamquam digito demoſtrant, quid, & quo tempore homini ſapienti dolendum, aut commiſerandum ſit. quæ vtilitas, & vitæ fructus eſt maximus; vt docet Ariſtoteles in lib. Politicorum viij. ſub finem. Vbi in eo ſitam eſſe virtutis operam affirmat; vt homines diſcant rectè laetari, amare, odiſſe: nullaque illos re oportere magis exerceri contendit, quàm vt aſſueſcant rectè iudicare. Denique ſpe-

ctandis

ctandis Tragoedijs intelligimus,omnium communem mortalium iniquam eſſe fortunam; & qui caſibus obnoxius non ſit, reperiri omninò neminem. Quo fit, vt æquius feramus, atque facilius quicquid aduerſum,ac præter voluntatem acciderit, eoque animum ſolatio ſuſtentemus, quòd idem prorſus, aut aliquid etiam grauius alijs, Principibus præſertim, ac Regijs viris euenire videamus. Expreſſit hanc vtilitatem, & fructum Tragoediæ prorſus ad viuum Timocles apud Athenæum in lib.vj.cap.primo quibuſdam verſibus hac latinitate donatis à Martino Delrio.

Aduerte quæſo,num quod ex vſu eſt loquar.
Eſt calamitoſum animal ſua natura homo:
Multaſq. ſecum vita fert moleſtias.
Mali leuamen repperit ſed hoc ſui,
Vt calamitatis immemor iam mens ſuæ,
Habenſq. ab alieno malo ſolatia,
Documenta capiat recreata paululum.
Primum Tragoedi quanta commoda adferant
Perpende ſodes.Si quis eſt pauperculus,
Maiore preſſum ſi videbit Telephum
Mendicitate, lenius ſuam feret
Mendicitatem. inſanus eſt ne quiſpiam?
Furioſum is Alcmaeona proponit ſibi.
Captus quis oculis? aſpicit cæcum Oedipum.
Gnatus obijt? Niobe dabit ſolatium.
Claudus aliquis ne eſt? is Philoctetem aſpicit.
Miſer aliquis ſenex? tuetur Oeneum.
Alterius enim quiſquis ærumnas viri
Eſſe grauiores viderit, quàm ſint ſuæ,
Animo æquiore miſerias feret ſuas.

Pulcherrimam, inquam, hanc vtilitatem, quæ capitur è Tragoedia, verſus hi nobis ob oculos ponunt. Docent enim, aliorum exemplis facilè poſſe ſpectatorum animum inſtrui,ac ferre mala ſua toleranter, ac leuiter, cum multo grauiora eſſe videt aliena. Hanc verò doctrinam, atque hanc æquabilitatem animi, quam nobis ex Tragoediarum vſu comparamus, purgationem appellat, & curationem Ariſtoteles. quia ſpectandis alienis calamitatibus,metus, & commiſeratio tamquam aliqua medicina detergitur, imminuitur,atque ad iuſtam redigitur mediocritatem; in qua ſanitas, & valetudo poſita eſt.

De Tragœdiæ partibus uniuerſè. Cap. II.

DVo partium genera Tragœdiæ tribuit Ariſtoteles: quarum alias ait eſſe quantitatis, qualitatis alias. Quantitatis eas nominat partes, in quas tota Tragœdia, quæ videtur quandam quaſi molem, & corpus habere, certa diſtributione diuiditur: vt in Prologum, Epiſodium, Exodum, Choricum duplex, Commos. qualitatis eas, à quibus Tragœdia nomen aliquod accipit laudis, & talis dicitur, qualem eam viri docti, & prudentes rerum æſtimatores requirunt. Has in ſumma ait eſſe ſex: Fabulam, Mores, Sententiam, Dictionem, Apparatum, & Melodiam. Nos Ariſtotelis ordinem ſequentes, ac viam, aggrediamur initio de qualitatis partibus explicare: & quoniam Fabula principem obtinet locum, & quemadmodum ipſe loquitur Ariſtoteles, Tragœdiæ anima eſt, eam partem ceteris anteponamus.

De Fabula. Cap. III.

HÆc pars, in qua prope ſunt omnia, dicitur, & definitur ab Ariſtotele σύστασις τῶν πραγμάτων, coagmentatio, compoſitioue rerum, quæ tractantur. Ex quo facilè intelligitur, cur hæc pars nomen Fabulæ nacta ſit. ſtructura quippe, & coagmentatio ea res eſt, qua tota Tragœdia continetur: & quia non ab aliqua rerum geſtarum deſumitur hiſtoria, ſed ingenio poëtarum excogitatur, ac fingitur, appellatur Fabula. Quamquam enim hiſtoria poteſt poëtæ argumentum Tragœdiæ tradere, non tamen ei ſuppeditat ſtructuram, & ſyntheſim. Hæc ergo compoſitio, & ſtructura rerum ita probabilis erit, & idoneam commerebitur laudem, ſi cautionibus, & conditionibus inſtructa ſit ijs, quibus eam inſtructam eſſe vult Ariſtoteles.

Prima eſt, vt ſingulæ partes ſuo loco poſitæ ſint, non alieno: hoc eſt, vt quæ principio ſtatuenda ſunt, ne inculcentur in medium, aut reijciantur in finem, neue contra, quæ ſunt in medio, vel fine collocanda, proponantur initio. Id nimirum eſt, quod monet etiam Horatius illa ſimilitudine nobili.

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere ſi velit, & varias inducere plumas,
Vndique collatis membris, vt turpiter atrum

Deſinat in piſcem mulier formoſa supernè;
Spectatum admiſſi riſum teneatis amici?

Atque vt intelligamus, ex praua, & præpoſtera partium diſpoſitione huiuſmodi monſtrum exiſtere, id adiungit, quod comparationem abſoluit.

Credite Piſones iſti tabulæ fore librum
Perſimilem: cuius, velut ægri ſomnia, vanæ
Fingentur ſpecies, vt nec pes, nec caput vni
Reddatur formæ.

Secunda: vt iuſtam habeat magnitudinem; hoc eſt eam, quæ neque longiorem, neque breuiorem, quàm par ſit, Tragœdiam faciat. Quemadmodum enim pulcrum animal non partium tantummodo, membrorumque conuenientiam, & ordinem habet accommodatum, verum etiam magnitudinem idoneam, & congruentem corporis proceritatem; ſic Fabula, quæ animantium corpori ſimilis eſt, ſuam habet magnitudinem certam; quam ſi vel ſuperet, vel non exæquet, abſoluta non eſt, nec haberi pulcra prudentium hominum iudicio debet. Ac fuit profecto qui crediderit, Tragœdiam iuſta magnitudine ita præditam eſſe, ſi cum agitur, & recitatur, diem vnum ſolidum, integrumque, hoc eſt horas omnino duodecim expleat. Hęc vero non dubitauit tàm imprudenter exiſtimare, ac dicere, ratus, ſic Ariſtotelem decernere, ac velle in cap. poët. ſecundo prope finem. vbi Tragœdiæ, ac Epopœiæ diſcrimina deſcribens, Epopœiam ait ab ea differre potiſſimum magnitudine: cum Epopœia nullo definita ſit tempore, certe non ita breui circumſcribatur, Tragœdia intra vnum tantum Solis ambitum concludi debeat. Sed hallucinatus ſine dubio eſt. neque enim de recitationis tempore, ac ſpatio, ſed de rerum imitatione breui, longaue loquitur Ariſtoteles: docetque, Tragœdiam ab Epica differre magnitudine, ac longitudine temporis. quia fas eſt Epicæ, res geſtas annorum plurium imitari; Tragœdiæ neceſſe eſt contrahere omnia intra vnum Solis ambitum, hoc eſt intra diem vnum compellere quicquid imitatur. Quæ cauſa eſt, cur non à principio rem ordiatur, ſed multa veluti iam geſta prætermittat: quod videre licet in Oedipo Tyranno Sophoclis. Neque enim mittitur initio Creon ad conſulendum oraculum; ſed qui multos ante iam dies fuerat miſſus, expectari dicitur, quare adeſt illico, atque ab ea die ſumit exordium Fabula. Quæret tamen aliquis, vtrum aliquod recitandis etiam Tragoedijs præſtitutum ſpatium temporis eſſet, extra quod egredi non liceret. Hoc enim ſi ſciremus, etiam compertam Tragoediae magnitudinem haberemus. ſed reſponderi non poteſt, niſi vniuersè ex Ariſtotele, & quidem in hunc modum: Tragoediarum terminum eſſe duplicem; artificioſum vnum, natu-

ralem, & artis expertem alterum. Naturalem ait eum eſſe, quem rei natura poſtulat, quæ tractatur in Fabula. poſtulat autem rei, quæ tractatur natura, & ratio, vt tunc terminum nanciſcatur, ac finem, cum à felicitate in infelicitatem, vel contra ab infelicitate in felicitatem eſt commutata. Cum enim huiuſmodi mutatio eſt in Tragœdia perappoſitè conſecuta, nihil ſupereſſe poteſt, cur longius protrahatur. Ariſtotelis verba de hoc naturali terminò ſic illuſtrat, exponitque Auerroës in paraphraſi. Oportet, inquit, poëſim ita ſuum habere naturalem terminum, quemadmodum res ipſæ naturales habent ſuum. Nam quemadmodum omnia, quæ genita ſunt, niſi alicuius rei contrariæ impediantur euentu, ad iuſtam perueniunt aliquando magnitudinem à natura præſcriptam; ſic poëtici ſermones eò vſque protrahuntur, & creſcunt, quoad contrarij in contrarium ſecuta mutatio eſt. Hæc igitur eſt Ariſtotelis, interpretantiſque Ariſtotelem Auerrois de naturali termino generalis præceptio: quæ demonſtrat, eiuſmodi finem deſignari certa ratione, & tamquam digito indicari non poſſe, ſed eſſe omnino poëtarum iudicio permittendum. quorum erit, ita omnia diſponere, vt cum rerum in contrariam partem accidit mutatio, intelligant omnes, nihil eorum deſiderari, quæ huiuſmodi conuerſioni neceſſaria eſſe videbantur. Hinc enim ſequitur, tum eſſe neceſſariò finem imponendum, cum nihil aliud ad actionis abſolutionem requirere poſſunt Fabulæ ſpectatores. Artificioſum vero Tragoediæ finem eum docet Ariſtoteles eſſe, quem Tragoediæ non imponit natura rei, ſed præſcribit clepſydra, quæ per inſtillationem aquæ apud veteres ſic enumerabat horas, quemadmodum eaſdem partimur nos, ac diuidimus per arenam. Poëtis igitur exhibentibus in Theatro Fabulas certum dabatur, illudque præſcriptum clepſydra temporis ſpatium, quod egredi non poterant, & explere debebant. Itaque artificioſus, hoc eſt, artificio, & hominum decreto conſtitutus Tragoediarum terminus iure dicitur is, qui definiebatur à clepſydra, cum ad dimenſionem illam, & quaſi cenſuram perpendere, ac examinare iuſtam magnitudinem vellent. Huic antiquorum tempori per clepſydram ex omnium conſenſione ſic circumſcripto, ſi quid in hac re mihi liceat arbitrari, reſpondere crediderim oportere hac tempeſtate vulgarem conſuetudinem, moremque communem: ita prorſus, vt iuſta ea ſit habenda magnitudo Fabulæ, quæ à communi conſuetudine non abhorret, nec eos qui audiunt, moleſtia dimittit, ac ſatietate fatigatos.

Tertia præceptio eſt: vt Fabula vna ſit, ac minime multiplex. Vnam autem eam eſſe ait Ariſtoteles; cuius vna eſt actio, quam imitatur: actionem autem ſic vnam eſſe, ſi vnius hominis ſit, & finem habeat vnum tantummodo, quò referantur vniuerſa. Quo loco reprehendit

dit eos, qui putabant, vnam ideo actionem eſſe, quòd eſſet vnius hominis: nec animaduertebant, multas genere diſſimiles actiones ab eodem homine proficiſci, quæ coaleſcere non poſſint. Quin eos etiam arguit, qui vnam multorum actionem eam habere ſimplicitatem, atque vnitatem crederent, quæ in pulcherrimæ Fabulæ conſtitutione requiritur. Sed de his ego diſputaui accuratè, ac ſedulò in diſſertationibus Virgilianis lib. xij. loco vltimo. vbi quaeſtionem inſtitui de vnitate illius Fabulae. actum igitur hunc non agam iterum, ſed ad eum locum allegabo qui plura de hac vnitate cognoſcere volet. Illud in praeſentia repetere ſatis ſit; vnitatis veram germanamque notam eſſe finem vnum, qui propoſitus certo cuidam, & vni homini eſt agenti. Haec enim nota inueniri non poteſt, quin actio ſit vna, quae vnico illo fine circumſcribitur.

Quarta cautio eſt; vt quae in conſtituenda Fabula comminiſcimur, ea ſic haereant, aptaque ſint inter ſe, vt vna pars tolli non queat, quin tota compoſitio perturbetur. Quippe pars, quae tolli, non perturbata conſtitutione, poteſt, pars eius, cui tollitur, ac demitur, appellari non debet. Quae praeceptio ſeiuncta prorſus ab ea non eſt, quam alio loco de Fabula Epiſodica tradit Ariſtoteles. vbi confirmat, eam eſſe peſſimam Fabulam, quae ſit Epiſodica: Epiſodicam autem tum eſſe, cum ita digreſſiones affinguntur Fabulae, vt corpus coagmentare, & conſtituere partibus ſuis non videantur. De hac etiam praeceptione diſputaui alias conſultò in Virgilianis diſſertat. ad lib. iv. loco j. & ad ix. loco item primo. Dicta igitur alibi non hic iterabo, cum praeſertim epitomen ego faciam, non iuſtum opus moliar earum quaeſtionum, quae tractari de induſtria poſſent.

De Moribus. Caput IV.

HÆc Tragoediae pars, quae in effingendis perſonis, earumque moribus exprimendis verſatur, picturae ſimilem Fabulam facit, vt docet Ariſt. in cap. xij. de Moribus, prope fin. vbi praecipit poëtae, qui mores effingere velit appoſitè, ne ab excellentium pictorum conſuetudine, atque inſtituto diſcedat. & in cap. iv. item ſub finem; vbi ſic loquitur. Eſt igitur principium, ac velut anima Tragoediae Fabula: ſecundo verò loco mores. in quo etiam picturae ſimilis eſſe videtur. ſi quis enim medicamentis, coloribuſque pulcherrimis tabulam fuſim, ac temerè illinat, non aeque delectabit, ac ſi imaginem albo tantum diſtinxerit &c. Aptiſſima quippe ſimilitudine declarat quem locum obtineant mores, & quantam vim habeant, ſi rectè, atque ad viuum

expri-

exprimantur. Duo enim in pictura ſunt, lineamenta, & colores. lineamenta ducuntur primùm à pictoribus, colores deinde inducuntur, vt ipſemet ait Ariſt. in lib. ij. de Generat. ſed quia in lineamentis videtur eſſe poſita ſumma picturæ vis, & artificium primum, ſecundum in coloribus aptis, & varijs; cum lineamentis confert Fabulam, quæ anima Tragœdiæ eſt, cum coloribus mores, qui ſecundum obtinent locum. Hæc igitur ab Ariſtot. prima præceptio datur, vt in moribus exprimendis imitetur poëta colores tabulæ non temere fuſos, ſed per ſummum artificium inductos. Quemadmodum enim pictor haud aeque aſpicientium oblectat oculos, ſi nullo pigmento, nulliſque coloribus, aut male collocatis vtatur, ſed lineamentis tantum albis diſtinguat tabulam, atque imaginem exprimat, ſic poëta non ita magnam afferet delectationem, ſi Fabulam quidem bene componat, ſed tamen negligat mores. Comparat, inquam, cum pictorum coloribus mores, iubetque poëtam illos pulcrè, concinnèque diſponere: ne Tragoedia ſimilis tabulæ ſit illitæ coloribus ſparſim, ac temere. Vidit hanc etiam ſimilitudinem Horatius, nec prætermiſit. Vt pictura poëſis erit. Quapropter æſtimari permagno debet hæc pars: quippe quæ ponat omnia ſub oculos ſpectatorum, faciatque, vt perſonarum vota, conſilia, conſuetudo, indoles, ingenium, ac natura non intelligantur modo, ſed cerni, & conſpici quodammodo videantur. In Hippolyto enim adoleſcentis pudici, rigidi, ſeueri, voluptates aſpernantis ingenium ipſis propemodum oculis intuemur: in Phædra, feminæ animum impotenter amantis: in nutrice fidem; in Theſeo præcipitem iram. Sed accommodatius doctrinæ ſit, hanc tam variam morum effictionem ad certa quædam genera, ipſo duce, atque auctore Ariſtotele reuocare.

Ait enim, in moribus ſpectari oportere omnino quatuor. vt probi, vt conuenientes, vt ſimiles, vt æquabiles ſint. Quantum attinet ad primum, id animaduertendum eſt; non illud Ariſtotelem velle, cum mores vult probos, vt nulli mores improborum exprimantur in Tragoedia. inducitur enim crudeliſſimus Atreus, impudica Phædra, lena, & cupiditati dominæ ſubſeruiens anus. Quid ergo præcipit, cum mores in expreſſione indolis poſtulat bonos, ac probos? Nimirum non æquè in omnes, ſed in eam cadit hæc præceptio perſonam, quæ principem in Tragoedia locum obtinet, quæque certum ſolet impertiri Fabulae nomen. In hanc, inquam, perſonam ea praeceptio cadit, in quam cadit commiſeratio, hoc eſt in eam, quae digna commiſeratione eſt: adeoque niſi proba ſit, certe minime mala, non poterit eiuſmodi affectum animi permouere, quem propoſitum ad permouendum, & concitandum poëta Tragicus habet. Cum enim commiſeratio, vt tradit Ariſt. in lib. ij. Rhet. ex eo concitetur in

nobis,

nobis, quòd aliquem illo vexatum incommodo videamus, quo ſit indignus, nullam à nobis extorquebunt commiſerationem improbi calamitoſi, quos intelligimus ea eſſe calamitate digniſſimos. Sed de hac probitate, ſiue de probitatis mediocritate accuratius infra diſputabimus.

Conuenientes ſecundo loco eſſe mores oportere dixit Ariſtoteles, hoc eſt ei congruentes, ac reſpondentes perſonae, cui tribuuntur. fortitudo enim, inquit, & prudentia mores quidam haud dubiè ſunt; ſed in feminas minime conueniunt; & iuuenibus aliqua congruunt, à quibus abhorrent ſenes, & quaedam diuites decent, quae à pauperibus ſunt aliena. Ariſtoteli concinens Horatius breuiter haec eadem ita perſtrinxit.

Si plauſoris eges, aulæa manentis, & vſque
Seſſuri, donec cantor, vos plaudite, dicat;
Aetatis cuiuſque notandi ſunt tibi mores,
Mobilibuſque decor naturis dandus, & annis.
et poſt—————————*Ne forte ſeniles*
Mandentur iuueni partes, pueroque viriles.

Egregiè Terentius complexus eſt omnia perſonarum genera, quarum varij deſcribendi ſint mores conuenienter. ſic enim loquitur in Prologo Eun.

Quod ſi perſonis vti alijs non licet;
Qui magis licet currentes ſeruos ſcribere,
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Paraſitum edacem, glorioſum militem,
Puerum ſupponi, falli per ſeruum ſenem,
Amare, odiſſe, ſuſpicari?

Tertio loco poſtulat Ariſtoteles, vt mores ſimiles ſint, hoc eſt perſonae ſimiles, quam poëta imitatur in Fabula. ſimiles autem erunt ex eodem Ariſt. vt eo loco docent interpretes, ſi formae, opinionique iam de perſona illa vulgatae omni ex parte reſpondebunt, Et profectò, cum aliquem ad viuum exprimere contendit poëta, exprimere debet ſimillimum. ſimillimum autem exprimere non poteſt; niſi eum inducat cupientem, volentem, iubentem, agentem talia, qualia ſolitum eum velle, iubere, atque agere ſciunt vniuerſi. Norunt videlicet omnes, Achillem implacabilem eſſe, Vlyſſem aſtutum, ac vafrum. ſibi ſimiles hi effingi non poſſunt, niſi tales exprimantur, quales fuiſſe iam fama vulgauit. Iure igitur Horatius ita praecipit.

Aut famam ſequere, aut ſibi conuenientia finge.
Scriptor honoratum ſi forte reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget ſibi nata: nihil non arroget armis.

Sit

Sit Medea ferox, inuictaque, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, triſtis Oreſtes.

Itaque hoc praeceptum à ſuperiore diſtat eo nomine, quòd hoc certas intueatur perſonas populo iam notas, velut Agamemnonem, Pyrrhum, Oedipum, Polynicem, qui certos quoſdam poſtulant mores, hominum opinione iam illis inditos; illud in aetate hominum varia, ſexu, dignitate, muneribus, honore verſetur. Iubet enim poëtam reddere, atque affingere mores aetati, conditioni, fortunaeque conuenientes.

Quarto denique, ac poſtremo loco monet, mores aequabiles eſſe oportere, hoc eſt eundem habere perpetuò tenorem, ac modum, quem initio ſuſceperunt, ne à ſe ipſis paulatim diſſentire, ac diſcordes eſſe videantur. Haec nimirum aequabilitas poſtulat, vt quem iracundum ſemel effinxeris, quem placidum, ac mitem, quem ſeuerum, quem crudelem, ac impium, eum eoſdem plane mores prae ſe ferentem ſemper, atque ad exitum vſque Fabulae retinentem facias. Cuius praeceptionis ea ratio eſt; quòd mores ex animi manant conformatione quadam, & habitu: habitus autem conſtantiſſimus ſemper, maximeque aequabilis eſt. Hunc etiam locum vidit Horatius, atque inter cetera poëticae monita ſic recenſuit.

Si quid inexpertum ſcenæ committis, & audes
Perſonam formare nouam, ſeruetur ad imum
Qualis ab incœpto proceſſerit, & ſibi conſtet.

E quatuor hiſce legibus, praeceptiſq; quae verſantur in moribus, tria dicit Ariſtoteles à poëtis quibuſdam eſſe praeterita, & violata. Primum quidem ab Euripide in Oreſte. vbi Menelaus mores prae ſe fert minime probos: cum Oreſtem iuuare nolit, auxilium eo petentem tempore, quo tempore, occiſa Clytemneſtra, mortem vltus erat Agamemnonis, qui & ipſius fuerat Oreſtis pater, & frater Menelai. Inhumani enim hominis fuiſſe videtur, ei præſidium denegare, à quo fratris manes cæde Clytemneſtræ placatos eſſe intelligebat. Secundum de moribus præceptum ait, vel non vidiſſe, vel neglexiſſe poëtam illum, qui fecit Vlyſſem eiulantem; quæ Tragœdia Vlyſſes Naufragus eſt Epicharmi, & laudatur ab Athenæo in lib. xiv. Nam, vt diximus in Virgilianis Vindicat. lib. j. loco v. apud hunc poëtam Vlyſſes naufragio periclitans dolenter admodum lamentabatur, eiulabatque muliebriter, & effeminatè: qui mores forti viro conſentanei, congruenteſque perſonæ non ſunt. Idem peccatum ait, Euripidis fuiſſe, cum Menalippen induxit de philoſophia ſubtiliſſime diſputantem. tanta quippe rerum cognitio, & ſapientia non cadit in feminas. In tertia lege de moribus eundem Euripidem peccaſſe confirmat; cum Iphigeniæ in Aulide mores inæquabiles, nec

ſibi conſtantes attribuerit. Nam initio Tragœdiæ facit eam pauidam, mortemque vehementer extimeſcentem, poſtea verò interritam, eandemque contemnentem,& deſpicientem mortem tanta cum fortitudine, quantam ne in conſtantiſſimis quidem viris intuemur. Ad necem quippe ſuo ſe offert iudicio, ac voluntate, tantaque ſubitò flagrat cupiditate gloriæ, vt eam anteponere vitæ, & rerum omnium poſſeſſioni non dubitet.

De Sententia. Caput V.

SEntentia mores excipere debet: quia conſequens eſt, vt qui certis præditus moribus ſit, animi quoque ſententiam habeat, opinionemque moribus illis vndique reſpondentem. Huius ergo partis quæ Sententia dicitur, ait Ariſtoteles eſſe, ea dicere poſſe, quæ in re inſunt, hoc eſt, rem probare omni argumentorum, ac rationum genere, quæ ſint accommodatæ. Additque, Sententiam à morum expreſſione illo nomine differre, quòd in moribus appareat electio, in Sententia non appareat, ſed tantum probatio quædam rei, quæ moribus iam indicata eſt, & demonſtrata. Videtur profectò Sententia, quantum ex verbis Ariſtotelis intelligere licet, reſpondere Rhetorum argumentationibus, quæ fidem faciunt, & rem ſic eſſe, vel non eſſe, ita fieri, vel non fieri oportere demonſtrant. Quare morum vis omnis in appetitione, atque in voluntate poſita videtur eſſe, quæ vel optando, vel repudiando aliquid eligit,Sententia in animi facultate intelligente, quæ aliquid rationibus affirmet, aut neget. exemplo libet hoc illuſtrare, quod obſcurè docetur. Hippolytus cum ita loquitur,

Non alia magis eſt libera, & vitio carens,
Rituſque melius vita, quæ priſcos colat,
Quàm quæ relictis mœnibus ſiluas amat,

electionem oſtendit animi ſui: quam Sententia poſtmodum ſequitur adprobans id quod optatum, electumque eſt, & circumſpiciens omnia argumentorum genera, quæ demonſtrent illam vitæ rationem optimam eſſe.

Non illum auaræ mentis inflammat furor,
Qui ſe dicauit montium inſontem iugis:
Non aura populi, & vulgus infidum bonis,
Non peſtilens inuidia, non fragilis fauor.
Non ille regno ſeruit, ac regno imminet,
Vanoſque honores ſequitur, aut fluxas opes.
Spei metuſque liber &c.

Atreus item qui moribus eſt præditus crudeliſſimis, & tyrannidem eligit, hoc animi ſui votum, electionemque principio ſic aperit, in ſe ipſum inuectus: ſeque ad ſui necem fratris vehementer adhortans.

Ignaue, iners, eneruis, & (quod maximum
Probrum Tyranno *rebus in ſummis reor)*
Inulte: poſt tot ſcelera, poſt fratris dolos,
Faſque omne ruptum quæſtubus vanis agis
Iras. & Argos fremere iam totum tuis
Debebat armis.
Age anime, fac quod nulla poſteritas probet.

Hæc inquam, quæ ſic dicuntur ab Atreo, mores patefaciunt efferatos, & electionem fraternæ cædis. Erit nunc ſententiæ, rationes idoneas quærere, quæ ſcelus illud impium, & tam palmare ſuadeant.

--------------------ſcelera non vlciſceris,
Niſi vincis. & quid eſſe tam ſæuum poteſt,
Quod ſuperet illum? Numquid abiectus iacet?
Nunquid ſecundis patitur in rebus modum,
Feſſis quietem? noui ego ingenium viri
Indocile. flecti non poteſt: frangi poteſt.

Quin ea, quæ conſequuntur in tota ſcena diuerbia, contentioneſque cum ſeruo, flagitium illud immane diſſuadente, nihil aliud ſunt, quàm probationes patrandi ſceleris, in quibus tota ſententiæ ratio continetur. Eſt enim huiuſce partis, vt dixi, nihil prætermittere, quod rei propoſitæ fidem facere poſſit, aut aliquid agendum perſuadere. Hinc videlicet illæ naſcuntur inductiones, exemplorumque cumuli, qui poëtis familiariſſimi ſunt, aptique maximè ad ea comprobanda, quæ nos iam elegiſſe, nobiſque placuiſſe demonſtrauimus in ea parte, quæ morum expoſitio eſt.

Hanc ergo partem tractare qui volet pro dignitate, ab eodem diſcet Ariſtotele in cap. xix. vbi quinque deſignat officia, in quibus vniuersè verſatur ipſa ſententia. Sententiæ partes, inquit, ſunt, demonſtrare, ſoluere, perturbationes ciere, augere, imminuere. Demonſtrantur enim obſcura: contraria, & repugnantia ſoluuntur: perturbantur, & commouentur ſpectatorum animi: augentur exilia: grandia minuuntur. Quæ officia communia quidem cum oratore ſunt, ſed tamen habere Tragicum poëtam materiam propriam ait Ariſtoteles, ex qua eum ducere demonſtrationes, ſolutiones, perturbationes, amplificationes oporteat. hanc autem materiam quatuor ferme rerum generibus, hoc eſt miſerabilibus, grauibus, miris, veriſimilibus contineri. perinde quaſi dicat, eas eſſe ſententias commendatione digniſſimas, quæ patheticæ, quæ graues, quæ admira-

mirabiles, quæ veroſimiles ſint, hoc eſt veroſimilia proferant. Ornamēta nunc addenda eſſent, quibus inſtructas oportet afferre ſententias. Vt enim orator ſyllogiſmos, enthymemata, exempla, ceteraſque argumentationes non adhibet nudas, ſed figuris indutas ſuis, ita Tragicus poëta, ſententias haſce, quæ, vt diximus, argumentationes quædam, ac probationes ſunt, non proferet in medium, niſi figuris quibuſdam ampliſſimis magnificè, ac grauiter ornatas. Erunt igitur inter figuras legendæ grauiſſimæ, quæque ſententijs miſerabilibus, terribilibus, miris, cum dignitate, ac maieſtate reſpondeant. Erit etiam ex vſu legere quæ docemus in libello de Eleg. cap. xviij.

De Dictione. Caput VI.

DIctio ſequitur, & elocutio: quam interpretationem animi per verba eſſe ait, ac definit Ariſtoteles. Neceſſariò inquam hæc ſequitur, quia ſententiam exprimere niſi oratione, ac dictione non poſſumus. Quoniam verò plures dictionis formæ ſunt, & characteres, videndum hic primum puto, quæ nam propria Tragicæ locutionis nota eſſe videatur. Nemo enim vnus ignorat, tria eſſe locutionis, & dicendi genera, quibus omnis diſtinguitur, & variatur oratio; ſummum, infimum, interiectum. & quia non eadem ſemper à Tragico tractatur vbique, atque in tota Fabula materia, non eædem ſemper inducuntur perſonæ, dubitari profecto poteſt, num Tragico proprium ſit ſummum illud dicendi genus, atque magnificum. Reſpondendum exiſtimo vniuersè, deberi Tragœdiæ notam grandiloquæ dictionis ac ſummæ: adeoque legere eiuſmodi generis poëtam oportere verba grandia, tranſlata, ſonantia, hyperbolica, illuſtria; ea denique, quæ plenum quiddam, & graue auribus ingerant: obſoleta, abiecta, humilia, vulgaria repudiare. Maieſtatem hanc, & grauitatem dictionis egregiè, ſcitèque prorſus expreſſit Horatius, cum digniſſima eam matrona conferens, quæ feſtis diebus egrediatur in publicum, & pompam grauiter incedendo ſequatur.

Effutire leues indigna Tragoedia verſus,
Vt feſtis matrona moueri iuſſa diebus.

Sed tamen hæc orationis dignitas, & maieſtas ita eſt Tragœdiæ propria, vt interdum ſe ſe demittere de induſtria debeat. vt cum feminæ loquuntur, aliæque inferioris notæ perſonæ inducuntur agentes; cum lamentantes, dolenteſque facimus eos, qui à ſumma quadam ad infimam delapſi fortunam ſunt, aliaue calamitate præter modum omnem, rationemque communem laborare cœperunt. id quod etiam ipſe cautione pulcherrima monuit Horatius in Arte.

Et

Et Tragicus plerumque dolet ſermone pedeſtri.
Telephus, & Peleus, cum pauper, & exul vterque,
Proycit ampullas, & ſeſquipedalia verba.

Hæc tamen oratio pedeſtris, & infima tam rarò, ac tam paucis locis adhibetur à Tragico, vt facere non poſſit, quin grandis illa, atque magnifica dici propria Tragœdiæ debeat, quæ pene ſemper, ac propemodum ſingulis vſurpatur in partibus.

His ita de charactere propoſitis, duo iure quæri poſſe in hac dictionis Tragicæ tractatione videntur. An Tragœdiam ſoluta numeris oratione ſcribere liceat, & an alio carminis genere, quàm Iambico vti ſine reprehenſione queat qui eiuſmodi Fabulam ſcribit.

De prima quæſtionis parte ſic cenſeo: Tragœdiam, quæ ſoluta numeris oratione tractetur, imperfectam, & quodammodo ſpuriam, ac degenerantem eſſe. non quòd aliquid ei deſit ex ijs, quæ ad intimam Tragœdiæ pertinent vim, ac naturam (hæc enim poſita eſt in imitatione perſonarum illuſtrium, ad commouendam commiſerationem, & terrorem idonea) ſed quòd inſtrumentum illud, præſidiumq; deſideret, quo dempto, maxime imperfectam oporteat eſſe Tragicam imitationem. Dixerim ergo, Tragœdiam huiuſmodi, ſimilitudinem potius imitationis Tragicae, quàm poëſim Tragicam videri. Quamquam enim poëſis nihil aliud quàm imitatio eſt, eſt tamen imitatio, quae ſuis vtitur inſtrumentis, atque praeſidijs: quorum primum eſt verſus, & vincta numeris oratio, vt apud Ariſtotelem eſt in capite poëtices primo. ſic enim interpretandum eum locum puto; vbi confirmauit, Sophronis, Xenarchi, & Socratis dialogos, qui ſoluta, & numeris libera ſcripti erant oratione, in poëmatum numero reponendos eſſe, ipſamque poëſeos vim, & naturam attingere. Exiſtimo, inquam, Ariſtotelem id velle, ac dicere; auctores illos dialogorum inter poëtas quidem, ſed inter minus perfectos eſſe connumerandos. Vt enim in alijs artificum, & ſcriptorum claſſibus quidam ſunt ordines perfectorum, imperfectorumque, ita in ipſa poëtarum ſerie, atque in poëtica diſciplina gradus deſignandi videntur certi, qui perfectam artem ab imperfecta ſecernant.

De genere carminis, quae altera quaeſtionis eſt pars, illud habeo ex Ariſtotele proferre: Tragœdiae deberi omnino Iambum ſenarium Ita enim eà de re pronunciat ipſe in cap. ij. poëtices. Tragœdia ſenarium adoptauit verſum, octonario repudiato, qui Satyricus potius videbatur. Porro Iambus ſermonibus alternis accommodatus eſt maxime, quemadmodum vſus colloquij familiaris oſtendit: in quo nobis excidunt Iambi quamplurimi, hexametri vero rariſſimi. Quibus ex verbis non modo intelligimus, octonarium, quia humilior eſt, & Comœdijs congruentior, eſſe à Tragœdia depellendum,

ſed

ſed ne adhibere quidem in hoc genere Fabulæ fas eſſe verſum hexametrum. A colloquijs enim alienus eſt propter magnificentiam, vt hic indicat,& alibi planiſſimè docet:vbi ſic loquitur.Carminum plane omnium longe grauiſſimum maximeq.turgidum eſt hexametrum. Græcè dicitur στασιμώτατον, ϗ ὀγκωδέστατον, maximè ſtabile,maximeq. inflatum:quod idem eſt.

Quarè decepti nonnulli ſine dubio ſunt, qui putarunt etiam hexametrum Tragœdiæ conuenire poſse. Ac decepti quidem, opinor,ductiq. ſunt auctoritate Terentiani Mauri, & Diomedis Grammatici. Docent enim, non minus iambicum, quàm hexametrum appellari, diciq.Heroicum poſſe. Videtur quippe hinc eſſe conſequens,tam hexametrum, quàm iambum, quoniam nihil inter ſe diſcrepant, eidem eſſe poëmati accommodatum. Sed hæc conſecutio fruſtra eſt, atq.ab ijs Grãmaticis aliena. Hæc enim illi propterea tantum docent, quòd vtrumque poëmatis genus Epicum, & Tragicum imitatur Heroas; à quibus vtrumque videtur appellandum Heroicum: non tamen exiſtimant,ac volunt,Tragœdiam æquè ſcribi poſſe hexametro, ac iambico verſu. Liceret enim etiam mihi ex eorumdem auctoritate dicere, poëſim Epicam ſcribi iambico poſſe, quando vtrumque poëma eſt appellandum Heroicum, & vterque verſus dici Heroicus poteſt.

Illud nihilo minus eſt dandum Tragoediæ, vt rarum aliquod hexametrum iambicis interponere poſſit. Id vero tum maxime fas eſt, cum vel oracula loquuntur:vt apud Senecam in Oedipo Act.II.

Mitia Cadmæis remeabunt ſidera Thebis:

vel cum Chori quidam in Dithyrambici prope modum attolluntur: vt in eodem Oedipo chor.II.

Effuſam redimite comam nutante corymbo
Mollia Niſæis armati brachia thyrſis.

vel cum epithalamium canitur, & Nuptiale carmen: vt in Medea Act. I.

Candida Thyrſigeri proles generoſa Lyæi.

Quæ quidem licentia manauit ad hunc Latinum poëtam à fontibus Græcorum: apud quos non hexametros tantummodo legimus, verum etiam aliquot Elegiacos. quales ſunt ij, qui proferuntur apud Euripidem ab Andromacha: quod exemplum, niſi fallor, eſt ſingulare. In Tragoedijs denique illa varietas numerorum, & verſuum vſurpatur à Choro tantum,aut à reſpondentibus Dijs:à perſonis colloquentibus non vſurpatur, niſi raro. vt cum feminæ lamentantur, ac dolent, quibus congruere videntur numeri molliores; aut cum aliqua ſignificatio voluptatis,& lætitiæ eſt exprimenda:cuiuſmodi eſt in Hippolyto Senecæ Act.I.Scen.I.

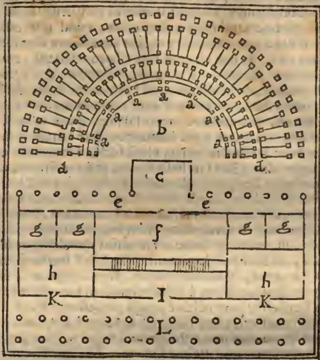
Ite, vmbroſas cingite ſiluas,
Summaq. montis iuga Cecropÿ, &c.

De Apparatu: ac primò quidem de Theatro.
Caput VII.

HAnc Tragœdiæ partem nonnulli Spectaculum appellarunt, propterea quòd in Græco Ariſtotelis codice dicitur ὄψις. Quæ vox aſpectum quidem, aut viſionem, aut ſpectaculum ſignificat: ſed tamen hoc loco ea continet, & complectitur omnia, quæ ſpectatorum oculis ſubijciuntur; ornatum Scenæ, hiſtrionum veſtes, perſonas agentes, ceteraq. ex illo genere complura, quæ ſunt vſui, cum Fabula recitatur. Itaq. multo melius à Victorio, ac Robertello ὄψις Latinè redditur Apparatus: in quo videntur illa poſita eſſe vniuerſa, quibus opus eſt in agenda Tragœdia. Hanc ergo partem ait Ariſtoteles in fine capitis iv. maximam habere vim ad ſpectatorum animos oblectandos; ſed ab arte poëtica alienam eſſe: quippe quæ aduentitia ſit, & externa, ad eumq. tota pertineat, qui choragium Tragœdiæ ſuppeditat. Choragium enim appellatur à Feſto totum ſcenicum inſtrumentum; cuius præfectus Choragus etiam dicebatur. Quia tamen Apparatus quoque inter partes Tragœdiæ numeratur, habetq. momenti plurimum, ſi Tragœdia in Scenam producenda ſit, explicanda videtur à nobis hæc pars diligenter, & in ſua veluti membra partienda.

Ac primò quidem de Theatri ſtructura dicendum eſſet, niſi ſcriptores ſuppeterent, cum antiqui, tum noui, qui hoc argumentum copioſè tractarunt. Præſtabit ergo legere Iulium Pollucem in lib. iv. cap. xix. Vitruuium in lib. v. à cap. item v. vſque ad ix. Iſidorum in lib. viij. Originum cap. xxxix. tribuſq. ſequen. Caſſiodorum in lib. iv. var. Epiſtol. vlt. Budæum in prioribus Adnotation. ad Pandect. Politianum in Miſcellan. Rhodiginum in lib. v. cap. viij. Scaligerum in lib. Poët. primo, cap. xxj. Lilium Gyraldum in Dialogo vj. de Poëtis.

Hos, inquam, ſcriptores, cum antiquos tum nouos erit operæ pretium legere, ac Theatri ſubiectam hic ichnographiam ex Vitruuij deſumptam codicibus intueri ſuis diſtinctam partibus, membriſq. præcipuis.

a. Cunei . hoc eſt Sedilium ordines,& gradus,cunei figuram referentes.Cum enim ab extremo Theatri ambitu ampliore vſque ad caueam excurrerent , anguſtiores ſemper, arctioreſq. reddebantur quò propius ad caueam ipſam accederent. Qui cunei,ſiue gradus ſuis veluti zonis,& præcinctionibus ad inambulandum diſtinguuntur .

b. Orcheſtra . quæ nomen à ſaltando ſiue geſticulando eſt nata. nam ὀρχέομαι eſt tripudio, geſticulor , ad numerum ſalto . Itaq. ſi nomen ſpectes , Orcheſtra locus in Theatro eſt , vbi Chorus , Muſici , Symphoniaci, Thymelici,ceteriq. perſonam non habentes ad numerum ſaltant , & canunt , idq. planiſſimè docet Iulius Pollux in lib.iv. cap. ix. affirmans', Orcheſtram ſic eſſe Chori propriam, quemadmodum eſt Actorum Scena . Quò magis mirandum ſit , cur Vitruuius Orcheſtram ponat eo loco,vbi fuere Senatorum ſubſellia . Principio enim toto quingentorum annorum ſpatio Senatus populo permiſſus ſpectaculis interfuit . ſed ad extremum Attilius Serranus, & L. Scri-

bonius Aediles, Maioris Africani ſententiam ſecuti, ſeparari Senatorum ſedilia iuſſere; quæ non fuere ſtabilia, ſed pro tempore in Theatrum ferebantur, vt oſtendit Barbarus in Vitruu. & ibi collocata ſunt, vbi ſtatuit Orcheſtram Vitruuius; quod ipſe teſtatur his verbis lib. v. cap. vj. In Orcheſtra autem Senatorum ſunt ſedibus loca deſignata, &c. At non eſt credibile Chorum ſaltaſſe, ac ceciniſſe inter Senatorum ſubſellia. Reſpondet Philander, qui Vitruuium ſcholijs illuſtrauit, Orcheſtram apud Latinos ibi fuiſſe, vbi à Vitruuio deſignatur; ſed apud Græcos alibi, hoc eſt ibi, vbi caneret, & ſaltaret Chorus, quemadmodum ait Pollux. quod vt rectè fortaſſe dicatur, addo tamen, ne apud Latinos quidem ſaltaſſe, ac ceciniſſe Chorum in ea Orcheſtræ parte, vbi ſubſellia Senatorum erant, ſed in Pulpito, quæ altera fuit Orcheſtræ pars, vt nunc dicemus.

c. Pulpitum. Locus erat editior in Orcheſtra, vbi Chorus, alijq. artifices Fabulæ ſubſeruientes, Actoribus intra Scenam abditis, per Actuum interualla canebant, ſaltabant ad numerum, inter ſe loquebantur. Cùm enim interrogabant Nuntios, aut ceteros alloquebantur Actores, in proſcenio fuere. Vitruuius duo deſignat in Pulpito loca; λογεῖον, vbi nimirum loquerentur inter ſe Choricæ perſonæ, & ᾠδεῖον, vbi canerent, & modularentur. Hoc, inquam, Pulpitum quod propter ſimilitudinem à Polluce quodam loco dicitur Ara, videtur eſſe Orcheſtræ pars editior, quia proiectum eſt, & prominet caueam verſus: adeoq. Chorus, qui eſt in Pulpito, eſt etiam in Orcheſtra. Aliqui Thymelem non diſtinguunt à Pulpito. Fuit fortaſſe Thymele illa Pulpiti pars quæ dicitur Odeum. ibi enim Thymelicos, citharœdos, & ſymphoniacos fuiſſe neceſſe eſt.

d. Proſcenium. Theatri pars in qua è Scena egreſſi agebant hiſtriones, ac propterea patens fuit, & apertum, vt ait Iulius Scaliger.

e. Podium. quod mœnianorum ſpeciem habuit: cuius pars media, vbi magis prouehitur, & eminet foras, cum Pulpito iūgitur, quod eſt veluti pergula quædam, vt Philander oſtendit.

f. Scenæ præcipua pars. quæ quàm multiplex eſſet, quidq. depictū, cælatum, aut ſculptum haberet, paulò poſt indicabimus.

g. Scenæ membra. Totam enim Scenam Vitruu. in illo cap. vj. lib. v. diuidit in partes quinque, quarum primam ampliorem poſuimus in f. quatuor reliquas hic ſtatuimus.

h. Hoſpitalia. De quibus ita Vitruuius in cap. vj. lib. v. Dextra, ac ſiniſtra hoſpitalium deſignabunt compoſitionem. Quem autem vſum habuerint hæ vel ædes, vel hoſpitalia, declarat in cap. vij. ſequenti. Dextra, inquit, ac ſiniſtra hoſpitalia. ſecundùm autem ea ſpatia ad ornatus comparata (quæ loca Græci περιάκτους dicunt, ab eo quòd machinæ ſunt in his locis verſatiles trigonos habentes)

in

in ſingula tres ſint ſpecies ornationis,quæ cum aut fabularum mutationes ſunt futuræ,ſeu Deorum aduentus cum tonitribus repentinis, verſentur,mutentq. ſpeciem ornationis in frontes. Docet igitur his verbis; in Hoſpitalibus conditas fuiſſe machinas, aliaue inſtrumenta peruertendæ commutandæq. Scenæ idonea, de quibus infra dicemus.

I. Valuæ Regiæ.Ita enim eas appellat Vitruuius his verbis,loquẽs de quibuſdam linearum tractibus, quos duci iubet ad deſignandam Scenam. Reliqui quinque Scenæ deſignabunt compoſitionem;& vnus medius contra ſe valuas Regias habere debet. Cur autem Regiæ dicantur, non docet. Suſpicor idcircò ſic dictas,quòd inde Reges, Regiæuè perſonæ prodirent in Scenam acturæ.rectà enim ducunt in valuas Scenæ medias; quibus ornamenta Regia dari oportere iubet idem Vitruuius. Ipſæ autem Scenæ, inquit, ſuas habent rationes explicatas, ita, vti mediæ valuæ ornatus habeant aulæ Regiæ. Ita, inquam, ſuſpicor. quod ſi alicui non probatur, videat an valuæ Regiæ ſint valuæ principes,& primariæ, quibus ex porticu,qui poſt Scenam erat,aditus eſſet in ædes.ſequuntur enim.

K. Hoſpitalium ſiue Hoſpitaliorum valuæ, quibus ex porticu intratur in ea conclauia quæ Hoſpitalia nominantur. Cum his ergo collatæ illæ valuæ mediæ,Regiæ ſic dici poſſunt, quemadmodum primaria,& latior via dicitur Regia.

L. Porticus poſt Scenam.Poſt Scenam,inquit Vitruuius in cap.ix. lib.v. porticus ſunt conſtituendæ;vti cum imbres repentini ludos interpellauerint, habeat populus quò ſe recipiat ex Theatro; choragiaq. laxamentum habeant ad Chorum parandum. Fuit igitur huiuſce porticus vſus duplex: alter ad defendendam ſubitam pluuiam,ad parandos, veſtiendos, ornandoſquè actores,& perſonas Choricas alter. Nam choragij nomine tota veſtis ſcenica comprehenditur.

Hoc,inquam,ſchema proponere voluimus ad rem obſcuriſſimam, & prorſus inexplicabilem adumbrandam. Singula enim hæc Theatri membra tractationem poſtularent ampliorem.

De Scena. Caput VIII.

DE Scena tantummodo perſtringamus aliqua,quæ præcipua pars & prima Theatri fuit, vt docet his verbis loco laudato Caſſiodorus.Theatri frons Scena dicitur ab vmbra luci denſiſſima:vbi à paſtoribus,inchoante verno tempore,diuerſis ſortis carmina canebãtur. Ibi actus Muſicus,& prudentiſſimi ſæculi dicta floruerunt.Ad hũc modũ Caſſiodorus Scenæ originẽ, & etymõ nobis tradidit à ſiluis dedu-

ctum vmbroſis, ac lucis, vbi Fabulæ illo rudi,atque impolito ſæculo canebantur à paſtoribus. σκηνὴ enim, Græcorum vox, nihil aliud apud Latinos,quàm inumbratio eſt. Artificioſum deinde Theatrum, & quidem ſumptuoſum fieri cœpit: cuius erant membra præcipua, ex altera quidem parte, ſcalæ cum ordinibus ſedilium, ſiue cauea: altera ex parte, hoc eſt in fronte,Scena.

Hanc ergo Scenam in Theatro triplicem fuiſſe ſcribit Vitruuius in lib. v. cap. viij. Tragicam, Comicam, Satyricam, triplici prorſus ſcenicæ,ſiue dramaticæ poëſeos formæ reſpondentem. Quæ profecto Scenæ qualibus, & quàm multis diſtinguerentur inter ſe notis, ab ipſo quæramus Vitruuio, qui hæc articulatim, ac diſtinctè ſic docet. Genera ſunt Scenarum tria. vnum, quod dicitur Tragicum: alterum Comicum: tertium Satyricum. Horum autem ornatus ſunt inter ſe diſſimiles, diſparique ratione: quòd Tragicæ deformantur columnis, faſtigijs, ac ſignis, reliquiſque Regalibus rebus: Comicæ autem ædificiorum priuatorum,& mænianorum habent ſpeciem, proſpectuſque,feneſtris diſpoſitis,imitatione communium ædificiorum rationibus. Satyricæ verò ornantur arboribus, montibus, reliquiſque agreſtibus rebus,in topiarij operis ſpeciem deformatis. Ita Vitruuius.

Quod igitur attinet ad hanc Apparatus partem, quæ Scena dicitur, id potiſſimum eos ſpectare oportet, qui Tragœdiam ſunt daturi, vt Scenam præparent amplam,atque magnificam, hoc eſt, eam, quæ Regias ædes,ac Baſilicas imitetur. ſic enim à Comica, Satyricaque, ſiue paſtoritia facilè ſecernetur. Inſana verò illa quæ Scenis addita ſubinde ſunt ornamenta, non tam eò pertinebant, vt Tragicam Scenam à ceteris differentem facerent, quàm vt luxu Apparatum ipſum vniuersè, ſiue Tragicum, ſiue Comicum amplificarent. Fuit enim interdum aurea Scena, vt Petreij; interdum argentea, vt Antonij, & Murænæ; interdum marmorea, vt M. Scauri; interdum verſatilis ex ligno, & ſuſpenſa cardinibus, vt Curionis; interdum ductilis, hoc eſt, quæ hàc atq; illàc tabulis tractis interiorem picturæ ſpeciem denudaret: qualis à Virgilio deſcribitur in tertio Georgicorum.

Vel ſcena vt verſis diſcedat frontibus, vtque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

Hæc, inquam, ad oſtentationem & luxum acceſſerunt Scenis additamenta. Communis quippè ſtabilis erat, hoc eſt ea, quæ neque verteretur, neque diduceretur in partes, ſed eandem ſemper oſtenderet ſpectatoribus ſpeciem.

De Machinis, & Aulaeis. Caput IX.

SCena iam, Scenæque partibus explicatis, inſtrumenta ſequuntur ſcenica, ac primò quidem machinæ, quæ maximè pertinent ad Apparatum. Quo loco monebo primum vnum: his machinis nolle me conuellere præceptum Horatij, iubentis è Scena tolli trāſformationes quaſdam; quæ quoniam obijci ſpectatorum oculis bene non poſſunt, fidem non inueniunt vllam, & pro admiratione faſtidium, odiumque commerentur; vt ipſe confirmat his verſibus.

Nec pueros coram populo Medea trucidet:
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus;
Aut in auem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcumque oſtendis mihi ſic, incredulus odi.

Quaſi dicat. indignor, quòd tàm impudenti mendacio mihi velis imponere, tamquam àmenti, ac ſtupido, qui non videam eius fatuitatem imitationis, & fucum illum frigidum, oculos minimè decipientem. Quamquam enim ſcio cetera quoque fingi ab actoribus, odia, inuidiam, lacrymas, eiulatus; ab ijs tamen decipi me patior; quia ſic ſunt homines, cum odio vehementèr aliquid habent, cùm inuident, cùm flent, aut lamentantur. Sed transformationibus illis fictis decipi me non ſino: quia propter rei difficultatem, nulla ſimilitudine aut proportione rebus reſpondent veris. His, inquam, machinis non contendimus illum Horatij locum labefactare. neque enim in eam gratiam hic proferimus machinas, vt oſtendamus illarum beneficio licere in Scenam eiuſmodi transformationes, & metamorphoſes dare: ſed ideò, vt intelligatur, alia quædam fas eſſe per machinam exhiberi, quæ nemo ſapientium improbarit, & approbationem à populo conſequantur. Illud ergò noſſe oportet, quod ab auctoribus idoneis, in primiſque à Vitruuio in lib. v. cap. viij. accepimus, ſolitos fuiſſe veteres Scenam in hemicycli formam extruere. cuius ab dextera parte peregrini, & hoſpites egrediebantur; ab læua Carcer fuit, qui ceteros emitteret: in medio Regia; vt Iulius Scalig. ex antiquis tradit ſcriptoribus in lib. 1. Poët. cap. xxj. Huic verò parti mediæ duæ præterea fuerunt adiunctae portae: quarum poſtibus duae item machinae verſatiles, vel circumductiles affigebantur. Siniſtra porta Deos aquaticos tantum effundebat in Scenam per machinam. Eumenides enim ceterique Inferorum Dij ex Imis Gradibus exiliebant: Vmbrae, ac Manes è Scalis prodibant, quas appellarunt Charonias. Itaque in Thyeſte vtramque oportuit machinam adhibere: ſic prorſus; vt eodem tempore neceſſe fuerit

Tantalum exire de Scalis Charonijs, quo tempore Megæra ex Imis Gradibus exiſtebat. Dij verò Superi ex improuiſo per machinã quandam editiorem, quæ fortaſſe ſupra Epiſcenium fuit, demittebantur è cælo, non quidem ſic, vt planè in Epiſcenio conſiſterent, ſed ita, vt machina illa ſuffulti penderent in aëre. Hæc Deorum cæleſtium machina, in Comœdijs dicitur à Græcis κράδης: in Tragœdijs, quia omnium eſt princeps, & præſtantiſſima, per excellentiam appellatur communi nomine machina; μηχανή. Huic perſimile fuit inſtrumentum, & machina γερανὸς, qua è terra rapiebantur in aërem repentè mortales à Dijs. vt à Borea Orithya, ab Aurora Memnon, à cæleſtibus anguibus Medea. Alia eiuſmodi fuerunt inſtrumenta propemodum infinita. στροφεῖον, verſatile; quo Heroës extemplo transferebantur ad Deos; vt Hecules Oetæus. ἐγκύκλημα, hoc eſt, ſedes ſublicis elata, & ſtrata longurijs, in eam gratiam, vt ſubitò circumuoluta demonſtraret ea, quæ intra domeſticos parietes agerentur, vel acta fuiſſent; quale eſt parricidium in Thyeſte, excæcatio in Oedipo. ἀκροβατικὸν ſcanſorium; qua machina vtebantur ij, qui aliquò ſcanſuri, aſcenſuriue erant. κεραυνοσκοπεῖον, hoc eſt fulminans, aut fulminiuomens: vnde nimirum fulmina tamquam de cælo iaciebantur. βροντεῖον; tonans. cuius nimirum beneficio & vi tonitrus ſupra Scenam, vel in Scena terræ motus effingebantur. αὐτόματον; quæ machina à Græcis ſic eſt appellata, quòd ſua propè ſponte, ac minimo quodam ageretur impulſu. νευροσπαστικὸν; hoc eſt machina, quæ vnius nerui, vel fili motu varios præbebat vſus: cuius mentionem fecit Ariſtoteles in lib. de Mundo, Apuleius in libello item de Mundo, Aulus Gell. in lib. xiv. cap. j.

Secundùm machinas collocanda videntur in Apparatu Tragico aulæa, peripetaſmata, vela, ſiue carbaſina, ſiue byſſina, ſiue ſtellata; picturæ, tabulæ, ſigna, fontes per ſedilia ducti, effundentes latices odoratos: ebur, argentum, aurum, ſumptuoſæ florum veluti pluuiæ, aquæ croceæ, croci triti, ſcobis aureæ ſparſiones, ac ſimilia inſanæ prodigentiæ, immodiciq. luxus argumenta. Erit igitur eius, qui choragium dat, omnia in hoc genere comparare inſtrumenta neceſſaria exhibendæ Fabulæ, quæ habetur in manibus, vt ab hac etiam parte Tragœdia nomen aliquod laudis adipiſcatur. Erunt enim Fabulæ, quę machinas velint, erunt quæ repudient, ac funditus nolint. erunt quæ flores, effuſioneſq. requirãt, erunt quæ nullos huiuſmodi ſumptus poſtulent. erunt quæ aulæis, & coloribus ornari ſimplicibus; erunt quæ inſtrui ſubinde, ac identidem debeant varijs; vt nunc lætitiam, nunc terrorem, ac miſericordiam excitent.

De

De Hiſtrionum indumentis.
Caput X.

HIs compoſitis, & paratis omnibus, quæ Scenam, Theatrumq. ſuis communiunt ornamentis, ad ea conuerti animus debet, quæ neceſſaria ſunt Actoribus ipſis inſtruendis. Antiquis prima in hoc genere cura fuit perſonarum. neque enim hiſtriones agebant niſi perſonati, vt ex Ariſtotele, ac Demoſthene docet copiosè Lambinus. Quare idem ille Theſpis Athenienſis tam antiquus vir, ac Tragœdiæ primus auctor minio quidem principio faciem illeuit, ſed poſtea tamen eandem portulaca contexit; ad extremum verò etiam lineis vſus eſt perſonis, ac laruis, vt teſtatur Suid. in verbo Theſpis. id quod etiam Diomedes Grammaticus ſcriptum reliquit. Conſecutis inde temporibus eiuſmodi perſonam temerè factam, ac rudem perfecit, abſoluitq. partibus ſuis Aeſchylus ipſe, qui Tragœdiam, vt initio diximus, expoliuit. Secundum in Actoribus ornandis locum videtur obtinere Tragica veſtis, quæ profectò, ſi loquendum vniuersè ſit, fuit ſyrma, hoc eſt, cyclas oblonga, ſinuoſa, humum voluminibus fluentibus verrens. non quòd ea ſola vterentur ſinguli, ſed quòd præcipuæ perſonæ, quæ Tragœdiæ nomen imponunt, & principes partes agunt, niſi cum ſyrmate non prodirent. Itaq. Tragica veſtis, ſi res enucleatius explicanda ſit, pro perſonarum varietate multiplex, & varia fuit. Aliam enim poſtulabant Dij, aliam Reges, Reginæuè; aliam duces, aut milites; aliam Nuntij, aliam Conſiliarij, ac Senatores. Latini Reges cum Trabea egrediebantur, & Lituo: Imperatores Romani paludati cum purpura, cum laurea, cum ſtipatoribus ſuis: Reginæ cum palla tractitia, hoc eſt cum ſyrmate, & croceo velo: exules cum atro, fuſcouè indumento: Barbari Reges cum diademate, aut cum tiara; ceteri quos ducebant, cum pileolis & galeris: Dij cum inſignibus ſuis: Liber cum thyrſo, cum cithara Phœbus, cum fulgure Iuppiter, & telo triſulco. Quod attinet nominatim ad pedes; vniuerſi, ſiue Latini, ſiue exteri geſtaſſe videntur cothurnos; quod calceamenti genus quia erat altius, Tragœdos ipſos, & Actores attollebat: vt nos docere videtur hoc verſu Iuuenalis.

———————— breuiorq. videri
Virgine Pygmæa nullis adiuta cothurnis.

Hæc, inquam, omnia in eam comparantur, & curantur gratiam, vt hiſtriones agant appoſitè, & cum adprobatione, plauſuq. à ſpectatoribus

toribus excipiantur. Quò fit, vt de Tragœdorum etiam officio, deque ratione agendae in proſcenio Fabulae dicere ad extremum aliquid debeamus. Sit igitur huius capitis appendix, & acceſſio aliqua, quae peragendae, ac recitandae Tragoediae modum, rationemque declaret.

APPENDIX AD APPARATVM. *De Tragœdiæ peragendæ, recitandæque ratione.*

PRaeparata iam Scena, hiſtrionibus ad agendum ornatis, videndum eſt quid ipſos agere Tragoedos oporteat. Nihil hic ego dicam de perſonis primarum partium, aut ſecundarum: quae antiquorum diuiſio eò pertinebat, vt diſtingueret hiſtriones illos, quibus primum, ac praecipuum agendae Tragoedię pondus incumbebat, ab ijs, qui minus graues, minoriſque momenti peragebant partes. ſed ſatis habebo, perſonas bipartitò diuidere, in Scenicas, & Choricas. Scenicas appello eas, quae in actibus, ac ſcenis loquuntur, & agunt: Choricas quae partim canunt, ac ſaltant, partim loquuntur in Choris; interdum etiam aliquid dicunt in ſcenis. & quoniam de Choricis erit alibi diſputandum, cum agemus de Choro; de Scenicis tantummodo praeceptiones aliquas hoc loco percenſebimus.

Donati ergo prima praeceptio, & cautio ea eſt: ne amplius quàm quinquies eadem perſona in Scenam ingrediatur. Dauus tamen in Andria ſaepius exit. Quamquam enim haec nominatim de Comoedia praecipiuntur, ſunt tamen ea, quae debeant cum ipſa quoque Tragoedia communicari. Secunda: vt quamuis in ſcenam plures ſimul prodeant perſonae, tres tantummodo loquantur, ac ſermonem inter ſe miſceant, tacentibus alijs.

----------------*Nec quarta loqui perſona laboret,*

eſt apud Horatium. ne videlicet, vt opinor, loquentium multitudo animum auditorum confuſione perturbet, & diſtrahat in diuerſa. Sed tamen Diomedes in lib. iij. quatuor in ſcena perſonas eſſe patitur, modò id raró fiat, & prudenter. Plautus in hoc genere liberior eſt, nec imitandus. Cenſuerim adeo, ſatius eſſe, quartam non inducere perſonam, niſi pauciſſima ſecum, aut cum alijs veluti curſim, ſtrictimque loquentem: quod factum à Terentio videmus in Andr. Act. iij. & iv. atque à Seneca in Troad. & Agamemnone.

Tertia: vt aliqua ſemper perſona ſit, quae loquatur, aut agat in proſce-

proſcenio. ſingulas ergo ſcenas ſingulis ſuccedere continenter oportet; ne vacet aliquando locus, vbi recitant hiſtriones. Eſt enim minime ferendus error, ſi vel minimo tempore in proſcenio deſiderentur actores.

Quarta: vt vno quoque ad exitum Actu perducto, Scenicíſque perſonis excedentibus, illicò ſubeant in Orcheſtram, & Thymelem Choricae. quamquam non rarò, cum res poſtulat, perſonarum aliqua Scenicarum cum Choro remanet, locutura tamen, non cantatura. niſi fortaſſe quae reſidet in proſcenio, aliqua Praefica ſit, in eam allegata gratiam, vt circa feretrum vnà cum Choro lugeat, & lamentationes proferat emodulatas, vt dicemus in Commo.

Quinta: vt Dij Caelites non inducantur, niſi cum aliquid eſt exponendum, narrandumue, quod homini ſcire non facilè liceat. vt cum futura denunciantur, aut praeterita, & ea, quae ſunt iam obliuione deleta, retexuntur; aut cum ita res implicata eſt, ac tam multis inuolucris implexa, vt expediri, ac ſolui ſine vi diuina non poſſit. Horatianum hoc praeceptum notiſſimum, ac nobiliſſimum eſt.

Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus
Inciderit.

In Protaſi, de qua dicemus infra, neceſſe interdum eſt huiuſmodi Deos inferre per machinam; vt argumentum explicent Fabulae, cuius cognitio cadere nòn poſſit in hominem. Eiuſmodi Protaſis, & initium Fabulae eſt apud Euripidem in Troadib. & in Hippolyto Coronato. In Cataſtropha vero, de qua etiam diſputabimus, ſaepiſſime apparent per machinam Dij Caeleſtes, cum aliter euolui Fabula, & expediri non poteſt. Vt apud eundem Euripidem in Hippolyto & in Ione; apud Senecam in Herc. Oetaeo. Dicendum nunc eſſet de Melodia & concentu, quam partem poſtremo loco poſuit Ariſtoteles, & cum Apparatu prope coniunxit. Sed de hac agendum erit, cum Chori partes, & officium explicabimus.

De partibus Quantitatis. Ac primo quidem De Prologo. Caput XI.

PRimum in hoc genere partium locum fecit Ariſtoteles Prologo. Prologum autem appellare ſe ait totam illam Tragœdiae partem, quae primum antecedit ingreſſum Chori; hoc eſt Actum primum. Nam illa Fabulae membra, quae Latini vocarunt Actus, eſſe oportet omnino quinque, ſi fidem habemus Horatio: vel plures aut pauciores, ſi audimus alios: qua de re conſultò diſſeremus in Com-

Commentario de Comœd.cap.xix. Sed ea membra, vel Actus diſtinguuntur interuentu Chori:ſic prorſus,vt totidem Actus in Tragœdia ſint, quot à Choris in Orcheſtram, & Thymelem ingredientibus deſignantur. Illa ergo pars, quæ ante primum ingreſſum Chori præponitur, & agitur, primus dicitur Actus à Latinis; ab Ariſtotele Prologus nominatur. Nihil enim in hoc habet Tragœdia ſimile nouæ Comœdiæ; cui Prologus eſt à Fabula omnino ſeiunctus: nec agitur à perſonis, quæ vllam habeant cum actione Comica coniunctionem. Officium nihilominus vtriuſque Prologi eſt prorſus idem. Nam in vtraque Fabula id vnum Prologus agit, vt rerum initia tractandarum, progreſſiones, nexum, exitum ſignificet leuiter, ſpargatque actionis exhibẽdæ ſemina ijs ſimilia,quæ in exordio ſpargenda præcipit Oratori Quintilianus. Habet,inquam, id commune cum Comœdia hic aditus, ingreſſuſq. Tragoediæ,qui Prologus dicitur: illud tamen habet proprium, ac ſuum,quòd ipſius Actores Fabulæ interdum ſinguli,interdum plures hanc partem agunt.Quamquam enim Furiæ, Vmbræ, Dij, qui Prologi huius perſonam interdum ſuſtinent, non ingrediuntur amplius in proſcenium, ad Fabulam tamen pertinent ipſam,& cum ea coniunctionem habent, eamq. perficiunt actionem, quam poëta ſibi propoſuit imitandam.

De Epiſodio. Caput XII.

HAec ſecunda dicitur ab Ariſtotele pars eſſe ex ijs, quæ pertinent ad quantitatem.Sic ergo eam definit.Epiſodium eſt Tragoediæ pars, quæ Chori modulationibus eſt interiecta. Quibus verbis oſtendit, Epiſodio contineri quicquid in ſecundo, tertio, quarto fit, & exprimitur Actu. Id enim eſt, quod Choris modulantibus intercipitur: qui poſt Actum quartum nihil canunt amplius, adeoq. quintum non terminant, niſi neceſſe ſit aliquid ad extremum complorare. Hinc adeo fit, vt tria ſint in pleriſq. Tragoedijs Epiſodia, quia tres Actus ſunt,quos vno complectitur Epiſodij nomine Ariſtoteles. Sed cur hi Actus Epiſodia,& egreſſiones ab eo dicantur, haud facile diuinarim. Ita tamen ſuſpicor, Principio Tragoedia ſimplici Chorico carmine, hoc eſt Dithyrambis, & perſonis tantummodo Choricis cōſtaſſe fertur. Ad augendum verò poëma,tollendamq. ſatietatem præpoſitus eſt illi Prologus,explicans, & præparans ea, quæ in eo poëmate à Chorico canerentur. Quia tamen hoc ad amplificandam naſcentem illam Tragoediam,demendamq. moleſtiam auditoribus ſatis eſſe non videbatur, additi ſunt Actus ceteri tres; qui quoniam ſæpe continent aliqua extrinſecus accerſita, & rei qua de agi-

agitur, argumento appoſita ex ingenio poëtæ, egreſſiones eſſe dicuntur, & Epiſodia. Nam in Hercule furente, vt hoc tantum exempli cauſa dicatur, quæcumq. vel ad Creontis mortem, vel ad Lyci tyrannidem pertinent, digreſſiones ſunt, & diuerticula quædam à re propoſita, ſed ab eadem re propoſita exiſtentia. Itaq. non eodem hic intelligendum eſt modo nomen Epiſodij, quemadmodum intelligimus in Epopœia. vbi Epiſodia ita hærent ſtructuræ totius Fabulę, vt, quamquam ijs demptis, ſublatiſq. ſtructura operis hiat, & ruinam ducit, maneat tamen illa princeps actio ſimplex, ac nuda, quę ſuis Epiſodijs ornabatur: quod Ariſtoteles docuit diſertiſſimè in fin. cap.xv.cum principem, & nudam Odyſſeæ narrationem ita retexuit. Permultos annos, inquit, peregre quidam cum iret, rebus domeſticis ſic conſtitutis, vt fortunæ omnes à procis abſumerentur, filioque inſidiæ iam inſtarent, iactatus pelago domum peruenit. cum aliquos agnouiſſet, illos aggreſſus perdidit, ipſe ſoſpes euaſit. Hoc itaq. proprium eius poëmatis eſt. nam cetera ad Epiſodia pertinent. Sic, inquam, claudit illud caput, & diſputationem Ariſtoteles; Epiſodia, quæ vere coagmentant Epicum poëma ab ea diſtinguens, ac ſeparans actione, quæ fundamentum Epiſodijs ſuppeditauit. Non igitur Epiſodia Tragœdiæ ſunt eiuſmodi. nam in Actu ſecundo, tertio, & quarto permulta ſunt, quæ in principe illa actione collocari debent, vnde naſcuntur egreſſiones. Sed Epiſodia tamen nominantur, quòd quicquid præter actionem illam interponitur, interponatur in ijs Actibus, non in primo, & quinto; qui ſunt initium, ac finis eius argumenti ſimplicis, ac præcipui, quod poëta ſuſcepit imitandum. In quinto enim accidit obitus, & calamitas eorum, qui commiſerationem poſtulant: in primo proponitur id, vnde calamitas emanat. adeoq. hi duo videntur Actus eſſe, qui vim contineant omnem argumenti. vt merito Actus ceteri cum his comparati Epiſodia dici debere videantur.

De Exodo. Caput XIII.

TErtia pars eſt Exodus. qui ſic ab eodem Ariſtotele definitur. Exodus eſt ea Tragœdiæ pars, poſt quam nullus eſt amplius Chori cantus. Hac videlicet parte continetur rerum euentus, & exitus Fabulæ; quæ clauditur Actu quinto. hoc enim perfecto, ſpectatores excedunt, nec amplius prodit in proſcenium Chorus, aut canit in Thymele. Immo verò diſcedit poſt Actum quartum, niſi fortaſſe remanere debeat, cum perſonis ipſis collocuturus ſcenicis, aut comploraturus: vt videre licet in Hercule Oetaeo, in Oedipo, & in Octa-

uia Senecæ. Illud igitur in ſumma maneat; quintum Tragoediarum Actum Exodum dici, hoc eſt exitum: quia Fabulam terminat ipſe, nec vllo terminatur Chorici cantu. Quamquam enim interdum in ipſo plane Actus quinti fine canitur, vt fit in Hercule Oetaeo: ille tamen Chorus præter ordinem inducitur, proprieq. reuocari debet ad Commos, de quibus infra dicemus. Id verò quod extra ordinem ſemel fit, nullam ita faciendi legem, aut neceſſitatem imponit: ſed ſignificat tantum, oſtenditq. id fieri poſſe interdum, ac rarò. Quamquam non eſt neceſſe ſic diſputare. quia Chorus ille, tametſi Choricis conſtat perſonis, non tamen eſt proprie Chorus, hoc eſt is, qui ſolus canat, & Actum claudat extremum.

De Choris. Caput XIV.

CHorus quarta Fabulæ pars eſt, certo conſtans perſonarum numero, ex viris, feminis, ruſticis, vrbanis, ſenibus, pueris, adoleſcentibus, pro argumenti varietate multiplici. Ac initio quidem communis Tragœdiæ cum Comœdia fuit Chorus: ſed à Latina Comœdia demum expulſus, tantummodo retentus in Tragœdia eſt. Dixi verò certum fuiſſe numerum eorum, qui agerent in Choro. quia in ipſis Tragœdiæ incunabulis conſuetudine, vſuq. receptum accepimus, vt in Tragico Choro quinquaginta ſaltantes, ac concinentes inducerentur. Sed paulatim ille numerus imminutus eſt, nec ante deſijt imminui, quàm redigeretur ad quindecim: vt docet Iulius Pollux in lib. iv. Ait enim quinquaginta illos vſque ad Eumenidas Aeſchyli fuiſſe retentos; ac deinde ab Aeſchylo ipſo redactos ad quindecim. Poſtremò verò ſecundum obitum Aeſchyli ad Sophoclem vſque, qui conſecutus eſt Aeſchylum, video in Choro ſaltaſſe, ac ceciniſſe tantummodo duodecim. Qui numerus poſtea legitimus ſemper fuit, videturq. hoc etiam tempore probandus: niſi placeret proferre iterum quindecim; quod non improbarim. Affirmaui deinde, Choricas haſce perſonas fuiſſe vel viros, vel mulieres, &c. vt Satyros è Tragœdia, Choroq. depellerem. Antiquiſſimi enim Tragœdiarum Chori, vt tradit Horatius in Arte, conſtabant ex Satyris, ſemiuiris illis hirſutis, ac nudis, caprorum in morem inconditè, temereq. ſaltantibus.

Mox etiam agreſtes Satyros nudauit, & aſper
Incolumi grauitate iocum tentauit, eo quòd
Illecebris erat, & grata nouitate morandus
Spectator.

Sed haud ita diu, multumq. illa Satyrorum obſcœnitas hæſit in Scena.

na. Repudiati quippè ſunt, aliæque pro ratione Fabulæ fuerunt inductæ perſonæ, quæ muſicè canerent, atque ad numerum mouerentur. Hæc enim duo fuiſſe Chori munera legimus apud antiquos; modulatum cantum, & ſaltationem ad numerum: quæ vt diximus, inchoabantur abſoluto Prologo, vel Actu primo. Nam præter ordinem communem, præter morem, ac leges Aeſchylus in Perſis, Euripides in Rheſo initium Tragœdiæ fecerunt à Choro. Quam initij rationem proculdubio damnauit Ariſtoteles, cum definiendo pronunciauit, eum in Tragœdijs eſſe Prologum, qui primi Chori antecedit ingreſſum. Neque enim antecederet ingreſſum primi Chori Prologus, ſi Chorus initio prodiret, & Prologum anteuerteret.

Peracto igitur Prologo, ſiue Actu primo iam abſoluto, præcedente Choriphæo, hoc eſt Chori ductore, ac magiſtro, Choricæ ſequebantur perſonæ à ſiniſtra Theatri parte paulatim egredientes, ſi ex vrbana multitudine compoſitus eſſet Chorus; à dextra, ſi conſtaret ex ruſticana, vel peregrina. Ad Choriphæi præeuntis normam, legeſque mouebantur, & canebant ceteri, conſiſtebant, lugebant, geſtum pro rerum, quæ canebantur varietate, varium faciebant. Illo namque incipiente, Chorus in hanc, atque illam mouebatur partem: ac primo quidem à dextra in læuam; vt orbis è cæleſtibus primi curſum imitaretur, qui ab Oriente voluitur in Occidentem. hunc motum Chori appellabant στροφὴν, hoc eſt conuerſionem. Deinde à læua conuertebantur in dexteram; ad ſimilitudinem ſtellarum errantium, quæ ab Occidente nituntur in Orientem. quam conuerſionem, quia ſuperiori contraria eſt, nominarunt ἀντιστροφὴν. Has voces Latini retinuerunt in odis, quarum partes ex inopia vocabuli ſtrophas, atq. antiſtrophas appellarunt. Poſtremò vbi gemina illa conuerſione, ſua quodammodo relegiſſent veſtigia, in medio, tamquam in Deorum conſpectu, conſiſtebant: & ea quiete immobilem terram eſſe ſignificabāt. Ac ſemper quidem cum ita ſe mouerent, & circumagerent, immo etiam dum quieſcerent, modulatè canebant. canticum verò ipſum, quod in ſtropha flectebatur ad numerum, dicebant ᾠδὴν. quod modulabantur in antiſtropha, vocabant ἀντῳδὴν. quod denique ſtantes in medio concinebant, nominarunt ἐπῳδὸν. Et quoniam quæri poteſt quæ nam eſſet totius Chori in progrediendo figura, & conformatio, id etiam addo; eam fuiſſe duplicem ex Polluce: quarum altera dicebatur στοῖχος, hoc eſt ordo: altera ζυγὸν; iugum. In Tragico Choro cum perſonæ eſſent quindecim, στοῖχοι, hoc eſt, ordines erant tres, quorum ſinguli quinas continebant perſonas. Quod ſi diuidendæ eſſent in iuga, ζυγὰ fuerunt quinque, quorum ſingula ternas haberent. Atque ita, vel per ordines, vel per iuga mouebantur ad numerum.

Vtram-

Vtramque formam ingredientis Chori Martinus Delrio in Prolegomenis ad Senecam eſt conatus exprimere : & quidem eam, quæ verſus dicitur,& ordo,ſiue Græcè στοῖχος, hoc modo .

o o o o o
o o o o o
o o o o o

quinis videlicet perſonis Choricis per ordines ſingulos,verſuſque diſpoſitis . Iugi autem , quod appellatur Græcè ζυγὸν , hanc putat eſſe conformationem , & ſchema .

o o o
o o o
o o o
o o o
o o o

ternis nimirum in ſingulos verſus, ordineſq. diſtributis . Recte adeo auctor Etymologici ait vniuerſe , Chori formam fuiſſe tetragonam . habet enim tam ordo , quàm iugum latera quatuor . Quæret tamen aliquis,cur terni illi quinos per ordines diſpoſiti dicantur iuga. nam cur alij dicti ſint verſus, & ordines, ipſum nomen ſatis ſuperque demonſtrat : cum ab exercitu, ac militum agmine ductum ſit,quod per ordines,verſuſq. diſtinguitur. Sed haud minus ea quinorum in ternis ordinibus figura, quàm illa, quæ ternos ponit in verſibus quinis,præ ſe fert agminis formam : ergo vtraq. dici deberet verſus , & ordo . Reſpondet Iul. Scalig. in lib. j. cap. ix. repetens nominis cauſam ab initio,atq. ab ipſo velut exortu Fabularum . Principio enim cum videlicet tota Tragica Actio ſolo conſtabat Choro , nullis Actoribus præterea;& antequam haberet perſonas illas quinquaginta,ſicut initio diximus , Chorus ipſe fuit monoproſopos , hoc eſt vnius tantum perſonæ . Vnus videlicet quiſpiam prodibat in Scenam,ciuium vitia recenſens , & quidem ſine cantu . Deinde alter eſt additus, vt interrogationibus,& reſponſionibus explerent melius partes ſuas ; poſtea quaterni fuere , partitiq. totum ſunt Chorum in paria duo ; quæ idcirco vocauere ζυγὰ , iuga . Cum igitur ad extremum plures eſſent in Choro , & quaternis illis ſic acceſſiſſet aliorum numerus , vt placuerit non paria facere , & binos , binoſq. diſponere , ſed ternos , ac ternos , retentum eſt antiquum iugorum nomen, quod priſtinam fefellit ſignificationem . In ſumma factum hac in re ait Scaliger quod in Tribubus euenit Romanis . cum enim Romulus totum populum in tres diuiſiſſet partes , à quibus appellatæ ſunt Tribus , aucto partium numero, Tribus nihilo minus appellatæ ſunt. Sed cur, inquies, illi quini tres in ordines diſtributi non ſunt etiam appellati ζυγὰ ? Quia multo magis à iugi ſimilitudine, ac ratione diſcedunt , quàm

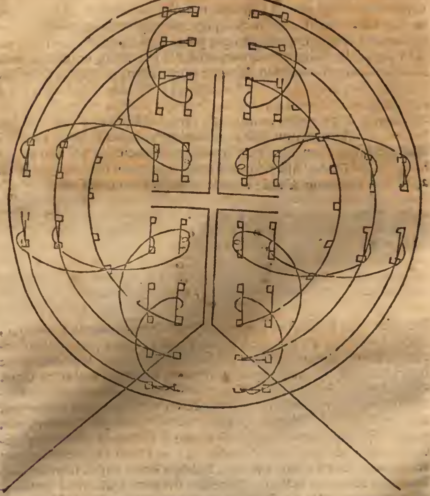
terni ,

terni, adeoque ab ordinibus agminis potius, quibus ſimiliores ſunt, quàm à iugo nomen ſumere debuerunt, à quo maxime differunt. Quæ profecto, vt vere tradantur, haud ita tamen accipienda puto, vt credendum ſit, perpetuam ingredientis Chori conformationem fuiſſe, vel per ordines, vel per iuga diſpoſitam. Diximus enim ſupra, dicemuſque pluribus infra in libello de eleg. cap. v. Chorum habuiſſe partes illas tres, ſtrophen, antiſtrophen, epodon: ac propterea ſe conuertiſſe identidem tum à dextera in læuam, tum à læua in dexteram, ac demum in medio conſtitiſſe. quæ conuerſiones, ſtationeſq. quamquam Dithyrambicæ poëſeos, & Lyricæ ſunt propriæ, cum ipſo tamen Tragœdiæ Choro communicantur. In Choris enim Euripidis huiuſmodi tituli, indiceſq. ſubinde inueniuntur inſcripti. Strophe, Antiſtrophe: & apud Sophoclem præterea: Epodos. Cum igitur has conuerſiones; & ſtatus ipſe etiam Tragicus Chorus haberet, non potuit ſemper, & perpetuo motu, iugorum, ordinumue retinere formã, ſed debuit in orbem præterea ſe circumagere, nunc à dextera, nunc à læua principium ſumens. Itaq. vt cetera probem, in hoc tamen ipſi Martino Delrio non aſſentior, affirmãti cyclicum Chorũm, cuius eſt apud Xenophontem, & alios mentio, quique huiuſmodi eſt,

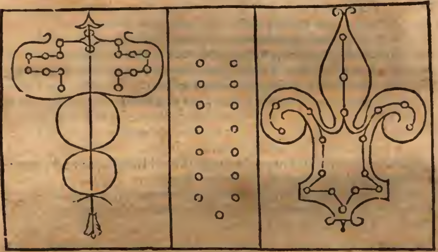
Tragicum non fuiſſe, ſed tantummodo Dithyrambicum. Si enim, quod ipſe fatetur, Tragicus Chorus ſtrophas habet, atque antiſtrophas, à Dithyrambo, & Lyrica deſumptas, orbem etiam circulumque habeat neceſſe eſt, qua figura conuerſiones illæ continentur, & fiunt. Quin exiſtimo, varios etiam flexus, tractus, & quaſi volumina efformaſſe Tragicum Chorum, dum incederet, aut ſaltaret ad numerum; cum conuerſiones illæ, quas ſtrophas, antiſtrophaſque dixerunt, non modo referrent illum orbium cæleſtium, & ſtellarum errantium circumuectum, de quo ſupra diximus, verum etiam Labyrinthi varias ambages, & inextricabiles flexus. Tradunt enim multi, in primiſque Fauſtus Victorinus in lib. de Comœdia, ſtrophas illas, atque antiſtrophas inuentas à Theſeo fuiſſe ad commemorandas flexuoſi Labyrinthi vias, ex quibus euaſerat ſoſpes. Igitur oportuit, eas non ſolum cyclicas eſſe, ſed præterea flexuoſas, implicatas, & varias. quæ profecto varietas multo maiorem ſpectatoribus affert iucunditatem,

quàm circulus, ambituſque in orbem idem ſemper, atque perpetuus. id quod paucis ante annis experti ſunt ij, qui Stephonij Criſpum Neapoli dederunt, Choris in hoc ſubiectum ſchema, aliaque huic ſimilia conformatis.

Multa ex hoc genere poſſunt excogitari præterea ſchemata, eaque varia; quæ tamen ordines illos, & iuga excludere de Choro non debent:

bent: cum Chorus ipſe à iugis, vt opinor, initium ſumeret, in iuga rediret identidem, in eadem fortaſſe deſineret. Itaq. nihil mirum eſt, ſi præcipua Choricæ formæ diuiſio à iugis, & ordinibus tamquam à principibus quibuſdam petatur partibus, hoc eſt ab ijs, quæ initium Choro faciunt, eiuſdemque progreſſionem comitantur, & expediunt finem. Immò verò ſim auctor, vt etiam per propria, & vera iuga priſcorum more diſponatur, & inchoëtur Chorus, non modo duodecim perſonarum, ſed etiam quindecim, antecedente videlicet Choriphæo, & ceteris ſubinde circumducente, flexu, tractuque multiplici.

Ceterum hanc ſaltationem, & cantum non ſolitarium, ac ſine tibia, citharaue fuiſſe ſcimus. Diſertè quippe docet Horatius, concinentibus Choris adhibitam fuiſſe tibiam, & Ariſtoteles cithariſticam, auleticamque, hoc eſt artes pulſandæ citharæ, inflandæque tibiæ, quaſi poëſeos dramaticæ formas facit in capite primo; quia dramati nimirum in Choro ſubſeruiunt: cum quo non tibicinem modo, ac citharœdum fuiſſe ait Scaliger, ſed eos etiam, qui modos faciebant; vt ad eorum leges Choricæ perſonæ voces, cantumq. temperarent. Et fas quidem ſemper fuit, Chorum duas in partes diuidere, quæ diuiſio appellata eſt διχορία: ipſæ vero partes, aut cantica, quæ tunc proferebantur alternis, ἡμιχόρια, καὶ ἀντιχόρια dicebantur, vt accepimus ex Polluce.

APPENDIX
Ad Chorum, & eiuſdem officia.

HÆ igitur ſunt Chori partes duæ: canere modulatè, atq. ad certas leges moueri, conuerti, conſiſtere. ſed ſunt aliæ magis propriæ, quæq. declarant quid canere, atq. in quam ſententiam loqui Chorum oporteat. vt non tam hæ Choricarum perſonarum, quàm poëtæ ſcribentis Fabulam dicendæ partes, atq. officia videantur. Ab Horatio, qui ea ſingillatim exponit, quot & qualia ſint huiuſmodi officia condiſcamus.

Actoris partes Chorus, officiumq. virile
Defendat; neu quid medios intercinat actus,
Quod non propoſito conducat, & hæreat apte.
Ille bonis faueatq., & conſilietur amicis,
Et regat iratos, & amet peccare timentes.
Ille dapes laudet menſæ breuis, ille ſalubrem
Iuſtitiam, legeſq., & apertis otia portis.
Ille tegat commiſſa, Deoſq. precetur, & oret,
Vt redeat miſeris, abeat fortuna ſuperbis.

Diſtribuit tamquam in certos locos officia Chori. quos erit operæ pretium perpendere, atq. ordine recenſere.

Primo loco iubet Chorum ſuſcipere partes actoris, vel, vt eſt in multis codicibus, partes auctoris. Quæ ſcriptura ſi probatur, ſignificabit, Chorum oportere monitoris, ac ſuaſoris perſonam ſuſtinere. Monitorem enim, & ſuaſorem ſæpe videmus à Latinis auctorem dici. Vnde fluxerunt illæ loquendi formæ. tibi ſum auctor, &c. Et profecto Chorus apud Tragicos, hoc monitoris, ſuaſoris, doctoris officio ſæpiſſime fungitur. vt in Thyeſte apud Senecam poſt Actum III.

Vos, quibus Rector maris, atque terræ
Ius dedit magnum necis, atque vitæ,
Ponite inflatos, tumidoſque vultus.
Quicquid à vobis minor extimeſcit
Maior hoc vobis dominus minatur.
Nemo confidat nimium ſecundis.
Nemo deſperet meliora lapſus, &c.

Sin autem actoris legendum ſit; id ſibi velle Horatium credo, quod apud Ariſtotelem eſt: Chorum vnius Actoris, aut perſonæ obtinere locum; hoc eſt, è quindecim illis, aut duodecim perſonis, quibus componitur Chorus, vnam tantummodo loqui, tamquam vnum Actorem, tacere ceteros oportere. Non enim Chorus inducitur ſolum canens,

ac ſaltans ad numerum, verum etiam interdum colloquens; vt videre licet in Electra Sophoclis, & in Thyeſte, atq. in Octauia Senecæ. Quibus in Fabulis Chorus interrogat Nuntium, & ſerit cum eo colloquium. Neque verò probandum eſt, quod ait Diomedes Grammaticus in lib. iij. non modo vnum tantum è Choricis loqui debere, ſed interdum cunctos, & quidem vna quaſi voce confuſa. nam Ariſtoteles ipſe videtur aliter hac de re decernere; & omnium vox illa confuſa eſt à collocutionibus aliena:nec poteſt in alium locum,quàm in tumultum aliquem conuenire.Sed tumultus abhorret à Choro;qui moderationem ſemper,& ordinem amat.

Secundo loco admonet, ne Chorus aliquid vmquam canat, quod cum antecedenti, aut conſequenti Fabulæ parte coniunctum non ſit.

----------neu quid medios intercinat actus,

Quod non propoſito conducat, & hæreat aptu.

Vnicum videamus exemplum apud Senecam in Troade. In qua primus mulierum Chorus lachrymis ſuis, & eiulatu reſpondet, ac ſubſeruit Hecubæ, quæ in Prologo, vel Actu primo ſuam erat captiuitatem,ac ſeruitutem lamentata.

Non rude vulgus, lacrymiſq. nouum
Lugere iubes. hoc continuis
Egimus annis, &c.

Secundus vero conſolatur Polyxenam: quam eſſe mactandam ad Achillis tumulum in Actu ſecundo iam dictum, & pronuntiatum erat. Conſolatur, inquam, morituram virginem, propoſita illa Philoſophorum quorundam impia de animorum noſtrorum mortalitate ſententia: ne videlicet poſt obitum, atq. immolationem exiſtimaret puella timida, ſibi occurrſurum eſſe Cerberum, aut alia Inferorum monſtra,poëtarum fabulis decantata.

Verum eſt, an timidos fabula decipit,
Vmbras corporibus viuere conditis? &c.

Reliquos ſi videamus, & conſideremus diligentius, eodem planè modo rei propoſitæ coniunctos,hærentes,& aptos eſſe inueniemus.

Tertio loco ait, Chorum debere bonis fauere, eorumq. tueri partes, qui ſunt innocentes, ac probi. Sic enim apud Sophoclem in ea Tragœdia, quæ inſcribitur Philoctetes, ipſius cauſam Philectetæ ſuſcipit Chorus, eiuſq. commiſeratione capitur ideo, quòd qui Rex olim maximus, longeq. potentiſſimus fuiſſet,ſolus tunc in antro duriter,aſperèq. vitam agere cogeretur.

Quarto confirmat: Chorum oportere conſilium amicis fideliter, hoc eſt ſine fuco,ac fallacijs dare.[& conſilietur amicis]. Id enim eſt eo loco conſiliari, vt periti latinitatis, & docti admonent interpretes. Præſtat hoc apud eundem Sophoclem Chorus in Electra. Hæc

enim accepto de obitu fratris nuncio, lugere cœpit, ac muliebriter eiulare. Cum ergo periculum eſſet, ne lamenta illa, & eiulatus à Clytemneſtra, Aegiſthoq. adultero exaudirentur, admonet Electram Chorus, ne tam liberè in tanto diſcrimine vociferetur. *μηδὲν μέγ' ἀΰτει.*

Quinto: iratos, & furore percitos molliri, & placari iubet à Choro. Et regat iratos, inquit. id quod Euripides in Hippolyto abſolutè peregit. vbi cum Theſeus peteret à Neptuno, vt fugientem Hippolytum excitatis è mari monſtris, atque in illum immiſſis extingueret, Chorus impotentem hominis iram mulcere, ac lenire connititur, affirmatq. ignoſcendum eſſe filio, vt domui iam labenti, ruentiq. familiæ conſulatur in poſterum.

Sexto loco, non videtur vllum tradi monitum ab eo diſtinctum, quod expoſitum eſt in tertio. Nam fauere bonis, quod tertium præceptum eſt; & eos amare qui peccatum reformidant, quod dicitur hic, idem planè videtur officium eſſe; cum is, qui fouet innocentiam, aliorumq probitatem amoris, & beneuolentiæ ſignificatione complectitur, amet etiam peccare timentes.

Septimo: demandat Choro nominatim temperantiæ, parſimoniæq. laudationem.

Ille dapes laudet menſæ breuis.

quod officium explet omnino numeris ſuis apud Senecam Chorus ſecundus Herculis Oetaei propè med.

Pectora pauper ſecura gerit.
Tenet è patula pocula fago:
Sed non trepida tenet ipſa manu.
Carpit faciles, vileſq. cibos:
Sed non ſtrictos reſpicit enſes.
Aurea miſcet pocula ſanguis.

Octauo: iubet Chorum ipſam quoq. laudare iuſtitiam, quæ in quadripartita illa virtutum diuiſione dicitur obtinere principatum.

——— ille ſalubrem
Iuſtitiam laudet.

Apud Euripidem in Andromacha id factum potiſſimum animaduertimus: vbi Chorus explicatè pronunciat, nihil in thalamis, nihil in conclauibus, nihil in vrbibus ſine iuſtitia valere, aut aliquid habere momenti inter mortales. *μηδὲν δίχας ἴσχω κράτος ἐν θαλάμοις, καὶ πόλει δύνασθαι.*

Nono: laudandas Choro proponit leges; quæ iuſtitiam tuentur, & æquitatem. Demonſtrauit hanc Horatio præceptionem fortaſſe Sophocles. cuius in Oedipo Tyranno Chorus ita leges effert laudibus, vt dicere non dubitet, earum patrem eſſe cælum; nec mortale hominum ingenium illas peperiſſe, ſed immortalem Deum.

Decimo: pacem, quæ à iuſtitia, legibuſque ſanctiſſimis oritur, à Cho-

à Choro commendandam eſſe docet.

——————& apertis otia portis.

Quem locum videas in Thyeſte Senecæ tractatum egregie. vbi Chorum tertium ita canentem induxit.

Otium è tanto ſubitum tumultu
Quis Deus fecit? Modo per Mycenas
Arma ciuilis crepuere belli.
Pallidæ matres tremuere natis:
Vxor armato timuit marito.
Iam minæ ſæui cecidere ferri:
Iam ſilet murmur graue claſſicorum.
Alta Pax vrbis reuocata læta. &c.

Vndecimo. Id Choro præceptum ſeueriſſimè vult, vt arcana conſilia, quæ ſibi commiſſa videt, habeat apud ſe ſanctè, ſeruetq. fideliter: cuius exemplum rei luculentum apud Sophoclem cernimus. Cum enim Chorus Electræ conſilium de matre, adulteroq. perdendo cognouiſſet, admonet quidem Electram, vt videat etiam atq. etiam, ne quid audeat, ac tentet temere: rem tamen ipſam, ac cædem, quam illa moliebatur, non modo non diuulgat, ſed ne commemorat quidem.

Duodecimo. Admonet Chorum præcipui cuiuſdam officij; hoc eſt religioſæ precationis, quæ Chori videtur eſſe propria, vt alibi etiam docuit idem Horatius. Iubet igitur eum in publica, priuataue calamitate precari Deos, vt tandem aliquando ſinant fortunam reſpicere miſeros, deſerere ſuperbos, & contumaces. Hoc item apud Sophoclem obiuit officium Chorus, intuens, per ſummam iniuriam in luctu, & ſqualore innocentem Electram verſari; in delicijs eſſe Clytemneſtram adulteram, & flagitioſam. Fulmina enim poſtulat à Ioue, quibus adulteri feriãtur, ſecundam fortunam expoſcit, & rerum proſperam commutationem, quæ virginem immerentem cura laxet, omnique moleſtia liberet.

De Commo. Caput XV.

POſtremam partem ex ijs, quæ quantitatis ſunt, ait Ariſtoteles eſſe Commum, ſiue Commos. Quid autem Commus ſit, non poteſt facile dici, niſi repetamus altius quandam Chori partitionem ab eodem Ariſtotele traditam in cap. x. vbi Choricum, hoc eſt omnem Chori rationem diuidit in partes tres, πάροδον, ςάσιμον, κόμμον. Parodum appellat primam illam Chori locationem, expoſitionem, ingreſſum, & cantum, quæ poſt Prologum fiunt à Choricis. Itaq. videtur Parodum dicere primum Chorum: & quidem ex eo, quòd ille ingre-

diatur, atque adueniat in proſcenium, & in Orcheſtram primus: πάροδος enim Græcè, vel ingreſſum ſignificat, vel aduentum. Quem quidem ingreſſum primum aduenientis in proſcenium Chori fuiſſe concitatum, ac celerem licebit ex ijs conijcere, quæ dicenda de Staſimo ſunt.

Staſimon enim ait Ariſtoteles eſſe officij nomen impoſitum Choro à ſtabilitate, quam habuit: στάσιμον quippè latinè reddere licet immobile, firmum, & propè ſtatarium. Itaque ab hoc Choro iubet idem Ariſtoteles remoueri trochæum, & anapæſtum: qui pedes celerrimi ſunt, & ſaltatorum concitatis motibus accommodati. In hoc enim Staſimo Chorus eodem prorſus hærebat loco; nec vllam in partem conuertebatur, mouebaturque: contrà planè, quam fieret in Parodo, vbi ad trochæi, anapæſtiq. numerum per ſtrophas, atq. antiſtrophas ſubinde, identidemq. commutabatur, quoad demùm perſonæ Choricæ conſiſterent in Epodo. Sed quoniam Parodus propriam habuit in Tragœdia ſedem, hoc eſt poſt Actum primum in primo Choro, vt diximus, videndum eſt, vtrum Staſimus habuerit etiam ſuam. Dixerim ergo minime dubitanter, in poſtremo Choro, poſt Actum quartum, ſiue ante Exodum, qui quintus eſt Actus, fuiſſe Staſimon. In ceteris enim Choris, qui Epiſodio, hoc eſt Actu ſecundo, & tertio intercipiuntur, ſic mouebantur Choricæ perſonæ per ſtrophen, & antiſtrophen, quemadmodum mouebantur in Parodo. ſed perfecto iam Actu quarto, Chorus ſine vllo prorſus motu concinebat. quo tempore officium Chori ab ea ſtabilitate στάσιμον dicebatur. Hoc demum abſoluto, ſequebatur Exodus, hoc eſt Actus quintus, qui cantu Chori non terminabatur, vt aliàs diximus, niſi cum Commi reſiſtebant in Scena, de quibus eſt hic explicandum.

Antequàm tamen de ipſo dicamus Commo, quærendum videtur: an toto tempore, quo peragebatur Fabula, continenter eſſe debuerit in Scena Chorus, ac nunquam omnino diſcedere. Sunt enim qui putent, Choricos ſemper in proſcenio fuiſſe, nec vmquam ſe recepiſſe intra Scenam: quia eiuſmodi perſonæ de rebus quæ tranſiguntur in Fabula, iudicant, eiuſq. vrbis, ſiue incolæ, ac ciues, ſiue peregrini finguntur eſſe, vbi ea geſta ſunt, quæ ſcenici peragunt Actores. Sed video Pollucem plane ſignificare, Chorum ſolitum fuiſſe interdum excedere de proſcenio. Ait enim, reditum Chori poſtquam diſceſſit, appellari debere ἐπιπάροδον Igitur oſtendit haud dubiè, interdum abijſſe Chorum; qui nouo cum nomine redit in Scenam: abijſſe autem rei fortaſſe alicuius adminiſtrandæ cauſa, quæ Fabulæ ſubſeruiret. Nominis verò rationem eam puto; quòd cum Chorus rediret, eadem iterum faceret, quæ iam egerat in Parodo; hoc eſt eodem ordine, ac modo ingrederetur in proſcenium, caneret, ſaltaretq.: adeoq. nihil

vide-

videretur aliud ille nouus ingreſſus in Scenam, quàm adiunctum, & quodammodo ſuper impoſitum officium Parodo. Quare Chorus ipſe meritò tunc dicitur ἐπιπάροδος.

Nunc ipſum Commum, cuius cauſa diſputauimus hæc, explicemus. Quem in eodem cap. x. ſic definit Ariſtoteles. Commus eſt lamentatio, ſiue planctus, & luctus Chori cum ijs communis, qui ſunt in Scena. Definitio eſt ipſa per ſe planiſſima, nec eget interprete. Ait enim, Commum illam vltimã eſſe Tragœdiæ partem, in qua Chorus, officio coniuncto cum Scenicis, calamitatem, & euentum Tragœdiæ terribilem, ac miſerandum complorat. Illud potius eſt à nobis explanandum, videndumq. cur hæc comploratio à ſuperioribus officijs Chori ſic differat, vt locum ſibi vindicet in Tragœdia proprium à Choro ſeiunctum, ac ſeparatum. Parodus enim, & Staſimus non diſtinguuntur à Choro, nec tamquam partes à ceteris ſeparatæ ponuntur, ſed tamquam officia Chori. Commus verò dicitur ab Ariſtotele pars vltima, & ſeparatur à Choro, quemadmodum in partium enumeratione vidimus. Et tamen complorare videtur item eſſe officium Chori. Cui quidem quæſtioni facilis eſt reſponſio. Cetera enim officia Chori; hoc eſt Parodum, & Staſimon in omnibus oportet Tragœdijs eſſe, neque licet eas partes in aliqua Fabula deſiderari. Commus verò, atque ille conflatus è Scenicorum, & Chori vocibus fletus in extrema Tragœdia non ſemper eſt. Itaq. non debuit cum aliqua parte coniungi neceſſariã Commus, qui deſideratur in pleriſq. Tragœdijs, nec terminat Fabulas, niſi perpaucas. Quarum prima eſt Euripidis Andromacha. vbi cum Nuncius Peleo ſignificaſſet, Neoptolemum eius nepotem impetu multitudinis ab Oreſte concitatæ interfectum fuiſſe, Chorus adoleſcentis cadauer famulorumq; illatum manibus illico circumſiſtit. Tum lamentari caſum acerbum, nec opinatum Peleus incipit: ſubſequitur Chorus præeuntem. Altera eſt Sophoclis Aiax. In qua Fabula, Tecmeſſa ipſius inuento Aiacis corpore adhuc ſpirante, mortem illam fortiſſimi viri Choro item adiuuante deplorat. Accedit ad eandem lamentationem etiam Teucer, vt Commus amplificetur.

De alia partium, quæ quantitatis ſunt, diuiſione. Caput XVI.

ALias excogitarunt aliqui partes nihil ſane ab ijs, quas deſcripſit Ariſtoteles, niſi nomine, & quadam quaſi contractione differentes: ſunt enim pauciores. Sed quia nomine ipſo nonnulla deſignant officia, quæ plurimum habent momenti, eas etiam erit ex vſu

recen-

recenſere primum, ac deinde ſingillatim explicare. Sunt ergo eiuſmodi partes numero tres. Protaſis, quæ Prologo reſpondet; Epitaſis, quæ continetur Epiſodijs; Cataſtrophe, quæ comprehenditur Exodo.

De Protaſi. Caput XVII.

PRotaſis eſt ea Fabulæ prima pars, in qua proponitur ſumma rei; ſed ſine vlla exitus declaratione perfecta. Periculum enim intentat, eiuſq. partem aliquam indicat leuiter, aliquam reticet. Ita enim,& argutior eſt, & animum auditoris ad expectationem exacuit. Breuiter quippe Protaſis argumentum indicat, habetq. gerendarum rerum ſignificationem ita curtam, atque præciſam, vt non tam ſaturet animum, quàm incendat. Non ſunt hic iteranda quæ de Prologo dicta ſunt: cadunt enim in Protaſim omnia: ſed addenda duo. primum: Protaſim Comœdiæ non in Actu ſemper primo totam eſſe,ſed interdum ad ſecundum vſq. pertinere, vt videre licet apud Plautum; præſertim in Milite glorioſo; vbi etiam in Actu ſecundo ſumma Fabulæ traditur,& argumentum: Tragicam vero Protaſim Actu primo ſemper abſolui; quo tota prope contrahitur Fabula, & quicquid ab Actoribus tranſigendum eſt,quaſi compendio comprehenditur. Alterum,quod hic addimus illud eſt,quod ſupra etiam indicauimus; Protaſim, ſiue Prologum Tragœdiæ ex communi quidem vſu à Scenicis ipſis perſonis agi debere: ſed tamen apud Græcos interdum eam partem eſſe commiſſam Choricis:vt apud Aeſchylum in Perſis,apud Euripidem in Rheſo:quæ Fabulæ initium capiunt à Choro.Id verò quia inſolens eſt, nec ab Ariſtotele probatur, qui Chorum ingredi vult in Scenam exacto Prologo, imitandum non cenſeo. Illud tamen, quod cum hoc initio ſimilitudinem habet aliquam, fieri poſſe ſine reprehenſione putauerim; vt pueri cum ſacerdote ſacrificaturo intrent in proſcenium primi, ac prologum agant. quod eſt apud Sophoclem in Oedipo Tyranno: ſed tamen eos pueros à Choro diſtinctos eſſe oportet, nec cum eo canere vmquam, aut ſaltum facere. Neque enim in Oedipo illi pueri Choros ducunt, ſed Thebani ſenes,ex quibus Choricum conſtat eiuſdem Fabulæ.Vidimus hoc etiam in Flauia Stephonij factum egregie. Nam Flamen Dialis litaturus cum pueris,& Camillis ingreſſus in proſcenium primus,ſumma ſpectatorum adprobatione fecit initium.

De Epitaſi. Caput XVIII.

EPitaſis eſt rerum omnium implicatio, atq. inuolutio. in qua pericula creſcunt: & minæ,iræ,turbæq. vel excitantur, vel intenduntur. Continet enim malorum præparationem,rerumq. mutationem iam imminentem,quæ dubia luce ſe prodit. Hæc Epitaſis eſt fortaſſe pars illa,quam Ariſtoteles appellauit δέσιν. Latine dici poteſt nexus, ſiue colligatio, & nodus. in qua parte omnia videtur Epiſodia collocare. Sic enim loquitur in cap. xvj. Vniuerſa Tragœdia partim connexione, partim ſolutione continetur. Connexionem appello totum id, quod à principio ad vltimam vſque pertinet partem: ex qua mutatio fortunæ fit. ſolutionem autem id dico, quod eſt à mutationis initio vſque ad finem. vt in Lynceo Theodectæ: vbi connexione continentur quæ facta ſunt prius, quæque in filij captiuitate verſantur: ſolutione quicquid ab accuſatione mortis vſque ad extremum agendum ſupereſt. Hæc Ariſtoteles ibi de Tragicæ Fabulæ nodo, & colligatione definit,rem illuſtrans exemplo cuiuſdam Tragœdiæ,quæ felici exitu claudebatur. Eripiebatur enim filius Lyncei à præſentiſſimo interitus periculo, quod imminebat. Sed ſi nos ab ijs,quæ nunc extant, ac ſuperant Tragœdijs antiquorum, petere velimus exemplum, ab Iphigenia in Tauris non recedemus. In qua Fabula nexu pulcherrimo colligantur omnia, quæ ad Agnitionem vſque proferuntur; hoc eſt aduentus Oreſtis in Regnum Thoantis, vbi Dianæ mactabantur hoſpites, & præparatio ſacrificij ad Oreſtem aduenam immolandum. Solutione vero continetur initium Agnitionis,& ea quæ conſequuntur in Exodo.

Id, inquam, fortaſſis Epitaſis eſt, quod ab Ariſtotele connexio dicitur, & nodus. Sed tamen exiſtimauerim potius, Epitaſim eſſe poſtremam connexionis partem. habet enim, vt initio diximus, inuolutionem, & præparationem mutationis, quæ verè tum apparet,cum nexus eſt abſolutus. niſi cum Scaligero ſentire velimus: qui nodum iam abſolutum, perfectumque Cataſtaſim nominat. Si hunc, inquam, ſequi velimus, initium nodi, ac progreſſionem dicemus Epitaſim: perfectionem Cataſtaſim appellabimus. In multis enim Græcorum Tragœdijs, præſertim verò Euripidis, videntur interdum omnia compoſita, & iam ſtatum nacta eſſe felicem: ſed repente mutatio ſequitur. Status ille dici poteſt Cataſtaſis: inuolutio vero, & rerum implicatio,quæ ſtatum eundem anteceſſit,appellabitur Epitaſis.

De

De Cataſtropha. Caput XIX.

CAtaſtrophe conuerſio eſt,quæ argumenti exitum,mutationemq. fortunæ, vel in melius, vel in deterius habet. Itaq. dici poteſt integra demonſtratio, ac totius abſolutio Fabulæ. Hæc eſt ſine dubio pars illa, quæ ab Ariſtotele in cap.xvj. dicitur λύσις, hoc eſt ſolutio. Quemadmodum enim illa rerum perturbatio,inuolutioq.intermedia,connexio appellatur,& nodus,ſic exitus Fabulæ,vbi reuoluuntur,& retexuntur omnia,dici ſolutio debet.

Hæc ergo ſolutio ſiue cataſtrophe, & conuerſio duplex eſt, ſimplex, & compoſita. Quam ego diuiſionem ex duplici Tragœdiarum genere peto: quorum alterum Ariſtoteli ſimplex eſt,compoſitum alterum in cap. ix. Fabularum, inquit, aliæ ſimplices ſunt, aliæ implexæ,atq. compoſitæ: quemadmodum & actiones, quarum ipſæ Fabulæ imitationes ſunt. Simplicem actionem appello, in qua continua vna, abſq.Peripetia, vel Agnitione mutatio fit. implexam, ſiue compoſitam, in qua vel per Agnitionem, vel per Peripetiam, vel per vtramq. conuerſio accidit. Cum,inquam,hæc duo genera Fabularum ſint,duplicem etiam neceſſe eſt Cataſtrophen,& conuerſionem ſtatuere: ſimplicem vnam, quæ Fabulæ ſimplicis ſit, compoſitam alteram, quæ Fabulam conuertat implexam, atq. compoſitam. Et quoniam ea Fabula ſimplex eſt,quæ Peripetiam,Agnitionemue non habet,ea implexa, quæ Agnitionem habet, aut Peripetiam; ſolutio ſimplex erit ea,quæ ſine Peripetia,& Agnitione eſt: compoſita,quæ cum vtraque, vel cum alterutra fit. Quæ quidem percipi cognoſciq. penitus haud poſſunt,niſi ante quid ſit Peripetia,quid Agnitio videamus.

Peripetia, inquit, eodem loco Ariſt. eſt eorum, quæ geruntur in contrarium mutatio. ἐςι δὲ περιπέτεια μὲν ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραγμάτων μεταβολὴ. Quæ verba non id tantummodo ſibi volunt, vt peripetia nihil aliud poſtulet, niſi mutationem in contrariam partem,ſed illud præterea; vt ea mutatio præter expectationem, atque opinionem eueniat: ſic, inquam, vt contra res accidat, quàm ſperauerant ij, qui nouam in Tragœdia fortunam nanciſcuntur. Id prorſus ea definitione ſignificari docet Ariſtoteles: qui paulo poſt, eius exemplum mutationis, quæ Peripetia dicitur, à Sophoclis Oedipo mutuatur. ad quem cum Nuntius acceſſiſſet, lætas & ſupra expectationem ſecundas res delaturus, alia omnia fecit, euentumque planè contrarium nactus eſt. Miſſus enim erat Thebas, vt referret, Oedipum Corinthi creatum eſſe Regem, extincto Polybo, qui tenuerat regnum. Oedipus accepto nuncio,delatum imperium reformidat,nec adire Corin-

thum

thum audet, ne, quod ei olim oraculum obnunciauerat, matris inceſtu ſe pollueret, quam Meropem eſſe credebat, vxorem Polybi ſuperſtitem. Nuncius hac eum ſuſpicione, metuq. liberare contendens, id omninò fecit, inquit Ariſtoteles, quod animi conſilio contrarium erat, quodq. minime ille facere voluiſſet. Metum enim, & ſuſpicionem mirum in modum auxit, effecitq. vt Oedipus intelligeret, iam ſe Iocaſtæ matri, quam coniugem putabat ſuam, per errorem intuliſſe ſtuprum, & parentem Laium interemiſſe. Aliud exemplum Peripetiæ producit Ariſtoteles ex Lynceo, veteri Tragœdia. cuius argumentum coniectura conſequi debemus. Ita enim perſtringitur ab Ariſt. In Lynceo, inquit, ductus ille quidem eſt veluti mox interficiendus. Danaus contrà ſubſecutus, vt interficeret. Sed accidit ex ijs quæ parata erant, vt hic necem, ille ſalutem ſit nactus. Argumentum, inquam, huius Tragœdiæ, quæ temporum interijt iniuria, diuinando retexere oportet: àtq. ita quidem rem diſponit Robertellus. Danaus Argiuorum Rex, quinquaginta filias ſuas Ægiſthi Regis fratris filijs totidem deſpondit. Illæ, iuſſu patris Danai, maritos dormientes aggreſſæ, ferro peremerunt, vna excepta Hypermneſtra, quæ Lynceo pepercit ſuo. Danaus cum id accepiſſet, inſectatus Lynceum eſt, vt eum de medio tolleret. Iamq. Lynceus eſſe videbatur in manibus, & iam moriturus, cum ſubitò nihil huiuſmodi cogitans interemptus eſt à Lynceo Danaus; Lynceus certiſſimo illo vitæ diſcrimine liberatus. His igitur exemplis intelligi vult Ariſtoteles, Peripetiam non eſſe quamlibet fortunæ mutationem, ſed eam, quæ accidit non modo nec opinantibus, verum etiam alia omnia ſperantibus, expectantibus, & molientibus nobis. Nunc de Agnitione cognoſcendum erit, quæ altera nota eſt diſtinguendæ Fabulæ compoſitæ ab ea, quæ ſimplex appellatur.

Agnitionis definitionem ita tradit Ariſt. in eodem cap. ix. Agnitio eſt, quemadmodum ipſum quoque ſignificat nomen, ex ignoratione in cognitionem mutatio, vel ad amicitiam, vel ad inimicitias perſonarum, quarum vita, vel beatitudine, vel miſeria terminatur. quæ tunc eſt pulcherrima, cum habet adiunctam Peripetiam: qualis in Oedipo Tyranno eſt. Significat in ſumma hæc definitio, Agnitionem eſſe quidem mutationem ex ignoratione in notitiam, ſed nominatim in eam, quæ facit, vt certum aliquem hominem, quem antea talem eſſe ignorabamus, intelligamus amicum nobis eſſe, vel inimicum. idq. vitæ noſtræ, vel afferre felicitatem, vel miſeriam, ac perniciem procreare. Ex hac enim Agnitione duplici duplex ſequitur exitus Fabulæ, vel felicitate, vel beatitudine definitus. Et quoniam hæc Agnitio poteſt à Peripetia, & commutatione illa repentina, nec opinata ſeiungi, addidit, eas optimas Agnitiones eſſe, atq. pulcher-

rimas,

rimas, quæ cum Peripetia coniunctæ ſic ſunt, quemadmodum coniungitur in Oedipo Sophoclis. qui cum intelligit, Iocaſtam, quam habebat pro coniuge, ſuam eſſe parentem, euentum omnino contrarium illi, quem expectabat, offendit. Omnem quippe mouebat lapidem, & remis, veliſq. quod dicitur, id contendebat, vt inceſtum vitaret, ac parricidium; quæ ſcelera illi obnunciabant oracula. At dum hæc maximè cauet, videt admiſiſſe ſe maximè: adeoq. Peripetia pulcherrima ſocietate cum Agnitione coniungitur.

Ex quibus vnum profecto debet intelligi, quod eſt hoc loco explicatu perdifficile. Dubitari enim poteſt, qua ratione ſeparari queat Agnitio à Peripetia; cum nulla ſit Agnitio perſonarum, quæ non afferat mutationem illam rerum inopinatam, qua Peripetiæ natura omnis continetur, & vis. Sed ego ſequendum puto Alexandrum Piccolomineum. qui confirmat, Ariſtotelem hic eam Agnitionem velle pulcherrimam eſſe, quæ Peripetiam adiunctam ſic habet, vt eodem plane tempore vtraque fiat, eueniatque, ſicut in Oedipo. Eodem quippe temporis articulo Iocaſtam, ac Laium agnoſcit Oedipus, eodem fortunam mutat, & labitur in exitium. Si enim in alia Fabulæ parte accidiſſet Peripetia, non tam probabilis neque tam perfecta ea Tragœdia fuiſſet: at quia tum prorſus incidit, cum Agnitio patefecit errorem, Tragœdiam nobis exhibuit auctor copulatione geminæ partis abſolutam. Itaq. veriſſime dicitur, nullam eſſe Agnitionem ſine Peripetia: at verum eſt etiam illud: fieri facile poſſe, vt vno quidem loco Peripetia, alio verò accidat Agnitio. Quod minime quidem reprehendendum eſt; cum Tragœdia carere ipſa poſſit Agnitione, vt declarabimus: verũ tamen id à perfecta tractandæ Agnitionis ratione diſcedit. Si enim tractandam tibi proponas Agnitionem numeris omnibus abſolutam, eo loco eam ponas oportet, vbi ſtatuis Agnitionem. propterea monendi fuimus ab Ariſtotele, illam eſſe pulcherrimam Agnitionem, quæ Peripetiam habet tum accidentem, cum fit Agnitio. At ſemper, inquies, tum euenit Peripetia, & commutatio, cum accidit Agnitio. non poteſt igitur poëta vno loco Peripetiam ponere, in altero Agnitionem. Id vero negandum puto. in omni quippe Fabula, vbi eſt Agnitio, Peripetiam quidem eſſe oportet (quorſum enim agnoſcuntur ij, qui noti non erant, niſi aliqua mutatio conſequatur?) Sed tamen artificio poëtæ Peripetia, & commutatio rerum poteſt ante Agnitionem collocari. quæ accidente poſtmodum Agnitione amplificetur, & eluceſcat magis. Quemadmodum enim in multis Tragœdijs, etiam probatis, ac bonis Peripetia eſt ſine Agnitione, ſic aliquis ita diſponere Fabulam poteſt, vt antequam Agnitio fiat, interueniat rerum commutatio repentina. Quid ergo faciet amplius Agnitio? Augebit noua quadam commutatione priorem.

rem. Itaque ante Agnitionem ipſam cum ſua coniunctam commutatione Peripetia poteſt ea eſſe, quæ Fabulæ propria, ac præcipua eſt; cum qua poſtea illa quæ ab Agnitione ſeiungi nequit, rectè coniungatur; vt Peripetiam iam inchoatam admirabiliorem faciat, & auctiorem.

Ex hac igitur Agnitione, & Peripetia, duplex illud conſtituitur Tragœdiæ genus: ſimplex, & compoſitum, vel implicatum. Simplex enim eſt, quod Peripetia caret, atq. Agnitione. Compoſitum quod vel Peripetiam, vel Agnitionem, vel vtramq. ſimul habet. Simplex, inquam, eiuſmodi Fabula poteſt eſſe ſine Peripetia; quòd nullam contineat á ſuſpicione, atq. ab expectatione alienam fortunæ mutationem. quales pleræq. ſunt apud Senecam: in quibus ij, qui rebus feriuntur aduerſis, initio prope Fabulę demonſtrant, illa fulmina ſe pertimeſcere. Huiuſmodi eſt Octauia, huiuſmodi Troas, huiuſmodi aliæ quædam; vt facile cognoſcere legẽtes queunt. Quin huiuſmodi etiam eſt Sophoclis Aiax Lorarius, ſiue flagellifer. in qua Tragœdia nullam vides non expectatam ante, prouiſamq. mutationem. nihil adeo ageret qui contra ſic diſputaret. Nulla eſſe probabilis Fabula poteſt ſine Cataſtropha. ergo nulla ſine Peripetia. Nihil, inquam, obtineret, qui ſic diſputaret. quia quamquam Cataſtrophe commutatio quædam, & conuerſio in partem contrariam eſt, non poſtulat tamen eiuſmodi commutationem repentinam, numquam ante meditatam, nec ex eo capite profectam, ex quo proficiſci poſſe minime credebatur. Nam Oedipus timet quidem parricidium, inceſtumq. quorum cauſa exilium ſibi voluntarium indixerat, inde tamen ea illi mala euenerunt, vnde minime ſuſpicari potuiſſet euentura. Quarè Fabularum caſus earum, quibus innexa eſt Peripetia, non modò repentinam habent mutationem, ſed ſingulari illo modo, de quo diximus, repentinam. In Cataſtropha verò, quia non ſemper cum Peripetia coniungitur, ſatis eſt, aliquam eſſe commutationem etiam prouiſam, ac formidatam ex eo fonte, vnde promanat. quæ tamen accidere videtur interdum præter expectationem; quia in ipſa prope Fabula media res componuntur aliquantulum, adeoque ſperare meliora incipiunt ij, qui perniciem extimeſcebant. cum igitur accidit caſus acerbior, accidit repentinus, ſed non ita, vt poſſit in Tragœdia conſtituere Peripetiam: quæ poſtulat præterea, vt extrema illa calamitas, vel numquam prouiſa ſit, vel alio ex capite fluat, quàm vnde timebatur. Hoc ergo Tragœdiæ genus: in quo Cataſtrophe tantum eſt ſine Peripetia, ſimplex dicitur, & probatur ab Ariſtotele; ſed non æquè, ac aliud, quod compoſitum appellat, ſiue implexum, atq. implicatum. cuiuſmodi eſt, cum vel Peripetiam habet, vel Agnitionem, vel vtramque coniunctam. His enim partibus quodammodo componitur, &

qui-

quibuſdam quaſi nodis implicatur: ideoq. redditur multo magis admirabile. quod potiſſimum à poëtis ſpectandum eſſe docuit Ariſtoteles, cum delectationem, quam illi ſequuntur, & auditoribus afferre volunt, à rebus admirabilibus proficiſci maxime pronunciauit.

Ex his verò generibus, vt diſputationem referamus ad caput, duplex lyſis ſiue ſolutio naſcitur. quarum altera ſimplex dici poteſt, quia eſt Fabulæ ſimplicis; altera compoſita, quia eſt Fabulæ compoſitæ, atq. implicatæ. Fabula ſimplex tum ſoluitur, cum poſt compoſitas in medio curſu res aſperas, & quæ peſtem comminabantur, ſequitur caſus, qui ipſo iam initio inde timebatur, vnde profluxit. quæ ſolutio meritò plana dici debet, ac ſimplex. Altera lyſis, & ſolutio Fabulæ implexæ, complicitæq. plus habet, quàm ſuperior artificij; quia nodum ſæpenumero inuenit Gordium, qui expediri facile, reſoluiq. non poſſit. Quare confugiunt ſæpenumero poëtæ ad machinam: quæ ſuppeditat quidem ſolutionem artificioſam, ſed eam non ſic probat Ariſtoteles, quemadmodum laudat naturalem. Solutionem per machinam habet Amphitruo Plauti. qua in Fabula ſe prodit ad extremum Iuppiter, è nube mortales alloquens. Eandem habet apud Senecam Hercules Oetæus; qui loquitur etiam è machina, & ſuorum dolorem alloquio conſolatur. Eandem denique habuit, vt docet Ariſtoteles, Medea, vetus Fabula. in qua, Medea ipſa, quantum ſuſpicione complector, ad extremum ſe proripuit è proſcenio Draconibus alatis, per machinam porrò ſubuectis. Huc, inquam, atque ad hanc ſolutionem ſe recipiunt multi: ſed ea quemadmodum dixi, non magnopere probatur Ariſtoteli. cui multo placent maximè ſolutiones illæ naturales, quæ naſcuntur è re, neque neceſſe habent tam longè, hoc eſt ab artificio machinæ repetere modum, ac rationem Fabulæ reſoluendæ. Non tamen illud genus damnat, cum in tempore adhibetur, ac loco. Quin ipſe met argumenta Fabularum, ac tempora deſignat, quibus vti machina, & Deos inducere ſoluentes nodum, cum laude poſſimus. Conſtat, inquit, in cap. xij. ſolutiones ex ipſis met potiſſimum Fabulis proficiſci, ac naſci debere: non autem ab aliquo præſidio artificioſo; vt in Medea. quo ſanè artificio vti debemus in ijs, quæ extra Tragœdiam ſunt. hoc eſt in ijs, quæ vel prius fuere, vel alio modo ad hominum peruenire notitiam nequeunt, vel diuinatione indigent aliqua, & futuri denunciatione. Intelligunt enim vniuerſi; à Dijs omnia conſpici. Quibus verbis oſtendit, duabus ferme de cauſis vſos fuiſſe machinis probatos poëtas in Tragœdijs. primo quidem; vt exponerent res præteritas, & ante iam actas, quas ipſi nos aliunde, quàm à Dijs cognoſcere nequeamus. deinde: vt res denunciarent futuras, quas intelligere, ac prouidere non poſſunt, niſi Dij, mortales neſciunt penitus, ac prorſus ignorant. Ceterum quia

lau-

laudantur maximè ab Ariſtotele naturales ſolutiones, quæ ſine machina fiunt: eæque pulcherrimè accidunt, ac iucundiſſimè ab Agnitionis certo quodam genere; de Agnitione dicendum erit, quæ varia,& multiplex eſt.

De Generibus Agnitionum varijs. *Caput XX.*

MVltiplicem quidem Agnitionem facit Ariſtoteles: ſed diuiſionem quandam bipartitam ab eo traditam prætermittere tamen hoc loco libet; quæ genus potius Agnitionis deſignat aliquod, quàm varium Agnitionis explicat modum. Dixit enim vnam eſſe, cum è duobus, inter quos intercedit Agnitio, vnus tantum noſcitur ab altero, alter quia notus iam erat, non tunc primum agnoſcitur. Vlyſſes enim agnoſcebat ſuos; à quibus tamen non agnoſcebatur. itaque cum facta eſt Agnitio, Vlyſſes tantummodo cognitus eſt,alij qui noti iam erant,eo tempore non ſunt repente cogniti. Alteram eueninire tum ait, cum agnoſcitur vterq. ab vtroq. prorſus ignoratus. vt Iphigenia, & Oreſtes. quippe perſonæ inter quas inopinata accidit Agnitio,ignotæ erant vtriq.: cum nec Oreſtes Iphigeniam,nec Iphigenia Oreſtem ipſum agnoſceret. De hac,inquam,partitione non dico:ſed de alijs in quibus varios expreſſit modos Ariſtoteles: quorum beneficio varia perſonarum notitia comparetur. Eos igitur modos ſic enumerabo per partes, quemadmodum ab eo poſiti ſunt in cap. poëtices xiij.

Primam Agnitionem,quam parum ingenioſam,parumq. artificioſam appellat, eam eſſe ait, quæ per ſigna quædam accidit,vel ingenita, atq. innata, vel aduentitia, atq. extrinſecus accerſita. Inter innata ſigna connumerat lanceam Terrigenarum: ſed quid hæc lancea ſit,non conuenit inter omnes. Robertellus exiſtimat,eam eſſe, quam terræ filij Titanes ſemper gerunt,cum exprimuntur,aut inducuntur. cui poſſis addere clauam, aut ſpolium Herculis, haſtam Palladis, & Gorgonem: alia ex eo genere complura. Quæ quidem ingenita, & innata nominari putat,quia numquam ab illis abſunt perſonis;videnturq. ijs ſimilia, quæ natura ſingulis rebus inſeuit, & fecit propria. Numquam enim illi Dij ſine huiuſmodi notis inſignibus effinguntur. ex quibus facillimè, nulloq. prorſus artificio exiſtere poteſt Agnitio; cum nemo lanceam illam, aut clauam, aut Gorgonem repentè conſpiciens,non agnoſcat eos,qui nobiliſſimis ſignis,& numquam fallentibus demonſtrantur. Hæc igitur innata Robertello ſunt, atq. ingenita ſigna. Verior tamen eſt aliorum prope omnium interpretum

ſententia, exiſtimantium, hanc lanceam fuiſſe notam aliquam, aut maculam in corpore Terrigenarum, nõ quidem Titanum, qui pugnarunt cum Ioue, ſed eorum, qui nati ſunt è Cadmi ſerpente, lancea ab eodem Cadmo confoſſo, cum Thebas fundabat. Conſecutis quippe tẽporibus, Thebis ea familia, quæ ortum ducebat à Terrigenis illis, habuit in corpore eiuſmodi maculam, aut notam in lanceæ figuram conformatam, quæ ſingulis ex ea gente ſponte naturæ innaſcebatur. Cum enim in primis illis extitiſſet ea lancea, vt eſſet indicium eorum originis, multis exinde ſæculis eſt per propagationem in poſteris conſeruata, quod teſtatur ex Plutar. Petr. Victor. qui rem illuſtrat præterea ſimilitudine petitā ab næuis, alijſq. huiuſmodi notis, cum quibus ſæpe in lucem excipimur: quales præſertim ſunt illæ, quas feminæ vterum geſtantes tactu putantur imprimere pueris naſcituris. His enim notis ſimiles exiſtimat Victor. has inſitas, & ingenitas, de quibus loquimur. Laudat idem Ariſtoteles ſtellas à Carcino poëta fictas in Thyeſte: quæ Fabula deſideratur. Autumant tamen aliqui, Thyeſtem in ea Fabula filios, quos commanducabat, agnouiſſe demum ex aliqua eiuſmodi corporis ingenita nota, quæ ſtellæ ſpeciem, formamque referre videretur. Hæc de ſignis ingenitis Ariſtoteles. Extrinſecus adſcita vult eſſe duplicia: alia quidem in corpore, extra corpus alia poſita. In corpore ait eſſe cicatrices, aliaq. huiuſmodi, vel morbi veſtigia, vel vitia naturæ: extra corpus, monilia, torques, anulos, & ſimilia quædam ornamenta, vel inſtrumenta corporis, ac vitæ, quæ perſonam aliqua ratione diſtinguere, ac demonſtrare queant. Itaque apud Homerum, vt idem ait Ariſt. Vlyſſes cognitus eſt ex ſigno, quod erat in corpore, hoc eſt ex cicatrice, quam ei reliquerat aper in latere, dum in Parnaſſo venaretur feras. In veteri verò Fabula, quæ dicebatur Tyrus, accidiſſe docet Agnitionem à ſcapha, ſiue à cunis; quæ ſcaphis ſimiles ſunt; vt locum illum Victorius interpretatur. Argumentum Fabulæ neſcimus, ſed videtur ſe prodere per ſe. Multæ quippe Agnitiones apud Plautum ſunt, exiſtentes à cunis, à crepundijs, atq. ab ornamentis, inſtrumentiſq. corporis, quæ ſunt tamen extra corpus, atq. ab ijs diſtincta ſignis, quæ in ipſo corpore ſunt impreſſa.

Secundum Agnitionis genus, & ſuperiori proximum eſſe vult, quod fit, & excogitatur à poëta, ac propterea dicitur πεποιημένην, factum. Sic enim Ariſtot. loquitur. δεύτεραι δὲ αἱ πεποιημέναι ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ hoc eſt. Aliæ Agnitiones ſunt illæ, quæ fiunt à poëta. Quòd cum dicit, non ſignificat, aliquas Agnitiones eſſe, quæ poëtarum ingenio non excogitentur, & fiant (omnes enim inuenta poëtarum ſunt) ſed hanc, de qua loquitur, non eſſe depromptam ex ipſa rerum ſerie, & textura Fabulæ, verum à poëta propemodum extra Fabulam licenter excogitatam, ac propterea carere artificio, vel parum artis habere, quemad-

modum ipſe docet, de huiuſmodi Agnitionibus hæc verba ſubiungens. διὸ ἄτεχνοι. quarè artis expertes ſunt. Quæ vt probe intelligantur, animaduertendum eſt, artificioſiſſimum Agnitionis genus, atque ingenioſiſſimum ab Ariſtotele illud haberi, ac dici, quod naſcitur ex ipſo contextu Fabulæ, & ex rerum, quæ tractantur, viſceribus prope ducitur neceſſariò: ſic prorſus, vt alio modo res euenire non potuiſſe videatur. quod profectò tum cernitur, cum res ita compoſitæ, diſpoſitæque in Fabula ſunt, vt poëta cogatur quodammodo certam quandam Agnitionem confingere, videaturque non poſſe modum illum Agnitionis præterire. Huic agnitionis generi, modoque perfectiſſimo eum opponit, quo de agimus in præſentia. Is verò tunc apparet, cum Agnitio non petitur à rebus, quas ipſa ſuppeditat Fabulæ neceſſitas, aut compoſitio, & ſeries earum rerum, quæ tractantur, ſed ab ijs, quas pro arbitratu ſuo poëta comminiſcitur, & excogitat. Vt enim in illo perfecto Agnitionis genere non poteſt poëta quibuslibet ex rebus Agnitionem ducere, ſed cogitur in certis quibuſdam conſiſtere; ita in hoc vtitur arbitrio ſuo, & ex aliquibus Agnitionem petit, quam facilè petere poſſet ex alijs. Vtriuſque Agnitionis exempla proponit Ariſtoteles ex Euripidis Iphigenia in Tauris. Eſt enim in ea Fabula duplex Agnitio. vna quidem perfectiſſima, atq. artificioſiſſima; qua nimirum ab Oreſte cognoſcitur Iphigenia ſoror, ab ea non dum cognitus: altera imperfecta, qua Oreſtes ab eadē Iphigenia cognoſcitur. Illa petitur ab epiſtola, quā Iphigenia Pyladi Oreſtis ſocio committebat, & mittebat in Græciam ad Oreſtem ipſum, quem præſentem eſſe non intelligebat. Ita quippe ſe res apud Euripidem habet. Duo illi hoſpites, Oreſtes, & Pylades, Tauricā ingreſſi regionem, Dianæ, ex Thoantis domini lege, ipſius Iphigeniæ manu erant immolandi. quæ cum cognouiſſet eſſe Græcos, eorū alteri parcere decreuit, vt per eum literas in patriam mitteret ad ſuos. id quod etiam ab Ouidio canitur, & narratur his verſibus in eleg. ij. lib. iij. de Ponto.

Par fuit his ætas, & amor: quorum alter Oreſtes,
Alter erat Pylades; nomina fama tenet.
Protinus immitem Triuiæ ducuntur ad aram,
Euincti geminas ad ſua terga manus.
Sparſit aqua captos luſtrali Graia ſacerdos,
Ambiat vt fuluas infula longa comas.
Dumq. parat ſacrum, dum velat tempora vittis,
Dum cauſæ tardas inuenit ipſa moræ:
Non ego crudelis, iuuenes ignoſcite, dixit:
Sacra ſuo facio barbariora loco.
Ritus is eſt gentis. qua vos tamen vrbe venitis?
Quodq. parum fauſta puppe petiſtis iter?

 Dixit,

Dixit, & audito patriæ pia nomine virgo,
Conſortes vrbis comperit eſſe ſua.
Alter vt è vobis, inquit, cadat hoſtia ſacris,
Ad patrias ſedes nuncius alter eat.
Ire iubet Pylades carum periturus Oreſtem,
Hic negat, inq. vicem pugnat vterq. mori.
Extitit hoc vnum, quod non conuenerat illis,
Cetera pars concors, & ſine lite fuit.
Dum peragunt iuuenes pulcri certamen amoris,
Ad fratrem ſcriptas exarat illa notas.
Ad fratrem mandata dabat, cumq. illa dabantur,
(Humanos caſus aſpice) frater erat.

Ita canit Ouidius: ſed Euripides in illo amoris certamine victorem facit Oreſtem; qui Pyladem reuerti iubet in patriam, ipſum ſe ſupplicio addicit, & ſacrificio Deæ. Itaq. Pylades apud Euripidem reſeruatur, & decernitur in Græciam nuncius; Oreſte interim ictum ſecuris ad aram expectante. Cum ergò ſcriptas iam litteras Pyladi traderet Iphigenia, verita, ne quid ei grauius in itinere, ac bene longa nauigatione contingeret, ipſæq. perirent litteræ, earum argumenta retexit, & Pyladi recitat his pene verbis. Oreſti Agamemnonis filio ſic nunciabis. In Aulide interfecta mittit has litteras viua Iphigenia; quæ illis qui iſtic viuunt non viuit amplius. Deduc me Argos frater antequam moriar ex hac terra barbara, &c. Cum Aulidem audit Oreſtes, ſeq. Agamemnonis filium appellari, ſororem illico agnoſcit, & complectitur Iphigeniam, quæ cum ei fidem non haberet, aliquod poſtulat ſignum. Multa illi ſigna proponit Oreſtes, in primiſque duo; veſtem, quam Iphigenia texuerat ipſa; & haſtam Pelopis, quæ domi ſeruabatur in eiuſdem Iphigeniæ conclaui. Oreſtis verba ſunt hæc, veſtem commonſtrantis. Non ne ſcis hæc te precioſo ſubtegmine contexuiſſe, & in tela imaginem ſolis deficientis expinxiſſe? Quibus illa ſic reſpondet. Texui hanc ego imaginem ſubtilibus filis. Alijs verò ſignis enumeratis plurimis, haſtam illam ita deſcribit Oreſtes. Sed & ea quę ipſe vidi certiſſima ſigna pręterea commonſtrabo: hoc eſt, Pelopis antiquam in ædibus haſtam: quam manibus vibrans, puellam adeptus eſt Hippodamiam, Oenomao interfecto. hanc, inquam, haſtam in tuo conclaui conditā ego vidi. Quibus inauditis, victa, ſic exclamat Iphigenia. O cariſſime. nihil enim es aliud. es, inquam, cariſſimus. Teneo ne te Oreſtes? &c. Priorem igitur illam Agnitionem per epiſtolam ait Ariſtoteles ingenioſiſſimam, atque artificioſiſſimam eſſe: quia neceſſariò naſcitur ex ipſis Fabulæ viſceribus, ipſoque rerum contextu, nec ingenio poëtæ licenter excogitatur, & fit. Ita quippe diſpoſitæ res ſunt, vt Iphigenia, niſi planè deſipiat, & amens ſit, oc-

caſio-

caſionem nacta pulcherrimam, de mittendis in patriam litteris cogitare debeat,& pericula maris reputans, argumentum earum hoſpitibus recitare. Poſteriorem dicit imperfectam,& artificio carentem: quia tota pendet ex arbitrio poëtæ comminiſcentis liberè ſignum. Quemadmodum enim haſtam illam commemorantem facit Oreſtem, ſic potuiſſet facere aliquid aliud indicantem: cum ex ipſa rerum textura, & ſerie ad aliquod certum ſignum non adigatur. De haſta verò hic dico, nihil de veſte: quia puto Ariſtotelem hic de ſigno illo à veſte petito non loqui. Veſtis enim illa, quamquam imperfectam etiam facit Agnitionem, pertinet tamen ad primum Agnitionis genus, quod fit ex inſtrumentis corporis externis: cuiuſmodi monilia ſunt, veſtes, aliaq. de quibus diximus, ornamenta. Quarè cum hoc velit eſſe genus Agnitionis ab eo diſtinctum, de alio ſigno verba facit, & ſine dubio de haſta illa Pelopis; quemadmodum pleriq. putant interpretum. Neque enim id in codice declaratur. immo verò lacuna quædam offenditur in quibuſdam libris hoc modo. Secundæ Agnitiones ſunt, quæ fiunt à poëta: quarè expertes artis ſunt. Ceu Oreſtes in Iphigenia: qui & ſororem agnouit,& agnitus ab ea eſt. Illa quidem ex epiſtola agnita eſt: ille vero ..... Hæc, inquam, lacuna in quibuſdam offenditur codicibus: quam inuenias in alijs ſic expletam, ἐκ τῶν ὑφασμάτων, ex veſtimentis. Sed hoc eſſe commentum alicuius, qui ex ingenio locum corrigere voluerit, putemus neceſſe eſt, niſi velimus hanc Agnitionem à ſuperiore non differre; quæ tamen differre plurimum debet. In alijs reperias διὰ τῆς λόγχης, ex haſta: quod planè conuenit. niſi tamen adiunctum id etiam ex ingenio ſit. In alijs διὰ σημείων, ex ſignis, & indicijs: quod magis probatur, nobiſq. liberam relinquit optionem arbitrandi, eligendique ex tanta ſignorum multitudine id, quod huic loco congruentius eſt. videtur autem congruentior eſſe haſta, quæ corporis non eſt ornamentum, vt monilia, aliaque ſigna ſuperioris Agnitionis. In hunc igitur modum declarauit Ariſtoteles hoc Agnitionis genus; comparans nimirum illud cum perfectiſſimo, atq. abſolutiſſimo: quod quia neceſſariò naſcitur ex Fabulæ contextu, videtur à poëta non excogitatum,& inuentum: hoc autem quia ex illo contextu neceſſariò non oritur, factum dicitur,& fictum à poëta, non natum ex Fabula. Sic enim loquitur ipſe de Oreſte, ſignum illud deſcribente, ex quo vult agnoſci. Hæc igitur ipſe dicit, quæ vult poëta, non quæ Fabula.

Tertiam Agnitionis formam ait fieri beneficio recordationis,& memoriæ. Vt cum is, qui debet agnoſci, audiens, aut videns aliquid, veteris ſuæ recordatur fortunæ, dicitque, aut facit quidpiam, ex quo facile cognoſcatur. Memoria enim, vt idem docet Ariſtoteles in libello de Reminiſcen. certis quibuſdam excitatur locis, notiſque: vt,

à ſimili, à contrario, à proximo, aliiſque huiuſmodi. Huius generis Agnitionem ait Ariſtoteles quandam fuiſſe in Cyprijs, veteri Dicæogenis Fabula. Argumentum, & ſumma eius Agnitionis hæc eſſe videtur Petro Victorio. Iuuenis quidam tabulam inſpiciens pictam, ſuæ recordatus fortunæ, illico lacrymari cœpit: ex qua collacrymatione ſtatim cognitus eſt. Erat enim in tabula expreſſum aliquid ijs ſimile figuris, quas in templo Didonis offendit Æneas, cum lacrymas effudit vberrimas, eius recordatus excidij, earumque calamitatum, quarum ipſe pars maxima fuerat. Exemplum verò eius Agnitionis, quæ accidit ex auditu, repetit Ariſtot. ab Vlyſſe apud Alcinoum: vbi cum citharœdum Demodocum canentem audiret, ſuorum recordatus malorum, quæ pertulerat in bello Troiano, fleuit: adeoq. agnitus eſt ab Alcinoo. Canebat enim citharœdus ea, quæ tam longo tempore, tantoq. labore geſta erant à Græcorum ducibus in expeditione Troiana.

Quartam fieri docet per ſyllogiſmum. vt cum ratiocinando, colligendo, & quaſi compoſita quadam argumentandi forma aliquem demum agnoſcimus. Aliquot hanc rem illuſtrat exemplis Ariſtoteles. quorum primum petit à Chloëphoris, ſiue Choëphoris: quæ Tragœdia, vt ſe deprehendiſſe teſtatur Victorius, eſt Æſchyli, confuſa librariorum fortaſſe vitio cum Agamemnone. Agnitionis verò ratio ſic eſt. Cum Electra ad buſtum, ſiue ad tumulum veniſſet Agamemnonis patris ſui vnà cum ancillarum grege, omnia comportans, quibus placari poſſent parentis Manes, reperit ibi cæſariem, & capillum, antiquorum more detonſum, honoriſque, ac doloris ergò ſupra ſepulcrum impoſitum. Quam illa cæſariem, quia ſuæ ſimilem videbat eſſe, argumentando coniecit, germanum Oreſtem illuc aduenisſe, quem adhuc abeſſe procul, & in longinquis verſari prouincijs exulem exiſtimabat. Sic enim, vt diſertè ait Ariſtoteles, rationem ſyllogiſmo ſubduxit. Venit huc aliquis ſimilis mihi. mihi autem præter Oreſtem, nullus planè ſimilis eſt. Venit igitur Oreſtes. Alterum huius Agnitionis per ſyllogiſmum proponit exemplum à Polyde Sophiſta, qui Tragœdias olim ſcripſerat, accerſitum: quod eſt huiuſmodi. Cum Oreſtes in eas intraſſet aliquando terras Thoantis, vbi Dianæ humanis hoſtijs litare mos erat, captuſq. ab incolis, immolandus iam eſſet ex Regni legibus, quæ Deæ mactari nominatim iubebant hoſpites, ac peregrinos, ita lamentari ſub mortem cœpit infortunium ſuum. O domus, ac gentis noſtræ fortunam peracerbam. O Dianam noſtræ familiæ iam fatalem: cui litata quondam ſoror eſt: cui germanus ipſe mactandus item, atque immolandus accedo. Hanc vocem Iphigenia Dianæ ſacerdos cum excepiſſet, ſuſpicari confeſtim cœpit, eum, qui ſic expoſtularet, Oreſtem eſſe fratrem ſuum. atque

inde

inde originem per ratiocinationem, ac ſyllogiſmum duxit Agnitio. Putabat enim Oreſtes, occiſam iam in Aulide, ac Dianæ ſacrificatam fuiſſe olim Iphigeniam: ſed ſeruata erat, atq. in regnum illud aſportata; vbi Dianæ ſacerdos facta, & tam triſti, crudeliq. miniſterio addicta fuerat. Itaque fratrem cognouit ratiocinando, & colligendo: immo etiam colloquendo: vt indicare videtur Ouid. in lib. Triſt. iv. Eleg. iv.

Et iam conſtiterat ſtricto mucrone ſacerdos,
Cinxerat & Graias barbara vitta comas:
Cum vice ſermonis fratrem cognouit, & illi
Pro nece complexus Iphigenia dedit.

Quintam eſſe vult huic ita ſimilem, vt vix ſecernatur. Ait enim accidere per paralogiſmum. paralogiſmus autem eſt ratiocinatio; ſed captioſa, aut falſa; qua plerique decepti ſolidis ſe, optimiſque putant argumentationibus de re iudicare. Laudat verò in hoc genere Agnitionem Vlyſſis, Falſi Nuntij. Sic enim appellabatur vetus aliqua Fabula; cuius hoc tantummodo ſupereſt nomen. Argumentum ex aliquorum ſuſpicione, & coniectura ſic informatur. Falſus Nuntius, qui ſe Vlyſſem eſſe comminiſcebatur, ad Penelopen venit: atq. vt feminæ fidem faceret, affirmabat, ſe cogniturum eſſe Vlyſſis arcum ſi mõſtraretur. Quo factum eſt, vt & Penelope, & alij qui aderant falſo decepti ſyllogiſmo, omnino crederent illum hominem Vlyſſem eſſe: perinde ac ſi nemo poſſet eum arcum, niſi Vlyſſes agnoſcere. Ita, inquam, aliqui putant accidiſſe Agnitionem in Fabula, cui nomen erat Vlyſſes, Falſus Nuntius. credunt nimirum, aliquem inductum, qui Penelopi vellet imponere. Sed credunt alij, in primiſque Vincentius Madius, eum fuiſſe verum Vlyſſem: qui quoniam ab vxore non agnoſcebatur, optionem dederit periculi faciundi: adeoq. arcum petierit, quem ſe cogniturum eſſe profitebatur. Verumtamen vtcumq. ſe res habeat, paralogiſmi vis in eo poſita eſt, quòd nullus præter Vlyſſem crederetur eum arcum cognoſcere: cum verè multi eſſe poſſent, quibus æquè atque ipſimet Vlyſſi cognitus eſſet. Quo loco animaduertendum eſt etiam illud: hanc ratiocinationem prauam, perperamq. diſpoſitam appellari ab Ariſtotele paralogiſmum Theatri, ſiue ſpectatorum. quia non Penelope modò, verum etiam ipſi, qui aderant cum Penelope, ac fortaſſe Chorus, eum, qui arcum poſſet agnoſcere, Vlyſſem omnino eſſe exiſtimarunt. Chorus autem dici poteſt in Fabulis obtinere vicē ſpectatorum. qui quoniam loqui non poſſunt, videntur partes ſuas demandare, ac permittere Choro: ideoq. Chorus pro ſpectatoribus loquitur, ac de actione tota, hoc eſt de Fabula iudicat. Quamquam enim ſupra diximus, Chorum obtinere locum ciuium, nihil tamen hic contrarium affirmamus: quia ſpectatores ipſi videntur ciues, aut

certè aliqua ex parte etiam peregrini, in eam vrbem profecti,vbi geritur res. Ex peregrinis quippe interdum ipſe quoque componitur Chorus,vt docuimus alibi.

Ex his tam multis, varijſq. Agnitionum formis eas ait Ariſtoteles optimas eſſe, quæ magis ſunt veroſimiles, quæq. ampliorem pariunt admirationem: cuiuſmodi ſunt, inquit, in Oedipo, atque in Iphigenia. Nam quia metuebat inceſtum Oedipus, credibile, ac veroſimile eſt, eum multa quæſiſſe. cum autem exquiſitius ſcrutatus omnia, intelligeret iam, ſuam non eſſe matrem eam, à qua ſibi tantopere metuebat; agnoſcit demum, veram ſe matrem habere pro coniuge. vnde ſumma quædam oritur admiratio. Iphigeniam verò Euripidis veroſimile eſt voluiſſe litteras in Græciam dare; quibus de ſtatu ſuo certiores propinquos faceret. eas verò dum Pyladi ferendas daret, qui ſeruabatur à nece; & argumentum earundem litterarum euolueret,agnoſcitur ab Oreſte.quæ res incredibilem parit auditoribus admirationem. Secundum has probat omnium maximè quæ fiunt ſine monilibus, alijſue ſignis, ſed tantummodo per ſyllogiſmum. δεύτεραι δὲ αἱ ἐκ συλλογισμοῦ. Secundæ verò ſunt, ſiue ſecundum obtinent locum, quæ naſcuntur ex ſyllogiſmo.

De alia quadam Agnitionum partitione. *Caput XXI.*

CVm omnem omnino Agnitionem error aliquis antecedat eorum, qui perſonam agnoſcunt,quam prius ignorabant;ex erroris huiuſmodi varietate variam etiam eſſe Ariſtoteles intelligi vult Agnitionem. Quapropter quatuor ait eſſe modos exponendi erroris Tragici, hoc eſt eius errati, peccatique,vnde calamitas, & pernicies oritur extrema,quæ vel timetur, vel deploratur in Fabula: quorum duo Agnitionem habent, duo eadem carent Agnitione.

Primus igitur errandi, peccandiq. modus eſt, cum aliquis ſuo iudicio, ac voluntate labitur in exitium, vel, vt planius id declaretur, cum volens,ac prudens re ipſa patrat flagitium aliquod; intelligens exempli gratia, eum, quem interimit, ſuum filium, amicum, propinquum, aut parentem eſſe. qualis eſt apud Euripidem Medea,filios occidens, atq. diſcerpens, quos ſuos eſſe non ignorabat. Hunc modum ait Ariſtoteles vſitatum maxime fuiſſe apud poëtas veteres,ſine Agnitione,ac ſine Peripetia.Exponebant enim factum aliquod atrox, aut cædem immanem ſimpliciter,& explanatè,ſatiſq.ſe putabant artificioſe ſcripſiſſe Tragœdiam,ſi hoc modo argumentum per collocutiones, inductioneſq. perſonarum explicaſſent. Huc nimirum perti-

net ſcelus Atrei; qui ſciens,ac prudens fratri filios comedendos propoſuit: huc ira Phædræ,quæ priuignum de induſtria in diſcrimen capitis vocauit: huc Oreſtis,huc Alcmæonis parricidium,qui ſuo iudicio,volenteſq. matres interfecerunt.

Secundus errandi modus,ac ratio eſt, cum aliquis ignorat quidem vim, grauitatemque flagitij, quod in præſentia perpetrat, ſed paulo poſt intelliget,quantum ſceleris imprudens admiſerit.Cognoſcet,inquam, neceſſarium ſe, parentem, propinquumue occidiſſe, aut alio ſe crimine contaminaſſe. Cuiuſmodi Oedipus eſt apud Sophoclem, qui parricidium, inceſtumq. iam ante commiſſum per ignorantiam, in ipſa intelligit Fabula,quæ peragitur. Hoc enim quod perpetratum eſt ſcelus, vel in eadem actione Tragœdiæ, & admittitur, & agnoſcitur; vel admiſſum iam eſt extra Tragœdiam, extraq. illius actionem diei,quam imitatur poëta, ſed in ea detegitur, & cognoſcitur ab auctore. Superioris Agnitionis exemplum expreſſerat Aſtidamus in Thelegono:qui in eadem Tragœdia inducebatur interimens ex ignoratione patrem,& in eadem agnoſcens.

Tertius eſt, cum quis per ignorantiam paratus eſt ad faciendum ſcelus,ex quo reddatur miſerrimus: ſed mox agnoſcens,intelligenſq. facinus,non perficit,quod aggreſſus erat,& iam affecerat. Huiuſmodi eſt Iphigenia illa tam ſæpe laudata, quæ prope fuit, vt fratrem ignorans,ac neſciens immolaret.

Quartus deniq. modus erroris in eo ponitur, vt paratus item aliquis ſit ad perpetrandum facinus malum,ſciens, intelligenſque; non tamen efficiat,aut ad exitum perducat inchoata, quia vel impeditur, vel pœnitentia capitur.

Ex quatuor hiſce modis duo tantum, vt initio diximus, Agnitionem habent, ſecundus, ac tertius: reliqui duo, primus, & quartus omnino carent Agnitione. dicuntur tamen errores,quia etiam ij,qui ſcelus agnoſcentes peccant,aberrant à legibus,& recti vim videntur penitus ignorare. Sed eiuſmodi ignoratio non eſt ea, quæ conſtituere poſſit Agnitionem in Fabula. Cum verò ex his erroribus duobus, qui verè, ac propriè dicuntur errores propter ignorationem perſonarum,quæ notæ non ſunt,duo naſcantur Agnitionum genera, vnum cum patrato iam ſcelere,alterum cum ſolo ſceleris apparatu,&quaſi procinctu; quæri poteſt, quod nam præſtantius, ac melius eſſe videatur Ariſtoteli. Sed hæc explicabimus in cap.xx. vbi non de his erroribus modò, qui habent Agnitionem, ſed de alijs etiam eſt decernendum.

An

An extra ſcenam cædes proferre fas ſit.
Caput XXII.

QVoniam in capite proximè ſuperiori atq. in eo, quod antegreditur, id tamquam certum, exploratumq. poſuimus ex Ariſtotele; aliquod eſſe Tragœdiæ genus idoneum, ac probatum, in quo cædes re ipſa perpetrentur, & fiant, dubitare poſſit aliquis, num ideo probemus cædes, & atrocia quædam ſpectacula populo extra Scenam exhibita. Occupemus igitur hunc dubitandi locum, dicamuſq. non propterea cum hæc docentur, ipſas à nobis probari productas in Scenam cædes, dilaniationeſq. corporum, quas à ſpectatorum oculis porrò ſubmoueri oportere ſic monet Horatius.

————————— non tamen intus
Digna geri promes in ſcenam, multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præſens.
Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus.

Non, inquam, datur venia, vt tam atrocia facinora ſpectatorum ſubijciantur oculis, cum dicitur aliqua eſſe Tragœdia probabilis, in qua cædes re ipſa patretur, & perficiatur ſcelus. Nam idem Ariſtoteles in poët.cap. xj. iubet poëtam petere commiſerationem, & terrorem (quas perturbationes excitare contendit) à ſua ipſius compoſitione, ſiue ſcriptione, ac carmine, non ab apparatu & ſcena, hoc eſt à cædibus in ſcenam prolatis. Terrificum verò illud, inquit, ac miſerandum cum ab apparatu ſcenæ proficiſcitur, tum à rerum com poſitione. id verò multo præſtantius eſt, & melioris poëtæ. Differt tamen Ariſtoteles ab Horatio duplici nomine. Primum, quia ille cauſam omnem, cur nolit eiuſmodi atrocitates oculis ſpectatorum proponi, refert in ampliorem aliquam laudem, quam inde conſequitur poëta: cum ſcriptoris peritiſſimi ſit, commiſerationem, terroremq. permouere narrationis tantummodo vi, ſit autem etiam imperiti, eaſdem perturbationes commouere apparatus beneficio, hoc eſt exhibendis in ſcenam cædibus, & lacerationibus corporum. Hæc, inquam, eſt cauſa, cur ea ſpectacula ſummota velit Ariſtoteles. Horatius verò eadem idcirco putat arcenda, quòd exprimi perfectè ipſa hiſtrionum, actorumq. imitatione non poſſint. Eſt enim perdifficile imitari cædes illas, lacerationes, & vulnera: adeoq. ſpectator indignè fert, ea ſibi proponi tamquam ignaro, ac ſtulto. Itaq. verſum hunc ſubiungit Horatius, quem alio loco laudaui.

Quodcumque oſtendis mihi, ſic incredulus odi.

Duci-

Ducitur quidem ſpectatoris animus, & delectatur aliarum imitatione rerum, vt alibi diximus, amatq. prudens, ac ſciens deceptionem ſuam, quia videt in ficta cauſa quaſi lacrymas veras, odium, dolorem, reliquas perturbationes, & actiones humanas quodammodo veras. Sed imitatione cædis haud delectatur, cuius ſimilitudinem idoneam nullam videt; adeoq. tantum abeſt, vt eam intuens, commiſeratione moueatur, & terrore, vt indignetur potius ijs, qui tam ſtultam ſibi proponunt imitationem; in qua nulla rei veræ ſimilitudo ſit. Viderunt difficultatem hanc vetuſtiſſimi Tragœdiarum inuentores: qui quoniam Nuntiorum illas narrationes non dum excogitarant, & commiſerationem tamen ab atroci facinore contendebant petere, occidebant re ipſa, & verè aliquos homines in ſcena ex ijs, qui alioqui plectendi capite, ac damnati poſtremo ſupplicio erant. Quem morem tam immanem, ac barbarum ſuſtulit primus Æſchylus Athenis, vt docet ex Philoſtrato Gyraldus in Hiſtor. poëtarum; reuocaruntq. poſtmodum in ſcenam Romani quidam Principes veteribus illis immaniores. Nam Domitianus cum Fabulam daret, in qua Laureolus quidam latro luebat pœnas in crucem actus, & beſtijs, vt laceraretur obiectus, iuſſit è damnatis vnum in crucem verè tolli, atq. á feris diſcerpi, vt eſt apud Martial. lib. j. epig. vij.

Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus
Aſsiduam nimio pectore pauit auem,
Nuda Caledonio ſic pectora præbuit vrſo,
Non falſa pendens in cruce Laureolus.
Viuebant laceri membris ſtillantibus artus,
Inque omni nuſquam corpore corpus erat.
Denique ſupplicium dederat necis ille paternæ,
Vel domini iugulum foderat enſe nocens.
Templa vel arcano demens ſpoliauerat auro,
Subdiderat ſæuas vel tibi Roma faces.
Vicerat antiquæ ſceleratus crimina famæ:
In quo quæ fuerat fabula pœna fuit.

Cuius ſupplicij geminum ponit exemplum in viij. de Dædalo. Expoſuit enim idem Imperator in alia Fabula vrſo dilaniandum quendam: qui perſonam ſuſtinebat Dædali, ob ſtuprum Paſiphaës, cuius ipſe machinator fuerat, ſupplicium exſoluentis. Sunt alia eiuſmodi crudelitatis tam diræ ſpectacula in ſcenam prolata propemodum infinita, quæ perſtringit vniuerſim in Apologetico Tertullianus. Niſi quòd & ipſos Deos veſtros, inquit, ſæpe noxij induunt. Vidimus aliquando caſtratum Atyn illum Deum ex Peſſinunte; & qui viuus ardebat, Herculem induerat, &c. Alterum diſcrimen inter Ariſtotelem, & Horatium eſt: quòd hic omnino damnet eos poëtas, qui audeant

deant

deant has cædes, & res tam atroces ſpectatorum oculis proponere, Ariſtoteles prorſus damnare non videatur,ſed id tantummodo dicere,eiuſmodi poëtas imperitiores eſſe; nec tantum artificij præ ſe ferre, quantum præ ſe ferunt ij, qui cædes, & immania facinora intra ſcenam abdunt, & per nuntios, alioſque ſic referunt in ſcenam, vt commiſerationem, ac terrorem nihilo minus excitent. Scio locum hunc Ariſtotelis longe aliter interpretari Iaſonem de Nores. Sed nihil eum afferre tam validum video, vt in ſuam pertrahere alios ſententiam debeat. Ex his id intelligi, & conſequens eſſe neceſſe eſt,Senecam, qui Medeam occidentem filios facit in ſcena, & Græcorum aliquos,qui ſimilia facinora inducere non dubitarunt coram populo, reprehenſione liberari non poſſe. Si enim conſulatur Horatius, ſummè peccarunt, ſi Ariſtoteles audiatur, ſunt alijs poëtis deteriores. Nihil verò de illis hic dico, qui cæſorum corpora,aut diſcerpta membra inferunt in ſcenam ad complorandum. id enim fecerunt probatiſſimi poëtæ, vt diximus in cap.xj. de Commo. adeoque faciendum idem proponunt etiam alijs, qui ex hoc poëticæ genere laudem petunt.

Fateor equidem, vnum apud Ariſtotelem eſſe locum in cap.ix. vbi videtur adprobare maxime neces, & cruciatus in ſcenam productos. Sic enim loquitur de partibus Fabulæ. Partes igitur Fabulæ duæ hic habentur: Agnitio, & Peripetia. tertia ſupereſt, perturbatio. Perturbatio verò eſt actio lethifera,ſeu doloris plena: veluti cum neces, cruciatus, vulnera, ceteraque huius generis palam fiunt. Nomine perturbationis hìc, quæ in Græco codice eſt πάθος, non affectum, & animi morbum intelligit, ſed perpeſſionem cædis, aut alicuius acerbitatis,quemadmodum ipſe rem declarat. Et profecto in eam ſententiam illam vocem πάθος interdum à Græcis accipi, oſtendit D. Athanaſius; qui orationem de Chriſti nece pulcherrimam inſcripſit περὶ πάθους χριστοῦ. De paſſione Domini: hoc eſt de perpeſſione cruciatuum,&c. Quapropter illa Tragœdia habebit huiuſmodi πάθος, quæ continebit perpeſſionem necis cruciatuum,&c. At Tragœdiæ,quæ habent cædes re ipſa perpetratas, & vulnera, ac propterea patheticæ nominantur, maxime ab Ariſtot. probantur in cap.xj. Ergo probantur maxime illæ in quibus cædes palam fiunt, vt dicitur hoc loco. Sunt enim maxime patheticæ.

An Ariſtoteles Tragœdias patheticas exiſtimet optimas,decernemus in capite proxime conſecuturo. Videamus nunc, an ijs verbis, quæ produximus, probet cædes palam, & in ſcena factas. Victorius quidem ita planè arbitratur: nec alias credit eſſe poſſe cædes palam factas, niſi eas quæ fiunt in proſcenio. eſt enim in Græco codice. οἷον, οἵ τε ἐν τῷ φανερῷ. cuiuſmodi ſunt quæ in aperto fiunt neces. Sed

alij

alij omnes interpretes,cædes palam factas, aut in aperto poſitas volunt eſſe, quæ ſpectatorum, non quidem oculis, ſed cognitioni per Nuntios,per collocutiones,& lacrymas Actorum ſubijciantur. Itaq. rectè Robertellus,& Piccolom. autumant, id ſolum ſibi voluiſſe Ariſtotelem cum dixit ἐν φανερῷ; vt illæ cædes, cruciamenta, mala denique atrocia, quæ Fabulam faciunt patheticam, incognita, & occulta non ſint. non erunt autem incognita, immo verò palam fient, ſi Nuntij rem explicatè,ac flebiliter euoluant,eorumque, qui mala patiuntur,lamenta,& conqueſtiones exaudiantur.

E ſuperioribus errandi modis quiſnam in Tragœdia præſtantior ſit. Cap. XXIII.

QVartum illum modum, qui tum accidit, cum quis prudens, ac ſciens aggreditur facinus, vel paratus ad aggrediendum iam eſt,ſed,vel mutato conſilio, vel inhibitus, impedituſq. minimè perficit, ait Ariſtoteles in eodem cap. xj. omnium eſſe deterrimum. E quibus, inquit, facinus aliquem aggredi prudentem, ſcientemq. ſed minimè perficere, maximè videtur abſurdum. neq. enim hoc Tragicum, atq. patheticum, ſed ſceleroſum eſt. Quam quidem rationem, vt planius intelligamus, duo noſſe nos oportet, de quibus admonemur à Petro Victorio. primum quidem, πάθος, quod commotionem animi, perturbationemque ſignificat, interdum ab Ariſtotele dici vulnus, aut cædem ipſam: quia hæc maximè perturbant nos, & commouent affectus animi noſtri. quod quidem πάθος, hoc eſt vulnera, cædes, funera, ſi deſiderentur in Tragœdia, id ſine dubio Fabula deſiderabit,quod ei potiſſimum,ac præcipuè conuenit; cum ad miſericordiam, terroremq. commouendum inſtituta ſit: qui quidem affectus vulneribus omnino concitantur,& cædibus.

Alterum, quod animaduertere hoc loco debemus, illud eſt: homines eximiè, inſigniteque ſceleſtos non eſſe perſonas accommodatas Tragœdiæ, vt idem docet Ariſtoteles, & nos alibi diſputabimus. non enim eiuſmodi perſonæ, quæ ſupplicium commerentur, & mala poſtrema,poſſunt in audientium,ac ſpectatorum animis commiſerationem aliquam inuenire, quæ commouetur eorum calamitatibus, qui minimè digni calamitatibus ſunt. Ex his ergò, quæ certiſſima ſunt Ariſtoteli,hanc ipſe rationem ducit, quæ demonſtrat,quartum illum peccandi,errandiue modum eſſe deterrimum. Qui ſciens,ac prudens ſcelus facere conatur, aut aggreditur facere, ſed impeditus non perficit, ſceleſtiſſimus eſt. nullam ergò commiſerationem merebitur. Ad hæc: ne timorem quidem vllum afferet, ac terrorem; cum nullæ

in

in hoc flagitio cædes ſint,nulla vulnera, quæ metum, ac pauorem incutiant. Igitur huiuſmodi peccatum, & error nihil habet pathetici, neq. Tragici, ſed tantummodo plurimum ſceleris, quod à Tragœdia, hoc eſt à Tragica perſona, quæ miſericordiam, terroremq. commouere debet,eſt alienum.

Ceterum quamquam hæc ita ſunt, non tamen hunc modum erroris, atq. hanc commutandæ fortunæ rationem prorſus explodit Ariſtoteles. Affirmat enim tantummodo, vſurpatum eſſe à poëtis raró; quemadmodum intelligi poteſt ex verbis eo loco cõſequentibus, quæ ſunt huiuſmodi. Quapropter,vel nullus poëtarum hunc ſequitur modum, vel certè rarus: velut in Antigona Æmon. In hac enim Tragœdia Sophoclis,Æmon Creontem parentem conatur occidere;non tamen occidit;quia magna celeritate ictum irruentis filij Creon declinauit,ſibiq. conſuluit fuga.

Primum verò modum,qui tum adhibetur,cum aliquis intelligens, ac ſciens peccatum re ipſa committit, ac perducit ad exitum, ait Ariſtoteles eſſe quarto meliorem; quia pathos habet,hoc eſt cædem, atq. atrocitatem illam, quæ commouet timorem, & miſericordiam; qui ſunt affectus Tragœdiæ propoſiti. Videndum tamen eſt,ne is qui peccat, ita ſceleſtus ſit, vt propter eximiam improbitatem omnem omnino commiſerationem extinguat. debet enim talis eſſe, vt excuſari poſſit,& aliqua culpæ parte liberari.cuiuſmodi ſanè videtur Oreſtes; qui ad patris vlciſcendam mortem, interfecit matrem; ratus, pium ſe aduerſus patrem eſſe,dum illam occideret. Itaq. in Areopago variantibus Iudicum ſententijs, vt ait in Miloniana Cicero, iudicio Palladis eſt abſolutus. Alcmæonis item cauſa non omnino viſa eſt antiquis flagitioſa, & ſceleſta, propterea quòd ad placandos patris Manes matrem Eriphylem,à qua ille fuerat perditus, interemit; in ipſo flagitio, vt falsò veteres exiſtimabant, quodammodo pius. Quo loco operæ pretium puto id dicere, quod monet Ariſt.in eod. xj.cap. non eum modò dignum eſſe commiſeratione, qui cædem,vulnera,calamitatem patitur, ſed ſæpe illos quoque ipſos, qui cædem afferunt, & vulnera. videntur enim ad hæc adigi neceſſitate. Nunc autem,inquit, pulcherrimæ Fabulæ in paucis omnino familijs verſantur, vt ſunt Alcmæonis, Oedipodis, Oreſtis, Meleagri, Thyeſtis, Telephi, ceterorumq. generis huiuſmodi:quos vel facinora grauia perpetraſſe,vel ipſos pertuliſſe contigit.Quibus verbis quamquam disertè non dicit, etiam eos, qui ſcelus admittunt,eſſe interdum miſeratione dignos,id tamen abditè,tectèq. ſignificat, cum ait, Tragœdias pleraſq. omnes circa eos verti,qui non modò patiuntur,& perferunt cædem, verum etiam eandem moliuntur,& perpetrant. Illi enim circa quos vertitur, & in quorum actionibus verſatur præcipuè Tragœdia, ſunt

ij, qui miſericordiam, & timorem ſpectatoribus afferunt. Id verò ſuſpicor eum propterea dicere, quòd neceſſitate quadam, vt antiqui perperam putabant, fatali, aliqui committere crederentur cædes, & ſcelera: quales erant illarum hominum familiarum, quas ſupra commemorauit. videbantur quippe ſuorum maiorum vmbris, & furijs agitari ad ſcelus, & ad flagitium non incitari ſolum, ſed impelli.

Secundum errandi modum, qui tum eſſe dicitur, cum aliquis ignorans quidem peccat, ſed paulo poſt erratum agnoſcit, docet Ariſtoteles eſſe probabiliorem, & meliorem primo. Eſt enim patheticus propter cædem, ac vulnera, & minimè ſceleſtus propter ignorantiam ſceleris, quin admirationem habet præterea magnam, vt videmus in Oedipo. Melius, inquit Ariſtoteles, eſt, imprudentem egiſſe, & cum egerit, agnoſcere. id enim immane non eſt, & Agnitio parit admirationem.

Tertium, qui tum accidit, cum aliquis facturus eſt cædem, aut aliter peccaturus, non tamen cædem facit, aut peccat, quia rem, ac perſonam agnoſcit; hunc, inquam, tertium modum ait Ariſtoteles, optimum eſſe, ac reliquis omnibus antecellere. Ipſum Ariſtotelem præſtat audire. Optimum autem eſt poſtremum: dico autem vt in Creſphonte. Merope quippe parata iam erat ad filium occidendum, non interemit verò: quia eum agnouit. Et in Iphigenia, ſoror fratrem, & in Helle filius matrem dediturus item cognouit. Sic eo loco diſputat: vnum decernens, ac docens, quod à multitudinis opinione vehementer abhorreat: quæ ſic cenſet, & ſic animum iam induxit ſuum: eas non eſſe verè Tragœdias, quæ felici exitu terminantur, & ſucceſſu fortunæ melioris. Tantum enim abeſt, vt è numero Tragœdiarum expungi debeant, vt eas omnium etiam optimas appellet Ariſtoteles.

Sed emergit hinc difficillima quæſtio. Nam alio loco, in ipſo tamen vndecimo capite, Ariſtoteles omnibus omnino Tragœdiarum formis antepoſuit eam, quæ cædes habet, aliaq. eiuſmodi facinora re ipſa, hoc eſt abſolutè, perfecteq. patrata. hinc autem exitus exiſtit infelix, & lamentabilis Fabulæ determinatio. Non igitur illæ ſunt optimæ, quæ ſecundum, & proſperum exitum nanciſcuntur. Antequam ipſa profero Ariſtotelis verba, quę neceſſe erit interpretari, hoc vnum ponendum exiſtimo: diuiſiſſe eum illo loco Tragœdiam partitione quadam noua, in ſimplicem, & compoſitam; longè alio conſilio, atq. in aliam ſanè ſententiam, quàm cum Fabulam in ſimplicem ſiue explanatam, atq. in compoſitam, complicitamq. diuiſerat. Non enim eam appellat ibi compoſitam, quæ Peripetiam, aut Agnitionem habeat, ſimplicem, quæ careat vtraque: ſed compoſitam dicit, quæ duas contineat fortunæ mutationes; felicem vnam, alteram infelicem; ſimplicem, quæ vna tantum fortunæ mutatione perficiatur. Duplex

plex apparet in Electra Sophoclis: in qua Fabula Ægiſthus, & Clytemneſtra, qui occiduntur, fortunæ mutationem habent aduerſam; Oreſtes, & Electra, qui eorum cæde Manes vlciſcuntur parentis, eiuſdem fortunæ obtinent mutationem ſecundam. Cui ſimilem prorſus ait Ariſtoteles eſſe Fabulam, & conſtitutionem Odyſſeæ. in qua Telemachus, & Vlyſſes fortunam ſecundam inueniunt, proci eandem offendunt aduerſam. Simplex autem eſt in pleriſq. Tragœdijs: vt in Oedipo, in Thyeſte, in Iphigenia. vbi vna tantum eſt mutatio, vel à felicitate ad infortunium, vel ab infortunio, periculoq. præſentiſſimo ad felicitatem.

Quibus in hunc modum expoſitis; dico, duo eſſe, quæ ibi docet Ariſt. Primum: Tragœdiam illam videri pulcherrimam, quæ ſimplex eſt, & vnam tantummodo continet mutationem fortunæ. Neceſſe eſt, inquit, pulcram Fabulam ex vno potius genere conſtare, quàm ex duplici. Sed quia mutatio gradum habere poteſt, vel à felicitate in perniciem, vel à pernicie in felicitatem, adiungit ſecundum, quo docet, Fabulam illam pulcram ex vno conſtantem genere, hoc eſt vna tantum mutatione, eam eſſe, quæ commutata fortuna, infelicitate, ac miſeria definitur. Sic enim dicere pergit. Cuius quidem non ex miſeria ad felicitatem, ſed contra ex felicitate tranſitus ad infelicitatem ſit. Itaq. totius illius orationis hic eſt integer, perpetuuſque contextus. Neceſſe eſt igitur pulcram Fabulam conſtare potius ex hoc vno genere, quàm ex duplici. cuius quidem non ex miſeria ad felicitatem, ſed contra ex felicitate ad miſeriam mutatio ſit. Paulo verò poſt Fabulam hanc ſimplicem infelicitate terminatam, non modò pulcram appellat, ſed addito ſuperlatiuo, pulcherrimam. eoſq. reprehendit, qui Euripidem eo nomine minus probarent, quòd pleraſque Tragœdias eiuſmodi fecerit multas: cum propterea exiſtimari, haberiq. debeat τραγικώτατος, hoc eſt, maximè Tragicus. Sed quoniam in eo ſumus, vt verba, ſyllabaſq. perpendere debeamus, ipſam item Ariſtotelis proponamus orationem, & textum verborum. Eſt igitur, inquit, illa Tragœdia pulcherrima, quæ facta ſic fuerit. quamobrem ij decipiuntur, qui propterea damnant Euripidem, quòd hunc ſeruet, retineatq. ſuis in Tragœdijs modum; quarum pleræq. ab infelicitate inueniunt exitum. id quod maximè fit ex arte. argumento id eſſe poteſt; quòd in ſcenis hæ Fabulæ, ſi rectè recitentur, maximè Tragicæ videntur. Euripides autem ipſe, quamquam Fabulas interdum minus benè contexit, maximè tamen Tragicus videri poteſt. Hæc verba pugnare procul dubio videntur cum ijs, quæ ſupra in medium produximus, cum oſtendimus, Ariſtotelem præſtantiſſimas omnium appellaſſe Tragœdias, quæ felicem exitum poſtremò nanciſcantur. Ibi enim, hoc eſt in fine cap. xi. varijs expoſitis Tragœdiarum generibus, ab

Agni-

Agnitione, aut ab eorum errore,ac peccato vario petitis,qui labuntur in aduerſam fortunam,ita loquitur . Optimum autem eſt poſtremum genus . dico autem,vt in Creſphonte: vbi Merope filium interficere debet, non tamen interficit . ita etiam in Iphigenia, ſoror fratrem: & in Helle filius matrem dediturus agnoſcit . Repugnantiam, inquam , habere videntur hæc : quia vno loco certum Tragœdiæ genus appellat pulcherrimum; in altero præſtantiſſimum, optimumque dicit contrarium genus .

Sed tamen repugnantiam in ijs eſſe nullã intelligemus , ſi animaduertamus vnum, quod viri quidam doctiſſimi monuerunt : non idem Ariſtoteli in loco priore pulcherrimum eſſe, quod in poſteriore optimum eſt. Nam quid ibi pulcherrimum ſit,poſtrema declarat eius loci clauſula . qua dicitur , ac decernitur , Fabulas exitu abſolutas infelici eſſe maximè Tragicas ; & Euripidem eſſe maximè Tragicum : quia plerumque Tragœdias ſuas fine terminat infelici . Erit igitur Ariſtoteli eo loco μῦθος καλὸς, & καλλίστη τραγῳδία, hoc eſt pulcra Fabula , & Tragœdia pulcherrima , erit inquam , ea, quæ maxime Tragica eſt . Ea verò quæ maxime eſt Tragica , eſt pathetica , hoc eſt illa, quæ cædes habet re ipſa patratas , atque infortunium abſolutè , perfectéq. conſecutum,vt ante iam diximus. Neque vero ſequitur hinc, huiuſmodi Fabulas debere etiam dici optimas , quia maxime Tragicæ ſunt . Nam eſſe maxime Tragicum non eſt habere omnia , quibus abſolui omnium optima Tragœdia poſſit,ſed habere πάθος , hoc eſt atrocitatem,interitus,vulnera,cædes . Quid igitur eſt Ariſtoteli optimum , & quid ille ſignificat cum enumeratis omnibus omnino Tragœdiarum generibus , ait ad extremum , κράτιστον δὲ τὸ τελευταῖον ; vltimum autem optimum eſt ; exponitque vim optimi in Iphigenia in Creſphonte, ceteriſque Fabulis huiuſmodi , quæ mutationem fortunæ felicem habent ? Reſponderim,Ariſtoteli eo loco,genus optimum id eſſe, quod abſolutione rerum perficitur omnium , quæ non in probabili tantum, & bona , ſed in perfectiſſima Fabula poſtulantur . cuiuſmodi eſt diſpoſitio , nodus , ſolutio , Agnitio , Peripetia , aliaque longè plurima , quæ laudatiſſimam faciunt , ac perficiunt Fabulam : in primiſque id, quod facere poſſit, vt facilius purgentur affectus,atque illi reſtituantur mediocritati , quam Tragœdiæ propoſitam eſſe declarauimus . Hoc nimirum ex ipſo intelligimus Ariſtotele planiſſime ; cum Eripidem dicat eſſe maxime Tragicum , ſed malè contexere, ac diſponere Fabulas . conſequens enim eſt, id etiam Ariſtotelem ſignificare,ac dicere;eundem Euripidem eſſe quidem maxime Tragicum,ſed non optimum;cum illam diſpoſitionem,& contextum Fabulæ non habeat,quæ optimæ Tragœdiæ deeſſe non debet .

Igitur , vt breuiſſime comprehendamus omnia , genus Tragœdiæ maxi-

maxime Tragicum eſt genus patheticum. patheticum genus eſt, in quo cædes, vulnera, aliaque huiuſmodi crudelitatis, atrocitatis, infortunij poſtremi re ipſa accidunt argumenta. Hoc ipſum maxime Tragicum, & patheticum genus appellatur quidem pulcrum, ſed non neceſſariò dicitur etiam optimum: cum ſæpe careat ijs rebus, quæ genus faciunt optimum. optimum enim illud eſt, quod felicitatem in exitu reperit. eſt autem optimum quia multa ſanè habet, quibus carere ſolet plerumque id, quod infelici fine concluditur. Habet quippe diſpoſitionem elegantiorem, nodum, ſolutionem, Agnitionem, & cum Agnitione Peripetiam; quas ſæpenumero patheticæ Fabulæ non habent. quod ſi habeant, deteriores tamen his ſunt, quæ felicitate, fortunaque in melius commutata clauduntur. Illa enim terminatione felici, ac læta temperatur acerbitas rei, faciliuſque commiſeratio, terrorque purgantur, hoc eſt, ad eam rediguntur mediocritatem, ad quam affectus illos redigere conatur Tragœdia, quæ in hanc gratiam, vt huius initio libelli diſſeruimus, eſt inſtituta. Huc accedit, quòd ſpectatores hauriunt multo maximam è ſpectaculo voluptatem, cum vident, viros infelices ex eo periculo demum euaſiſſe. Itaque fit, vt huiuſmodi Tragœdiæ, non modo voluptatem afferant imitationis beneficio, quod eſt commune cum omnibus, verum etiam exitu illo felici, & eius depulſione periculi, quod terrore animos, & commiſeratione maxima conturbauerat.

Neque verò in his Fabulis ea miſerationis, timoriſque commotio deſideratur, quæ ſingulis neceſſaria Tragœdijs eſt. Impelluntur enim, & concitantur affectibus illis maxime ſpectatores, cum eò rem, atque in illas anguſtias adductam vident, vt qui verſatur in diſcrimine, nulla elabi ratione poſſe videatur. Sunt igitur in hiſce Tragœdijs eiuſmodi commotiones; & eſt præterea ſecundus exitus, quo commotiones illæ temperentur, atque ad iuſtam mediocritatem redigantur. Id vero non ideo dicimus, quòd ea mediocritas negligi debeat in pathetico genere; ſed quòd in hoc læto, felicique multo facillime comparetur.

An inſigni, vel probitate, vel ſcelere præditi homines idonei Tragœdiæ ſint. Caput XXIV.

EX ijs quæ pronunciauimus, quæſtiones ſuboriuntur aliquæ, quas tractare ſingillatim oporteat, & explicare. Sit igitur hæc prima. Nùm inſignitè boni, aut eximie flagitioſi homines depelli prorſus è Tragœdia debeant. In quo tamen animaduertendum id eſt: non hic de ſingulis perſonis, quæ in Tragicis Fabulis inducuntur, ſermo-

nem

nem eſſe; multos quippe in ijs videmus agere, ac loqui Tyrannos, & profligatos homines; ſed de ijs nominatim, qui vel ſuo, vel alieno peccato, atque errore in aduerſam lapſi fortunam, aut è periculo repente ſubducti, commiſerationem, terroremque ciere in ſpectatorum animis facillimè debent.

De his ergo in cap.xj.id primò decernit Ariſtoteles: excellenti probitate, iuſtitia, & ſanctimonia viros non eſſe eos, qui principes agere partes in Tragœdia poſſint, hoc eſt illas, quæ commiſerationem exprimunt, ac terrorem. Rationem reddit obſcuram, atq. oppidò difficilem; quæ perpendenda, exponendaq. diligenter eſt. Torſit enim omnes interpretes; nec Latinos modò, ſed etiam Arabes in diuerſa diſtraxit. Nam Auerroës ipſe Ioſephum illum ſacris nobilitatum hiſtorijs, accomodatum eſſe argumentum Tragœdiæ confirmat, cum hunc Ariſtotelis locum per paraphraſim explicat. At hoc homine nihil fieri melius, nihil ſanctius, nihil iuſtius, nihil innocentius poteſt. Itaque ne ille quidem, qui Ariſtotelis oracula ſe profitetur imperitis euoluere, potuit hoc loco eiuſdem Ariſtotelis, non dico rationem ſententiæ ſubiunctam, ſed ſententiam ipſam interpretari.

Ratio igitur eſt huiuſmodi. quòd aduerſa innocentium, ac ſanctiſſimorum hominum fortuna, neq. commiſerationem, neque terrorem queat excitare; cum ea res nihil miſerandi, aut terribilis habeat, ſed impij plurimum, ac ſceleſti. Primum, inquit, certiſſimum eſt, minime decere, bonos, & æquos viros ex felicibus infelices factos in ſcenam proferre: hoc enim neq. formidoloſum eſt, neq. miſerabile, ſed ſceleſtum, & odio dignum acerbiſſimo. Ita quippè placuit extrema huius rationis interpretari verba, & latina facere, quæ Græca ſic ſunt. οὐ γὰρ φοβερὸν, οὐδὲ ἐλεεινὸν, ἀλλὰ μιαρόν ἐστιν. Quibus ſanè verbis quid ſibi voluerit, ac ſignificauerit Ariſtoteles, haud ſatis liquet. Varij enim interpretes de germana ſententia iudicarunt variè. Ac Robertellus quidẽ, ratus, propter ea, quæ docet idem Ariſtoteles in ſecundo Rhetoricorum, viros bonos idoneos eſſe maxime ad miſericordiam concitandã, quippè qui calamitate videntur indigni, eaq. fortunâ, qua feriuntur aduerſa; confirmauit, eumdem Ariſtotelem nihil hic ijs, quæ docuit in Rhetoricis contrarium dicere: ſed expungere viros eximiè bonos à Tragœdia, non quòd ad miſericordiam ſua calamitate commouendam accomodati non ſint, ſed quòd timorem ſpectatoribus incutere non poſſint. Neq. enim omnis omnino commiſeratio, inquit, Tragœdiæ propria eſt, ſed nominatim ea, quæ cum timore coniuncta, copulataq. ſit. Verùm ſine dubio fallitur hic interpres. Nam Ariſtoteles ait diſertiſſimè per diſiunctionem, huiuſmodi tam ſanctos, & iuſtos viros neq. terrorem, neq. miſericordiam commouere. οὐ γὰρ φοβερὸν, οὐ δὲ ἐλεεινὸν. neq. terribile, inquit, hoc eſt, neq. miſerabile. non igitur coniun-

git cum commiſeratione terrorem, ſed potius abiungit, affirmans, nullum ex ijs affectibus in ea Tragœdia commoueri, cui optimi ſanctiſſimiq. viri præbeant argumentum. Itaq. non modo vult in ea Fabula non poſſe commoueri terrorem, ſed ne miſericordiam quidem.

Alij putarunt idcirco viros huiuſmodi ab Ariſtotele repudiari, nec in Tragœdiam admitti, quòd periculum ſit, ne ſpectatores impiam de Dijs animo conſignent opinionem, ſi videãt, tam iuſtas immerentesq. perſonas improborum exponi contumelijs, & iniquè vexari. Suſpicabuntur enim facilè hæc intuentes ſpectatores, Deum, vel non intelligere res humanas, & quæ geruntur in terris, vel eaſdem, ſi noſcit, negligere, ac pati terrarum orbem cæca fortunæ temeritate, caſuq. adminiſtrari. Hæc ratio valere fortaſſis ijs tẽporibus potuit plurimum: ſed longiſſimè diſtat ab ijs quę loquitur hic Ariſtoteles. Nullam quippè religionis, aut Deorum mentionem facit, cum hæc innocentiſſimorum, ac iuſtiſſimorum hominum in exitium incidentium exempla diſpungit: ſed ait tantummodo, id neq. miſerandum eſſe, neq. terribile, ſed ſceleſtum. Nam quod aliqui velint id intelligi debere ex voce illa Gręca μιαρὸν, minimè probandum exiſtimo: cum ei nulla huiuſmodi notio ſubiecta ſit, quæ ſignificare poſſit, Ariſtotelem velle, periculum ſubeſſe, ne nos iraſcamur aduerſum Deos, cum immerentes, & ſanctiſſimos homines afflictari conſpicimus. Eſt enim μιαρὸν improbum, ſceleſtum, execrandum, & quod dignum odio capitali putatur: ac propterea verba illa latinè ſic reddere ſumus auſi. Non enim hoc eſt miſerabile, vel terribile, ſed ſceleſtum, & odio dignum acerbo, vel deteſtabile.

Audiendus igitur eſt, & probandus Alexander Piccolomineus; qui veram eius rationis, ſolidamq. ſententiam è poſtremis illis Ariſtotelis exprimit verbis, ita coniunctis, vt in oratione ſunt. Docet enim, cur eiuſmodi exemplum infelicitatis dixerit, nec terrificum eſſe, nec miſerandum. Docet autem, affirmans, id Ariſtotelem velle: eorum animum, qui ſpectandæ Fabulæ dant operam, ſic exardeſcere odio aduerſus eorum ſcelus, atq. improbitatem, qui iuſtiſſimos, atq. innocentiſſimos viros per non ferendam iniuriam vexant, vt miſericordiæ, terroriq. nullus omnino locus relinquatur. Etenim res eſt commiſeratione, ac terrore digniſſima; cum & miſericordiæ motus ex immerentium pœna incrementum capiat, & terror augeatur ex eo, quòd nobis ipſis, qui tam pij, iuſtique non ſumus, eiuſmodi malum multo magis timere debeamus: ſed tamen odio, quod è ſceleſtiſſimo conceptum eſt facinore, ita totus occupatur animus, vt de miſeria illa, deque periculo ſibi etiam imminente cogitare non poſſit, nec locum ceteris affectibus inuenire, vna regnante iam ira ex deteſtabili flagitio concitata. Itaque fruſtra laborat Caſteluitrus,

cum

cum Ariſtotelem premere ſe putat rationibus longè grauiſſimis,quæ demonſtrent, innocentes, quo maiore præditi virtute, ac ſanctimonia ſunt, hoc magis inſerere ſpectatorum animis metum, & commiſerationem poſſe. Non enim hoc negat Ariſtoteles; ex innocentiſſimorum hominum miſeria naſci poſſe,ſi ea miſeria ſolitariè ſpectetur, nec animus de illius auctore calamitatis cogitet: ſed contendit, in Theatro,vbi non modò illa exhibetur iuſtiſſimorum hominum pernicies, ſed improbitas auctorum deteſtabilis, ſpectatores ita occupari odio, iraque, vt terrorem, & commiſerationem depellere, ac prope diſpungere cogantur ex animo. Hæc de viris eximiè bonis, ac iuſtis decreta ſunt.

Sequuntur homines inſignitè improbi,ac ſceleſti. quos Tragœdiæ aptos non eſſe intelligi ex eadem ratione vult Ariſtoteles: quod nimirum, neq. commiſerationem, neque terrorem excitent,ſed odium potius pariant, & execrationem. Et quoniam huiuſmodi homines improbi commutationem fortunæ duplicem nanciſci poſſunt, vel ab aduerſa in ſecundam, vel à ſecunda in aduerſam; alterum profert in hac quæſtione ſancitum huiuſmodi. Sceleſtiſſimos homines inducere ab exitioſa fortuna euectos ad proſperam,à Tragœdiæ ratione maximè alienum eſſe. Ratio,vt diximus,eadem eſt: ſed roboratur tamen, ac magis amplificatur. Confirmat enim,non modò nullam ea fortunæ mutatione miſericordiam,aut timorem in animis excitari,ſed ne illam quidem commotionem,quam Græci dicunt φιλανθρωπίαν.hæc verò animi quædam affectio eſt,ſic inſita naturę,vt euelli non queat,niſi à nobis extirpetur humanitas; atq. ideò latinè reddi non poteſt, niſi humanitas appelletur. Vt autem dicamus hæc explanatius; philanthropia eſt commiſerationis quædam forma, & ſpecies, qua mouemur etiam erga inimicos priuatos,hoſteſq. publicos, ſi eos fortè aliquo inuſitato, inauditoq. tormentorum genere videamus excruciari. Nam quia odio eos proſequitur animus immortali, commiſeratione propria proſequi non poteſt: quæ tum commouetur cum aliquos aſpicimus cruciamento,aut alio malo vexari, quo illi digni minimè putentur à nobis. At inimicos omnibus dignos malis exiſtimamus. nihilo minus tamen eorum quoque, quos odimus,acerbiſſimis cruciatibus permouemur: quia philanthropia illa,quæ vox amorem erga homines nobis inſitum, & naturalem ſignificat, debilitari quidem poteſt, ac minui, tolli omnino, & euelli non poteſt. Itaque videtur hæc philanthropia nihil aliud eſſe, niſi miſericordia quædam remiſſior,& quodammodo debilitata.Contendit igitur Ariſtoteles tantum abeſſe, vt ea commutatio fortunæ, miſericordia vlla poſſit afficere ſpectatores, vt ne mouere quidem queat philantropiam; quæ miſericordiæ quidam quaſi gradus eſt remiſſus, maximeq. debilita-

tus. Hæc autem affectio moueri non poteſt,quia nulla mala ſunt,quæ doleat philanthropia, vbi fortuna flagitioſis aſpirat.

Tertio loco pronunciat, ſceleſtiſſimos item homines, & palmari aliquo notatos flagitio à florente fortuna in incommodam,aſperamque prolapſos diſpungi à Tragœdijs oportere. Ratio eadem eſt,& ex eodem fonte petita, hoc eſt à fine, qui Tragœdiæ propoſitus dicitur. Neque enim eiuſmodi perſonæ commiſerationem vllam, terroremq. ciere poſſunt. non commiſerationem; quia propter inaudita ſcelera, mortalium omnium miſericordia ſunt indigni: non terrorem; quia nobis minimè ſimiles ſunt,inquit Ariſtoteles. Ex eo enim oritur terror,quòd metuamus,ne nobis etiam is caſus accidat,quem alijs,probitate nos,vel vincentibus, vel æquantibus eueniſſe conſpicimus. At qui ſceleris tantam habent exuperantiam, flagitio, atq. improbitate nos vincunt.

Quarto itaq. loco, reliquum eſſe ſtatuit, vt Tragœdijs idonei tantummodo ſint,qui ſuperioribus hiſce, hoc eſt,ſanctiſſimis, ſceleſtiſſimiſq. quadam quaſi probitatis mediocritate ſunt interiecti. Huiuſmodi autem ſunt,inquit,qui nec virtute, iuſtitiaue antecellunt alijs, nec prauitate, vitioue aliquo inſigni præditi ſunt, ſed humano quodam errore ex magna dignitate, ac fortuna in magnam ſint infelicitatem delapſi qualis eſt Oedipus, Thyeſtes, alijq. generis huius illuſtres,ac nobiles viri. Ita decernit Ariſt.

An illæ Tragœdiæ felici exitu terminatæ dici potius Tragicocomœdiæ debeant. Caput XXV.

GEnus quoddam dramaticæ Fabulæ nouiſſimè fuit à noſtris ipſorum poëtis excogitatum in Italia, quod Tragicocomœdiam appellarunt. Et quoniam læto illud exitu concludunt, in animum vulgus induxit ſuũ,omnes omnino Fabulas Tragicas, quæ felici terminantur fine,Tragicocomœdias eſſe dicendas. Videndum eſt igitur, quid habeat hæc noua Tragicocomœdia proprium: vt intelligamus, an his ſimiles illæ ſint exitu proſpero perfectæ Fabulæ, quas non modo Tragœdias,ſed Tragœdiarum primas appellat Ariſtoteles: cuiuſmodi fuiſſe ait Iphigeniam.

Hæc noua poëtarum Italorum Fabula ex Tragœdia, Comœdiaque compoſita, quemadmodum indicat nomen, fęlici quidem, lætoq. abſoluitur exitu: ſed lætus,& felix Fabulæ finis non poteſt per ſe Tragicocomœdiam conſtituere, niſi cetera, quæ Tragœdiæ, Comœdiæque ſunt magis propria,coniungantur; vt ex ijs tertia componatur Fabula. Lætus enim exitus Tragœdiæ aduentitius eſt; adeoq. in pleriſq.

ſine reprehenſione deſideratur:& ſi ab Iphigenia occideretur Oreſtes, ſua laude illa Tragœdia non careret. Itaq. Fabula dici non debet habere aliquid ex Tragœdia proprium, quia læto ſucceſſu actioni dramaticæ finem imponit. Immo verò felix exitus ne Comœdiæ quidem omnino proprius dici deberet:cum interdum etiam in Tragœdia reperiatur. Neq. enim ea,quæ verè propria ſunt,communicantur cum alijs. Quæ nam igitur erit ea rerum propriarum communio,coniunctioque, quæ mediam,ac tertiam conflare Fabulam poſſit ex Comœdia, Tragœdiaq. compoſitam? Reſpondeo breuiſſimè: duo componi oportere; hoc eſt vtriuſq. Fabulæ finem; & perſonas. His enim duabus notis omnino certis, minimeq. fallentibus illæ Fabulæ ſecernuntur. Finis autem à nobis hic dicitur, non exitus, & clauſula Fabulæ, ſed ſcopus, & id, quod Fabulæ, Fabulæque ſcriptori propoſitum eſt. Huiuſmodi finis, ſi Tragœdiam ſpectes, eſt commiſeratio, & timor; ſi Comœdiam,riſus. Vt enim Tragœdia, perturbandis affectibus illis grauioribus,eos purgat,demonſtrans quid timere,quid proſequi miſericordia debeamus, ita Comœdia, commouendo riſu, docet nos ineptias, & ſtultorum inſanias irridere: oſtenditq. quid riſu dignum ſit è tam multis humanæ vitæ negotijs, quæ quotidie mortalium infinita contentione tranſiguntur. Perſonæ haud minus inter ſe differunt,quàm fines vtriq. Fabulæ propoſiti. Nam Tragicæ ſunt illuſtres, vt alibi diximus, & dominatum aliquem, aut imperium obtinentes: Comicæ ſunt mediæ, ac plebeiæ, vt in libello de Comœdia demonſtrabimus.

Itaq. Tragicocomœdia nõ poterit iure vlla Fabula dici,quæ finem Tragœdiæ, Comœdiæq. tam varium non vnà coniungat; quæq. perſonas non permiſceat omnes, faciatque, vt ordines primi cum infimis,medij cum vtriſq. proferantur in ſcenam: eo prorſus modo,quo Plautus in Amphitruone Mercurium, & Iouem gregalibus illis medijſq. perſonis adiunxit.Quamquam ea Fabula Comœdia dici debet: quia riſus, ac ioci tantummodo tractationem habet: affectus illos Tragicos non attingit.Quod ſi eam Plautus ipſe Tragicocomoediam appellat in prologo; per iocum appellat, non ſeriò: ad occupandum videlicet locum, & reprehenſoribus eripiendam anſam; qui mirari poterant,cur poëta Comicus induceret Deos. His enim accuſatoribus per iocum reſpondet: dare ijs ſe veniam, vt ſi minus eam dicere velint Comoediam,Tragicocomoediam nominent.

His ergò conſtitutis,affirmatè pronuncio,veteres illas Fabulas antiquorum poëtarum,Euripidis,Sophoclis,Æſchyli, aliorumque, quæ redeunte fortuna terminantur, non Tragicocomoedias appellandas eſſe,ſed Tragoedias. Nam præterquamquòd ita nominantur ab Ariſtotele, ſimplex ipſa Fabula, hoc eſt actione Tragica,Comicaq. mini-

X 4 mè

mè compoſita, plane declarat, nihil eas habere cum Comoedia commune, cuius cauſa dici Tragicocomoediæ debeant. Non enim in ijs finis vtriuſque Fabulæ committitur: cuiuſmodi eſt commiſerationis terroriſque, ac riſus commotio; non perſonæ Regiæ, plebeiæq. permiſcentur. quæ profectò neceſſaria ſic ſunt, vt ſi vel vnum ex ijs deſideretur, Tragicocomoediæ conſtitutio eſſe vlla non poſſit.

Quæret hic ad extremum aliquis: an licuerit noſtris nouum hoc Fabulæ genus extundere. Sed hanc ego quæſtionem explicabo in libello de Comoedia: vbi præſidia deſignaturus ſum, quibus tueri ſe poſſint, qui hoc poëticæ dramaticæ genus vel inſtaurarunt, vel inuenerunt. Placet hic tantum adſcribere Ariſtotelis locum ex cap. xi. paulo ante medium, in quo videtur quidem mentionem eiuſmodi poëmatis facere, ſed illud non omnino probare. Cum enim varias enumeraſſet Fabulas, de quadam non ita probabili ſic loquitur. Sequitur ea, quæ à non nullis primo loco collocatur, ex duplici genere compoſitio, quo ex ordine Odyſſea eſt: quæ diuerſa ratione partim ex præſtantioribus perſonis, partim ex humilioribus conſtat. Huic ſanè primas tribuit theatralis imperitia. quippe poëtæ hanc auram ſequuntur: ceterum voluptas illa non Tragoediæ, ſed Comoediæ propria eſt: in qua qui fuerunt inimiciſſimi, velut Oreſtes, & Ægiſthus, reconciliata gratia demum diſcedunt, nulluſq. obtruncatur ab altero. Videtur, inquam, his verbis Ariſtoteles, illud hoc loco genus indicare: ſed quia rem non probat, iſtorum poëtarum cauſam alio tueri præſidio conabimur in ea, quam de Comoedia diſputatione molimur.

An Argumentum Tragœdiæ poſsit eſſe planè confictum, & commentitium. Caput XXVI.

HÆc verò quæſtio percelebris eſt, & grauiſſima. Quæritur enim an quemadmodum in Comoedia, & res ipſa, quam imitatur poëta, & eorum nomina, quos inducit, ex ingenio planè finguntur, ſic etiam in Tragoedijs comminiſci liceat argumentum illud, quod datur in ſcenam, atq. Actorum imitationi ſubijcitur. Multa pronunciat in hanc ſententiam Ariſtoteles, quæ ſunt à me proferenda per partes, vt de quæſtione facilius, clariuſq. conſtituatur.

Ait ergò primum in cap. viij. non eſſe poëtæ, ita res geſtas exponere, vt omnino ſunt geſtæ; ſed quemadmodum vel veroſimile, vel neceſſe eſt eas geri potuiſſe, aut debuiſſe. Hoc differt, inquit, ab hiſtorico poëta; quòd hic generalia ſequitur, & vniuerſa, ille propria quædam, & peculiaria conſectatur. Significat nimirum, poëtæ propoſitum, & conſilium eſſe, non Achillem deſcribere, aut res geſtas Achil-

lis,

lis, ſed in Achille, fortiſſimi ſpeciem Imperatoris exprimere: hiſtorico verò, ipſas nominatim, ac propriè res exponere, quas geſſit Alexander, eoq. planè modo, quo geſtæ ſunt. Atq. hinc intelligi vult; hiſtoria nobiliorem, & præſtantiorem eſſe poëſim: quippe quæ generalia perſequens, & communia, proximè ad philoſophiam accedat; hiſtoria verò peculiaria tractans, & propria, à ratione ſcientiæ, ac philoſophiæ diſcedat. Quo fit, inquit, vt ſapientius quiddam poëſis, quàm hiſtoria ſit. ſiquidem in aliqua re generali, atque communi, hæc in propria, & peculiari verſatur. eſt enim generale, quæ cuiq. conueniat dicere, vel facere veroſimiliter, aut neceſſariò; id quod ſpectat poëſis, cum nomina imponat: contrà verò peculiare aliquid eſt, exponere quid ipſe fecerit Alcibiades, tuleritq. Apud Comicos manifeſtum id eſt: qui Fabulas ex veroſimilibus conſtituentes, nomina pro arbitratu comminiſcuntur. Sed ex his Ariſtotelis verbis conſequens eſſe dicet aliquis, Comoediam videri Tragoedia præſtantiorem; cum Comoedia confingat nomina, quæ fingere, atq. imponere ex ingenio, Tragoediæ non licet. Si enim ficta, atq. impoſita nomina argumento ſunt, poëtam ſequi quod eſt generale, ac propterea anteponendum hiſtorico eſſe, cui fingere nomina non licet, ſequitur, Comoediam, quæ comminiſcitur, & fingit perſonarum nomina, eſſe præſtantiorem Tragoedia, quæ nomina retinet vera, eaq. fingere, & comminiſci non debet. Sic enim ipſe ratiocinatur, ac diſputat Ariſt. Poëſis multo præſtantior eſt, quàm hiſtoria; quia ſequitur vniuerſa quædam, & generalia in veroſimili argumento. quarè ipſa etiam imponit nomina pro arbitratu; quod potiſſimum fieri videmus in Cómoedijs. Reſpondendum cenſeo, illam nominum ex ingenio fictorum impoſitionem argumento eſſe, poëtam generalia ſequi: adeoq. poſſe oſtendere, poëtam vniuersè hiſtorico nobiliorem, ac præſtantiorem eſſe, qui peculiaria tractat, atque in ſingulari verſatur argumento; quod erat Ariſtoteli propoſitum. ſi tamen poëtices variæ formæ, ac genera, non quidem cum hiſtoria comparentur, ſed conferantur inter ſe, non poſſe illam eandem nominum impoſitionem efficere, vt ea poëticæ ſpecies, quæ nomina comminiſcitur, magis generalia ſequatur, ac propterea præſtãtior, quàm ceteræ ſit. Quamquam enim Tragoedia nomina retinet vera, quæ ſumit ab hiſtoria, in certis tamen illis perſonis, non peculiaria quædam exprimit, ſed generalia, hoc eſt, rerum terribilium, ac mirabilium formas illas perfectas, quas intuemur animo, non cernimus oculis. Quarè Tragoedia haud minus generalia complectitur, quàm Comoedia, nec ex eo fonte maior peti, minorue præſtantia poteſt, ſi poëticæ genera inter ſe comparentur. Ceterum videamus quid de hac nominum impoſitione loquatur, ac ſtatuat Ariſtoteles. Poſſumus enim aliam quoque reſpondendi rationem

inire,

inire, ſi fortaſſe Tragœdiæ nomina interdum comminiſci fas ſit.

Ait igitur ſecundo loco: in Tragœdijs vera perſonarum nomina retineri, & eam potiſſimam, ac validiſſimam eſſe rationem, cur retineri ſic debeant, quòd Tragicum poëtam proferre veroſimilia prorſus oporteat, ad mouendos auditorum illos graues timoris, & commiſerationis affectus. Non eſt autem ita veroſimile, fuiſſe Reges, quorum nomina ignorentur, vt eſt credibile, fuiſſe gregarios aliquos ciues, obliteratis iam nominibus, quos Comœdia poſſit imitari. Itaq. veteres Tragœdiæ, vt idem monet Ariſtoteles, in pauciſſimis omnes verſatæ familijs ſunt, quarum Heroës, ac Reges ex notiſſimis populo nominibus agnoſcebantur. Sed hic illud eſt intelligendum: vnà cum nominibus aliquid etiam rei geſtæ retineri: nec mutari quod de Oedipo dicitur: occidiſſe nimirum patrem; ac matrem ignoto ſtupro violaſſe. Quia tamen huic rei geſtæ adduntur infinita, quæ poëtarum excogitat ingenium, idcirco dicuntur ſola perſonarum interdum nomina ex hiſtoria retineri.

Ait tertio Tragœdias eſſe quaſdam, in quibus vnum aut alterum nomen retineatur ex veris, cetera confingantur. Sed tamen hic etiam eſt animaduertendum, quod modò diximus; cum hoc vno, aut altero nomine ſumi præterea ab hiſtoria, & inſeri Fabulæ aliquam rei geſtæ perexiguam partem: quæ figmentis ſic amplificatur, commutaturque, vt ſola perſonarum nomina ab hiſtoria deſumpta eſſe videantur. Et quoniam in tanta Tragicorum varietate poëtarum, hoc etiam auſi fuerant nonnulli, vt, & nomina, & argumentum totum comminiſcerentur;

Ait quarto loco; Tragœdias aliquas eſſe, quæ, tum nomina, tum etiam rem ipſam, & argumentum confingant totum: ſic prorſus, vt nihil ab hiſtoria mutuentur, nihil habeant veri. Huiuſmodi fuiſſe confirmat Agathonis Tragœdiam, quæ Flos dicebatur. Aliæ, inquit, Fabulæ tamen ſunt omnino commentitiæ: qualis eſt Flos Agathonis: quæ tametſi res ipſas planè omnes fingunt, & nomina omnia, placent tamen, & auditores oblectant. Itaq. probat quidem magis Ariſtoteles Fabulas illas, quæ veris vtuntur nominibus, verèq. rebus geſtis, veluti fundamentis innituntur, has tamen omnino non improbat: additq. rationem, cur improbandæ non videantur. Ait enim etiam illa nomina vera, & res veras, quæ retinentur in perfectioribus Fabulis, eſſe multis ignotas; qui tamen earum ſpectaculo moueantur, & delectentur: ex quo debeat intelligi, fictis hiſce Tragœdiarum argumentis, fictiſq. nominibus poſſe, non quidem æquè, ſed tamen poſſe ſpectatorum animos ad miſericordiam, timoremq. compelli.

Quapropter ex his, quæ docentur ab Ariſtotele, ita profligari atq. ad exitum perduci tota quæſtio poteſt. Tragœdiarum genera, ſi va-

rium

rium earum, ac multiplex ſpectemus argumentum,eſſe tria: primum abſolutiſſimum omnium, ac perfectiſſimum, maximeq, ciendis affectibus accomodatum; hoc eſt illud, in quo vera nomina retinentur, & res ipſa eſt etiam vera, quæ Fabulæ fundamentum ſuppeditat: ſecundum, minus abſolutum perfectumque; in quo nimirum nomen vnum,aut alterum perſonarum verum eſt, cetera commentitia, & ficta omnia: tertium imperfectiſſimum,nec cum alijs de præſtantia, & dignitate contendens; hoc eſt illud, in quo, non ipſa modo nomina, ſed etiam res planè omnes ingenio poëtæ ſunt excogitatæ. Hæc eadem ſententia fuiſſe videtur Horatij; cum laudet maximè argumentum vetus,de medio ſumptum,atq. notiſſimum; ſed longè alia ratione diſpoſitum quàm tractatũ prius ab alijs ſit. Poſſunt enim Medea, Iphigenia, Thyeſtes, aliæ veterum Tragœdiæ peculiari aliquo artificio ſic diſponi, vt earum argumentum nouum eſſe videatur. quod idem docet Horatius.

Rectius Iliacum carmen producis in actus;
Quam ſi proferres ignota, indictaq. primus.
Publica materies priuati iuris erit, ſi
Non circa vilem, patulumq. moraberis orbem.

Hæc, inquam, cum dicat Horatius, videtur velle,perfectiſſimæ argumentum Tragœdiæ peti debere non modo à re vera, vel ab hiſtoria, ſed nominatim ab ea, quæ nota ſit, vt & facilè percipiatur ab omnibus, & eam habeat fidem, quæ poſſit commiſerationem, & lacrymas excitare.

An Tragœdia ſit Heroico Poëmate præſtantior. Caput XXVII.

QVoniam in proximè ſuperiori diſputatione fuit Tragœdia cum hiſtoria, & cum ipſa quoq. Comœdia comparanda, conferamus eandem etiam cum Epica, illamq. tractemus compendio quęſtionem,quam Ariſtoteles explicat in cap.poëtices xxiv.quod eſt extremum. vbi eorum primò rationem,atque argumentationem proponit omnem, qui Tragœdiæ anteferebant Epicam, in hunc modum. Ea poëſis eſt præſtantior,quæ paucioribus indiget adiumentis, atq.præſidijs extrinſecus accerſitis ad imitationem ſuam.Epica paucioribus eget,quàm Tragica: cum hiſtrionibus vtatur leuiſſimis,apparatu,ſaltationibus,harmonia. Quæ profecto nihil ſignificant aliud, niſi Tragoediam comparatam eſſe in gratiam ſpectatorum minus intelligentium, atq. imperitorum; Epicam in gratiam doctorum hominum, atque prudentium, qui neceſſe non habent ab hiſtrionibus,

atque à Choricis diſcere, vel noſſe facilius ea, quę poëta verſibus imitatur.

Quibus ita propoſitis, hoc modo reſpondet Ariſtoteles: Tragoediam habere vim ſuam ſine apparatu, atque harmonia. quæ partes quamquam adnumerantur inter eas, quæ dicuntur qualitatis, externæ tamen ſunt, atq. ipſi aduentitiæ Tragoediæ. Quare ſi legatur tantum, hiſtrioneſq. remoueantur omnes, atq. apparatus Theatri, commiſeratione tamen, ac timore legentem afficiet ipſa per ſe. vt ex hoc facilè intelligere debeamus, Chori cantum, Actorum geſtum omnem, ac motum, ceteraq. huiuſmodi, additamenta quædam eſſe, ac præſidia extrinſecus accidentia: quæ ipſi etiam interdum adiungebantur Epopoeiæ; cum à Rhapſodis voce, ac cantu recitaretur, aut ageretur etiam ab hiſtrionibus ipſo geſtu corporis, ac ſcenico motu: vt ibidem docet Ariſtoteles, ea, quæ ab iſtis obijciuntur ita confutans. Primum, inquit, huiuſmodi accuſatio non poëticæ, ſed hiſtrionicæ eſt. Nam ipſi quoq. Rhapſodi, dum munus obeunt ſuum, hoc adiungunt opificium Epicæ, vel recitantes, hoc eſt modulatè canentes hexametros, quod Soſiſtratus facere ſolitus erat, vel etiam agentes, addito geſtu, motuque; quod Mnaſitheus faciebat Opuntius. Ita placuit ex interpretum auctoritate reddere per paraphraſim Ariſtotelis verba nonnihil obſcura; quibus egregiè tela regerit in aduerſarios. Reprehendunt enim illi leuitatem actionis ſcenicæ, qua careat Epopoeia. At hæc, inquit, non eſt poëtæ, ſed hiſtrionum. Contendunt, Tragoediam multis vti præſidijs externis, quæ demonſtrent quandam quaſi poëmatis inopiam, aliunde petentis adiumenta. At eadem præſidia ipſa quoq. ſæpe numero poſcit à Rhapſodis Epopoeia: de quibus lege quæ diſputauimus in Virgilianis Vindicijs, loco primo lib. Æneid. iij. Non poteſt igitur illo nomine deſpici Tragoedia, quin ipſa etiam Epica contemnatur. Habet hoc quidem amplius Tragoedia, quòd in eam gratiam facta eſt, vt agatur. Sed tamen id facere non poteſt, quin actio Tragoediæ quiddam externum, atq. aduentitium ſit. Vel illud argumento eſt, quòd cum legitur, ad eoſdem animum impellit affectus, ad quos commouet, cum agitur in proſcenio.

His ſummotis obicibus, explicatè docet Ariſtoteles, Tragoediam eſſe præſtantiorem Epica, & meliorem. docet autem duabus potiſſimum permotus rationibus, quas ita diſponit:

Tragoediæ ſuppetunt omnia, quæ habet Epopoeia. Eſt enim Tragoedia quoq. verſibus expreſſa, perfectaq. numeris imitatio, quemadmodum eſt Epopoeia. igitur in illo genere pares ſunt. Sed accedunt illi præterea multa, quibus caret Epopoeia: vt Peripetiæ, Agnitiones, nodi varij, ſolutiones, ſpectaculum, apparatus, harmonia; quæ delectationem afferunt ampliorem. ergo Tragoedia debet haberi

præ-

præſtantior. Hic tamen vnum animaduertere neceſſe eſt: Petrum Victorium, & Alexandrum Piccolomineum exiſtimaſſe, Ariſtotelem in hac ratione, quam expoſuimus, dare veniam Tragoediæ, vt verſibus vtatur Heroicis. quod ſi verum eſſet, euerteretur quod huius operis initio diximus. Sed re ipſa nihil huiuſmodi apud Ariſtotelem hic eſt. Putant autem illum hac ratione tractanda ſic eſſe locutum. Habet Tragoedia quicquid habet Epica; eſt enim imitatio per metrum hexametrum, vel Heroicum. Id, inquam, cenſent, Ariſtotelem dixiſſe: nihil tamen apud eum hic huiuſmodi reperias; ſed tantummodo metrum, ac verſum. Tragoedia, inquit, habet omnia quæ habet Epopoeia. vtitur enim metro. Quam eandem ſententiam iiſdem vocibus, & eodem metri nomine protulit in cap. ij. vbi cum Tragoediæ retexuiſſet ortum, progreſſiones, acceſſiones, ſtatum; de verſibus demum dixit, vſam eam olim octonarijs fuiſſe: ſed reiectis ad extremum octonarijs, adſciuiſſe ſenarium, atq. in eo conquieuiſſe. Et quoniam ita de Tragoedia diſputabat per comparationem cum Epopoeia, de vtraque poſtmodum hæc verba ſubiunxit. ἡ μὲν οὖν ἐποποιΐα τῇ τραγῳδίᾳ μέχρι μόνου μέτρου μετὰ λόγου μίμησις εἶναι σπουδαίων ἠκολούθησεν. Quem locum, verbum prope verbo reddens, ita latinum fecit ipſe Victorius. Epopoeia igitur Tragoediam comitata eſt vſque adhoc ſolum, quòd metrica oratione virorum excellentium imitatio ſit. Ita, inquam, hunc locum latinè vertit Victorius: verumtamen contendit, in antiquis codicibus non metrum vniuersè ſcriptum eſſe, ſed metrum magnum: vt ſententia ſit: Tragoediam eo nomine ſimilem eſſe Epopoeiæ, quòd imitatio quædam ſit, metro vtens magno, hoc eſt, Heroico, vel hexametro. Scripturam illam antiquam hanc ait fuiſſe. ἡ μὲν οὖν τῇ τραγῳδίᾳ μέχρι μόνου μέτρου μεγάλου μίμησις εἶναι σπουδαίων ἠκολούθησεν. hoc eſt. Itaque Epopoeia Tragoediam eo vſque comitata ſolum eſt, quòd virorum præſtantium imitatio ſit per magnum metrum. Cum ergo in hoc etiam loco cap. xxiv. in metro ſimilem eſſe dixerit Tragoediam Epopoeiæ, exiſtimat, metri nomine intelligi debere non metrum vniuersè, ſed nominatim illud magnum, hoc eſt, Heroicum cap. ij. Denique tota iſtorum ratio in antiqua illa ſcriptura poſita eſt, in qua ſit, non ἐποποιΐα μέχρι μόνου μέτρου μετὰ λόγου: ſed μέχρι μόνου μέτρου μεγάλου.

Reſpondeo verò primum: verſum magnum dici poſſe etiam iambum ſenarium. Vt enim diximus in cap. de Dictione, multi fuerunt, in primiſq. Terentianus Maurus, qui verſum Tragoediæ appellarint Heroicum: non quòd hexameter ſit, ſed quod referat in proſcenio res geſtas Heroum, quemadmodum extra ſcenam eorundem præclara facinora canit hexameter, qui dicit ſolet Heroicus. Sit ergo magnum metrum, verſus Heroicus, ſed ſit is, qui verſatur in rebus geſtis Heroum,

roum, non qui à Grammaticis appellatur hexameter.

Deinde contendo: ſcripturam illam non eſſe probandam, ſi id ſignificet, quod ſignificare Victorius vellet. Pugnat enim cum ijs, quæ ante dixerat Ariſtoteles de octonarijs. Quid enim oportuit dicere, Tragoediam reieciſſe octonarios, & in ſenarijs conquieuiſſe, ſi vſa olim fuiſſet hexametris, & ijſdem hexametris vti poſſet? Meritò igitur omnes ſcripturam illam expunxerunt. nec eam ego in aliquo codice legi ex ijs, quos typographi nobis exponunt: immo verò ne Victorius quidem ipſe auſus eſt caſtigare locum in ſuo. Habet enim, non quidem μέτρου μεγάλου: ſed μέτρου μετὰ λόγου. Et profectò vel ex eo cōſtat, mēdū aliquod ibi fuiſſe, quòd in eodem cap. ij. Heroicum verſum Ariſtoteles à Tragoedia dixerit alienum eſſe, vt nos demonſtrauimus ſupra in cap. de Dictione. In hoc autem cap. xxiv. metrum non eſſe verſum Heroicum, aut hexametrum ipſemet etiam apertiſſimè declarat auctor, qui in cap. xxij. Tragoediæ diſcrimen ab Epopoeia petiuit ex metro. Differt, inquit, Epopoeiæ contextus à Tragico longitudine, metroq.

Hæc ergò ratio primum Ariſtotelem impulit, vt diceret, præſtantiorem eſſe Tragoediam quàm Epicam; quòd cum Tragoedia imitatio poëtica ſit numeris vtens, ac verſibus, nihil deſideret eorum, quæ in Epica ſunt, & habeat præterea multa oblectationis inſtrumenta, quibus careat Epica.

Alteram ducit rationem ab illa actionis vnitate, quam diximus eſſe cum vtraq. communem. Hanc ergò ait Ariſtoteles eſſe maiorem in imitatione Tragica. quippe quæ rerum claudatur limitibus earum, quas vnius tantummodo ſpatio diei geri potuiſſe, ac tranſigi veroſimile ſit. Epopoeia enim in hoc genere tam libera eſt, vt ei fas ſit actionem vnam complecti, quę longo tempore perfici atque ad exitum perduci potuerit, vt docuimus in diſſertationibus Virgilianis ad lib. xij. in fine. & ad lib. ij. loco j. Et quoniam quod anguſtiores habet temporum, ac locorum terminos, quodq. magis contractum eſt, multo magis vnum videtur eſſe, quàm quod protrahitur longius, multo magis habenda eſt vna, & ſimplex actio Tragoediæ, quæ limites ſibi circumſcribit exiguos vnius diei, quàm Epicæ; quæ multorum annorum ſpatia complectitur.

TAR-

TARQVINII GALLVTII SABINI E SOCIETATE IESV

DE ANTIQVORVM COMOEDIA COMMENTARIVS

PROOEMIVM.

In quo definitio traditur.

COMOEDIAM in cap. poëtices ſecundo ſic definit Ariſtoteles. Comoedia deteriorum imitatio eſt: non quidem ſecundum omne vitij genus, ſed nominatim ſecundum illud, quod ridiculum eſt. porro illud eſt ridiculum vitium, quod ſine dolore turpitudinem habet, hoc eſt deformitatem minimè nos interimentem; illi prorſus ſimilem, quæ in praua diſtortaque facie, cum ſubitò cernitur, riſum ciet. Sic Ariſtoteles. Et quoniam præter hanc definitionem, vix aliud quidpiam de Comoedia ſcriptum reliquit, eam hoc initio quaſi proludentes explanabimus: vt quæ deinde quæſtiones exiſtent, expeditum, ac vacuum ſalebris inueniant locum.

Primò quidem Comoedia dicitur imitatio. quia forma quædam poë-

poëſeos eſt: poëſis enim eſt imitatio, vel expreſſio, effictioq. actionum humanarum veroſimilium; pictorum artificio ſimilis: qui coloribus tum imitari dicuntur aliquid, cum illud ſic effingere, atq. exprimere conantur, quemadmodum fuiſſe, vel eſſe, veroſimile eſt. quæ item apud Ariſt. ſunt in poëtices cap.j. atq. à nobis explicabuntur in Comment.de Elegia.cap.iv.

Quia verò actiones illas, & res hominum veroſimiles, quarum poëſis eſt imitatio, vel eorum eſſe oportet, qui ſummi, ac principes in Republica ſunt, vel eorum, qui medij habentur, aut infimi, addidit Ariſtoteles amplius aliquid, dixitque, Comoediam imitationem eſſe deteriorum, hoc eſt, mediorum, infimorumque. Tres enim illos humani generis ordines ſic diſtinxit, vt primos, illuſtreſq. viros, inter quos etiam Semideos cenſuit, meliores dixerit, infimos, atque interiectos appellarit deteriores. Igitur, vt à Tragoedia, cuius eſt, meliores, hoc eſt, Reges, ac viros principes imitari, Comoediam certa nota ſecerneret, deteriores illi aſſignauit, qui ſunt homines partim infimorum ordinum, partim etiam mediorum. Ceterum, ſiue primos, ac ſummos, ſiue medios, atq. interiectos imitetur poëſis, eorum imitetur neceſſe eſt actiones, ac mores, qui vel boni honeſtique, vel turpes, ac mali ſunt. Itaque illud etiam ſibi vult, cum ex hominibus deteriores imitandos Comoediæ reſeruat, vt hæc Fabula ex omnium moribus ſibi ſeponat, & eligat peiores. non tamen in omni genere turpitudinis, ac vitij, ſed in eo tantum, quod riſum commouere propter leuitatem queat. Illa verò vitia riſum ciere confirmat, quæ turpitudinem quidem habent aliquam, ſed minimè deteſtabilem, aut execrandam. Hanc enim cernimus in vitijs longè grauiſſimis: vt in parricidijs illis, ac cædibus, quas Tragoedia proponit, & deploratione proſequitur. Quarè Comoedia peccata minora quædam, & errata leuiora complectitur, hoc eſt ea, quæ ſunt imprudentium iuuenum, ſeruorum corradentium ab auaris dominis aurum, lenonum decipientium adoleſcentes, & ſenes; atq. huiuſmodi multa, quæ turpitudinem habent, ſed horrenda non ſunt. Pulcherrima quippe illa ſimilitudo eſt, quæ petitur ab enormi, diſtortaq. facie, ad animi vitium leue, ex ipſa corporis prauitate ſignificandum. Nam quemadmodum non omnia corporis vitia deformitateſque concitant riſum, ſed illæ tantummodo, quæ dolorem magnum, aut interitum habenti non afferunt, ſic non animi peccata omnia, erroreſq. ridiculi ſunt, ſed ij ſolum, qui vel nullum, vel minimè graue pariunt detrimentum. cuiuſmodi eſt, vt diximus, ſenis auari deceptio, paraſitorum fames, atq. deluſio, iuuenum amantium inſania, ſerui calliditas, aut ſtultitia, oratio vel fatuorum confuſa, vel barbara peregrinorum. Si enim animi peccantis errata malam aliquam peſtem afferunt, orbitatem, exi-

lium,egeſtatem,aliena ſunt à riſu, & grauiorem aliquem ſenſum poſtulant, illi ſimilem, quem poſtulant vitia corporis magna; qualia ſunt vulnera, vel vlcera, quæ ſine commiſeratione, aut horrore quodam intueri non poſſumus. Nihil igitur eſt cauſæ,cur Alexander Piccolomineus affirmet, nullam ab Ariſtotele tradi veram, abſolutamq. ſuis partibus Comoediæ definitionem; ſed traditurum fuiſſe in ea Commentarij parte, quam ex poëtica deſideramus. Cum enim hæc definitio ducta ſit à genere,quod eſt imitatio:à differentia;quæ continetur effictione hominum deteriorum:à fine;qui poſitus eſt in ridiculis,ac iocis; non video,quid ad abſolutionem,perfectionemq. requiri præterea poſſit.His adeo prætermiſſis,ea,quæ indicata iam ſunt,&leuiter in definitione perſtricta,diligentius,accuratiuſq.perpendamus.

De Etymologia Comœdiæ. Caput I.

QVærendum videtur initio, cur hoc ſcenicæ poëſeos genus Comoedia dictum à veteribus ſit. Quatuor nobis huius appellationis aperit cauſas Diomedes Grammaticus de hac etymologia,& notatione vocabuli ſic diſputans. Dicta Comoedia eſt ἀπὸ τῶν κωμωδίων; hoc eſt à viculis: quòd ea Fabula humilium domorum fortunæ comprehendantur,non vt in Tragoedia publicarum,Regiarumque: vel ἀπὸ τοῦ κώμου. id eſt à commeſſatione: quòd olim in huiuſmodi Fabulis amantium iuuenum comi,hoc eſt,comeſſationes agebantur. vel ἀπὸ τῶν κωμῶν: nam κῶμαι pagi ruſticorum ſunt.aut certe à vicis vrbium.His,inquam,verbis Diomedes quatuor huius nominis explicat etymologias,& cauſas. Priores duas repetit à duabus notionibus ſubiectis huic voci κώμη. quæ pagum ſignificat ruſticorum,& præterea vicum, hoc eſt partem aliquam vrbis. Diuiditur enim vrbs in vicos tamquam in membra:ſic prorſus,vt quemadmodum vicus ex multis coagmentatur domibus,ita vrbs pluribus conſtet, & componatur ex vicis;quod in Politicis tradit Ariſt. Docet ergo, Comoediam,vel dictam fuiſſe à pagis,qui Græcè dicuntur κῶμαι; vbi nimirum principio genus hoc poëmatis ab Attica iuuentute ad quæſtum faciendum recitari ſoleret:vel à vicis vrbium;qui dicuntur item κῶμαι;vbi exhiberi melius coepit hæc Fabula,inſtitutis liberis,ac licentibus ludis,ſtatim atque ex agris conuenerunt Athenas ij, qui ante conditam illam vrbem, mapalia coluerant, & ſiluas. Putat enim primos Athenarum incolas fuiſſe conuenas aliquos ex agris,ijs ſimiles, quos è circumiectis nemoribus, ac paſcuis ad vrbemRomam exędificandam fama eſt in Palatium confluxiſſe. Igitur vt à Romanis,ſimul ac Vrbs excitata eſt,& concurrentibus vndiq.paſtoribus impleta,ludi quidam excogitati ſunt liberi à feriatis illis incolis exercendi per vicos,ac regiones

Vrbis,quos dixere propterea Compitalia;ita conditis iam Athenis,& ex ruſticis ciuitate conflata,credit Diomedes,decretos ab Athenienſibus fuiſſe ludos aliquos; in quibus,per ipſius diſcurrentes vrbis vicos coeperint quidam poẽma ridiculum, petulans, ac ioculare proferre: quod ἀπὸ τῶν κωμῶν, hoc eſt à vicis vrbanis Comoedia dictum ſit, vocabulo compoſito ab ᾠδῆ, quæ ſignificat cantum,& κώμη, quæ vicus eſt:quaſi Comœdia nihil aliud ſit,quàm cantus in vicis vrbium emodulatus.eſt enim Græcè κωμῳδία. Poſteriores duas etymologias ducit Diomedes à duobus Græcorum vocabulis,longè varia, longèq. inter ſe diſtracta ſignificantibus. Primum eſt τὸ κωμόδριον: quam vocem ſi latinè reddas,dixeris viculum,ſiue particulam vrbis aliquam,& regionẽ:eſt quippè diminutiua;deducta ἀπὸ τῆς κώμης. Etymologia hæc à proximè ſuperiori diſtare longiſſimè intelligetur, ſi non ipſum tantummodo vocabulum, ex quo deducta ſit appellatio, ſed etiam ratio cur ab illo deducta ſit attendatur. Non enim hic à viculis vrbanis dictam idcirco Comœdiã putat,quòd in ijs initio cantaretur; ſed propterea, quòd hæc Fabula ab ædibus Regijs, à Prætorijs, & Baſilicis continet ſe,atq. humilium domorum,quibus viculi conſtant, fortunas ſibi ſeponit imitatione tractandas. Quæ profecto tametſi verè dicuntur; haud tamen benè videtur etymologia inueſtigari: cum κωμόδριον ſcribatur per omicron in antepenultima, κωμῳδία per omega cum iota ſubſcripto. Alterum vocabulum eſt κῶμος,hoc eſt,comeſſationis Deus, vel ipſamet comeſſatio, vt idem docet Diomedes. Dicebatur autem comeſſatio intempeſtiuum cõuiuium,quod iniri ſolebat à cœna. Epulas enim antiqui partiti quadrifariam ſunt; in ientaculum, prandia, cœnas,comeſſationes. Exiſtimat ergo Diomedes, in primis illis conditarum vrbium ludis iuuenes intemperantes eiuſmodi comeſſationes exercuiſſe multas, atq. inter comeſſationes ipſas egiſſe Fabulas, quas ἀπὸ τοῦ κώμου,hoc eſt à comeſſatione Comœdias dixerint. Quin hæc intempeſtiua conuiuia, & comeſſationes recentæ etiam poſtea fuiſſe videntur in aliqua Fabula: vt cernere licet in ea Plauti Comoedia, cui nomen eſt Bacchides. Compotat enim alieno tempore filius cum meretricibus,acceditq. comeſſationi turpiſſimæ pater nequam,& nihili;vt rei deformitas amplificetur.

Ab his etymologijs haud longè diſceſſit Iulius Scaliger in lib.poët. j.cap.v.vbi de notatione huiuſce nominis ita decernit. Iuuentus, inquit,vacui temporis otio, atq. licentia noctis abuſa,ſecura imperiorum, vel patroni, vel parentum,per pagos (non dum in vrbes conuenerant) diſcurrere coepit.qui mos cum ipſo nomine ſimul ad nos deductus eſt.Legimus enim apud Liuium comeſſationes.inde eos luſus, quos vicatim agerent, παρὰ τὴν ᾠδὴν, καὶ τὰς κώμας, aptè Comœdiam dixere.

Nunc,quoniam hæ nominis impoſiti cauſæ petũtur ſingulæ ab ipſo

Co-

Comoediarum exortu, eum intueri nos oportet accuratius, & varias huius Fabulæ formas inueſtigare ab incunabulis.

De varijs Comœdiarum generibus apud Græcos. Caput II.

GRæcorum Comœdia ſic à tempore diuidi debet, vt alia dicenda ſit vetus, alia media, alia noua. Veterem dico maledicam illam Comoediæ formam, quæ prima omnium in vſu fuit: eo videlicet tempore, quo ſummum ciuitatum ius penes populũ erat. Fas enim illius ſæculi poëtis fuiſſe accepimus, riſum ex quocumque iocorum genere aucupari, ſiue illi conditi ſalibus eſſent, ſiue dictis amaris, atq. acerbitatibus aſperſi. Non enim æquo tantum animo, ſed perlibenti excipiebat populus ea, quæ in Iudicum iniquitatem, in mala Prætorum facinora, in improborum ciuium, diuitum præſertim, ac nobilium corruptos, & profligatos mores, certis etiam ex ipſo nomine deſignatis hominibus, maledicta, & ſcommata iacerentur. Ita enim fieri facilè poſſe credebant, vt flagitioſi malæ famæ deterriti metu, & publicis cõſciſſi cõtumelijs ad bonã frugem, atq. ad iuſtitiæ caſtra reuocarentur.

Roget fortaſſe quiſpiam: in toto ne, integroq. Fabularum tractu, an in aliquã certa parte, atq. in tranſcurſu ea maledicta contorquerentur in improbos. Reſpondet Iul. Scaliger, affirmans, vexationem illam, & exagitationem vitiorum ſparſim quidem, atq. vt ſe ſe res dabat, adhibitã fuiſſe in perpetuo Comoediæ ductu, argumentoq. primario; ſed tamen illud munus creditum propriè, commiſſumq. fuiſſe potiſſimum Choro. cuius videlicet erat, ea maledicendi licẽtia in omnes ordines, ſexus, ætates impune, liberèq. graſſari. De veteri Comoedia diximus.

Mediam ſublata veteris illa maledicendi libertas inueniſſe videtur, ac peperiſſe. Redacto enim populi dominatu ad oligarchiam, hoc eſt ad iniquum paucorum imperium, & quaſi Tyrannidem, poenis illico coërcita eſt illa Comicorum licentia. atq. ideo inductus, expunctuſq. de Comoedia Chorus eſt: cuius præcipuæ videbantur illæ partes eſſe, vt quos potiſſimum vellet, dictis laceſſeret, ac laceraret acerbiſſimis. Quarè cum cetera mutata nihil eſſent, manſit ſpecies illa prior totius Fabulæ, vna tantum Chori parte obliterata. Chori autem loco quædam παραβάσεις, hoc eſt tranſitiones, ac digreſſiones fiebant: in quibus aliorum ſcripta poëtarum, aut dicta ſine vlla ſuſpicione, aut timore pœnæ licebat irridere. Itaque Cratinus, qui veteres multas fecerat vniuersè maledicas, vnam huiuſmodi mediam ſcripſit, appellauitque Ὀδυσσεῖς. in qua nominatim percelebrem illam, nobiliſſimamque tantummodo carpebat Odyſſeam Homeri.

Reſtat noua, eaq. poſtrema: quam florere cœpiſſe aiunt ſub Alexan-

dro Magno . huius enim ætas oligarchiam conſecuta eſt . Hæc ergo noua Comœdia multis profectò nominibus à ſuperioribus differt. Nam primo quidem caret maledicendi licentia, tum illa veteri, quæ debacchabatur in omnes , tum ea etiam Comœdiæ interiectæ , quæ nominatim in poëtas inuehebatur . Quare non ex qualibet materia riſum captat , ſed ex eo prorſus argumento, quo generatim, vniuerſeq. notentur mores;certi tamen homines nulli deſcribantur . Deinde ſolis Iambicis,ac Trochaicis contenta, repudiauit infinitam prope verſuum varietatem , quibus aliæ pro arbitratu olim vtebantur . Tertio loco: ipſum veteris Comoediæ depulit Chorum ; & digreſſiones illas mediæ ſuſtulit , quæ poëtas maledicentiſſimis dictis inſectabantur .

Et quoniam ad hunc locum aliquid afferre momenti poteſt eorum cognitio ſcriptorum,qui ſingulas excoluerunt,ne id quidem,quod dicere facile poſſumus, ſileamus . Igitur in antiqua illa , & veteri ſcribenda Comoedia floruerunt Eupolis,Cratinus, Ariſtophanes, Phrynicus,Theopompus,Archippus,Plato,Pherecrates,alij.In media Philippides,Strato,Anaxilas,Mneſimachus, Epicrates Ambraciota, Nicoſtratus;idē Cratinus : qui relicta veteri,ſcripſit,vt diximus Ὀδυσσῆς. ſed ad priſtinam auſus licentiam aliquando reuerti , Fabulam edidit βάπται: à qua demum ei contigit interitus.Ab ijs enim,in quos fuerat inuectus,ad extremum captus,vinculiſq.conſtrictus,atq.in mare proiectus , illa demerſione ſuæ nomen imitatus eſt Fabulæ . Nam βάπται vel merſi ſunt,vel merſiones, à verbo βάπτω , quod lauo vel immergo apud Ariſtophanem eſt . Noua verò tractanda Comoedia , Philemonem,Diphilum, Apollodorum , Menandrum ſcimus eſſe nobilitatos, quos Terentius,ac Plautus æmulantur .

De Comœdiarum alia partitione apud Latinos . Caput III.

AD Latinos cum Græcorum alijs præclaris artibus aliquando traducta Comoedia , nouum illud tantummodo complexa eſt genus, ſine maledictis vllis, & ſine Choro . Tradit tamen Plinius, ſua ipſius ætate veterem vnam è Græcis Latinam factam fuiſſe,ac recitatam.Quia verò ea de re nihil præterea legimus apud antiquos,id ſtatuere neceſſe eſt:Latinos neglexiſſe ceteras formas,operamq.in nouo tantum illo genere poſuiſſe .

Inuenerunt tamen ipſi quoq. Latini diſcrimen ætatum in Comœdia noua:quæ pro temporum varietate textum varium nacta eſt orationis , & ſtylum . Quamquam enim ſinguli Fabulas ſcriberent nouæ Græcorum Comœdiæ conſentaneas , alius tamen alio vel rudiorem

attu-

attulit ſtylum, vel politiorem. Itaq. Liuij Andronici Fabulas, qui non ætate modò, verum etiam incompoſito ſtylo ceteros anteceſſit, dicere poſſumus apud Latinos Comœdias veteres: cum præſertim docuerit ipſemet hiſtriones, & Græcorum veterum more, dum Fabula recitaretur, in ſcena fuerit, Actorum vitia reprehendens. Pacuuij medias appellare fas erit: qui & abſtinuit à ſcena, & inconditum Andronici ſtylum, quantum ea tempora patiebantur, expoliuit. Plauti denique, ac Terentij, quoniam poſtremo ſæculo, hoc eſt, elegantiſſimo floruerunt, dicendæ ſunt nouæ Comœdiæ: cum ſic alias Latinorum cultu, atque artificio vincant, quemadmodum illæ Græcorum poſtremæ, veteres, ac medias longo poſt ſe interuallo reliquerunt.

Partiti ſunt iterum Romani Comœdias ſuas in genera tria: quam partitionem à veſtitu, quo vtebantur hiſtriones vario, petiuerunt. Nam quia in Romana ciuitate pro triplici ciuium ordine triplex etiam erat veſtis, qua ordines ipſi diſtinguebantur, tres illi excogitauerunt etiam Comœdias, atq. ab illo corporis cultu triplici diuiſerunt, in Prætextatas, Togatas, Tabernarias, ſiue Tunicatas. Prima, inquam, fuit ea, quam Prætextatam appellarunt à Prætexta, qua induti erant Actores. Hæc Fabula omnium habita eſt nobiliſſima: quia Prætexta Senatorum gerentium Magiſtratum toga fuit, faſcijs diſtincta purpureis: ac propterea qui ſic inducebantur ornati, & Senatores, & Magiſtratus fuere, hoc eſt viri principatum obtinentes, atque in ciuitate primarij: ſed minimè tamen Reges, aut ditionem aliquam prouinciarum, vrbiumque dominatum habentes. hi enim ad Tragœdiam pertinent. Ab hac forma Comœdiæ nobilis, ac primæ ſeiungenda non eſt Trabeata: quam C.Meliſſus, is, qui fuit ab Auguſto præfectus Bibliothecæ in Octauiæ porticu, dedit primus; vt dicitur à Suet. vel ab alio ſcriptore in libello de claris Grammaticis. Trabea enim, à qua dicta Trabeata Fabula eſt, Conſulum in pace veſtis fuit, vt docet Auſonius; in victoria, triumphantis Ducis. Quod ſi legimus interdum, equites quoque vſos fuiſſe Trabea, meminiſſe debemus vſos ea non eſſe, niſi in pompa funebri ex inſtituto maiorum. Id quippè videmus in funere Germanici factum fuiſſe apud Tacit. in tertio Annalium libro.

Secunda Comœdiæ forma deterior prima, ſed tamen etiam ipſa præſtans, & nobilis fuit. Inducebat enim Senatores, non quidem magiſtratum adminiſtrantes, ſed priuatos cum Senatorijs togis, à quibus ea Comœdia dicta Togata eſt.

Tertia humilis fortunæ imitabatur homines, tunicis indutos, à quibus tamen non ſumpſit nomen, nec Tunicata dicta eſt: ſed appellationem inuenit idoneam ab habitaculis humilibus, ac tabernis, quę diſponebantur in ſcena. Itaq. Tabernaria eſt nominata.

Addi poſſet etiam quarta, quàm dixerunt Atellanam ab Atella Oſcorum oppido in Campania, vnde Romam translata eſt. Sed hæc argumento potius, quàm perſonis diſtingui videtur ab alijs. Fuit enim omnium maxime iocoſa, nec aliud præter iocum ſequebatur, ac riſum. Quas autem produceret in ſcenam perſonas, haud facile diuinauerim. Video tamen à Liuio traditum in lib. vij. à Romana iuuentute ita Fabulam hanc Atellanam actitatam ſemper fuiſſe, vt numquam ſe paſſa ſit ab hiſtrionibus pollui. Comparanda videtur eſſe cum Græcorum illa veteri libera, & licenti. Non tamen idcirco nouum poſtulat ordinem: quia Choro abſtinuit, & certarum deſcriptione, ac deſignatione perſonarum, quæ fuit in veteri: nec aliquid habet diſtinctum à ceteris; præter argumentum petulans, ac ioculare. Quòd ſi pro varietate argumenti variæ conſtituendę formæ eſſent, totidemq. faciendæ Comœdiæ, quot argumenta ſunt, infinita propemódum haberemus genera, quæ huius beneficio notæ diſtingui poſſent. Nam aliæ ſunt amatoriæ totæ; vt Andria: aliæ calumnioſæ; vt Nubes Ariſtophanis, quæ Fabula Socratem carpit, quaſi nubes fecerit Deas: aliæ turbulentæ, & negotioſæ, quas dixere motorias; propter Actorum in agenda Fabula motum, excurſumque; vt Adelphi: aliæ ſedatiores, quas appellauere ſtatarias ob eorumdem Actorum quietem, rarumq. diſcurſum: vt Hecyra, & Aſinaria.

Ceterum quia ſæpè mentio eſt Comœdiæ Palliatæ apud Latinos ſcriptores, quam in ea partitione à veſtibus petita, prætериuimus, quæret aliquis, quæ nam fuerit, aut qualis hæc Fabula Palliata. Reſpondent Grammatici, Latinam quidem eam fuiſſe; ſed quæ conuerſa eſſet è Græca, vel res Græcorum geſtas, Græcaſq. perſonas contineret. Nam vtrumq. fecerunt Latini Comici; Menandri Apollodori, Diphili, aliorumque Fabulas integras interdum producentes in ſcenam: interdum argumentum tantummodo, perſonaſq. fingentes Græcas; ſyntheſim totam, & conſtitutionem addentes de ſuo. Siue igitur illi Comicorum Fabulas, Græcorum argumento, aut textu minimè mutato, Latinas facerent, ſiue argumentum promerent ex ingenio; modò Græcas inducerent perſonas; Palliatas dare Comœdias dicebantur, quia, vt Romani toga, ſic pallio vtebantur Græci: adeoque hiſtriones, qui hanc agebant Fabulam, eſſe palliatos oportebat. Non tamen hæc Palliata fuit cum illo triplici Latinæ Fabulæ ordine coniungenda: quia pallium illud certi cuiuſdam ordinis fuiſſe non accepimus: accepimus autem Prætextam, Trabeam, Togam certorum ordinum apud Romanos indumenta, atq. inſignia fuiſſe.

An

An ex hiſce Comœdijs qualibet ſit imitata deteriores. Caput IV.

NVnc verò videndum eſt, an definitio Comœdiæ ab Ariſtotele tradita cadat in ſingulas illas tam varias Comœdiæ formas, de quibus huc vſq. diximus. Et quia duo potiſſimum ea definitio continet, imitationem deteriorum, & commotionem ad riſum, à primo capiemus initium. Quærimus ergò: an illa peiorum imitatio ſic propria Comœdiæ ſit, vt Deos, Heroaſq. aut Reges, & Principes, dominatum vrbium obtinentes, funditus, atq. omnino repudiet. Dubitandi cauſam præbet idoneam Plautus; qui Iouem, ac Mercurium induxit in Amphitruone. Quin ſeriem benè longam texere poſſumus eorum, qui teſtari videntur, in Comœdijs quoq. verſatos Heroas eſſe, ac Deos apparuiſſe per machinam. Tertullianus enim in Apologet. ſic loquitur. Ne Tragici quidem, aut Comici parcunt; vt non ærumnas, vel errores domus alicuius Dei præ ſe ferant. Quibus ea reſpondent, quæ Clemens Alexandrin. habet in paræneſi ad Gent. Deorum nuptiæ, inquit, & liberorum procreationes, & puerperia, & adulteria, quæ canuntur, & conuiuia, quæ à Comicis recitantur, & riſus, qui in potu inducuntur, incitant me, vt vociferer. ò impietatem. ſcenam cælum feciſtis, & Deus nobis factus eſt Actus: & quod ſanctum eſt, Dæmoniorum perſonis in Comœdia ludificati eſtis, verum Dei cultum, ac religionem Dæmoniorum ſuperſtitione libidinosè inquinantes, & obſcœnè. Horatius verò in libello de Arte poët. perſonas enumerans Comicas, Heroas ab eorum ordine non expungit.

Intererit multum Dauus ne loquatur, an Heros.

His accedit auctoritas permultorum poëtarum apud Græcos: qui perſonis Comicis viros etiam ipſos falſa diuinitate donatos admiſcere non dubitarunt. Nam de Nicophrone, vt alios mittam, ita ſcribit Suidas. Nicophron Comicus poëta Athenienſis, Ariſtophanis æqualis, has Fabulas fecit: Natalem Veneris, Pandoram, & Syrenes. Docet eadem Suidas de Nicochare. Nicochares Athenienſis, inquit, poëta Comicus ætate par Ariſtophani has ſcripſit Comœdias; Ammimonem, Pelopidam, Galateam, Herculem ſponſum, Herculem Choragum, Cretenſes, &c. Tradit eadem de Ophelione hoc modo. Ophelion poëta Comicus; cuius Fabulæ ſunt hæ: Deucalion, Centaurus, Satyrus, Muſæ, Solitarij. De Sophilo verò ita commemorat. Sophilus nomen eſt proprium poëtæ Comici Sycionij, vel Thebani. cuius Fabulæ ſunt; Citharœdus, Tindareus, Leda. De Teleſte poëta Comico hæc teſtata reliquit. Huius Comœdiæ ſunt Argus, & Æſcu-

lapius. Hæc de Cheremone. Cheremon poëta Comicus,fecit has Fabulas: Traumatiam, Alpheſiboeam, Centaurum, Bacchum, Vlyſſem, Thyeſtem, Minios. De Chionide autem hæc. Comœdias fecit, Heroa, Mendicos, Perſas, vel Aſſyrios. Nullus ſit finis, ſi Comici huiuſmodi poëtæ,& Comicorum huiuſmodi Fabulæ,quarum eſt apud Suidam mentio, numerandæ ſint ſingulæ. Scribit enim eadem de Phliſco; eiuſq. Comœdias fuiſſe docet has: Adonem, Iouis partum, Themiſtoclem,Olympium,Partum Panis,Mercurij,Dianæ,Apollinis. Eadem de Philetero Athenienſi;cuius Comicas recenſet Fabulas vnā & viginti: quarum in numero ſunt, Achilles,Cephalus,Tereus, Antillus,Atalanta. Eadem de Æraro Ariſtophanis filio: quem ait ſcripſiſſe Comoedias centum,in ijſque Cenea,Partum Panis,Adonem,Hymenæum. Eadem de Epigene: cui Comoedias adſcribit omnino tres ex Athenæo:Heroinam,Sepulcrum exiguum,& Bacchas.

Hæc, inquam, iſtorum teſtimonia doctorum hominum, & poëtarum exempla veterum faciunt,vt dubitare debeamus,num rectè Ariſtoteles exiſtimarit, & dixerit, deterioris tantum fortunæ imitationem eſſe Comoediam; cum videamus à grauiſſimis viris Comoedias dici Deorum Fabulas, & à tam multis poëtis in Comicam ſcenam inductos etiam Heroas, ac Deos. Sed dubitationis cauſam amoliemur omnem, ſi dicamus, Ariſtotelem hæc omnia, quæ commemorauimus haud ignoraſſe: ſed eorum poëtarum, de quibus diximus,non probaſſe Fabulas. Significat ergo cum alia omnia præcipit, melius, præſtantiuſq. feciſſe Comoediæ genus,qui has tam graues ex illa Fabula perſonas depulerunt: adeoque vult, omnino depelli ab ijs, qui contendunt perfectam exhibere Comoediam. Quod ſi quæras, an illæ veterum Fabulæ iam commemoratæ, in quibus Deos inducebant, & Heroas, dici aliqua ratione Comoediæ poſſint; reſponderim,eiuſmodi Fabulas habendas pro Comoedijs eſſe, quia tametſi Deos, Heroas, ac Reges inducebant, id tamen ſequebantur vnum, vt riſum mouerent: in quo poſita eſt intima quædam Comœdiæ natura,& vis. ſed quia perſonæ illæ abhorrent à conditione Comœdię,imperfectam eam Fabulam faciunt,& eam, quam corrigendam putat Ariſtoteles. Itaq. Terentius,qui nunquam induxit Heroas,aut Deos,præſtabilior videtur eſſe, quàm Plautus, qui eos interdum admiſit in Comicam ſcenam: nec reprehenſionem effugeret hoc tempore qui vellet eiuſmodi Comœdias, inducendiș Pincipibus, aut Dijs, imitari, rurſuſq. recudere quod & conſuetudine obliteratum, & improbatum ab Ariſtotele eſt.niſi fortaſſe facere ſe velle Paſtoritias illas Tragicocomœdias aliquis profiteretur, quas populari lingua ſcribere quidam ex poëtarum Italorum natione ſunt auſi;de quibus hoc loco nō diſputo.

Quapropter,vt eò reuertamur, vbi quæſitum eſt: an imitatio deterio-

teriorum in omnes omnino Comœdiarum formas ex definitione conueniat, affirmo primum, eam cadere in pleraſq. Græcorum, hoc eſt, in bonas atq. probabiles. illas enim, quæ Deos, Heroaſq. coniunxere cum infimis, exploſit Ariſtoteles. Dico deinde, in Latinorum ferme omnibus eandem deteriorum imitationem eſſe, ac reperiri: cum illæ quoq. Prætextatæ, ac Trabeatæ intra limites tenerentur ſuos, nec niſi deteriores imitarentur. Neq. enim ij tantum deteriores exiſtimantur, qui ſunt in Repub. poſtremi, ſed ciues etiam excellentioris ordinis: qui comparati cum Regibus, ac Dijs, quos imitatur Tragoedia, deterioris fortunæ ſine dubio ſunt. Et quia eorum aliqui mores habent ad riſum ciendum accõmodatos, argumentum Comoediæ ſuppeditant opportunum. Ariſtoteles verò ipſe non docet, Comoediam imitari deterrimos, ſed deteriores per comparationem cum prǽſtantiſſimis illis Tragoediæ propoſitis ad imitandum. Itaq. in ipſo genere deteriorum perſonarum quidam ſunt gradus, quos complectitur omnes multiplex Comoediæ forma, Trabeata, ſiue Prætextata, Togata, Tabernaria, ſiue Tunicata.

Cur ex omni mortalium numero Comœdia ſibi ſepoſuerit imitandos deteriores. Caput V.

AB inſtitutione ludorum Theatralium, ſiue ſcenicorum repetenda eſt huiuſce rei pulcherrima, eaq. veriſſima cauſa. Illud ergo ponendum eſt: Legislatores Rerumpublicarum, ratos ita ciuitates eſſe beatas, ſi tranquillitate fruerentur, & pace; contraq. illicò ruere, funditusq. ſubuerti, vbi ciuilibus agitari diſcordijs inciperent, voluiſſe beneficio ſcenicæ poëſeos his occurrere malis, ac publicæ felicitati conſulere. Duo quippè hominum genera turbas in ciuitate faciunt: vnum eorum, qui potentia pollent, atque opibus florent; alterum eorum, qui rerum inopia, & ſolitudine, qui æris alieni pondere, qui deſperatione laborant. Carthago florentiſſima quondam ciuitas, vt quidam ait, huius rei locuples eſt teſtis: quam haud minus turbarunt Hanno, & Barca potentiſſimi ciues, quàm Mato, & Spendius, homines anguſtiſſimæ fortunæ, ac deſperatiſſimi. Quid Vrbs ipſa Roma, gentium domina, & Regina terrarum? cuius Rempub. haud ſanè plus concuſſere Marius, ac Sylla, ciuium principes potentes, ac magni, quàm deploratæ fortunę vir Catilina, & ſeruili conditione Spartacus audaciſſimus. Igitur ad continendos in officio, atq. ad inſtituendos vtroſq. hominum ordines, duabus poëticæ dramaticæ formis, Tragoediæ, Comoediæq. datus eſt locus. Tragoedia quippè admonet primarios, & principes, vt intueantur in exitus infeli-

feliciſſimos virorum potentium, qui limites æqui, rectique per vim egredi voluerunt: Comoedia docet inopes, ac deſtitutos de felici rerum deploratarum, inuolutarumq. ſucceſſu benè ſperare: monetque, ne rationibus diffidant ſuis, cum vndiq. ſe circumſeptos, vallatoſq. difficultatibus vident.

Sed cur hunc exitum rerum fortunatum, ac ſecundum exprimere voluerunt viri ſapientes in ijs, qui modicis præditi fortunis, atq. vt loquitur Ariſtoteles, deteriores ſunt? Non ne poterat inexpectatus ille fortunæ melioris euentus etiam in potentibus, magniſq. viris demonſtrari, qui premuntur interdum anguſtijs, & veluti quibuſdam ambagibus implicantur? Reſpondent aliqui prudenter, ac verè: multo magis accommodatam eſſe mediocrem inferiorum hominum fortunam ad demonſtrandum hunc tranſitum in melius, quàm amplam primariorum. Vt enim pluribus docet Ariſtoteles in lib. iv. Politicorum, viri principes fortunam plerumq. mutant in deterius. Itaq. videtur magis fuiſſe conſentaneum rationi, ſucceſſum illum exprimere in ordinibus deterioris fortunæ, qui ſæpiſſime ſolent à rebus aduerſis gradum ad ſecundas, ac proſperas facere, quàm in Principibus, & potentiſſimis viris, qui plerumq. à ſtatu vitæ ſecundo corruunt in aduerſum.

An ridiculum conueniat in omnes Comœdiæ formas. Caput VI.

QVamquam de riſu iam diximus in definitione Comoediæ, illud tamen hoc loco repetendum videtur, & velut exploratum, compertumq. ponendum: Comoediam eo nomine à Tragoedia differre, quòd huic miſericordiæ, terroriſq. commotio, illi riſus, iocique tractatio propoſita ſit. quod non Ariſtoteles modo, verum etiam Plato in libro ſeptimo de legibus docuit. vbi diſertè deformiũ corporum, actionumq. turpium propriam imitationem eſſe Comoediæ pronunciauit. Quærimus ergo: an ſingula Comoediarum genera, de quibus eſt diſputatum, ridiculum tractent, ac iocum. Sunt enim in ijs aliquæ tam graues, vt à riſus, iocique leuitate abhorrere videantur.

Antequàm de quæſtione conſtituo, partior in duo quaſi capita ridiculum ipſum. ſic, inquam, vt aliud dici debeat latiſſimè patens, hoc eſt, vndiq. petitum; à maledictis, à petulantia, ab obſcoenitate, à rebus impudicis, atq. ſubturpibus; aliud contractius, atq. reſtrictius, hoc eſt honeſtum, liberale, in errore, & deceptione quadam animi, in acuto ioco, in dicto aliquo, euentuq. poſitum inexpectato.

Con-

Confirmo adeo nunc, illud ridiculum ſubturpe, impudens, ac maledicum à veteri Comoedia tractatum eſſe; alterum eſſe proprium nouæ, & eius nominatim, quæ ab Ariſtotele probata eſt. Ex quo ſequitur, nullam Fabulam eſſe verè Comoediam, in qua ridiculum, & ioci tractatio deſideretur. Cum enim hæc prima, & propemodum vna ſit nota, quę à ceteris eam ſeiungat Fabulis; ac potiſſimum à Tragoedia, non poteſt in ea requiri, & deſiderari riſus, quin ipſa Comoediæ vis, & natura requirenda videatur. Quare, ſi quæ fuerunt antiquæ, ſi quâ in præſentia eſt ſine ridiculo; Fabula quidem dici poterit, Comoedia propriè, vereq. appellari non poterit.

Neq. vero graues illæ Prætextatæ, ac Trabeatæ ſuo riſu caruerunt. Vt enim effuſum riſum, & quodammodo vulgarem non habuerint, habuerunt tamen eum, qui deceret perſonas, ſatiſq. poſſet, ac ſuper Fabulam illam à Tragœdia, ceteriſq. Fabulis certa quaſi nota ſeparare.

Quorſum Comœdia riſum excitet.
Caput VII.

EX Ariſtotele intelligere coniiciendo neceſſe eſt, quorſum Comœdia in riſus, iocíq. tractatione verſetur. Cum enim in definitione Tragœdiæ dixerit, id concitanda miſericordia, & metu Tragœdiam agere, ac ſequi, vt duos illos purget animi motus, videtur etiam haud dubiè ſignificaſſe, Comoediam eâ gratia, ideoque riſum mouere, vt hunc ipſum affectum riſus attemperet, & purget. ſed qua ratione id conſequatur videamus.

Affectum animi purgare nihil eſt aliud, vt diximus, in libello de Tragoedia, quàm eundem affectum abſtergere, ac vitio liberare. Vt enim in humano corpore vitiatur humor, ſic affectus in animo corrumpitur. Tum autem dicitur habere vitium, ac morbum affectus, cum ob eas commouetur, & concitatur res, ob quas eum perturbari minimè oporteret. Purgat igitur riſum Comoedia, quia eum abſtergit quodammodo, & vitio, morboque liberat, docens quas ob res ridere neceſſe ſit, quatenus, & quo tempore deceat. Ex quo duplex ſequitur opportunitas. Prima quidem longè maxima; quæ poſita eſt in recta æſtimatione rerum: de quibus nimirum, riſu purgato, atq. correcto, facilius, ac rectius iudicamus. Quemadmodum enim, cum eas ridemus ineptias, quas irridendas meritò Comoedia proponit, diſcimus quid iure ridendum ſit, ſic intelligimus etiam quid æſtimandum ſit plurimi, quid grauiter, ac ſeriò ſit è mortalium tam multis, ac varijs rebus excipiendum. Rectè quippè grauiſſimi dicunt Philoſophi, quicquid verum eſt, ex contrario facillimè, certiſſimèque cognoſci.

Ex-

Explicat hæc egregie Plato in lib. vij. de legibus his verbis. Deformium verò corporum,& cogitationum motus, qui in Comœdia verbis, cantu, ſaltatione, alijſq. huiuſmodi imitationibus ſignificantur, intueri diligenter, & cognoſcere debet is, qui prudens futurus eſt. Nam ſeria ſine ridiculis, atq. omnino contraria ſine contrarijs intelligere non poſſumus. Et poſtmodum enucleatius eam vtilitatem explanans, hæc in eandem planè ſententiam addit. Sed has res Comœdiarũ ridiculas eius rei gratia nos oportet intueri; ne propter ignorantiam ridiculum aliquid agatur, dicaturue, cum minimè decet. Ita Plato purgationem hanc,& riſus correctionem expoſuit, cum ſumma quadam vtilitate, hoc eſt cum animi ſanitate coniunctam. Atq. hinc extiterunt amplæ illæ deſcriptiones potius oratoriæ, quàm veræ, propriæq. definitiones. Nemo enim vnus ignorat, à M. Tullio Comœdiam dici vitæ quandam imitationem, ſpeculum conſuetudinis, imaginem veritatis: à Donato, Fabulam inſtituta continentem affectuum ciuilium, & priuatorum; qua diſcitur quid in vita ſit vtile, quid contra videatur euitandum.

Alteram aliqui contendunt ex hac purgatione riſus opportunitatem exiſtere, quæ aliorum quorundam affectuum moderatione contineatur. Nam vt in Tragœdia ex purgatione metus,& miſericordiæ, audaciæ quoq. correctio ſequitur,& crudelitatis; (hoc enim ipſo affectiones illæ prauæ curantur,& vitio liberantur, quòd miſericordia, & timore commotis, ad iuſtam rediguntur mediocritatem) ita ex Comœdia, purgato iam riſu, neceſſariò ſubnaſcitur ipſius triſtitiæ mœroriſque moderatio; qui ſic riſu ipſo caſtigatur, atque corrigitur, quemadmodum grauiſſimi quidam affectus, & perturbationes animi ſedantur Muſica: quod docet Ariſtoteles in lib. Politicorum viij.

Alia pèrmulta quæ poſſent in hoc argumento diſputari, expoſita iam ſunt à nobis in libello de Tragœdia, cum ageretur de fine, qui Tragœdiæ propoſitus eſt.

Quæ ſint cauſæ ridiculi, quibuſque ſit è fontibus petendus riſus. Caput VIII.

QVantum attinet ad primam quæſtionis huiuſce partem, reuocanda ſunt in memoriam quæ principio diximus in definitione Comœdiæ. Diſertè quippè, planeq. ibi docuit Ariſtoteles, ridiculum, hoc eſt, rem, dictumue concitans riſum, nihil aliud eſſe, niſi vitium,& turpitudinem ſine dolore. Hoc tamen loco illud addendum eſt; imprudenter aliquos Ariſtotelem reprehendiſſe, quòd non omnem complexus ſit ea definitione ridiculi vim, & naturam: cum

qui-

quidam ſit in vſu quotidiano riſus, qui nulla excitatur aliena turpitudine corporis,aut animi.qualis eſt qui tunc in ore ſtatim apparet, cum amicos repente conſpicimus, aut nuntium aliquem læta omnia ſubitò deferentem excipimus,& loquentem exaudimus.Fecerunt,inquam hi minus prudenter: quippè qui non viderint,Ariſtotelem non de illo hic riſu diſputare,qui noſtra voluntate,ac iudicio naſcitur ad indicandum animi ſenſum, & voluptatem,cum lætæ res accidunt, ac iucundæ; ſed de illo propriè,ac nominatim, qui nobis propemodum excidit inuitis,aliqua re viſa,vel audita praua, enormique, hoc eſt, à decoro longius aberrante.

Quibus ita deciſis, affirmo, riſum hunc è turpitudine citra dolorem exiſtentem,duos habere fontes,& cauſas: vnam accerſitam,atq. accidentem extrinſecus;in eorum videlicet poſitam perſonis,qui voce,habitu,actione corporis Fabula'n agūt: alterām magis propriam, atq. coniunctam,immo vero etiam intimam,& hærētem rei; hoc eſt, illam, quæ non in aduentitijs Actorum adminiculis ſita ſit,ſed in ijs, quæ aptè finguntur, aguntur, acutèq. dicuntur ad captandum riſum. Prior illa cauſa certos quoſdam continet homines per ſe ridiculos, eorumq.habitum,vel peregrinum,vel ruſticum,ac plebeium,vel alienum, atq. alioqui ab vſu communi ciuitatis abhorrentem: continet laruam,hoc eſt,illud integumētum vultus,quo perſonæ variæ,variæq. ſignificantur habitudines prauæ,riſum mouentes:continet deniq. vitium corporis multiplex; gibbum,diuaricationem,aut enormitatem crurum, claudicationem, aliaq. propemodum infinita. Poſterior eos comprehendit errores omnes,ac deceptiones animi minus pernicioſas; quæ propter ineptias, & leuitatem, fatuitatemque, audientibus hominibus,& ſpectatoribus illico riſum mouent.cuiuſmodi ſunt auari ſenis exquiſitæ ſordes, ſtupidi vernæ quædam errata plumbea,ſententiæ paraſitorum adipales. Erit igitur operæ pretium de vtraq.ridiculi cauſa, ſecretis quaſi ſedibus,ac locis,aliqua diligentius, & ex induſtria tradere.

De Perſonis ridiculis. Caput IX.

PErſonarum agentium varietas ſpectari poteſt,ab ætate, atque ab officio. Nam habitus, ſiue cultus corporis, & inſignia partim cum ætate,partim cum officio coniuncta ſunt, ac propterea tertium genus conſtituere non debent.

Vt ordiar ab ætate, ſenes maximè videntur in tota mortalium vita,& ratione ridiculi. Fuere adeo apud antiquos Comicos ſenum genera permulta, de quibus diſſerit Iulius Scaliger in poët. ſed ex his

duos,

duos, hoc eſt primum, & ſecundum ſenem communi quodam nomine dixere πάππον. Quorum prior, vt pro auo haberi poſſet, capite fingebatur raſo, leni ſupercilio, decora barba, maxillis modicis, & ſubtriſtis, colore candido, facie nitida: cuiuſmodi fortaſſe fuit Crito Terentianus, vt ait idem Scaliger. Alter haud multum abſimilis, ſed habitudine meliori, interiore obtutu, triſtis item, ac ſubpallidus, barba compoſita, rufus colore, auribus flaccidis. Tertium ſenem nominarunt ἡγεμόνα, hoc eſt ducem. fortaſsè ideò, quòd moderator erat adoleſcentium, & pædagogus, vt quidam putant. quem facie finxerunt ampla, & quodammodo ſparſa, adeoq. maximè ridicula, aquilino naſo, dextro ſupercilio elato, capillo in coronæ modum attonſo. Quartum fecere barba promiſſa, & denſa, quam agitatione menti identidem, ac ſubinde ſucuteret: capilli habitu eodem, ſupercilio immoto, facie flaccida, & vieta. hunc proprio appellarunt nomine πρεσβύτην. Quintum Hermonium: ſed nominis cauſam Grammatici non dicunt. Obtutus ei fuit acer, protenſa ſupercilia, barba cuneata, & ipſe recaluaſter. Poſtremus à cura, & actu dictus Lycomedius eſt: quia multa curioſè negotia tranſigebat. Erat huic barba criſpa, mentum oblongum, alterum ſupercilium protenſum, & corrugatum. In his igitur ſenibus, duobus illis exceptis, quos primo loco poſuimus, apparet planè ridiculum, tametſi nihil omnino loquantur: in ceteris ætatibus non apparet. Nam adoleſcentium fecere quatuor ordines. vnum frugi; qualis eſt in Trinummo; coma in orbem compoſita, colore viuido, corpore prorſus exercito, corrugata leuiter fronte: vt optimi animi eminerent in vultu notæ. diſtenta enim in fronte cutis remiſſæ vitæ, ac vecordis indicium eſt, corrugata prudentis, & actuoſæ. Secundus erat iunior, remiſſis ſupercilijs, corpore nihilominus exercitato, & ſciens litterarum. Tertius criſpus cum eleganti capillorum diſpoſitione, cirriſque contortis, elatis ſupercilijs, colore diluto: cui frontis tractus vnica tantum ruga diſtinguebatur. Quartus mollior, omnium natu minimus: cui eadem dabatur coma, quæ datur frugi, & candor, qui vitam indicaret vmbratilem, & educationis indulgentiam ſignificaret. cuiuſmodi eſſe putatur Æſchinus in Adelphis. Sed è quatuor his ordinibus, vt dixi, nullus ridiculus eſt: nec in hominum ætate varia, præter ſenes habemus aliquos, qui vel ipſa facie, & corporis habitudine moueant riſum.

Sequitur officium: quod latius patet, amplioremq. ſuppeditat numerum perſonarum excitantium riſum, & voluptate perfundentium ſpectatores. Hæ igitur, vt in ſumma dicamus, ab officio diſtinguuntur in Comœdia perſonæ, quæ turpitudinem ridiculam habeant: agreſtes; quibus in orbem attonſa fuit coma, ater color, facies inſolata; multi inter hos ab antiquis effingebantur labeones, frontones, capi-

tones,

tones, ſimi, naſuti, ceruicoſi, alijq. aſpectu ipſo riſum,& cachinnum commouentes:milites glorioſi; quibus longa dabatur cæſaries,quam nunc ſuperbo quaterent inceſſu, nunc euentilandam permitterent auris; itaque ab ea dicti Græcè ſunt σείονσοι, comam, aut çæſariem ventilantes: Paraſiti; hoc eſt epularum, cibiq. venatores, aut menſarum aſſeclæ, quemadmodum nominantur ab auctore illius orationis in Salluſtium. Dicti verò hi ſunt Paraſiti à παρὰ, καὶ σῖτος. Nam σῖτος ſignificat cibum: vel à σιτία. quæ vox apud Græcos ſagina eſt,aut ſaginatio.Sunt nimirum Paraſiti illæ notiſſimæ Comœdiarum perſonæ, quæ ſtudioſiſſimè menſas ſequuntur alienas, atq. ad voluntatem, ac nutum eius,à quo cibum quæritant,omnia loquuntur, & faciunt, nihil repugnantes, nihil contradicentes, turpiter, atq. inuerecundè in omnibus aſſentantes. Quare ſolent adiungi militibus glorioſis; quæ natio vna omnium maximè delectatur aſſentationibus impudentiſſimis. Rectè quippè, ac ſapienter, in libello de Amicitia ſic loquitur Cicero. Aſſentatio Paraſitorum in Comœdijs faceta nobis non videretur, niſi eſſent milites glorioſi. Quin prouerbium fuiſſe videtur apud antiquos huiuſmodi: Suadet militi Paraſitus: vſurpatum ab eodem Cicerone in epiſtol.lib.j.ad Lentulum,epiſt ix.

Varia Paraſitus apud Græcos nactus eſt nomina, quæ officium demonſtrant. Dictus enim interdum eſt κόλαξ, quod vocabulum adulatorem ſignificat: ſed deducitur à cibo, paſtuque: παρὰ τὸ κόλον. cibus quippè non ſolum dicitur Græcè σῖτος,verum etiam κόλον.Dictus interdum eſt Gnatho,à maxillarum vſu aſſiduo, & buccarum exercitatione perpetua. Nam maxilla,ſiue mala,ſiue bucca γνάθος eſt apud Græcos, adeoque τὰς γνάθους φυσῶν, buccas inflans, in Demoſthene legitur. Paraſitis vniuersè omnibus colorem dederunt atrum, ætatem iuuenis potius,quàm ſenis (nauabant enim operam adoleſcentibus;quorum cœnas, & comeſſationes exquiſitè captabant) corpus nitidum, obeſum,abdomine,atque aruina præpingue; naſum aduncum,non tamen aquilinum, ſed eum, quem coruo ſimilem facit Ariſtoteles, docetq. impudentiæ, atq. inuerecundiæ indicium eſſe: aures pendulas, & productas, ad audiendum videlicet pronas quod placere dominis intelligerent; ſupercilia intenta, quæ oſtenderent omnium rerum laudatores eſſe,atq. admiratores: ſermonem, geſtum, animum, vultum, oculos in aliorum vultu, atque oculis aſſentatoriè collocatos. Ceterum hoc Paraſitorum officium, tacentibus nobis, exponit eleganter, ac copioſè præſtantiſſimus Paraſitus Sertius Polenſis in ſuo ipſius epitaphio apud Salonem,vrbem Dalmatiæ,lapidi miræ magnitudinis inciſo.

Viato-

Viatores. ciues. optumi. vel. aduenæ. ſiue. bini. ſiue ſinguli. inceditis. ſiue. turmatim. quod. magis. erit gratiæ. ſiſtite. &. obfirmate. greſſum. nec. miremini ſi. moramini. aliquantiſper. dicaculus. equidem. fui ſuccinctus. ſermo. vobis. dari. non. poteſt. iuuat vobiſcum. eſſe. ac. ab. ore. meo. pendulos. detinere vt.iuuit. ſemper. ſaxum. hoc.vos. vocat. quid. inquam? viuus. aſſueui. prudens. imprudens. mortuus. item vos. fallo. nam. non. vos. vocat. quod. vacat. ore verum. is. quoius. cinis. hic. latet. olim. quom. potuit. huc. vos. vocari. voluit. valuitque. hoc. hæc olim. ſua. voluntas. volentes. vos. legere. hoc. ſcriptum. vah. quid. loquor? immo. ſculptum. quàm ægrè. veritas. adhuc. ſe. mecum. conciliat? nam. neque. hic. atramentum. vel. papyrus. aut. membrana vlla. adhuc. ſed. malleolo. &. celte. literatus. ſilex ſilens. adhuc. quid. hic. latet. late. quod. ego. efferri &. effari. geſtio? Sertius. Polenſis. Paraſitus. hiſtrio veſter. feſtiuiſsimus. hic. cubo. hoc. vnum. tandem ſpontè. dictum. verum. eſt. ſi.quis. dubitat. hancine olfaciat. humum. olet. temetum. &. florem. vini. veteris. quo. ſatur. ſatis. iuuenis. hauſi. at. ſi. vixi. vitam. tam. vobis. gratam. quam. notam. vrbi. & orbi. non. minus. munus. hoc. à. vobis. impetrem oportet. adeſte. mihi. &. fauete. edictoque. huic. vos ſubſcribite. &. obſignate. ſi. quis. ſibi. veſicam. onuſtam. ſenſerit. domum. ſuam. onus. hoc. reportet. in cloacam. ſi. verò. feſtinus. fuerit. citerior. vel. vlterior. hoc. loco. pro. religione. ſe. euacuet. qui. non paruerit. hæc. multa. illi. eſto. teſte. altero. vt. careat canes.

canes . quoque . cæſi . fuſtibus . edictum . hoc . ſentiant affuſtis . fauiſtis . obſignaſtis . teneo . quo . modo. riſum vobis . dare . ſitio . hui. ſentio . dictum . volui . eſſe . ſed quid . hoc . eſt . quod . tam . familiariter . iſtuc . procedit. veritas ? profecto. contagione. mei. ſitit . ipſa. quoque . & . mihi . ſupparaſitatur . quæ . vltro . potum. inuocata . aduenit . nunc . ſi . vrbani. perhiberi . vultis. & veritati . ſupparaſitanti . & . arenti . meo . cineri . cantharo . piaculum . vinarium . feſtinate . poſt . valete abite . in . rem . veſtram . viatores . optumi . his . nugis ambagibus . poſtumis .

Paraſitos excipiunt ſerui,ad riſum oppidò commouendum idonei, vel calliditate, vel inertia, vel ſtultitia . Horum formas fecere quinque . Primus dicebatur πάππος : quod nomen ſupra diximus datum fuiſſe certo cuidam ſeni. ſed hic ſeruus eodem nomine ideo præditus erat , quia referebat canicie diuturnam ſeruitutem, ſignificabatque, frugalitatis beneficio adeptum ſe tandem eſſe libertatem. cuiuſmodi ſine dubio Terentianus eſt Soſia . Secundus appellabatur ἡγεμὼν, ductor : cuius officium ſuſpicatur fuiſſe Iulius Scaliger, heriles filios in palæſtram , in ludum, ad ſacra ducere , reducere domum , comitari. qualis eſt ille Geta Terentianus in Phormione. Rufos huiuſmodi pædagogos fingebant Græci , capillis in coronæ modum attonſis , protenſis ſupercilijs , accerſita , fucataque vultus grauitate ridendos . Tertium fecere ſtrabonem , capillo criſpo quà caluitium patet . huius ſerui proprium Grammatici non indicant nomen . Quartum dixerunt τέττιξ , cicadam. Nigros huic oculos dedere, & quidem peruerſos,duos,treſue capillorum tractus in caluitio diductos,& ſeparatos : volueruntque parem eſſe rationem, & modum in barba . Quintum fuiſſe ferunt puerum aduerſitorem; hoc eſt eum,qui dominis occurreret , eoſdemque deduceret,reduceretque . Hoc enim ita docet Donatus ad illud Teren. in Adelphis . *Neque ſeruulorum quiſquam , qui aduerſum ierant* . Propriè, inquit,locutus Terentius eſt . nam inde Aduerſitores dicuntur . Ex hiſce ſeruis qui nam magis ridiculi ſint,indicat habitudo .

De feminis extremo loco dicendum eſſet. in quibus maximè ridiculæ ſunt anus : cuiuſmodi eſt apud Plautum illa bibacula . Has aniculas ordine diſtinctas ſuo, voluerunt eſſe omnino tres . Primam ap-

pellarunt Lycænium à Lupa. Lupum enim Græci dicunt λύκον. Hanc adeo finxerunt proceram, rugis perſulcatam tenuibus, & frequentibus, ſtrabam, atque ſubpallidam: ſecundam corpore pinguem, vitta crines adſtringentem, rugis craſſioribus exaratam in fronte: tertiam planè domeſticam, exſuctis malis, vtrimque binos ore dentes aperientem. Accedunt ancillulæ. quarum duæ fuere perſonæ. altera maturior ætate, tunica candida ſuccincta: altera iunior, diſcriminata coma, naſo ſimo, tunica induta coccinea. Poſtremæ numerari debent nutrices matronarum: quas anus eſſe oportet, dominarum ſubinde ſermonem interpellantes.

Hæ potiſſimum ſunt apud antiquos perſonæ ridiculæ, nec alias facilè reperias. Noſtri, qui vernacula popularique Italorum lingua ſcripſere Comœdias, limites in eo genere protulerunt, infinitoque propemodum numero eorum, qui riſum concitent, ſuas auxere Fabulas, & Comœdiæ quaſi pomœrium amplificarunt. Inducunt enim pædagogos; non eos tantummodo puerorum liberalium ductores, quos item fuiſſe ſcimus in antiquorum Comœdia; ſed audaculos quoſdam Grammaticos, & putidos litteratores: qui fuco quodam latinitatis patrium ſermonem inficiant, & loquantur ineptiſſimè. Inducunt peregrinos, eundem patrium noſtrum perperam vſurpantes ſermonem. Inducunt amentiſſimos ſeruos, ancillulas fatuas, medicos, aut Iuriſconſultos leuiſſimos, verſutiſſimos, ac petulantiſſimos pueros, finitimarum prouinciarum, aut vrbium homines aliquos non corruptè modò, ſed ſtultè loquentes, geſtuque, ac motu corporis vtentes peruerſo. In quo genere tanta iam cœpit omnes libido, libertaſque ludendi, nulla vt ciuitas ſit, quæ Comœdijs, finitimorum non imitetur ſermonem, & irrideat mores.

Fuerunt aliæ quædam ridiculæ perſonæ apud veteres, petitæ ab imitatione mutarum animantium, & rerum ſenſu ipſo, animaque carentium. Nam Ariſtophanes Comœdiam fecit, quam Ranas inſcripſit: quia ranarum inducit Chorum, hoc eſt homines, ranas ipſas motu imitantes, ac voce. Sic enim loquuntur.

> Βρεκεκεκὲξ, κοὰξ, κοάξ.
> Βρεκεκεκὲξ, κοὰξ, κοάξ.
> Λιμναῖα κρηνῶν τέκνα
> Ξύναυλον ὕμνων βοὰν
> Φθεγξώμεθ' εὔγηρυν ἐμὰν ἀοιδάν.
> Κοὰξ, κοάξ.

Quæ verba reddi latinè vix poſſunt. reddita tamen hoc modo ſunt ab Andrea Iuſtinopolitano.

> *Brecececèx, codx, codx.*
> *Brecececèx, codx, codx.*

Palu-

Paludoſi fontium filij,
Tibiale laudum, vocem
Canamus, ſonoram meam cantilenam.
Codx, coàx.

Scripſit idem Ariſtophanes etiam Nebulas. in qua Fabula eodem planè modo nubes ipſas facit in Choro canentes, loquenteſque cum ſpectatoribus, & conquerentes, quòd cum ipſæ Deæ eſſent, in ſacrificijs tamen ſolæ prætermitterentur.

Ὦ σοφώτατοι θεαταί δεῦρο τὸν νοῦν προσέχετε.
Ἠδικημέναι γὰρ ὑμῖν μεμφόμεθ᾽ ἐναντίον.
Πλεῖστα γὰρ θεῶν ἁπάντων ὠφελούσαις τὴν πόλιν,
Δαιμόνων ἡμῖν μόναις οὐ θύετ᾽ οὐδὲ σπένδετε.

O ſapientiſſimi ſpectatores huc mentem aduertite.
Iniuria quippè affectæ vos accuſamus:
Quòd cum præ omnibus Dijs ciuitatem iuuemus maximè,
Nobis tamen ſolis ex Dijs non ſacrificatis, neque libatis.

Carpit enim, ac mordet Ariſtophanes Socratem: quòd antiquis, notiſſimiſque Athenienſium reiectis Dijs, nouos quoſdam induxiſſet, in primiſque aërem, & nubes; quibus ſacrificia etiam deferenda eſſe contendebat. Quare in eadem illa Comœdia Socrates ipſe ſuas partes agit; iuratque, non per communes, & notos Ciuitatis Deos, ſed per ſuos.

Per reſpirationem, per chaos, per aërem
Non vidi ſic ruſticum vllum virum.

Scripſit denique illam, cui nomen eſt Aues. In qua commentus eſt voces nihil planè ſignificantes, vt in Ranis, ſed ijs, quas proferunt aues ſimiles. Sic enim Chorum auium ducens Vpupa aggreditur canere, ac ceteras inuitare.

Epopi, popi, popi, popì
Iò, iò, itò, itò, itò
Huc adeſte Alites meæ, quæque agrorum bene
Satas teritis vias, quæque hordeum legitis,
Mollem emittentes vocem, quæque circum glebas canitis
Læto ſono.
Tiò, tiò, tiò, tiò, tiò, tiò, &c.

Sed huiuſmodi nugæ tam futiles, alienæ ſunt à noua Comœdia: quæ non alias, niſi humanas, & eas, de quibus diximus, ad prouocandum riſum, in ſcenam perſonas affert. Induxit Plautus humano habitu Inopiam, & Luxuriam in Trinummi prologo. quem qui audeat imitari, & ſub humana ſpecie fictis vitijs, aucupetur riſum, cum ego non exiſtimauerim eſſe reprehendendum.

De rebus ipſis, quæ dicuntur, agunturque, ridiculis. Caput X.

RIſum excitantia duo ſunt: ea, quæ longo iam tempore deſiderauimus, quæq. animo noſtro accidunt iucundiſſimè; & ea, quæ quoſdam habent errores, ineptias, & deceptiones aliorum. Videmur enim ex eorum erratis nobis ipſis quodammodo gratulari, quòd illos ſapientia, prudentiaque vincamus. De illa riſus priori materia nihil à nobis dicendum eſt, quia de ea quemadmodum indicauimus alibi, non loquitur Ariſtoteles. De poſteriore ſic diſputamus.

Errata, quæ riſum pariunt, in quinq. veluti genera diuidi queunt. Primum deceptiones quaſdam habet ex earum ignoratione rerum proficiſcentes, quas vſus, ſenſuſq. communis omnium planè mortalium ingenerat animis. ita prorſus; vt eas ignorare non poſſit, niſi qui ratione prope ipſa careat, & ſenſu. Neque enim facere poſſumus, quin rideamus, cum aliquos intuemur ea neſcientes, quæ vulgò ſciũtur ab omnibus. cuiuſmodi erat Homeri Margites: qui adultus, & iam ad virilem prouectus ætatem ambigebat, à quo nam ipſe fuiſſet ex vtero in lucem editus: à patre ne, an à matre; nec res didicit vnquam ſupra numerum quintum recenſere, vt docent Euſtathius, & Suidas. Secundum naſcitur ex ebrietate, aut à phreneſi, aut ab aliquo ſomnio: quibus qui tenentur, aliqua faciunt, aut dicunt à ratione tam aliena, vt riſum nolentibus etiam, atq. inuitis excutiant. Tertium ex ignoratione oritur aliquarum artium, aut virium æſtimatione ſuarum imprudenti, & inſana: qua fit, vt ea ſcire, ac facere ſe poſſe confidat aliquis, quæ prorſus ignorat, ac facere nequit. Ex hoc genere ſunt illi ludi magiſtri, legulei, ac medici leuiſſimi, de quibus in proximè ſuperiori diſputatione diximus. Inducuntur enim à Comicis noſtris eas ampliſſimè profitentes diſciplinas, quarum incredibili, & non ferenda quadam ignoratione tenentur. Ex hoc item genere ſunt milites glorioſi, qui prædicant, vrbes, exercitus, caſtra, genus humanum vno ſe ſpiritu difflaſſe, euertiſſe montes, pugno Elephantos comminuiſſe. Quò facilè reuoces Gripum illum piſcatorem in Plauti Rudente. qui cum arculam è naufragio fluitantem attraxiſſet in terram euerriculo ſuo, ratus inibi aurum eſſe, antequam reſignaret, & conditas exploraret res, cœpit de domibus, deq. vrbibus etiam ædificandis ſedulò cogitare Act.iv.Scen.xj.

-------- Quicquid ineſt, graue quidem eſt: aurum
Hic ego ineſſe reor. nec mihi conſcius eſt vllus homo. nunc hæc tibi
Occaſio Gripe obtigit, vt liberet ex populo Prætor te.

Nunc

Nunc ſic faciam. ſic conſilium eſt. ad herum veniam doctè, atque aſtutè.
Pauxillatim pollicitabor pro capite argentum, vt ſim liber.
Iam vbi liber ero igitur, domum inſtruam, agrum, ædes, mancipia.
Nauibus magnis mercaturam faciam: apud Reges Rex perbibebor.
Poſt, animi cauſa mihi nauem faciam, atque imitabor Stratonicum.
Oppida circumuectabor. vbi nobilitas mea erit clara,
Oppidum magnum communibo. Ei ego vrbi Gripo indam nomen,
Monumentum meæ famæ, & factis: ibique regnum magnum inſtituam.

Quartum earum continet declinationes deceptionum, quæ nobis paratæ iam erant. Mouent enim hæ riſum maximè, tum præſertim, cum callidè in ipſum regeruntur auctorem. Quintum contra habet inſidias quaſdam minimè vitatas, ac declinatas, ſed eas tamen, quæ non ita magnum afferant homini decepto detrimentum. quales illæ prorſus ſunt, quas callidiſſimi ſerui dominis tendunt auaris, aut patribus ſordidis filij nequam.

De alijs quibuſdam locis. vnde peti dicta, & ridicula queant. Caput XI.

QVæ ſupra diſputata iam ſunt, ea ad ridicula quædam longiora, & fuſiora tractanda ſuppeditant locos. Alios item nunc deſignabimus fontes breuioribus iocis, ac repentinis magis idoneos: qui naſcuntur ex dicto aliquo inexpectato, & nouo, confeſtim, ac raptim tamquam ex arcu contorto. Has verò ſedes, & locos non alios faciemus, quàm quos ipſe in libris de oratore M. Tullius expoſuit in medium, oratoribus æquè, ac poëtis occupandos.

Primus locus ſit verbi translatio. Communia enim verba, & vulgata, quia noua non ſunt, & ex inopinato non accidunt, iocis, qui nouitatem amant, minus eſſe videntur idonea. Celeberrimum in hoc genere dictum Catonis eſt in Albidium; qui ſua bona luxu, ganea, ingluuie dilapidauerat omnia; & domum, quæ remanſerat vna, incendio conſumptam ad extremum amiſerat. Hæc, inquam, intuens Cato, dixit, Albidium feciſſe proteruiam; ioco per translationem petito à quodam ſacrificio Romanorum, cui proteruia nomen erat. In eo quippè quicquid ex ſacris epulis eſſet reliquum, abſumebatur incendio. Huiuſmodi translationes ridiculæ ſunt apud Plautum obuiæ mul

tæ. *Quò ambulas tu, qui Vulcanum in cornu concluſum geris?* Et *geſtiunt mihi pugni.* Et *huic ego dedi oues, & lanam.* dederat autem argentum, & nummos redactos ex ouibus patris, quas paulo ante vendiderat. Secundus eſt paragramma, ſiue paranomaſia. Latinè dici poteſt allitteratio. vt ſi facie magis ridiculum aliquem dicas eſſe, quàm facetijs, mobilem magis, quàm nobilem, nec tam oratorem, quàm aratorem. Tertius ambiguo continetur, & amphibolia. Dictum Auguſti ſubitum, atq. acutum in hanc ſententiam laudatur ab omnibus, in Galbam coniectum, hominem prauis humeris, ac gibboſum, apud Auguſtum ipſum cauſam agentem, ac dicentem ſubinde. corrige, ſi quid reprehendis. Ego monere te poſſum: corrigere non poſſum. Tranſtulit enim reſponſionem ad vitium corporis. Quartus eſt etymologia, hoc eſt explicatio vocabuli. cuiuſmodi fuit illa M. Tullij, cum dixit, Verrem factum fuiſſe ſubitò verrem. Quintus habet parodiam. quæ verſus aliquos poëtarum nobilium perparum immutatos, aut, ne immutatos quidem in alicuius hominis irriſionem conuertit. Talis profectò eſt illa Virgilij, vel alterius poëtæ in Baſſum Sabinum ex Catullo traductio.

Sabinus iſte, quem videtis hoſpites
Ait fuiſſe mulio celerrimus.

Sextus eſt hyperbole: quæ quoniam rem incredibiliter auget, præ ſe fert accommodatam turpitudinem ad permouendum riſum. qualis eſt illa in Memmium: quem, quia corpore maximè procero erat, dicebat Craſſus hyperbolicè, ad arcum Fabij triumphalem caput ſolitum eſſe demittere, ne offenderet. & illa Scipionis in Metelli filios quatuor. è quibus, cum ſecundum videret obtuſiorem primo, tertium ſecundo, quartum tertio, dixit item per hyperbolem, ſi mater peperiſſet quintum, aſinum fuiſſe parituram. Septimus diſſimulata quædam appellatio dici poteſt. quæ in riſu ciendo tum habet vſum, cum honeſto vocabulo res turpis, aut vitioſa iocosè nominatur. Huiuſmodi eſt illa Scipionis Africani: cum militi, prælio ſe propterea non interfuiſſe dicenti, quòd ad cuſtodiendas ſarcinas remanſiſſet, ignauiam diligentiæ nomine cohoneſtans, ita reſpondit. Non amo nimis diligentes. Octauus eſt inuerſio alienæ ſententiæ. cuius exemplum expoſuit Q. Fabius Maximus: cum Liuio Salinatori, dicenti: opera mea Q. Fabi Tarentum recepiſti: benè mones, reſpondit: niſi enim amiſiſſes, numquam ego recepiſſem. Nonus huic ſimilis eſt; Reiectio. cuiuſmodi eſſe poſſumus dicere illam Ægilij mollis adoleſcentis in Opimium; à quo irridebatur his verbis. *Quid tu Aegilia mea? quando venies ad me cum tua colu, & lana?* Repentè quippè dictum ita reiecit Ægilius. *Non pol audeo. nam me ad famoſas vetat mater accedere.* Decimus videtur eſſe ſtomachatio quædam, aut ſubirata reſponſio

ex

ex re moleſtiſſima. Talis apud Næuium legebatur. *Quid ploras pater? Mirum ni cantem. condemnatus ſum.*

Alij ſunt, figuris, tum verborum, tum ſententiarum tractati loci ad dicta promenda ridicula, & faceta, quos exponit diligentiſſimè Cæſar apud Tull. in ij. de oratore. quem omnino conſulere debet qui ampliora in hoc genere præcepta volet. Nemo enim hæc exquiſitius, aut copioſius eſt perſecutus.

Poſſunt tamen ijdem loci multis à Plauto deſumptis exemplis illuſtrari. Nam ridiculum ex translato petitum illud pulcherrimum eſt in Aſin. Act. ij. Scen. ij. vbi duo ſerui Leonida, & Litanus ſic ſe ſalutant inuicem. Lit. *Iubeo te ſaluere voce ſumma, quoad vires valent*. Leon. *Gymnaſium flagri ſalueto.* Lit. *Quid ais cuſtos carceris?* Leon. *ô catenarum colone.* Lit. *ô virgarum laſciuia.*

Allitteratio verò lepidiſſima eſt in Bacchid. Act. iij. Scen. iij. vbi ſeruus Chryſalus adornans ſycophantias, & ſenem emungens auro, crucem ita ſibi timere aggreditur.

Sed quid futurum eſt quom hoc ſenex reſciuerit?
Quom ſe excurriſſe illuc fruſtra ſciuerit,
Noſq. aurum abuſos? quid mihi fiet poſtea?
Credo hercle adueniens nomen mutabit mihi,
Facietq. extemplo Cruciſalum me ex Chryſalo.

Similis eſt allitteratio in Act. iv. Scen. ix. eiuſdem Chryſali, ſuam in ſene decipiendo calliditatem extollentis, ſeq. cum Vlyſſe, adulterinam ſyngrapham cum equo Troiano comparantis.

———— *Ego ſum Vlyſſes, quoius conſilio hæc gerunt:*
Tum quæ ſunt hic ſcriptæ litteræ, hoc in equo inſunt milites
Armati, atq. animati. probè ita res ſucceſſit, meliuſq. adhuc.
Atque hic equus non in arcem, verum in arcam faciet impetum.

Ridiculum ab ambiguo ductum penè apud Plautum eſt vbique, ſed illud non inconditum, quod legimus in Mil. Glor. Act. j. Scen. j. vbi cum glorioſus ille Miles ad ſua ipſius facinora, quæ aſſentatoriè numerauerat Paraſitus, hoc modo dixiſſet: *Iſtud quidem ædepol nihil eſt:* ſignificans nihil eſſe, ſi cum alijs longè maioribus conferantur; arripit ambigua verba idem Paraſitus, atque in contrariam planè ſententiam ita reſpondet. *Nihil hercle hoc quidem*. A notatione nominis, & etymologia quæſitum eſt illud in Bacchid. Act. iij. Scen. j. vbi Bacchides ipſæ, duæ ſorores meretrices, Bacchæ nominantur. *Bacchides non Bacchides, ſed Bacchæ ſunt acerrumæ*. & in Prologo cuius partes agit in ea Fabula Silenus. *Bacchus bacchantes Bacchas mittit Bacchides. Quare non eſt mirum, ſi huc aduenerim.* Ac paulo poſt prope finem.

Altera Piſtoclerum ad ſe allicit

Altera venienti deſidet Mneſilocho.
Geminæ Bacchæ duos bacchantes pullulos
Quid mirum ſi ad ſe ſe traxerint blandulæ?

A Parodia ſine dubio accerſitum eſt,quod in ijſdem Bacchid. glorioſè de ſe ſic exclamans commemorat, & prædicat Chryſalus oratione conuerſa in ſenem ſuum,& ſenis domum, quam interuerſo iam auro, expilauerat. Act.iv.Scen.ix.

O Troia,ò patria,ò Pergamum,ò Priame nunc periſti ſenex;
Qui miſerè malè mulctabere quadringentis philippis aureis.

Inuertit enim ad ridiculam, iocularemq. ſententiam initium nobile quorundam verſuum ex veteri Tragœdia,vel Ennij, vel alicuius poëtæ ipſo etiam Ennio antiquioris,quibus inducitur Andromacha Troianum ita lamentans excidium.

O pater, ò patria, ò Priami domus
Septum altiſono cardine templum
Vidi ego te,&c.

Hyperbolen ad riſum captandum frequentant apud Plautum perſonæ propemodum omnes,ſed hanc figuram conſuluit tum maximè Paraſitus, cum Militi glorioſo impudentiſſime palpans,hæc ſupra fidem omnem extollit.

Memini: nempè illum dicis cum armis aureis,
Quoius tu legiones difflauiſti ſpiritu,
Quaſi ventus folia,aut penniculum tectorium.

Multa ex Plauto,alijſq. ſuppetunt exempla, quibus ceteri quoque poſſent expleri loci,quos in Cicerone notauimus. ſed obuia ſunt. Ijs itaq.prætermiſſis,ſatis hic habeo ea ex eodem M.Tullio decreta proponere, quæ dictum ridiculum omni vacare obſcœnitate, ac turpitudine iubent. Ita enim hac de re præcipit in Oratore perfecto ad Brutum. Illud admonemus tamen;ridiculo ſic vſurum Oratorem,vt nec nimis frequenti,ne ſcurrile ſit;nec ſubobſcœno,ne mimicum;nec petulanti,ne improbum. Quæ ſanè præceptio ipſi quoque poëtæ Comico congruit. Vt enim huic maior quædam,quàm Oratori permiſſa in hoc genere licentia ſit,dari tamen venia non poteſt, vt à decoro,atq. ab officio verecundiæ diſcedat,quod vnicuiq. mortalium, adeoq. ipſi etiam poëtæ Comico impoſitum eſſe idem Cicero docere videtur in off. j. Duplex, inquit, eſt iocandi genus: vnum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum: alterum elegans, vrbanum, facetum. quo genere non modo Plautus noſter, & Atticorum antiqua Comœdia, ſed etiam Socraticorum Philoſophorum libri referti ſunt, multaque multorum facetè dicta. vt ea, quæ à ſene Catone ſunt collecta, quæ vocantur ἀποφθέγματα. Facilis igitur eſt diſtinctio ingenui, & illiberalis ioci. Hæc Cicero ipſis quoque Comicis præcepta congruentia

tra-

tradit. qui ſi Chriſtiani præterea ſunt, audire Hieronymum debent, pronunciantem: obſcœna verba eſſe principia morituræ virginitatis.

De Comœdiæ Partibus vniuerſè.
Caput XII.

IPſa nunc videnda eſt totius ſtructura Comœdiæ: quæ haud dubiè conſtat membris, & partibus ſuis. Partium verò in ſingulis poëmatis duplex facit genus Ariſtoteles. vnum, quod quantitatis appellat, alterum qualitatis. Quæ quoniam in Comœdia quoq. deſignandæ ſunt ordine; illud primum ponere nos oportet, has Comœdiæ partes eſſe ſimillimas illis, quæ deſcribuntur in compoſitione Tragœdiæ. Nam, vt ait Socrates apud Platonem in Sympoſio propè finem, Tragœdiæ, ac Comœdiæ conſtruendæ, componendæq. idem penè artificium eſt. Diſcrepant tamen aliquantulum vtriuſque partes inter ſe: poſtulantq. propterea, vt quæ propria Comœdiæ ſunt, explicentur à me copioſius, quæ ſunt cum vtraq. communia, indicentur tantummodo, commemorenturq. leuiſſimè: quia ſunt enucleatè iam tradita in libello ſuperiore de Tragœdia, tradenturq. poſtmodum in Comment. de Elegia.

De partibus Qualitatis.
Caput XIII.

QValitatis partes ex Ariſtotele diximus eſſe ſex: Fabulam, Mores, Sententiam, Dictionem, Apparatum, Melodiam. Fabulam cum dicit, ipſam rerum compoſitionem, & coagmentationem intelligit. in qua non Comœdiæ modò, ſed omnium omnino poëmatum tota ratio contineri videtur, & vis. Et quoniam de hac parte illa eadem præcipi debent, quæ præcipit Ariſtoteles de conſtitutione Tragœdiæ, eius in hoc genere monita iterum relegamus, quæ ſunt hæc.

Primum. vt Fabula vna ſit, hoc eſt, vna tantum actione contineatur vnius hominis. Plures enim actiones, quibus varij, longèq. inter ſe diſtracti proponuntur fines, Fabulam efficere nullo modo poterunt vnam. Andria Terentij videtur aliquibus in hac parte peccare; quaſi in ea duæ deprehendantur actiones, quarum vna cum altera committi non queat. Actiones autem haſce duas ita diſſidentes, & diſſitas aiunt aliqui eſſe amorem in Glycerium Pamphili, & in Philumenam Charini.

Secun-

Secundum. vt tota rerum comprehenſio,quas imitatione complectitur, & tranſigit Fabula,in vnius diei ſpatium cadere poſſit. ſic, inquam, vt veroſimile ſit,ea, quæ geruntur ab Actoribus,intra ſpatium vnius diei eſſe perfecta. Inde videlicet fit,vt non ab ipſo exordiamur initio, ſed à medio, vel à fine propemodum argumenti; præterita in colloquijs Actorum,& per occaſionem rei gerendæ commemoremus. Itaq. in Plauti Rudente, vt hoc tantum exempli cauſa dicamus, non ſumitur initium ab amiſſione filiæ paruulæ, ſed à tempeſtate, qua filia iam grandis,& adulta, diu, multumq. agitata, tandem aliquando in littus appellitur: id verò, quod cum ea ſuperioribus actum eſt annis, in colloquijs enarratur. Hinc reprehenditur Euripides meritò: quòd Hecubam in eius nominis Tragœdia faciat mittentem ex ſuis ancillis vnam à Cherſoneſo in Thraciam; vnde venturus eſt Polymneſtor. hæc enim vno die perfici non poterant. Erat adeo potius ante fingendus aduentus Polymneſtoris proximus, & per Nuntium aliquem ſignificandus. Idem deprehenditur error in Heraclidibus: idem in Phœniſſis.In illis enim locorum longinquitas ponitur magna, ad quæ profectio eſt, & inde reditus: ponuntur euocationes armatorum hominum, & copiarum, luſtrationes exercitus, eductiones in aciem,& campum,ipſi conflictus: quæ diuturnitatem temporis poſtulant ſingula, nec poſſunt in vnam diem vlla ratione compelli. In his ſunt apparatus bellici,extra vrbem commiſſa,& perfecta prælia: ſunt alia his ſimilia,quæ ſpatia temporis ſibi vindicant ampliora.

Tertium Ariſtotelis monitum eſt; vt totius magnitudo Fabulæ ſit iuſta,hoc eſt ea, quæ neque longior, neque breuior, quàm par ſit,eſſe videatur. Huiuſce iuſtæ magnitudinis internoſcendæ notam tradit duplicem Ariſtoteles: vnam ab ipſo contextu Fabulæ ductam; quæ tum abſolui debet,ac terminari, cum implicato, ſolutoq. iam nodo, perfecta ſunt omnia:alteram in clepſydra poſitam; quæ iuſtum finem hiſtrionibus agentibus in ſcena ex auctoritate publica deſcribebat. Nunc autem clepſydræ locum obtinere videtur ſpectatorum iudicium,omniumque conſenſio communis; qui ſpatio circiter horarum quatuor ab Actoribus teneri ſe libentiſſime patiuntur:amplius ſe detineri moleſtiſſime ferunt.

De moribus,ac ſententia ſic diſſeruimus in libello de Tragœdia,vt nihil hoc loco addere præterea poſſimus.

Quod verò ad dictionem attinet,illud etiam docuimus: oportere infimam eſſe,& quæ familiaribus colloquijs conſentanea ſit. quæri autē poteſt; liceat ne populari lingua,quod noſtri faciunt,Comœdias,& ſcribere,& populo exhibere. Negat id licere Caſteluitrus;ea permotus ratione: quòd quamquam Comica locutio familiaris eſt, debeat tamen ipſa verba humilia habere propria, pura, atq. ab ijs accepta,

qui

qui linguæ ſunt auctores, ac magiſtri. At nulli ſunt huiuſmodi linguæ noſtratis auctores, à quibus humilem quidem, & infimam, ſed propriam, ac puram dicendi notam petere poſſimus: cum nulla ſint in hac lingua huiuſmodi verba vulgaria, & plebeia, quæ à probatis vſurpata ſcriptoribus ſint. Sed ea ratio prorſus infirma eſt; nec aliquam ijs facere fidem poteſt, qui noſtræ linguæ libros antiquos euoluerunt. abundamus enim potius auctoribus illis, qui genere locutionis vſi ſunt infimo, ac ſermonibus familiaribus apto, quàm ijs, qui magnifico, & ſummo charactere diſputationes graues, aut orationes reliquerint, ampliſſimis verbis exornatas. Altera tamen hinc exiſtere quæſtio videtur grauior. An ſoluta numeris oratione ſcribere Comœdias fas ſit, quod noſtri quoque iam pridem audere non dubitarunt. Ne id quidem fieri poſſe confirmant Caſteluitrus, Petrus Victorius, & Vincentius Madius; rati: Ariſtotelem ipſum ſic decernere in poët. c. j. vbi perplexè diſputans, in dubiũ id vocat: an verſum, & numeris vinctam orationem ita ſibi vindicet poëſis, vt ea ſubmota, corruat omnis poëticæ vis, & natura. Sed demonſtrat Alexander Piccolomineus apertiſſimè, Ariſtotelem alia omnia, quàm iſti contendunt, eo loco ſignificare; hoc eſt, orationem metricam, ac verſum inſtrumentum quidem, ac præſidium eſſe poëſeos maximum, intimam tamen poëticæ vim, & naturam non attingere; quæ tota in imitatione poſita eſt, & actionum humanarum effictione continetur. Ariſtotelis hunc locum, & verba qui perpenderit, videbit id eſſe veriſſimum. Socraticos quippè ſermones, hoc eſt Platonis Dialogos cum Mimis Sophronis poëtæ ait aliquid habere commune: id vero imitationem eſſe, cuius nimirum cauſa vterq. dici poëta poſſit: Ille quidem imperfectus, & minus abſolutus, hic partibus, & numeris perfectiſſimus omnibus. Ad hæc: Homerum, atque Empedoclem, qui phyſicam perſecutus, & complexus erat verſibus, verſus ipſos inter ſe dicit habere communes: & tamen illum habendum eſſe, ac dicendum poëtam, hunc è choro poëtarum depellendum. vt intelligas orationem illam metricam à poëſeos intima natura, & vi ſeiungi, ac ſeparari facilè poſſe. Quare danda eſt hæc Comœdiæ venia, vt ſoluta ſcribi oratione queat; hac noſtra præſertim populari. quæ ſi numeros addat, multo longius à colloquio familiari diſcedat, quàm latina. habet enim hæc verſus illos ſeptenarios, aut octonarios ita liberos, & ſolutos, vt à familiari ſermone vix differre videantur. Firmare fortaſſe poſſit ſententiam meam Fabula quædam Lepidi Comici veteris, ſoluta, & libera ſcripta oratione; cui nomen eſt Philodoxios. Hanc Fabulam erutam ex antiquis monumentis edidit Aldus Manutij filius. quem numquam ego putauerim nobis imponere, aut fucum facere voluiſſe. Quin character ipſe teſtari videtur antiquitatem.

De Apparatu nihil omnino proferre præterea poſſumus. Quicquid habuimus dicere, in Apparatu Tragico iam expoſuimus. vbi tria diſtinximus ex Vitruuio ſcenarum genera: quorum vnum eſt Comicum.

De Melodia, ſiue harmonia, & concentu ſunt amplius quæ dicamus. ſed poſtulant ipſa per ſe diſputationem, locumq. ſepoſitum.

De Muſicis Modis, ac Tibijs Comœdiarum. *Caput XIV.*

IN veteri Comœdia, quæ Chorum habuit, eadem planè fuit melopœiæ ratio, ac ea, quæ à Tragicis vſurpabatur. Nam eodem planè modo poſt ſingulos Actus ingrediebatur in proſcenium Chorus cum concentu, motu, geſtuque, ac ſaltationibus ad tibias. Sed Choro de veteri Comœdia ſublato, Choricorum officium præſtare cœpit tibicen. Id profectò ſic factum eſſe, vel ex vno Plauti Pſeudolo diſcere poſſumus. In exitu enim Actus primi Pſeudolus ipſe ſeruus, abeunte de ſcena domino, ſic aggreditur alloqui ſpectatores.

Suſpicio mihi nunc eſt, vos ſuſpicarier,
Me hæc idcirco tanta facinora promittere,
Qui vos oblectem, hanc Fabulam dum tranſigam:
Neque ſim facturus quod facturum dixerim.
Non demutabo, &c.
Concedere aliquantiſper hinc mihi intrò libet,
Dum centurio in corde ſycophantias.
Tibicen vos interea hic delectauerit.

Tibicines igitur inducti ſunt, atque in Chori locum ſubſtituti: quibus excellentes aliqui Muſici dabant modos inflectendos ad tibiam. Quæ cauſa eſt, cur initio Terentianarum Fabularum huiuſmodi reperiamus inſcriptiones: quæ nomen indicent auctoris, à quo facti eſſent modi per Actuum interualla decantandi. Vt in Andria.

Acta ludis Megalenſibus, &c. Modos fecit
Flaccus Claudij. Tibijs imparibus, &c.

Modos autem, ac leges muſicas multiplices fuiſſe accepimus, à varijs acceptas gentibus, quæ illas excogitarant, atque habebant in vſu. Nam à Dorijs modus quidam certus dictus eſt Doricus, ab Ionibus Ionicus, ab Æolijs Æolicus, à Lydis Lydius, Phrygius demum à Phrygibus. Hi fuerunt, inquam, præcipui tibiarum modi, quos pro argumenti varietate ſic producebant in ſcenam, quemadmodum rei, quæ canebatur, ratio poſtulabat. Dorica quippè lex magnifica fuit, ſub-

ſublimis,grauis, intenta. nihil habuit fuſum, nihil ſolutum, aut hilare, nihil molle ; ſed plenum, vehemens, paucis, modicíſque flexibus temperatum , numeris , & motibus aptiſſimum bellicis . cuiuſmodi planè dicunt aliqui hodieq. apud Getas,Scytas,Dalmatas, & Pannonios eſſe. Æoles exultationem huic addiderunt,feceruntq. tumidam, atq. audacem : quamquam ab antiqua ſimplicitate non diſceſſerunt, neq. numeros fregerunt , vt Iones . Talem eſſe ait Scalig. Germanorum bello aptam,nec ineptam conuiuijs muſicam legem, aut tibiam. Iones ſuis moribus fecere ſimilem : mollem, placidam, lenem, & numerorum creberrimis conciſiunculis fluxam . Phryges,qui dicuntur à nonnullis tibiarum auctores primi , fecerunt incitatam, atque patheticam. Nam ad furorem,quemadmodum ait Ariſtoteles in octauo lib. Politicorum,eo vſq. commouebat animos, atq. ita inflectebat ad lacrymas,vt non alia,quàm Phrygia lege canerentur Epicedia. Lydij deniq. habuiſſe videntur harmoniam,& canendi legem haud multum à Phrygibus differentem,ſed minus concitatam.

Itaque, vt omnia repetamus à principio, Dorica erat componendis animis accommodata;quod in quinto libro ſententiarum Hippocratis, & Platonis ſcripſit Galenus, hæc Poſſidonij verba commemorans . Damon Mileſius , cum ad tibicinam acceſſiſſet , quæ Phrygijs modis adoleſcentes quoſdam temulentos vſque ad furorem incenderat, iuſſit ad Doricas leges tonum demittere: quo illi permulſi,compoſitiq. quieuerunt. Ita Poſſidonius apud Galen. Atq. hæc eadem eſt cauſa , cur Ariſtoteles in octauo illo Politicorum lib. iuſſerit pueros inſtitui Dorica Muſicorum lege . intelligebat enim eorum animos ætate feruentes , & florido ſanguine , perturbationibus obnoxios eſſe, quæ Doricis illis modis facilè componerentur.Æolica fuit exultans: Ionica vetus aſpera;noua mollis,& placida : Lydia,& Phrygia acutæ, ac propterea luctibus,& funeribus adhibitæ frequenter.

Ex his igitur modis, ac legibus eos magiſtri legebant , quos videbant eſſe Comœdiæ,quæ agenda foret,accõmodatiores; & concinendos tibicini permittebant.cui pro modorum varietate fuere quoque variæ tibiæ,atq.multiplices;de quibus eſt explicandum.

Tibiarum genera fuere multa, ab inuentoribus, à ſono, à regionibus,à materia,à numero,ab vſu ipſo diſtincta. Sed prætermiſſis alijs, de ijs tantummodo nos hic dicemus , quæ Fabularum actionibus exhibendis erant in vſu frequentius . Primo itaq. alia fuit tibia vetus , alia noua,quemadmodum docet Horat.in Arte .

Tibia non vt nunc orichalco vincta,tubæq.
Aemula: ſed tenuis, ſimplexq. foramine pauco
Aſpirare,& adeſſe Choris erat vtilis, atq.
Non dum ſpiſſa nimis complere ſedilia flatu ;

Quò

Quò ſanè populus numerabilis, vt pote paruus,
Et frugi, caſtuſq. verecunduſq. coibat.

Docet, inquam, his verbis, veterem tibiam quatuor nominibus ab ea, quæ poſtmodum inuenta eſt, fuiſſe diſtinctam. quòd orichalco vincta non eſſet; quòd eſſet tenuis, quòd ſimplex; quòd paucis foraminibus redderet ſonum. Secunda tibiarum partitio eſt in pares, atque impares, in dextras, ac ſiniſtras, in Phrygias, & Sarrhanas. Quæ nam pares, impareſue fuerint, inter doctos viros, eruditoſq. non conuenit. Opinantur aliqui, à foraminibus æquidiſtantibus eſſe dictas pares, impares ab inæqualibus interuallis. Pares alij dictas volunt, cum duæ eiuſdem planè magnitudinis, & ſoni modularentur: impares, cum vna tantum caneret. cuius ſonus, & cantus μονώδιον, ſiuè μοναύλιον dicebatur. Itaq. horum ſententia pares, geminæ ſunt eiuſdem ſoni, impares vnius ſoni, ac ſingulares.

Tertia partitio, & differentia eſt tibiarum dextrarum, & ſiniſtrarum: in qua multo maximè ſcriptorum ſententiæ variant. Non poſſumus adeo de re quicquam certi ſtatuere: ſed proponemus tamen quæ traduntur à ſingulis. Victorius in libro variar. lect. xxxviij. cap. xxij. arbitratus eſt, tibias dexteras dictas eſſe, quæ dextera oris parte, manuq. item dextera, ſiniſtras, quæ tum oris parte, tum ipſa quoq. manu ſiniſtra tenerentur à tibicine, cum inflabantur. Quod ſi dicatur aliqua Fabula acta tibijs dextris, & ſiniſtris, eam actam intelligi vult tibijs partim inflatis dextera oris parte, & partim ſiniſtra, alterius ſono alteri concinnè, ac muſicè reſpondente. Eum deniq. tibicinem dextris, ac ſiniſtris vſum putat, qui vtramq. ſimul inflaret. Huiuſmodi enim tibicines, duas inflantes tibias, cælati marmore multi Romæ viſuntur in antiquorum monumentis; vbi eorum expreſſa ſacrificia ſunt; in Capitolio præſertim, ad graduum parietem, cum aſcenditur; & in columna Traiani coclide, ac triumphali. vtrobiq. enim tibicen eſt, duas tenens manibus tibias, & eas vtraq. oris parte inflans, dum peragitur à Pontifice ſacrificium. Iulius verò Scaliger dextras, & ſiniſtras dictas exiſtimauit; non quidem à dextra, ſiniſtraue oris parte, manuq. tibicinis, ſed à proſcenij lateribus, aut ſcenæ, vnde à tibicine inflarentur. ſic, inquam; vt ſi tibicen inflaret tibiam ab dextra ſcenæ parte, tibiæ dicerentur dextræ, ſiniſtræ, ſi à ſiniſtra. Itaq. harum tibiarum differentia, vt Scaligeri fert opinio, ſpectabatur à loco, vnde ſonum emitterent. Sed tamen in ſono ipſo aliam aliqui differentiam inuenerunt, cum noua quadam opinionum diſcordia. Sunt enim qui dicant, ſiniſtras fuiſſe acutiores, grauiores dexteras. Sunt contrà, qui velint ſiniſtras grauem ſonum, dexteras acutum reddidiſſe. quorum ſententiam comprobare videtur locus Plinij lib. xvj. cap. xxxvj. his planè verbis. Sed tum ex ſua quamque tantum arundine

con-

congruere perſuaſum erat, & eam, quæ radicem anteceſſerat, læuæ tibiæ conuenire, quæ cacumen, dexteræ. Significat nimirum Plinius, vt eum locum interpretatur Scaliger, antiquos internodium arundinis radici proximum ſumpſiſſe, ad tibiam fabricandam ſiniſtram; illud, quod ſubeſſet cacumini, ad dextram faciendam reſeruaſſe. Quo fit, vt quia internodium radici proximum, eo, quod ſubeſt cacumini, maius eſt, grauiorem, quoque reddiderit ſonum, acutiorem alterum, quia minus eſt.

Quartum poteſt conſtitui genus partitionis in Phrygias, & Sarrhanas. Nam Sarrhanis nominatim vſos fuiſſe videmus Terentianos Adelphos.

Acta ludis funebribus L. Aemilij Pauli, &c.
Tibijs Sarrhanis.

Sed hæ non differunt à paribus, atq. imparibus, quarum modò nomina interpretati ſumus. Sarrhanæ enim tibiæ fuere pares, hoc eſt eæ, quæ paria, & æqualia habuere, vel foramina, vel ipſa foraminum interualla: Phrygiæ, impares, hoc eſt eæ, quibus imparia, vel foramina, vel interualla foraminum eſſent; atque vt dicam cum Seruio, quibus cauerna foraminis eſſet impar. Sic enim interpretatur illos Virgilij verſus.

O veræ Phrygiæ; neque enim Phryges: ite per alta
Dindyma; vbi aſſuetis biforem dat Tibia cantum.

Ait, inquam, biforem Phrygiæ tibiæ cantum eo loco à poëta dici imparem, atq. ex inæquali foramine diſſonum.

De Partibus quantitatis. Ac primo quidem de Titulo. Caput XV.

HArum partium in Comœdia diſtribuendarum non vna omnium ratio eſt. Vulgatiorem nos primo loco ſequemur, & eam, quæ legendis, aut audiendis Fabulis, in ipſos prope oculos nobis etiam inuitis, atque aliud agentibus incurrit. Sunt igitur hæ partes omnino octo. Titulus, Argumentum, Prologus, Actus quinque. Quas partes appellare neceſſe eſt quantitatis, quia reſpondent illis ſex, quas in Tragœdia, quantitatis eſſe dixit Ariſtoteles.

Titulus, eſt nominis, tam Auctoris, quàm ipſius Comœdiæ prima quædam, quæ in fronte legitur, inſcriptio. Quod profectò nomen antequam hiſtriones aggrederentur agere, clarè pronuntiabatur ab eo, qui modos faciebat muſicos, atq. inſcriptum proponebatur in proſcenio; vt legeretur ab omnibus. In quo eam fuiſſe legem, atq. ordi-

nem tradunt,vt ſi Fabula vetus aliqua Græca eſſet,auctoris nouo labore latinè reddita; Fabulæ ipſius nomen præponeretur,ſubſequeretur auctoris: ſin autem Comœdia tota noua eſſet, auctoris ingenio excogitata, antecederet auctoris nomen, Titulus, & nomen Fabulæ poſtponeretur. Putat præterea Iulius Scaliger in lib.j.c.ix. ipſum argumentum,& ſummam Fabulæ fuiſſe ſolitam proponi Titulo ſubſcriptam grandioribus litteris. Quem morem etiam exhibenda Tragœdia ſequi, ac tenere, non dubitauit Stephonius in Criſpo. Cuius Fabulæ Titulum, Tituloq. ſubſcriptum argumentum Romæ ſuperioribus annis ita legimus in Proſcenio.

CRISPVS. TRAGOEDIA
Gemina. cum. Hippolyto

Iulius. Flauius. Criſpus. Cæſar. Fl. Conſtantini. Augusti. filius. ex. Alemannico. bello. victor. tertium Conſul. foris. parta. pace. domi. bellum. offendit. is cum. honeſte. cadere. quam. turpiter. facere. maluiſſet. nouercam. Phædræ. patrem. Theſeo. ſimilem eſt. expertus. Hippolyto. ipſe. conſtantior.

Sed de argumento dicendum eſt amplius in loco.de nomine Fabulæ nunc pluribus exponamus.

Nomen deſumit,& ducit ſuum multiplici prorſus ex fonte Comœdia: à perſonarum,quæ inducuntur nominibus,ab ijs, quæ cum perſonis coniuncta ſunt,ab argumento, atq. à præcipuis rebus,quæ tractantur in Fabula,à locis,ab officijs eorum, qui principes agunt partes: ab alijs. A loco mutuata nomen eſt Andria,hoc eſt ab Andro Inſula: ex qua veniens repentè Crito, atq. Athenas ingreſſus,errorem eripit Pamphilo,& nodum Fabulæ ſoluit. A rebus,quæ tranſiguntur, atque ab argumento factum eſt nomen Heautontimorumeno. Nam quia Menedemus inducitur,idcirco ſe continenter excrucians, quòd ſua ipſius duritie feciſſet, vt Clinia filius diſcederet domo,longéq. in militiam proficiſceretur,appellata Comœdia eſt *ſe ipſum excrucians.* Id enim Græcè eſt ἑαυτὸν τιμωρούμενος. Ab ijs, quæ cum primarijs Comœdiæ perſonis coniuncta ſunt, nacta nomen eſt ea Fabula, quæ dicitur Adelphi. Sunt enim in ea principes agentes partes duo fratres Attici, Demea, & Mitio, longè diuerſa, diſtractaq. ſtudia ſequentes. qui quoniam ſyntheſim totam, & nectunt, & ſoluunt, meritò faciunt, vt Comœdia dicatur ἀδελφοὶ: Fratres: ab ijs nimirum,quæ cum perſonis coniuncta ſunt, hoc eſt ab ea ſanguinis cognatione, & propinqui-

quitate acceſſito nomine. Ab huiuſmodi etiam adiunctis appellata eſt Eunuchus, quippe Fabulæ argumentum, ac materiam qui ſuppeditat, Dorus eſt Eunuchus. Ex eodem fonte manauit Hecyræ nomen. Nam quia Græcè ἑκυρὸς eſt ſocer, ἑκυρά ſocrus, & in ea Fabula pleraq. per ſoceros, ac ſocrus aguntur, Hecyra dicenda fuit, ab adiunctis vocabulo mutuato. Ab ipſo verò perſonarum proprio nomine accepit appellationem Phormio. Eſt enim in illa Fabula Phormio Paraſitus; cuius opera vxorem inuito parente ducit Antipho. Ab officio demum, ac moribus Miles glorioſus nomen inuenit. is enim perficit omnia, quæ geruntur ab Actoribus, & Fabulam claudit. Itaq. illud maximè videndum eſt in imponendo Comoediæ nomine, vt ſiue à perſonarum nominibus, ſiue ab officio, ſiue ab adiunctis, ſiue à rebus, atq. ab argumento nomen indimus Fabulæ, eiuſmodi capita, vnde appellationem deſumimus, ea ſint, circa quæ veluti circa cardines tota Fabulæ ſumma verſetur, & ratio: quemadmodum multis diſputat Iulius Scalig. in lib. iij. poët. cap. xcvij.

De Argumento. Caput XVI.

ARgumentum Comoediæ Græcum quoq. nomen habet vſitatum, & nobile, diciturque Periocha. περιοχή. quæ vox ſignificat ſummam, & complexionem: vt intelligamus, argumentum hoc, & Periocham complecti res omnes debere, quæ geruntur in Fabula. Hæc pars noua res eſt, neq. adeo neceſſaria. Itaq. Terentianis Comoedijs, cum ab auctore prætermiſſa fuiſſet, adiuncta eſt à Sulpitio Apollinari. In Plauti vero Fabulis factum argumentum à poëta doctiſſimi viri putant, in primiſq. Petrus Valla eius interpres, & Scholiaſtes. Facit, vt homini credam non ſtylus modo, qui antiquus videtur, ſed illa quoq. litterarum diſpoſitio in verſuum capitibus, quæ compoſitæ ſimul, & coagmentatæ Fabulæ nomen deſcribunt. Hoc enim etiam artificium exiſtimant aliqui fuiſſe in argumento ſolemne, vt illa verſuum capita cum in proſcenio ſpectarentur propoſita, primis litteris nomen Comoediæ ſignificarent. id quod in Amphitruone ſic legimus.

Amore captus Alcumenæ Iuppiter
Mutauit ſe ſe in formam eius coniugis,
Pro patria Amphitruo dum cernit cum hoſtibus.
Habitu Mercurius ei ſubſeruit Soſiæ.
Is aduenienteis ſeruom, & dominum fruſtra habet.
Turbas vxori ciet Amphitruo, atq. inuicem
Raptant pro mœchis. Blepharo captus arbiter
Vter ſit non quit Amphitruo decernere.

Aa Om-

Omnem rem noſcunt. Geminos Alcumena enititur.

Ex primis verſuum litteris fit Amphitruo: quod Comœdiæ nomen eſt: idemq. in ceteris factum argumentis facilè deprehendas. Ex hoc, inquam, ſi minus omnino in animum induco meum, ſuſpicor certè fuiſſe argumenta illa ab ipſo propoſita Fabulis Plauto. Ea enim compoſitio litterarum excogitata erat ideo, vt cum argumentum Fabulæ legerent in proſcenio propoſitum ſpectatores, ipſius quoque Fabulæ diſcerent ex primis litteris nomen. Quare cum illæ Comœdiæ datæ populo ſint, & exhibitæ viuente Plauto, tunc oportuit etiam argumenta proponi. quæ poëta præſente, atq. etiam inſpectante nemo fuiſſet auſus, opinor, affingere.

De hoc argumento quantum ad rei cognitionem, & diſpoſitionem attinet, dictum videtur ſatis. Sed quoniam argumentum Comoediæ fictum, & commentitium eſt totum, vnum quæri debet hoc loco. An eorum quoq. nomina, & perſonas, qui à Comicis inducuntur, ita fictas eſſe oporteat, nulla vt fuerit vmquam vera, aut inter viuentes extiterit. Hanc nobis excitat neceſſariò quæſtionem Ariſtoteles in cap. vij. poët. vbi docet eo potiſſimum à Tragoedia diſtare Comoediam, quòd illa vera retineat nomina, perſonaſq. deſumptas ab hiſtoria; hæc pro arbitratu ſuo nomina, perſonaſq. comminiſcatur. Iam verò, inquit, apud Comicos id manifeſtum eſt: qui Fabulas ex veroſimilibus conſtituentes, nomina interim pro arbitrio fingunt: in Tragoedia autem vera nomina retinentur, &c. Ex his Ariſtotelis verbis aliqui legem imponunt poëtis Comicis ita ſeueram, vt ne vnum quidem, aut alterum è veris nominibus retinere fas putent, & quod inde conſequens eſt, veram aliquam perſonam imitari. Sed iuſto duriores ſunt, & quemadmodum arbitror, errant. Nam, vt de veteri Comoedia nihil dicam, quæ homines imitata eſt notos; qualis eſt Socrates apud Ariſtophanem in Nubibus; quales erant alij ciues, ad quos nominatim carpendos laruas, & perſonas dabat hiſtrionibus accommodatas, & ſimiles ijs, quos per imitationem irridebat; quod docet Suidas; vt hæc, inquam, præteream, quæ dicta ſunt in cap. iv. video in Terentianis Comoedijs nomen Gnathonis: cuius vera perſona eſt, vt teſtatur Athenæus. Fuit enim notiſſimus Paraſitus, inductus olim à Menandro; cuius Fabulas latinas Terentius faciens, ſeruare non dubitauit verum illud nomen, veramque, quam imitaretur perſonam retinere. De Paraſito Phormione idem planè dicendum puto. eam enim Comoediam expreſſit ex Apollodori Græca, adeoque tranſtulit in ſuam non argumentum modò totum, ſed nomen etiam nobilis ea tempeſtate Paraſiti, quem imitatus erat, & ficta perſona produxerat per hiſtrionem in ſcenam Apollodorus. Itaque cum ait Ariſtoteles, Comoediam fingere nomina, non contendit ita fingere debere omnia, nullum

vt

vt poſſit inſerere verum ; ſed licere illi comminiſci omnia nomina, quod non licet Tragœdiæ . id quod ad diſcrimen, & differentiam inter vtramq. deſignandam eſt ſatis .

Et quoniam à Donato interprete Terentij mentio ſæpè fit duplicis, ac ſimplicis argumenti . id etiam antequam diſputationem claudamus, quærere oportet, quid ſit: & an idem ſibi velit Donatus, quod docuit Ariſtoteles, cum de Fabula duplici, ac ſimplici diſputauit. Reſpondeo itaq. non idem ſibi velle Donatum; ſed aliquid longè varium, ab Ariſtotele tamen haud alienum . Vtrumq. ſic demonſtremus . Fabula duplex, vt diximus in libello de Tragœdia , Ariſtoteli ea eſt, quæ vel Peripetiam, hoc eſt repentinam, & contra quàm timebamus, aut ſperabamus in cõtrarium mutationem, vel Agnitionem, vel vtramq. coniunctam ſimul habet in ſyntheſi , & coagmentatione rerum , quæ tranſiguntur : ſimplex ea, quæ neq. Peripetiam, habet , neq. Agnitionem, ſed ſtructura quadam plana compoſita eſt, ac propterea dicitur etiam explicata. Argumentum verò duplex Donato neq. vnius actionis, neq. vnius tantum hominis eſt, ſed plurium. Fit enim ſæpè, vt duæ ſint actiones ex quibus componitur vna Comœdia , quia actio vna pendet ab altera , & rectè poteſt vtraque ſic committi , vt coaleſcat vna, atque integra Fabula . Huiuſmodi ſunt in Andria , Pamphili , & Charini adoleſcentum amores duorum. quamquam enim duæ perſonæ ſunt primariæ , atque actiones earum propterea duæ , vna tamen ita cum altera nectitur, vt vnum conſtituant argumentum, quod duplex eo nomine dicendum ſit. Fiunt enim ad extremum nuptiæ duplices vtriuſque; quæ quoniam eundem nexum habent, & eandem inueniunt in cataſtropha ſolutionem ab Agnitione Glycerij , vnius obtinent locum actionis . Cernet hoc facilè quicumq. leget perpendetq. textum eius Fabulæ. Nam in ipſo Actus ſecundi initio Charinus cum Pamphilo congreditur, eiq. narrat amores ſuos. Itaq. ab ea collocutione ad finem vſq. totius Comœdiæ agunt adoleſcentes illi coniunctim , & actione perpetua ducunt ad exitum Fabulam . Contrà verò factum videmus in Hecyra . vbi, quia vnius tantum eſt adoleſcentis negotium, & vnæ tantummodo nuptiæ, argumentum appellandum eſt ſimplex . Hæc , inquam , ſibi voluiſſe Donatum ab ipſomet didici in Prolegomenis ad Phormionem. Argumentum hoc, inquit, non ſimplicis negotij eſt, nec vnius adoleſcentis , vt in Hecyra , ſed duorum, vt in ceteris Fabulis . Longè igitur aliud eſt, quod duplicis, ſimpliciſque argumenti nomine vult intelligi Donatus , quàm quod loquitur Ariſtoteles, cum de ſimplici, dupliciq. Fabula præcipit .

Nihilo minus tamen ne id quidem, quod Donatus expoſuit, in Ariſtotele deſideratur ; immo verò ab eo mihi videtur illud vtriuſq. diſcrimen argumenti delibatum. Vt enim ille de Fabula duplici ſimpli-

tique ſic ſtatuerit in cap.poët.ix. vt modo diximus,tamen in cap.xj. aliam Fabulæ ſimplicis, & compoſitæ, ſiue duplicis aperit notionem, quæ cum hac Donati conſentiat. Fabulam enim duplicem,ſiue compoſitam dici poſſe ait eam, quæ duplicem quaſi conſtitutionem habeat, & duas actiones vno tantum fine terminatas: quemadmodum, inquit, cernimus in Odyſſea. vbi errans Vlyſſes vnam facere videtur Fabulam,alteram Proci Penelopes; ſed tamen ex vtraque, admirabili ratione,atq.artificio fit,& componitur vna. ſimplicem autem appellari poſſe, quæ vna tantummodo definiatur actione, nec pluribus inchoatis,atq.imperfectis negotijs vno determinatis fine conſtituatur: quales pleræq.Tragœdiæ antiquorum ſunt.

Ergo, dicet aliquis, fruſtra damnata eſt ſupra Terentij Andria eo nomine,quod ea Fabula non ſit vna.Sed ego memini id tantummodo me dicere:aliquos exiſtimaſſe, à Fabulæ vnitate Comœdiam illam diſcedere. iudicium non interpoſui meum, quod in hunc locum reſeruaui. Itaq. Fabulam illam,aliaſq. eiuſmodi probandas puto. quia, vt diximus alibi de Tragœdia, multæ ſunt interdum actiones, quæ,quia collimant, & tendunt eodem, haberi pro vna debent,nec facere poſſunt, vt Fabula multiplex ſit, niſi principes, ac primarij fines diſtinctione multiplicentur,& numero. Vnum quidem eſt,quod iure obijci contra videtur hic poſſe.Ariſtotelem non modo vnam velle actionem eſſe totius Fabulæ, ſed vnam vnius. At in hiſce Comoedijs duæ perſonæ ſunt æque principes,ac primariæ. Ego tamen exiſtimo duas illas perſonas non omnino æquales eſſe,aut æque præcipuas: atq. ideo vnius actionem alteri ſic ſubſeruire, vt non vna duorum actio dicenda ſit, ſed vnius vna. Pamphili enim primæ partes ſunt in Andria; Charini ſecundæ: qui inducitur ideo, vt aliquanto plus turbæ ſit in Fabula, vtque cum eo collatus Pamphilus moderatior eſſe videatur. Hoc etiam videbit planiſſimè qui leget eam Fabulam: intelligetque, ſine partibus Charini eam fieri potuiſſe,ſed non ita tamen abſolutam. Quòd ſi nihilo minus contrà accidat aliquando,vt in his duplicis argumenti Comoedijs aliqua reperiatur, quæ perſonas æque primarias faciat duas, & quod inde conſequens eſt, duas etiam numero actiones, quæ aliqua demum ratione connectantur in fine Fabulæ, dixerim, ne cogar antiquos damnare, actionem Comoediæ non oportere ſic vnam eſſe,quemadmodum eſt vna Tragoediæ. De huius enim, deque Epopoeiæ actione Ariſtoteles tantummodo pronunciauit, vnam vnius eſſe debere non de actione Comœdiæ.quæ quoniam eſt ipſa imperfectior Tragoedia, imperfectiorem etiam fortaſſis habere poteſt vnitatem in vna poſitam actione,ſed non hominis vnius.Quòd ſi nanciſcatur eandem, abſolutior erit, quia dramatico generi abſolutiſſimo,hoc eſt Tragico,ſimilior eſt.

Sed

Sed vltima quædam hinc ſuboritur quæſtio, quæ prætermitti non debet. vtra perfectior, atq. abſolutior Comœdia ſit: illa ne, cui duplex eſt argumentum, an cui tantum eſt ſimplex. Illam, vt breuiſſimè faciam, proculdubio imperfectiſſimam omnium habendam puto, quæ perſonarum actiones duarum ſic tractat, vt non niſi conuenientia quadam rerum, quam habent in exitu, faciant vnam Fabulam, quemadmodum dixi. Dandam enim cenſeo veniam illi Comœdiæ, vt poſſit ab vna vnius actione diſcedere, modo ſit vna. ſed video tamen huiuſmodi Comœdiam eſſe oportere imperfectiſſimam omnium; quòd videatur maximè diſcedere à genere dramaticæ poëſeos abſoluto, atq. omnium primo. diſcedit autem, quia diſcedit ab vnitate perfecta Fabulæ, quam poëmatis animam appellat Ariſtoteles, quæq. inter ceteras partes obtinet principatum. ſed ſi duæ conferantur inter ſe Comœdiæ, quæ habeant ſingulæ vnam vnius actionem, altera tamen duplicis negotij, ſiue argumenti ſit, altera ſimplicis; haud dubiè reſponderim, illam eſſe præſtantiorem, & meliorem, quæ duplex habet argumentum. Sequor enim Ariſtotelem ducem: qui eo in loco capitis xj. cum Tragœdiam diuiſiſſet in compoſitam, & ſimplicem, compoſitamq. dixiſſet eam eſſe, quæ duplicem videatur habere conſtitutionem facientem vnam, qualis eſt Odyſſea, ex erroribus Vlyſſis, & ex procorum contentione conflatam, diſertiſſimè pronunciauit, hanc anteferendam eſſe ſimplici: qualis fortaſſe dici poteſt Ilias, quæ Achillis præſtantiſſimi ducis tantummodo res geſtas habet, eiuſq. victoria terminatur, & laboribus circa Troiam exantlatis. Ratio verò cur illa præſtabilior ſit, docetur item ab Ariſtotele; qui ait, ab ea multo maiorem exiſtere voluptatem ob illam duplicis negotij compoſitionem, atq. ob admirabiliorem exitum, quem ex ſolutione nanciſcitur.

De Prologo. Caput XVII.

HÆc pars dicitur à multis eſſe Latinarum Comœdiarum peculiaris, & propria. Nam in Græcorum Comœdijs non diſtinguitur à totius corpore Fabulæ Prologus, illique planè ſimilis eſt parti, quam in Tragœdijs Prologum appellat Ariſtoteles. In Tragoedijs verò obtinet Prologi locum quicquid primi Chori antecedit ingreſſum: vbi nimirum indicantur in ſumma quæ ſunt agenda; quæq. antea geſta ſunt commemorantur. In Latina autem Comoedia Prologus à tota conſtitutione Fabulæ ſecernitur, nec quicquam habet cum reliquis partibus affinitate coniunctum. Dicitur adeo pars hæc μονοπρόσωπον, hoc eſt ab vna tantum acta perſona, aut ab vno ſolitariè loquente tractata. Non enim plures vmquam inducuntur in Prologo, exce-

pto Trinummo: vbi Prologum faciunt Luxus,& Inopia. Sed ſiue vnus ſit, ſiue plures, qui partem hanc agant, illud eſt certum, Prologi perſonam ad Fabulam non pertinere, nec amplius redire cum ceteris in proſcenium; contra, quàm fiat in Tragoedia: cuius Prologum agunt ſæpiſſimè perſonæ primarum partium. Sed hic iterum excipere Plautum oportet: qui Mercurio in Amphitruone dedit Fabulæ partes agendas non poſtremas, cui tamen Prologum initio permiſerat. Et in Ciſtellaria Prologum facit exeuntem in fine Actus primi, eaq. dicentem, quæ principio monenda fuiſſent. Dat autem eius Prologi partes commentitio Deo, cui nomen Auxilio eſt,

Nam mihi eſt Auxilio nomen. nunc operam date,
Vt ego argumentum hoc vobis planè perputem.

Ceterum quia nulla ſibi conſtat diſputatio, quæ non à definitione proficiſcatur, Prologum nos, antequam progrediamur, ita definiamus. Eſt Prologus, vt ab antiquis decretum Grammaticis video, prænarratio quædam Comoediæ. in qua poëta ſub aliena, vel ſub ſua ipſius perſona rem agendam exponit. Quia verò hæc expoſitio varia eſt, varia etiam eſſe neceſſe eſt Prologorum genera. Itaq. poſt definitionem diuiſio ſequitur huiuſmodi.

Prologorum quinque genera fecerunt. Primum exponit argumentum Fabulæ ſimpliciter, diciturque hypotheticus ab hypotheſi, quæ ſignificat argumentum: nec diſtinguitur à periocha. apud Græcos enim περιοχὴ, & ὑπόθεσις videntur eſſe ſynonima. Huiuſmodi Prologus eſt in Aulularia. vbi Lar familiaris proponit argumentum enucleatè; ac rem gerendam ſpectatoribus expoſitè ſic denunciat.

Ne quis miretur qui ſim, paucis eloquar.
Ego Lar ſum familiaris ex hac familia,
Vnde exeuntem me aſpexiſtis. hanc domum
Iam multos annos eſt quom poſſideo, & colo:
Patrique, auoq. amicus huius, qui nunc hic habet.
Sed mihi auos huius obſecrans concredidit
Theſaurum auri, clam omnes in medio foco
Defodit, venerans me, vt id ſeruarem ſibi, &c.

Secundum Prologi genus exponit præterea poëtæ conſilium in faciendis Fabulis, cuiuſmodi ſanè eſt in Adelphis; dicique poteſt latinè commendatitium: quia Græcè συστατικὸν nominatur: quod apud nos, vt monet Budæus, commendatitium eſt, aut ſi reddẽdum ad verbum ſit, id quod facit, vt res ipſa conſiſtat. Cum enim hic Prologus pro auctore Fabulæ multa dicat, videtur eum auditoribus commendare, ac facere, vt Fabula ipſa quodammodo conſiſtat, & ſpectatorum animi cõfirmentur. Præter eum, de quo diximus in Adelphis, alium huiuſmodi Prologum habemus in Hecyra.

Hecy-

Hecyra eſt huic nomen Fabulæ. hæc cum data eſt
Noua,nouum interuenit vitium, & calamitas,
Vt neque ſpectari, neque cognoſci potuerit.
Ita populus ſtudio ſtupidus in funambulo
Animum occuparat. Nunc hæc planè eſt pro noua:
Et is,qui ſcripſit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, vt iterum poſſit vendere.
Alias cognoſtis eius. quæſo hanc nunc noſcite:
Orator ad vos venio ornatu Prologi.

Tertium genus refellit aduerſariorum calumnias, vt in Andria; vel regerit etiam in eoſdem aduerſarios crimina,vt in Eunucho. vbi Lauinius poëta Comicus obtrectator, & maleuolus carpitur; qui fuerát ante perſtrictus in Andria.

Tum ſi quis eſt,qui dictum in ſe inclementius
Exiſtimat eſſe,ſic exiſtimet: ſciat
Reſponſum,non dictum eſſe; quia læſit prius
Qui bene vertendo,& eas deſcribendo male,
Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas.
Idem Menandri Phaſma nunc nuper dedit.

Cum ergo genus hoc Prologi, vel criminationes,& maledicta diluat, vel obiecta crimina regerat in auctores, dictum eſt Græcè ἀναφορικόν; id quod ſignificat confutatorium,aut relatiuum in alios.

Quartum Prologi genus,quia permiſcet ſimul omnia, quæ ſeparatim faciunt cetera, dici poteſt miſtum. cuiuſmodi eſt in Caſinaria Plauti: vbi principio commendatitium videtur eſſe. Nam commendatio proponitur poëtæ,Fabulæque; & beneuolentia captatur à ſpectatoribus.

Saluere iubeo ſpectatores optumos, &c.

deinde incipit eſſe confutatiuum.

Nam nunc nouæ,quæ prodeunt, Comœdiæ
Multo ſunt nequiores,quàm nummi noui.

Ad extremum eſt expoſitiuum. Denunciat enim Fabulæ nomen, & euoluit argumentum.

Comœdiæ nomen huius dare vobis volo.
Clerumene hæc vocatur Comœdia
Græcè. latinè ſortientes. Diphilus hanc
Scripſit.poſt id eam rurſum denuo
Latinè Plautus, &c.
Senex hic maritus habitat. Ei eſt filius.
Is vnà cum patre in illiſce habitat ædibus.

Quintum Græcè dicitur, ἠθικόν, latinè morale. Huiuſmodi videtur eſſe Prologus ille διπρόσωπος, hoc eſt duarum colloquentium perſona-

rum in Trinummo, Luxus, & Inopiæ. eſt enim accommodatus moribus nequam adoleſcentis, qui inducitur in ea Comœdia profuſus, & luxuria diffluens, ob eamq. cauſam ad extremam redactus inopiam. Ex hoc genere videtur item Arcturus in Rudente, & Lar familiaris in Aulularia. Deſcribunt enim graphicè hominum mores. Horum verò prologorum perſonæ per machinam deſcendebant in ſcenam, per machinam ſubducebantur.

De Actibus. Caput XVIII.

Actus eſt Actionis, ſiue peractæ Fabulæ pars: cum videlicet proſcenium omnibus deſtituitur perſonis, & tibicen ſpectatores aggreditur cantus ſuauitate recreare. Qua ex definitione intelligas, non vbicumque, ac pro arbitratu fas eſſe Actum terminare: ſed eo tantum loco, vbi aliqua pars totius, integræq. actionis, qua continetur vniuerſa Comœdia, ſciungi commodè à reliquis partibus poteſt. Vt enim integra illa actio totius Comœdiæ tunc habet appoſitè finem, cum nihil ſupereſt agendum, neq. quicquam deſideratur eorum, quæ numeris expleant omnibus Fabulam, ita partes eiuſdem actionis tum definiri, ac terminari commodè queunt, cum ijs, interrupta quamminimè ſerie, tibicinis cantus poſſe videtur intercipi.

Nuſquam melius, quàm hic ea inſtitui, & tractari quæſtio poteſt, quæ nobis à nouo noſtrarum vſu Comœdiarum proponi videtur. An Actus interrumpi, ac diuidi queant non modo cantu tibicinis, ac Muſicorum, verum etiam ſaltatione, machinis, embolijs, epiſodijs, alioue argumento agentium, & colloquentium perſonarum quod à reliqua Fabula ſeparatum ſit. Videmus quippè interſeri ſæpe Orpheos quoſdam deplorantes Euridicem, aut quaſdam Cereres Proſerpinam quæritantes, quæ res à Comœdia ſunt alienæ, prorſuſque ſeiunctæ. Quid hac de quæſtione ſtatuendum ſit, non poſſum ſimul, aut vna quaſi definitione proferre, ſed ſeparatim dicam, & pronunciabo per partes.

Confirmo itaq. primum: poſt ſublatum è Comœdia Chorum, fuiſſe non modo tibicines adhibitos, & Actibus interpoſitos, verum etiam Mimos; hiſtriones nimirum ἀπὸ τῆς μιμήσεως, hoc eſt ab imitatione propter excellentiam, atq. præſtantiam ſic appellatos. Non enim res tantummodo imitabantur, quod eſt commune cum omnibus, ſed motu quodam corporis exquiſito, & geſticulatione ſolitaria exprimere ſoliti erant quicquid referre vellent, ſine verbis, ac voce. Sed addita poſtremò geſticulationi verba quoque ſunt, & dicta quædam acuta, quæ humani animi vitia irriderent, & carperent. qualia ſunt apud Senecam, & Macrob. Publij, & Laberij longè plurima. Hos igitur

Mimos

Mimos, abſolutis iam Actibus, educere cœperunt in ſcenam, geſtum facientes, & loquentes aliquid ridiculè omnino extra argumentum Fabulæ, ad ſpectatorum animos amplius oblectandos, atq. ad demendam ſatietatem. Id verò in Comœdia dicebatur Epiſodium, in Atellana Exodium. vtraque vox diuerticulum ſignificat, & egreſſionem à propoſito argumento: quam non quælibet habuit Comœdia, ſed aliqua tantum grauior, vt opinor. Factum quippè crediderim in Comœdia quod in ipſa quoq. Tragœdia peragenda fuit ab antiquis excogitatum: cum ad eius Fabulæ leniendam atrocitatem, & temperandas cædes, Satyros interpoſuerunt, qui petulantia, riſu, iocis, incompoſito ſaltu, motuq. corporis enormi, ſpecie demum, & facie illa ſemiferina ſpectantem populum à cogitatione crudelitatis tantiſper auerterent. Idem enim præſtiterunt in Comœdia Mimi: quorum argumenta fuere mercaturæ viles, & plebeiæ, ignobiles doli, actus ruſtici, perductiones, lenocinia, luſus, impoſturæ, aliaque ridiculis illis, & leuiſſimis reſpondentia perſonis, hoc eſt maximè ad prouocandum riſum accommodata. Quæ quidem argumenta petebant ipſi de medio foro, vel è tabernis, vel ex angiportis, vel è popinis: adeoq. perſonam, & faciem afferebant cauponis, coqui, fartoris, perductoris, lenonis, ebrij, ſtolidi, inſani, ſurdi, cæci, circulatoris, impoſtoris, ſycophantæ. Erant eorum exitus abrupti: ſic prorſus, vt vno decedente, ceteri quoq. diſcederent infecta plerumq. re, vel imperfecta. Erant inter eos crebræ fugæ, inſectationes, contentiones, ignauiæ, vecordiæ, parodiæ, quibus imitarentur ridiculè ſeria, verumq. ſubuerterent. Erant repentinæ ſententiæ, dictaq. ſubitò contorta nec expectata. Vt illa Publij Mimi.

Mulier cum ſola cogitat, male cogitat.

Malo in conſilio feminæ vincunt viros.

Sæpè tamen ſententias, etiam inter ridiculas, longè grauiſſimas interponebant, quæ monitis, ac præceptis ſingulas propemodum humanæ vitæ partes informarent. Ex hoc genere illa ſunt apud eundem Publium.

De amore.

Amare, & ſapere vix Deo conceditur.

De amicitia.

Amicos res opimæ parant, aduerſæ probant.

De fortuna.

Excelſis multo facilius caſus nocet.

Fortuna vitrea eſt: cum ſplendet, frangitur.

De viciſsitudine.

Iucundum nihil eſt, niſi quod reficit varietas.
Quotidie eſt deterior poſterior dies.

De morte.

Malè viuunt qui ſemper ſe victuros putant.

De otio.

Arcum inertia frangit: animum remiſſio.

De beneficentia.

Pars beneficij eſt, quod petitur ſi bene neges.
Beneficium dare qui neſcit, iniuſte petit.

De ceteris officijs eodem modo. Cum igitur hi Mimi ſic, vt diximus, inducti ſint ab antiquis, dicendum eſt, iure ac ſine reprehenſione Actibus interponi perſonas aliquas ridiculas hoc etiam tempore, quæ aliarum gentium, & ciuitatum linguam, aut finitimorum mores irrideant, aut alia quædam argumenta leuiſſima tractent, ijs ſimillima, quæ tractabantur à Mimis.

Confirmo deinde, fas eſſe, eoſdem Actus, & Comœdiæ partes non cantu ſolum, & muſicorum modis, verum etiam ſaltatione, aut aliqua ludentium hominum huiuſmodi ratione diſtinguere. Id enim etiam ab antiquis vſurpatum intelligo: cum inter multas, ac propè innumerabiles ſaltationum formas, quas adhibuerunt in conuiuijs, in nuptijs, in ſacrificijs, eſſent aliquæ Theatri propriæ, atque in ijs ipſis Theatralibus certæ quædã ſoli Comœdiæ ſubſeruientes. Tres quippè fuere Theatrales ſaltãdi ſpecies pro modo, ac numero Fabularũ, quæ in Theatro dabantur. Prima fuit Tragœdiæ, dicebaturq. ἐμμέλεια: quæ grauis erat, atq. compoſita, quemadmodum ipſum ſignificat nomen. Nam ἐμμέλεια non modulatio tantum eſt, ſed etiam concinnitas. Itaq. hoc illi ſaltationi nomen inditum ſignificat, eam ſedatam, concinnamq. fuiſſe. quod diſcere præterea poſſumus ex Platone in dial. iij. de legibus. Secunda fuit Comœdiæ propria, ſolutiore licentia; quæ Græcè appellata eſt κόρδαξ, à verbo κορδακίζειν: quod ſignificat liberè, licenterq. ſaltare. Tertia demum reſeruabatur antiquæ Satyræ, quæ dabatur item in ſcenam, atq. in Theatro quondam recitabatur. Erat igitur hæc petulans, & maximè motoria, geſticulatione creberrima, vt Satyros decet: dictaq. eſt σικιννὶς, ab auctore Sicinnio, quodam homine barbaro, vt aliqui prodidere.

Affirmo demum tertio loco, licere etiam Actibus interponi machinas, & per eas induci Deos, aut alios, qui ſine machinis induci non poſſunt. Quamquam enim Tragœdiæ videntur eſſe propriæ machinæ,

non tamen à Comoedia ſic abhorrent, vt numquam adhibitæ ſint. Tradit adeo Suidas Carcinum Atticum appellatum à Platone fuiſſe poëtam duodecim machinarum. ὃν Πλάτων δωδεκαμήχανον φησὶν. Quem ego poëtam fuiſſe Comicum propterea credo; quòd Suidas alio eum loco reponat, quàm eo, vbi paulo ante commemorauerat alium Carcinum Athenienſem poëtam Tragicum, quòdque huius, de quo dico Carcini Fabulam Comicam laudet, cui nomen erat Mures; cum alterius Carcini Tragoedias percenſeat, & enumeret omnes. Credibile igitur eſt, hiſce tam multis, quas inuenerat machinis, non modo vſum in Epiſodijs fuiſſe, verum etiam in argumento Fabulæ. quo fieri debet, vt multo maximè liceat eaſdem inferre machinas inter Actus Comoediæ. Quin inter machinas illas Theatri, quas deſcribit accuratè Iulius Pollux, vnam fuiſſe ait vnius, & eiuſdem quidem vſus, ſed duplici appellatā nomine, hoc eſt ἐγκύκλημα, καὶ ἐξώστραν. hoc vero idcirco factum aliqui homines doctiſſimi putant, quòd ἐγκύκλημα diceretur, cum in Tragoedijs eſſet, ἐξώστρα verò cum à Tragoedijs accepta, etiam minoribus Fabulis extra ſcenam Tragicam, atq. ipſis Comoedijs inſeruiebat. Huiuſmodi credo fuiſſe Romanorum Imperatorum epiſodia multa: qui, vt legimus apud Martialem, Sueton. & alios, ſæpè iuſſerunt, in Theatro Deorum amores, ac raptus proponi, aut beſtiarum per funambulum inceſſus exhiberi. Quibus ſanè ſpectaculis dandis propriam idoneamq. deſignat machinam Iulius Pollux, Gruem. quam demitti ſolitam fuiſſe ait ex altiſſimis locis ad aliquorum rapienda corpora, & ſurſum ferenda: nominatimq. habuiſſe tum vſum in Theatro dicit, cum Aurora Memnonis filij corpus abripuit ſubitò, atque in cælum ſubduxit.

Dicet aliquis iterum excitare me velle Chorum, & nouæ Comoediæ concedere, qui fuit olim inductus, atq. ſublatus. Reddimus enim ei ſaltationem, & dicta Mimorum ridicula: quæ veteris erant Chori in antiqua Comoedia. Sed animaduertere neceſſe eſt, huiuſmodi ſaltationem, colloquia, dicta, quæcumq. demum Actibus interponuntur, eſſe prorſus ab argumento Comoediæ aliena, & ſeparata; Chorum autem Comoediæ veteris fuiſſe partem Fabulæ: ſic, inquàm, vt Choricæ perſonæ cum Actoribus ipſis etiam colloquerentur, & agerent. Ad hæc: cum perſonas illas irridentes, & iocantes permittimus in epiſodijs, non eas ita licenter maledicas volumus, vt erant in veteri Comoedia Choricæ; quæ ciues, quos carperent, ſuo nominè deſignabant.

Dicet iterum alius, hæc epiſodia, vel exodia, aut embolia non probari ab Ariſtotele: cum reprehendat hiſtrionum conſuetudinem, qui per epiſodia producebant Fabulas, ſi videbant non dum impletum eſſe clepſydræ tempus, quod ita præſcribebatur, vt ante, finem facere

non

non liceret. Sed Ariſtoteles non damnauit omnino, ac prorſus epiſodia, verum ea tantum, & nominatim, quæ præter modum producerent Fabulam: quæq. ab Actoribus, & hiſtrionibus excogitarentur ſubitò, non tam appoſitè, conſultoq. Actibus interponenda, quàm temerè quolibet inculcanda. Quòd ſi epiſodia ſint accuratè facta, & Actibus interiecta loco tibicinis, ac Muſicorum, ſi Comœdiam non ita multum amplificent, nec plus nimio producant, nullum planè periculum reprehenſionis imminet ab Ariſtotele.

An Actus omnino, ac prorſus oporteat eſſe quinque. *Caput XIX.*

NEque plures, neque pauciores cuiuſcumq. Fabulæ, ſiue Comicæ, ſiue Tragicæ Actus eſſe debere quàm quinque, non Donatus modo confirmat, ſed decernit Horatius: cuius auctoritati nemo fidem vmquam abrogauit.

Neue minor quinto, neu ſit productior Actu
Fabula, quæ poſci vult, & ſpectata reponi.

Sed Iacobus Mazonius in Apologia Dantis Aligherij pauciores Actus eſſe, quàm quinque, & tribus tantũmodo iuſtam Fabulam perfici poſſe demonſtrare ſe putat ex teſtimonio quodam ſingulari M. Tullij Ciceronis. Locus Ciceronis eſt ex epiſtola nobili ad Q. Fratrem. Illud te extremum oro, & hortor; vt tamquam poëtæ boni, & Actores induſtrij ſolent, ſic tu in extrema parte, & concluſione muneris, ac negotij tui diligentiſſimus ſis: vt hic tertius annus tamquam tertius Actus perfectiſſimus, atq. ornatiſſimus fuiſſe videatur. Ex hoc, inquam, loco ſe putat oſtendere planiſſimè, licere Fabularum Actus eſſe tãtummodo tres. ſed vincat ne ex Ciceronis illis verbis, quod ipſe contendit, an ſecus, non libet hic diſputare: cum alioquin affirmare poſſim à veteribus Græcorum poëtis interdum fuiſſe Fabulam in plures, interdum in pauciores Actus diſtributam, quàm quinque. Cum enim Actus apud eòs ſinguli ſingulis diſtinguerentur ingreſſibus Chori, dicere neceſſe eſt, totidem ab ijs Actus diſtinctos fuiſſe, quot Chori fierent ingreſſus in Thymelem, atq. in proſcenium per interualla ſeparati. At in Æſchyli Prometheo Chorus bis, terue tantum inſeritur Fabulæ. Neque enim Io, & Oceanus Chori locum obtinere poſſunt: quod ſi tamen obtineant, & Choricæ perſonæ ſint, ingreſſus Chori in ea Fabula numerandi ſunt quinque, ac propterea nõ quinque tantum Actus erunt, ſed omnino ſex; Fabula quippè, quæ diuiſa ſit in Actus quinque, non poteſt habere, niſi quatuor ingreſſus Chori. In eiuſdem Æſchyli Agamemnone, in Hecuba Euripidis, in Sophoclis Philoctete,

in

in Electra, in Oedipo quinquies ingreditur Chorus, & quod inde conſequens eſt, ſex ſunt partes, Actuſq. Fabulæ: quos adeo Seneca transferre ſic diſtinctos etiam voluit in Oedipum ſuum. Cum enim poſt quintum Chorum alia neceſſariò ſequatur Fabulæ pars, non poteſt quæ conſequitur eſſe niſi ſexta. Qui verò Chorus interdum ponitur in extrema Fabula, is propriè Chorus dici non debet, ſed Commus, vt diximus in libello de Tragœdia ex Ariſtotele: atq. ideo partiri Fabulam non poteſt in Actus; quod eſt eorum officium, qui propriè Chorum agunt. Quid plura? Sophocles in Trachinijs ſex facere Choros non dubitauit, Euripides in Iphigenia Taurica item ſex: in Hippolyto coronato prorſus octo.

Hæc multo magis quàm locus ille Ciceronis oſtendere videntur, eum numerum Actuum quinque non fuiſſe conſtantem, ac certum. Quamquam enim hæc exempla petita ſunt à Tragœdijs, demonſtrant tamen vniuersè Fabulam dramaticam non fuiſſe ab omnibus ſemper diuiſam in partes, aut Actus quinque. id quod contendunt Horatius, & Donatus. Sed dixerit aliquis, ab antiquis id perperam factum, deinde caſtigatum ab ijs, qui cetera quoq. vitioſis caſtigarunt in Fabulis. Nam ille quintus apud Senecam Chorus non canit, ſed loquitur cum Iocaſta, ideoq. non tam dici debet ingreſſus Chori, quàm colloquutio Chori cum perſonis ſcenicis. Dicet hæc, inquam, aliquis, & meritò dicet: quia veteribus aut nullæ fuerunt de ſcribenda Fabula leges, aut ſi quæ fuere, abrogatæ ſunt nouis. Nihil igitur in hoc genere mutandum cenſeo, ſed ſequendam Horatij præceptionem. Quòd ſi quiſpiam tamen audere id etiam velit, ac pauciores, pluresue Actus facere, quàm quinque, vtatur conſilio ſuo, ac ſe, quoad eius fieri poſſit, antiquorum auctoritate tueatur.

De Scenis. Caput XX.

ACtuum quædam partitiones ſcenæ ſunt, quemadmodum Actus ipſi membra quædam ſunt Fabulæ. Definiri propterea ſcena poteſt Actus pars, in qua vna, duæ, tres, pluresue perſonæ loquantur. quod poſtremum idcirco addidi; ne putetur lege cautum inuiolata, quod monet Horatius.

——————*Nec quarta loqui perſona laboret.*

Non enim hoc ita ſeruatur ab omnibus vbique, ac ſemper incorruptè, vt plures interdum, quàm tres in eadem ſcena loquentes non inducantur. Nam, & Diomedes in lib. iij. admittit etiam quatuor, & Plautus tum in Mercatore, tum in alijs quoq. Comœdijs hunc ipſum numerum explet. Quare id tantummodo ſibi velle arbitror Hora-

tium;

tium; vt ſi plures inducantur, quàm tres, non loqui laborent multum eæ, quæ ſupra tres inducuntur, ſed pauca loquantur. Quantum enim attinet ad antiquos illos Græcorum Comicos, exploratiſſimum eſt, nullam ijs religionem fuiſſe, quatuor, interdum etiam plures ſimul loquentes inducere. id quod potiſſimum ex Ariſtophanis Ranis videri poteſt, cum excitatur cadauer: ex Pluto, in fine: ex Auibus propemodum vbique.

Multa ſunt, quæ de ſcenis præcipiant antiquitatis viri peritiſſimi. Ac primo quidem loco. ne vllus Actus vltra ſeptimam producatur ſcenam. Secundo. ne ſæpius, quàm quinquies eadem perſona veniat in proſcenium. quæ præceptio Donati quidem eſt: ſed Dauus tamen in Andria ſæpius exit. Tertio. vt initium ſcenæ fiat interdum ab omnium, qui locuturi ſunt, interdum ab vnius, interdum ab aliquorum ingreſſu, interdum ab eo, qui ingreditur, & ab eo, qui remanſerat è proximè ſuperiore ſcena. Quarto. vt terminetur interdum ex omnium diſceſſu, interdum ex abitione vnius, aut aliquorum. nam qui reliqui ſunt, nouam conſtituunt ſcenam. Quinto. vt perſonæ vel nihil, vel perparum loquantur cum populo, & ſpectatoribus. Quamquam enim facit hoc interdum Plautus, facit tamen ex antiquo Græcorum exemplo: quos iam diximus fuiſſe caſtigatos, & expolitos à nouis. In quo tamen amplior eſt permittenda licentia vltimis illis perſonis, quæ claudunt Fabulam, ſpectatoreſq. dimittunt, & poſtulant plauſum. Habent enim propterea neceſſe loqui cum populo, ſicut Prologus, qui petit attentionem. Differunt tamen eo nomine, quod Prologi partes agit is, qui numquam poſtea inducitur in Fabula. concluſio verò, & dimiſſio ſpectatorum è Theatro permittitur alicui ſcenicorum: vt in Andria, Dauo.

Non expectetis dum exeant huc. intus deſpondebitur.
Intus tranſigetur ſi quid eſt, quod reſtat. plaudite.

Sed tamen has partes apud Plautum ſæpè non Actorum aliquis agit, ſed Grex. Ita inuenerunt inſcriptam Aſinariæ, Captiuorum, aliquarumque aliarum Comœdiarum clauſulam illam poſtremam ij, qui Plautum emendarunt. G R E X. Nam in illo codice, qui veteribus commentarijs Bernardi Saraceni, & Petri Vallæ fuit illuſtratus, non legitur inſcriptum Gregis nomen: ſed hoc. R E C I T A T O R. quod ipſi ad hunc modum, & his verbis interpretantur. Loquitur Comœdiæ recitator, finem facturus Fabulæ. Itaque iſtorum opinione videtur fuiſſe à ceteris diſtinctus Actoribus, & Prologo ſimilis ille, qui Fabulam claudit, & ſpectatores dimittit, apud Plautum. Et profectò ſic etiam neceſſe eſt diuinare, ſi Gregem reponere pro Recitatore velimus. Neq. enim Grex ille loquitur vmquam, aut aliquid agit in Comœdia. Dedit igitur has illi partes Plautus; vt quemadmodum Prologus

logus nihil agit in Fabula, ſed Poëtæ, Actorumq. nomine beneuolentiam tantummodo captat, & poſcit attentionem, ſic etiam vltima hæc perſona, immo plures fortaſſe perſonæ, vna loquente, Comœdiæ finem imponant, & Actorum eorundem nomine veniam deprecentur, dimittant humaniſſimè ſpectatores, & indicium approbationis efflagitent, plauſum.

Quid in ſingulis ſequendum, & faciendum ſit Actibus. Caput XXI.

PRæter eas, de quibus dixi, partes quantitatis in Prologum, Actuſque diſtributas, alias Grammatici fecerunt tres, ſine quibus conſtare Fabula non poteſt. Hæ non tam ab ijs ſeiunctæ ſunt, quàm earundem dotes quædam eſſe videntur, & qualitates, quibus Actus ipſos imbui quodammodò, atq. ornari neceſſe ſit. Igitur hæc earum nomina ſunt. Protaſis, Epitaſis, Cataſtrophe. quæ à nobis explicanda, atq. interpretanda eſſe intelligimus ſingula.

Protaſis eſt prima illa Fabulæ pars, in qua proponitur, & enarratur ſumma rei, ſine declaratione futuri exitus. Itaq. ne longum faciam, Protaſis priorem exponit Comœdiæ partem, & periculum intentat, ſed tamen eiuſdem Fabulæ partem alteram, & quidem potiſſimam, hoc eſt exitum, & ſolutionem reticet; vt ſuſpenſione, atq. ignoratione ſpectatoribus auiditatem exitus ingerat, qui ad cataſtrophen vſque producitur. Sed quorſum hæc Protaſis adhibetur, dicet aliquis? non ne ſatis in argumento, atque in Prologo expoſita ſumma eſt Fabulæ? Non eſt ſatis. eſt enim expoſitio illa ſic breuis, atq. ita conciſa rerum gerendarum indicatio, vt non tam ſatiare auditoris animum, quàm accendere cupiditate rei futuræ videatur. Alia igitur adiungenda eſt ſignificatio copioſior, & planior. Exemplum Protaſis in Andria ſic eſt. Cum amaret Pamphilus Glycerium, ciq. iam grauidæ iurata fide pollicitus eſſet, ducturum ſe illam vxorem; pater, qui filium ijs amoribus teneri compererat, de illo abſtrahendo cogitat à Glycerio. Simulat igitur, ei ſe vxorem daturum virginem, Chremetis filiam. Is cum & patrem vereretur, & Glycerium deſerere putaret impium, pendet animi, nec inuenit quò ſe vertat. ſed cum inaudiſſet à ſeruo, nuptias illas ſimulare patrem, promittit, patris ſe facturum imperata. Itaque prior Comœdiæ pars indicat, & intentat periculum, quod imminet Pamphilo, ſi pater verè velit eum vxorem ducere.

Epitaſis eſt inuolutio ipſa, & perturbatio rerum omnium. in qua ſuſpiciones augentur, & pericula. Maxima igitur hic adhibenda cura eſt, & diligentia, vt tota rei ſeries, quaſi quibuſdam anulis intexta ca-

tena,

ſcena,ducatur curſu perpetuo. ſic prorſus,vt poſtrema medijs,media primis ex æquo,ac proportione reſpondeant: ſemperq. vnum naſcatur ex alio; nec inſeratur quicquam, quod ex ijs,quæ iam anteceſſere, neceſſariò non conſequatur. Vt ergò dicatur in ſumma, Epitaſis continet quicquid inter Fabulæ propoſitionem, & eiuſdem clauſulam intercedit. Epitaſis exemplum ab eadem Andria duci ſic poteſt. Cum ſparſus iam de nuptijs Pamphili rumor perueniſſet ad ancillas Glycerij,ſuſpicionibus,& turbis impletur Fabula.Ad hæc.pater Pamphili, quoniam ab eo conſenſionem extorſerat, cœpit verè, ac ſeriò cum Chremete agere de matrimonio, & rem facilè impetrat. Hoc igitur modo periculum augetur,& texitur nodus.

Cataſtrophe eſt exagitati negotij conuerſio in tranquillitatẽ non expectatam,ac propterea Fabulæ dici debet exitus,& abſolutio. cuius paradigma ita peti poteſt ab eadem Comœdia. Inſiſtit Pamphili pater,& nuptias vrget ad exitum. Itaq.res proceſſiſſet,niſi caſus,qui ſæpè plus poteſt,quàm ratio,dubijs rebus interueniſſet.Adeſt repentè quidam Crito,qui docet,Glycerium eſſe filiam Chremetis, atque ita nuptiæ ex Pamphili ſententia fiunt. altera Chremetis filia deſtinata iam Pamphilo, datur Charino adoleſcenti, qui eam deperibat. Sed illud hoc loco quærere neceſſe eſt: An hæc conuerſio ea ſemper eſſe debeat, quæ tranquillitate, ac exitu felici concludat Fabulam. Nam de Tragœdia diximus ex Ariſtotele,non ſemper eiuſmodi Fabulæ mutationem ſic in contrariam fieri debere partem, vt terminari exitu felici non poſſit, modo ingens aliquod periculum anteceſſerit. Inde,inquam,oritur hæc quæſtio. An aliqua etiam Comœdia probabilis ſit,quæ triſtem,atq.infelicem exitum nanciſcatur.

Reſpondeo itaque,Cataſtrophen,& conuerſionem Comicæ Fabulæ in ſecundum,florentemq. rerum ſtatum fieri plerumq. oportere: ſed poſſe tamen aliquas finiri nonnulla triſtitia leui, & exitu minus læto terminari, modo anteceſſerit riſus, & iocus,qui à Comœdia ſeparari non poteſt. Huiuſmodi mihi videtur eſſe Aſinaria Plauti. Cuius poſtrema clauſula eſt maritus ætate confectus, & bene ſenex ab vxore deprehenſus cum pellice: qui profectò ſenex riſum ſic mouet,vt ipſe triſtitiam habeat,& exitum rerum ſuarum minus felicem. Huiuſmodi eſt Miles glorioſus. qui captus,coniectus in vincula,vapulans, habitu ſupplici Fabulam claudit. hæc autem triſtia ſunt militi glorioſo,tametſi populo riſum mouent. Huiuſmodi denique eſt Perſa; quæ Comœdia finitur item ſupplicio ſumpto de lenone, additis prætera minis,quæ hominis mœrorem augerent,nec populo magnũ riſum excitarẽt. Hac demũ quæſtione ſubmota cõcludamus hiſce de partibus omnia in hũc modum.Protaſis in primo tractatur actu.Epitaſis in ſecũdo,& tertio.Cataſtrophe inchoatur in quarto,perficitur in quinto.

Vnum

Vnum eſſet addendum de Agnitionum generibus varijs, quæ ponuntur,& accidunt in extrema Cataſtropha. Sed non ſunt hic iteranda quæ diximus cum de Cataſtropha Tragœdiæ diſputauimus. eſt tamen affirmandum hic illud: Tragœdiam quidem ſine Agnitione quoque laudabilem eſſe; Comœdiam tamen, ſi careat Agnitione, vix eſſe probabilem. Nam quæ ſunt apud Plautum eiuſmodi, Aſinaria, Aulularia, ceteræ, videntur eſſe frigidiores. quod quia penitus intellexit Terentius, ſibi melius cauit, atque in rationem ſuam conſuluit ſapientius.

De Fabulis illis, quæ dictæ ſunt à nouis ſcriptoribus Tragicocomœdiæ. Caput XXII.

CVm has Tragicocomœdias nominamus, eas intelligi volumus, quæ perſonis grauiſſimis, infimiſque, aut etiam Satyris vnà permiſtis, confuſoq. ſimul Tragœdiæ, Comœdiæq. fine ex commiſeratione, ac riſu conflato, quoddam nobis Fabulæ genus proponere videntur, cuius neq. vlla mentio apud Ariſtotelem ſit, neque apud veteres poëtas exemplum probabile. Quamquam enim multi ex antiquis illis poëtis, qui pluribus annis Ariſtotelem anteceſſerant, ex perſonarum illa miſtione coagmẽtatas aliquas fecere Fabulas, vt ſupra commemorauimus, eas tamen in ipſa Comœdiæ definitione damnauit idẽ Ariſtoteles, cum Comœdiæ deteriores perſonas, Tragœdiæ meliores aſſignauit. De illa verò finis vtriuſq. tam diſtracti compoſitione nihil eſt, cur multa dicamus; cum non modò ab Ariſtotelis auctoritate, atque ab antiquorum exemplis, verum ab ipſa quoque ratione videatur aliena.

Nihilo minus tamen vnus Ariſtotelis in cap. poët. xj. videtur eſſe locus, qui mentionem aliquam huiuſmodi poëmatis habere fortaſſe queat. Sed vt diximus in libello de Trag. cap. xxj. in fine, locus ille V cum ſit obſcurior, in aliam trahitur ſententiam ab interpretibus, & cauſam hanc tueri non poteſt, quia eiuſmodi Fabulas, quas ibi commemorat, ſuo ſuffragio damnat, nec probari ait, niſi ab imperitia Theatrali, hoc eſt ab imperita Theatri multitudine, ad cuius ſe ſe fingunt voluntatem aſſentatores poëtæ.

Exemplum etiam aliquod huiuſmodi Tragicocomœdiæ videtur eſſe præſertim in Euripide: qualis eſt Cyclops. Habet enim duplicem ordinem perſonarum; & tota Fabula vinum eſt, tota iocus, & riſus; ad extremum læto etiam exitu terminatur, cum Vlyſſis ſocij liberantur. Quare ſi quarundam grauitatem perſonarum excipias, Comœdia dicenda videtur, ſi earundem illam grauitatem attendas, Tragœdia,

Quid ni ergo Tragicocomœdia ſit? Sed hæc Fabula inter Satyricas referenda Tragœdias eſt; in quibus Satyri, Sileniq. ſic inducebantur, vt inductos in Cyclope videmus. Satyros tamen exploſit aliquando tandem Tragœdia, & noua Comœdia non admiſit. Poſſumus adeo iure dicere, huiuſmodi Fabulas ab Ariſtotele fuiſſe repudiatas: qui veteribus illis dramaticæ poëſeos antiquatis legibus, definitionibus traditis egregijs Tragœdiæ, Comœdiæque, noua dramaticæ poëſi iura condidiſſe videtur.

Itaque ſi quis velit tamen hoc genus Tragicocomicum ſequi, atq. in ſcenam proferre, tueri ſe aliqua ratione poteſt, apertè, planèq. profitendo, velle ſe, vel antiquorum illas veteres Fabulas recoquere, quæ ab Ariſtotele leges non acceperant; vel extundere nouum genus, quẽadmodum fecit in Flore Agatho. qui Fabulam illam fictis nominibus perſonarum, fictoq. prorſus argumento, auſus eſt proferre primus nouo artificij modo: nec tamen damnatus eſt ab Ariſtotele propter nouitatem: immo verò eſt approbatus eo nomine, quòd illa Fabula vulgo placeret; vt in commentario de Tragœd. diximus cap. xxij. Videtur enim Ariſtoteles ſignificare, populi voluntatem, & voluptatem, aliquam poſſe poëtis ad excogitanda noua dramata veniam dare.

Sed quì fiet, vt riſus cum miſericordia, & dolore miſceri queat? Dixerim, ea ratione miſceri poſſe, qua frigus attemperatum calorem patitur, attemperatus calor frigus, algoremq. non omninò depellit. In quo genere fortaſſis ea compoſuerunt Græci, quæ κλαυσιγέλωτα nominarunt.

De Comœdijs illis, quæ Paſtoritiæ nominantur.
Caput XXIII.

Libet ad extremum id etiam inueſtigare, ac quærere. vnde nam illæ paſtoritiæ Fabulæ, quæ totum iam occuparunt Theatrum promanarint. Neque enim apud antiquos aliquas illis ſcimus fuiſſe ſimiles, niſi quas paulo ante Tragœdias Satyricas appellauimus. Sed tamen ab illis Satyricis Tragœdijs hæ nouæ paſtoritiæ differunt: quia ſæpè nullos inducunt Heroas, aut Deos, nullos Satyros, ac Paniſcos, ſed paſtores tantum, agricolas, ruſticanos, aliquas Nymphas. Neceſſe igitur eſt aperire primum fontes, vnde fluxerunt hæ Fabulæ. deinde videre, ac quærere, num probandæ ſint, retinendæq. videantur.

Vetuſtiſſimum ſanè poëmatis genus ex antiquiſſimo viuendi more ductum ſine dubio eſt, cum poëſis ipſa nihil aliud quàm humanarum actionum, hoc eſt humanæ vitæ quædam imitatio ſit. At viuendi priſca genera fuere tria, vt diſputat Iulius Scaliger, paſtoris, venatoris,

aratoris. Venatores quia ſemper in motu, curſuq. ſunt, videntur à ſtudio cantus abhorrere, ac propterea nullum imitationis, hoc eſt, nullum carminis genus excogitarunt. Reliqua ergo duo viuendi genera cantiones, verſuſq. meditata principio ſunt. Ac paſtores quidem multo fortaſſis id ante fecere, quàm aratores, quia priores ætate fuere, quemadmodum Varro docet, & ex Thucydide intelligi poteſt. Huc accedit, quòd cum hoc inuentum ſolutos, ac remiſſos habuerit auctores, à paſtoribus potius manare debuerit, qui ſæpiſſimè ſunt otioſi, quàm ab aratoribus, qui plerumque, ac penè ſemper verſantur in opere. Videtur igitur inuenta primum modulatio quædam, & cantus à paſtoribus, vel inductione naturæ, vel auicularum, arborumq. ſibilantium imitatione; vt Lucretius autumat in lib. v.

At liquidas auium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quàm læuia carmina cantu
Concelebrare homines poſſent, aureſq. iuuare.
Et Zephyri caua per calamorum ſibila primum
Agreſtes docuere cauas inflare cicutas.
Inde minutatim dulces didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulſata canentum,
Auia per nemora, ac ſiluas, ſaltuſque reperta
Per loca paſtorum deſerta, atque otia dia.

Et ſanè, vt Plinius in lib. x. cap. xxix. demonſtrat, tanta in vna luſcinia modulatè canendi vis eſt, vt omnes Muſicorum leges, & modi inde hauſti eſſe videantur. In hac vna, inquit, perfecta muſicæ ſcientia modulatus editur ſonus: & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuſcatur ex inopinato. interdum & ſecum ipſe murmurat; plenus, grauis, acutus, creber, extentus, &c.

Ex his ergo cantibus auicularum cum otioſi paſtores modulandi rationem aliquando certam didiciſſent, addiderunt modulis verſum, & numeroſa verba, quæ flecterentur ad tibiam. Et quoniam tota hæc ars erat imitatio quædam, imitari eius beneficio cœperunt ea, quæ ipſis notiora erant, atq. in oculos continenter incurrebant; hoc eſt paſtorum amores, & iurgia, concilia, & contentiones eorum, quibus cum eſſent ſemper, atq. eodem vitæ genere conſueſcerent. Natæ itaq. ſunt ex eo fonte duæ cantiuncularum formæ. altera; cum ſinguli ſub arboris aliquam recepti vmbram, à cibo, ac potu, ſuos canerent amores; quæ ſpecies monoproſopos, hoc eſt vnius tantum perſonæ loquentis erat; altera, cum vel caſu, vel conſilio conueniſſent ij, inter quos, aut amor, aut odium, aut æmulatio, & riualitas eſſet. Huius poſterioris, quæ plures inducit canentes perſonas, duos fuiſſe modos accepimus: primum; cum ſine certo numero, ac ſine lege verſus funde-

rent : cui non eſt aliquod proprium impoſitum nomen; quia vulgaris erat , liber , & naturalis, nec tam arte quæſitus , quàm vltro propemodum oblatus . ſecundum ; in quo ſententias reponerent æmulas , quibus verſus pari numero reſponderent . Quare dictum eſt hoc genus carminis ἀμοιϐαῖον : hoc eſt per vices, alterniſq. reſponſio . cuiuſmodi videtur eſſe apud Virgilium in Eclog. iij. vbi vices haſce, ac reſponſiones alternas ita paſtoribus cantaturis præſcribit Palæmon .

Alternis dicetis. amant alterna Camœnæ .

Et in Eclog. vij. vbi cantus hic amoebæus explanatius , & melius ſic ab ipſo poëta deſcribitur initio .

Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: alternos Muſæ meminiſſe volebant .
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis .

Hæc itaque alternatio canentium paſtorum dicta eſt ab antiquiſſimis Græcorum amoebæum carmen: quod auctore Feſto tum eſſe dicitur, cum hi, qui canunt æquali quidem numero verſuum vtūtur, ſed ita ſe tamen habet reſponſio, vt aut maius aliquid, aut contrarium dicant qui reſpondent. Dixerat enim in tertia Damœtas aliquid magnum:

Ab Ioue principium Muſæ. Iouis omnia plena
Ille colit terras. illi mea carmina curæ .

Maius tamen quiddam , & contrarium pari numero verſuum Menalca reſpondet .

Et me Phœbus amat: Phoebo ſua ſemper apud me
Munera ſunt lauri, & ſuaue rubens hyacinthus .

Tres igitur huius paſtoritiæ poëſeos fuere formæ . Prima: quam vnus tantummodo caneret. qualis eſt illa Virgilij Ecloga ij. Formoſum paſtor: & vltima. Extremum hunc. Secunda forma eſt, quæ duos quidem, aut plures canentes inducit: ſed ſine vlla contentione de pari ſententia, vel de numero verſuum . Tertia eſt illa, quæ certamen hoc, & alternationem , de qua diximus habet . Singulorum materiæ ſunt arationes, vindemiæ, meſſes, lignationes, & argumenta quædam viatoria, capraria, ouilia, olitoria: quibus addit Sanazarius ex Theocrito piſcatoria . Interdum tamen aſſurgunt in hoc genere poëtæ, materiaſque grandiores aggrediuntur; ſed tamen inducunt tunc Pana, vel Silenum ſilueſtrem Deum canentem , à quo tam excellens argumentum alienum eſſe non videatur . Eſt enim, vt Plato in conuiuio docet, Silenus reconditæ, ac ſepoſitæ ſapientiæ Deus; adeoque Bucolici poëtæ paulo maiora canere , ac ſiluas egredi audent, cum eum inducunt, nec tam ſuo, quàm ore loquuntur ſapientiſſimi, ac prudentiſſimi Dei: quod Virgil. fecit in Eclog. vj. cui nomen eſt Silenus .

Igitur ex poſtremis hiſce duabus formis, quæ multas inducunt perſonas, natæ Comoediæ ſunt, quæ paſtoritiæ vocantur. quod inuentum,

aut

aut ego longè fallor, aut omnino nouitium eſt. Nam apud antiquos, Theocritum Græcum, Latinumque Virgilium, & poſtremum etiam Calpurnium Siculum, qui Diocletiano Imperatore ſcripſit Eclogas, non inuenias niſi paucas admodum inductas perſonas canentes, colloquenteſque; & quidem non plures quàm tres. Quin earum Eclogarum multæ nullum habent dialogum, & colloquutionem: ſed in ijs poëta loquitur ipſe per ſe, numquam mutatus: quod à ratione dramaticæ poëſeos eſt alienum. Quare cum videamus iam ad iuſtam Comœdiæ magnitudinem has Fabulas perueniſſe, ſuumq. habere negotium, & rerum ſeriem, ac ſynthesim reliquis dramaticis ſimilem formis, nouum hoc artificium dicendum eſt, ad parandam animi delectationem, vt cetera poëtarum, excogitatum. Cum enim vidiſſent Eclogas illas antiquorum ſimplices mirificè placere, intellexerunt, multo maximè futurum, vt tenerent populum, ſi producerentur in longum, additoq. negocio, & rerum aliqua conſtitutione, ac nodo, ex multis quodammodo Eclogis, quaſi ex multis Actibus, ac ſcenis conflatum paſtoritium aliquod drama proferretur in publicum.

Eſt alius præterea fons, vnde facilè huiuſmodi Fabulæ natæ ſunt; hoc eſt Satyra vetus, quæ dramatica fuit, & in ſcenam ab Actoribus illata. Illa quippè ſuos habuit hiſtriones, & ſcenam propriam, vt docet Vitruuius, hoc eſt eam ipſam, quam hi noui paſtoritiarum architecti Fabularum vindicarunt ſibi, ex arbuſculis, frondibus, herbis, opere topiario compoſitam. Satyricæ ſcenæ, inquit ille, ornantur arboribus, ſpeluncis, montibus, reliquis agreſtibus rebus in topiarij operis ſpeciem deformatis. Ab hac ergo dramatica Satyra ſine dubio hi ſumpſerunt multa: hoc eſt ſcenam, Satyros, Silenòſque, quos penè ſemper inducunt: ab Eclogis alia, vt paſtores, Nymphas, bubulcos, ſubulcos, opiliones. Multa verò addidere de ſuo, & nouum hoc poëſeos dramaticæ genus pepererunt, quod magnos habuit proceſſus, & amplificatur in dies.

Fontes vnde fluxit hæc Fabula, vidimus: Quæramus verò nunc an probanda ſit, atq. in Theatro cum ceteris retinenda. Vt breuiſſimè faciam, exiſtimo improbari omnino non poſſe. Nam & riſum habet, quo continetur vis, & natura Comœdiæ, & inſtituit actiones humanas, informatq. hominum mores, aliorum propoſitis exemplis; quæ vtilitas à ſcena debet in Rempub. emanare. Quòd ſi dicas: nouum hoc inuentum eſſe, reſpōdebo, nouum etiam fuiſſe Florem Agathonis: qui tamen ab Ariſtotele non eſt improbatus, vt alibi docuimus.

Vnum tamen eſt, quod habeat fortaſſe maius aliquod robur, ac vim. Quid inquam? Sunt quæ finguntur in his Fabulis mutata iam religione minimè vero ſimilia. Satyri enim illi, Nymphæ, ſilueſtreſque Dij, quos proferunt, nullam obtinent apud populum fidem, adeoque à

veroſimili ſunt alieni:quod peccatum in poëtis ferendum non eſt.Sed dixerim ego,Deos illos, ac cetera,quæ falſa eſſe prorſus, & commentitia demonſtrauit populo recta religio, proponi tamquam aliqua ſymbola rerum verarum,quemadmodum producitur interdum iræ ſimulacrum,aut inuidiæ. non quòd velit poëta,exiſtimare ſpectatores, inuidiam, iramq. corporatas, & aſpectabiles eſſe, ſed quòd ita ſe melius illis propoſiturum videat ea, quæ faciunt irati homines, aut inuidia laborantes. Ac de Comoedia quidem diximus. nec neceſſe habemus aliud addere, niſi excipere Fabulas impudicas, quas exterminandas eſſe, & ciuilis ſapientium virorum doctrina, & integra religio iubet.

* *
*

TARQVINII GALLVTII SABINI E SOCIETATE IESV DE ELEGIA COMMENTARIVS.

Elegiæ antiquitas, & Scriptores. *Caput I.*

QVoniam id agere decreui, vt Elegiam in bono lumine collocem, ille primum erit eripiendus error, quo plerique decepti, putant, hanc non eſſe poëſeos formam admodum ſplendidam, atq. ſpectabilem. Id quod facilè conſequar, ſi huius vetuſtatem carminis, ſcriptoreſq. longè antiquiſſimos, & grauiſſimos ducta quaſi ſerie percenſebo.

Quamquam Horatius auctorem Elegiæ primum certò ſciri poſſe negat his verſibus,

Quis tamen exiguos Elegos emiſerit auctor,
Grammatici certant, & adhuc ſub iudice lis eſt,

aliqui tamen Theoclen, vel Naxium, vel Eretrienſem eſſe volunt: qui mente captus, ac delirus dicitur primus hoc genus fecisse carminis, & pronunciaſſe. Sunt qui Midam neſcio quem inuentorem faciunt; quòd cum in funere matris primam Elegiæ ſyllabam ἒ, ἒ, quæ apud

Græcos lamentationem ſignificat, vſurpaſſet, initium huic poëmati dediſſe videatur. Illud certè debet exploratiſſimum eſſe, antiquos, & quidem nobiles viros in huius ſcriptione carminis operam poſuiſſe: Solonem, vnum è Græciæ ſapientibus, Theognidem vetuſtiſſimum, doctiſſimumq. poëtam, Mimnermum, Simonidem Ceum, Callinum, Xenophanem, Philetam, Tyrtæum, Callimachum; & verò etiam Ariſtotelem philoſophorum omnium ſine controuerſia primum: vt Latinos interea prætermittamus, quaſi non ſic antiquos: Catullum, Tibullum, Propertium, Cornelium Gallum, & qui omnium habitus eſt ingenioſiſſimus, Ouidium Sulmonenſem. Quamuis autem ambigi iure poſſit, an eorum multi, quos initio dixi, veram Elegiæ formam attigerint, rem tamen hic ad viuum non reſeco, ſed quicquid Elegiacis numeris ſcriptum eſt, id ego vniuerſim Elegiæ nomine comprehendo; de his accuratius, ac ſubtilius in loco explicaturus. Placet itaque nunc, ipſam vocabuli notationem, atque Elegiæ veram etymologiam quærere: vt faciliùs intelligatur id, de quo diſputatur.

Notatio Nominis. Caput II.

SVidas quidem Elegiæ notationem, ac etymon ſe neſcire planiſſimè profitetur. Sed tamen ſunt, qui dictam velint παρὰ τὸ εὖ λέγειν τοὺς τεθνηκότας, hoc eſt ex eo, quod mortuis illo carmine bene precarentur, eoſdemq. laudarent. In funere enim tantummodo antiqui, vt infra dicetur, vtebantur Elegia. Hanc tamen etymologiam nemini placere video: non Robertello, non Scaligero; non alijs, qui hoc argumentum ad hanc diem vſq. tractarunt. Appellatam putat Simplicius ἀπὸ τοῦ ἔλεον λέγειν, quod eſt commiſerationem implorare, vel ἀπὸ τοῦ ἒ ἒ λέγειν: quod eſt heu, heu, dicere. Quæ quidem interiectio ita Græcorum Tragicis vſitata eſt, ac familiaris, vt nihil apud eos communius ſit. quamquam interdum non ἒ ἒ per epſilon illi ſcriptam eam interiectionem reliquerunt, ſed per alpha iota αἴ; cui tamen eadem ſubiecta notio eſt, neque aliud, quàm heu ſignificat. Sic enim Clytemneſtra, vt cetera mittamus, ab Oreſte occupata lamentatur apud Sophoclem Tragici carminis omnium ſententia principem. αἴ, αἴ, αἴ, ἰὼ στέγαι. Heu, heu, heu, heu nos miſeras. Hac igitur lamentationis forma ipſi etiã vtebantur Elegiaci, tum in funebri cantu, tum in amantiũ ſtultis querimonijs, quas pro amicarum foribus exponebant. Ceterum nonnullorũ opinio fuit, dictam Elegiam eſſe ἀπὸ τοῦ ἐλεῖν: non quidem à commiſeratione, ſed ab aue nocturna, ſtridula ſemper, & querula. Vlulã Latini appellarunt: vt vlulatus, & querelas, quas exprimit cantu, ipſo nomine ſignificarent. Ea fortaſſe ſit, quam noctuam dicimus. quod ſi verum eſt, hæc etymologiæ ratio cadit optimè in funebrem illam conqueſtionem Elegiæ: cum hæc auis apud Ægyptios hieroglyphicum mortis habita ſit, vulgatiſ-

gatiſſimo etiam poëtarum, atq. hiſtoricorum noſtrorum teſtimonio comprobatum: qui à noctua ſemper aliquid inauſpicatum dicunt, ac exitiale portendi. ſic prorſus; vt eius cantum, velut lethale prodigiũ, hoſtijs expiari ſolitum eſſe tradiderint. Vel illa Propertij carmina id declararunt, quibus Arethuſa portenta Lycotæ coniugi in caſtris degenti malum aliquod obnunciantia ſe procuraſſe commemorat.

Siue in finitimo gemuit ſtans noctua tigno,
Seu voluit tangi parca lucerna mero:
Illa dies hornis cædem denunciat agnis,
Succinctiq. calent ad noua lucra popæ.

Et profectò Pyrrhus Epirotarum Rex infelici prorſus euentu comprobauit, illam auem eſſe funeſtam. Cum enim in itinere nobilis expeditionis aduerſus Argiuos, ipſius Regis haſtæ repentè inſediſſet noctua, intellexit ille calamitatem futuram: & in eo prælio ſic mortuus eſt, quemadmodum ea feralis ales obnunciarat. His accedit Valeriani Pierij coniectura: qui putat, noctuam in eo ſigno ſculptam, aut depictam fuiſſe, quod ad illos, qui publico damnati iudicio erant apud Æthiopas, à lictore portabatur, ea cum lege, vel conſuetudine iam inueterata, vt ſtatim ſigno illo conſpecto, damnatus quiſq. ſua ſibi manu mortem afferret; magno & ſibi, & patriæ dedecori futurus, niſi feciſſet. Quæ cum ita ſint, intelligere facilè poſſumus, hanc etymologiæ rationem eam eſſe, quæ probet, Elegiam duxiſſe originem à funere: cum ἔλεος, hoc eſt, Vlula, cuius cantum imitatur, feralis habita ſit, ac funeſta. quamquam controuerſum videri poſſet, à funere ne primum initium traxerit Elegia, ac deinde ad amantium querimonias deducta ſit, an ab amantium querelis ad funeris luctum conſecuto tempore gradum fecerit. Crediderim à funere tranſlatam eſſe ad amantium commiſerationes, ac lamenta. Id quippè ſignificauit in definitione Didymus, cum dixit, Elegiam eſſe θρῆνον ᾀδόμενον πρὸς αὐλὸν: luctum ſiue lamentationem ad tibiam decantatam. Nam cum tibia funeris propria fuerit, ipſa definitio, qua rei vis omnis, & natura continetur, funus videtur in Elegiam includere propterea, quód ei tibiam adſcribit, ad quam præficarum conqueſtiones, & funera canebantur. Quo fit, vt hæc definitio intelligi perinde poſſit, ac ſi ea non ſit Elegia, quæ funebrem luctum, ac lamenta non complectatur.

Optimo verò conſilio à funere, ad amantium deplorandas inſanias eſt euocata: in quibus quotidiana conqueſtio, vt ait Scaliger, & mors veriſſima eſt: cum vir à ſe ipſo quaſi alienus humili feminarum generi viuere videatur. Id verò quacumq. ratione factum ſit, prætermitto; illud tantummodo ſtatutũ hic volo: Elegiam ad querelas vel præficarum, vel amantium originem ſuam referre. ſic, inquam; vt propterea Latinus Pindarus Tibullũ alloquẽs Elegos miſerabiles appellarit.

Albi ne doleas plus nimio, memor
Immitis Glyceræ: neu miſerabiles
Decantes elegos; cur tibi iunior
Læſa pœniteat ſide.

Quibus ita conſtitutis, ac poſitis, de materia dicendum eſt, quæ tractanda proponitur Elegiæ.

Elegiæ materia. Caput III.

CVm à conqueſtionibus Elegiam eſſe natam, ac nominatam habeamus exploratiſſimum, videtur eſſe conſequens, nihil niſi funebre, vel querulum, ac miſerandum in Elegiam cadere poſſe. Et ita profectò eſſet, niſi antiquorum poëtarum, ſcriptorumq. grauiſſimorum auctoritas alia omnia demonſtraret: qui nullam penè materiam in qua cetera verſantur poëmata, Elegiaco verſu tractare dubitarũt. Quapropter exiſtimauerim, initio quidem nihil, niſi lamentabile, numeris Elegiacis eſſe cantatum, ſiue amatorium illud fuerit, ſiue funeſtum, ſiue alio nomine triſte, ac luctuoſum: deinde verò cetera etiam argumenta ijſdem verſibus incluſa, & comprehenſa fuiſſe, quæ alio carminis genere tractantur ab alijs. Itaq. argumentum hoc tam amplum, & tam latè patens, quod videmus nunc Elegia tractari, nouum eſt, & accerſitum; proprium verò, antiquum, & quaſi primitiuum, querulum eſt, & flebile. quod planiſſimè docet Ouidius in Elegia pernobili de Tibulli morte, confirmans illam eſſe veram, & propriam Elegiam, quæ verſatur in funere.

Memnona ſi mater, mater plorauit Achillem,
Et tangunt magnas triſtia fata Deas;
Flebilis indignos Elegeia ſolue capillos:
Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit.
Ille tui vates operis, tua fama Tibullus
Ardet in extructo corpus inane rogo.

Eodem ſanè modo ſuas ipſe calamitates philoſophus bonus, ac poëta non malus deplorans Boëthius, haud dubiè demonſtrat, Elegiam quaſi propria quadam nota diſtingui à ceteris luctu, & querimonia velle.

Carmina qui quondam ſtudio florente peregi,
Flebilis heu mæſtos cogor inire modos.
Ecce mihi laceræ dictant ſcribenda Camœnæ,
Et veris elegi fletibus ora rigant.

Non tamen id propterea dico, quòd credam, argumenta flebilia, triſtia, funebria Elegiæ propria ſic fuiſſe, vt nulla prorſus alia poëmatis

forma

forma canerentur. Scio enim eandem ſibi materiam ſumpſiſſe etiam Threnos, qui latinè luctus dici poſſunt: qualis eſt ille cantus, quo Hieremias ſanctiſſimus vates dolenter admodum excidium Hieroſolymæ, vrbis nobiliſſimæ lamentatur. cuius quidem carminis auctorem Linum Ethnicorum nonnulli eſſe voluerunt. Nec aliud profectò fuit argumentum Næniarum, quæ lugubri cantus inflexione ad feretrum admotæ ſunt, atq. ad funus adhibitæ. Quamquam enim illas paulo ſuperiori memoria Iouianus Pontanus traduxit ad nutricias cantilenas, non eſt tamen ſecutus antiquum, & proprium Næniarum argumentum; ſed voluit illis dare nouum pro arbitratu, eò permotus conſilio, quod in Italia nutrices populari lingua cantiunculas illas, quibus ſomnum pueris conciliant, Nænas appellent. Itaque apud illum nutricula ſomnum ſic euocat ad Lucilij cunas.

Somne veni, tibi Luciolus blanditur ocellis:
Somne veni, venias blandule ſomne, veni.
Luciolus tibi dulce canit ſomne optime ſomne:
Somne veni, venias blandule ſomne, veni.
Luciolus vocat in thalamos te ſomnule, ſomne,
Somnule dulcicule, blandule ſomnicule.
Ad cunas te Luciolus vocat: huc age ſomne:
Somne veni ad cunas: ſomne age, ſomne veni.
Ad cubitum te Luciolus vocat, eia age ſomne,
Eia age ſomne veni, blandule ſomne veni.
Luciolus te ad puluinum vocat, inſtat ocellis:
Somne veni, venias, ſomne age, ſomne veni.
Luciolus te ad complexum vocat, innuit ipſe:
Innuit, en venias ſomne age, ſomne veni.
Veniſti bone ſomne, boni pater alme ſoporis,
Qui curas hominum, corporaq. agra leuas.

Sed hoc Næniarum genus nouum eſt, vt diximus, à Iouiano Pontano excogitatum: cum Nænia funebre carmen ſit, neq. multum ab Elegia diſtare videatur. Quo loco illud etiam dicere oportet; ad hoc genus pertinere quoq. Monodiam, hoc eſt ſolitarium cantum, in quo ſolum affectum, & lamentationem poſuerunt, ἠθοποιΐαν verò, hoc eſt morum effictionem, & proſopopœiam planè nullam. Hoc argumentum, atque hanc poëſeos formam tractauit Sapho, nobilis illa poëtria, quæ multas dicitur ſcripſiſſe Monodias, ac propterea cantum Miſſolodium inueniſſe, vt docet Patritius in Poëtica. quo de genere videtur eſſe cantus ille, quem Politianus arctioribus ſolutum numeris, ac propemodum exlegem in obitu Laurentij Medicei ſcripſit, reliquitque poſteritati.

Quis dabit capiti meo
Aquam?

Aquam? quis oculis meis
Fontem lacrymarum dabit?
Vt nocte fleam.
Vt luce fleam.
Sic turtur viduus ſolet,
Sic cygnus moriens ſolet,
Sic luſcinia conqueri.
Heu miſer miſer.
Heu dolor dolor.
Laurus impetu fulminis
Illa, illa iacet ſubito
Laurus omnium celebris,
Muſarum choris,
Nympharum choris.
Sub cuius patula coma
Et Phœbi lyra blandius,
Et vox dulcius inſonat.
Nunc muta omnia,
Nunc ſurda omnia.
Quis dabit capiti meo
Aquam? quis oculis meis
Fontem lacrymarum dabit?
Vt nocte fleam.
Vt luce fleam.

Huius imitandi carminis ſtudio nos etiam abrepti, quædam olim in Mariæ Magdalenæ Metanœa luſimus, vt leuiſſimè dicam, iuueniliter. Ea quæcumq. ſunt, publicis typis, hoc eſt hominum iudicio ſunt permiſſa: quorum arbitrium eſt, conſtituere quid eo conatu ſimus aſſecuti. antiquum certè nos carminis argumentum, & poëtam haud ignobilem Politianum ſecuti ſumus imitando. Ceterum, vt ad inſtitutum reuertar, hæc omnia poëmata locum in funere, & quidem initio, in ſolo funere obtinuerunt: Threni, Monodiæ, Næniæ, ac Elegiæ. Elegia tamen traducta poſtmodum eſt ad amores, atq. ad amantium triſtes inſanias exprimendas, quales ſunt, vt de Græcis hoc loco taceam, Ouidij, Tibulli, Propertij conqueſtiones. Quid enim aliud illa Propertij ſibi volunt in libro tertio, Elegia duodeuigeſima?

Hæc certè deſerta loca, & taciturna querenti;
Et vacuum Zephyri poſſidet aura nemus.
Hic licet occultos proferre impune dolores,
Si modò ſola queant ſaxa tenere fidem.
Vnde tuos primum repetam mea Cynthia faſtus,
Quod mihi das flendi Cynthia principium?

Quid

Quid illa Tibulli, quibus Elegiæ ſeptimæ libri tertij ita ducit exordium?

Hei mihi difficile eſt imitari gaudia falſa,
Difficile eſt triſti fingere mente iocum.
Nec bene mendaci riſus componitur ore,
Nec bene ſollicitis ebria verba ſonant.

Quid denique illa, quæ in Ouidianis epiſtolis expoſtulant Heroides, Dido, Hypermneſtra, Ariadna? Nihil his fieri poteſt luctuoſius, nihil Elegiacis verſibus accommodatius. Ita igitur à funere digreſſa tantiſper Elegia, in amoribus initio ſic verſabatur, vt nihil niſi amantiũ querimonias amplecteretur. Factum deinde paulatim eſt, vt etiam gaudium, animique lætitiam, quam amantes præ ſe ferebant, vbi voti compotes fuiſſent, eodem genere carminis exprimerent, quo dolorem antea lamentati erant. Docet enim hæc planiſſimè duobus hiſce verſibus Horatius in poëtica.

Verſibus imparibus iuncta eſt querimonia primum,
Poſt etiam incluſa eſt voti ſententia compos.

quaſi dicat; initio quidem Elegiam à funere traductã, atq. adhibitam fuiſſe ad amantium querimonias ſignificandas; ſed poſtea illos ipſos, vbi amicarum animum peruiciſſent, Elegiacis verſibus animi lætitiam expreſſiſſe. Prolatis hoc modo Elegiæ finibus, & quaſi pomœrio amplificato, cum diu, multumq. in rebus amantium lætis, proſperiſq. verſata eſſet, ita licenter, ac liberè poſtremò vagata eſt, vt nihil propemodum Elegiaco carmine ſcriptum non ſit. Nam Solonem, vnum è Græciæ ſapientibus, & quidem principem, Diogenis Laërtij teſtimonio, leges Athenienſibus Elegiaco verſu deſcripſiſſe accepimus. Cuius fortaſſe carminis mentionem facit Demoſthenes in orat. περὶ παραπρεσβείας: certè laudat Solonis Elegiam. Hunc verò morem ſcribendarum poëtico numero legum indicauit Ariſtoteles in Problematis eo loco, vbi quærit, cur multæ leges appellatæ ſint cantiones, reſpondetque id fuiſſe factum, quòd illæ leges poëticis modis, ac verſibus canerentur in vrbium vijs, atq. in foris à pueris ipſis; vt facilius in aures audientium influerent, ac pertinacius animis inhæreſcerent. Extat præterea eius conſuetudinis inſigne teſtimoniũ Athenæi, qui cauſam adprobat eandem, cur leges olim verſibus ſcriberentur. Ait enim hoc ideo factum, vt facilius & comprehenderentur animo, & memoria retinerentur. Quapropter Ariſt. in poëticis, vbi de his ſubtilius diſputat, inter ceteras poëticæ formas etiam νομικὴν, hoc eſt legum poëſim adnumerauit, eamque ſolitam ait fuiſſe res imitari ſermone, rhythmo, atque harmonia. Hoc autem poëſeos genus, quod à legibus ita nomen inuenit, diciturque propterea νομικὴ, non debere ab Elegia diſtingui, pluribus à me demonſtrabitur alio loco, vbi ſtatuendum

erit,

erit,ad quam Poëticæ formam Elegia reuocanda ſit. In præſentia tamen id veluti certum,exploratumq. ponatur: Elegiam ita liberè vagatam eſſe,vt ne leges quidem,quæ ſunt Philoſophorum ciuilium argumenta,recuſarit. Quid quod bellicæ quoq. res Epicorum propriæ verſibus Elegiacis ſcriptæ ſunt? Teſtatur hoc vel ipſe Tyrtæus: qui tametſi claudus eſſet,gibboſus,luſcus,deformis in paucis,ac ludi magiſter, militiam tamen neſcio quo caſu ſecutus, copijſq. tandem aliquando præfectus, adeo militum ſuorum animos Elegiaco carmine, quaſi belli claſſico incitauit, vt in hoſtem non iam ferri conſilio, ſed cæco quodam impetu veluti furentes ruere viderentur. Rem ita perſtrinxit Horatius in arte,vel epiſtola nobili ad Piſones.

Tyrtæuſq. mares animos ad Martia bella
Verſibus exacuit.

Quem ſanè Tyrtæum Elegiarum fuiſſe ſcriptorem docuit ex Lycurgi oratoris auctoritate Harpocration, vt eſt apud Gyraldum in Hiſtoria poëtarum,& cognoſci poteſt ex ijs huius poëtæ verſibus,qui apud Stobæum hodieq.leguntur. Teſtatur præterea quæ diximus Mimnermus quidam,ſiue Mnimermus,qui Smirnenſium,Gygiſq. bellum Elegia complexus eſt. Teſtatur Ceus ille Simonides:qui facta Cambyſis, ac Darij ſuperioris, Græcorumque naualem pugnam cum Xerſe ijſdem planè numeris decantauit. quos ſecutus Callinus totum Cimmeriorum bellum modulatus eſt Elegis. Immo vero ipſam quoq. rerum naturam, ipſos mores, ac moralis Philoſophiæ præcepta ſibi demum vindicarunt Elegiæ ſcriptores. quorum primum à Xenophane, alterum à Philone,ac deinde à Theognide, homine ſapientiſſimo,factum eſt:cuius etiam nunc libellus moralis argumenti circumfertur, & legitur.

Hæc igitur à Græcis ita licenter,vt expoſui,verſibus Elegiacis tractata ſunt. quorum exempla noſtri libenter amplexi,nihil in eo genere intentatum reliquerunt: ſic prorſus, vt ipſam quoq. humanæ vitæ breuitatem,inconſtantiamque,philoſophorum more ſæpè proponant deplorandam. Propertius hoc egregiè in libro tertio, Elegia ſextadecima præſtitit. vbi Marcelli obitum ad Baias,qui fuit Octauij Auguſti ſororis filius,grauiſſimo ſanè carmine conqueſtus eſt.

Occidit: & miſero ſteterat vigeſimus annus:
Tot bona tam paruo clauſit in orbe dies.
I nunc,tolle animos,& tecum finge triumphos,
Stantiaq. in plauſum tota Theatra iuuent.
Attalicas ſupera veſtes,atq.omnia magnis
Gemmea ſint ludis:ignibus iſta dabis.
Sed tamen huc omnes: huc primus,& vltimus ordo.
Eſt mala,ſed cunctis iſta terenda via eſt.

Quin

Quin habet præterea multis ſanè locis hic Vmber poëta præceptiones admirabiles,in omni vitæ parte ſalutares;temperantiæ leges,deteſtationem libidinis,auaritiæ reprehenſionem: qualis eſt illa Elegiæ ſextæ,libri tertij,quæ ſcribitur in mortem Pæti.

Ergo ſollicitæ tu cauſa pecunia uitæ es.
Per te immaturæ mortis adimus iter.
Tu uitijs hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Cui concinit alter Elegiarum ſcriptor Tibullus, tum alibi ſæpè,tum in libro præſertim tertio,vbi modeſtiam, frugalitatem, vitam deniq. commendat antiquorum, ab omni auaritiæ ſtudio prorſus abhorrentem.

Quàm bene Saturno viuebant Rege,priuſquam
Tellus in longas eſt patefacta vias.
Nondum cæruleas pinus contempſerat vndas,
Effuſum ventis præbueratque ſinum.
Non acies,non ira fuit,non bella:nec enſem
Immiti ſæuus duxerat arte faber.
Nunc Ioue ſub domino cædes,& vulnera ſemper;
Nunc mare,nunc lethi mille repente viæ.

Dixerim in ſumma; ea omnia Elegiacorum eſſe poëtarum argumenta, quæ à Lyricis ipſis tractantur in Odis.Interdum enim ſomnia deſcribunt; id quod à Propertio factum eſt in libro tertio, Elegia ſecunda.

Viſus eram molli recubans Heliconis in antro,
Bellerophontæi quà fluit humor equi.

Et à Tibullo in libro tertio,Elegia quarta.

Dij meliora ferant,nec ſint inſomnia vera,
Quæ tulit heſterna peſſima nocte quies.

Interdum viros egregios, ac Principes quaſi panegyricis quibuſdam exornant. id quod fecit item Propertius in libro tertio, Elegia octaua.

Mecœnas eques Etruſco de ſanguine Regum,
Intra fortunam qui cupis eſſe tuam.

Interdum vota concipiunt,ac futurum triumphum, vel vaticinando, vel narrando deſcribunt. Vaticinatur enim Propertius in libro tertio, Elegia quarta.

Arma Deus Cæſar dites meditatur ad Indos,
Et freta gemmiferi ſindere claſſe maris.
Magna viri merces;parat vltima terra triumphos,
Tigris & Eufrates ſub tua iura fluent.

Narrat autem Tibullus in libro primo,Elegia ſeptima.

Hunc

Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes
Stamina, non vlli diſſoluenda Deo.
Hunc fore Aquitanas poſſet qui fundere gentes,
Quem tremeret forti milite victus Arar.
Euenere. nouos pubes Romana triumphos
Vidit, & euinctos brachia capta duces.

Interdum Deos implorant, eorumq. laudes, ac ſacrificia molli numero perſequuntur. Propertius in libro tertio, Elegia decima ſexta.

Nunc ò Bacche tuis humiles aduoluimur aris:
Da mihi pacato vela ſecunda Pater.

Tibullus Elegia ſexta, libri tertij.

Candide Liber ades, ſic ſit tibi myſtica vitis;
Sic hedera ſemper tempora vincta feras.

Interdum pugnas, & prælia canunt: vt Propert. in libro quarto, Elegia ſexta: cuius initium eſt.

Sacra facit Vates, &c.
Eſt Phœbi fugiens Athamana ad littora portus,
Quà ſinus Ioniæ murmura condit aquæ.
Actia Iuleæ pelagus monumenta carinæ,
Nautarum votis non operoſa via.
Huc mundi coiere manus: ſtetit æquore moles
Pinea, nec remis æqua fauebat auis.

Interdum antiquas Fabulas, ducta, perpetuaq. narratione deſcribunt; quod legimus apud Propertium in Vertumno; multoque maximè in Tarpeia. Deniq. Ouidius hoc poëticæ genere omnia omnium rerum argumenta comprehendit. nam Triſtium libris, ac de Ponto, nonnulliſq. alijs exceptis Elegijs, quæ ita flebiles ſunt, vt in ijs veram, atq. antiquam Elegiæ formam agnoſcas, in ceteris adeo ſe liberè iactauit, vt quiduis aliud potius, quàm Elegiam ſcribere videatur. In Ibin, quaſi Diras, non Elegiam ſcriberet, maledicit. In Faſtis, Annalium quidem, ſacrorumq. deſcriptionem habet, & Fabularum doctrinam; ſed nihil omnino, quod veteri ſimile ſit Elegiæ. In libris de remedio nihil niſi documenta, legeſq. cantauit. Ceterum, vt Elegia liberè, licenterq. vagari poſſit, amores tamen in hoc poëma videbantur antiquis, ac maioribus noſtris aptius cadere. hoc enim in argumento ita verſati ſunt, vt Ouidius ceteris deſcriptis poëſeos formis, hunc ad modum depingat ſuis quaſi coloribus Elegiam.

Venit odoratos Elegeia nexa capillos,
Et, puto, pes illi longior alter erat.
Forma decens, veſtis tenuiſſima, vultus amantis;
In pedibus vitium cauſa decoris erat.

Hoc enim amatorio carmine ad amicarum expugnandas fores vteban-

bantur, vt ſignificat idem Ouidius, cum Elegiam Tragœdiæ antepo-nit,his verbis.

Quam tu non poteris duro reſerare cothurno,
Hæc eſt blanditijs ianua laxa meis.

quod quidem ad Latinos à Græcis fontibus, vt cetera, ductum eſt: apud quos Elegorũ poëtæ multo ante in amoribus verſati iam erant. Nam, vt de alijs taceam, Theognis morum ille præceptor, philoſophus verius,quàm poëta,hoc argumento ſe contaminauit. Atq. haud ſcio,an hunc ſecutus poſtea Marcus Varro Latinus, vir apud Romanos longè grauiſſimus,ingenium quoq. ſuum in illo ſcriptionis genere periclitari voluerit. Video quippè,ab Ouidio in ordinem Galli,Tibulli,Propertij, aliorumq. mollium poëtarum etiam tantum, talemq. virum fuiſſe relatum. Sic igitur ille ſuos auditores informat.

Diſce etiam duplici genialia nablia palma
Vertere:conueniunt dulcibus illa iocis.
Sit tibi Callimachi,ſit Coi nota poëtæ,
Sit quoq. vinoſi cognita muſa ſenis.
Nota ſit & Sappho. quid enim laſciuius illa?
Cuiue Pater vafri luditur arte Getæ.
Et teneri poſſis carmen legiſſe Properti:
Siue aliquid Galli,ſiue Tibulle tuum.
Dictaq. Varronis fuluis inſignia villis,
Vellera germanæ Phryxe querenda tuæ.
Et profugum Aenean altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.
Forſitan & noſtrum nomen miſcebitur iſtis,
Nec mea Lethais ſcripta dabuntur aquis.
Atq. aliquis dicet,noſtri lege culta magiſtri
Carmina,queis partes inſtruit ille duas.
Deue tribus libris,titulus quos ſignat Amorum
Elige:quos docili molliter ore legas.

Sed vereor, vtrum hic Varro ſit ille Romanus, de quo dixi, an alius Varro Atacinus Narbonenſis. Duos enim Varrones hoſce fuiſſe cogit nos putare,ac dicere Sidonius Apollinaris in quarto Epiſtolarum. Fortaſſe,inquam,fuit is Atacinus,qui laudatur hìc,alibique ab Ouidio,quòd ſcripſerit Argonautica,vt in primo Amorum.

Varronem,primamq. ratem quæ neſciet ætas,
Aureaq. Aeſonio terga petita duci?

Quicumque tamen is fuit è duobus, non Argonautica modo ſcripſit, verùm etiam amores cantauit,vt in libro ſecundo Triſtium idem docet Ouidius.

Is quoq. Phaſiacas Argon qui duxit in vndas,

Non potuit Veneris furta tacere ſua.

Romanum quidem fuiſſe Varronem hunc putat Cataneus in Commentarijs ad Plinium Iuniorem;ſed ne me ſuo inuoluat errore,ſi fortaſſe fallitur,volui Atacinum alterum Varronem hic commemorare.

Ex his,vt breuiſſimè omnia comprehēdamus,intelligere licet quæ nam ſit Elegiæ propoſita,atq. obiecta materia, quod initio quæſitum erat. Duplicem enim Elegiam conſtituendam puto: veram,ac propriam vnam: minus propriam alteram, & nonnihil à vera Elegiæ ratione diſcedentem. Illa nihil complectitur, niſi funera, & querimonias: hæc latiſſimè patet, & per omnia pertinet. laudat, obſecratur; bella, hiſtorias, ſacrificia deſcribit: ſalutaria morum præcepta non præterit,ea deniq. illi aſſignare,ac permittere poſſumus argumenta, quæ Scaliger,antiquorum obſeruatis monumentis, ei tractanda proponit; laudationem,execrationem,querelam, expoſtulationem,preces,vota,gratulationem,fletum,conuicium;obiectionem vitij,recantationem, propriæ explicationem vitæ, ſui cum riuali comparationem,comminationem; ianuæ,ianitori,ancillæ,matri,marito, tempeſtatibus, cælo ipſi conuicium; exoptationem mortis, exilium voluntarium,cum imprecationibus coniunctam deſperationem: epicedia, epitaphia,epiſtolas ipſas,quibus lamenta,vel alia id genus animi ſenſa explicantur. Elegia enim Propertij duodecima libri quarti, vbi Paulum coniugem Cornelia iam vita functa compellat,epicedion,vel epitaphion eſt.

Deſine Paule meum lacrymis vrgere ſepulcrum:
Panditur ad nullas ianua nigra preces.
Cum ſemel æternas intrarunt funera leges,
Non exorato ſtant adamante viæ, &c.

Neque ad aliud genus, niſi ad epiſtolas reuocari poſſit Elegia tertia libri quarti: vbi Lycotam coniugem degentem in caſtris ſic alloquitur Arethuſa.

Hæc Arethuſa ſuo mittit mandata Lycotæ;
Cum toties abſis ſi potes eſſe meus.
Si qua tamen tibi lecturo pars oblita deerit,
Hæc erit è lacrymis facta litura meis.
Aut ſi qua incerto fallet te littera tractu,
Signa meæ dextræ iam morientis erunt.

Nunc, quod ſæpenumero in ſuperiori diſputatione velut exploratum,certumque propoſui,eſt hic diligentiſſimè perquirendum; vera ne poëſeos forma,& habenda, & nominanda ſit Elegia: vt multa quæ ſubobſcurè ante dicta ſunt,planiora fiant; ſitque procliuior omnis de hoc poëmate diſputatio.

An Elegia ſit vere poëſis.
Caput IV.

CVm quærimus an verè poëſis ſit Elegia, quærimus, an imitatio ſit: earum videlicet imitationum aliqua, quibus omnem poëticæ naturam, ac vim Ariſtoteles circumſcribit. Complures enim fuiſſe video, qui poëticam illam Ariſtotelis tum in latinam, tum in popularem noſtram, tum etiam in Arabum linguam ex Græca conuerterint: permultos qui ſcriptis, & commentationibus illuſtrarint ſuis: Petrum Victorium, Vincentium Madium, Robertellum, Alexandrum Piccolomineum, atq. omnium, vel optimè, vel acutiſſimè Caſteluitrum. Scio præterea nonnullos, paulo ſuperiori memoria, aut etiam noſtra perappoſitè de poëſi diſputauiſſe: Minturnum, Iacobum Mazonium, Torquatum Taſſum, & qui non multo ante Piſis philoſophiam docebat, Franciſcum Bonamicum. Hos, inquam, tales, tantoſq. viros de poëticæ vi, ac natura ſedulò, accuratèq. diſſeruiſſe ſcimus; ſed qui eam diceret imitatione non contineri, contrà, quàm Ariſtoteles ipſe, contrà, quàm Plato in Ione, atq. in Sophiſta tradiderit, ſcimus eorum fuiſſe omnino neminem. Sed tamen inuentus eſt aliquando vnus, qui vellet, poëſim imitationis finibus contrahi, ac terminari non poſſe. Et habet ad id confirmandum rationes, vt ipſe putat, haud infirmas: ſed tamen grauiſſimam Ariſtotelis, Platoniſque auctoritatem infirmare non poteſt. Ceterum cum ipſum imitationis nomen multas, eaſq. diſſimiles habeat notiones, videndum eſt, quod nam imitationis genus poëticæ tribuant ſapientes: vt ſtatuere poſtremò poſſimus, an in Elegiam conueniat imitatio.

Imitationem ergo (vt alias prætermittam hoc loco imitationis formas, quas perſequitur ſtudioſè Patritius) nihil aliud eſſe putarim Ariſtoteli, niſi expreſſionem, effictionem, ſimilitudinem, atq. exemplum. Vt enim pictores cum effingunt Alexandrum inſidentem Bucephalo, certam illam Alexandri habitudinem imitari dicuntur, quam ab informata prius in animo Alexandri ſic inſidentis Bucephalo notione ſimillimè deſcribunt, ita poëtæ cum Achillem iratum, aut dimicantem faciunt, Achillis iram, ac pugnam imitantur, quarum formas habent in animo conſignatas. Quapropter id, quod ab illa poëtæ deſcriptione in lucem exiſtit, quoddam videtur exemplum ab exemplari ductum, expreſſumue, quod ab animo, atque à ratione, illa principe hominis parte, velut ab architecto compoſitum eſt. Sed tamen, quia illa, quæ animo formatur effigies, à certis expreſſa fuit, & hauſta rebus, quas videmus oculis, ac ſenſu tractamus, poëſis eſſe dici-

tur imitatio, non quidem eius ſimulacri,quod informamus, & conſignamus animo, ſed rerum ipſarum, quæ illo ſimulacro noſtris ipſorum animis obijciuntur.

Hinc enim deceptum eſſe crediderim Patritium, cum pronunciauit, poëſim non imitationem eſſe, ſed exemplar, hoc eſt, vt ſuſpicari licet, illam in animo impreſſam certarum rerum ſpeciem, ac ſimulacrum. Hinc etiam hallucinatum video Iacobum Mazonium, qui in ea mentis effigie prima, atq. idea, tamquam in propria, ſubiectaq. materia pugnaciſſimè contendit poëticam verſari vniuerſam. Quis enim paulo ſapientior dixerit, artes, quæ ideis vtuntur, ac formis, eas formas veluti materiam, quam tractent, & in qua verſantur, habere propoſitas, ac non potius ea, quæ ad earum formarum ſimilitudinem arte, manuque componunt? Sed quia complures artes generali quadam imitatione continentur, qualis eſt pingendi, fingendi, ſcalpendi facultas, aliæq. huiuſmodi, quæ res ipſas, conformatis imaginibus, imitantur, contrahenda eſt poëtica imitatio, atq. aliqua differentia, notaue ab imitationibus illis, quæ non ſunt poëtarum propriæ, ſecernenda. Quemadmodum ergo ceteræ facultates, quæ verſantur in actione, diſtinguuntur plerumq. rebus, de quibus agunt, modo, quo agunt, & ijs potiſſimum, quibus propoſitum arti finem aſſequuntur, ſic poëtica imitatio rebus diſtinguenda eſt, tum ijs, quas imitatur, tum quibus imitatur, ac præterea modo ipſo, ac ratione, qua res eaſdem perſequitur exprimendo. Ac primo quidem rebus expreſſis ſecerni dicitur ab alijs; quia poëtica imitatio non niſi humanas perſonas, ac perſonarum actiones effingit. Neq. enim qui rerum naturam, quod fecit Lucretius apud Latinos, apud Græcos Empedocles, neq. qui piſces, quod fecit Oppianus, neq. qui cæli curſum ac ſidera, quod fecit Manilius, exprimunt imitando, verè, propriéque poëtæ Ariſtotelis ſententia ſunt; ſed tantum ij, qui humanas nominatim exprimunt actiones.

Diſtinguitur præterea poëtica imitatio ab ijs, quæ poëticæ non ſunt quibuſdam quaſi præſidijs, aut inſtrumentis, quę à poëtis ad propoſitam rem perficiendam adhibentur. Ea ſunt ex Ariſtotele, verba, vel ſimplicia, vel metrica, ſaltus, rhythmus, ac ſonus, eaque vel coniuncta, vel ſeparata. Quæ res ita imitationem contrahunt, vt nullum tamen poëſeos genus imitatione ita contracta non contineatur. Tres enim facit Ariſtoteles poëticæ formas principes; atque præcipuas; Epicam, Scenicam, Dithyrambicam; cui tamen Lyricam, ſiue Melicam, ac legum poëſim velut appendices, atque acceſſiones adiungit. Epica res effingit, vel nudis, vt ille loquitur, verbis, vel metro: Scenica, quæ Tragœdiam, Comœdiam, ac veterem Satyram comprehendit, vtitur oratione, & præterea cantu, ac ſaltu; non tamen omnibus

locis, ac ſemper, ſed tantum in Choris: Dithyrambica, eiq. ſubiunctæ formæ, verbis, cantu, ac ſaltu, plane ſimul, eodem tempore, omnibus locis, ac ſemper vtuntur.

His addit Ariſtoteles κιθαριστικὴν, αὐλητικὴν, ὀρχηστικὴν. citharisticam nominat artem pulſandæ citharæ: auleticam artem inflandarum tibiarum, orcheſticam artem ſaltandi, choriq. ducendi. Neque vero eas, vt mea fert opinio, veluti diſtinctas poëticæ ſpecies enumerat, ſed quaſi ſuperiorum formarum inſtrumenta deſcribit: vt videlicet intelligatur, non modo vnumquodque poëticæ genus res humanas imitari per ſe, verum etiam illa, quæ ad vera poëticæ genera quocumq. modo affecta ſint, in earundem rerum imitatione verſari. Nam citharisticam quidem, atq. auleticam, vniuerſèq. muſicen ipſam videmus hominum affectus ita ſenſibus audientium obijcere, vt nihil fieri poſſit ad impellendos animos accommodatius. Scitum quippè eſt quod de Alexandro illo Macedone traditur: qui Muſicorum cantu, ſonoq. permotus, è conuiuio ſe quaſi dimicaturus ſtricto mucrone proripere, mutatiſq. repentè numeris ad tranquillitatem iterum componi, atq. ad epulas animo ſoluto reuerti ſolitus erat. De ſolitaria verò ſaltatione, de qua multò dubitari par eſt magis, qua ratione imitari, atq. actiones effingere poſſit, rem longè pulcherrimam aliqui commemorant. Memoriæ namq. proditum eſt, Cynicum Demetrium, cui vilior eſſet illa ſaltandi ars, qua ceteri ſummopere delectabantur, dictitare ſolitum, hoc artificij genus tibiarum, & fiſtularum parergon eſſe quoddam, atque appendicem, neque quicquam omnino ſpectatorum animis poſſe ſignificare. Id cum audiſſet nobiliſſimus Neronis ea tempeſtate ſaltator, & quantum inde declarauit, neq. rerum ignarus, neq. imprudens: quæſo, inquit, Demetri, ne tibi graue ſit me ſaltantem tua præſentia coboneſtare. Saltaturum enim ſe confirmabat, nullis aut hominum vocibus, aut citharis accinentibus. id niſi placeret Cynico, vbi ſpectaſſet, tum enimuero artificium ſuum ab eo ſperni facilè ſe paſſurum eſſe pollicebatur. Accipit optionem Demetrius: compromittit: adeſt hora, locoq. condicto. Tum ille qua præditus erat calliditate, ſaltare aggreditur Veneris, Martiſq. adulterium: Vulcanum à Sole commonitum, vtrique ſtruentem inſidias, & rete ferreum inijcientem; accitos ſpectaculo Deos, ceteraq. huiuſmodi, quæ cum fabula illa inuerecunda coniuncta ſunt. Hæc omnia tam vario, tam artificioſo, atq. ad rem accommodato geſtu, tanta denique, quod difficillimum eſt, perſpicuitate ob oculos adſtantium poſuit, vt irriſor ille Cynicus exclamaret. ἀκούω ἄνθρωπε ἃ ποιεῖς. οὐχ' ὁρῶ μόνον, ἀλλά μοι δοκεῖς ταῖς χερσὶν αὐταῖς λαλεῖν. Audio, inquit, ò mi homo quæ facis, effingiſque. neque enim ea ſolum ob oculos ponis, verum etiam manibus ipſis mihi loqui videris. Cum ergo muſicè ipſa per ſe, atque ſaltatio ſeparatim

actiones ita imitarentur, eas artes quaſi diſtinctas poëticæ formas feciſſe videtur Ariſtoteles: ſed re ipſa, verèque inſtrumenta vult eſſe, non formas. Sunt enim veræ imitationum formæ omnino tres: Epica, Scenica, Dithyrambica. quamquam Plato in Sophiſta duas tantummodo facit imitationis ſpecies. εἰκαστικὴν, καὶ φανταστικήν; icaſticam, & phantaſticam. Icaſticam earum imitatricem rerũ eſſe ait, quæ verè, vel ita ſunt, vel certè ita fuerunt: phantaſticam illarum, quæ pro arbitratu finguntur, & componuntur: quales ſæpenumero è multis, iiſque pugnantibus conflatæ partibus à pictoribus adumbrantur. Phantaſticæ figmentum à Suida dici videtur idolum, icaſticæ ſimilitudo. Hoc enim de iis quodam loco ſcriptum reliquit. εἴδωλα μὲν γὰρ τὰ τῶν οὐχ' ὑφεστώτων μιμήματα. οἷον Τρίτωνες, καὶ σφίγγες, καὶ κένταυροι. ὁμοιώματα δὲ τὰ τῶν ὑφεστώτων εἰκάσματα. οἷον θηρίων, καὶ ἀνθρώπων. Idola ſunt rerum numquam exiſtentium effigies: quales ſunt Tritones, Sphinges, Centauri. ſimilitudines autem ſunt rerum exiſtentium ſimulacra: veluti ferarum ſpecies, hominumue. Sed hæc imitationis in icaſticam, phantaſticamq. tradita à Platone partitio ſuperiorem illam Ariſtotelis perturbare non debet. quippe quæ ſingulas illius partes ita complectitur, vt nulla in hac breuiori diuiſione deſideretur. Sũt enim qui tres illas deſignatas ab Ariſtotele formas ad duas tantummodo contrahant, diuidantque imitationem vniuerſam in Exigematicam, & Dramaticam, hoc eſt in enarrantem, & in ſcenicam, ſiue agentem. Exigematica Epicam, ac Dithyrambicam comprehendit: Dramatica, Tragœdiam, Comœdiam, Satyram antiquam, ceteraſque Scenicas, ſi quæ præterea reperiuntur. Quo fit, vt horum nos diuidendi rationem ſecuti, Ariſtoteli Platonem ita conciliare poſſimus, ſi partiamur imitationem tũ narratiuã, tũ Dramaticã in icaſticã, & phantaſticam. His enim imitandi generibus omnis poëticæ vis, ac ratio continetur: è quibus in ſumma cam expreſſit definitionem Ariſtoteles, vt diceret, poëſim nihil aliud eſſe, niſi actionum humanarum, & quidem veroſimilium, verſu, oratione, concentu, ac ſaltu expreſſam artificiosè imitationem. Siue igitur Ariſtotelis, ſiue Platonis, ſiue vtriuſque partitionem ſequaris, nullam poëſeos formam inuenias, quæ non ſit imitatio, verbis, cantu, ſaltatione ab aliis imitationibus ſeiuncta, quæ poëticæ minimè ſunt. Itaq. tria videntur eſſe, quæ in poëticæ definitione ponuntur, imitatio, materia, inſtrumenta. è quibus imitatio, vel ipſa perſonarum inductione continetur, vel effictione, aut illuſtratione illa, quæ Græcè dicitur ἐνάργεια: eſtque ex Ariſtotelis ſententia τὸ πρὸ ὀμμάτων ποιεῖν: hoc eſt res ob oculos ponere.

Quibus ita poſitis, habendum pro comperto eſt, Elegiam imitationem poëticam eſſe. Principio enim ita res oculis obiicit, vt quæ fingit & canit, haud minus cerni videantur, quàm quæ deſcribuntur à

Ly-

Lyrico. Deinde quamquam non ſemper inducit perſonas loquentes, id quod ne Lyrici quidem ipſi faciunt, niſi rarò, ſæpiſſimè tamen inducit. Exemplum vtriuſque rei luculentiſſimum, tum effictionis, & enargiæ, tum etiam inductionis in Tibulli Elegia quarta libri tertij recognoſcamus; vbi Phœbum ſuis depingit coloribus, & loquentem, canentemq. ad citharam ita facit.

Hic iuuenis caſta redimitus tempora lauro
Eſt viſus noſtra ponere ſede pedem.
Non illo quicquam formoſius vlla priorum
Aetas, humanum nec videt illud opus.
Intonſi crines longa ceruice fluebant,
Stillabat Tyrio myrrhea rore coma.
Candor erat qualem præfert Latonia Luna,
Et color in niueo corpore purpureus.
Vt iuueni primum virgo deducta marito,
Inficitur teneras ore rubente genas.
Aut cum contexunt amaranthis alba puellæ
Lilia, & autumno roſcida mala rubent.
Ima videbatur talis illudere palla;
Namq. hæc in nitido corpore veſtis erat;
Artis opus raræ: fulgens teſtudine, & auro
Pendebat læua garrula parte lyra.
Hanc primum plectro veniens modulatus eburno,
Felices cantus ore ſonante dedit.
Salue cura Deum. caſto nam ritè poëtæ
Phœbuſq. & Bacchus, Pierideſq. fauent.

Quid poterat aut magis ad viuum exprimi, aut clarius ob oculos poni? quam perſonam eadem planè ratione, ac via mutatus Epicus loquentem non induxiſſet? Quando igitur Elegia verè imitatur, videndum eſt, an ea, quæ oportet, hoc eſt humanas actiones imitetur. Sed cum alia diſputatione bene longa poſitum ſit, Elegiæ proprium eſſe amantium querelas, funerum luctus exprimere, triumphos, bella, ſacrificia, ceteraque, quibus humanæ vitæ continetur actio, canere, exploratiſſimum eſſe debet, eam ab Elegia tractari materiam, quam aliæ poëſeos formæ perſequuntur, & tractant.

De inſtrumentis, deque præſidijs illis, quibus aliquæ ad humanas exprimendas actiones vtuntur, hoc eſt de cantu, ſono, ac ſaltu non ſit ita fortaſſe compertum. ſed tamen harmoniam quandam, & cantum ad Elegiæ rationem accedere oportere auſim conſtantiſſimè confirmare. Declarat id vſus ille communis, ac peruetuſtus Elegiæ in demortuorum hominum funere, vel ad amantium fores flebili cantus inflexione modulandæ. & quo minus ea de re dubitare debeamus, de-

ſinita eſt à Didymo Elegia : θρῆνος ᾀδόμενος πρὸς αὐλόν : luctus ad tibiam decantatus. perinde quaſi dicatur, eo planè modo, quo Tragœdiarum choris, ac Lyricæ adiungitur cantus, ſic oportere tibiam coniungi cum Elegia.

De ſaltu nihil habeo tam confidenter affirmare. Scio tamen νομικὴν, legum illam poëſim, quæ verſibus Elegiacis vtebatur, ad hominum imitandos, & exprimendos mores, adhibuiſſe, quemadmodum Ariſtoteles ipſe teſtatur, orationem, rhythmum, & harmoniam, Quo loco rhythmus fortaſſe ſignificet ordinem longi, tardiq. motus, non quidem in oratione, ſed in ſaltu; quod ſibi vult ſæpè apud Ariſtotelem rhythmus, vt eam vocem Petrus Victorius interpretatur. Promouent coniecturam meam quidam apud Heliodorum pentametri perpetua diſpoſiti ſerie, nullo prorſus hexametro antecedente. Fuit enim poëma ex ſolis conflatum pentametris, vt ex antiquorum monumentis docet in poëtica Patritius, oſtenditq. fortaſſe illa quæ Virgilij nomine circumfertur vulgata conqueſtio.

Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis mellificatis apes, &c.

Sed quod ego contendebam, multo, vt dixi, declarat planius Heliodorus initio libri tertij, facitque, vt omnino putem, hoc poëmatis exigui genus ſolis compoſitum pentametris non ſine choro, ac ſaltu cantatum fuiſſe. Sic enim ille ſacrificium, pompamque deſcribit. Armenta, ductoreſque boum Theſſalicæ virgines excipiebant, diſcinctis pulcrè veſtibus, & capillis ſolutis. Diſtinguebantur autem in duos choros. quæ in primo choro erant, ferebant quaſillos, floribus refertos, ac pomis: in altero autem bellaria, & aromata calathis ferentes, locum odore replebant. Neq. verò manuum miniſterio in hiſce ludis vtebantur: ſed capite quaſillos impoſitos, calathoſq. geſtantes, ad choream iuſto ordine, ac per obliquum ducendam ſe ſe mutuo ſic tenebant, vt incedere ſimul, & choreas ducere facile poſſent. Cantilenæ autem rationem, ac modum alter illis chorus præſcribebat. huic enim vt totum hymnum caneret, fuerat negotium demandatum. Hymnus verò erat, in quo Thetis primum laudabatur, & Peleus; deinde illorum filius Achilles, tum nepos ad extremum Neoptolemus. erat adeo talis cantilena.

Canto Thetim, nitidis ò Theti pulcra comis.
Immortale genus Nereos æquorei:
Quæ nupſit Peleo virgo iubente Ioue.
O Venerem noſtram, lumen & æquoreum,
Quæ belli Martem magnanimum peperit:
Deq. furente haſta mater Achille fuit,

Ful-

Fulmine Græcorum: laus adit vnde Deos.
Cui peperit puerum Pyrrha Neoptolemum,
Excidium Troum, præſidium Danaum.
Tu facilis nobis eſto Neoptoleme;
Felix quem tumulo Pythia terra tegit.
Accipe nunc hymnos, munera ſacra, pios.
Pelle omnem noſtra promptus ab vrbe metum.
Canto Thetim nitidis ô Theti pulcra comis.

Hymnus igitur hac ratione compoſitus concinnatis ad numerum choreis vſurpabatur, ſaltationis ſtrepitu ita ad cantum quadrante, vt oculi in contemptum eorum, quæ cernebantur, ab auditu ipſo adducerentur. Hæc eo loco Heliodorus ita commemorat: quæ me ſuſpicari propemodum cogunt, Elegiam certam habuiſſe ſaltandi rationem, carminis numero reſpondentem. Cum enim hymnus ille è pentametris factus, non niſi ad certam chori ſaltationem caneretur, videtur haud dubiè ſignificare, eundem illum ſaltandi modum fuiſſe proprium Elegiæ, quæ ita pentametro conſtat, vt hoc dempto, non ſit amplius Elegia.

Ad quam poëſeos formam reuocetur Elegia.
Caput V.

NAſcitur hoc loco quæſtio difficilior. Nam quia Elegia poëſis eſt, hoc eſt imitatio, nullamq. deſiderat veræ poëſeos partem, videndum eſt, qualis tandem imitatio, & cui poëſeos formæ ſubiungenda ſit. Neq. enim in triplici illa poëticæ partitione ab Ariſtotele tradita diſertè quicquam, aut explicatè dicitur de Elegia. Quæramus igitur initio neceſſe eſt, quid ſit id, quo alia poëticæ forma ſeiungitur ab alijs; vt ſtatuere poſſimus, illi ſubiunctam Elegiam eſſe, cum qua communicat ea, quibus ab alijs ſingulæ ſeparantur. Ariſtoteles igitur initio poëtices ita de hac formarum partitione loquitur. Diſcrepant inter ſe poëticæ ſpecies tribus omnino nominibus. aut enim rebus genere diuerſis imitantur, aut res diuerſas, aut aliter, & non eodem modo. Cum ait inter ſe diſtingui poëticæ formas, quia res genere diuerſas imitantur, diſtinctionem petit à materia, quam tractant. Nam, vt ſingulæ ſpecies poëticæ humanas actiones imitari debeant, non tamen omnes eaſdem actionum ſpecies imitantur. Tria quippè ſunt, quod ipſe ſubiungit, humanarum actionum genera, quæ ſub imitationem poëticam cadunt. quos enim imitatur poëta, ij, ſi nobiſcum comparentur, vel meliores ſunt, vel deteriores, vel ſimiles, idque à pictura petita ſimilitudine ſic declarauit. Polygnotus melio-

res,inquit,Pauſon deteriores,Dionyſius verò ſimiles effingebat. Quo ex loco intelligere fas eſt,poëtas eſſe tripartitos : Epicos , ac Tragicos,qui meliores inducunt ; quales ſunt Heroës,& Reges : Comicos, ac Satyricos ; qui partim mediocres,hoc eſt gregarios ciues,partim plebeios,& his inferiores, hoc eſt paraſitos, ganeones, Satyros, Cyclopas, ac Silenos,eoſque vniuersè qui riſum excitare poſſint,expingunt: Lyricos deniq. qui ſingulos horum ordines exprimunt imitando . Quamuis enim Lyricorum ſit, Deos,Heroas, ac primarios viros carminibus celebrare,quia tamen nulla poëſeos ſpecies èſt,neq. Epica,neq.Scenica,ſed ſola Lyrica,quæ ſimul omnes propè actiones imitetur , Lyricæ diſtinctio non ab vno tantum genere perſonarum , ſed ab omnibus petenda videtur. Horatius in hanc me ſententiam ducit, qui non Deos modò,& victorias,quæ res magnæ ſunt,ſed ebrietatem, & libera vina,quæ ſunt infimæ,Lyricæ materiam facit in Arte poët.

Muſa dedit fidibus Diuos,pueroſq. Deorum,
Et pugilem victorem;& equum certamine primum ,
Et iuuenum curas,& libera vina referre .

Operæ pretiū verò eſt de Lyrica explicatius dicere; quia ei ſubiūctam eſſe putamus Elegiam,vt infra dicetur in loco. Lyrica igitur,vt in ſumma dicam,ortum ducit à Dithyrambica . Dithyrambica verò ipſa præſtantiores tantum imitabatur , hoc eſt Bacchum ; qui dictus Dithyrambus eſt quaſi bis natus , aut è duabus egreſſus in lucem ianuis . ἀπὸ τοῦ δὶς εἰς θύρας ἀναβαίνειν . Scitum enim eſt , quod dicitur in fabulis, Bacchum ſemel ex vtero Semeles natum eſſe, iterum ex femore Iouis: quo factum eſt,vt certa quædam poëſeos forma in eius laudem inuenta,Dithyrambica diceretur. Hæc initio quidem canebatur ad tibiam, ſine ſaltu. ſed poſtea paulatim Strophen,Antiſtrophen, ac Epodum adiunxit.Strophe motus eſt vel à dextra in ſiniſtram,vt Didymus,ac Victorinus putant,vel à ſiniſtra in dextram,vt contendunt Pindari Scholiaſtes , & interpres Sophoclis in Electra . Antiſtrophe conuerſio eſt, vel à ſiniſtra dexteram verſus, vel à dextera verſus ſiniſtram . Epodus eſt Chori ſtatus, in quo carmina ſine vllo motu, ac ſine vlla conuerſione canebantur . Harum conuerſionum,certorumq. motuum originem referunt nonnulli ad Theſeum : qui à Labyrintho egreſſus incolumis, vbi reuenit Athenas , dicitur huiuſmodi conuerſiones reciprocas, ac ſtatus certis ſaltandi legibus expreſſiſſe, vt Labyrinthi errores inexplicabiles ob oculos ciuium poneret. Alij referunt hæc in varios orbium cœleſtium motus : quos imitari varia illa corporis conuerſione antiqui contenderent . Homerus enim orientem ſolem dexteram mundi partem appellauit , occidentem verò ſiniſtram . Cum ergo primus ille cæleſtium orbium globus ab oriente feratur in occidentem , eo motu exprimi videbatur , qui à dextera

ten-

tenderet in ſiniſtram. Quia verò errantia ſidera ab occidente feruntur in orientem, motus hic ſuperiori contrarius, aduerſa conuerſione, quæ dicitur Antiſtrophe, ſignificabatur. Aliquando igitur hiſce conuerſionibus vſa eſt ſola Dithyrambica: ſed ab ea tandem aliquando tranſierunt ad Lyricam; ac tres velut in partes diſtractæ ſunt, quibus variè Lyrici vtebantur. Nam, vt Ariſtophanis interpres in Veſpis declarauit, motus ille Dithyrambicus in Lyricam tranſcriptus, diuiſus eſt in Epodicum, Meſodicum, Prodicum. Epodicus fuit, in quo principio quidem Strophe poſita eſt, deinde Antiſtrophe, tertio loco Epodus. Meſodicus verò fuit, qui ſtatim poſt Strophen adiunxit Epodum. Denique Prodicus initio collocauit Epodum, ſecundo loco Strophen, tertio Antiſtrophen.

Ex his intelligi poteſt, à Dithyrambica proſeminatam fuiſſe Lyricam; quæ mutuatis ab illa mouendi corporis inter canendum legibus, non Bacchum tantum, non certas aliquas perſonas, ſed omnes imitatione complexa eſt; præſtantiores, infimas, mediocres: vt canit Horatius ijs verſibus quos antè laudaui.

Muſa dedit fidibus Diuos, pueroſq. Deorum,
Et pugilem victorem; & equum certamine primum,
Et iuuenum curas, & libera vina referre.

Hæc cum eo, quo diximus modo ſe habeant, ſtatuendum eſt primò, diſtinctionem harum formarum ducendam eſſe à perſonis imitationi ſubiectis: non quòd à vario perſonarum genere ſingulæ prorſus à ſingulis ſecernantur, ſed quia poëticæ pars aliqua ſit, quæ diſtinguatur ab alijs eo nomine, quòd certum quoddam perſonarum genus tantum imitetur. Nam Lyrica quidem, quia æquè omnia perſonarum complectitur genera, non omnino, perfectéq. diſtinguitur ex eo, quòd diſtinctas ab alijs omnino perſonas imitetur, ſed quòd inſtrumentis, modoque vtatur ab alijs diſcrepantibus. Ipſa etiam Epopœia Reges, ac viros principes, quos imitatur, habet communes cum Tragœdia, ſed tamen ab ea ſecernitur ex imitandi modo, quem obtinet varium, & differentem. Eam igitur verbis Ariſtotelis ſententiam ſubeſſe dicendum eſt; vt velit ijs tribus, non omnino, ac planè, ſed ſeparatim, atq. vt dicunt, diſiunctiuè diſtingui poëticæ formas: vel perſonis nimirum, quas imitantur; vel ſi minus perſonis differant, ſeparari inſtrumentis, quorum acceſſione res imitantur: quod ſi etiam in eo genere conſentiant, aliam diſcrepare ab alia modo ipſo, ac ratione varia imitandi. De perſonis ita diximus.

Sequitur, vt ea dicantur, quorum præſidio poëta perſonarum variarum actiones imitatur. Hæc Ariſtoteles ait eſſe verba, vel ſimplicia, & nuda, vel numeris & metro compoſita, rhythmum, harmoniam, ac ſaltum. Ac verba quidem, vt ab ijs initium faciamus, adhibent

omnes; ſed ſola verba ſine cantu, ac ſaltu, vna tantum vſurpat Epopœia. Quamquam enim interdum cum aliquo cantu à Rhapſodo recitata olim eſt Epopœia, ille tamen cantus aduentitius erat, & accerſitus; ac propterea illo etiam ſubducto, fuiſſet nihilominus Epica imitatio. Rhythmus verò duplex eſt: alter in cantu aliquo, & ſaltu poſitus, alter in verbis ipſis, quæ longius, aut breuius poſtulant in pronunciatione temporis ſpatium: qualis eſt numerus carminum, qui ex varia pedum, ſiue metrorum diſpoſitione, quaſi modulatio quædam exiſtit. Hic ergo numerus carminum, qui dicitur etiam rhythmus, ſine cantu, ac ſaltu ſolitarius, vni concedi debet Epopœiæ. Tragœdia enim, & Comœdia vetus tribus vtuntur rebus ad imitandum; numeroſa oratione, concentu, ac rhythmico ſaltu. id quod etiam fecit antiqua Satyra, quæ Scenicæ poëſeos ſpecies fuit; facitq. Dithyrambica, & Lyrica, quæ, vt ſupra diximus, tribus illis ijſdem præſidijs imitationem perficiunt ſuam.

Cum ergo, neq. à perſonis omnes poëticæ formæ omnino, atq. abſolutè diſtingui poſſint, neq. ab ijs rebus, quarum beneficio eas imitantur perſonas, vna excepta Epopœia, quæ concentum, ac ſaltum non requirit, conſequens eſſe videtur, ceterarum diſtinctionem, ac differentiam ab imitandi modo petendam eſſe. modus autem hic varius ſpectari poteſt tum in perſonis, tum in verbis, tum in concentu, ac ſaltu: quæ præſidia poëticæ imitationis ſunt. Nam Tragœdia, atq. Epopœia tametſi præſtantes, excellenteſq. perſonas imitantur, altera tamen ab altera differt, quòd Tragœdia ita eas imitatur, vt humilem, aut mediocrem nullam admittat. quamquam enim ſeruos interſerit aliquando, interſerit tamen honorarios, honeſtos, planè Regios. Contra vero Epopœia imitatur etiam humillimos, atq. turpiſſimos. qualis eſt ille Therſites apud Homerum.

Quo non ad Troiam venit vir turpior alter.
Lumina diſtortus, claudus pede, gibbus, vtroque
Deformatum humero, coniunctum pectus habebat.
Oblongi capitis vertex ſurgebat acutus.
Exigua rari ſuberant in fronte capilli.

Tales caprarij ſunt, ac ſubulci, tales ancillæ mœchæ, talis Irus pauperrimus in Odyſſea: quorum infimæ, plebeiæq. actiones non diligenter modò, ſed etiam verboſiſſimè deſcribuntur. Ceterum, quemadmodum hoc nomine diſcrepat à Tragœdia Epopœia, ita cum Comœdia conſentit in ſpeciem; ſed diſtinguitur eo nomine tamen, quod Comœdia tota eſt in humilibus huiuſmodi actionibus imitandis, eaſque perſequitur quaſi proprias, ac ſibi propoſitas ad imitandum: Epopœia verò humiles haſce perſonas quaſi aliud agens ſequitur, atque obliquè: ſic, inquam, vt à præſtantibus, Heroicisque perſonis, ad quas

recta

recta contendit, Heroica ſit appellata. Quamquam, ſi poëtarum quiſpiam actiones illas ſolum humiles, atque ridiculas infimorum hominum heroico ſic ſcriberet carmine, vt nihil præterea caneret, ſcriberet ille quidem Epopœiam, ſed minus propriam, & eam, quæ ab Ariſtotele peiorum imitatio dicitur. Triplicem enim ille facit Epopœiam non longè à principio poëticæ: præſtantiorum vnam, mediocrium, aut ſimilium alteram, tertiam infimorum. quam partitionem intuitus Caſteluitrus, confirmare non dubitauit, Homeri Margitem Epicum fuiſſe poëma, etiam ſi compertiſſimum ſit, eum hominem, quem tamquam Heroëm aliquẽ per iocum imitabatur, ita fuiſſe ridiculum, vt non modò Comœdiæ, verum etiam Atellanis, Phallicis, atq. Ithyphallicis poſſet argumentum ſuppeditare. De hominis enim huius ineptijs, vt impura taceam, hæc ſcripta reliquit Suidas. Margites vir fuit ineptijs irridendus; quem dicunt, numquam didiciſſe numerare, niſi vſque ad numerum quintum: cumq. vxorem aliquando duxiſſet, eam contingere non eſt auſus, quòd pertimeſceret, ne hoc illa deferret ad matrem. denique iam grandior, & ætate prouectus dubitabat, vtrum ex ventre patris, an ex vtero matris ſuæ in lucem ipſe fuiſſet editus. Itaq. matrem interrogauit, ipſa ne, an pater ſe peperiſſet. Hæc igitur Epopœia, vt reuertar ad inſtitutum, Comœdiæ ſimillima, minus propriè, ac per abuſionem quandam eſt Epopœia. Nam quia propriè illa tantum eſt Epopœia, quæ ſummas imitatur perſonas, ab his tamquam à principe ſui parte Heroici poëmatis nomen accepit.

Pergo nunc de multiplici, varioq. imitandi modo copioſius explicare. Duplex eſt etiam in poëtarum oratione varietas; vna quidem in metrorum, ac verſuum genere, altera in inceſſu quodam ſermonis, atque in ipſa narratione. Naſcitur ex metro varietas: quia Epopœia vno carminum genere contenta eſt. quamquam enim Ariſtoteles varijs permiſtum metris carmen concedere videtur Epopœiæ, non tamen omnino concedit: quia dicta poſtmodum mutat, atq. id addit, ad eam vſque diem Epopœiam, ſimplici, vnicoque verſuum genere vſam fuiſſe, non miſto. Scenicæ autem omnes verſus variè miſcent, ac temperant; quod videre licet in choris. nullum quippè carminum genus eſt, quod certa lege non perſequantur. Quid Dithyrambica? Ipſa quidem per ſe, vno, ac ſimplici fortaſſe vſa eſt verſu, licenti, ac libero: cuius ſimilem ſuſpicor eſſe in Catulli Galliambo: ſed Lyrica, quæ Dithyrambicæ ſubiuncta eſt, omne carminum genus admirabili varietate permiſcuit; longè tamen aliter, quàm Scenicæ facere ſolitæ ſint. Lyrica enim ita permiſcet verſus, vt miſtis vtatur perpetuò: Scenicæ verò tantummodò varietatem habent in Choris. Ita igitur ſingulæ poëticæ partes ipſa metrorum varia diſpoſitione diſtinguuntur.

Sed multo diſtinguuntur, ac differunt magis ab expoſitione varia rei, quam verſibus tractant. Sunt enim poëtæ, qui ſic perſonas inducunt loquentes, vt ipſius poëtæ perſona nuſquam appareat; nuſquam audiatur oratio. Ex quo genere Dramatici ſunt, & omnes, qui verſantur in ſcena. Alij perſonas inducunt quidem, ſed eas ita loquentes faciunt, vt etiam ipſi ſæpe, plurimumq. loquantur: quales Heroici ſunt, & qui ſcribunt Epopœiam. Alij denique neminem inducunt, ſed ſemper ipſi loquuntur. quod Dithyrambici faciunt, ac Lyrici; qui ſimplici ſunt rerum expoſitione contenti. Scio, Lyricum interdum Deos, homineſue loquentes inducere: ſed ſcio præterea, non id eum agere, quia debet, ſed quia poteſt, ac vult. Neq. enim magis poëta ſit Horatius, cum Iunonem loquentem facit in Ode tertia libri tertij, quàm cum Pindarum, nemine prorſus inducto, perpetua laudat expoſitione in Ode ſecunda libri quarti. Totum enim hoc imitationis genus, quantum attinet ad ſermonem, continetur expreſſione, ac rerum effictione ita ſpiranti, ac viua, vt res non quidem enarrari, ſed pene ſubijci oculis videatur: id quod etiam facit Epopœia, cum nullum inducit. in quo quia videbatur Homerus excellere, meritò dictus eſt à Longino εἰκονογράφος, hoc eſt pictor imaginum. Quare Lucianus in quodam dialogo, Panthæ pulcritudinem poëticè deſcripturus, Imagines ipſi dialogo nomen fecit, confirmauitq. diſertè, rem eo modo deſcribere, non eſſe, niſi pictorum, ſculptorum, ac poëtarum. Addidit poſtremo, imagines illas oratione poëtarum expreſſas longè anteferendas eſſe imaginibus Apellis, Parrhaſij, ac Polygnoti. Erit hæc imago, inquit, multo ſtabilior, multoq. plus tempore ſuperſtes, quàm vlla vel Apellis, vel Parrhaſij, vel Polygnoti. Hæc enim multò excellentiorem oſtendit intuentibus ſpeciem; cum neq. ligno, neq. cera, neq. coloribus, ſed Muſarum ad hoc vnum aduocatarum induſtria ſit expreſſa. Hæc, inquam, imago haud dubiè omnium perfectiſſima erit; cum eodem planè tempore, non corporis ſolum, ſed etiam animi pulcritudinem ſit oculis intuentium demonſtratura. Sic ibi diſputat Lucianus. Loquitur eadem Pindarus in quinto Nemeorum carmine: vbi ait, ſe non eſſe ſtatuarum artificem, neq. ea ſigna cælare, quæ motu careant, ac vita, quæq. ſua ſemper in baſi conſiſtant: ſed carmina condere ſtatuis meliora, quæ terras, ac maria peruagentur, quæ victorum in Olympicis laudes, ac coronas toto terrarum orbe denuncient, atq. circumferant. Rectè itaq. Philoſtratus, ac verè in primo Imaginum ſcripſit, picturæ omnino ſimilem eſſe poëſim: rectè Plutarchus in libro de audiendis poëtis, poëſim, non modò picturæ ſimilem fecit, ſed planiſſimè dixit, eſſe picturam loquentem. Copioſius hæc Cicero docuit in quinta Tuſculana. vbi de Homero ſic loquitur. Traditum eſt, cæcum fuiſſe. at eius picturam, non poëſim videmus. Quæ

re-

regio? quæ ora? qui locus Græciæ? quæ ſpecies formæ? quæ pugna? quæ acies? quod remigium? qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus eſt, vt quæ ipſe non viderit, nos vt videremus effecerit? Probat hanc picturæ ſimilitudinem Horatius in Poëtica.

Vt pictura poëſis erit: quæ ſi propius ſtes,
Te capiet magis, & quædam ſi longius obſtes.
Hæc amat obſcurum, volet hæc ſub luce videri,
Iudicis argutum quæ non formidat acumen:
Hæc placuit ſemel, hæc decies repetita placebit.

Neq. verò eſt, quod aliquis dicat, huiuſmodi picturam, atq. effictionem poëtæ eſſe cum hiſtorico, & cum oratore communem. His enim aduentitium eſt exprimere, ac oratione res, quaſi coloribus depingere, poëtæ proprium, & quodammodo ipſa natura inſitum. Præterea etiam in illa ipſa effictione plurimum à poëta differunt hiſtorici, atq. oratores, vt docet Plinius Iunior in epiſtola ſecunda libri ſexti ad Lupercum. Deſcriptiones, inquit, locorum, quæ in hoc libro frequentes erunt, non hiſtoricè tantum, ſed prope poëticè perſequi fas eſt. Ita eo loco Plinius differentiam indicat eſſe non leuem inter expreſſionem hiſtoricam, ac poëticam. Vult enim à nobis intelligi, aliquid in eo genere poëtæ licere, quod hiſtorico, ac oratori conceſſum non ſit. Tradit hæc Demetrius Phalereus multo planius, cum ait, animaduertendum eſſe, ne comparationes, quæ parcè ab oratore ſunt adhibendæ, proximè ad poëticas accedant: quo de genere multas apud Xenophontem eſſe confirmat. Quis enim aut hiſtoricus, aut orator res eo modo, ac ratione deſcribat, qua nentes vitam Achillis Parcæ fuerunt à Catullo depictæ?

Læua colum molli lana retinebat amictam,
Dextera tum leuiter diducens fila, ſupinis
Formabat digitis: tum prono in pollice torquens
Libratum tereti verſabat turbine fuſum:
Atq. ita decerpens æquabat ſemper opus dens
Quæ prius in læui fuerant extantia filo.
Ante pedes autem candentis mollia lanæ
Vellera virgati cuſtodibant calathiſci.

Quis eo modo, quo textrices expinguntur ab Ouid. in Meta. lib. ſexto?

Et gracili geminas diſtendunt pectine telas.
Tela iugo iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo,
Inſeritur medium radijs ſubtegmen acutis,
Quod digiti expediunt, atq. inter ſtamina ductum
Percuſſi feriunt inſecti pectine dentes.

Quis eo, quo Lupam Romuli, Remique altricem Virgilius eſt imitatus? vbi canit,

viridi

---------- viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuiſſe lupam,geminoſq. huic vbera circum
Ludere pendentes pueros,& lambere matrem
Impauidos:illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos,& corpora fingere lingua.

Hac deſcriptione tam expreſſa,quæ poëtarum pictura dicitur, vtitur quidem Epopœia;ſed quia ea minimè contenta,etiam perſonas inducit,non hæc illi tantum imitatio,effictioq. tribuitur,ſed quædam miſta,ac ex vtraq. conflata. Niſi enim perſonas induceret,iudicio Platonis Epica non eſſet; quantumuis res ad viuum exprimeret, & pictura quadam orationis imitaretur. Contra verò hæc ſermonis pictura Lyricæ propria dicitur, quia tametſi neminem inducit, modò depingat,& deſcribat res,vt dictum eſt,eumq.habeat orationis inceſſum,qui neq. in hiſtoricum,neque in oratorem conueniat, Lyrica tamen eſt cunctis omnino partibus abſoluta.

Reſtaret modus,quem varium eſſe diximus in ceteris quoq. præſidijs, quibus res poëticæ ſubiectas imitamur. Sed ex ijs, quæ dicta ſunt,facilius id intelligitur, quàm vt hoc loco debeat pluribus explicari. Epica enim verbis tantummodo ad imitandum vtitur,ſine concentu,ac ſaltu:ceteræ formæ ſonum omnes,harmoniam,ac ſaltum poſtulant, ſed vario modo. Nam Scenicæ quidem non in tota poëſi ea permiſcent,ſed tantum in Choro: Lyrica vbiq. tribus illis,harmonia verbis,ac ſaltu,eodem planè tempore,ac perpetuò vti debet. Atque hinc factum eſt, vt Horatius in ijs Odis, quæ numquam fortaſſis ad lyram erant canendæ,quia ijs tamen compoſitæ fuerant legibus,quas cithara, certuſque poſtulabat ſaltus, vel de lyra loquatur, vel ad lyram ſic orationem conuertat,quaſi eo tempore,quo ſcribit,ad citharam, lyramue canat,ac ſaltet. Vt in ode.j.lib.j.

Me doctarum hederæ præmia frontium
Dijs miſcent ſuperis,me gelidum nemus,
Nympharumq. leues cum Satyris chori
Secernunt populo:ſi neq.tibias
Euterpe cohibet,nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.

Et in libro item primo,ode ſexta.

Nec ſæuam Pelopis domum
Conamur tenues grandia, dum pudor,
Imbelliſq. lyræ Muſa potens vetat.

In ode quoq. duodecima ad Auguſtum.

Quem virum,aut Heroa lyra,vel acri
Tibia ſumes celebrare Clio?

Nihil enim de triceſima ſecunda dicendum videtur,quæ initio,teſtu-

dinis,

dinis, ac barbiti laudationem aggreſſa, in eodem argumento deinde tota conſumitur.

Poſcimus,ſiquid vacui ſub vmbra
Luſimus tecum,quod & hunc in annum
Viuat,& plures,age dic latinum
Barbite carmen.

Quibus ita conſtitutis, non erit ita difficilè certam Elegiæ ſedem inter Poëticæ formas aſſignare. Siue enim varia perſonarum genera ſpectemus,quæ ſibi proponit ad imitandum, ſiue inſtrumenta,& præſidia,quibus imitatur,ſiue modum ipſum imitandi,non ad aliam potius poëticæ partem,quàm ad Lyricam pertinere cõperiemus. Quod enim attinet ad materiam, nullum eſt actionum humanarum genus, ſiue præſtantium,ſiue mediorum, infimorumue hominum, quod prætermittat,modò in eos,aut laus,aut vituperatio cadat.De inſtrumentis nihil eſt neceſſe repetere, quæ in proximè ſuperiori diſputatione poſita ſunt; cum multis docuimus, ad imitandum adhibuiſſe orationem,ſaltum,& harmoniam. Oſtendunt enim id,vel ipſa Elegiæ incunabula,cum à funere nata ſit, in quo lugubri modulo, atque accentu canebatur à feminis,quæ Præficæ dicebantur: oſtendit ille,quem habuit paulatim proceſſus; cum ad amicarum fores cantari cœpta eſt: oſtendit planiſſimè Didymus,qui cum tibia ſic coniunxit Elegiam,vt eam definierit,luctum ad tibiam decantatum. oſtendit deniq. Heliodorus,etiam certam ſaltandi legem additam eſſe concentui: vt nihil quod eſſet in Lyrica, deſideraret Elegia. Sed præter ea,quæ produxi teſtimonia,habeo cur id multo confidentius affirmem ex eo, quòd ab antiquis ſcriptoribus traditum ſciam,inter modos,legeſq.tibicinum eam fuiſſe non poſtremam, quam Elegon appellabant. Ad hæc. ipſamet imitatio, quam oratione conficit Elegia, planè demonſtrat, non poſſe niſi ad Lyricam reuocari.Neq.enim eius imitatio eam poſtulat perſonarum inductionem,in qua poëta nuſquam apparet, ſemper inductæ perſonæ colloquuntur: neq. illam,in qua partim poëta ſermonem habet,partim inductæ perſonæ loquuntur,ſed ea contenta eſt expreſſione ſimplici,atq. effictione rerum ſpirante,picturæq. perſimili, quæ Lyricæ propria eſt,& dicitur euidentia. Quod ſi addatur interdum illa perſonarum inductio,quæ ſolet etiam à Lyricis,vt diximus, aliquando adhiberi,imitatio quidem videbitur aliquanto perfectior; ſed minimè tamen requiritur: ac ſi prætermittatur,erit nihilominus vera in ſuo genere imitatio. Si enim imitatio cum tribus poëticæ formis conferatur,ea videbitur genus,quod à Dialecticis dicitur analogum miſtum. perfectiſſima enim omnium imitatio eſt ſcenica, quæ perſonas facit perpetuo ſermone colloquentes: quare ceteræ eo perfectiores ſunt,quo magis ad eam imitationem accedunt.

His adde, quòd Elegia eandem planè orationis formam, atq. inceſſum habet, quem ſequitur Lyrica. Tarpeia enim non eo lamentatur modo vulnus ſuum apud Propertium, quo Dido queritur apud Virgilium ſuum, ſed eo, quo apud Horatium Hypermneſtra. Adde quòd, quemadmodum Lyricus induit ſæpe canentis perſonam, aut precantis, aut accumbentis, ſic Elegiacus lamentatur, exponit intimum animi ſenſum, dolorem, lætitiam quaſi ſuam: cum tamen alienos affectus imitetur, non exprimat ſuos. Cum ergo tam ſimilis ſit Elegia Lyricæ poëſi, vt materiam, inſtrumenta; modum ipſum imitationis, orationis inceſſum, aliaq. huiuſmodi habeat cum ea communia, non ad aliam poëticæ formam debet, quàm ad Lyricam reuocari.

Quare hinc intelligi poteſt, erraſſe nonnullos, qui Elegiacis verſibus Epicam à grauiſſimis, antiquiſſimiſq. poëtis propterea ſcriptam fuiſſe putant, quod res bellicas illo verſu ſint perſequuti. Res enim bellicæ non Epicæ tantum argumenta ſunt, ſed etiam Lyricæ poëſeos, ac Elegiæ. quare, niſi eum habeat inceſſum oratio, eamque imitationem, quæ propria Epicorum eſt, etiamſi Epicorum amplectatur argumentum, Epica non eſt: ſed ſi Elegiæ vtatur, & verſibus, & inceſſu, eſt Elegia. Atq. hoc profectò genere orationis, imitationiſq. crediderim compoſitas Mimnermi, Ceiq. Simonidis Elegias, quibus, vt aliàs memini me dicere, pugnas, & prælia cecinerunt. Neq. enim Patritij iudicium reformido: qui eos Epicam Elegiaco verſu ſcripſiſſe confirmat. Habeo quippè patronum Ariſtotelem; qui Epopœiam dixit imitari ſolitam eſſe affectiones humanas vno tantum genere verſuum, hoc eſt heroico; quemadmodum vſque ad ipſius ætatem ab Epicis factum erat. Sic enim loquitur in capite primo poëticæ. Epopœia verò tantummodo ſermonibus vtitur nudis, vel metris; atque his quidem, vel miſtis inter ſe, vel vno quodam genere, quemadmodum vſque ad hanc diem fecit. Ita vertit eum locum latinè Victorius. Sed Mimnermus, vt tradit Gyraldus in vita, vixit Olympiade circiter trigeſima octaua, Simonides quinquageſima ſexta, vel ſexageſima ſecunda: Ariſtoteles centeſima tertia, vt rationem ſubducit Laërtius. Ergo multo ante memoriam Ariſtotelis Simonides, ac Mimnermus Elegiaco verſu victorias, & bella ſcripſerunt. At negat Ariſtoteles ante ſua ipſius tempora Epicam fuiſſe ſcriptam numeris miſtis, ac propterea etiam Elegiacis. negat igitur Epica fuiſſe poëmata Simonidis illas, ac Mimnermi Elegias, qui eius ætatem longè anteceſſerant.

Quid verò de ijs cenſendum eſt, qui præcepta ciuilia verſibus Elegiacis ediderunt? Illos dicet aliquis non Elegiacos tantum malos, ſed malos præterea, minimeq. poëtas. Nam divertè traditum eſt ab Ariſtotele, artium diſciplinarumque præceptiones in poëticæ materiam cadere non poſſe, ac propterea deceptos fuiſſe antiquos, qui omnem

poëticæ diſtinctionem in vario verſuum genere ſitam eſſe credidiſſent. ſic, inquam, vt qui Elegiacum, aut Epicum feciſſet verſum, eo ſolum nomine ijs, vel Elegiacus, vel Epicus eſſet poëta, tametſi muſicæ, aut medicinæ præceptiones illo carminum genere comprehendiſſet. Et quo minus de illius ſententia dubitandum eſſet, ea, quæ dixit, exemplis illuſtrauit in hunc modum. οὐδὲν γὰρ κοινόν ἐστι ὁμήρῳ, καὶ Ἐμπεδοκλεῖ, πλὴν τὸ μέτρον. διὸ τὸν μὲν, ποιητὴν δίκαιον καλεῖν: τὸν δὲ, φυσιόλογον μᾶλλον, ἢ ποιητήν. hoc eſt. Nihil profectò habet Homerus cum Empedocle commune, niſi verſum. ac propterea illum dicere, ac nominare poëtam par eſt; hunc autem Phyſicum, & naturæ contemplatorem potius, quàm poëtam. Dicit hæc ſanè illo loco Ariſtoteles diſtinctè, ac disertè. non tamen inde conſequens eſt, rerum naturam, ac morum doctrinam vniuerſèq. Philoſophorum materiam tractari nullo modo à Lyrica poſſe. Neq. enim idcirco reprehenditur Empedocles, quod philoſophorum aggreſſus ſit argumentum; ſed quòd eam materiam eo planè modo tractarit, quo tractari à philoſopho ſolet. Simplici enim Phyſicorum doctrinæ nihil adiunxerat, niſi verſum; nullum imitationis genus erat ſecutus, neq. perſonis inducendis, neq. pingendis rebus illius energiæ, atq. euidentiæ beneficio, quam poſtulat poëticæ vis, & natura. Quod ſi ciuiles præceptiones, aliaq. id genus philoſophorum argumenta orationis inceſſu planè poëtico tractentur, exprimanturque coloribus illis, quibus res exprimuntur à Lyricis, à poëtica profectò non abhorrent.

Itaque vitæ præcepta Elegiacis expoſita verſibus nego depellenda eſſe à finibus Elegiæ, modò poëticis ornamentis Elegiarum proprijs expreſſa ſint: cum præſertim videam νομικὴν, hoc eſt legum ciuilium illam modulationem, veram poëſim ab Ariſtotele dici; quæ tamen Elegiacis ſcripta numeris erat, addebatq. harmoniam, proprium illud Lyricorum inſtrumentum. Dicet ad extremum alius, imitationem huiuſmodi, quæ leges, & præceptiones exprimit, non eſſe perſonarum imitationem, in qua vis, & natura poëticæ ſita eſt. Cui reſponſum volo, multas etiam eſſe Horatij odas, in quibus nullam imitatur ipſe perſonam, nullius depingit actiones, ſed præcepta vitæ ſalutaria commemorat. qualis eſt in libro tertio illa vigeſima quarta.

Intactis opulentior
Theſauris Arabum, & diuitis Indiæ
Cæmentis licet occupes
Tyrrhenum omne tuis, & mare Ponticum,
Si figit adamantinos
Summis verticibus dira neceſſitas
Clauos: non animum metu,
Non mortis laqueis expedies caput.

Sed quemadmodum huiuſmodi Odæ poëticæ ſunt imitationes, quia virtutem,vitiumq. deſcribunt, quæ humanis actionibus continentur, ſic à poëtica depellendæ non ſunt morales Elegiæ, quarum ſumma vel vitiorum vituperatio, vel virtutis laudatio eſt.

Vnum eſt, quod facere poſſit, vt Elegia Heroico carmini, & Epopœiæ,quàm Lyricæ videatur eſſe ſimilior. hoc autem in ipſa partium diſpoſitione poſitum eſt. Nam ſi diuidere velis in partes Elegiam, non in alias diuides, niſi in eas, quæ tribuuntur Epopœiæ. ſed nihil prorſus hac ratione vincitur. Quia quemadmodum partes Epopœiæ intelligimus, & diſtinguimus ex ijs, quas aſſignauit Ariſtoteles Tragœdiæ,nec tamen Epopœiam dicimus eſſe Tragœdiam, ſic Elegiæ attribuimus eaſdem propè partes, quas videmus fuiſſe tributas Epopœiæ,cum tamen ab Epopœia Elegiam diſcrepare videamus. Quin ſi velimus Odarum partes perquirere, non alias profectò inueniemus, quàm eas,quæ deſignantur in Epopœia. ſed quia non eadem ratione tractantur illæ partes, qua tractantur in Epopœia, dicimus eſſe Lyricæ, non Epopœiæ. Quæ item cauſa eſt, eur Elegia ijſdem pene diſtincta partibus,quibus diſtinguitur Epopœia, non Epopœiæ ſubiungatur, ſed Lyricæ; quia partes ſuas Lyricorum more tractat, non Epicorum. quæ nam autem hæ partes ſint ex proximè conſecuturis diſputationibus intelligetur.

De Elegiæ partibus vniuersè.
Caput VI.

DE partibus agendum eſt Elegiæ:quia vnumquodq.ſiue magnum, ſiue breue poëma quoddam quaſi corpus eſt,ſuis partibus,membriſque compoſitum. Partium autem ipſarum duo ſanè genera fecit Ariſtoteles in poëticis: quantitatis vnum,alterum qualitatis. Qualitatis partes dixit eſſe omnino ſex,Fabulam,Mores,Dictionem,Sententiam,Apparatum,Harmoniam.Quantitatis autem conſtituit quatuor;Prologum,Exodum,Choricos,Commos.Has quantitatis partes Tragœdiæ tantum adſcribit, non Epopœiæ: qualitatis,ſi minus omnes, certè aliquas cum vtraque voluit eſſe communes. Sed quemadmodum ex ea diuiſione Tragœdiæ in quantitatis partes certas, Prologum, Exodum, ceteras, intelligimus, etiam Epopœiam oportere ſuas habere partes, quarum cauſa diſtingui poſſit in ea principium, medium,finis,ſic etiam in Elegia faciendum exiſtimo, vt aliquæ deſignentur,ac diſtinguantur partes,tum quantitatis,tum qualitatis,ijs, quæ magnis poëmatis adſcribuntur,aliqua ratione reſpondentes.

De Partibus Quantitatis. Caput VII.

ATque, vt primo loco de partibus quantitatis agamus, eas conſtituendas eſſe dixerim ſimiles partibus Epopœiæ, quæ poëſis eſt expoſitiua. Sed Epopœiæ quantitatis partes variè varios feciſſe video. Sunt enim qui has eſſe dicant, Propoſitionem, quæ Tragœdiæ Prologo reſpondet, Perturbationem, Conuerſionem, ac Finem. Sunt, qui contendant conſtitui non poſſe plures, quàm duas, hoc eſt Connexionem, & Solutionem. Sed hi de re ſubtiliter, & exiguè diſputant. nos qui de his incurioſius explicamus, nonnullos ſequemur Grammaticos, qui has in Epopœia vident, agnoſcuntq. partes quantitatis: Propoſitionem, Inuocationem, Narrationem, Epiſodium, ac Finem. Ex his enim partibus Propoſitionem, Narrationem, ac Finem ſeligere poſſumus, ac Elegiæ tribuere: cum ſine his conſtare, atque abſolui non omnino poſſe videatur.

De Inuocatione. An omittenda ſit. Caput VIII.

PRætermittenda vero eſt Inuocatio; quæ ab antiquis Epicis adhiberi propterea initio ſolet, quòd rem perdifficilem aggrediuntur, & eam, quam ſine Muſarum, aut alicuius Dei, hominiſue, quem pro Deo colunt auxilio, ad exitum perducere ſe poſſe diffidunt. Quare, ſi quid vmquam fingunt admirabile, & ſupra quàm credibile videri poſſit, eo munimento inſiſtunt; ſignificantq. non dubiè, ſe Muſarum admonitu, quæ omnia norunt, id compertum habere. Hoc videlicet ſecutus conſilium Virgilius, antequam dicere aggrederetur, quo lòco res Latinorum eſſent, quibuſue dominis Italia, maximeq. Latium eo tempore teneretur, quo tempore terram illam eſt ingreſſus Æneas, eam ipſam, quam initio flagitauerat opem cum dixit,

Muſa mihi cauſas memora;

deintegro, ac rurſus implorauit, quia ſe credibilia dicturum nõ eſſe in tanta rerum antiquitate, atq. in tam obſcuris euoluendis annalibus exiſtimabat, niſi qui lecturi carmen illud erant, intelligerent, poëtam res tam longè ab hominum memoria remotas à Muſis, quas, & præſides, & familiares haberet, accepiſſe.

Nunc age, qui Reges Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, aduena claſſem
Cum primum Auſonijs exercitus appulit oris

Expediam, & primæ reuocabo exordia pugnæ.
Tu Vatem, tu Diua mone: dicam horrida bella,
Dicam acies, actoſq. animis in funera Reges,
Tyrrhenamq. manum, totamq. ſub arma coactam
Heſperiam. maior rerum mihi naſcitur ordo,
Maius opus moueo.

Hac videlicet inuocatione iterum inſtituta locum arduum, ac ſalebroſum, quem repentè offendit, ſperat ſe facilè ſuperaturum, & credibilia facturum ea, quæ alioqui credéda non eſſent. Eandem loci difficultatem vidit, cum eorum ſeriem texere deberet, qui ad expeditionem in Troianos, Latinoſque ex tota pene Italia, ductore Turno profecti ſunt. Qui enim fieri poterat, vt eorum nomina, patriam, arma, cognita ſic haberet poëta, vt rei geſtæ interfuiſſe videretur, niſi omnia Muſarum beneficio didiciſſet? Qua igitur arte hic etiam expedietur locus, niſi Muſarum inuocatione renouanda?

Pandite nunc Helicona Deæ, cantuſq. mouete.
Qui bello exciti Reges, quæ quemq. ſecutæ
Complerint campos acies: quibus Itala iam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim Diuæ, & memorare poteſtis.
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

Quid cum Troianorum naues à Turno, Turniq. militibus incenſas in Nymphas eſt commutaturus? A quo nam hæc tam admiranda rerum portenta, quæ nemo tradidit litteris, aut vmquam commemorauit, accepiſſe ſe dicit, niſi à Muſis ipſis, quarum inſtinctu cetera ſe didiciſſe profitetur?

Quis Deus ò Muſæ tam ſæua incendia Teucris
Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite: priſca fides facto; ſed fama perennis.

Quin etiam Turnum ipſum debacchantem in prælio, multoſq. contrucidantem deſcribere ſe minus poſſe confirmat, niſi Muſarum præſidio ſubleuetur. Neq. enim poteſt percenſere numerando eorum nomina Troianorum, qui à Turno ſunt interfecti, niſi Muſarum aliqua ei redigat in mentem illa, quæ omnium planè memoriam ſubterfugerunt.

Vos ò Calliope precor adſpirate canenti,
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quiſq. virum demiſerit Orco:
Et mecum ingentes oras euoluite belli.
Et meminiſtis enim Diuæ & memorare poteſtis.

Hæc, inquam, ab Epicis ita fiunt; qui res ſæpè vel aggrediuntur, vel commemorant, non modo arduas, ac difficiles, ſed etiam abhorren-

tes

tes à fide. Elegia verò, quæ neq. tam ardua molitur, neq. tam incredibilia proponit, neq. nodos illos habet, quos Horatius Deo vindice dignos appellat, Inuocationem facilè prætermittit. quamquam eam interdum non negligit; quiddam certè Inuocationi ſimillimum videtur habere, ac Muſarum, Deorum, hominum auxilium, more propemodum Epicorum implorare. Id quippè feciſſe Propertium video in Elegia ſexta libri quarti. vbi cum hoc modo rem propoſuiſſet, de qua dicturus erat:

Sacra facit Vates. ſint ora fauentia ſacris,
Et cadat ante meos icta iuuenca focos.
Cera Philetæis certet Romana corymbis,
Et Cyrenæas vrna miniſtret aquas.
Coſtum molle date, & blandi mihi thuris honores;
Terq. focum circum laneus orbis eat.
Spargite me lymphis, carmenq. recentibus aris
Tibia Mygdoniјs libet eburna cadis.
Ite procul fraudes; alio ſint aëre noxæ:
Pura nouum vati laurea mollit iter.

Cum, inquam, ad hunc modum proluſiſſet, ad Muſam oratione conuerſa, Inuocationem adiungit, quaſi magnum aliquod, & poëta dignum Epico argumentum tractaturus.

Muſa Palatini referamus Apollinis ædem.
Res eſt Calliope digna fauore tuo.

Sed quia hæc vel Inuocatio, vel Inuocationis ſimilitudo, ac ſpecies rarò apud Elegiacos eſt, idcirco hanc partem adimendam Elegiæ putaui. non enim eam adhibere nefas exiſtimo, ſed adhibere neceſſe non eſſe intelligo. Quod ſi pro re nata interdum vſurpanda videatur, meminerimus oportet, Inuocationem eſſe debere non Epopœiæ, ſed Elegiæ, hoc eſt breuiſſimam, & quæ propoſitio quædam potius ſit, quàm Inuocatio: qualis eſt illa Propertij ſupra laudata. Addo etiam ideo imploraſſe Muſarum opem eo loco Propertium, quia naualem pugnam, victoriamq. de Cleopatra, deq. Antonio Palatini Apollinis beneficio reportatam aggrediebatur exponere. quod argumentum Epicum quodammodo videbat eſſe, ac Elegiæ modum ſuperare. Id quod etiam facilè poſſit eſſe cauſæ, cur Ouidius eò planè modo Germanicum Cæſarem appellet initio Faſtorum, quo Virgilius Auguſtum, ac Mecœnatem.

Tempora cum cauſis Latium digeſta per annum,
Lapſaq. ſub terras, ortaq. ſigna canam.
Excipe pacato Cæſar Germanice vultu
Hoc opus, & timidæ dirige nauis iter.
Officioq. leuem non auerſatus honorem,

Huic tibi deuoto, numine dexter ades.

Cauſa, inquam, cur Epicorum propria Inuocatione vtatur Ouidius ea mihi videtur eſſe, quòd argumentum tractaturus ſit non omnino Elegiacum, ac ratione quadam, & via ab Elegiacis haud parum abhorrente. Nam præter verſum nihil habere videtur Elegiæ.

De Principio, & Propoſitione Elegiæ. *Caput IX.*

ITa igitur Inuocatione ab Elegiæ partibus expuncta, conſequens eſt, vt de ceteris explicemus, primumq. de prima, quæ Epicorum Propoſitioni reſpondet. Ea eſt exordium, & principium Elegiæ interdum è re ipſa natum, interdum longè petitum. Quemadmodum enim Propoſitio in Epopœia, ea, quæ canenda ſunt, breuiter exponit, rerum, tum præſentium, tum præteritarum ſtatum breuiter indicat, quod ab Homero factum eſt egregie, præſertim in Odyſſea; ſic Elegia ipſo ſtatim exordio aperit argumentum, ſed longè alia ratione, ac via. Nam Epopœiæ ita planè, diſtinctèque rem proponit, vt poetæ conſilium facilè cognoſcatur.

Dic mihi magnanimi Pelida Muſa furorem.

Arma, virumq. cano.

Sed Elegia latenter, ac velut ex inſidijs irrumpit; itaq. diſſimulanter interdum argumentum inuadit, vt quid cantatura ſit, legenti non facilè poſſit apparere. Cum enim Meſſalæ natalem, victorias, ac triumphos celebrare Tibullus inſtitueret, non eo modo rei principium fecit, quo verſus Heroicos eiuſdem argumenti exorſus eſt:

Te Meſſala canam:

ſed latentius, multoq. longius, hoc eſt, à Parcis ipſis petito principio.

Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes
Stamina, non vlli diſſoluenda Deo.
Hunc fore Aquitanas poſſet qui fundere gentes,
Quem tremeret forti milite victus Atax.

Hoc inquam initium nihil aliud eſt, niſi occulta quædam, latenſque propoſitio, ex earum videlicet genere, quæ in exordijs illigantur ab oratoribus interdum, cum rem, de qua dicturi ſunt, nec planè proponunt, nec partiuntur; ſed ſemina quædam tractādæ rei leuiſſimè ſpargunt, ex quibus auditores intelligere oporteat, quæ nam ſit futura meſſis orationis. Peti etiam poteſt exemplum ab Elegia tertia libri primi, cuius initium eſt.

Ibitis Aegæas ſine me Meſſala per vndas:
O vtinam memores tuq. cohorſq. mei.

Me tenet ignotis ægrum Phæacia terris:
Abſtineas auidas mors precor atra manus.

Quibus ex verſibus prouidere illico poſſis, ſuam ægrotationem conqueſturum eſſe Tibullum, cuius nimirum expoſtulationis quædam veluti ſemina ſpargit expoſitione morbi, quo alienis in terris tenebatur. In Elegia verò decima eiuſdem libri primi, otium ac pacem laudaturus, ab eorum deteſtatione ducit exordium, qui primi arma bellica procuderunt.

Quis fuit horrendos primus qui protulit enſes?
Quam ferus, & verè ferreus ille fuit?

Quamquam hoc initio multo planiorem videtur habere propoſitionem, neq. ita recedentem ab ijs, quas adhibet interdum Propertius expeditas, ac Epicis ſanè perſimiles. Nam in Elegia illa, qua canit Actiacam pugnam, clarè, diſtinctèq. argumentum proponit:

Muſa Palatini referamus Apollinis ædem;

propoſitione cum inuocatione coniuncta. quod etiam Epici ſæpiſſimè faciunt.

Dic mihi Muſa virum, raptæ poſt tempora Troiæ
Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.

Sed nihil fieri poteſt planius exordio, & propoſitione illius Elegiæ, qua Tarpeiæ fabulam explicata narratione deſcribit.

Tarpeium nemus, & Tarpeiæ turpe ſepulcrum
Fabor, & antiqui limina capta Iouis.

Quid de Ioue Feretrio dicatur? cuius nominis cauſam ita dilucidè ſe narraturum pollicetur, vt Epicorum nullus propoſitionem habeat magis diſtinctam, & clariorem.

Nunc Iouis incipiam cauſas aperire Feretri,
Armaq. de ducibus trina recepta tribus.

Sed huiuſmodi propoſitionibus ita diſtinctis rarò vtitur ipſe Propertius, alijque: vt vel hinc intelligere debeamus, parcè vſurpandas eſſe. Proprium enim Elegiacorum eſt, vti dicebamus, exordijs potius propoſitionem illigare, quàm eam diſtinctè proferre. Quare ſuas interdum rationes, vitæq. modum exponentes, ſine vlla dicendarum propoſitione rerum, exordiuntur, quod in Elegia prima Tibullus ſecutus eſt.

Diuitias alius fuluo ſibi congerat auro,
Et teneat culti iugera magna ſoli.

Interdum ab hortatione principium faciunt, atq. ab inuitatione aliqua ad cantum, ad ſacrificium, ad iter agendum.

Quiſquis adeſt, faueat, fruges luſtramus & agros,
Ritus vt à priſco traditus extat auo.

Interdum à Deorum precatione; quod exordiũ Lyricis eſt familiare.

Can-

Candide Liber ades.ſic ſit tibi myſtica vitis.

Interdum à rerum inanimarum,vel animatarum etiam appellatione. quo exordiendi genere mirificè delectatur Ouidius. vt in Elegia illa, qua ianuæ cuſtodem alloquitur ſeruum.

Ianitor indignè dura religate catena
Difficilem noto cardine pande forem.

Et in duodecima ſecundi.

Ite triumphales circum mea tempora lauri.

Et in quintadecima, anulum, quem Corinnæ muneri mittebat, ſuppliciter obſecrans.

Annule formoſæ digitum vincture puellæ.

Et in quinta tertij, fluuio, quem traiecturus erat, vt ſiſteret curſum, vota profundens,ac preces.

Amnis arundinibus limoſas obſite ripas,
Ad dominam propero,ſiſte parumper aquas.

Interdum ab expoſtulatione,atque ab admiratione.

Quis fuit horrendos primus qui protulit enſes?

Et apud Ouidium.

Eſſe quid hoc dicam,quòd tam mihi dura videntur
Strata,nec in lecto pallia noſtra ſedent?

Et quod longè pulcherrimum apud eundem principium eſt;

Eſſe Deos credam ne? fidem iurata feſellit,
Et facies illi, quæ fuit ante,manet.

Infinita denique varietas eſt in exordijs Elegiarum componendis:ſed nullum eorum eſt, in quo Propoſitio rerum dicendarum non deliteſcat. Præſtat nunc de Narratione verba facere, quæ ſequitur ordine Propoſitionem.

De Narratione. Caput X.

ELegia vbi narrat,ab Epica narratione longè recedit. Epicus enim poëta res veluti minimè notas exponit planiſſimè,copioſiſſimèque: Elegiacus quaſi omnibus exploratiſſimæ ſint,perſtringit,ac ſummatim enumerat, interpoſitis epiphonematis, lenioribuſque ſententijs. Habet enim Elegiaca narratio propriam quandam rationem, ac viam, quæ non facilè, niſi ex poëtarum exemplis agnoſci poſſit. Virgilius igitur, Æneæ in Italiam nauigantis tempeſtatem enarraturus, exorditur à primis cauſis; hoc eſt ab illa Iunonis ira perueteri, atq. impotente, quæ cælum, terram, mare conturbat, omnia in omnem partem impellit. Subiunguntur ordine quæ conſecuta ſunt, errores, hoſpitia, connubia, itinera, prælia, expeditiones, victoriæ; eo penè

modo,

modo, quo ab Hiſtorico ſolent huiuſmodi res commemorari. Neque enim ab illo differt alio nomine, niſi quòd ab intermedia rei geſtæ parte narrandi principium facit: velut ab Æneæ tempeſtate, non ab incendio Troiæ, à quo initium duxiſſet hiſtoricus. Hæc, vt dixi, ita narratione perpetua diſponit, complectiturq. Virgilius. Propertius contrà, cum pugnam Actiacam explicaturus eſſet, cauſis belli ciuilis omnino prætermiſſis, quaſi notiſſimis, pugnæ locum deſcribit.

Eſt Phœbi fugiens Athamana ad littora portus,
Quà ſinus Ioniæ murmura condit aquæ:
Actia Iulææ pelagus monumenta carinæ,
Nautarum votis non operoſa via.

Deinde ſtrictim, ſummatimque, non explicatè, naualis pugnæ ſeriem, exitumq. perſequitur.

Huc mundi coiere manus: ſtetit æquore moles
Pinea, nec remis æqua fauebat auis.
Altera claſſis erat Teucro damnata Quirino,
Pilaq. feminea turpiter acta manu.
Hinc Auguſta ratis plenis Iouis omine velis,
Signaq. iam patriæ vincere docta ſuæ.
Tandem acies Nereus geminos lunarat in arcus,
Armorum & radijs picta tremebat aqua.

Tum Epiſodio interpoſito, quo Phœbum inducit, Auguſtum ad pugnam hortantem; narrationem breuiſſimè claudit. habet enim ſatis dicere, pugnatum eſſe, atque Apollinis præſidio Cleopatram, Antoniumq. fugatos, & fuſos ab Auguſto fuiſſe.

Vicit Roma fide Phœbi: dat femina pœnas:
Sceptra per Ionias fracta vehuntur aquas.

Nam de his dicturus Epicus, naues ipſas ſingillatim, ordines militum, diſpoſitam aciem ob oculos poſuiſſet, deſcripſiſſet locum pluribus, multa multorum, qui pugnaturi erant, nomina, genus, patriam commemoraſſet. Dicam in ſumma. etiam Elegiæ narratio earum ſimillima eſt, quæ interdum ponuntur in Odis. Tyberis enim eluuionem cum caneret, Horatius, rei ſerie prætermiſſa, perſtringit leuiter omnia, indicatq. breuiſſimè quod geſtum eſt.

Vidimus flauum Tyberim retortis, &c.

Et Rhætos, Vindelicoſque à Druſo Nerone debellatos, ac cæſos dicturus, non tam ſignis, militum ordinibus, conflictu ipſo deſcribendo rem explicat, quàm leuiſſima quadam expoſitione commemorat.

Videre Rhæti bella ſub Alpibus
Druſum gerentem, & Vindelici, &c.

Tum, ne ratione quidem expoſita, qua pugnatum eſt, victoriam penes

Dru-

Druſum Neronem ſtetiſſe confirmat; pergitq. illius virtutem pluribus amplificare.

Senſere quid mens ritè,quid indoles
Nutrita fauſtis ſub penetralibus
Poſſet:quid Auguſti paternus
In pueros animus Nerones.

Quod ſi ne huiuſmodi quidem breuis alicuius facti narratio ſit in Elegia, quemadmodum ſæpenumero factum videmus, meminerimus oportet, illam ipſam expoſitionem, quæ conſequitur exordium, narrationis locum obtinere. Neq. enim ductæ illæ,tractæq. narrationes ſunt,niſi in pauciſſimis Tibulli,Propertijq. Elegijs,& in pleriſq. apud Ouidium Epiſtolis Heroinarum.

De Epiſodio. Quid ſit, & quotuplex.
Caput XI.

SEquitur Epiſodium.quam etiam partem ſcio magnorum poëmatum eſſe propriam: ſed ſcio præterea diuerticulum quoddam in Elegia tam frequens eſſe,tam varium, ac multiplex, vt principem in ea locum obtinere videatur. Hanc autem digreſſionem,& diuerticulum appellare communi, eoq.Græco vocabulo placet Epiſodium.

Eſt autem Epiſodium declinatio quædam è via, hoc eſt ab inſtituta narratione digreſſio: ab ὁδοῦ; quæ vox Græcis eſt via; & cum adiuncta particula egreſſionem ſignificat extra viam. Sed quia in hac definitione etiam finem eſſe oportet, ex quo intelligatur, cuius rei gratia poëtæ digrediantur è via,dixerim, Epiſodium non tantum eſſe poëtarum à recto poëmatis curſu aberrationem; ſed addiderim præterea,euagationem illam eſſe ornatus, & delectationis cauſa inſtitutam. quare definitur à Suida, τὸ εἰς φερόμενον τῷ δράματι, γέλωτος χάριν, ἔξω τῆς ὑποθέσεως ὄν, quod inducitur in drama, riſus, & delectationis cauſa extra hypotheſin, hoc eſt præter inſtitutum,& propoſitum argumentum.Addit ad extremum poſt definitionem Suidas, καταχρηστικῶς δὲ ἐξαγώνιον ἅπαν πρᾶγμα. ſed abuſiuè, inquit, quicquid præter rem affertur, dici poteſt Epiſodium. Quæ ideo ſubiungit, vt intelligamus, etiam cœnarum acroamata, additaſq. ludis & conuiuijs cantilenas, etiam Geleotopœios, hoc eſt, hiſtriones riſum mouentes, qui extra Fabulam inducuntur; etiam embolia,& interpoſitas perſonas,quæ interdum non à poëtis, atq. auctoribus Fabularum, ſed ab alijs apponuntur,Epiſodia dici poſſe. Verum à Polluce multo breuius,multoq.elegantius ita definitur. πρᾶγμα πράγματι συναπτόμενον. hòc eſt res rei accedens, & quodammodo inſititia. Nihil ſanè potuit melius, atq. ad

rem

rem accommodatius dici. nam quemadmodum qui teſſellatum, aut vermiculatum componunt opus, ingentibus marmoris cruſtis teſſerulas maculoſas ad oblectandos aſpicientium oculos creberrimas, & multis locis interſerunt, ſic poëtæ operi vniuerſo inſerunt Epiſodia quaſi teſſellas: vt legentium animus multo magis ea varietate teneatur. Adde quòd affert vtilitatem admirabilem Epiſodium; cum rationem expediat fabulæ producendæ, atq. amplificandæ: id quod in argumento minus copioſo præſtare facilè poſſe, permagnum eſt. Sed ea, quæ dicta ſunt, in omnia planè omnium poëmatum Epiſodia cadunt. Videndum eſt nominatim quale ſit Epiſodium Epicæ, à qua ſimilitudinem petere oportet eius, quod eſt proprium Elegiæ. Ariſtoteles quidem vnum tantum Epiſodium Epopœiæ adſcribit, continuatum, & longum. cuiuſmodi nos eſſe ſecundum, tertium, quartum, Virgilij librum dicere poſſumus; addo etiam quintum. Sed tamen aliud etiam in Epopœia recognoſcere nos oportet Epiſodium conciſum, ac breue: cum videlicet delectationis gratia ſecedit aliquantulum poëta de via, deſcribendis, depingendiſq. rebus, aut inducendis perſonis, quarum effictio, inductioue minus Fabulæ neceſſaria fuiſſet. qualis eſt apud Virgilium deſcriptio Famæ, Clypeus Æneæ Romanis diſtinctus hiſtorijs, occurſus Veneris in primo, & alia penè ſexcenta: à quibus ſtatim poëta regreditur, inſtitutamq. repetit narrationem.

De duplici Epiſodio Elegiæ: ac primùm de longiore. Caput XII.

DVobus igitur his Epiſodijs duo item ſimillima excogitauit ad delectationem Elegia; longiuſculum vnum, breuiſſimum alterum. Sed eſt incredibile dictu, quantam habeat in vtroq. varietatem. Interdum enim ab ipſo principio ſtatim egreſſa, ita perpetuo vtitur Epiſodio, vt non niſi paulò ante finem repetat inſtitutum. Multa ex eo genere ſuppetunt Epiſodia; ſed omnium planè pulcherrimum eſt in Elegia quinta libri ſecundi apud Tibullum. in qua cum poëtæ conſilium eſſet Meſſalini, Coruini Meſſalæ filij, qui Augur fuerat eo tempore creatus, nouum ſacerdotium carminibus celebrare, ab inuocatione Apollinis exorſus, ac pauciſſimis in eius laudem expoſitis, illico ad Sibyllæ vaticinium egreditur, quo Troianis prædicitur feliciſſimus in Italiam aduentus; Romanæ Vrbis initia, proceſſus, maieſtas, ac dominatus, bella ipſa ciuilia prodigijs obnunciata referuntur. ad extremum, ac planè ſub finem reuocat orationem ad Meſſalinum, eique triumphum ampliſſimum ex profligato bello vaticinatur. Initium hoc eſt:

Phœ-

Phœbe faue: nouus ingreditur tua templa ſacerdos,
Huc age cum cithara, carminibuſq. veni.
Nunc te vocales impellere pollice chordas,
Nunc precor ad laudes flectere verba meas.
Ipſe triumphali deuinctus tempore lauro,
Dum cumulant aras, ad tua ſacra veni.
Sed nitidus pulcherq. veni: nunc indue veſtem
Sepoſitam, & longas nunc bene pecte comas.
Qualem te memorant, Saturno Rege fugato,
Victori laudes concinuiſſe Ioui.

Hæc eſt, inquam, inuitatio, hic orationis ingreſſus ab Apollinis inuocatione petitus. Phœbi laudes ſequuntur, & eæ, quæ vaticinandi ſcientiam potiſſimum continent; vt aditum nimirum aperiant ad egreſſionem ipſi Meſſalino accommodatam, qui erat populo Romano capturus auguria, & libros Sibyllinos conſulturus. Orat igitur Phœbum, vt Meſſalino Sibyllæ vaticinia lecturo præſto ſit, eiq. plana faciat, quæ obſcuriſſimis illis oraculis obuoluuntur.

Tu procul euentura vides: tibi deditus augur
Scit benè quid fati prouida cantet auis.
Tuq. regis ſortes: per te præſentit haruſpex,
Lubrica ſignauit cum Deus exta notis.
Te duce Romanos numquam fruſtrata Sibylla eſt,
Abdita quæ ſenis fata canit pedibus.
Phœbe ſacras Meſſalinum ſine tangere chartas
Vatis, & ipſe precor quod canat illa doce.

Cum autem hic Sibyllæ mentio incidiſſet, de Sibylla ſic aggreditur dicere, quaſi nihil amplius de Meſſalino dicturus ſit. Totus enim eſt in exornatione Sibyllæ, quam eo præcipuè nomine commendat, quòd Romam à Troianis naſcituram prædixerit, quòd oracula Romanis illa tradiderit, quibus futura omnia continerentur.

Hæc dedit Æneæ ſortes, poſtquam ille parentem
Dicitur, & raptos ſuſtinuiſſe lares.
Hæc fore credebat Romam, cum mœſtus ab alto
Ilion, ardentes reſpiceretque Deos.
Romulus æternæ nondum fundauerat Vrbis
Mœnia conſorti non habitanda Remo.
Sed tunc paſcebant herboſa Palatia vaccæ,
Et ſtabant humiles in Iouis arce caſæ.

Tum nonnullis præterea in eandem ſententiam interiectis, ad Epiſodium magis amplificandum, Sibyllam ipſam loquentem inducit: quæ in Italiam venienti iam Æneæ proſpera, & ſecunda cuncta denunciet.

Im-

Impiger Aenea volitantis frater amoris,
Troica qui profugis ſacra vehis ratibus,
Iam tibi Laurentes aſſignat Iuppiter agros,
Iam vocat errantes hoſpita terra Deos:
Ecce ſuper feſſas volitat Victoria puppes;
Tandem ad Troianos Diua ſuperba venit.
Ecce mihi lucent Rutulis incendia caſtris.
Iam tibi prædico barbare Turne necem.
Ante oculos Laurens caſtrum, muruſq. Lauini eſt;
Albaq. ab Aſcanio condita longa duce.
Te quoq. iam video Marti placitura ſacerdos,
Ilia, Veſtales deſeruiſſe focos.
Concubituſq. tuos furtim, vittaſq. iacentes,
Et cupidi ad ripas arma relicta Dei.
Carpite nunc tauri ſeptem de collibus herbas
Dum licet: hic magnæ nam locus Vrbis erit.
Roma tuum nomen terris fatale regendis,
Quà ſua de cælo proſpicit arua Ceres;
Quàq. patent ortus, & quà fluitantibus vndis
Solis anhelantes abluit amnis equos.
Troia quidem tum ſe mirabitur, & ſibi dicet,
Vos bene tam longam conſuluiſſe fugam.
Vera cano. ſic vſq. ſacras innoxia lauros
Veſcar, & æternum ſit mihi virginitas.

Ex hoc loco gradum facit per appoſito tranſitu ad ea commemoranda prodigia, quæ bella ciuilia, & ipſam Cæſaris mortem anteceſſerunt; affirmans, hæc etiam à Sibyllis prouiſa, & denunciata fuiſſe beneficio Phœbi, qui vatibus ipſis mentem, ac diuinandi facultatem inſpirat.

Quicquid Amalthea, quicquid Marpeſſia dixit,
Herophile Phœbo grata quod admonuit,
Hæc fore dixerunt belli mala ſigna cometem,
Multus vt in terris deplueretq. lapis;
Atq. tubas, atq. arma ferunt ſtrepitantia cælo
Audita, & lucos præcinuiſſe fugam.
Ipſum etiam ſolem defectum lumine vidit
Iungere pallentes nubilus annus equos.
Et ſimulacra Deum lacrymas fudiſſe tepentes,
Fataq. vocales præmonuiſſe boues.

Ex hiſce prodigijs occaſionem arripit meliora precandi, vaticinandiq. proſpera populo Romano.

Hæc fuerunt olim. ſed tu iam mitis Apollo

Prodigia indomitis merge ſub æquoribus.
Et ſuccenſa ſacris crepitet bene laurea flammis,
Omine quo felix & ſacer annus eat.
Laurus vbi bona ſigna dedit, gaudete coloni.
Diſtentet ſpicis horrea plena Ceres.
Oblitus & muſto feriet pede ruſticus vuas,
Dolia dum magni deficiuntq. lacus.
At madidus Baccho ſua feſta Palilia paſtor
Concinet; à ſtabulis tum procul eſte lupi.
Et fœtus matrona dabit, gnatuſq. parenti
Oſcula compreſſis auribus eripiet.
Nec tædebit auum paruo aduigilare nepoti,
Balbaq. cum puero dicere verba ſenem.
Tunc operata Deo pubes diſcumbet in herba,
Arboris antiquæ quà leuis vmbra cadet.
At ſibi quiſq. dapes, & feſtas extruet altè
Ceſpitibus menſas, ceſpitibuſq. torum.

Finis iam appetit Elegiæ in Meſſalini laudem inſtitutæ, ac de Meſſalino verbum amplius nullum audimus. Quid igitur? errabit ita vagus poëta, neq. ad locum vnde deceſſit reuertetur? vix profectò reuertitur. nam ab ijs conuiuijs, & felici, pacatoq. rerum ſtatu, quem deſcripſit vaticinans, egreditur ad deteſtationem amoris; perinde quaſi vnus hic eſſet, qui eam interturbaret felicitatem: optatq. vehementer, eo ſe animi motu tandem aliquando liberari, vt verſus condere facilè poſſit in laudem ipſius Meſſalini; eo præſertim tempore, quo Meſſalinus ducet in Capitolium triumphum ex hoſtibus victor.

Pace tua pereant arcus, pereantq. ſagittæ
Phœbe; modò in terris erret inermis Amor.
Ars bona; ſed poſtquam ſumpſit ſibi tela Cupido,
Hei mihi quàm multis ars dedit illa malum?
Et mihi præcipuè, iaceo cum ſaucius annum,
Et faueo morbo, cum iuuat ipſe dolor.
Vixq. cano Nemeſim, ſine qua verſus mihi nullus
Verba poteſt, iuſtos aut reperire modos.
At tu (nam Diuum ſeruat tutela poëtas)
Præmoneo, vati parce puella ſacro.
Vt Meſſalinum celebrem, cum præmia belli,
Ante ſuos currus oppida victa feret.
Ipſe gerens laurus, lauro deuinctus agreſti,
Miles io magna voce triumphe canam.
Tunc Meſſala meus pia det ſpectacula turbæ
Et plaudat curru prætereunte pater.

Annue:

Annue: ſic tibi ſint intonſi Phœbe capilli,
Sic tua perpetuò ſit tibi caſta ſoror.

Sic impoſitus eſt finis Elegiæ longè pulcherrimæ,atque omnium elegantiſſimæ, reſeruato ad extremum vſque regreſſu. Sunt tamen quæ magis reditum differant,ac producant; cum ab Epiſodio non niſi poſtremis carminibus ſe recipiant in viam. Sunt,quæ multo ante finem iter repetant Epiſodio interruptum : ſed quia non vtuntur Epiſodio perpetuo,reijciendæ videntur in earum claſſem,quæ breuioribus Epiſodijs delectantur.

An Epiſodium Elegiæ ſine reditu ſit probabile. Caput XIII.

NVnc illud de hoc perpetui,continuatique Epiſodij genere quærendum eſt.an liceat interdum ſic egredi,vt numquam in eam viam referatur oratio,in quam ipſo ſe dedit initio. Abſurdum alicui videbitur eſſe quod dicã; ſed legibus Elegiæ conſentaneum eſt. Confirmo, inquam, licere ſcriptoribus Elegiarum ab argumento propoſito ſic egredi,vt numquam eò reuertantur.confirmo autem permultorum grauiſſima ductus auctoritate, in primiſque Propertij ; qui in Elegia libri tertij decima huius Epiſodij luculentiſſimum exemplum poſteritati reliquit. Nam, vt illa ſe purgaret ignauiæ nota, cuius à multis inſimulabatur, propterea quòd turpiſſimum feminarum iugum,ac ſeruitium pateretur, id turpe ſibi non eſſe aggreditur oſtendere præclarorum hominum, ac Deorum exemplo ; qui,vt fortiſſimi fuerint, feminarum tamen imperium ſubterfugere non potuerunt. Cum ergo,multis ex eo genere hominibus, Dijſq. nominatim per inductionem enumeratis,ad Antonium perueniſſet,qui Cleopatræ perditus amore, peregrinæ feminæ ſeruitium,quaſi vile mancipium pertulit,egreditur ad commemorandum, deteſtandumq. bellum nauale, quod cum vtriuſq. claſſe commiſit Auguſtus : atq. illa digreſſione ita concludit Elegiam,vt de amantium, ſuiq. ipſius illa ſeruitute ne verbum quidem adiungat.

Quid mirare,meam ſi verſat femina vitam,
Et trahit addictum ſub ſua iura virum?
Criminaq. ignaui capitis mihi noxia fingis,
Quòd nequeam fracto rumpere vincla iugo?
Iſta ego præterita iactaui verba iuuenta;
Tu nunc exemplo diſce timere meo.

Exordium hoc eſt, & propoſitio quædam Elegiæ. Fidem propoſitioni facit inductione, petita ab Iaſone viro fortiſſimo; qui à Medea ſupe-

ratus eſt: ab Achille illo inſuperabili, ac fatis, vt poëtæ dixerunt, inuicto, quem vicit amoris vi Amazonum Regina Pentheſilea: ab Hercule, quem de toto triumphantem orbe terrarum, traxit ſub iugum, atque ad lanificium compulit Omphale: à Ioue ipſo, qui turpiſſimis amoribus eſt infamatus: denique ab Antonio Romano, viro clariſſimo, cui Cleopatra meretrix Ægypti Regina ſic imperauit, vt eum etiam ad arma in patriam ſumenda concitarit.

Colchis flagrantes adamantina ſub iuga tauros
Egit, & armigera prælia ſeuit humo.
Cuſtodiſq. feros clauſit ſerpentis hiatus,
Iret vt Aeſonias aurea lana domos.
Auſa ferox ab equo quondam oppugnare ſagittis
Mæotis Danaum Pentheſilea rates.
Aurea cui poſtquam nudauit caſſida frontem,
Vicit victorem candida forma virum.
Omphale in tantum formæ proceſſit honorem
Lydia, Gygæo tincta puella lacu,
Vt qui pacato ſtatuiſſet in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia penſa manu.
Nam quid ego Heroas, quid raptem in crimina Diuos?
Iuppiter infamat ſeq. ſuamq. domum.
Quid modò quæ noſtris opprobria vexerit armis,
Et famulos inter femina trita ſuos?

Hi poſtremi verſus inductionis modum faciunt, & Cleopatram carpunt: quæ cum formæ pulchritudine cepiſſet, ac viciſſet Antonium, tanto conatu Romani fines Imperij aggreſſa eſt, vt parum abfuerit, quin improbæ feminæ gentium Vrbs, populorumque Regina ſeruitutem ſeruiret. Quam ego Elegiæ partem Epiſodium nomino, nō membrum inductionis: quia ſatis inductioni erat, illam Antonij ſeruitutem commemoraſſe. ſed cum ab ea commemoratione lõgius auectus poëta, de bello illo nauali copioſiſſimè dicat, Epiſodio ſanè rem amplificare, non inductione dicendus eſt. In rem præſentem veniamus. Sic enim pergit de Cleopatra, deq. Antonio canere.

Coniugis obſcœni pretium Romana popoſcit
Mœnia, & addictos in ſua regna Patres.
Noxia Alexandria, dolis aptiſſima tellus,
Et toties noſtro Memphi cruenta malo.
Tres vbi Pompeio detraxit arena triumphos:
Tollet nulla dies hanc tibi Roma notam.
Iſſent Phlegræo melius tibi funera campo,
Vel tua ſi ſocero colla daturus eras.
Scilicet inceſti meretrix Regina Canopi

Vna

Vna Philippæo ſanguine aduſta nota.
Auſa Iouis noſtro latrantem opponere Anubim,
Et Tyberim Nili cogere ferre minas.
Romanamq. tubam crepitanti pellere ſiſtro,
Baridos & contis roſtra Liburna ſequi.
Fœdaq. Tarpeio conopea tendere ſaxo;
Iura dare ſtatuas inter, & arma Mari.
Quid nunc Tarquinij fractas iuuat eſſe ſecures,
Nomine quem ſimili vita ſuperba notat,
Si mulier patienda fuit? cape Roma triumphum,
Et longam Auguſto ſalua precare diem.
Fugiſti tamen in timidi vaga flumina Nili:
Accepere tuæ Romula vincla manus.
Brachia ſpectaui ſacris admorſa colubris,
Et trahere occultum membra ſoporis iter.
Non hæc Roma fuit tanto tibi ciue verenda
Dixit, & aſſiduo lingua ſepulta mero.
Septem Vrbs alta iugis, toti quæ præſidet orbi,
Femineas timuit territa Marte minas.
Hannibalis ſpolia, & victi monimenta Syphacis,
Et Pyrrhi ad noſtros gloria fracta pedes.
Curtius expletis ſtatuit monimenta lacunis,
At Decius miſſo prælia rupit equo.
Coclitis abſciſſos teſtatur ſemita pontes,
Et cui cognomen Coruus habere dedit.
Hæc Dij condiderunt, hæc Dij quoq. mœnia ſeruant:
Vix timeat, ſaluo Cæſare, Roma Iouem.
Nunc vbi Scipiadæ claſſes, vbi ſigna Camilli?
Aut modò Pompeia Boſphora capta manu?
Leucadius verſas acies memorabit Apollo:
Tantum operis belli ſuſtulit vna dies.
At tu, ſiue petes portus, ſeu nauita linques,
Cæſaris in tuto ſis memor Ionio.

Atq. hæc eſt eius Elegiæ clauſula, quæ duxit initium ab intolerabili ſeruitute, quam Propertius auctor ſub feminæ perferebat arbitrio. Quam enim habet Auguſti de Cleopatra, deq. Antonio clariſſima victoria cum illa ſeruitute coniunctionem? Et tamen hoc diuerticulo ſine regreſſu terminata eſt Elegia. vt intelligas; hoc poëmatis genus Epiſodio perpetuo, atq. ad finem vſq. producto, poſſe cum laude, atque artificiosè concludi. Sed quamquam Propertij. aliorumque mihi non exempla ſuppeterent, haberem tamen, cur id nihilominus confirmarem. quod ante quàm pluribus oſtendo, id mihi ponendum eſſe intelligo:

ligo : Epiſodium Elegiarum eius omnino generis eſſe, quo vtitur in Odis poëta Lyricus.nam Epiſodijs Epicæ quadam tantummodo proportione reſpondet . Quapropter illa Epiſodiorum genera, quæ conueniunt Odis , non abhorrebunt ab Elegia . Videamus ergo,an inter digreſſiones Lyricorum aliquam huic , de qua diſputamus , ſimilem inuenire poſſimus . Principio Epiſodia illa,quæ vel paulo ante finem, vel in ipſo fine referuntur in gradum,atq.ad inſtitutum reuertuntur, ita freqûenter apud Lyricos occurrunt , vt non facilè conſtitui poſſe videatur,Elegiæ ne,an Odæ magis propria ſint. Horatius enim Druſi Neronis è gente Claudia victoriam , quam de Rhœtis, ac Vindelicis reportarat,ornare aggreſſus, iucundiſſimo digreſſus eſt Epiſodio, replicanda memoria periculoſiſſimi prælij, quod cum Haſdrubale olim ad Metaurum feliciſſimo confecerat euentu Claudius Nero , à quo Druſus ipſe ducebat originem .

Quid debeas ò Roma Neronibus ,
Teſtis Metaurum flumen,& Haſdrubal
Deuictus, & pulcher fugatis
Ille dies Latio tenebris ,
Qui primus alma riſit adorea ;
Dirus per vrbes Afer,vt Italas
Ceu flamma per tædas,vel Eurus
Per Siculas equitauit vndas .
Poſt hoc ſecundis vſq.laboribus
Romana pubes creuit: & impio
Vaſtata Pœnorum tumultu
Fana Deos habuere rectos .
Dixitq.tandem perfidus Hannibal .
Cerui luporum præda rapacium ,
Sectamur vltro quos opimus
Fallere,& effugere eſt triumphus .
Gens,quæ cremato fortis ab Ilio
Iactata Tuſcis æquoribus ſacra,
Natoſque,maturoſq.patres
Pertulit Auſonias ad vrbes ,
Duris vt ilex tonſa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna,per cædes ab ipſo
Ducit opes,animumq.ferro .
Non Hydra ſecto corpore firmior
Vinci dolentem creuit in Herculem ,
Monſtrumue ſummiſere Colchi
Maius , Echionieue Thebæ .

Carthagini iam non ego nuncios
Mittam ſuperbos: occidit, occidit
Spes omnis & fortuna noſtri
Nominis, Aſdrubale interempto.

Hic Epiſodio finis eſt ſub ipſum exitum Odæ, quam his quatuor verſiculis principio reſpondentibus ita concludit.

Nil Claudiæ non perficient manus,
Quas, & benigno numine Iuppiter
Defendit, & curæ ſagaces
Expediunt per acuta belli.

Tractat eodem modo ſextam decimam Oden libri primi: cuius argumenti vis vniuerſa in eo poſita eſt, vt veniam à puella petat, quam iambis, ac maledictis lacerarat. Cum enim eo ſe nomine purgaſſet, quòd feciſſet id iracundia perturbatus, cuius impetum nemo ſuſtinere queat, egreſſus eſt ad iræ vim explicandam, atq. amplificàndam, pulcherrimo illo vſus commento de hominis effictore Prometheo. Ait enim, Prometheum, cum hominem efformaret è luto, ex omnibus animantibus aliquam decerpſiſſe particulam, ipſique homini iam informato inſeruiſſe. Ex quo factum vult, vt tam varijs animi perturbationibus à mutis animantibus haud alienis exagitemur. Addit ad extremum, iram nominatim deciſam è leonis pectore fuiſſe; atque animis inſitam noſtris, excitaſſe ea, quæ patimur bella, ſeditiones, diſcordias, vrbium, ac regnorum euerſiones. His expoſitis, iterum à puella veniam precatur, iambos reſcindit, & quam pauciſſimis Oden abſoluit. Innumerabiles pene ſunt eius generis apud Lyricos egreſſiones, quæ omnino cadunt etiam in Elegiam; quod ſupra demonſtrauimus exemplis. Perquirendum nunc eſt, num in Odis etiam illud ſit Epiſodium, quod regreſſione caret, & ſemper aberrat. meminiſſe enim oportet, hæc ideo à me diſputari, vt oſtendatur, illud Epiſodij genus, à quo numquam poëta ſe recipit in ſemitam, eſſe laudabile illo potiſſimum nomine, quòd eo Lyrici ſæpè ſint vſi; ad quorum videlicet formam ipſa reuocatur, vt diximus, Elegia. Nam ſi cetera Lyricorum Epiſodia communia cum Elegiaco poëta ſunt, cur non etiam hoc, quod pulcherrimum eſt, ac ſingulare cum illa communicetur? Ne multa. hunc etiam locum exemplis ab Horatio petitis frequentabo: ac primo quidem Ode nobili, quæ tertia eſt libri primi. vbi cum initio bene precatus eſſet Virgilio in Atticam nauiganti, ad deteſtandos nauium inuentores illicò, ac repentè dilabitur: ruſuſq. ab ea deteſtatione ad execrandam vniuerſè hominum audaciam ita gradum facit, vt in eo conſiſtat, omnino reuerſionis oblitus.

Illi robur, & æs triplex
Circa pectus erat, qui facilem truci

Commiſit pelago ratem
Primus:nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec triſtes Hyadas, nec rabiem Noti,
Quo non arbiter Hadriæ
Maior, tollere ſeu ponere vult freta.
Quem mortis timuit gradum.
Qui ſiccis oculis monſtra natantia,
Qui vidit mare turgidum, &
Infames ſcopulos Acroceraunia?
Nequicquam Deus abſcidit
Prudens Oceano diſſociabili
Terras, ſi tamen impiæ
Non tangenda rates tranſiliunt vada.
Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas.
Audax Iapeti genus
Ignem fraude mala gentibus intulit.
Poſt ignem ætherea domo
Subductum, macies, & noua febrium
Terris incubuit cohors:
Semotiq. prius tarda neceſſitas
Lethi corripuit gradum.
Expertus vacuum Dædalus aëra,
Pennis non homini datis.
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus arduum eſt.
Cælum ipſum petimus ſtultitia:neque
Per noſtrum patimur ſcelus,
Iracunda Iouem ponere fulmina.

Hactenus Ode: quæ illo perpetuo, ductoq. ad finem vſq. terminatur Epiſodio, nec Virgilij nauigantis vllam amplius mentionem inculcat, pro quo vota Caſtori, Pollucique fecerat initio, & nauem ipſam compellarat, rogaueratque, vt cum ſecundo vſum curſu in Atticæ fines exponeret.

Sic te Diua potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida ſidera,
Ventorumq. regat pater,
Obſtrictis alijs, præter Iapyga.
Nauis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem precor,

Et

Et ſerues anima dimidium mea.

Perſimilis eſt Ode libri ſecundi tertiadecima: quæ ab arbore, cuius caſu penè fuerat oppreſſus Horatius in agro Sabino, ſtatim diſcedit, & in deſcribendis Inferis hæret ſine reditu ad argumentum. Cum enim dixiſſet, abfuiſſe parum, quin ipſe illa arboris prolapſione raperetur ad Inferos, inde arrepta ſtatim egreſſionis anſa, in Inferis immoratur: arboris caſum ne commemorat amplius quidem.

Quàm penè furuæ regna Proſerpinæ,
Et iudicantem vidimus Aeacum;
Sedeſq. diſcretas piorum, &
Aeolijs fidibus querentem
Sappho puellis de popularibus:
Et te ſonantem plenius aureo
Alcæe plectro dura nauis,
Dura fuga mala, dura belli?
Vtrumq. ſacro digna ſilentio.
Mirantur vmbræ dicere: ſed magis
Pugnas, & exactos Tyrannos
Denſum humeris bibit aure vulgus.
Quid mirum, vbi illis carminibus ſtupens
Demittit atras bellua centiceps
Aures, & intorti capillis
Eumenidum recreantur angues?
Quin & Prometheus, & Pelopis parens
Dulci laborum decipitur ſono:
Nec curat Orion leones,
Aut timidos agitare lyncas.

Etiam huic fini longè ſimillimum Epiſodium eſt in Ode quarta libri tertij: vbi hoc agit, & ſequitur, vt inductione quadam oſtendat, ſe Muſarum ope multis periculis fuiſſe liberatum. ſed hoc argumento prætermiſſo, aggreditur de Titanibus, ceteriſq. hominum immanium detruſis ad Inferos ita ſubitò, abruptèq. dicere, vt non facilè deprehendi poſſit egreſſionis occaſio: quantum tamen intelligere poſſum, hæc eſt. Sermonem in inductionis parte poſtrema conuerterat ad Muſas, quas eo potiſſimum nomine commendarat, quòd ſaluberrimum ijs conſilium darent, quos ipſæ in tutelam ſuſcepiſſent. Vt igitur contra oſtenderet, illos inconſultò res agere, qui diuinitus inſpiratum à Muſis conſilium non habent, eoſdemq. quantumuis robore, ac firmitate præſtantes ſua mole ruere, atq. ad Inferos prolabi, profert in medium Titanum, atq. aliorum exempla, qui aliquid aduerſum Deos ſine conſilio, ac ratione moliti eſſent. Sed hic ad fabulam, atque ad Epiſodium tranſitus obſcuriſſimus eſt: eſt tamen is, qui poſſit planiſſimè id, quod

dicebam demonſtrare: Elegias nimirum, quæ ſimiles Odis ſunt, producto ad finem vſque diuerticulo, perpetuoq. vti Epiſodio iure poſſe, nec habere neceſſe de regreſſione, redituque ad ſuſceptum argumentum, & inſtitutum magnopere laborare: quia ſic Lyricis, & Odarum ſcriptoribus eſt ius.

Veſter Camœna, veſter in arduos
Tollor Sabinos, &c.
Vos lene conſilium & datis, & dato
Gaudetis almæ. ſcimus vt impios
Titanas, immanemq. turmam
Fulmine ſuſtulerit caduco.
Magnum illa terrorem intulerat Ioui,
Fidens iuuentus horrida brachijs,
Fratreſq. tendentes opaco
Pelion impoſuiſſe Olympo.
Sed quid Typhœus, & validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion ſtatu,
Quid Rhetus, euulſiſq. truncis
Enceladus iaculator audax
Contra ſonantem Palladis ægida
Poſſent ruentes? hinc auidus ſtetit
Vulcanus, hinc matrona Iuno, &
Numquam humeris poſiturus arcum,
Qui rore puro Caſtaliæ lauit
Crines ſolutos, qui Lyciæ tenet
Dumeta, natalemq. ſyluam
Delius, & Patareus Apollo.

Ab hoc loco videtur aliquantulum regredi poeta: non tamen ad inſtitutam initio de Muſis orationem reuertitur, ſed ad eam, quam egrediens protulerat de inani eorum conſilio ſententiam, qui aliquid ſine ratione moliuntur. Quare continuatum, non interruptum Epiſodium eſt, ſi principij, & argumenti ratio habeatur. id quod etiã alibi tum Horatius ipſe ſequitur, tum Tibullus, alijq. auctores Elegiarum. Pergit igitur in hunc modum Horatius.

Vis conſili expers mole ruit ſua,
Vim temperatam Dij quoq. prouehunt
In maius: ijdem odere vires
Omne nefas animo mouentes.
Teſtis mearum centimanus Gyas
Sententiarum, notus & integræ
Tentator Orion Dianæ,
Virginea domitus ſagitta.

Iniecta monſtris terra dolet ſuis,
Mœretq. partus fulmine luridum
Miſſos ad Orcum, nec peredit
Impoſitam celer ignis Aetnam.
Incontinentis nec Tytij iecur
Relinquit ales nequitiæ additus
Cuſtos: amatorem trecentæ
Pyrithoum cohibent catenæ.

Conſequens Ode, hoc eſt, quinta libri tertij habet huius generis Epiſodium admirabile: in quo Attilius Regulus inducitur de non redimendis captiuis ſeueriſſimam illam in Senatu ſententiam proferens. Inducitur autem propterea ſic alloquens Patres, quòd paulo poſt initium poëta Romanorum deplorauerat opprobrium; quo ad infamiam vſque poſtremam notati erant, cum ſub duce Craſſo venerunt in hoſtium poteſtatem. Dixerat enim, illos milites turpiſſimè victos eſſe, turpiſſimè ſeruitutem paſſos, quia corrupto moribus ſæculo, ſub Imperatore item corrupto, ſtipendia fecerant. Hinc ad Attilium Regulum elabitur, confirmatque, id ſapientiſſimum illum hominem prouidiſſe, cum legatus Romam à Carthaginenſibus miſſus, captiuus ipſe, captiuos tamen redimendos non eſſe iudicauit. Intelligebat enim futurum, vt ſi facilè redimerentur ab hoſtibus ij, qui per ſocordiam in Carthaginenſium venerant ditionem, milites haberet Romana Reſpublica molliores, & qui facillimè deditionem hoſtibus facerent.

Hoc cauerat mens prouida Reguli
Diſſentientis conditionibus
Fœdis, & exemplo trahentis
Perniciem veniens in æuum,
Si non periret immiſerabilis
Captiua pubes. Signa ego Punicis
Affixa delubris, & arma
Militibus ſine cæde dixit
Direpta vidi. vidi ego ciuium
Retorta tergo brachia libero
Portaſq. non clauſas, & arua
Marte coli populata noſtro.
Auro repenſus ſcilicet acrior
Miles redibit? flagitio additis
Damnum: nec amiſſos colores
Lana refert medicata fuco.
Nec vera virtus cum ſemel excidit
Curat reponi deterioribus.
Si pugnat extricata denſis

Cerua plagis; erit ille fortis,
Qui perfidis ſe credidit hoſtibus?
Et Marte Pœnos proteret altero,
Qui lora reſtrictis lacertis
Senſit iners, timuitq. mortem?
Hic vnde vitam ſumeret inſcius
Pacem duello miſcuit. ô pudor
O magna Carthago probroſis
Altior Italiæ ruinis.
Fertur pudicæ coniugis oſculum,
Paruoſq. natos, vt capitis minor
A ſe remouiſſe, & virilem
Toruus humi poſuiſſe vultum:
Donec labantes conſilio Patres
Firmaret auctor, numquam aliàs dato;
Interq. mœrentes amicos
Egregius properaret exul.
Atqui ſciebat quæ ſibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
Dimouit obſtantes propinquos,
Et populum reditus morantem,
Quàm ſi clientum longa negotia
Dijudicata lite relinqueret,
Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedæmonium Tarentum.

Hæc ita concluſa quàm longè diſtant ab ijs, quæ fuerant initio propoſita de Craſſi milite, qui victus ſine pugna, per ſummam ignauiam in Barbarorum ſeruitutem abduci ſe paſſus eſt?

Miles ne Craſſi coniuge barbara
Turpis maritus vixit? & hoſtium,
Proh curia, inuerſiq. mores,
Conſenuit ſocerorum in armis?
Sub Rege Medo Marſus, & Appulus
Anciliorum nominis, & togæ
Oblitus, &c.

Quid de Ode ſeptima libri primi dicamus, in qua Teucer inducitur ſodales appellans? quid de vigeſima ſeptima libri tertij, in qua inducitur Europa, nec ad ſuſceptum reditur argumentum? quid de vndecima libri tertij, quæ ab obſtinatione Lydæ principium ſumens, exitum reperit in Danai puellis, quas digreſſione bene longa ad finem vſq. deſcribit? Exemplum, prætetitis ceteris, inſtar omnium ſit Ode libri tertij tertia: vbi, vt oſtendere præcipuè contendat Horatius, homi-

minem virtutis inſtructum præſidio & vi, nihil extimeſcere, numquam de recto, æquabiliq. animi ſtatu dimoueri; inducta tamen Iunone, quæ Deos in Cælitum concilio alloquatur, Oden prorſus abſoluit, ac de conſtantia ſilet. Sed eſt neceſse videre ipſam totius argumenti cum Epiſodio continuationem, coniunctionemque; quæ tum occultiſſima, tum vero etiam artificioſiſſima eſt. Pronunciat igitur Horatius, eum, qui altiſſima virtutis fundamenta iecerit, ita ſemper eodem loco conſiſtere, vt etiam ſi ſuis conuulſus ſedibus totus labatur orbis terrarum, tenorem tamen animi ſeruet eundem imperturbatus. Hac videlicet virtutis via ingreſsos ad immortalitatem eſse Pollucem, Herculem, ceteros, quorum egregia facinora prædicamus, in primiſque Romulum Vrbis conditorem, qui Deorum in concilium exceptus eſt, Iunone placata, veterumq. oblita ſimultatum, quas cum Troianis, ipſius Romuli maioribus, exercuerat. Tantum enim abeſt, vt de Romulo à Cœlitibus excludendo deliberarit, vt in Deorum ſenatu admirabilia quædam de Romuli, Romanorumq. laude loquuta ſit. Hæc eſt Epiſodij ratio; quam in ipſo fonte præſtat intueri.

Hac arte Pollux, & vagus Hercules
Innixus, arces attigit igneas:
Quos inter Auguſtus recumbens
Purpureo bibet ore nectar.
Hàc te merentem Bacche pater tuæ
Vexere Tigres, indocili iugum
Collo trahentes: hàc Quirinus
Martis equis Acheronta fugit,
Gratum eloquuta conſiliantibus
Iunone Diuis. Ilion Ilion,
Fatalis, inceſtuſq. iudex
Et mulier peregrina vertit
In puluerem, ex quo deſtituit Deos
Mercede pacta Laomedon, mihi,
Caſtæq. damnatum Mineruæ
Cum populo, & duce fraudulento.
Iam nec Lacænæ ſplendet adulteræ
Famoſus hoſpes, nec Priami domus
Periura pugnaces Achiuos
Hectoreis opibus refringit.
Noſtriſq. ductum ſeditionibus
Bellum reſedit. protinus & graues
Iras, & inuiſum nepotem,
Troica quem peperit ſacerdos
Marti redonabo. illum ego lucidas

Inire

Inire ſedes, ducere nectaris
Succos, & adſcribi quietis
Ordinibus patiar Deorum :
Dum longus inter ſæuiat Ilion
Romamq.pontus,qualibet exules
In parte regnanto beati ;
Dum Priami,Paridiſq.buſto
Inſultet armentum, & catulos feræ
Cælent inultæ: ſtet Capitolium
Fulgens,triumphatiſq. poſſit
Roma ferox dare iura Medis .

Pergit in eandem ſententiam vaticinari Iuno, & futuram populi Romani gloriam prædicare ; ſed de virtutis , animiq. conſtantia, cuius elogium initio texere cœperat , nihil in exitu loquitur amplius Horatius : ratus , ſatis ſuperq. laudatam illa ſententia fuiſſe, quæ principium fecit .

Iuſtum,& tenacem propoſiti virum
Non ciuium ardor praua iubentium ,
Non vultus inſtantis Tyranni
Mente quatit ſolida:neq. Auſter
Dux inquieti turbidus Hadriæ ,
Nec fulminantis magna Iouis manus.
Si fractus illabatur orbis ,
Impauidum ferient ruinæ .

Hæc à me tam multa , tamq. longa ponuntur exempla , vt intelligatur , etiam Elegiæ fas eſſe ſic egredi , vt numquam reuertatur : quia Lyrica , in quo genere collocauimus Elegiam , eam ſibi licentiam vſurpauit, vt perpetua aberratione vagaretur . non enim id ex ingenio , & pro arbitratu excogitauit , ac fecit Horatius ; ſed ſumpſit à Græcis,in primiſque à Pindaro,cuius laudem æmulabatur.

Ceterum non à Lyricis modò , verum etiam ab alijs quoq. poëtis huius egreſſionis tam liberæ,licentiſq. petere poſſumus exempla,quæ tribuere debeant eandem veniam Elegiæ. Multa enim ſunt in Virgilianis Eclogis, atq. in Georgicis ipſis Epiſodia, quæ ſimilia videntur Elegiacis . qualis eſt Sileni cantus in Ecloga ſexta , Italiæ laus in Georg.primo,aliaq.permulta.In quibus duas omnino reperio digreſſiones his,de quibus hoc loco diſputamus, affines . Prior eſt in fine libri ſecundi Georgicorum : vbi laudes rei ruſticæ Virgilius , egreſſus ab argumento,copioſè perſequitur; de præceptionibus autem ſerendarum arborum, quas accuratè ſcribendas ſumpſerat, nihil amplius cogitat . Poſterior eſt in exitu libri primi : vbi cum multa de futuræ tempeſtatis,aut ſerenitatis indicijs ceciniſſet,ſigna poſtremo certiſ-

ſima

ſima deſcribit in Sole, quem hiſtoriæ tradunt Iulij Cæſaris mortem, ac bella ciuilia, quæ mortem ipſā conſecuta ſunt, præmonſtraſſe. Hanc igitur egrediendi nactus occaſionem, prodigia, quæ obitum illum Cæſaris anteceſſerunt, Vrbis clades, inteſtina diſſidia, eo planè modo, quo hæc ab Elegia perſtricta fuiſſent, enumerando commemorat. atq. ita librum abſoluit, cuius argumentum erat ſeminum ſatio, atq. agricultura.

Cum igitur Elegiacorum poëtarum, & Lyricorum exemplo, cum ipſius Virgilij auctoritate ita comprobari poſſit Elegiæ digreſſio ſine vllo reditu ad argumentum, non video cur laudem mereri non deberet is, qui ad horum poëtarum ſimilitudinem arte directa, huiuſmodi Epiſodij licentia vteretur.

De altero Elegiæ Epiſodio breuiori. *Caput XIV.*

Reſtat illud alterum Epiſodij genus, quod ego breuius appellabam. Sed quoniam hoc etiam multiplex eſt, in quaſdam quaſi formas partiendum, ac diuidendum erit. Vnum enim eſt, quo mirificè ornatur Elegia; cum egreſſio non ita longa ſubiungitur alicui ſententiæ, ſtatimq. reditur eò, vnde defluxit oratio; iterumq. noua digreſſione, nouoque reditu res amplificatur. Præſtat hæc admirabili modo Tibullus in Elegia tertia libri primi.

Quàm bene Saturno viuebant Rege, priuſquam
Tellus in longas eſt patefacta vias.

Cum enim exorſus fuiſſet ab aduerſa valetudine ſua, cuius vi detinebatur in alienis terris, impediebaturq. quo minus itinere perpetuo ſequi Meſſalam in bellum proficiſcentem poſſet, ad aureum Saturni ſæculum orationem diſtraxit, à quo non multo poſt, ad valetudinem reuertitur ſuam; Iouem obteſtans, vti ſe illo morbo, mortiſque periculo liberet.

Parce Pater: timidum non me periuria terrent,
Nec dicta in ſanctos impia verba Deos.
Quod ſi fatales iam nunc expleuimus annos,
Fac lapis inſcriptis ſtet ſuper oſſa notis.
Hic iacet immiti conſumptus morte Tibullus,
Meſſalam terra dum ſequiturq. mari.

Iterum hinc eò diſcedit, quò poſtrema eum ſententia ducere videbatur; & campos deſcribit Elyſios, ad quos demigraturum ſe putabat ſi eo morbo extingueretur.

Sed me, qui facilis tenero ſum ſemper amori,

Ipſa Venus campos ducet ad Elyſios.
Hic choreæ, cantuſq. vigent, paſſimq. vagantes
Dulce ſonant tenui gutture carmen aues.

Poſtremò ad valetudinem redit; affirmans, habere ſe ſpem, breui futurum, vt conualeſcat, reuertatur in patriam, ac lacrymantem Deliam conſoletur.

Tunc mihi qualis eris, longos turbata capillos
Obuia, nudato Delia curre pede.
Hoc precor, hunc illum nobis aurora nitentem
Luciferum roſeis candida portet equis.

Hæc Epiſodij forma interponitur identidem, ac crebrius ad elegantiam incredibilem inculcatur. Ergo in Elegia decima libri primi Tibullus, vbi gladios & bella deteſtatur, illico poſt initium egreditur, enuncians, bellorum cauſam auaritiam eſſe, ac propterea beatos fuiſſe, qui aureo illo ſæculo vixerunt, quo tempore apparatus bellici nulli erant.

Non arces, non vallus erat, ſomnumq. petebat
Securus varias dux gregis inter oues, &c.

Deinde reuertitur ad inſtitutum, Deoſq. precatur domeſticos, & Lares, vt ſibi in caſtra proficiſcenti præſtò ſint. ab hac precatione arripit occaſionem laudandæ frugalitatis antiquorum, quæ ſpectabatur etiam in ſacrorum ornatu.

Nunc ad bella trahor, & iam quis forſitan hoſtis
Hæſura in noſtro tela gerit latere.
Sed patrij ſeruate Lares, aluiſtis & ijdem,
Curſarem veſtros cum tener ante pedes.
Nec pudeat priſco vos eſſe è ſtipite factos:
Sic veteris ſedes incoluiſtis aui.
Tunc melius tenuere fidem, cum paupere cultu
Stabat in exigua ligneus æde Deus.
Hic placatus erat, ſeu quis libauerat vuam,
Seu dederat ſanctæ ſpicea ſerta comæ.

Rurſus ab egreſſione repetit viam, & armorum ſtudium execratur, ſtatimque digreditur ad deſcribendos Inferos: quò militia pertrahit ante diem eos, qui bello delectantur, & armis.

Quis furor eſt atram bellis accerſere mortem?
Imminet, & tacito clam venit illa pede.
Non ſeges eſt infra, non vinea culta, ſed audax
Cerberus, & Stygiæ nauita puppis aquæ.
Illic percuſſiſque genis, vſtoq. capillo
Errat ad obſcuros pallida turba lacus.

Hinc etiam receptum habet ad primam illam animi ſui ſententiam,

qua ſe ſtudio pacis delectari profeſſus erat,incipitq.vniuersè pacem, quietemq.publicam commendare.

Interea pax arua colat.pax candida primum
Duxit araturos ſub iuga curua boues.
Pax aluit vites,& ſuccos condidit vuæ,
Funderet vt gnato teſta paterna merum.
Pace bidens,vomerq. vigent,&c.

Sed hæc Epiſodia tam crebra videntur interdum non tam à ſtirpe, hoc eſt ab argumento præcipuo nata, quàm ab Epiſodijs ipſis veluti ſurculi quidam, & ſtolones è ramis exiſtentes. Artificium hoc planè rarũ eſt,ac ſingulare in Elegia Tibulli ſeptima libri primi.in qua cum à natali Meſſalæ,quem canendum ſuſceperat, ad eiuſdem Meſſalæ victorias celebrandas elapſus eſſet, ait ſe in partem aliquam triumphi vocari debere; cum ſemper in bello Meſſalam ſecutus ſit, ac ſub eo ſtipendia fecerit. Ab hoc Epiſodio natum eſt alterum, quo vniuerſa loca deſcribit, in quibus pugna commiſſa eſt, & victoriam Meſſala, Tibullo comite reportauit.

At te victrices lauros Meſſala gerentem
Portabat niueis currus eburnus equis.
Non ſine me eſt tibi partus honos per bella: Pyrene
Teſtis,& Oceani littora Santonici.
Teſtis Arar,Rhodanuſq. celer,magnũſq.Garumna,
Carnoti & flaui cærula lympha Liger.
At te Cydne canam,tacitis qui leniter vndis
Cæruleus placidis per vada ſerpis aquis.
Quantus & æthereo contingens vertice nubes
Frigidus intonſos Taurus alat Cilicas.
Quid referam vt volitet crebras intacta per vrbes
Alba Palæſtino ſancta columba Syro:
Vtq.maris vaſtum proſpectet turribus æquor
Prima ratem ventis credere docta Tyros?
Qualis & arentes cum findit Syrius agros
Fertilis æſtiua Nilus abundet aqua.

Ad Nilum cum veniſſet, quò Meſſalam Imperatorem longo ſecutus erat itinere,nouo ſibi viam expedit Epiſodio, ſine vllò ad natalem reditu,quem initio canere cœperat.

Nile pater,qua nam poſſum te dicere cauſa,
Aut quibus in terris occuluiſſe caput?
Te propter nullos tellus tua poſtulat imbres,
Arida nec pluuio ſupplicat herba Ioui.
Te canit,atq.ſuum proles miratur Oſirim
Barbara Memphitem plangere docta bouem.

Rur-

Rurſus à Nilo diſcedit, & in Oſiride, cuius vel leuiſſima inciderat mentio, commoratur.

Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris,
Et teneram ferro ſollicitauit humum.
Primus inexpertæ commiſit ſemina terræ,
Pomaq.non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adiungere vitem,
Hic viridem dura cædere falce comam.
Illi iucundos primum matura ſapores
Expreſſa incultis vua dedit pedibus.

Quoniam verò fuerat hic vua commemorata, nouus eſt Epiſodio factus aditus,idq.additum in vini laudem,& commẽdationem eſt.

Ille liquor docuit,voces inflectere cantu,
Mouit & ad certos neſcia membra modos.
Bacchus & agricolæ magno confecta labore
Pectora triſtitia diſſoluẽnda dedit.
Bacchus & afflictis requiem mortalibus affert,
Crura licet dura compede pulſa ſonent.

Differt igitur hæc Epiſodij forma à ſuperiore, illo nomine, quòd non tam ab argumento ipſo ducit originem,quàm ab alio quodam Epiſodio.Cui non videntur abſimiles aliæ quædam breuiſſimæ,natæ ex aliquo verbo antecedenti; & quæ repetitiones verius ſint, quàm egreſſiones.vt in Eleg.v.lib.ij.apud Tibul.

Pendebatq.vagi paſtoris in arbore votum,
Garrula ſiluestri fiſtula ſacra Deo.
Fiſtula,cui ſemper decreſcit arundinis ordo:
Nam calamus cera iungitur vſq.minor.

Et alio loco Eleg.j. lib.j.

Adſitis Diui: nec vos è paupere menſa
Dona,nec è puris ſpernite fictilibus.
Fictilia antiquus primum ſibi fecit agreſtis
Pocula,de facili compoſuitq.luto.

Hæ,inquam,repetitiones breuiſſima mihi vidẽtur Epiſodia; quia rei, qua de agitur,aduentitia ſunt, & argumento, quod habetur in manibus,appoſita.quid enim erat neceſſe id ſubiungere?

Fiſtula cui ſemper,&c. Fictilia antiquus,&c.

Poſtremam breuis Epiſodij rationem, ac formam Horatius habet, epitheto, & rei, quæ tractatur,explicationi, vel illuſtrationi perſimilem. Nam in Ode octaua libri primi Achillem nominans,hoc Epiſodio tamquam epitheto quodam,aut explicatione hominem ornat.De Sybari loquitur perditè Lydiam amãte,quem comparat cum Achille in Scyro deliteſcente.

Quid

Quid latet, vt marinæ
Filium dicunt Thetidis ſub lacrymoſa Troiæ
Funera, ne virilis
Cultus in cædem,& Lycias proriperet cateruas.

Et in Ode quarta libri quarti dicturus, à Druſo victos fuiſſe Vindelicos, adiungit, ſcire ſe Vindelicos vti ſolitos Amazonia ſecuri, ſed vnde morem illum,& genus armorum acceperint, ſe neſcire.

Videre Rhæti bella ſub Alpibus
Druſum gerentem & Vindelici; quibus
Mos vnde deductus per omne
Tempus Amazonia ſecuri
Dextras obarmet, quærere diſtuli,
Nec ſcire fas eſt omnia.

Etiam Ode trigeſima ſecunda libri primi ſuppeditabit exemplum: in qua cum ſatis fuiſſet dicere, barbito vſum Alcæum poëtam, addidit quatuor verſiculis argumentum, quod ſolitus eſſet Alcæus canere.

Liberum,& Muſas, Veneremque; & illi
Semper hærentem puerum canebat.

Hæc, inquam, adiungere nulla neceſſitas cogit, ſed perſuadet ornatus, ac delectatio, cuius gratia inſtitutum Epiſodium eſt, vt in Epiſodij definitione traditur à Suida. De fine dicendum nunc eſſe videtur, quo terminari oporteat Elegiam.

De Fine. Caput XV.

VLtima pars ex ijs, quas diximus eſſe quãtitatis, eſt finis, exituſq. poëmatis in loco, ac tempore terminati. Recte enim ab Ariſtotele in Poëticis finis eſſe dicitur, ac definitur ea pars, quæ poſt aliam nata eſt,& quam nulla præterea conſequatur. vt intelligas, non vbiq. terminari poëmata poſſe, non infinitè produci; ſed oportere aliquas eſſe antecedentes partes, ex quibus oriatur appoſitè finis, nihil ſupereſſe poſt finem, quod exponendum neceſſariò videatur. Quare præcipit idem Ariſtoteles, fabulam neq. ordiendam eſſe temere, neq. ſine ratione terminandam. Vbi enim perfecta eſt, atq. abſoluta illa actio, quam nominatim,& ſolitariè poëta ſuſcepit exprimendam, claudendum etiam poëma eſt, antea, nullo modo claudendum; ne fabula inchoata ſit, atq. imperfecta. Inde factum eſt, vt Comici præſertim paulo ante finem, vel ipſo in fine ſoleant admonere, apertèq. confirmare, actionem exprimendam à poëta, ſuum habere iam finem, & fabulam eſſe peractam: ſi quid ſupereſit, hoc eſt, ſi quid præter actionem illam faciendum ſit, intus confectum iri.

Ne expectetis, dum exeant huc: intus deſpondebitur,
Intus tranſigetur, ſi quid eſt, quod reſtat. plaudite.

Epici verò quamquam admonere,ac denunciare, ad exitum operis ſe perueniſſe, minimè ſolent, ſed actionis illius abſolutione, quam tractant, contenti tantummodò ſunt,qualis eſt procorum mors in Odyſſea,Hectoris funus in Iliade, ac Turni cædes in Æneide; quamquam, inquam, hoc modo ſine finis denunciatione finem faciunt Epici, non nulli tamen minus Epici, & qui non tam Epicæ ſtructuram habent, quàm Epicæ verſus, aliquo interdum indicio ſignificant, modum ſe poëmati ponere,ac finem facere.vt Virgilius in fine Georg.ij.

Sed nos immenſum ſpatijs confecimus æquor:
Et iam tempus equum ſpumantia ſoluere colla.

Sed in fine quarti totum abſoluturus opus, ampliori vtitur epilogo, ac pluribus verbis denunciat finem.

Hæc ſuper aruorum cultu,pecorumq.canebam,
Et ſuper arboribus;Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Eufratem bello:victorq.volentes
Per populos dat iura,viamq.affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope ſtudijs florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum,audaxq.iuuenta
Tytire te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Nihil verò de Ouidio dicatur: qui claudit hoc exitu Metamorphoſeon librum extremum.

Iamq.opus exegi,quod nec Iouis ira,nec ignes,
Nec poterit ferrum,nec edax abolere vetuſtas,&c.

Sed hi poëtæ,quemadmodum indicaui,ſtructuram,quæ σύνθεσις à Græcis dicitur, habent ab Heroicis alienam. quare cum his potius conuenit Elegia, quàm cum Epica.Si quis enim eorum compoſitionem, inceſſum orationis, epiphonemata,ceteraque huiuſmodi ornamenta conferat cum Odis, & cum Elegijs, haud ſanè multum hæc inter ſe differre comperiet.finem igitur expediat Elegia neceſſe eſt hiſce poëmatis ſimilem,quibus cum tantam habet coniunctionē.Fateor equidem,in faciendo fine liberiores Elegias eſſe,neq.adeo de fine ipſo magnopere laborare: ſed tamen etiā illas oportet in eo leges habere aliquas. Neq.enim vbiq.,ac temere finiri debēt,ſed tātū eo loco,in quo eſſe perfecta rei propoſitæ videtur expoſitio, & eo, vbi Epiſodia ipſa iuſtam magnitudinem habuerunt.Nam,vt dicám hoc exempli cauſa, Propertius pugnam Auguſti naualem ſe cantaturum pollicitus, ſi ante terminaſſet Elegiam, quàm ad eius exitum pugnæ perueniſſet; aut quoniam credebatur ab omnibus,ac palam circumferebatur,eam victoriam Apollinis beneficio,qui pro Auguſto ſteterat in claſſe,reportatam eſſe,Epiſodio aliquo non cōplexus hoc eſſet,aut ſi per Epiſodiū Apolline inducto,ſic egreſſus ab inſtituto fuiſſet,vt infinitè protraheretur

retur oratio,finē Elegiæ ſine artificio,ſine conſilio,ac ratione feciſſet.

Vbi ergo & expoſitio nihil deſiderat, & quicquid comprehendi per Epiſodium, aut per inductionem debet, comprehenſum iam eſt, modus imponendus etiam eſt Elegiæ; ſed appoſitè,ac eleganter. Quod vt facilè præſtari poſſit,quoſdam quaſi communes ego notauerim locos, ex quibus imponendi finis accommodata ratio ducenda ſit.

Ac primo quidem video magnopere à poëtis eum frequentari locum admonitionis, ac denunciationis, de quo paulo ante dicebam. Nam præter ea veterum teſtimonia, quæ propoſui, pulcherrimus eſt locus apud Virgilium in Ecloga decima; quæ,quia colloquentes paſtores non inducit, ſed perpetuo ſermone vnum tantummodo,hoc eſt poëtam ipſum loquentem habet, Gallum amore perditum Lycoridis alloquio conſolantem,eum omnino ſequitur inceſſum orationis, eam conformationem,quam habere oportet Elegiam. In ea igitur Ecloga video finem factum ab ipſa finis denunciatione ad hunc modum.

Hæc ſat erit Diuæ veſtrum ceciniſſe poëtam
Dum ſedet,& gracili fiſcellam texit bibiſco
Pierides:vos hæc,facietis maxima Gallo,
Gallo;cuius amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere nouo viridis ſe ſubijcit alnus.
Surgamus:ſolet eſſe grauis cantantibus vmbra,
Iuniperi grauis vmbra;nocent & frugibus vmbræ,
Ite domum ſaturæ,venit Heſperus,ite capellæ.

Hic, inquam, locus ſuppeditat accommodatam Elegiæ terminandæ rationem, & modum: quia tractatur à poëtis illis, qui ab Elegiacis alieni non ſunt. Propertius adeo,vbi Elegiam illam naualis pugnæ iuſtam habere magnitudinem vidiſſet,denunciauit ipſe quoq. finem, & vſus eſt,nō eadem ſolum terminādi ratione,ſed etiam forma loquēdi.

Bella ſatis cecini:citharam iam poſcit Apollo
Victor,& ad placidos exuit arma choros.
Candida nunc molli ſubeant conuiuia luco,
Blanditiæq.fluant per mea colla roſæ.
Ingenium potis irritet Muſa poëtis:
Bacche ſoles Phœbo fertilis eſſe tuo.
Ille paludoſos memoret ſeruire Sicambros,
Cepheam hic Meroën,fuſcaq.regna canat.
Hic referat ſero confeſſum fœdere Parthum:
Reddat ſigna Remi,mox dabit ipſe ſua.
Siue aliquid pharetris Auguſtus parcet Eois,
Differat in pueros iſta trophæa ſuos.
Gaude Craſſe,nigras ſi quid ſapis inter arenas:
Ire per Eufraten ad tua buſta licet.

Sic noctem patera, ſic ducam carmine, donec
Inijciat radios in mea vina dies.

Quamquam hæc Propertij clauſula duplicem poteſt finis locum demonſtrare. Neq. enim tantummodò finem denunciat; ſed à fine gradum facit ad nouum argumentum breuiter in fine perſtringendum, hoc eſt ad Parthicum bellum, ad ſigna Romana recepta, ad Craſſi mortem, Barbarorum expiatam ſanguine, quæ omnia, duce Ventidio, Auguſti ipſius auſpicio geſta feliciſſimè ſunt. Eadem plane ratione finis eſt vſus in Elegia prima libri quarti: in qua cum de Romanæ Vrbis initijs, amplificatione, maieſtate, imperio, magnitudine, victorijs multa dixiſſet, ſub extremum Elegiam clauſurus, finem ſibi faciendum eſſe apertè, dilucidèque confirmauit, ac ſtylum ad aliud argumentum ſuo magis accommodatum ingenio referendum.

Hactenus hiſtoriæ. nunc ad tua deuehor aſtra.
Incipe tu lacrymis æquus adeſſe nouis.
Vmbria te notis antiqua Penatibus edit:
Mentior an patriæ tangitur ora tuæ?
Quà nebuloſa cauo rorat Meuania campo,
Et lacus æſtiuis intepet Vmber aquis.
Scandentiſq. axis conſurgit vertice murus,
Murus ab ingenio notior ille tuo.
Oſſaq. legiſti, non illa ætate legenda
Patris, & in tenues cogeris ipſe lares.
Nam tua cum multi verſarent rura iuuenci,
Abſtulit excultas pertica triſtis opes.
Mox vbi bulla rudi dimiſſa eſt aurea collo,
Matris & ante Deos libera ſumpta toga;
Tum tibi pauca ſuo de carmine dictat Apollo,
Et vetat inſano verba tonare foro.
At tu finge Elegos, fallax opus. hæc tua caſtra:
Scribat vt exemplo cetera turba tuo.
Militiam Veneris blandis patiere ſub armis,
Et Veneris pueris vtilis hoſtis eris.

Alter hic Propertij locus nouam quoq. parere finis rationem ſuo fine videtur. Nam præter nouum argumentum, quod ſe cantaturum pollicetur poëta, continet quaſi reprehenſionem, quòd maiora ſit aggreſſus argumenta, quàm ingenium, aut inſtitutio, aut Apollo ipſe patiatur. Id quod Horatio videtur eſſe prope ſolemne: qui ſæpe Muſam temeritatis accuſat in fine, quòd rem ſuam vincentem facultatem aggredi, & complecti ſit auſa. Quare in Ode illa tertia libri tertij, in qua Iunonem in Cælitum Senatu loquentem induxit, Epiſodium ſanè longum ita concludit.

Non hoc iocoſæ conueniunt lyræ.
Quo Muſa tendis? deſine peruicax
Referre ſermones Deorum, &
Magna modis tenuare paruis.

Et in Ode prima libri ſecundi cum bella çiuilia, quibus afflicta Reſpublica fuerat, & oratione perpetua, & acerba deteſtatione ſic commemoraſſet,

Quis non Latino ſanguine pinguior
Campus ſepulcris impia prælia
Teſtatur, auditumq. Medis
Heſperiæ ſonitum ruinæ?
Qui gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? quod mare Dauniæ
Non decolorauere cædes,
Quæ caret ora cruore noſtro?

cum, inquam, hæc tam triſtia rerum argumenta à Lyricis aliena tractaſſet, curſum orationis in fine reprehendit.

Sed ne relictis Muſa procax iocis,
Ceæ retractes munera næniæ,
Mecum Dionæo ſub antro
Quære modos meliore plectro.

Dicuntur enim hæc in eandem planè ſententiam, qua dictum eſt illud à Virgilio*.

Dum canerem Reges, & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit. paſtorem Tityre pingues
Paſcere oportet oues, deductum dicere carmen:

in eandem, qua Phœbus admonuit, reprehenditq. Propertium, quòd auſus eſſet Epicam, certè argumentum Epicæ verſibus attingere minus idoneis.

Quid tibi cum tali demens eſt flumine? quis te
Carminis heroi tangere iuſſit opus?
Non hinc vlla tibi ſperanda eſt fama Properti:
Mollia ſunt paruis prata terenda rotis.
Vt tuus in ſcamno iactetur ſæpe libellus,
Quem legat expectans ſola puella virum,
Cur tua præſcripto ſeuecta eſt pagina gyro?
Non eſt ingenij cymba grauanda tui.
Alter remus aquas, alter tibi radat arenas:
Tutus eris: medio plurima turba mari.

Verſat idem argumentum, eandemque ſententiam in Elegia prima libri ſecundi cum alloquitur Mecœnatem, eique confirmat, ingenium ſe ſcribendæ accommodatum Epicæ nactum non eſſe, ſed amo-

ribus tractandis potius, ac Elegiæ.

Quòd mihi ſi tantum Mecœnas fata dediſſent,
Vt poſſem heroas ducere in arma manus,
Non ego Titanas canerem, non Oſſan Olympo
Impoſitum, vt cæli Pelion eſſet iter.
Non veteres Thebas, nec Pergama, nomen Homeri;
Xerſis & imperio bina coiſſe vada.
Regnaue prima Remi, aut animos Carthaginis altæ
Cimbrorumq. minas, & bene facta Mari.
Bellaq. reſq. tui memorarem Cæſaris: & tu
Cæſare ſub magno cura ſecunda fores.
Nam quoties Mutinam, aut ciuilia buſta Philippos,
Aut canerem Siculæ claſſica bella fugæ?
Euerſoſq. focos antiquæ gentis Etruſcæ,
Et Ptolemææ littora capta Phari.
Aut canerem Aegyptum, aut Nilum, cum tractus in Vrbem
Septem captiuis debilis ibat aquis.
Aut Regum auratis circumdata colla catenis,
Actiaq. in ſacra currere roſtra via.
Sed neq. Phlegræos Iouis, Enceladiq. tumultus
Intonet anguſto pectore Callimachus.
Nec mea conueniunt duro præcordia verſu
Cæſaris in Phrygios condere nomen auos.
Nauita de ventis, de tauris narrat arator;
Enumerat miles vulnera, paſtor oues.

Hæc ergo ſententia, quæ tam ſæpe tractatur à poëtis, appoſitè finem imponet Elegiæ, cum præſertim argumētum aliquod magnum canit, ab ipſius abhorrens Elegiæ ratione. Alios nunc locos, & quaſi ſedes, è quibus accōmodati fines Elegiæ duci poſſunt, exquiramus. Video ab iiſdem Elegiarum ſcriptoribus ſæpe frequentari repetitionem eiuſdem ſententiæ, quam initio expoſuerant in exordio. qui exitus eſt naturæ, ac rationi maximè conſentaneus: cum par ſit, eò ad extremum orationem referre, vnde principio velut à fonte promanauit. Itaque Tibullus in Elegia decima libri primi, quam ab armorum, bellorumque deteſtatione fuerat exorſus, ab inuocatione pacis finem accerſit.

At nobis Pax alma veni, ſpicamq. teneto,
Perfluat & pomis candidus ante ſinus.

Et in Elegia prima libri primi, cuius initium fuerat diuitiarum contemptus;

Diuitias alius fuluo ſibi congerat auro,

finis, eiuſdem ſententiæ repetitio fuit.

Ferte,

Ferte, & opes: ego compoſito ſecurus aceruo
Deſpiciam dites, deſpiciamq. famem.

Hanc videlicet habet clauſulam Elegia ſeptima libri primi de natali Meſſalæ

Hunc cecinere diem Parcæ, &c.

quæ longo poſt itinere ad natalem reuertitur, & natali terminatur.

At tu natalis multos celebrande per annos
Candidior ſemper, candidiorq. veni.

Sed in hoc genere illa videtur eſſe pulcherrima clauſula, quæ in fine non iterat tantum eandem ſententiam, à qua ductum exordium eſt, & totius Elegiæ argumentum; ſed etiam eadem pene verba, eandemque verborum figuram, & conformationem inculcat. Huius finis luculentum nobis demonſtrat exemplum Tibullus in Elegia quinta libri ſecundi, cui factum initium eſt;

Phœbe faue, &c.

Iterat enim illud idem votum, & precationem eadem inuocationis figura.

Annue: ſic tibi ſint intonſi Phœbe capilli:
Sic tua perpetuò ſit tibi caſta ſoror.

Demonſtrat idem exemplum Horatius in Ode trigeſima ſecunda libri primi: quam cum ab appellatione barbiti fuiſſet exorſus;

Poſcimus ſi quid vacui ſub vmbra
Luſimus tecum, quod & hunc in annum
Viuat, & plures, age dic Latinum
Barbite carmen:

cum ita, inquam, fuiſſet exorſus Oden, eadem appellatione barbiti terminauit.

O decus Phœbi, & dapibus ſupremi
Grata teſtudo Iouis, ò laborum
Dulce lenimen, mihi cumq. ſalue
Rite vocanti.

Reuocari poſſit ad hoc genus pulcherrimus exitus Elegiæ quartæ libri tertij de ſomnio: quæ cum à timore, ac denunciati per ſomnium mali deprecatione naſcatur,

Dÿ meliora ferant, &c.

in eadem ſignificatione timoris, in eademque mali deprecatione inuenit finem.

Hæc Deus in melius crudelia ſomnia vertat,
Et iubeat trepidos irrita ferre Notos.

Similis eſt apud Ouidium finis Epiſtolæ nobilis, quam ſcribit Hypermneſtra: quæ principio catena ſe vinctas habere manus affirmat:

Clauſa domo teneor, duriſq. coërcita vinclis:

Et in ijſdem deſinit vinculis.

Scribere plura libet, ſed pondere laſſa catenæ
Eſt manus, & vires ſubtrahit ipſe timor.

Eiuſdem generis eſt apud eundem finis Elegiæ quartæ libri primi, cuius initium eſt exprobratio puellæ; quæ nimio medicamentorum vſu dum capillos fucare voluerat, eoſdem ſibi radicitus extirparat.

Dicebam deſiſte tuos medicare capillos:
Tingere quam poſſis, iam tibi nulla coma eſt.

Huic exprobrationi conſolatio reſpōdet in fine. ſperare quippe puellam iubet, aliquando futurum, vt crines prioribus longiores, pulcrioreſque renaſcantur.

Collige cum vultu mentem; reparabile damnum eſt.
Poſtmodò natiua conſpiciere coma.

In hanc etiam referendus eſt claſſem finis Elegiæ decimæ quintæ libri ſecundi, de anulo; quem cum initio ſic appellaſſet,

Annule formoſæ digitum vincture puellæ,
In quo cenſendum nil niſi dantis amor,

eodem planè modo, eademque ſententia alloquitur in fine.

Irrita quid voueo? paruum proficiſcere munus:
Ille datam tecum ſentiet eſſe fidem.

Quid Elegias tantummodo commemoro, cum apud Virgilium ipſum rei ruſticæ finis initio Bucolicæ, ipſa verborum, ac nominum iteratione, reſpondeat?

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudijs florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxq. iuuenta
Tityre te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Sed omnium mihi videtur eſſe artificioſiſſimus exitus Elegiæ Callimachi de lauacro. Habet quippè ſingularem ingreſſum, ductum ab appellatione Nympharum in balneo, & eidem appellationi finem aptiſſimè reſpondentem. Nymphas igitur initio compellat, hortaturque, vt quàm citiſſimè ſe proripiant, locumq. Palladi ſe ſe ibi de more lauaturæ liberum, vacuumque relinquant. ad extremum eaſdem alloquitur, admonetque, vt veniente iam Pallade, procul è balneo dilabantur. Ita proferam verſus, vt à Politiano latinitate donatos offendi.

Ite foras agedum, quæcumq. liquentibus vndis
Membra lauaturæ Pallados, ite foras.
Ipſa venit, fremitus ſacrorum audimus equorum:
Ite agedum, flauæ ò ite Pelaſgiades.

Pergit in eandem ſententiam Nymphas, vt egrediantur, hortari, ac potiſſimum admonere, ne lauantem ſe Palladem aſpicere audeant;

niſi

niſi mori continuò, aut humanam formam amittere velint. quo loco pulcherrimum interſerit Epiſodium, explicans acerbiſſimum ſupplicium, quo Tireſiam olim affecerat Pallas, quòd eam auſus fuiſſet in lauacro contemplari.

---------Caue tu ergo Pelasge,
Ne nudam imprudens aſpicias Dominam.
Qui cernet nudatam Pallada, quæ tenet Vrbem,
Vltra iam hoc Argos cernere non poterit.
Iam veneranda exi Pallas, dum quiddam ego iſtis
Dicam; nec meus hic ſermo, ſed alterius.

Hoc eſt initium Epiſodij copiosè commemorãtis Tireſiæ caſum: qui cum ſitim leuaturus in itinere fontem peteret, ac in eo nudã Palladẽ fuiſſet intuitus, ab indignata Dea oculorum orbitate affectus illico eſt. Quam fabulam cũ ad extremam vſq. Elegiam Callimachus abſolutiſſimè protuliſſet, eò reuertitur aliquando, vnde diſceſſerat, repetitque non ſententiam modò, ſed verba propemodum ipſa, & conformationem orationis, quæ poſita principio fuerat.

En verè nunc Pallas adeſt: eia ergo puellæ,
Queis Argos curæ eſt, ite Deam accipite.
Cumq. bonis verbis, & cum prece, cumq. vlulatu
Salue ò Diua, vrbem protege & Inachiam.
Salue hinc abſcedens, iterumq. huc flecte iugales
Ac rebus Danaum ſis precor auxilio.

Alium video locum poëtarum veſtigijs maximè tritum; quem placet Inſcriptionem appellare. Nam ſæpè in exitu ipſo votum ſoluunt, aut tumulum optant, & voto, vel tumulo indicem, atque inſcriptionem adiungunt. Exemplo ſit apud Propertium Arethuſa, quæ de reditu viri concepto animis voto, illius arma ſuſpenſuram ſe pollicetur ex ſacro pariete prope portam Capenam cum inſcriptione, ipſam Elegiam ſic concludente.

Armaq. cum tulero portæ votiua Capenæ,
Subſcribam, ſaluo grata puella viro.

In Elegia vero prima libri ſecundi ad Mecœnatem, tumulo ſuo multo longius addidit Epigramma idem Propertius. cum enim amore perditus mutuum iam amorem planè deſperaret, ac vitam, vt declarat hoc diſticho,

Vna meos quoniam prædata eſt fœmina ſenſus,
Ex hac ducentur funera noſtra domo,

ſuum ipſius funus inſcriptione comitatur, ac indice tumuli, quem ſtudiosè deſignat, hoc modo.

Quandocumq. igitur vitam mea fata repoſcent,
Et breue in exiguo marmore nomen erit;

Mecœ-

Mecœnas noſtra ſpes inuidioſa iuuentæ
Et vitæ, & morti gloria iuſta meæ,
Si te forte meo ducet via proxima buſto,
Eſſeda cælatis ſiſte Britanna iugis.
Taliaq. illacrymans mutæ iace verba fauillæ:
Huic miſero fatum dura puella fuit.

Multis adhibetur locis à Tibullo ſimilis finis; ſed egregiè in ſecunda libri tertij Elegia: vbi miſerum ſibi pertimeſcens interitum, & pro ſalute vota concipiens, ita loquitur.

Ergo cum tenuem fuero mutatus in vmbram,
Candidaq. oſſa ſuper nigra fauilla teget,
Ante meum veniat longos incompta capillos,
Et fleat ante meum mœſta Neæra rogum.
Sed veniat caræ matris comitata dolore:
Mœreat hæc genero, mœreat illa viro.
Præfatæ ante meos manes, animamq. precatæ,
Perfuſæq. pias ante liquore manus,
Pars quæ ſola mei ſuperabit corporis, oſſa
Incinctæ nigra candida veſte legent.
Et primum annoſo ſpargant collecta Lyæo,
Mox etiam niueo fundere lacte parent:
Poſt hæc carbaſeis humorem tollere velis,
Atq. in marmorea ponere ſicca domo.
Illic quas mittit diues Panchaia merces,
Eoiq. Arabes, diues & Aſſyria,
Et noſtri memores lacrymæ fundantur eodem:
Sic ego componi verſus in oſſa velim.

Hoc ordine, funere ſuo, ceremonijſque ſolemnibus ita deſcriptis, proponit, deſignatque indicem mortis: quem iubet ad extremum affigi ſepulcro.

Sed triſtem mortis demonſtret littera cauſam,
Atq. hæc in celebri carmina fronte notet.
Lygdamus hic ſitus eſt: dolor huic, & cura Neæra:
Coniugis ereptæ cauſa perire fuit.

Placet huc etiam referre clauſulam Elegiæ nonæ libri primi eiuſdem Tibulli.

At tua tum me pœna iuuet, Veneriq. merenti
Fixa notet caſus aurea palma meos.
Hanc tibi fallaci reſolutus amore Tibullus
Dedicat, & grata ſis Dea mente rogat.

Sed poëtarum nemo frequentius ad hunc finem delabitur, quàm Ouidius. Notiſſimæ quippè ſunt epiſtolarum clauſulæ, quarum permultæ

tæ deſperationem Heroinarum continent, & in tumulo Epigramma, vel votum.

Inſcribere meo cauſa inuidioſa ſepulcro,
Aut hoc, aut ſimili carmine notus eris.
Phyllida Demophoon letho dedit, hoſpes amantem.
Ille necis cauſam præbuit; ipſa manum.

Cui moritura iam concinens Dido, Æneam perſimili damnat inſcriptione, ſibiq. ipſi parentat.

Nec conſumpta rogis inſcribar Eliſa Sichæi;
Hoc tamen in tumuli marmore carmen erit.
Præbuit Aeneas, & cauſam mortis, & enſem:
Ipſa ſuo Dido concidit vſa manu.

Video etiam ſæpè finem peti ab aliquo dicto acuto, aut epiphonemate ijs minimè diſſimili, quæ adhiberi ſolita ſunt in clauſulis Epigrammatum: quod ſecutus potiſſimum Tibullus eſt in Elegia ſexta libri quarti.

Quamuis nulla mei ſupereſt tibi cura Neæra,
Sis felix, & ſint candida fata tua.
At nos ſecuræ reddamus tempora menſæ:
Venit poſt multas vna ſerena dies.

Hi ſunt celebriores, nobilioreſq., quos apud poëtas offendimus Elegiarum fines: ſed ſunt alij præterea longè plurimi, quos difficilè ſit ad certos locos reuocare: cum Elegiæ liberiora poëmata ſint, & nullis pene legibus in hoc genere teneantur.

De Partibus Qualitatis. ac primo quidem de Conſtitutione. Caput XVI.

QValitatis partes, vt initio monuimus, quatuor in poëmatis etiam hiſce minoribus deſignandæ ſunt: Syntheſis, ſiue conſtitutio, Mores, Sententia, Dictio. Quæ quidem Epopœiæ tribuuntur; ſed poſſunt tamen proportione, ac comparatione quadam etiam in ipſam Elegiam conuenire. Dicuntur autem hæ partes qualitatis, quod ab his poëma, non quidem quantum, hoc eſt, magnum, aut paruum dicatur, ſed quale, hoc eſt, bene, vel male conſtitutum, moratum, vel à moribus, ac decoro diſcedens, inſtructum ſententijs, atque affectibus, vel his carens, oratione ornatum idonea, vel contrà inornatum: quæ quidem qualitatis ſunt omnia non quantitatis. Itaq. partes illæ, de quibus ſupra diſputauimus, poëmatis membra quædam ſunt, veluti corporis: hæ, quas dicimus qualitatis, eiuſdem corporis, ac membrorum quaſi color, ſuccus, nerui videntur eſſe.

Dicen-

Dicendum eſt ergo primum de Syntheſi, vel ſyſtaſi, quam Ariſtoteles in capite quarto Fabulam vocat, eamque definiens, eſſe rerum ipſam compoſitionem, conſtitutionemue pronunciauit. λέγω γὰρ μῦθον τοῦτον τὴν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων. Fabulam hanc, inquit, intelligo ipſam rerum eſſe compoſitionem. Et paulo poſt. μέγιστον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις. Horum verò maximum ipſa rerum coagmentatio eſt. Ex quibus intelligas non modo quid Synthesis ſit, verum etiam hanc partem eſſe talem, ac tantam, vt in ea poſita eſſe omnia videantur. Vt enim in eodem capite confirmat Ariſtoteles, poëmatum animus, & quaſi ſpiritus hæc rerum ſiue compoſitio, ſiue coagmentatio eſt. De hac ergo coagmentatione, & compoſitione ſic præcipit, tum capite quinto, & ſexto, tum etiam alibi ſparſim: oportere principium habere ſuum, medium, ac finem accommodatum; nec vnde ſors tulerit incipere, aut vbilibet deſinere: oportere magnitudine terminari iuſta; qualis in pulcherrimis animantibus cernitur; quæ neque plus nimio proceræ ſunt, neque plus nimio paruæ: debere denique vnam eſſe; ſic, inquam, vt vnum ad finem vniuerſa colliment, quæ tractantur in opere.

Sint igitur etiam Elegiacæ coagmentationis eædem pene leges: vt principio nimirum, medio, fine conſtet accommodato; nec caſu incipiat, aut temere deſinat; ſed vnumquodq. ſic diſponat, & collocet ordine, quemadmodum in animantis corpore membra, vel in ædificatione partes operis diſpoſitæ ſunt. Vt enim Virgilius non quidem ab excidio Troiano, ſed ab errore illo ſeptenni ducit initium, deinde incendium Ilij, ceteraq. iam prætermiſſa Epiſodijs interſerit; ſic Elegiacus poëta exquiſitum aliquod, atque à communi abhorrens exordium afferet, ex ijs petitum fontibus, quos aperuimus cum ſupra de exordio ageremus: deinde paulatim ad rem ipſam exponendam, ac tractandam accedet: tum eandem amplificabit Epiſodijs, ad extremum clauſula terminabit, atq. idoneo fine concludet omnia. ex quibus exiſtet quidam in eo genere nexus, quædam præter opinionem, expectationemq. legentium ſolutio, ijs prope ſimilis, quas in poëmatis Epici conſtitutione cernimus. Cum ergo quædam ſint, quæ melius initio ponuntur, alia quæ in medio, alia demum quæ in fine collocantur artificioſius, erit eius, qui Elegiam veluti corpus componit ex partibus, omnia ſic digerere, vt quæ capitis locum obtinere debent, ne ponantur in fine, neue illa, quæ medium, aut vltimum ſibi vindicant locum, collocentur in capite.

Ex his vero partibus ita conſtitutis illa exiſtet vnitas, quam in coagmentatione ſummopere poſtulat Ariſtoteles. Quemadmodum enim Dramatis, vel Epopœiæ Fabula ita dicitur vna eſſe, ſi actiones ſingulæ, quæ tractantur in poëmate, ad vnam illam referantur prin-

cipem,

cipem, atq. præcipuam, in qua ſumma omnis continetur, & vis, ſic profectò Elegiæ compoſitio tum habenda verè eſt vna, cum ſingula Epiſodia, ſiue longa illa ſint, ſiue breuiora, ad rem à primo inſtitutam appoſitè pertinebunt. Quamquam enim hæc longè differunt inter ſe, maximeq. diſtracta ſunt, huius tamen beneficio partis, quæ ſynthesis, aut ſyſtaſis dicitur, tam affabrè componuntur, vt omnia vnum eſſe videantur.

Reſtat ipſa conſtitutionis magnitudo, quam Ariſtoteles ait eſſe debere iuſtam vniuersè; nec præſcribit nominatim alium poëmatis finem, niſi quem operis abſolutio poſtulat. Quare nos, quod attinet ad Elegiæ magnitudinem, nihil certi ſtatuere poſſumus. Si tamen antiquorum exempla ſequenda ſint, & eorum relegenda veſtigia, qui hoc ſcriptionis genere omnium maximè floruere, dixerim, Elegiam paulo longiorem eſſe poſſe, quàm Oden. Nam præter vnum Ouidium, laudatiſſimus quiſq. ex hiſce limitibus vix excedit.

De Moribus. Caput XVII.

ANtequam de moribus explicemus, illud hoc initio noſſe oportet, quod ad omnia penitus intelligenda patefaciet viam: triplicem apud Ariſtotelem orationi moratæ ſubiectam eſſe notionem. prima in eo poſita ſermone eſt, qui facilè poteſt aliorum animos ad probos mores impellere: ſecunda in eo, qui oſtendit dicentis mores eſſe bonos; vt cum oratores confirmant initio dicendi, ſe liberos omni perturbatione eſſe, Reipub. ſtudioſos, iuſtos, probitatis amantes, &c. Tertia cernitur in poëmatis tantum, atq. in earum potiſſimum inductione perſonarum, quæ indicant quidem animi ſui propenſionem ad aliquid, vel ſequendum, vel fugiendum, ſed tamen quid eligant non plane declarant. Ita enim ſe res habet. mos quantum ad hanc notionem attinet, vel eſt innata nobis ad aliquid volendum, aut nolendum procliuitas, vel eſt ad idem ex frequentatis actionibus inueterata qualitas. Cum igitur is, qui loquitur apud Poëtas, indicat quidem hanc animi ſui procliuitatem, & inueteratam conſuetudinem, ſed non aperit quid eligat, quidue demum velit, aut nolit, illius oratio morem habere dicitur. cum præterea declarat animi ſenſum, delectum, ſiue electionem, & voluntatem, tum eſt in oratione ſententia, atq. affectus: de quibus in proximo poſt capite diſputãdum erit. Itaq. mos antecedit, ſequitur ex eo, ac manat affectus, ſiue ſententia, quæ in electione conſiſtit. Sed hæc apud Ariſtotelem videamus; qui capite quarto poëtices ita morem definit. ἔστι δὲ ἦθος μὲν τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, ὁποία τις, ἐν οἷς οὐκ ἔστι δῆλον ἢ προαιρεῖται, ἢ φεύγει. eſt autem mos

quoddam huiuſmodi, quod aperit quidem alicuius electionem, aut inſitam voluntatem, declarando, qualis illa ſit, ſed tamen in ijs verſatur rebus, in quibus non dum apparet, eaſne ſequatur, an fugiat. In hunc enim modum placet, non tam ad verbum reddere, quam interpretari ſententiam Ariſtotelis. Atque vt breuiſſimè rem illuſtremus exemplo, quod proponit eo loco Pet. Victor. ita dicamus. Apud Euripidem Andromacha in Troadibus confirmat, in anteacta iam ætate domi ſe manſiſſe perlibenter, nec facile pedem foras extuliſſe, contra quàm pleræque feminæ vulgò faciunt; quæ ludos, & conuiuia frequentant: obſeruaſſe virum, eiuſq. haud grauatè ingenium toleraſſe. Quibus verbis aperit illa quidem ingenium, & naturam ſuam, adeoq. docet ſibi placere animi moderationem, & caſtitatem; ſed non plane tamen ſignificat affectum aliquem certum, electionemq. ab ea conformatione naturæ, vitæq. conſuetudine promanantem.

Hanc igitur deſcriptionem moris etiam in Elegia reperiemus. Addidit enim Ariſtoteles, eius eſſe, qui mores exprimere velit, intueri tria, neceſſarium, decorum, veroſimile. χρὴ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἤθεσιν ζητεῖν ἢ τὸ ἀναγκαῖον ἢ τὸ εἰκός. oportet in moribus quærere, vel neceſſarium, hoc eſt decorum, vel veroſimile. At hæc exprimit haud minus Elegia, quàm faciat Epicus. Quamquam enim Elegia non ſemper inducit perſonas loquentes, tamen, & cum inducit, inducit ſuis præditas moribus, & cum poëta ipſe loquitur, perſonam indutus amantis, lugentis, aut geſtientis, præ ſe fert mores, habituſq. animi, quos vel neceſſitas, vel decorum, vel veriſimilitudo poſtulat. Facit igitur amantes incredulos, timidos, peruicaces, indociles, confidentes, ſuſpicioſos, omnia deteſtantes, molles, ignauos, varios, indignabundos; feminas inconſtantes, perfidioſas, formæ cupidas, voluptarias. Sed tamen hos affectus, quos electiones appellat Ariſtoteles, indicat leuiſſimè pars hæc qualitatis, quæ Mos appellatur. Nam eos apertè declarare eius eſt partis, quæ ſententia dicitur. Quòd ſi hæc in aliquo relegere velimus antiquorum exemplo, ſatis erit Elegia Tibulli decima libri primi: vbi mollem, delicatumq. ita ſuis ſe verbis effingit.

Quis fuit horrendos primus qui protulit enſes?
Quàm ferus & verè ferreus ille fuit!

Oſtendit enim ille quidem, ſe bella deteſtari, non tamen planiſſimè hanc ſententiam aperit animi ſui, niſi cum poſtmodum addit hæc de aureo ſæculo.

Tunc mihi vita foret: vulgi nec triſtia noſſem
Arma, nec audiſſem corde tremente tubam.
Nunc ad bella trahor; & iam quis forſitan hoſtis
Hæſura in noſtro tela gerit latere.

Sed de ſententia mox.

De

De Sententia. Caput XVIII.

QVemadmodum in proximè ſuperiori capite Morem, ſiue moratam orationem fecimus duplicem, vnam oratorum, alteram poëtarum, ſic ſententiam hoc loco diſtinguere bifariam, ac bipartitò diuidere neceſſe habemus; hoc eſt in eam, quæ pertinet ad oratores, & in alteram, quæ poëtarum eſt propria. non quòd illa oratorum ſeruire poëticæ non queat, ſed quòd de ea præcipiant tantummodo Rhetores; de hac ij ſolum præcepta deſcribant, qui poëticæ proprium artificium perſequuntur. Cum igitur eius cognitio ſententiæ, quæ Rhetorum eſt, ad hanc etiam, quæ conuenit in poëticam, aliquid afferre momenti poſſit, dicam primum quæ nam, & quotuplex illa ſit: vt demum intelligatur, an cum ipſa quoq. communicari queat Elegia.

Eſt adeo ſententia apud dicendi magiſtros, & Rhetores nihil aliud, quàm oratio ſumpta de vita; hoc eſt oratio, quæ demonſtret, doceatque breuiter, & ſummatim qualem vitam ipſam eſſe oporteat, & quibus officijs, aut virtutibus informatam. Eiuſdem autem partitio ſententiæ, vt à Quintiliano didicimus, huiuſmodi eſt; vt alia dicenda ſit ſimplex, alia complexa, ſiue compoſita. Simplicis exemplum eſto. Ne quid nimis. Noſce te ipſum. Compoſitæ: Obſequium amicos, veritas odium parit. Alia ſententiæ poteſt eſſe diuiſio, in eam, quæ referatur ad perſonam, & in eam, quæ rem tantummodò complectatur, & explicet. Prioris exemplum apud Quintilianum hoc eſt. Principes, qui ſcire omnia volunt, multa neceſſe habent ignoſcere. Poſterioris. Nihil eſt tam populare, quàm bonitas. Videtur hæc accepiſſe Quintilianus ab Ariſtotele. qui in libro Rhetoricorum ſecundo in eundem prope modum de hoc argumento diſputauit. Ac primo quidem ſententiam ſic definiuit. Sententia eſt enunciatio, non quidem de ſingulis rebus, aut hominibus, vt qualis, aut qui vir Iphicrates ſit: ſed vniuerſè prolata. neque de quibuslibet rebus: vt ſi quis rectum obliquo contrarium eſſe dixerit; ſed de rebus agendis, deq. ijs, quæ in agendo proſequenda ſunt, aut fugienda. Quæ definitio ita poteſt explanari per partes. Ait, ſententiam eſſe nihil aliud, quàm enunciationem: vt intelligamus, eſſe oportere propoſitionem integram, & perfectam, quæque aliquid eſſe, vel non eſſe ſignificet. Sed cum enunciationes aliquæ de rebus peculiaribus ſint, hoc eſt, eæ, quæ de vna tantum re, vel de vno certo proferuntur homine, aliquæ verò generales, hoc eſt eæ, quæ de vniuerſis vniuerſè dicuntur, docet, enunciationem illam, quæ propriè ſententia eſt, non eſſe de ſingulis rebus, neque de certis qui-

quibuſdam hominibus,ſed de vniuerſo genere prolatam vniuerſè.Eſt enim ſententia quoddam veluti decretum,& lex : leges autem,& decreta feruntur in omnes. Quoniam verò hæ quoque generales enunciationes de rebus eſſe poſſunt,quæ non cadunt in actionem , neq.vitam inſtituunt humanam , ſed intelligentiam tantum hominis per contemplationem alunt : qualis eſſet ea, quæ declararet, ab inani, & vacuo rerum naturam vehementer abhorrere , vel quemadmodum ipſe ait, obliquum eſſe recto contrarium, id etiam diſertè ſubiungit; oportere huiuſmodi enunciationes , quæ propriè dicendæ ſententiæ ſint,eſſe de actionibus humanis : vt de adminiſtranda Repub. de virtutibus excolendis, de fugienda improbitate, deq. alijs eiuſmodi rebus,quas aut expetere ſolemus,aut declinare . vt : Pleriq. metu ceſſant peccare , non innocentia . Omnes ſibi melius eſſe volunt, quàm ceteris. Nulla re propius accedimus ad Deum , quàm miſericordia. Atq.hanc in hunc modum tradit Ariſtoteles ſententiæ definitionem. Partitionem autem adiungit eam,quam ab ipſoQuintilianus expreſſit.Quamquam enim genera ſententiarum vult eſſe tãtummodò duo, vult tamen ea eſſe veluti fontes, & capita ceterarũ,à quibus aliæ duæ à Quintiliano deſcriptæ promanant. Primum ergo genus facit earum, quæ rationem adiunctam habent . Vt apud Terentium in Adelphis . Homine imperito nihil fieri poteſt iniuſtius : qui niſi quod ipſe facit, nihil rectum putat . quæ quidem ſententia reſpondet illi , quæ compoſita dicitur,aut complexa.Alterum genus docet rerum earum eſſe,quæ ſine ratione ſubiecta proferuntur.Vt apud eundẽ Terentium in eadem Fabula . Pecuniam in loco negligere magnum interdum eſt lucrum. hæc autem ſimilis illi eſt,quæ ſimplex appellatur . Cauſa verò huiuſce bipartitæ diuiſionis ea videtur eſſe , quemadmodum ipſe docet Ariſtoteles, quòd enunciationes huiuſmodi de rebus humanis aliquæ ſint admirabiles,aut incredibiles,& paradoxis ſimiles,nec facilè fidem inueniant apud auditores, niſi ſubiecta ratione probentur. Non enim credit vulgus quod magnificè diceres : iniuriam accipere melius eſſe,quàm inferre . debet adeo eiuſmodi ſententia ratione ſubiuncta probari,ac demonſtrari . Aliquæ vero ſunt, quæ nihil habent abhorrens à vulgari opinione , ac propterea probatione non indigent.Quotus enim quiſq.verum eſſe non credat illud ?

————————trahit ſua quemq.voluptas .

Hæc ergo ſententia,quod dicere inſtitueram initio, à dicendi magiſtris ſic expoſita, & explanata , non eſt à poëtis aliena . quippè qui docent etiam interdum vniuerſè ,quid expetendum in vita homini ſit,quid fugiendum . Vt .

————Varium, & mutabile ſemper

Femina

Quid

——————*Quid non mortalia pectora cogis*
Auri ſacra fames?
—————*Superanda omnis fortuna ferendo eſt.*
—————*Facilis iactura ſepulcri.*

Quæ poſtrema,quia non vnicuiq. videbatur eſſe probabilis, cum pleriq.de ſuo laborent ſepulcro,deq.ſui nominis fama ſecundum obitum extendenda ſolliciti ſint, adiuncta ratione probatur.

Iam pridem inuiſus Diuis,& inutilis annos
Demoror,&c.

Sunt itaque, vt eò tandem accedam, quò deuenire conſilium eſt, ſuæ in hoc genere ſententiæ etiam Elegijs: ſed humiliores, & ſuauiores quàm illæ tam grandes Epicorum. Quod enim ille de mobilitate, ac leuitate feminæ ita ſplendidè dixit, pronunciauit item Tibullus, ſed ſuauius,& temperantius in Elegia iv.lib.iij.

Ah crudele genus:nec fidum femina nomen.

Et ibidem paulo poſt.

Sed flecti poterit;mens eſt mutabilis illi.

Quod Propertius expreſſit,additis comparationibus, aliquanto magnificentius:ſed à ſuauitate tamen Elegiæ non longè diſceſſit in libro ſecundo Eleg.vij.

Non ſic incerto mutantur flumine Syrtes,
Nec folia hyberno tam tremefacta Noto.
Quam cito feminea non conſtat fœdus in ira.

De auro autem, pecuniaq. idem Propertius haud diſſimilia loquitur ijs,quæ dicta ſunt à Virgilio.

Ergo ſollicitæ tu cauſa pecunia vitæ es!&c.
Tu vitijs hominum crudelia pabula præbes,&c.

De patientia demum animi rebus in arduis retinenda Ouidius idem cecinit,quod de ſuperanda fortuna Virgilius affirmauit.

Perfer,& obdura.dolor hic tibi proderit olim.

Qui quidem poëta omnium maximè hiſce ſententijs abundat, & ijs nominatim, quæ compoſitæ ſunt, ac rationem enunciationi ſubiungunt.

Ceterum,hoc de ſententiarum genere,quemadmodum initio dixi, non loquitur Ariſtoteles cum in poëticis de ſententia præcipit; ſed de quadam animi, voluntatiſque declaratione planiſſima, quæ certis conſequitur ex moribus,de quibus ante diſputauerat.

In hac enim parte illa eſt electionis apertiſſima ſignificatio,quæ in ſuperiore tantum adumbratur. Sic enim in capite quarto poëtices docet hæc Ariſtoteles. Sententia in ijs eſt,in quibus ij,qui dicunt,ſui declarant animi voluntatem. Quid autem in tractanda ſententia ſequi debeamus,expoſuit capite decimonono,vbi planiſſimè confirmat,

 ſen-

ſententiæ officium eſſe, demonſtrare, ſoluere, affectus excitare, rem aut imminuere, aut amplificare. Ex quibus id quod in affectibus eſt poſitum ita huic poëmati, quo de agimus congruit, vt nullum apud poëtas ſcriptionis genus magis patheticum inueniatur, quàm Elegia. Mores igitur ipſos varij conſequuntur affectus, gaudium dolor, triſtitia, cupiditas, odium, amor, ceteri, qui ſua exprimi ſinguli ſententia debent ad viuum. Quàm enim ſpirat ardenter ille apud Propertium Arethuſæ in coniugem abſentem, atque in caſtris verſantem amor?

Romanis vtinam patuiſſent caſtra puellis:
Eſſem militiæ ſarcina fida tuæ.
Non me terrerent Scythiæ iuga, cum pater altas
Africus in glaciem frigore nectit aquas.
Omnis amor magnus, ſed aperto in coniuge maior.
Hanc Venus, vt viuat, ventilat ipſa facem.

Et paulo poſt etiam mollius hunc affectum animi patefaciens eadem Arethuſa, amorem ſuum eſſe meticuloſum muliebriter indicat.

Dic mihi num teneros vrit lorica lacertos?
Num grauis imbelles atterit haſta manus?
Diceris & macie vultum tenuaſſe; ſed opto
E deſiderio ſit color iſte meo.

Eamus per alios affectus. Triſtitiam ſic expreſſit Ouidius in Amorum primo libro Elegia duodecima.

Flete meos caſus; triſtes rediere tabellæ.

Et Propertius libro primo Elegia duodeuigeſima.

Hæc certè deſerta loca; & taciturna querenti,
Et vacuum Zephyri poſſidet aura nemus.
Hic licet occultos proferre impune dolores:
Si modo ſaxa queant ſola tenere fidem.

Gaudium idem Ouidius in Amorum ſecundo, Elegia duodecima.

Ite triumphales circum mea tempora lauri.
Vicimus, &c.

Et Propertius libro ſecundo, Elegia quinta decima.

O me felicem, nox ò mihi candida, &c.

Timorem Tibullus: libro tertio, Elegia quarta.

Dij meliora ferant, nec ſint inſomnia vera,
Quæ tulit heſterna peſſima nocte quies.
Ite procul vani, falſumq. auertite viſum, &c.

Et in eodem libro Elegia quinta.

At mihi Perſephone nigram denunciat horam.
Immerito iuueni parce nocere Dea.

Sed hi, ceterique apud Elegiacos affectus animi non ſic exprimuntur ma-

magnificè,quemadmodum eos expreſſos apud Virgilium,alioſq.poë-tas intuemur,ſed ſuauius, molliuſque; vt ipſa poſtulat Elegiæ ratio. Quare de dictione poſtremo loco dicendum eſt.

De Dictione. Caput XIX.

Dictionem Ariſtoteles ait eſſe τὴν διὰ τῆς ὀνομασίας ἑρμηνείαν: interpretationem animi per verba. Hoc enim ordo poſtulabat; vt conſtituto poëmate per ſyntheſim,expreſſis moribus,expoſita ſententia, dictio ad extremum adderetur appoſita, & verba eligerentur idonea ſententijs.

Dixerim ergo primum vniuersè:dicendi genus Elegiacum eſſe debere medium,ac temperatum. Habent enim etiam poëtæ tria genera,characteresq. dicendi;qui à Virgilio,vt docet Macrobius,expreſſi tribus operibus ſunt.Scripſit quippè Bucolicon humili genere,Georgica medio,Æneida ſublimi,atq. grandiloquo; quemadmodum argumentum,& materia poſtulabat.Cum igitur Elegiæ materia ſit humili,magnæq. plerumq. interiecta,intermediam quoq. dicendi vult notam,hoc eſt floridam, & temperatam. Itaq. mollis Elegiæ dictio eſſe debet,ſimplex,candida,ſuauis,ſpecioſa verbis,nitore venuſta,ordine, ac modo concinna. quas virtutes,atq.ornamenta licebit in Tibullo, in Propertio,in Ouidio ipſo relegere. Nam Propertius, vt ait Scaliger,candidus eſt,& limatior,quàm à pleriſq. iudicetur; Ouidius tener,ac ſimplex,Tibullus æquabilis,delicatus,ſemper idem:Cornelius Aſinij Pollionis filius, atq. à Virgilio adamatus habitus eſt inter Latinos durior,vt docet Quintilianus; ſed miror,ſi vera Cornelij Galli,antiqui poëtæ illa eſt Elegia, quam paucis ante annis edidit Aldus mutilatam,& curtam.Nam quæ Cornelij Galli inſcriptæ nomine circumferuntur elegiæ,& voluminibus Tibulli,atq. Propertij à librarijs adduntur, non Cornelij ſunt, ſed Maximiani Galli, qui non ita ſuperiori vixit memoria,vt diſcere potes à Lilio Gyraldo in Hiſtor. poëtarum. Illud,inquam,fragmentum Cornelij Galli,quod expoſitum eſt ab Aldo, non modò duritie caret, atq. aſperitate, verum etiam eam habet dictionem,vt à Tibulli ſuauitate parum diſcedere,cum Propertij grauitate contendere videatur. Sic enim ipſe Cornelius canit,ac loquitur in Parthorum caſtris ſub Ventidio clariſſimo Imperatore factus certior de valetudine Lycoridis,quam in Vrbe reliquerat.

Illa meos reditus ſpe non præſumit inani,
Et fouet in tacito gaudia certa ſinu.
Me vocat abſentem,me me ſuſpirat in vnum;
Et de me noctes cogitat,atq.dies.

Quin etiam argento, puroq. intexitur auro
Altera iam caſtris parta lacerna meis.
Illic bellantum iuuenum ſtudioſa figuras,
Atq. audita leui prælia pingit acu.
Pingit & Eufratis currentes mollius vndas,
Victriceſq. Aquilas ſub duce Ventidio.
Qui nunc Craſſorum manes, direptaq. ſigna
Vindicat Auguſti Cæſaris auſpicijs.
Parthe tumens animis, & noſtra cæde ſuperbe,
Hic quoq. Romano ſtratus ab hoſte iaces.
At mea cum primis victrix apparet imago:
Exigit hoc pietas, & bene fidus amor.
Ipſa quoq. exprimitur deiecto pallida vultu:
Stat lacrymans, & me penè vocare putes.
Quàm bene, cum ferrum non dum prodiret in auras,
Omnia pacis erant; & ſua cuiq. ſatis.
Diues erat, ſi quis parui poſſeſſor agelli
Seuerat ille prius, deinde coquebat olus.
Non locus inuidiæ, quamuis vicinus abundè
Et pecus & meſſes, muſtaq. haberet ager.
Cur mihi non illis naſci mea vita diebus
Contigit: inuidit quis bona tanta Deus?
O niueas luces, ò aurea tempora, verè
Aurea Saturni ſæcla fuere ſenis.
Nunc ferrum erupit, rabieſq. aſperrima ferri, &c.

Ex horum, inquam, poëtarum Elegijs petenda eſt vera dicendi nota. quæ, vt diximus, candida eſt, florens, concinna, iucunda. Sed ſunt tamen quidam quaſi loci vnde peti huiuſmodi iucunditas, & concinnitas debet. Ac primo quidem ſunt numeri: quorum alij ſine dubio alijs ſunt, aut dulciores, aut concinniores, aut grauiores. Grauis enim eſt, ſed cum ſuauitate coniunctus ille, quo ſæpe vtuntur initio verſus hexametri.

Ibitis Aegæas
Muſa Palatini.

Aut initio etiam ipſius pentametri.

Non exorato ſtant adamante fores.
Iungere pallentes nubilus annus equos.

Ille ſuauior, qui ab ecthlipſi, aut colliſione litterarum exiſtit.

Magnum iter; ad doctas proficiſci cogor Athenas:
Creſcit enim aſſiduè ſpectando cura puellæ.

quod eſt apud Propertium. Et quod apud Tibullum

Ipſum etiam ſolem defectum lumine vidit.

Sua-

Suauiſſimus tamen omnium eſt,& grauiſſimus ille apud Ouidium:qui partim fit ex colliſione,partim ex penultimo ſpondeo.

Caſtori Amyclæo,& Amyclæo Polluci.

Petitur interdum concinnitas à quadam quaſi celeritate,ac trepidatione verborum.Vt apud Tibullum.

Cæruleus placidis per vada ſerpis aquis.
Namq.agor,vt per plana citus ſola verbere turbo.

Interdum à tarditate,vel grauitate.vt in Elegia tertia libri ſecundi.

Claudit & indomitum moles mare;lentus vt intra
Negligat hibernas piſcis adeſſe minas.

Et alibi.

Parce per immatura tuæ precor oſſa ſororis.

Interdum à quadriſyllabo in fine pentametri, qui numerus ſemper habitus eſt mollior in Elegijs,Scaligero teſte in Hypercritico; videturq.accommodatus præſertim argumentis flebilibus:quale illud eſt Catulli plane in loco.

At tu non orbum luxti deſerta cubile;
Sed cari fratris flebile diſſidium.

Nam ceteroqui videtur Catullus nimius in huiuſmodi quadriſyllabis,fractus,& veluti confragoſus.Sunt tamen qui illa ipſa Catulli duritie, atq. aſperitate ſic delectantur, vt eam audeant etiam imitari. Principatum in his habent Fracaſtorius, & M.Antonius Flaminius. Illius enim Elegiam legimus in eo genere, elaboratam in obitu M. Antonij Turrij Veronenſis,hoc initium præferentem.

Et ſi ego met tanti caſu perculſus amici
Solamen noſtris diſcuperem lacrymis,&c.

Huius illam de Amore Lycinnæ.

Quid mirare tuo ſi regnat corde Lycinna;
Nec ceſſat tantis te cruciare malis?
Crede mihi non ſolus amas.Veneris puer omnium
Eſt Diuum,atq.hominum maxima pernicies.

Et eam,in qua Pauſilypi colles Neapolitanos alloquitur.

Pauſilypi colles,& candida Mergellina,
Et myrteta ſacris conſita littoribus,&c.

Sunt, inquam, quibus hæ placeant numerorum ſalebræ, & quadriſyllabon illud in fine. mihi probantur quidem, ſed nominatim in argumento flebili,aut alioqui atroci, ac peracerbo, quemadmodum dixi. In alijs enim argumentis,biſyllabus videtur eſſe iucundior; ille præſertim,quem antecedunt aliqua interdum participia paſſiua,quæ admirabilem pentametro venuſtatem addunt,vt apud Tibullum.

Inſideat celeri conſpiciendus equo.
Somnia ter ſalſa deueneranda mola.

In-

Incedat donis conſpicienda meis.
Mœnia conſorti non habitanda Remo.
Sed culta,& diris non habitanda domus.
Aëriæ & nubes diripienda ferant.

Ceterum ad ſuauitatem Elegiacæ dictioni conciliandam, erit ex vſu plurimum obſeruare ipſarum ſonum,& quaſi qualitatem litterarum. Nam,vt de vocalibus primum dicamus,A,& O,magnum efficiunt ſonum. Italiam fato. Ionio in magno.& Neptuno Ægæo. E,non habet tam magnum ſonum, ſed mediocrem,adeoque verba,quæ huiuſmodi vocalem habent, erunt ſuauiora,quàm prima;vt ciere,dicere. I, minus etiam ſonat,& mollit vocem. Vt vidi,vt perij. omnium verò accidit molliſſimè, ac ſuauiſſimè V, præſertim ſi in eadem voce geminetur.

Et color in niueo corpore purpureus.

Ex conſonantibus autem F,ſpiritum habet,& quaſi flatum;ac propterea erit ea littera rebus violentis, aut æſtuoſis exprimendis accommodata.

———ferunt ſua flamina claſſem.
———fractaſq.ferunt ad littora voces.
———fracta remurmurat vnda.

S, ſibilum habet clarum,ſi ſequatur vocalis:videturq.ſuauis.

———ſale ſaxa ſonabant.

Z, ſtridorem.

Quinque tenent cœlum Zonæ.

Et ———*nemoroſa Zacynthos.*

R, Aſperitatem.

Aſper acerba tumens.Studijs aſperrima belli.

N, tinnitum quodammodo tremulum:nomina,numina,neminem.

M, vt diximus, in Ecthlipſi ſuauitatem.

L, mollitudinem incredibilem. vt non immerito hæc littera dicta ſit liquida,quaſi mollis,ipſiq. palato quodammodo lubrica:quod Perſius expreſſit his verſibus:

Phyllidas,Hypſipylas,& vatum plorabile ſi quid
Eliquat,& tenero ſupplantat verba palato.

Nec ſine ſummo conſilio, ac ratione Virgilius, quemadmodum animaduertit Quintilianus, hanc litteram eo verſu frequentauit, quem volebat eſſe dulciſſimum.

Mollia luteola pingit vacinia caltha.

Quin omnes omnino poëtæ, cum mollitudinem quærunt in litteris, confugiunt ad illa diminutiua,quibus abundat vbiq.Catullus; ſed in eo præſertim ludo,vbi ſunt hæc.

Ne laneum latuſculum,manuſq.mollicellas

Inu-

Inuſta turpiter tibi flagella conſcribillent.

Eſſet facilè per ceteras litteras eadem via iter habere: ſed ex his ſatis, ſuperq. poteſt intelligi; illud videndum eſſe Elegiaco poëtæ, vt tam è vocalibus, quàm è conſonantibus ſeligat eas, quæ ſuauiores eſſe videbuntur, ac dulciores.

Ad figuras potius extremo loco veniamus: in quibus maximè dictionis poſita eſt vis. ac eas primò perſtringamus, quibus vix aliquod imponi poteſt nomen: quales ſunt quædã enclyticarum traiectiones.

Nec cithara, intonſæ profueruntq. comæ.
Pocula de facili compoſuitq. luto.
Meſſalam terra dum ſequiturq. mari.
Serus inoffenſum rettuleritq. pedem.
---perfractas conqueriturq. fores.
Texuit, auratas diſpoſuitq. vias.
Dolia dum magni deficiuntq. lacus.
Accendet; flammas tranſilietq. ſacras.

Et ſyllabarum diſſolutiones in certis quibuſdam verbis, quæ facile diſtrahi poſſunt.

Pectora triſtitiæ diſſoluẽnda dedit.
Stamina non vllo diſſoluẽnda die.
Nulla queat poſthac quam ſoluiſſe dies.
Sit ſatis ornatas diſſoluiſſe comas.

Et temporis præſentis in præteritum commutationes, quibus frequentiſſimè Tibullus vtitur in Modis infinitis. vt in Elegia iv. lib. j.

Nec te pœniteat duro ſubiſſe labori,
Aut operi inſuetas atteruiſſe manus.

Et in Elegia prima libri ſecundi.

Nec pecudes, velut ante, petit: fixiſſe puellas
Geſtit, & audaces perdomuiſſe viros.

Similem temporum commutationem habere videtur etiam illud in Elegia ſexta libri tertij.

Ite procul durum curæ genus, ite labores.
Fulſerit hic niueis Delius alitibus.

pro fulgeat; niſi modus quidam potentialis ſit, vt loquuntur Grammatici.

Aliæ ſunt figuræ ſuis diſtinctæ nominibus cum ceteris quoq. poëtis communes, ſed quæ propriam quandam ſibi vindicent in Elegia rationem. Quis enim repetitione non vtitur? illa tamen ſuum videtur habere modum apud Elegiacos minimè communicatum cum alijs. vt apud Ouidium.

Militat omnis amans, & habet ſua caſtra Cupido.
Attice, crede mihi, militat omnis amans.

Et

Et *Semibouemq.virum,ſemiuirumq.bouem.*

Et *Cedere iuſſit aquam,iuſſa receſſit aqua.*

Aut apud Tibullum alia frequens huiuſmodi repetitio.

Ceſpitibus menſam,ceſpitibuſq.torum.

Quæ quidem repetitiones videntur illis ſimiles, quæ ſunt in aliorum verſibus:ſed ratione diſcrepant,ac modo. Vt

Dicemus,Daphninq.tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus.amauit nos quoq.Daphnis.

Et *Paſtorum Muſam Damonis,& Alpheſibœi,*
Immemor herbarum quos eſt mirata iuuenca
Certantes,quorum ſtupefactæ carmine lynces.
Damonis Muſam dicemus,& Alpheſibœi.

Vel apud Catull.*Gemelle Caſtor,& Gemelle Caſtoris.*

Vel apud eundem Virgilium.

------------------------*Nymphæ,*
Laurentes Nymphæ,

cum appoſitione illa epitheti, quæ maximum addit ornamentum. Hæ,inquam repetitiones,vt ſimiles videantur repetitionibus Elegiacorum,habent tamen aliam collocationem, & modum. Quam enim diſſimilis illa?

Dum cumulant aras ad tua ſacra veni:
Sed nitidus pulcherq.veni,&c.

Et *Garrula ſylueſtri fiſtula ſacra Deo.*
Fiſtula cui ſemper decreſcit arundinis ordo.

Vel *Et ſeu quid merui,ſeu quid peccauimus,vror,*
Vror io.remoue ſæua puella faces.

Vel *Me tenet ignotis ægrum Phæacia terris:*
Abſtineas auidas mors precor atra manus.
Abſtineas mors atra precor.
Annuat & Cherinthe tibi quodcumq.rogabis,
En age quid ceſſas?annuit ille,roga.

Ad repetitionis figuram referri, ac reuocari debet verſus intercalaris, quo inter Elegiacos poëtas reperio ſingulariter vtentem Ouidiũ in Amor.libro primo Elegia ſexta.vbi ſubinde,atq.identidem repetit hunc verſiculum.

Tempora noctis eunt;excute poſte fores.

Haud minorem habet varietatem apoſtrophe. Quamquam enim familiaris eſt Heroicis, Elegiacis tamen eſſe videtur, & audacior, & frequentior.Illæ enim apud Virgilium,

Te nemus Angitiæ,vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus:
-------------*Tuus ô clariſſime frater*

Pan-

Pandare : &

Hinc albi Clitumne greges ;

apoſtrophæ quidem ſunt: ſed longè differunt à ſubitis quibuſdam, nec opinatis Elegiæ conuerſionibus ad perſonas, ad res inanimas, ad ſtirpes, & ſaxa, ad montes, & oppida, ad alia, de quibus nullus erat inſtitutus ſermo, nulla commemoratio.

Quidue domus prodeſt Phrygijs innixa columnis
Tænare ſiue tuis, ſiue Caryſte tuis ?

quod eſt apud Tibullum in Elegia tertia libri tertij. & apud Propertium in prima libri quarti.

Ennius hirſuta cingat ſua dicta corona :
Mi folia ex hedera porrige Bacche tua.

Obuiæ ſunt huiuſmodi conuerſiones apud omnes quidem, ſed apud Ouidium præſertim, qui multus in his eſt: ac fortaſſe plus nimio figuram illam perſequitur.

Habet præterea locum in Elegia peculiarem comparatio, à comparationibus Heroicorum haud mediocriter differens. His enim comparationes ſunt explanatæ, longeq. tractæ ſimilitudines.

Ac veluti optata ventis æſtate coortis
Diſperſa immittit ſiluis incendia paſtor, &c.
Quàm multa in ſiluis autumni frigore primo, &c.

Elegiacis autem poëtis ſunt contractiores, & leuiter indicatæ: nec fermè producuntur, niſi per conglobata. Vt apud Tibullum in Elegia quarta libri tertij.

Candor erat qualem præfert Latonia Luna,
Et color in niueo corpore purpureus.
Vt iuueni primum virgo deducta marito
Inficitur teneras ore rubente genas.
Vt cum contexunt amaranthis alba puellæ
Lilia, & autumno candida mala rubent.

Et in Elegia quarta libri primi.

At ſi tardus eris, errabis: tranſiet ætas
Quàm citò non ſegnis ſtat, remeatq. dies.
Quàm citò purpureos deperdit terra colores,
Quàm citò formoſas populus alta comas.
Quàm iacet, infirmæ venere vbi fata ſenectæ,
Qui prior Elæo eſt carcere miſſus equus.

Et apud Ouidium in Elegia quinta libri primi.

Pars adaperta fuit, pars altera clauſa feneſtræ:
Quale ferè ſyluæ lumen habere ſolent.
Qualia ſublucent fugiente crepuſcula Phœbo;
Aut vbi nox abijt nec tamen orta dies.

Ac paulo poſt.

Qualiter in thalamis formoſa Semiramis iſſe
Dicitur, & multis Lais amata viris.

Quæ poſtrema comparatio mihi redegit in memoriam genus quoddam conglobatarum ſimilitudinum à fabulis, aut ab hiſtorijs petitum, Ouidio ſi minus proprium, certè maximè familiare. niſi fortaſſe, non tam ad comparationem, quàm ad exemplum locus huiuſmodi pertinere poſſit. Sic igitur in Elegia ſeptima libri primi.

Talis periuri promiſſaque, velaq. Theſei
Fleuit præcipites Creſſa tuliſſe Notos.
Sic, niſi vittatis quòd erat Caſſandra capillis,
Procubuit templo caſta Minerua tuo.

Quin Elegiam decimam ab huiuſmodi comparationibus exorditur. & iiſdem comparationibus promouet.

Qualis ab Europa Phrygijs aduecta carinis
Coniugibus belli cauſa duobus erat.
Qualis erat Lede, &c.

Ceteræ quoque figuræ ſuppetunt omnes apud poëtas Elegiacos: interrogationes, conceſſiones, correctiones, allegoriæ, parabolæ, hyperbolæ, paranomaſiæ, alluſiones, antitheta. Sed nihil propemodum habent, cur diſtinguantur ab ijs quas alij poëtæ vulgò tractant in carminibus ſuis. Hæ de multis pauciſſimæ idcirco à me fuerunt hoc loco perſtrictæ, quòd notam quandam videantur habere peculiarem, ac propriam Elegiæ.

FINIS.

R E-

RECENSIO RERVM NOBILIVM quæ toto continentur in opere.

Numerus paginam: p. principium, m.medium, f.finem paginæ ſignificat.

A

ABſtractiones animi. Vide, *Animus*, *Vacatio*.
Abyla, Calpeque diuulſæ vi irrumpentis Oceani. 88.p.m.89.f.
Acheron quid Platonicis.235.f.
Achilles ante Argonautarum expeditionem natus. 43.f. 47.m. fuerit ne Phthius, an Lariſſæus. 68. 69. eius ocreæ ſtanneæ, an ferreæ. 15.f. 103.p. ex ira furentis hominis ſymbolum. 230.m. optimiq; ducis. 231.m. Vide, *Pedes*,
Ακροβατικὸν machina quid.272.m.
Actus fabulæ quid, vbiuè terminentur. 368.p. quot eſſe debeant.275.f. Chori interuentu diſtinguuntur. 276.p. olim plures,paucioreſuè,quàm quinque.372.373.tamen quinque retinendi. 373. m.ſi nguli non habeant plus ſeptem ſcenis.374.p. Cur Actus aliqui in Tragœdia dicantur Epiſodia. 276.f.277.m. præter cantum tibicinis interſeri poſſunt actibus machinæ, ſaltationes, ac perſonæ extra argumentum colloquentes 368.m.370.m. immo & Dij per machinam: 371. p. Vide,*Chorus*,*Scena*.
Adolere vnde dictum. 107.f.
Adoleſcentes cuiuſmodi in Comœdijs inducantur.392.f.
Aduerſitor ſeruus quid.345.f.
Aegyptus mobilis. 85. p.quæ portenta pro Dijs coleret. 114.m.
Aemilius Macer Iliadem conatus abſoluere.200.p
Aenaria Inſula, Vide,*Inarime*.
Aeneas an primus in Italiam venerit. 24.25. An Didoni ſuppar ætate fuerit. 41.42.46. Troiam Græcis cum Antenore prodidit. 49.f. 52.p. m. an verè pius.47.f. Viri prudẽtis,omniq; virtute inſtructi ſymbolum. 235. p. 239.240.& optimi Imperatoris.ibid. eius virtutes.244.245.246.
Aeneis an ijs verſibus inchoetûr, *Ille ego qui quondam*. 20.21.22. eius argumentũ,Aeneas errans,ac laborans ad parandam Italiam. 63. f. 209. m. cur eam cremari Virgilius iuſſerit. 198.f. an ad eius abſolutionem deſiderentur,quæ Vegius addidit.198.f. 246.m. an rectè Turni morte terminetur. 199.p. 200. 201. tota eſt vna actio. 202. p. f. quia vnius hominis, vnoq;fine circumſcripta.208.p. Iliadem continet,& Odyſſeam.208.m.f. 209.m.244.m.Vide,*Maphæus*,*Tucca*, *Virgilius*.
Aes an pro ferro aliquando ſumatur. 110.p.m.
Aeſchylus primus è ſcena abſtulit cruenta ſpectacula.307.m.
Aeſopi Phrygis fabulatoris argutè dictum.228.m.
Aetas bona iuuentus: ſenectus mala. 169.f.170.
Aetnæ Virgiliana deſcriptio contra Phauorinum defenditur.92.93.
Affectus,ſeu perturbationes animorum à corpore potiſſimum,ſiue ab anima ſentiente promanant.136.f.137.f.remanent poſt mortem ex Platonicorum ſententia,niſi antea virtutis beneficio purgati ſint.137.f. exuperantia quædam in his eſt,quam purgari oportet.251.f.252.p.quid ſit affectus purgare 339.m.Vide, *Ebrietas*.

Agamemnon hominis libidinoſi ſymbolum. 230.m.

Agna, vel ouis mactabatur Iunoni. 115.p.

Agnitio in fabula quid. 293.f. An poſſit eſſe ſine peripetia. 293.f. 294.m.f. quãquam vbi agnitio, ibi peripetia, poteſt hæc tamen ante illam collocari. 294.f. duplex eſt: vel cùm vterque ab vtroque, vel cùm alter tantum agnoſcitur. 297.p. fit per ſigna, vel innata, vel aduentitia. 297.m. 298. item è ſignis corporis, aut extra corpus. 298.m. quænam dicatur excogitata à poeta, vel extra fabulam. 298.f. 299. præclara, quæ ex rerum ſerie quaſi neceſſariò naſcitur. 299.p.m. 300. 301. quædam fit beneficio recordationis. 301.f. 302.p. quædam per ſyllogiſmum. 302.m.f. 303.p. interdum etiam per paralogiſmum. 303.m.f. omnium optima, quæ maximè veriſimilis, & admirabilis. 304 p. Vide etiam *Error, Tragœdia.*

Alba longa ab Aſcanio condita. 41.f.

Alexander Macedo qualem mortem timuerit. 34.m. an temerarius ſeſe obijciens diſcriminibus. 156.f. cur Iliadem Homericam lectitaret. 231.m. corpore fuit maximè temperato. 242. m. quantopere cantu muſico permotus ſit. 397.m.

Alexander Seuerus Imperator quàm honorificè appellaret Virgilium. 220.m.

Allegoria in Epico poëmate exploditur ab Ariſtarcho. 213.m. cui contradicunt reliqui omnes. ibid. Eſt proprius poëtæ character, ac nota. 214. p. turpitudinem obtegit fabularum. 215.m. 217. An eius meminerit Ariſtoteles in Poëtica. 216.m.f. 217.p. Allegoria raptæ Helenæ, domumque poſt decennium reuectæ. 214.m. rerum naturalium aliquæ. 221.f. 222. 223. 224. rerum moralium. 225. 226. Vide. *Enargia, Epica, Landinus, Paris, Virgilius, Vulcanus.*

Amœbæum carmen, eiuſque leges. 382. Vide. *Paſtoritia.*

Amphiboliæ exempla. 15.p.m.

Anachroniſmus, non ſolum permutat tempora, ſed antiquis etiam vocabulis pro nouis vtitur, & contra. 107.p. 108.m. 109.f. 122.m. patet latius quàm prolepſis. ibid. Vide, *Anticipatio,* ſeu *Prolepſis, Poëta.*

Ancillulæ, Anuſq; ridiculæ qua forma fuerint in Comœdia. 346.p.

Anima corpori incluſa ceu carceri. 235. m. illam ab initio procreatam cum Angelis, mox demiſſam in corpus error Platonicorum. 236.f. eius vehicula duo, oſtracium, & æthereum, ex ijſdem. 188.p.m. eorum animas, qui ſuffocentur aquis, penitus interire perſuasũ antiquis. 35.m. animæ mortuorum, ſiue Vmbræ an ſtrictos gladios, ac lanceas timeant. 137.p. Animi à corpore abſtractio philoſophica. 241. eæ numerantur ſeptem. 242. 243. Vide, *Vacatio.*

Animantes quadrupedes vt pedes moueant. 3.p. variæ pro Dijs ſunt habitæ. 114.p.m. quædam propriæ Dijs ſingulis victimæ. 114.f. 115.p. quaſdam ſibi Dij vt proprias ſeponebant. 115. m. Vide, *Dij.*

Anſer Iſidis victima. 115.p.

Antenor primuſnè è Troia venerit in Italiam. 24.m. Vide, *Aeneas.*

Anticipatio figura, quæ & Prolepſis, & Præſumptio poëtis vſitata. 39.m. 40.p. fit cum vocabulis nouis appellamus ea, quibus id nomen nondum erat impoſitum. 122.m. quid differat ab anachroniſmo. ibid. exempla eius aliqua. ibid. quo tempore ea vti fas ſit. 123.p. triplex eſt, Grammatica, Oratoria, Poëtica: poſtrema duplex. 123. f. 124.p. Vide, *Poëta.*

Antiſtrophe. Vide, *Chorus, Dithyrambus, Strophe.*

Antode. Vide, *Chorus.*

Antoninus Imperator cur dictus Pius. 50.f.

Apelles pictor Epheſius, non Couſ. 69. m. diuinus quãdo dici ceperit. 120.f.

Apollonius cur dictus Rhodius, cùm fuerit Alexandrinus. 69.m. Vide, *Argonautica.*

Apparatus, ſeu ſpectaculum quid in Tra-

Tragœdia. 166. p.m. ab arte poëtica alienus. Ibid. Vide, *Poëma.*
Apulia cur dicta Virgilio humilis Italia. 91. p.
Aquila Thebanis pro Deo culta. 114. p. Vide, *Cycnus.*
Ara. Vide, *Pulpitum.*
Archias belli Cimbrici ſcriptor contra fabulæ vnitatem peccauit. 206. m.
Arcticus, & Antarcticus polus. Vide, *Cælum.*
Argentarij qui dicantur latinis. 107. m.
Argo nauis in Cœlo collocata. 165. m.
Argonautica ſcripſerunt Orpheus, Epimenides Gnoſſius, Apollonius, Varro Atacinus. 206. m. omnes contra vnitatem fabulæ peccarunt. ibid.
Arimi populi, qui & Arimæi. 175. f. in Syria, vel Cilicia ſunt, non prope Prochytam. 176. p. Arimi Etruſcorum lingua dicuntur Simiæ. 176. m. Vide, *Typhæus.*
Arguměta, ſeu Periochas Plautinis, Terentianiſque Comœdijs quis fecerit. 361. m. 362. p. primis verſuum literis nomen Comœdiæ continebant. 361. f. 362. p. Vide, *Comœdia, Dij, Fabula.*
Ariſtarchus Alexandrinus grammaticus Homeri cenſor. 213. m. Vide, *Allegoria.*
Ariſtotelis laus. 2. f. ſcripſit etiam Elegias. 384. p. eius Poëticam qui illuſtrarint. 395. p. m. Vide etiam Syllabum ſcriptorum.
Arrianus ſcriptor Heracleidos contra fabulæ vnitatem peccauit. 205. m.
Ars imitatrix quælibet vnam ſibi tantum formam proponit. 203. m. f.
Artemiſius an ænei tormenti repertor. 111. p.
Arundo cur pro ſagitta. 107. f.
Atellana. Vide, *Comœdia, Exodus.*
Auctor quis latinis dicatur. 284. m.
Aues docuere nos modos muſicos. 379. m.
Aulæa quæ, & qualia in apparatu Tragico. 272. f.
Auletica. Vide, *Poëſis.*
Aurelianus Imperator cur perduelli Zenobiæ vitam condonarit. 75. p.
Auſpicari cur latinis ſit exordiri. 107. f.
Αὐτόματον machina quid. 272. m.

B

Bacchus bis natus. Vide, *Dithyrambus, Tragœdia.*
Barbari dicti omnes, præter Græcos. 71. m. 72. p. præſertim vero Phryges, & Perſæ. 72. m. f. cur aurum dictum barbaricum. 71. opes barbaricæ, ideſt maximæ. 72. f. Vide, *Troia.*
Biremis primum ab Erythræis exædificata. 106. f.
Boëthus belli inter Auguſtum, & Brutum ſcriptor contra vnitatem fabulæ peccauit. 206. m.
Bombarda. Vide, *Artemiſius, Eutropius, Salmoneus, Tormenta.*
Boues Heliopolitanis habiti Dij. 114. p. ſacri erant Soli. 112. m. 115. m.
Βροντεῖον machina quid. 272.
Buta Romanas res carmine complexus contra fabulæ vnitatem peccauit. 206. f.

C

Cadauer affinis, cognatiue interfecti cur ſummis in membris concidebatur. 139. m. f. 140. m. præſertim vero per proditionem occiſi. 140. m. f. 141. p.
Cæpæ, ac porri Ægyptijs Dij habiti. 114. m.
Cæruleus pro alto, ac profundo. 179. f. ſeu pro nigro. ibid. differt à cærulo. 180. p. Vide, *Tyberis.*
Cæſtus, & Pancratium à Lycurgo Lacedæmonijs interdictum. 43. f. 44.
Calamitas aliena noſtræ ſolatium. 253. m. f.
Camerinus Iliadem conatus abſoluere. 200. p.
Canes olim Regum cuſtodes. 8. f. pro Dijs colebantur. 114. m.
Caninius Rufus belli Troiani ſcriptor contra vnitatem fabulæ peccauit. 206. m.
Capra, & hircus à Mendeſijs culti pro Dijs. 114. p. m. Libero mactabantur. 115. p.

Carcinus poëta Comicus. 371.p. alter Tragicus.ibid.

Carthago quando primum cōdita.41.f. incertum id tamen.47.p.

Caſti homines templum ſunt Dei. 243. m.diuinant. ibid. alijs donantur muneribus.243.m.f. Vide,*Ioannes*.

Cataſtaſis.Vide,*Epitaſis*.

Cataſtrophe, exitus eſt, & mutatio fabulæ.192.p.376.m. quædam ſimplex, quædam implexa.291 m.poſſitne ſimplex eſſe ſine peripetia.295.m.f.

Cauſa belli Latinorum aduerſus Aeneā quæ,quæuè occaſio.150.151.

Κεκραμένον quid.15.m.

Cedri arboris,citriq;diſcrimen.37.quibus gignatur in locis.ibid.

Cephus Babylonijs pro Deo cultus. 114.p.

Κεραυνοσκοπεῖον machina quid. 272.m.

Cercopes impoſtores in ſimias verſi. 176.f.

Cercopithecus quibus pro Deo cultus.114.m.

Cerui ſintnè in Africa.37.p.38.f.Ceruæ cornibus carent. 4.m. 38. m. mactabantur Dianæ.115.p.116.m.

Charus Heracleidos auctor contra fabulæ vnitatem peccauit.205.m.

Cherilus item, qui bellum Xerſis ſcripſit.206.m.

Choragus,& choragium quid.266.m.

Chorus poſt actum quartum an ſemper excedat.277.f.278.p. an canat interdum poſt actum quintum.278.p.permiſſa ei in veteri Comœdia maledicendi licentia. 331. m. è Comœdia expulſus,& cur? 278.m. 331 f.332.p. non tamen omnis, ſed qui erat pars fabulæ.371.m. quis numerus eorum, qui in choro agerent.278.m.f 280.m. maximè probantur quindecim, aut duodecim.278.m.Satyri è choro tragico depulſi.278.f.chori munera cantus,& ſaltatio.279.p.284.p. idq; cum tibia & cithara.283.f.An ante prologū induci poſſit.279.p. Choriphæus eius moderator.279.m. ex qua parte theatri egreſſus chori.279.m quid in eo Strophe, Antiſtrophe,Ode,Antode,Epode. 279.m.f. 281.p. 402.f. eius figura ordine conſtat, & iugo. 279 f. 280.p figura interdum cyclica. 281. m. interdum flexuoſa in morem labyrinthi.281.f.282. 283. chorus diuidebatur in partes.285.f. loquitur interdum; parteſque actoris,ſeu monitoris ſuſcipit.284.m.f.285.p.alia eius munera.285.286. Tota eius ratio diuiditur in parodum, ſtaſimon, & commum.287.f.288. An chorici ſemper ſint in proſcenio. 288.m.f. An chorus initium Tragœdiæ facere poſſit 290. f. an locum ſpectatorum interdum obtineat.303.f. actibus interſeritur. 372. f. non ponitur in extrema fabula. 373, p. Vide etiam *Actus, Commus, Comœdia, Iuga, Parodus, Poëma, Scenica, Staſimus, Theſeus, Tibicines*.

Cicero pater patriæ primus dictus. 51. p. eius eloquentiæ genus copioſum. 210.f.211.p.vnus omnes dicendi formas complexus egregiè. 211. m. Vide, *Virgilius*.

Circumſtantiæ. Vide,*Periſtaſes*.

Cithariſtica.Vide,*Poëſis*.

Citria mala,quæ & Medica, & Perſica, & Citromela.37.m.

Ciuitates turbant aut qui potentia pollent aut qui deſperatione laborant. 337.f.

Cocytus quid Platonicis.235.f.

Cœli vertex, pedeſuè qui: quæ item pars eius dexterá,vel ſiniſtra. 185.m. f.186. cur illud incudis filium poëtæ dixerint.224.m.f.cur dictum æneum. ibid.

Κῶλα, & κῶλον quid 343.f.

Color fluuiorum vel inſitus,vel aduentitius.180.

Columba Veneri Sacra. 111. f. eidem immolabatur.115.f.116.p. Syris ſanctum animal. 112. m. & pro Deo habitum.114 p.115.m. cur Homero,ac Virgilio in ludis expoſita iaculantiū ictibus.11.f.112.p.116.f.

Κώμη græcis vicus. 329. f. κῶμος Deus comeſſationis.330.m.

Commiſeratio vnde naſcatur. 258. f. 259.p.

Com-

Commus chori luctus, ac lamentatio pars Tragœdiæ vltima. 289.p. an diſtinguatur à choro. ibid. in paucis eſt Tragœdijs. 289.f.

Comœdia vnde dicta. 329.330. eius finis, ſtultorum inſanias deridere. 319.m. 338.f. nulla carere debet ridiculo. 339.p. inuenta, vt inopes, deſtitutiq; de felici rerum ſucceſſu ne deſperent. 338.p. præcipuus eius fructus oſtendere quid ridendum, quid magno æſtimandum. 339.f. 340.p. eius encomium. ibid. ex fine, ac perſonis præcipuè ſecernitur à Tragœdia. 319.m. 328.m. Eſt deteriorum imitatio ſecundum ridiculum. 327.f. 328. quas imitetur perſonas. 328.m.f. cur deteriores? 337.338. in his ipſis imitandis differt ab Epica. 404.f. 405.p. quamuis deteriores imitetur, non tamen ſemper deterrimas. 337.p. immo interdum Reges, Heroas, Deos non omnino repudiat. 335.m. 336.m. eiuſmodi tamen Comœdiæ imperfectæ ſunt, nec probantur Ariſtoteli. 336.m.f. Argumenta, nominaque confingit. 320.m.f. nó tamen ideo nobilior, quàm Tragœdia. 321.m. minimè tamen abſurdum, verum alicuius perſonæ nomen in ea retineri. 362.m.f. an ſit eius proprium felici exitu terminari. 319.p. 376.f. an poſſit & triſti. 376.f.

Comœdia Græca vetus, media, noua. 331.p. vetus maledica. 331.p.m. media ſuſtulit maledicta, præterquam in poëtas. 331.f. nullum nominatim, vitia generatim irridebat. 332.p. qui græci in quouis horum trium generum floruerint. 332.m. Omnis latina Comœdia nouæ græcorum conſentanea. 332.f. quamuis vetus, media, noua apud latinos elegantia internoſci poſſint. 333.p. Prætextata nobiliſſima latinarum, à prætexta, qua Magiſtratus; ſeu Trabeata, à trabea, qua Conſules in pace vtebantur. 333.m. proxima Togata, à toga Senatorum. 333.f. poſtrema Tabernaria, ſeu Tunicata, qua inducebantur humiles fortunæ perſonæ. 333.f. Atellana omnium maximè iocoſa, ſolo ab alijs differens argumento. 334.p. Varia Comœdiarum argumenta. 334.m. Palliata à græcorũ pallio græcas inducebat perſonas. 334.f. Partes qualitatis Comœdiæ ſex. 353.m. Vide, *Poëma*. tota eius actio vno die concluditur. 354.p.m. ſæpè à medio, vel à fine orditur. ibi. eius dictio familiaribus colloquijs conſentanea. 354.f. an populari, vulgariuè lingua conſcribi poſſit. 354.f. 355.p. tibiarum, ac modorũ muſicorum in Comœdia leges. 356.f. 357.p.m. Partes quantitatis Comœdiæ. 359.f. Vide, *Poëma*. in titulo nomè auctoris, ac fabulæ cũ breui sũma proponebatur. 359.f. 360.p. nomen multiplici ſumebatur ex capite. 360.m.f. quid Comœdia ſimplex, aut duplex. 363.p.m. ſæpe duabus ex actionibus in vnam fabulam, ſiue argumentum coaleſcentibus componitur. 363.364. in his tamen vna eſt perſona præcipua. 364.m. non tamen damnatur, ſi qua reperitur, in qua duæ ſint perſonæ primariæ. 364.f. Mimi, ac Tibicines, ſublato choro, eius actibus interiecti. 368.f. 369.p. vtitur metro, concentu, ac ſaltu. 404.p. Comici Græci permulti. 332.m. 335.f. 336.p. Comici Latini. 333.p.m. Vide etiam *Adoleſcentes, Ancilla, Chorus, Epica, Epiſodium, Finis, Grex, Liuius, Machina, Officia, Poëſis, Poëma, Prologus, Protaſis, Saltatio, Scena, Senes, Serui, Tibicines.*

Componere ſæpe eſt humare, ac ſepelire. 170.m.

Conſiliari qui l. 285.f.

Conſtitutio fabulæ. Vide, *Fabula, Elegia, Epica.*

Conuiuij abſoluendi, vel interrumpendi tempora quinque. 130.131. Vide, *Mors.*

Cordax quid. 370.f. Vide, *Saltatio.*

Cornelius, Seuerus, Siciliẽſis belli ſcriptor, contra fabulæ vnitatem peccauit. 296.m.

Cornelius Gallus an ſcripſerit, quæ eius nomine circumferũtur, Elegias. 459.m.p.

Co-

Cothurnus, Tragicum calceamentum, attollebat actores.273.f.
Κράδης machina quid.272.p.
Crathis fluuius albumne, an flauum colorem capillis inducat. 98.p.99.m.
Cratinus Homericam Odyſſeam irridet in fabula.331.f.
Credibile eſt quod fieri poteſt: incredibile, quod factum eſt nunquam. 162.p. 163.m. 195.p. ſatis tamen eſt, ſi factum aliquando ſit ſimile.164.p.
Criſta quid in galea, aut animalibus. 67.p.f.
Crocodilus pro Deo colebatur ab Aegyptijs. 114.m. aquatici, an terreſtris ſimium ſit aptum mulieris faciei fucandæ.98.p.f.99.f.100.f.
Cumæ Chalcidenſium colonia quando conditæ. 122.f.
Cunei, hoc eſt ſedilium ordines in theatro.267.m.
Cycnus an aquilam in certamine vincat. 174. p.f. cur dicatur purpureus. 179. ſuauiter prope mortem canit. 190.f.191.m. alioqui obſtrepit.191.f. 192.p.
Cyllarus, Caſtoris, an Pollucis equus. 100.p.
Κυνέη quid propriè.107.m.
Cyprus.Vide, *Inſula*.

D

Dantes Aligherius commendatur. 233.p. eius de Paradiſo Cantica quomodo inuenta.ibi. allegorias adamauit. ibid. & 234.f. ſui ducem itineris elegit Virgilium 233.f.
Deiphobus Helenam habuit poſt obitum Paridis. 138.f. à Menelao occiditur.ibid. 141.p. an aures ei, nares, manuſque præciſæ. 138. 139. 140. proditus ab Helena.139.p.141.p.
Delectatio poëtica vnius magis, quàm multarum actionum expreſſione cõparatur. 204.p. m. & cur ibid. vnde vniuersè delectatio capiatur. 204.m.
Delus Inſula an fluctuauerit aliquando.83.f.85 p.98. f. An terræ motibus quateretur, contrariæ ſcriptorum ſententiæ.85.m.
Demetrius Cynicus quãtum fuerit mimi ſaltatione permotus.397.m.f.
Deſcriptiones poëticæ ab Hiſtoricis, & Oratorijs differunt.97.p.407.m.f.
Δέσις Ariſtoteli quid in fabula.291.p.
Dialecticus, ac Poëta ſæpe vel vnius viri docti ſequuntur ſententiam. 18.f. Vide, *Poëtica*.
Dictio eſt interpretatio animi per verba.263.m.459.p.dicendi genera tria. ibid. Vide, *Comœdia, Elegia, Poëma, Tragœdia.*
Dido, ne ſecundas Iarbæ admitteret nuptias, ſeſe coniecit in rogum. 42. 43. cur vnum tantum pedem fingatur exuta. 104.p.105. m. iuſtam putauit Virgilius habuiſſe voluntariæ mortis cauſam. 134 m. cur apud Inferos repoſita potius inter amantes.129.& ſeq. Vide, *Aeneas*.
Δίδουν, & διδόμαν accentu vario quid apud Homerum.12.m.f.13.p.m.
Dies in horas æquales, inæqualeſque diuiſus.167.p. ille artificialis, hic naturalis.ibid. ſex horæ negotijs, totidem quieti dabantur. 167. m. f. diei pars melior, ideſt maior, quæ ſeptem horas continet.168.m.ſeu potius matutina, quia negotijs agendis magis idonea.168.f.169.p.ſiue quia meliori ætati, hoc eſt iuuentuti, ſimilior. 169. f.170. dies condi, ſepeliriuè dicitur. 170.m.
Dij dormientes cur inducantur ab Homero.10.m. cur eos propitios, infenſoſuè mortalibus poëtæ finxerint.25. 26. cur inter ſe altercantes. 25. f. orbem terræ, eiuſque partes, atque homines diligunt. 26. p. tunc à Poëtis per machinam inducuntur, cùm dignus vindice nodus inciderit, non aliter.56.f.275.p. argumentum fabulæ cur interdum explicent. 275.m. non diſcumbebant cum cibum caperent, ſed ſedebant. 109. p.m. Dijs res ſacras violare piaculum.112.m.quænam animalia pro Dijs habita.114.m. quæ quibus Dijs immolabantur.114. f.115.m. quænam ſibi Dij propriè ſepoſuerint. 115. p. quid Deos facere poſſe antiqui ſenſerint. 164.m. mun-

di

di molitione, ac fabrica delectantur. 216. p. eorum pugna pugnam elemétorum ſignificat. 220. m. f. 222. m. 223. p. Vide, *Animantes, Boues, Capa, Capra, Cephus, Columba, Crocodilus, Homerus, Ibis, Pater, Philoſophi, Poëta.*

Dionyſius Thrax cur dictus Rhodius. 69. m. Dionyſij duo Mitylenæus, & Afer, resomnes Bacchi complexi carmine, contra fabulæ vnitatem peccarunt. 205. f.

Dithyrambus dictus Bacchus bis natus, quaſi duabus egreſſus ianuis. 402. m. eodem nomine dictum carmen, quod ei canebatur. 250. m. Dithyrambica poëticæ ſpecies, Lyricam quoque, ſeu Melicam, Nomicenque complectitur. 396. f. Dithyrambica, eique ſubiuncta formæ metro, cantu, ac ſaltu vtuntur. 404. p. ijſque ſimul eodem tempore, ac ſemper. 397. p. Dithyrambicæ ſaltus, Strophe, Antiſtrophe, Epodus. 402. f. omni metri genere vtitur. 405. f. initio Bacchum, ac præſtantiores imitabatur. 402. m. Poëta Dithyrambicus ſemper ipſe loquitur. 406. p. Vide, *Strophe.*

Diuinatio futurorum è ſeptem animi vacationibus oritur iuxta Platonicos 241. f. 242. 243. Vide, *Vaticinium, Melancholici, Pythia, Socrates, Zoroaſter.*

Dorica modulatio componẽdis animis accommodata. 357. m.

Draco peruigil papauere, ac melle alebatur, vt minus ſæuiret. 101. f. 102. p. & vt locum ſuum amaret. 102. m. eius criſtæ metaphoricè dicuntur iubæ. 66. m. 67. f.

Dramata. Vide, *Fabula, Paſtoritia, Poëſis, Tragicocomœdia.*

Dux, ſiue Imperator, anima, vinculumq; exercitus. 155. m. & quaſi acies gladij 155. f. & quaſi gubernator in nauigio. 156. p. mortis aleam ſubire non debet cum hoſte confligens. 155. 156. niſi neceſſitate cogente. 156. m. 157. ob eandem poteſt, & ab exercitu ad tempus diſcedere. 157. m. 158.

E

EBrietas animi perturbationi ſimilis. 131. p. 135. p.

Ecloga tria in genera diuiditur. 380. Vide, *Paſtoritia*. Eclogæ piſcatoriæ. 380. f.

Ἐγκύκλημα machina quid. 272. m.

Εἶδος quid græcis ſignificet. 9. p. m.

Elementa. Vide, *Dij.*

Ἔλεος, hoc eſt vlula, nomen Elegiæ dedit. 384. f. 385. m.

Elegia, vnde dicta. 384. m. f. 385. p. m. 386. f. a quo inuenta. 383. f. qui verſibus Elegiacis poëmata ſcripſerint. 384. p. 390. p. m. 459. m. initio nil, niſi funebre, eius materia. 386. m. f. 394. p. mox à funere traducta ad amantium querimonias. 385. m. f. 388. f. 389. p. & ad gaudia, animique lætitiam. 389. m. & ad leges, philoſophicaque, & ciuilia præcepta. 389. m. f. 390. p. f. 411. f. immo, & ad res bellicas. 390. p. m. 410. m. ad viros principes, vaticinia, ſomnia. 391. m. f. 392. p. etiam ad epiſtolas, & epitaphia. 394. m. f. ad alia omnia. 392. p. m. 394. p. m. 409. m. præcipuè tamen ad amores. 392. f. 393. Elegia imitatio eſt poëtica. 398. f. 397. hoc eſt humanarum actionum. 394. p. 399. f. 409. m. & vitia, virtuteſque exprimit. 412. p. non poſtulat neceſſariò perſonarum inductionem. 409. f. cantu vtitur. 399. f. 400. p. 409. m. & ſaltu. 400. m. f. 401. p. 409. m. Ad Lyricam poëſcos formam reuocatur. 409. p. f. 410. p. 412. m. Partes eaſdem habet, quas, & Epopœia. 412. p. partes quantitatis in ea, Propoſitio, Narratio, Finis. 413. p. Inuocationem cur prætermittat. 415. p. m. non tamen negligit aliquando. 415. m. f. 416. p. cuiuſmodi propoſitione vtatur 416. 417. aut potius principio. 417. f. 418. cuiuſmodi narratio Elegiaca. 418. 419. Epiſodio vtitur longiore. 421. f. 422. interdum ab ipſo principio egreſſa, non niſi ſub finem repetit inſtitutum. 421. f. 425. p. immo & interdum nunquam ad inſtitutum redit. 425. 426. 427. 436. m.

Epiſodij breuioris in Elegia genera varia. 437.438. 439. interdum in illa Epiſodium ex Epiſodio naſcitur.439. 440. Partes qualitatis in Elegia, Conſtitutio. Mores, Sententia, Dictio, cur ſic dictæ. 451.f. qualis eius ſynthesis, ſeu cōſtitutio eſſe debeat.452.m. vnitatem habeat. 452.f.453.p. longitudo eius iuſta. 453 p. quales debeat mores exprimere, 454.m.f. ſententiæ Elegiacæ ſuauiores, humilioreſque, quàm Epicæ. 457. m. f. affectibus abundat Elegia.458. ſuauiter, molliterque expreſſis.459.p. qualis Elegiaca dictio. 459. concinnitas numerorum. 460.f. 461.462. an quadriſyllaba dictio conueniat in fine pentametri. 461. m. f. literarum etiam obſeruandus ſonus. 462. figuræque nonnullæ. 463. p. m. præſertim repetitio, apoſtrophe, comparationes breuiores, & conglobatæ, & aliæ. 463.464.465.466. Vide etiam *Ariſtoteles, Epiſodium, Finis, Midas, Narratio, Poëma, Propoſitio, Theocles, Tyrteus.*

Eloquentia quadruplex, copioſa, breuis, ſicca, florida. 210.f.

Emmelia quid. 370. Vide *Saltatio.*

Empedocles philoſophus cur dictus κωλυσανέμας. 224.p. an ſit poëta cenſendus. 396.m. 411 p.

E. archus quomodo reuixerit. 242.p.

Enargia vis eſt orationis, rem excellenti modo ponens ob oculos. 193. f. 398.f. iuuatur metaphoris, allegorijs, ſuperlationibus. ibid.

Ennius. Romanarum rerum ſcriptor, à fabulæ vnitate diſceſſit. 206.f.

Epica ſiue Epopœia, ſicut & Tragœdia, Reges, ac Principes imitatur. 403.f. Imperatoris conformationem continet. 231.m. differt à Tragœdia, quòd etiam perſonas mediocres, humileſque poëmati interſerit ſuo. 404. m. obliquè tamen: nec tanquam perſonas proprias, ac ſibi propoſitas, quod facit Comœdia. 404.f. 405.p. Triplex eſt, præſtantiorum, mediocrium, infimorum. 405.p. poſtremæ duæ non ſunt propriè Epopœia. 405. m. non ipſa ſola res canit bellicas. 410.m. niſi perſonas induceret, non eſſet Epica. 408.p. ita has inducit, vt ipſe interdum poëta loquatur. 406.p. an, cum ipſe loquitur, non inductis perſonis, ſit Epicus, vel imitator. 30.p.m. imitatione, & allegoria conſtat, quaſi corpore, & anima. 214.m. 216.m. qualis eius effictio, ſiue expreſſio. 408.p. res effingit, atque imitatur nudis verbis, & metro, ſine alijs inſtrumentis, atq; præſidijs. 396.f. 404. p.m. 408. m. an vno carminis vtatur genere. 405. f. conſtitutio Epica differt ab hiſtoria. 61.m. nullo certo tempore definitur, vt tragica. 255.m.f.

Epicum poëma inferius tragico. 324.f. 325. 326. interdum à rhapſodis cum cantu, vel ab hiſtrionibus recitabatur. 324.p.m. 404.p An Epici ſua poëmata in libros diuiſerint. 79.p. ſimiles ſunt Comicis in fine operi imponēdo. 201.m. 246.f. Epici poëmatis partes quantitatis Propoſitio, Inuocatio, Narratio, Epiſodium, Finis. 413. p. Epica, tragicaq; narratio ſimiles 61.m. Vide etiam *Allegoria, Comœdia, Elegia, Epiſodium, Finis, Poëſis, Præparatio; Inuocatio, Narratio, Poëma, Propoſitio, Tragœdia.*

Epicurus voluntariæ mortis auctor, cū conflictamur moleſtijs. 132.f.

Epimenides. Vide, *Philoſophi, Argonautica.*

Ἐπίσημοι cur dicti milites glorioſi. 343. p.

Epiſodium eſt quaſi declinatio à via. 420.m. ornatus, & delectationis gratia. 204.f. 420.m. ſiue eſt res rei accidens, & inſititia. 420.f. 421.p. quomodo definiatur à Suida. 96.f. 97.p. 420. m. quid ſit Epiſodium in Tragœdia. 276.m. cur ſic dictum. ibid. & 277.m. non eodem modo ſumitur in Tragœdia, & in Epopœia. 277.p. quid in Comœdia. 369.p. eſt pars Epopœiæ 413. p. eiuſdemque actionis quaſi membrum, & pars. 204. f. Epicoque poëmati neceſſaria. 61.f. pars tamen poëmatis non cenſetur. 63. p. m. 277. p. quid ſibi velit Ariſtoteles, cum ait eſſe debere fabulæ neceſſarium. 95. m.

satis

ſatis eſt ſi vel ſit, vel eſſe videatur. ibid. & 165.p.f. aut ſi veroſimile. 96. p. Epiſodica fabula cur peſſima. 257., m. damnantur etiam Ariſtoteli, quæ nimium producunt fabulam. 371. f. 372. p. Epiſodiorum exempla. 95. m. Epicæ longiora.421.p. ſed & breuiora.421.m. vtriuſque etiam generis in Elegia. 421. f. huius Epiſodia ſimilia Lyricis. 428. p. Lyricus interdum ab Epiſodio non, niſi ſub finem, ſeſe refert in gradum. 428. p. 429. p. interdum ſemper aberrat, nec vnquam regreditur.429.m.f.430.431.432.433. 434.435.436. quod & interdum facit Virgilius in Eclogis, atque in Georgicis.436. f.437.p. Vide etiam *Actus, Poëma, Elegia.*

Epitaſis in fabula eſt rerum nodus, & implicatio.291.p.375.f.376.p.an differat à cataſtaſi.291.f.

Epode, Antode. Vide, *Chorus, Dithyrambus, Lyrica, Strophe.*

Equus Soli mactabatur. 115. p. qua ratione pedes in inceſſu attollat.3.p.ſolus inter belluas flet. 194.f. an præſagiat. 193.p. 194.f. eius lacrymæ prodigioſæ.194.f.195.p. Equus Capitolinus.3.p.

Error Tragicus quatuor complectitur genera.304.305. duo agnitionem habent, duo illa carēt.304.m.305.f. quis horum deterrimus. 309. m. f. 310. p. quis optimus, aut mediocris. 310.m. f.311.

Ἐσχεν, ambigua vox Homero.10.m.

Euander an primus venerit in Italiam. 24.f.

Euboea. Vide, *Inſula.*

Eugamenes Cyrenæus, Theſprotij ſcritor belli, cōtra fabulæ vnitatem peccauit.206.f.

Eumolpus Corinthius Iliadem conatus abſoluere.199 f.

Euridice morſu pedis interiens quid ſignificet.103.f.

Eutropius Theodoſij Eunuchus an inuentor tormenti bellici, quam dicunt bombardam.311.p.

Exodus quid in Tragœdia. 277. f. propriè eſt exitus fabulæ, qui Actu quinto continetur. 277.f.278. Exodium in Atellana egreſſio, & diuerticulum. 369.p.

F

Fabri ferrarij dicti ærarij, qui & Fuſores.107.m.

Fabula eſt ſynthefis, hoc eſt compoſitio, conſtitutio, ſeu coagmentatio rerum, quæ tractantur in poëmate. 254. m. 353.f.452.f. cur ſic dicta. ibid. ab argumento non differt. 205.m. inuenta ad arcana philoſophiæ occultanda, inuolucris ad delectationē cōparatis. 213.f. 215.p. Vnius poëmatis vna eſſe debet.203.p.m.204.p.m. Vna eſt, cum vnam in toto opere actionem poëta ſequitur. 201.f.256.f. 353.f. non ſatis eſt vnius hominis multas, nec multorum multas, vnamue actionē imitaris ſed neceſſe eſt, vnius vnam.205.257.p. quinam poëtæ cōtra fabulæ vnitatem peccarint. 205.m.f. 206.207. eſt poëmatis anima.452.p.præſertim Tragœdiæ.254.m.257.f.corpori animantium quomodo ſimilis. 255.p. quas conditiones fabula, præſertim tragica, habere debeat. 254.f. 255. 256.257.452. p. fabula epiſodica peſſima, & quænam illa dicatur. 257. m. fabulæ dramaticæ actio tota vno die concluditur.255.m.354.p. ideo ſæpe dramatis actionē à medio, vel à fine ordimur. ibid. iuſta eius magnitudo eſſe debet. 255. 256. 354. f. Fabula ſimplex, aut duplex quid.363.p. Vide etiam *Actus, Cataſtrophe, Chorus, Epiſodium, λύσις, Poëma, Tragœdia.*

Fatum, quæ & neceſſitas dicitur, poëtis eſt ſupra Iouem. 164.f. 165.p. omnia ſub fati, Parcarumque neceſſitate. 166.m. an fatalis moriendi neceſſitas protrahi, contrahiue poſſit. 183.184. 185. Vide, *Parca.*

Femina, quàm vir, iniquius interficitur. 74.f.75.p.

Ferrea ne fuerint arma, an ærea, vel ſtānea heroicis temporibus. 110.p.m.

Figuræ, Vide, *Elegia.*

Finis fabulæ, ſeu poëmatis quid. 441.f.

Comici admonere ſolent fabulam habere iam finem. 441. f. Epici non ſolent. 442. p. in fine imponendo liberior Elegia. 442. m. f. varia tamen ratione, ac legibus Elegiæ, Odæque conſtringuntur in faciendo fine. 442. f. 443. vſque ad 450. per admonitionem, ſeu denunciationem. 443. 444. per reprehenſionem. 444. f. 445. 446. per repetitionem ſententiæ, quam initio propoſuerat. 446. f. 447. 448. 449. per inſcriptionem, vt tumuli. 449. f. 450. 451.
Flauum pro pulchro apud poëtas. 178. p. Vide, *Tyberis.*
Fletus. Vide. *Lacryma.*
Fluuij. Vide, *Color, Crathis, Dif.*
Formoſi homines bello parum idonei. 153. p.
Fortis vir timet genus mortis inglorium. 33. 34. 36. abhorret à cæde feminæ. 74. f. 75. p.
Fumi volumina globo, quàm flumini, ſimiliora. 93. m.
Funes, rudenteſuè nauium num è corio fuerint aliquando. 117. 118.

G

Gabienſis terra tremit. 84. p.
Galeæ criſta. 67. p. f.
Galerita, quæ & Alauda. 67. m.
Gallus, gallinaque victimæ Aeſculapio propria. 114. f.
Genius quibus rebus attributus. 166. m.
Γέρανος machina quid. 272. p.
Germani recens natos infantes ſcuto exceptos imponebant Rheno ad fidem coniugum explorandam. 711. m. f. Vide, *Infantes.*
Gigantes ante Centauros cōtra Iouem præliantur. 45. m.
Gladiatores cur inducti. 54. m.
Γνάθωνες, vnde Gnathones, quid. 343. m. Gnathonis paraſiti nomen verum, non fictum in Comœdia 362. f.
Gordianus Imperator cum Platone, & Ariſtotele ſemper Virgilium lectitabat. 218. m. Gordianus Poëta in Antoniniade peccauit contra fabulæ vnitatem. 206. p.
Grex quid agat in Comœdijs. 374. f.
Grus, machina ad corpora rapienda. 371. m.
Gyges Lydius picturæ inuentor Plinio. 40. f.

H

Habenæ in nauibus Virgilio quid ſignificent. 117. 118. quid, cum dicuntur immiſſæ flammis. 118. f. quid cum palmitibus, arborumuè ramuſculis. ibid.
Harmonia. Vide, *Poëma.*
Helena ſuprema Troiani excidij nocte Danaos aduocauit. 74. p. m. Vide, *Allegoria, Deiphobus.*
Hercules Poëtis antiquior. 44. f.
Hermeſionactes, res Colophoniorum vno complexus poëmate, contra fabulæ vnitatem peccauit. 206. f.
Hermonius ſenex quid. 342. m.
Heroicum carmen quod dicatur. 325. f. Vide, *Iambicum, & Tragœdia.*
Hexametrum carmen magnificum. 265. p. an, & quibus in locis aptum Tragœdiæ. 265. p. f. cur dictum Heroicum. 265. m.
Hieronis Siciliæ Regis laus. 107. f.
Hipparchus Rhapſodos inſtituit. 79. m.
Hippias Thaſius Homeri defenſor. 12. m.
Hiſtoricus non ſemper locorum ordinem in enumerationibus ſequitur. 182. p. rerum potius, quàm temporis, ordinem ſequi debet. 182. m. Vide, *Deſcriptiones, Narratio, Poëſis, Poëta.*
Homerus accuſatus à Platone, quòd de Dijs abſurda cōfinxerit. 5. p. excuſatur. 5. f. an anteferendus Virgilio. 28 27. 30. 31. 208. m. An magis, quàm Virgilius, imitator. 30. f. 31. p. eius Iliadē ab Odyſſea quis diuiſerit. 79. m. f. Homericus mos idem ac poëticus. 60. m. cōtrarias interdum ſententias ſequitur. 184. m. f. Homeri laus. 201. f. 207. m. 209. p. ab Ariſtotele, & Proclo explanatus. 212. p. m. à ſummis philoſophis Anaxagora, Platone, Arceſila laudatus. ibid. à Chriſtianis Cyrillo, Baſilio, Fulgentio lectitatus. ibid. eius figmenta cum

figmen-

figmentis hiſtrionicis comparantur. 222.p.moralis philoſophiæ præceptis abundat.229.f. Vide, *Ariſtarchus, Dij, Virgilius, Ilias, Odyſſea. Xenophanes,*

Horæ. Vide, *Dies,*

Hoſpitalia in theatro machinas continebant.268.f.269.p.

Hoſtius Iſtrici belli ſcriptor contra fabulæ vnitatem peccauit.206.m.

I

IAmbicum carmen aptum colloquijs. 264.f. cur dicatur heroicum. 265.m. 325.f. Tragœdiæ proprium Senarium, Octonario repudiato. ibid.326.p. Vide, *Tragœdia.*

Iani aperiendi mos. Vide, *Numa.*

Iarbas. Vide, *Dido.*

Iaſon in Anauro fluuio alterum amittens calceum quid ſignificet 104.105. per ſpeciem honoris in Chalcidem miſſus à Pelia, qui ſibi ab illo timebat. ibid. eius patrocinium Iuno ſuſcipit. 105. p. primus longam nauim fecit.106.f. Vide, *Seſoſtris.*

Ibis pro Deo ab Aegyptijs adoratur. 114.m.

Icadius, ſiue Icarius pater Penelopes Lacedæmonius, an Cephalenſis. 16.f. 17.p.

Icaſtice, poëticæ imitationis ſpecies, imitatur quæ vera ſunt, aut eſſe poſſunt.120.m.398.p. eius figmentum dicitur ſimilitudo.ibid.

Idolum, & ſimilitudo quid differant. 120.m.398. Vide, *Phantaſtice, Poëta.*

Ilias Homerica an abſoluta. 199. p. m. rectenè morte Hectoris terminetur. ibid. quis eam conatus abſoluere. 199.f. 200.p. ſed fruſtra. 201.m. eius ſcopus. ibid. vnica tantum actione continetur. 201.f. 206.m.207.f.208.f. 209. p. Vide, *Aemilius, Alexander, Camerinus, Eumolpus, Quintus, Homerus, Leſchis, Odyſſea. Triphiodorus.*

Imagines poëticæ, quæ dicantur. 406. m.f.

Imitatio, quæ delectationem habet, finis poëtæ.159.f. alterum genus huius inductione conſtat perſonarum, alterum expreſſione verborum. 195. m. earum diſcrimen. 194.p. & poëtæ, & cuiuſuis, qui res imitetur, artificis, vnius tantum rei debet eſſe. 203. m. 207.m. varias poëſeos diſtinguit ſpecies. Vide, *Poëſis, Poëta.* Scenica omnium perfectiſſima.409.f. Vide etiam *Elegia, Epica, Icaſtice, Lyrica, Mimus, Phantaſtice.*

Imperator cur ſic dictus. 155. m. Vide, *Dux, Tragœdia.*

Inanitas, poëtæ vitium, quid ſit.152.p.

Inarime vna, an duabus vocibus ab Homero dicta? 175.m.f.176.p. à Virgilio vna voce dicta Inſula Aenaria, quæ & Pithecuſa prope Prochytem. 176. m. huic impoſtores homines in pithecos, hoc eſt ſimias, verſi, fecere nomen.176.f.

Infantes, pueroſuè recens natos frigidis durabant aquis Ligures. 170.f. Spartani.ibid.171.p. Germani, ſeu Celtæ. 171. Thraces. 172.f. Cantabri. 172.f. idem quoq; olim faciebant Itali.172. f. Vide, *Romulus.*

Interi loci, eorumque iudices, pœnæ, flumina, regiones à poëtis fictæ num omnino habendæ pro fabulis? 226. 227.nil aliud ſunt Platonicis, niſi noſtra corpora.235.m.f. Vide, *Monſtra.*

Inſulæ fluctuantes in agro Reatino, Cæcubo, Vadimonis lacu. 84. m. & Calaminæ.ibid. & ad aquas Cutilias. m. f. & in Lydia. ibid. & in agro Tiburtino. f. & Cyaneæ, ac Symplegades.98.f. affertur eius rei cauſa.84.m. Inſulæ Sicilia, Cyprus, Eubœa maris impetu à continenti diremptæ. 88. f. Vide, *Delus, Mare, Thule.*

Interpunctio varia quantum variet ſententiam.13.f.14.p.m.

Inuocatio Epico poëmati cur præmittatur.413.m. adhibetur etiam quoties narratur aliquid, quod fidem ſuperet. 413.f. 414. cum propoſitione interdum coniungitur. 417. m. Vide, *Elegia.*

Ioannes Apoſtolus dotes nonnullas habuit ob caſtitatem.243.f.

Iſthmij ludi à Theſeo poſt mortem Hercules inſtituti.44.f.47.m.

Ita-

talia quibus olim finibus circumſcripta. 24.f. cur humilis ſit dicta à Virgilio.90 91.
Iubæ quid in animali.65.f. ijs lea caret. 66.p. ſic dicuntur interdum plumæ colli verſicolores.67.p.Vide, *Draco*.
Iuga quid in choro, curuè ſic dicta. 280.m.f.
Iuno Peliæ Regi Theſſaliæ cur infenſa. 104.105. Vide, *Agna, Iaſon, Luna*.
Iuſtinianus Imperator Pij cognomen adeptus.51.m.
Iuuentus. Vide, *Aetas, Dies*.
Ixion rota tortus pœnam ambitus ſignificat. 226.m. incautum etiam, aut imprudentem hominem.236.p.

L

Lacrymæ hominum ne ſolum ſint, an etiam belluarum. 194. f. Vide, *Equus*.
Lais ſcortum, Corinthia, an Sicilienſis. 68.f.69.p.
Lancea terrigenarum quid Ariſtoteli. 297.f.298.
Landinus totum poëma Virgilij explicat allegoricè.254.f.
Lapides ſolidi ſupernatant interdum in aquis,& cur?84.m.
Lea crinibus caret.66.p.
Leges verſibus olim cur ſcriptæ. 389.f. legalis, ſeu νομικὴ pars poëſeos.396. f. 411. f. præſidia habuit orationis, rhythmi, & harmoniæ. 400. p. Vide, *Solon*.
Leo pro Deo à Leontopolitanis cultus. 114.p.
Leſchis Iliadem conatus abſoluere. 200.p.
Lethe fluuius quid Platonicis.235.f.
Linus poëtarum antiquiſſimus 44.f. 47. m. threnorum inuentor.387.p.
Literæ ſingulæ qualem ſonum habeant. 462. earum ſonus, & qualitas in carmine obſeruanda.ibid.Vide, *Elegia*.
Liuius Andronicus Comœdiam primus latinè ſcripſit.333.p.
Logeum, ſeu λογεῖον quid in Orcheſtra. 268.m.
Longæuus propriè quid ſignificet, 142. p. m. an pro immortali rectè vſurpetur.ibid.
Lucretius an ſit poëta.396.m.
Luna, ſeu Diana cur Iunoni à poëtis fingatur contraria. 222. m. Vide, *Taurus*.
Lupus Lycopolitanis pro Deo cultus. 114.p.
Luſcinia cantu planè admirabilis. 379.m.
Luteſcere quid ſignificet.178.f.179.p.
Lycomedius ſenex quid.342.m.
Lyrica, ſeu Melica ſpecies Dithyrambicæ. 396.f. 402. m. ab ea ſaltum, & conuerſiones accepit. 403. p. motus eius Epodicus, Meſodicus, Prodicus. 403. p. humanas actiones, hoc eſt vitia, virtuteſque imitatur.412.p.leges, diſciplinarumque præcepta tractare poteſt, ſi imitationem adiungat. 411.m.f. res bellicas interdum canit. 410.m. poëta in Lyrico poëmate ſolus loquitur. 406.p. perſonas tamen poteſt inducere.ibid. res omnes imitatur.402.p.m. 403.m. ſi tamen eas ad viuum exprimat, ac depingat. 408.p. vtitur vbique, ac ſemper metro, cantu,& ſaltu.404.p.408.m.omnique genere metri. 405. f. cur lyram ſæpius Lyricus alloquatur. 408.f. Vide, *Elegia, Epiſodium, Narratio, Poëſis, Poëma, Strophe*.
Λύσις, hoc eſt ſolutio, quid Ariſtoteli in fabula.292.p. ea autem ſimplex eſt,& compoſita.296.p.m. quædam naturalis, alia artificioſa. 296. m. præſtantior naturalis, & ſine machina. 296.m.f.

M

Machinæ quæ, qualeſuè, & cur in ſcena.271.f.272.p.m.machina vbi vtendum. 296. m. f. An in Comœdia induci poſſit.371.p.machina ἐγκύκλημα,& ἐξώστρα. 371.m. Vide, *ἀντίμαστον*, *Grus, Dij, Lyſis*.
Macrobius à Gellio pleraque ſuffuratus.149.f.
Magi nudis pedibus Dijs Inferis ſacrificabant.103 p.

Man-

Mandragora Tigrim nutriebat Turcarum Imperator.102.p.
Manilius an poëta?396.m.
Manubiæ affixæ poſtibus refigi non poterant.71.f.
Maphæus Vegius Aeneida conatur abſoluere.198.m.199.f. ſed fruſtra.246. m.Vide, *Aeneis*.
Mare poſſitnè terras conuellere, Inſulaſque facere. 88.89. ſubinde locum, lituſque mutat. 89. p.m. cum terra vnum facit globum.90.f.
Margites Homericus ridiculus. 348. m. an poëma heroicum. 405.p. eius hominis ineptiæ.405.m.
Μασχαλισθῆναι, quid græcis ſignificet. 139. m. 140. m. quid μασχαλίσματα 141.p.
Melancholici diuinant, ex Platonicis. 242.m.Vide, *Socrates*.
Melica.Vide, *Dithyrambus*.
C.Meliſſus primus trabeatam Romanis dedit Comœdiam.333.f.
Mella fluuius cur flauus dictus. 178.m.
Menſæ ſecundæ heroicis temporibus nullæ.109 f.
Mercurius Atlantem, maternum auum, in Mauritania ſæpius inuiſit.96.p.m.
Metamorphoſes cuiuſmodi à poëtis fictæ.164 p.m. in ſcenam non inducendæ,& cur?271.p.m. earum ſcriptores Parthenius,Theodorus,Calliſthenes, Ouidius,Neſtor Larãdæus contra fabulæ vnitatem peccarunt.207.p.
Metaphora cuiuſmodi eſſe debet. 119. p.poëtæ illa frequenter vtuntur. Vide, *Poëta,Enargia*.
Metis ab Ioue vorata, ex quo Pallas è cerebro Iouis exiſtit, quid ſignificet.225.
Μιαρὸν quid Ariſtoteli.316.m.
Midas nonnullis Elegiæ inuẽtor. 383.f.
Mimnermus poëtanè Epicus,an Elegiacus? 390.m.410. m.f. quando vixerit. 410.f.
Mimus vnde dictus. 368.f. primò geſticulatione tantùm, mox etiam verbis res imitabatur. ibid. Publius, & Laberius egregij Mimi. ibid. quænam argumenta tractarent.369.m. ſententias grauiſſimas proferebant interdum.369.m.f. 370.p. Vide, *Comœdia Demetrius*.
Monodia lugubre carmen.387.f. à quibus ſcriptum.387.f.388.
Monomachia paria debet habere præſidia.196 f.
Monſtra ex contrarijs animalium conflata partibus rectène à poëtis finguntur. 119.120. cur apud Inferos à Virgilio, & poë is efficta. 120. 121. immo & à Chriſtianis.121.m.
Mores poëta debet exprimere. 257. f. 258. ea præcipua poëtæ pars.ibid. & 259.260. in morum expreſſione ſpectandum, vt probi, vt conuenientes, vt ſimiles,vt æquabiles ſint. 258.259. 260. probi mores in præcipuam perſonam cadunt. 258. f. ſimiles mores dicũtur,qui vulgatæ de perſona opinioni reſpondent. 259.f.260.p. mores quid differant à ſententia. 261. m. f. 262. p. m. 453. f. quid morata oratio tum apud poëtas,tum oratores. 453. m.455.p. quid mos. 453.f.454.p. ſpectandum in his neceſſarium, decorum, veriſimile. 454.m. Vide, *Elegia, Poëma,Poëta*.
Mors omniũ miſerrima,cum quis aquis ſuffocatur. 35. p. præcipue quod ijs extingui animam antiquitas credidit. 35 m. voluntariæ mortis oppetendæ, ſicut & abrumpendi conubij, iuxta Platonicos tempora quinque. 130. 131. mortem voluntariam oppetiere pro patriâ Curtius.Menœceus. 130. m. ad ſedandam diſcordiam Otho. 130 f. ne alios ſceleris contagione fœdarent Oedipus, Alcmæon, Oreſtes. 151.m. ne miſeri viuerent Polemon Laodicenſis, Euphrates, Democritus philoſophi: Pomponius Atticus,Feſtus, Cato, Virrius. 132. p. poſtremam hanc cõſciſcendæ ſibi mortis cauſam, & Stoici probant, & Epicurus. 132. f. ſed ij ignaui habendi. 133.134. Mortis dies an ita fatalis,ac certus, vt contrahi, protrahiuè non poſsit. 183. 184. 185. Pythagoricis quædam mors animalis,quædam animæ.236.m.
Mortuorum animas humanarum hoſtiarum

rum ſanguine delectari crediderunt Ethnici.54.p.77.p. eorum præcipuè, à quibus ipſi eſſent occiſi. 55.m.237.m.Morientes vaticinantur interdum. 188.189.cũm cadaueribus mortuorum res ipſis caræ cremabantur olim. 193.m.

Mulier vnde dicta.74 f.

Muſica animi ſedat affectus.340.m.quãtum ijs concitandis poſſit.397.m. Vide,*Comœdia, Dorica.*

N

NAenia lugubre carmen, vt Threni, ac Monodia. 387.388. à Pontano vocabulum hoc traductum ad nutricias cantilenas.387.m.f.

Narratio Epica qualis.418.f.ab hiſtorica differt.419.p. Elegiaca ab vtraque diuerſa.418.f.119. hæc ſimilis lyricæ. 419.f.420.p.expoſitio ipſa rerum,narrationis locum in Elegia plerunque ſubit.420.p.Vide,*Poëta.*

Nationes quænam recens natos infantes frigidis aquis immergerent.Vide, *Infantes.*

Nauigantes, terras ſub ſe depreſſas exiſtimant.90.m.

Neacles pictor qua ratione Nili aquas à marinis in tabula internoſci poſſe exiſtimauerit.120.f.121.

Neptunus Apollini cur contrarius. 222.m.

Neſtor Larandæus. Vide, *Metamorphoſis.*

Νευροσπαστικὸν machina, quid. 272.m.

Nilus inundatione,cum copioſa eſt,fertilitatem affert. 46.p. conuecto limo Pharum inſulam continenti adiunxit. 89.p.

Noctefcere quid.178.f.179.p.

Noctua, ſiue Vlula mortis ſymbolum. 384.f.385.p.cur?385.m.

Νομικὴ quid. Vide, *Legalis, Dithyrambica.*

Nonnus Panopolitanus idem, qui Bacchi vitam,atque Euangelium S.Ioannis heroico ſcripſit carmine. 205. f. contra vnitatem fabulæ peccauit. ibid.

Numa Pompilius Pythagoræ minimè æqualis. 44.m.47.m. primus aperiendi Iani morem induxit.45.p.47.m.

Nuncius in Tragœdia olim nullus. 307.m.

O

ODeum, ſiue ᾠδεῖον quid in Orcheſtra. 268.m.

Ode.Vide,*Chorus,Finis,Lyrica.*

Odyſſea vnica tantum actione continetur tota.201.f.207.m.f.277.p.m. ſeu duplici actione vno fine terminata. 364.p.eius argumentum.63.m.277.p. an Iliade præſtantior. 365.m. Vide, *Cratinus,Homerus,*

Officia perſonarum quæ riſum excitent in Comœdia.342.f.343.

Oi vario accentu quid ſignificet. 12.13.

Olympus ab Oſſa diſtinctus Peneo immiſſo fluuio.88.f.

Onagri, hoc eſt ſylueſtres aſini vbi? 38.p.

Oppianus, qui ſcripſit de piſcibus, an poëta?396.m.

Ὀψις quid in Tragœdia.266.p.

Opuleſcere quid.178.f.179.p.

Orcheſtra vnde dicta.267.m. quem locum habeat in theatro. 207.f.268.p. Vide, *Logeum,Odeum,Pulpitum.* Orcheſtica.Vide,*Poëſis.*

Orpheus.Vide,*Argonautica.*

Ortygia Inſula. Vide,*Delus.*

Ouidius.Vide,*Metamorphoſis.*

Οὖρον Homero cuſtodem, non mulum ſignificat.8.m.9.p.

P

PAcuuius quales Comœdias ſcripſerit.333.p.

Pædo Albinouanus,ſcriptor Theſeidos, contra fabulæ vnitatem peccauit. 205.m.

Pallas è Iouis cerebro genita, vorata Meti,quid poëtis ſignificet.225.

Palliata.Vide,*Comœdia.*

Pancratium.Vide,*Caſtus.*

Paniaſis ſcriptor Heracleidos contra fabulæ vnitatem peccauit.205.m.

Para-

Paraſitus vnde dictus.343.p. quod eius officium in Comœdia.343.m. dictus etiam Colax,& Gnatho.342.m.f. quo habitu fingebatur. 343. m. Vide, *Servius, Gnatho.*
Parcæ neceſſitatis filiæ. 166. m. tres ſunt, per tria diuiſæ tempora,præteritum,præſens,futurum. ibid. ſignificant neceſſitatem certo tempore moriendi.166.p.Vide, *Fatum.*
Paridis iudicium de trium Dearum pulchritudine, an extet apud Homerum.219.p. quid ea fabula allegoricè ſignificet.219.m.f.
Parodus in choro quid. 287. f. 288. p. quam ſedem habeat in Tragœdia. 288.m.
Parthenius,vnus Heracleidos,alter Archelaidos ſcriptor,cõtra fabulæ vnitatem peccarunt.205.m. Vide etiam, *Metamorphoſis.*
Paſtoritia poëſis. 336.f. 378.f. genus eſt vetuſtiſſimum. 378.f. 379.p. paſtores primi ab auibus didicere cantum. 379.p.f.quid cœperint imitari. 379.f. Eclogarum paſtoritiarum genus vnũ vnius perſonæ. 379.f.380.m. alterum duarum, aut plurium ſine contentione. 380.p.m. tertium cum contentione, & altercatione, quod amœbæum dicitur.ibid. Aſſurgunt interdum,inductis Dijs, præſertim Sileno.380. f. interdum in his ſolus poëta loquitur.381.p.Paſtoritiæ Comœdiæ, ſiue Dramata nouum inuentum. 381.p.m. ad Satyræ veteris genus reuocari poteſt. 378.f.381.m. non eſt improbandum.381.f.382.
Pater interdum ætatis,interdum honoris nomen.64.p.m.eo nomine Dij vocantur omnes.64.f. immo & montes, & fluuij, quia Dij habebantur. ibid. 65. p. & ij à quo familiæ ortum habent.65.m.
Πάθος interdum non affectum animi,ſed cædis perpeſſionem ſignificat.308.m. 309.m.
Peccata poëtarum.Vide, *Poëta.*
Pedes affectus ſignificant,& cur.103.m. f.cur Achilli ſoli pedes paterent vulneri.103.f.Vide, *Euridice, Magi.*
Pelias. Vide, *Iaſon, Iuno.*
Pentametrum carmen interdum ſine hexametro.400.m.f.401.p.eius ſuauiter condendi leges.461.& ſeq.Vide, *Elegia.*
Pericles ante Archelaum Macedonum Regem deceſſit è viuis.45.f.
Perioche.Vide, *Argumentum.*
Peripetia in fabula eſt mutatio in contrarium præter expectationem.292.f. 295.m.Vide, *Agnitio, Tragœdia.*
Periſtaſes.Vide, *Poëta.*
Perſæ.Vide, *Barbari.*
Perſona hiſtrioni primum curanda.273. p.quales initio fuerint,quis perfecerit.ibid.m.perſonæ primarum,aut ſecundarum partium.274.p.Scenicæ,& Choricæ. 274. m. quoties in Scenam ingredi,quot loqui debeant.274.m.f. 374.m. aliqua ſemper agat in proſcenio.274. f. Choricæ perſonæ in Scenam ſubeunt actu abſoluto.275.p. ne loquantur cum populo. 374. m. niſi claudant fabulam, aut prologum agant.374.m. Vide, *Comœdia, Tragœdia*, vbi quæ huic ſint aptæ perſonæ. Vide etiã, *Elegia, Epica, Imitatio, Lyrica, Mores, Poëſis, Ridiculum, Scena.*
Perturbatio, ideſt cædis perpeſſio, ſeu πάθος. 308 m. Perturbationes animi. Vide, *Affectus.*
Phantaſia poëtica quid ſit grammaticis. 159.160.
Phantaſtice, ſpecies altera imitationis poëticæ,res pro arbitratu fingit,etiã quæ veræ eſſe non poſſunt. 120. m.. 398. p. eius figmentum Idolum dicitur.ibid.
Pharus Alexandriæ, olim Inſula. 89.p. Vide, *Nilus.*
Philanthropia,hoc eſt humanitas,eſt remiſſa quædam commiſeratio. 317.m. erga inimicos etiam. ibid. auelli non poteſt à nobis.ibid.
Philoſophi cur abſurda de Dijs confinxerint. 5.m. præcipui quique Epimenides, Zoroaſtres, Socrates, Plato, Plotinus, Porphyrius, ſoliti ſunt à ſenſibus abſtrahi.241.p.m.
Philoſophia tres in partes tributa. 270.f.

Philoſtratus, vitas Pelopidæ, Epaminondæ, Theſei ſingulis complexus poëmatis, contra fabulæ vnitatem peccauit. 205. m.

Phlegeton quid Platonicis. 235. f.

Phormio paraſitus in Comœdia nomen verum, non fictum. 362. f.

Phryges. Vide, *Barbari, Tibicines.*

Pictura fuerit ne ante Troianum bellũ. 39. 40. quis eius inuentor. 40. f. 41. p. vbi, & vnde nata. 41. p. Vide, *Gyges. Poëſis, Poëma, Polygnotus. Pyrrhus.*

Pietas in parentes eſt maximè, & in patriam. 48. p. interdum & in Deum, vtpote noſtrum procreatorem. 48. f. 49. p. interdum & pro miſericordia, ſeu clementia. 49 m. cur Imperatores aliqui dicti ſint Dij. 50. 51. cur Aeneas. 47. & ſeq. Vide, *Antoninus. Iuſtinianus, Seuerus.*

Piſander ſcriptor Heracleidos contra fabulæ vnitatem peccauit. 205. m.

Piſces Syris pro Dijs habiti. 114. p.

Piſiſtratus an auctor Rhapſodiæ. 79. m.

Pitheeuſa Inſula. Vide, *Inarime, Typhœus.*

Plato de natura pauca diſſeruit, multa de moribus. 232. m. Platonici è ſacris libris hauſere pleraque. 216. p. Vide, *Philoſophi, Anima, Inferi.*

Plautus, & Terentius Comicorum elegantiſſimi. 333. p. qua in re Plautus inferior Terentio. 377. p. Vide, *Argumenta.*

Plinius Veronenſis ne fuerit, an Nouocomenſis. 69. f. Plinij iunioris floridum dicendi genus. 210 f. 211. m.

Plotinus corpore fuit maximè temperato. 242. m diuinaſſe fertur. ibid. Vide, *Philoſophi.*

Podium quid in theatro. 268. m.

Poëſis, ſeu Poëtica ars imitandi, ſiue imitatio eſt. 395. 398. f. hoc eſt effictio, atque exemplum ab exemplari expreſſum. 395. f. non ab illo, quod animo conformamus, quæ eſt Idea, ſed à rebus ipſis. 396. p. Picturæ perſimilis. 406. m. f. 407. p. Differt ab alijs, quæ imitantur, artibus, præcipuè rebus ipſis, quas imitatur: quæ ſunt perſonæ, atque actiones humanæ veroſimiles. 230. p. 231. 328. p. 378. f. 396. m. debet enim fingere veriſimile. 215. p. cadantnè in eius materiam artium, diſciplinarumque præceptiones. 410. f. 411. p. non reſpuit has, ſi imitationem adiungat. 411. m. differt & ab alijs imitandi artibus, quibuſdam inſtrumentis, & quaſi præſidijs, quibus vtitur. 396. f. quæ ſint ea præſidia. 396. f. 398. p. f. nobilior eſt poëſis quàm hiſtoria, & cur. 321. p.

Tres poëticæ imitationis ſpecies Ariſtoteli, Epica, Scenica, Dithyrambica. 396. f. 398. p. An etiam eius ſpecies ſint Citharistica, Auletica, Orcheſtica. 397. p. 398. p. duæ ſpecies Platoni, Icaſtice, & Phantaſtice. 120. m. 398. p. Rurſus imitatio vel Exegematica eſt, ideſt enarrans, vel Dramatica, ideſt agens. 398. m. Exegematicæ ſpecies Epica, & Dithyrambica ibid. Dramaticæ Tragœdia, Comœdia, & Satyra antiqua. 398 m. tum Exegematica, tum Dramatica in Icaſticen, & Phantaſticen diuiduntur. 398. f. Species poëſeos differunt inter ſe, quia perſonas, actioneſuè diuerſas imitantur. 401. f. 403. m. vel inſtrumentis, præſidijsq; quibus vtũtur. 403. f. vel modo, rationeque imitandi. 403. f. Epici, Tragicique præſtantiſſimas perſonas, actioneſuè imitantur. 402. p. Comici, & Satyrici tum mediocres, tum infimas. 402. p. Lyrici omnes ordines complectuntur. 402. p. 403. m. Vide, *Leges, νομικὴ, Paſtoritia, Scenica, Tragœdia.*

Poëtica ars à nonnullis Dialecticæ, Sophiſticæuè ſubiungitur. 221. p. ab Ariſtotele ciuili 230. f. eius artis finis, vel delectatio, vel vtilitas, vel vtrunque. 203. p. De poëtica arte qui ſcripſerint. 395. m.

Poëma picturæ cur ſimile. 258. p. m. illud interdum poëma dicitur, quod excludit Epiſodia aduentitia. 63. p. m. Partes eædem, aut ferè ſimiles tum qualitatis, tum quantitatis Epici, Tragicique poëmatis. 412. f. immo & Elegiæ, & Lyricæ. 412. f. 413. p. diuerſo tamen modo tractantur. ibid. Partes

quæ-

qualitàtis poëmatis, præſertim Tragici,ſex vniuersè ſunt Ariſtoteli. Fabula, Mores, Dictio, Sententia, Apparatus,Harmonia.412.f.conueniunt etiam quadam ratione Comœdiæ. 353.f.& Elegiæ.451.f. Partes quantitatis Tragœdiæ, Prologus,Epiſodiũ, Exodus,Choricus duplex, Commus. 254.p. 412.f. Comœdiæ, Titulus,Argumentum,Prologus,Actus quinque. 359.f. Epici poëmatis Propoſitio, Inuocatio.Narratio, Epiſodium, Finis. 413. p. Elegiæ, Propoſitio, Narratio, Finis.413.p. Vide,*Elegia,Epica, Epiſodium,Fabula,Innocatio.Lyrica,Principium,Prologus,Scriptores,Sentèntia, Tragœdia.*

Poëta imitator,pictori ſimilis. 2.f. 203. m,propoſitum eius admiratio,vel delectatio. 3.m.f.120.f.203.p.213.f. nam & ipſa admiratio delectationem gignit. 159.f. 160.p. 213.f. 296. p. quod admirabilius eſt,ſeligit:29.p.31.f. idcirco interdum factum narrat, quod fieri nequit. 159.m. 160. m. an pauca debeat ex ſua perſona loqui.28.p. an eius vaticinia obſcura eſſe debeant. 29. m. an perſonas inducere debeat. 30.m.f.31.p. ad Deos confugit, in his tantũ, quæ naturæ vi fieri nequeant. 87. f. 88. cur abſurda de Dijs confingat.5.m.f. idola, ſeu ſimulacra rerum inanimatarum, quaſi eſſent animata, confingit, vt res ipſas exprimat magis.159.160.193.m. 194.p. interdum vnius nationis mores ad alias transfert.172.m.locorum ordinem in enumerationibus non ſemper ſequitur. 182. p. in vno quopiam homine mores omnium vniuersè imitatur.320.f. Vnicum argumentum, ſeu finem, hoc eſt vnicam vnius actionem ſibi conſtituit, & cur? 203.p.m. morum expreſſio munus poëtæ præcipuum. 257.f.258.259. Poëtæ,hiſtoricique diſcrimen. 230.m.320.f. differt vtriuſque narratio, 59.60.61. & cur? 60. m. cuiuſmodi conciones poëticæ eſſe debeant. 31.p. diuerſa ipſi, atque hiſtorico incipiendi, ac deſinendi ratio.200.m.in rerum expreſſione quomodo differat ab hiſtorico,& Oratore.407.p.m.Furor poëticus.185.p.

Poëtarum errata quænam grauia Ariſtoteli.80.f.81.p.excuſandi illa ſexdecim aperit rationes, & quaſi capita. pag.3.vſque ad 20.

Primum,quòd non in propria,ſed aliena in arte peccauit:præſertim verò ſi ea ratione res ſit admirabilior. 2.f. 3. p.m.38.m.hæc enim peccata illis ſunt leuiora.3.f.4.p.174.m.

Secundo, quòd rem imitetur, non qualis illa eſt,ſed qualem eſſe deceat,aut oporteat.2.f.4.m.139.p.

Tertio,quòd rem exprimat, qualis fama fertur;vulgataſque, ac populares ſequatur ſententias. 4.f. 5.m. 6 p. 26.f. 46.f.86.f.87 p.99.f.163.f.etiã ſi id falſum ſit, præſertim apud viros doctos. 100.f.119.f.120.p. 174.m.id enim eſſe, ac fieri dicit, quod eſſe, fieriue videtur.91.m.eiuſque veriſimile ſatis eſt, ſi ſit vulgo, ac popularibus veriſimile.46.f.52.p.

Quarto,quòd exprimat conſuetudinem illarum gentium, quarum actiones imitatur.etſi alioqui parum decoras. 6 m.f.

Quinto.quòd nõ ſolum ſpectat id quod fit,ſed περιστάσεις etiam, quæ rem circumſtãnt,quis,quid, vbi, quo tempore,cuius gratia: ex quibus veriſimile fit rem ita contigiſſe.7.p.m.76.f.83.m. 116.f.158.m.

Sexto, ex diuerſa eiuſdem vocis apud diuerſos populos ſignificatione. 8. 9. vocabulis enim vtitur, quæ aliud alteri nationi ſignificant.8.p.176.m.

Septimo,quòd frequenter figuris vtitur, præſertim hyperbole, ac metaphora. 2.f.10.11.194.p. & prolepſi, ſiue anticipatione.39.m.& anachroniſmo,hoc eſt temporis inuerſione. 43.44.45.46. cur ea permiſſa poëtæ.46.m.f.qua eadem ratione vocabula noua pro veteribus, contrauè vſurpat. 107. 108. 109.118.m.

Octauo,ex accentus mutatione,qui variam eidem vocabulo ſignificationem impartitur 11.f.12.13.

Nono,ex varia interpunctione,qua tue-

ri poſſumus orationem abſurdam. 13. f. 14. p. m.
Decimo, ſi orationi ambiguæ commoda poſſit ex ipſa ſerie, ac ſtructura ſubeſſe ſententia. 14. f. 15. p.
Vndecimo, quòd vtatur vocabulo, formaque loquēdi quam habet communis vſus. 15. m. 107. p.
Duodecimo, ſi vocabulum multiplicis ſit ſignificationis. 15. f. 16. p. m.
Tertiodecimo, ſi poetæ accuſator præiudicata opinione ducatur, cuius cōtrariam poëta ſequatur. 16. f. 17. p. m.
Quartodecimo, quòd quamuis incredibilis res videatur; ſæpe tamen multa fiunt,. quæ fieri non poſſe putamus. 17. f.
Quintodecimo diſſoluitur criminatio eo planè modo, quo & ſoſphiſmata: expendendo an ſit idem quod dicitur, an ad idem, an eodem modo. 18. p. 113. f. 127. f. 191. m.
Sextodecimo, quòd poëta ſequutus eſt docti cuiuſpiam hominis prudentiſque ſententiam: nam inter diſcrepantes ſententias, quam vult, eligit. 18. f. 19. p. 70. m. 144. p. etiam inter ſe fortaſſe pugnantes. 85. m. 184. 185. 192. p. præſertim verò, vt ita res fiat credibilior. 31. m. 189. f. Vide, *Deſcriptiones, Dij, Empedocles, Epica, Imitatio, Mores, Tragœdia.*
Polycritus rerum Sicilienſium ſcriptor contra fabulæ vnitatem peccauit. 206 m.
Polydamas ad Troiæ proditionem trāſigendam ad Græcos legatur. 49. f.
Polygnotus Athenienſis Theophraſto inuentor picturæ. 40. f.
Porcus Dijs Laribus mactabatur. 115. p.
Porphyrius Vide, *Philoſophi.*
Porticus quid in theatro. 269. m.
Poſthumus, qui poſt obitum patris naſcitur. 142. p. quaſi natus poſt humatum parentem. 143. p. Item, qui patri poſtremo loco, ſiue poſt conditum teſtamentum natus. 142. f. 143. f. hac poſteriore ratione ſcribēdum, poſtumus, ſine aſpiratione. 143. p. m.
Præparatio, ſiue Iſagoge aliqua Epico poëmati præmittenda. 27. m. 30. p.
Præſumptio poëtica, ſiue Anticipatio, & Prolepſis. 125. f. ex præſenti rerum ſtatu præſumimus in præteritum, ſi mutatio nulla facta ſit in re. 125. p. poëta etiam, quod videt præſens, præſumit ſic etiā in præterito fuiſſe, ſi res mutationi non fuit obnoxia. 125. f. 126. p.
Prætexta quid. 333. m. Prætextata. Vide, *Comœdia.*
Primus interdum temporis ordine, interdum dignitatis. 24. p. m. 151. f.
Principiū poematis quomodo definiatur ab Ariſtotele. 57. f. 62. m.
Procne in hirundinem, an in luſciniam verſa? 100. p.
Prochyta. Vide, *Arimi, Inarime.*
Prolepſis. Vide, *Anticipatio, Anachroniſmus, Poëta.*
Prologus quid in fabula. 275. f. 276. p. quod eius officium. 276. m. 375. p. non idem in Comœdia, atque in Tragœdia. 365. f. quid in Comœdia. 366. m. in Comœdia agitur ab vna perſona ad fabulam non pertinente; contra in Tragœdia. 366. p. Prologi in Comœdijs genera quinque. 366. 367. loquitur cum populo. 375. p. Vide, *Chorus, Poëma, Protaſis.*
Propoſitio in Epopœia poëtæ cōſilium planè exponit. 416. m. in Elegia latenter. 416. m. f. 417. p. interdum etiam in hac diſtinctè. 417. m. hoc tamen rarò. 417. f. Vide. *Inuocatio.*
Proſcenium quid in theatro. 268. m.
Protaſis breuem habet rerum gerendarum ſignificationem. 290. p. 375. m. quid differat à prologo. 375. m. actu primo ſemper abſoluitur in Tragœdia, non ſemper in Comœdia. 290. m. an à choricis perſonis peragi poſſit. 290. f.
Proteruia quoddam ſacrificium apud Romanos. 349. f.
Pueri perferendis frigoribus aſſuefaciendi. 173. p.
Pulpitum locus editior in Orcheſtra. 268. m. an differat à Thymele. ibid. dicitur & Ara. ibid.
Purpureum pro pulchro. 178. f. 179. p. m. purpurare, ideſt niteſcere. ibid. Vi-

de,

de, *Viola*.

Pyrrhus, cognatus Dædali, picturæ inuentor Ariſtoteli.40.f.Pyrrhi Epirotarum Regis mortis omen.385.m.

Pythagoras. Vide, *Numa*. Pythagoreorum doctrinam ſectatur Virgilius. 235.p.Vide,*Mors*.

Pythij ludi Triptolemi temporibus inſtituti.172.p.Pythiæ feminæ cur diuinarent.242.f.

Q

QVercus Cereri ſacra.112.f.115.f.

Quintus Calaber Iliadem conatur abſoluere.200.p.

Quirites interdum principes viros,proceresuè ſignificant.108.f.109.p.

R

RAucus ſonus non ſemper inſuauis. 171.p.

Ῥαβδοῦχοι, & ῥαβδοφόροι, qui & rhapſodi.79.m.

Reatina tellus tremit.84.p. Inſulæ in eo agro fluctuant.ibid.

Religio eſt Dei cultus.48.f.interdum,& pietas vocatur. 49.p. Vide, *Superſtitio*.

Rex interdum rectorem, ac præceptorem ſignificat.172.m.

Rhapſodi qui dicti. 79.p.m. quo colore induti prodirent recitaturi. 79. m. f. quando cœperint. 79.m.f. Poëtarum partiti ſunt libros.ibid.f.Vide, *Epica, Hipparchus.Piſiſtratus,ῥαβδοῦχοι.*

Rhenus cur dictus vindex cõiugij. 172. p.Vide,*Germani*.

Rhianus Cretenſis,qui ſcripſit Theſſalica,peccauit contra vnitatem fabulæ. 206 f.

Rhodus cur clara dicta ab Horatio, & Lucano.101.m.f.

Rhythmus quid Ariſtoteli. 400.p.404 p.

Ridiculum eſt turpitudo ſine dolore. 340.f.341.p. aliud petulans, & vndique petitum;aliud honeſtum,& liberale. 338. f. 339. p. huius cauſa interdum ſuppetit ex perſonis ridiculis. 341.m.hæ perſonæ quænam apud antiquos in ſcena,quauè forma fuerunt. 342. & ſeqq. quæ apud recentiores Italos.346.p.m.ridiculæ etiam perſonæ ratione, ſenſuque carentes. 346.f. 347. vitiorum quoque perſonæ finguntur.347.f. interdum cauſa ridiculi ex rebus ipſis, quæ riſum mouent. 341.m. 348. & ſeqq. Ridiculi ex turpitudine,nuc ex erratis genera quinque. 348. 349. dicta ridicula, iociuè quibus ex locis petendi. 349.350.351. carere omni obſcœnitate debet.352. f.Vide,*Comœdia*.

Riſus vnde concitetur. 327. f. 328. m.f. 329. p. quidam voluntarius, quidam quaſi neceſſarius.341.p. interdum ex lætitia ſine vlla turpitudine. 341. p. 348.p.Vide,*Officia,Senes,Serui.*

Romulus, & Remus infantes in Tyberim ex regionis proiecti conſuetudine.172.f.

S

SAlmoneus an inuentor torméti ænei. 110.f.

Saltatio.Vide,*Demetrius*.theatralis ſaltationis genera tria: Emmelia pro Tragœdia, Cordax pro Comœdia, Sicinnis pro Satyra.370.f.

Saturnales dies tres, quinque, ſeptem. 127.f. 128.p.

Satyra vetus ſuam habuit ſcenam, ſuos hiſtriones.381.m.vtitur metro,cantu, & ſaltu. 404.p. Satyri in Tragœdiam cur inducti. 369. p. exploſi tandem. 378.p.Vide, *Chorus, Paſtoritia,Poëſis, Saltatio,Scena.*

Σαυρωτὴρ quid græcis.6 m.

Scena,eiuſque membra in theatro.268. f. 269. eius etymon, & origo. 269. f. inumbrationem ſignificat.270.p. propria fuit Satyræ ab initio.381.m. Triplex Scenæ ſpecies Comica,Tragica, Satyrica. 270. p. m. 396.f. quid differant. ibid. Scenæ ad oſtentationem aureæ,argenteæ,marmoreæ,ductiles, verſatiles.270.f.in hemicycli formam extruebatur. 271. f. eius carcer, regia, portæ. ibid. in Scena olim re ipſa verè occidebantur aliqui.307.m.

Vide,

Vide, *Spectacula, Machinæ, Perſona. Satyra.*

Scena pars Actus in fabula quid. 373. f. an quatuor, pluresuè perſonæ in ea loqui poſſint. 373. f. 374. p. alia ſcenarum eiuſmodi præcepta. 374. m. f. Vide, *Actus.*

Scenica poëſis vtitur oratione; præterea cantu, & ſaltu tantum in Choris. 396. f. 408. m. Scenicæ omnes verſus variè miſcent in Choris. 405. f. in his nuſquam poëta loquitur. 406. p. Vide, *Poëſis.*

Scriptores olim ſuum nomen initio operis apponebant. 22. m. concluſiones, ſiue Epilogos ſubiungebant, ibid.

Scylla Niſi in auem, Phorci in ſcopulum verſa. 99. f.

Senes ridiculi quinam in Comœdia, quoue habitu. 342. p. m. Vide, *Aetas.*

Sententia quid generatim. 455. m. 456. p. m. oratoria, & poëtica. 455. p. ſimplex, & compoſita. 455. m. 456. m. cur aliquibus ſententijs adiungatur ratio. 456. f. ſententia poëtica quid. 457. f. quid in poëmate, ac Tragœdia. 261. m. Rhetorum argumentationi reſpondet, ibid. à moribus quid differat. 261. f. 262. p. eius partes, ſiue officia quinque. 262. f. qualis Tragœdiæ eſſe debeat. ibid. Vide, *Elegia, Poëma.*

Serpens Marti ſacer. 112. m. 115. m.

Sextius Polenſis paraſitus: eiuſque Epitaphium. 344. 345.

Serui ad riſum excitandum quo habitu in Comœdia. 345. m. Seruus aduerſitor quid. 345. f.

Seſoſtris Rex Aegypti Iaſonis vſus naui. 106. f.

Seuerus Septimius Imperator dictus Pius. 51. m. mirificè lætatus, cùm accepit ſe in bello eſſe moriturum. 34. f.

Sibyllæ cur vaticinatæ. 243. m.

Sicilia vi ne maris, an Neptuni tridente à continenti diuulſa? 88. 89. quando in eam migrarint Græcorum coloniæ. 45. p.

Sicinnis quid. 370. f. Vide, *Saltatio.*

Silenus Deus reconditæ ſapientiæ. 380. f. Vide, *Paſtoritia.*

Silius Italicus peccaueritnè in ſuo poëmate contra fabulæ vnitatem. 207. p.

Similitudo. Vide, *Icaſtice, Idolum.*

Simonides Epicuſnè poëta, an Elegiacus. 390. m. 410. m. f. quo tempore vixerit. 410. f.

Simulus, res Romanorum omnes vno complexus poëmate, contra vnitatem fabulæ peccauit. 206. f.

Siſyphus quid ſua pœna ſignificet. 236. p.

Σίπος quid ſignificet. 343. p.

Socrates ex melancholia multa præſenſit. 242. m. carpitur ab Ariſtophane vt contemptor Deorum. 347. m. Vide, *Philoſophi.*

Solon leges Elegiaco ſcripſit carmine. 389. m.

Solutio fabulæ. Vide λύσις.

Somnia cœleſtia cur cornibus, terreſtria ebori comparantur. 145. m. eorum portæ duæ doctorum diſputationibus attritæ. 144. f. cur cornea vera, eburnea falſa. 145. f. 146. p. f. an aliud quid ſignificent. 146. m. cur eburnea magis, quàm cornea eductus Aeneas. 147. 148.

Spectacula tragica, ſiue atrocia amouenda à ſcena, & cur. 306. 307. 308. an aliquando ea conceſſerit Ariſtoteles. 308. m. f. 309. p. quæ ſpectacula Romani exhibuerint Imperatores. 307. m. 371. m. Vide etiam, *Apparatus, Tragœdia.*

Stannum pro ære, ferroue. 15. f. 107. m.

Staſimus in choro quid. 288. p. m. quam ſedem habeat in Tragœdia. ibid.

Statius poëta Neapolitanus, non Toloſanus. 70. p. contra vnitatem fabulæ peccauit in Achilleide, 205. f. 206. p. & in Thebaide. 206. m.

Stoici voluntariam mortem probant ad vitandas miſerias 132. m.

Strophe propria eſt Dithyrambicæ, Lyricæque poëſeos. 281. p. 402. f. ad choros Tragœdiæ translata. ibid. quid Strophe, Antiſtrophe, Epodos. 281. p. Vide, *Chorus, Dithyrambus.*

Στροφεῖον machina quid. 272. m.

Styx quid Platonicis. 235. f.

Superſtitio antiquis exiſtimata religio. 53.f.54.p.
Sylua ad aquas Cutilias mobilis. 84.m. f. aliæ item in Nymphæo, dictæ Saltuares.ibid. & in Tarquinienſi lacu. ibid.
Syluius num Aeneæ ſeni natus, an vita iam functo.142.f.143.p.f. Alijs creditus Aſcanij filius.144.p.
Syracuſæ nullo die non cernunt Solem. 101.f.
Syrma veſtis tragica quid.273.m.

T

Tantalus auari cruciatum ſua pœna ſignificat.226.m.235.f.
Tarquinius Superbus eos,qui ſibi mortem conſciuerant, addixit cruci. 134.p.
Taurus quibuſnam Dijs non immolaretur.82.m.eum immolare Ioui,piaculum.83.p.Lunæ mactabatur.115.p.
Terentius Latinis Comicis præſtat omnibus.336.f. eius Andria duas actiones habet. 353. f. 363. m. 364. Vide, *Plautus, Argumenta.*
Terræ nonnullæ tremunt. 84. p. Terrigenarum lancea quid Ariſtoteli.297. f.298.
Teſtudines Troglodytis habitæ pro Dijs.114.p.
Teucer in Phrygiam deduxit coloniam. 71.m.
Theatrum à quibus ſcriptoribus explicetur.266.f.eius ſchema ex Vitruuio, 267. 268. conſtat cuneis, orcheſtra, pulpito,proſcenio, podio, ſcena, hoſpitalibus, valuis regijs, & hoſpitalium porticu. ibid. Vide hæc ſuis locis.
Thebanum bellum omnium, quorum extat apud Græcos memoria, antiquiſſimum.40.p.
Theocles nonnullis inuentor Elegiæ. 383.f.
Theodorus.Vide,*Metamorphoſis.*
Theſeus redieritnè ab inferis, an ibi perpetuo manſerit 127. 128. inuentor fuit ſaltationum in Choris.281.f. 402.f.
Theſpis an inuentor Tragœdiæ. 250.m. faciem minio primus illeuit. 273.p.
Threni carmen lugubre, à quo inuentum.387.p.
Thule Inſula an ſupernatauerit aliquando. 98.f. 101.p. cur dicta nigra. 101.m.
Thymele.Vide,*Pulpitum.*
Tibicines in Comœdia ſubſtituti pro Choro. 356.m.368.f. Tibiarum modi præcipui Doricus, Aeolicus, Lydius, Phrygius,Ionicus. 356.f. 357.p. tibia vetus, & noua.357.f.358.tibiæ pares, & impares. 358. p. dexteræ, & ſiniſtræ. 358.m.f. Phrygiæ, & Sarrhanæ. 359.p.m.
Titulus. Vide,*Comœdia, Poëma.*
Tityus ſua pœna libidinis cruciatum nobis ſignificat. 226.m.235.f. vulturis conſcientiæ lacerationem.235.f.
Togata. Vide,*Comœdia.*
Tormenta ænea,vulgo a ſonitu,bombo-que bombardæ dictæ,fuerintnè antiquis temporibus. 110.f. 111. p. Vide, *Salmoneus, Artemiſius, Eutropius.*
Trabea quid.333.f. Trabeata. Vide, *Comœdia, Meliſſus.*
Tragicocomœdia an dramatis genus ſit à Tragœdia, Comœdiaque diuerſum.318.f.377.m.f. 378.p. nomen hoc à Plauto per iocum confictum.319.f. tertium hoc dramatis genus, ex fine, perſoniſque longè diſſimilibus coagmentatum, non videtur idoneum. 320. p. qua ratione tamen defendi poſſit. 378. m. Paſtoritiæ Italorum Tragicocomœdiæ.336.f.378.
Tragœdia dicta ἀπὸ τῦ τράγυ, hoc eſt ab hirco, & cur. 249. f. 250. p. Bacchi laudes initio continebat. ibid. quinam eius inuentores. 250.m.f.antiquiſſimum eſt poëſeos genus. ibid. quinam poëtæ Tragici. 250. f. explicatur eius definitio.251.p.m. eſt imitatio perſonarum illuſtrium. 251. m. finis eius animi metum, & commiſerationem abſtergere. 251.m.f.252.m. f 319.m purgat etiam audaciam, & crudelitatem 340.m.inuenta ad principes viros in officio continendos. 337.f. 338 p. immerito eam Proclus,

& Plato à Repub. ablegarunt. 252. m. eius vtilitates. 253. m. Partes eius tum quantitatis. 254. p. 412. f. Vide, *Poëma.* tum qualitatis. 254. p. 412. p. Vide ibidem. intra vnius tantum Solis ambitum concludi debet. 255. m. 326. f. cur rem à principio non ordiatur. 255. f. terminus eius tum naturalis, quem rei natura poſtulat, tum artificioſus, quem imponit clepſydra. 256. p. m. tragica ſententia qualis eſſe debeat. 262. f. 263. p. eius dicendi genus grandiloquum. 263. m. f. demittit ſe tamen interdum. ibid. an ſoluta oratione conſcribi poſſit. 264. p. m. an alio carmine, quàm iambico. 264. f. 265. p. an hexametro, ſiue heroico. 265. p. f. 325. 326. an elegiaco. 265. f. an vario carmine. 265. f. 266. p. Tragicæ veſtes variæ. 273. m. f. qualis initio, qualis poſtea Tragœdia fuerit. 276. f. 277. p. Tragœdia compoſita, ſiue implexa, quæ peripetiam, vel agnitionem, vel vtrunque habet: ſimplex, quæ his caret. 292. m. 295. p. f. 363. p. à Tragœdia ſpectacula atrocia amouenda. 306. 307. 308. Inſigniter ſceleſti homines ad principes in Tragœdia partes agendas minimè apti. 309. f. 310. m. & cur. ibid. & 317. m. f. 318. p. ne excellenti quidem probitate, & ſanctitate præditi. 315. 316. & cur. 316. aptiſſimi qui nec virtute, nec vitio inſignes ſunt. 318. etiam is, qui cædem perpetrauit, interdum commiſeratione dignus eſt habitus, & perſona apta Tragœdiæ. 310. f. 311. p. an cenſenda ſit Tragœdia, quæ felici exitu terminatur. 311. m. 318. f. 319. p. f. 376. m. Tragœdia ſimplex, & compoſita non eſt idem Ariſtoteli, quod fabula ſimplex, & compoſita. 311. f. ſimplex pulcherrima, & quæ. 312. m. f. non eſt idem Ariſtoteli optima, & pulcherrima. 313. m. f. 314. cur in paucis familijs verſari dicatur ab Ariſtotele. 310. f. 322. p. cur vera nomina vſurpet. 162. m. 322. p. aliqua tamen confingi poſſunt. 322. m. interdum & nomina omnia, & rem ipſam confingit. 322. m. f. huiuſmodi tamen Tragœdia imperfectiſſima. 323. p. vim ſuam, etiam ſi ſola legatur, hoc eſt ſine apparatu, & ſcena, retinet. 324. p. cur videatur Epica inferior. 323. f. 324. illi tamen præſtat. 324. f. 325. 326. maiorem habet vnitatem, quàm Epica. 326. f. vtitur metro, cantu, & ſaltu. 404. p. differt ab Epica, quod nullam humilem perſonam imitatur. 404. m. Vide etiam *Apparatus, Aulæa, Chorus, Commus, Comœdia, Cothurnus, Epica, Epiſodium, Error, Exodus, Fabula, Parodus, Perſona, Poëſis, Poema, Prologus, Protaſis, Saltatio, Scena, Sententia, Staſimus, Strophe, Syrma, Theſpis.*

Transformationes. Vide, *Metamorphoſis.*

Tribus Romanis vnde dictæ. 280. f.

Triphiodorus Aegyptius Iliadem conatus abſoluere. 199. f. idem bellum Marathonium ſcribens contra fabulæ vnitatem peccauit. 206. m.

Triremis fabricata poſt bellum Troianum. 106. f. eam molitus Amocles Corinthius. ibid. pro quauis naui ſumitur. 108. m.

Troia an dicenda barbara ciuitas. 71. 72. fuit Græcorum colonia. 71. m. f.

Τρυξ quid græcis ſignificet. 249. f.

Tucca, & Varus quid abſtulerint ex Aeneide. 73. m. 74. p.

Tunicata, & Tabernaria. Vide, *Comœdia.*

Tyberis fluuius dictus cæruleus. 177. f. & cur. 179. m. f. 180. p. an potius albus, vnde & dictus Albula. 177. f. à Tybri Albanorum Rege nomen accepit. ibid. flauus poëtis dictus, ideſt pulcher. 178.

Typhœus ſepultus in Arimis in Syria. 175. m. f. 176. p. an in Inſula Pithecuſa? 177. p.

Tyrannus dictus Rex quiuis, etiam iuſtus 107. f. 108. p. tyrannis à Platone minimè laudata 108. p.

Tyrtæus animos militum Elegiaco accendit carmine. 390. p.

Vaca-

V

VAcationes, hoc eſt abſtractiones à corpore ſeptem. 241. f. 242. 243. eæ ſunt Platonicis diuinandi cauſæ. ibid.
Vaccæ Momemphitis pro Dijs habitæ. 114.p.
Valentinianus Imperator dictus Pius. 51.m.
Valuæ Regiæ, & hoſpitalium quid in Scena.269.p.m.
Varrones duo. 393. f. Atacinus ſcripſit Argonautica. 206. m. vter ſcripſerit Elegos.393.f.394.p.
Vaticinium poëtarum an obſcurum eſſe debeat 29.m.32.p proprium eſt Sacerdotum.187 f. & morientium. 188. 189. num interdum quoque viuentium.189.m.Vide, *Diuinatio, Morientes, Sibylla.*
Velia oppidū in Lucania à Seruio Tullio Rege conditum. 122.p. dicta olim Elea,ab ἕλος, hoc eſt palude. 123.m. Dicta, & Elea ab eiuſdem nominis fluuio. 125. m. Velinus portus paluſtrem ſignificat.123.m.
Venti in eam regionem non aſpirant, vbi vtres edito in loco deligati ſuſpenduntur.223.f.224.p.
Venus duplex. 75.f.239.m. interdum pro recta etiam ratione ſumitur.ibid. Veneris templum Corinthi mille meretricibus refertum. 69. p. Vide, *Columba.*
Viola,cùm ſit pallens, cur dicta purpurea.179.p.
Vir vnde dictus.74.f.
Viteſcere prima producta, vires recuperare.178.f.179.p.
Virgilius triplicem vitam triplici opere adumbrauit. 22.f. 23.p. ijſdemque libris triplex dicendi genus complexus.459.m. an Homero præferendus. 28.29.244.m. non Homeri ſolum,ſed etiam Apollonij, aliorumque imitator.41.m An Aeneida in libros diuiſerit. 83 p.Icaſticen, phantaſticenque permiſcuit. 120.m. defecit,ſi Macrobio credimus, vbi Homeri ductu caruit.149.f. ab Oratoribus dignus explanari.210.m. imò & à philoſophis. 211.f.212.p.autor,parenſque eloquentiæ.210.elegantiſſimus Orator. ibid. vel ipſi Ciceroni à nonnullis anteponitur. 210.f. omne genus eloquentiæ complexus. 211. p. Vniuerſitatis exprimit varietatem.ibid.etiam in Allegorijs imitator Homeri. 218. p. quas operi aſpergit ſuo.218.m.f. libri eius reconditam continent philoſophiam. 218.m. f. eſt Poëtarum Plato.220. m. moralia magis,quàm naturalia ſuo in poëmate adumbrauit. 227. & ſeqq. Theologus, & Pontificij iuris interpres. 227.f.excutit omne penu philoſophiæ. ibid. liberalium artium doctor.ibid.moralis præſertim philoſophiæ. 229. m. 230. p. 231.f. philoſophiam Platonicam,Pythagoricamque expreſſit.232. 235.m. Vide etiam *Aeneis, Alexander, Dantes, Epiſodium, Gordianus, Homerus.*
Virtus in prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iuſtitiam quadripartitò diuiditur.238.p.239.f.240. aliter à Plotino,in purgantes,purgati animi, politicas,& ideas.ibid. vel in otioſas philoſophorum,& actuoſas magiſtratuum,& miſtas.ibid.
Vlyſſes viri prudêtis ſymbolum.230.m.
Vmbræ.Vide, *Anima.*
Vrbes à fluminibus nomen ſumpſere multæ.125.m.
Vrſa cœleſtis num ſola non occidat. 11.m.25.p.
Vulcanus faber vniuerſitatis molitionem à Dijs cum voluptate exceptam ſignificat allegoricè. 215. f 216. cur Scamandro, Xanthoue fingatur contrarius.222.f.

X

XAnthus fluuius. Vide, *Vulcanus.* ξανθὸν,ideſt,flauum epitheton pulchritudinis apud græcos.178.p.
Xenophanes Colophonius qua ratione Homerum defenderet.5.m.

Z

ZῆτΑ litera à ζῆν dicta.167.f.
Zoroaſter diuinaſſe creditur.242. f.Vide, *Philoſophi.*
Ζωρότερον quid Homero.9.f.10.p.

SYLLABVS AVTORVM,

qui toto in opere vel citantur, vel illuſtrantur, vel refelluntur.

ABVLENSIS Toſtatus.210.f.
Adrianus Turnebus citatur.102.m.143.m.168.m.refellitur.123.m.defetor Virgilij.2.p.
Aelianus var.hiſtor.79.m.
Aeſchylus Poëta in Tragœdia, ſepté ad Thebas.42.m. Perſe.279.p.290.f. Promettheo, & Agamemnone.372.f. libro non adnotato.141.m.
Agathias hiſtoricus.111.p.
Agathoſthenes philoſophus.99.m.
Albericus Gentilis.39.m.
Alciatus Andreas Iuriſconſultus.124.f.125.128.f.143.f.168.p.f.
Alexander Aphrodiſienſis philoſophus.13.p.m.
Alexander Paccius Interpres Ariſtotelis.5.f.12.f.
Alexander Piccolomineus citatur.3.m.f.294.p.309.p.316.f.355.m.395.p refellitur.125.p.329 p.
Alexis Poëta Comicus in Lino.44.f.
Angelus Politianus. Vide, *Politianus.*
Antipater Sidonius in Anthologia.68.f.
Antiphanes Poëta Comicus.98.m.
Apollonius Rhodius.43.f.66.p.m.104.m f.105.109.m.139.m.140.m.152.m.
Appianus Alexandrinus hiſtoricus.47.p.
Apuleius Madaurẽſis de Mundo.272.m.
Ariſtophanes Poëta Comicus in Auibus.100.p.374.p. Ranis.374. reprehenditur in Rhanis.346.f. in Nebulis.347.p.in Auibus.347.f.
ARISTOTELES Stagirites Philoſophus.

Loci ex eius Poëtica.

Ex Capite primo multa ſtrictim explicantur.396.f.397.398. de auletica, & citharistica num diſtinctæ ſint formæ poëticæ.397.p. cur tanquam ſpecies poni videantur.383.f. Poëſis eſt imitatio.395.m.328.p.qualis, quarumue rerum.ibid.& ſeqq. qua nota differat ab alijs imitationibus, quæ poëticæ non ſunt 396.m. & ſeqq. Poëticæ genera qua ratione ſecernantur inter ſe.396.f.401 f.& ſeqq. Oratio metrica inſtrumentum eſt, nõ vis intima poëſeos.355.m. varijs ſiue miſtis metris non vtitur Epopœia.405.f.410.f. Socratici Sermones, Sophronis, & Xenarchi Dialogi inter poëmata numerandi, & cur.264.m. diſciplinæ, earumque præceptiones non ſunt materia poëſeos.410.f.411.f. legum poëſis, hoc eſt *νομικὴ* ſeu *νόμων* (quæ male legitur, Mimorum, poëſis, apud Latinum Interpretem) eſt Dithyrambicæ pars.389.f.396.f.400.p. Epopœia præſtantiores, medios, infimos imitatur.405.p. Tragœdiæ inuentores.250.m.
Ex ſecundo. Imitatio ex delectatione nata eſt; nobiſque natura inſita.159.f. Iambus ſenarius debetur omnino Tragœdiæ.264.f.325.326. Comœdiæ definitio.327.f.328. riſus, Comœdiæ propoſitus, vnde naſcatur.340.f.341. Tragœdiæ imitatio intra vnum diem compelli debet.255.m. an recitatio diem vnum explere debeat.ibid.
Ex tertio. Tragœdiæ definitio explicatur per partes 251.p.
Ex quarto. Mores emendare, eſt hominis actiones ad felicitatem dirigere.231.p.id quod etiam facit Poëta.ibid. Fabula eſt ſyntheſis, ſeu conſtitutio rerum.452.p. Mos, & morata oratio quid.453.f.454.p.m. Sententia quid ſit.457.f. quid eius proprium.261.m. & ſeqq. Dictio poëticæ quæ & quotuplex.263.m. in moribus effingendis imitandus pictor.257.f.
Ex quinto. Fabula, quaſi corpus principio

pio

pio conſtat, medio, & fine. 59.f. 61.p. quid principium. 59.f. quid finis. 441.f. Fabulæ diſponendæ ordo. 61.p.m.63. p. Explicatur totum illud caput de magnitudine, & diſpoſitione fabulæ. ibid. & 254.f.255.256.452. conditiones fabulæ. 256.p. duplex Tragœdiæ finis, ac terminus à cleplydra, & à rebus. 256.m.f.441.f.

Ex ſexto. Vnitas fabulæ quæ, quantaue eſſe debeat. 201.f. 202.p. 203.f. 205. 207. totum explicatur caput. ibid. & 256.f.257 p.

Ex ſeptimo. Explicatur totum. 320. f. 321. 332. Hiſtorici, poëtæque diſcrimen. 230.m.320.f. 321.p.m. 322.p.m. Comœdia fingit res, & nomina. 362. m. an hoc etiam facere liceat in Tragœdia. 320.321.322. Agathonis Tragœdia *Flos*. 322. Credibile, & veroſimile quid ſit. 162.m.195.p.

Ex octauo. Fabulæ Epiſodicæ deterrimæ. 94.f. Epiſodica fabula quæ. ibid. Epiſodia neceſſaria, & veroſimilia eſſe debent, & quæ ſint eiuſmodi, 95. 96. de Epiſodijs rurſum. 257. Hiſtriones interdum fabulā plus æquo producunt. 371.f.

Ex Nono. Fabularum aliæ ſimplices, aliæ implexæ. 292 p. quæ ſimplices, quæue implexæ. 292.293.363.p. Agnitionis definitio. 293.f. diuiſio. ibid. altera diuiſio. 297.p. perturbatio quæ pars fabulæ. 308.m.f. 309.f. fabula pathetica quæ. ibid.

Ex Decimo. Partes quantitatis in Tragœdia. 275.f. Prologus. ibid. & 276.p. Epiſodium. 278 m. 279.p. Epodus. 277. f. Parodus, Staſimus, Commus. 287.f. 288.

Ex Vndecimo. Fabula ſimplex, & duplex. 364. p. 365. m. neque inſigniter probi, neque inſigniter ſceleſti debent induci. 315.316.317. atrocia ſpectacula è ſcena ſubmouenda. 306.307. etiam ij, qui grauiſſima ſcelera perpetrarunt, interdum commiſeratione digni. 310.m. Tragicocomœdiæ fabula videtur indicari, ſed non probari. 420. p. 377.f. 378.m. quatuor errandi genera in Tragœdia. 304. 305. 309. 310. 311. 312.

Ex Duodecimo. Mores recte expreſſi quatuor habere conditiones debent. 258. f. ſint probi. ibid. conuenientes perſonæ. 259.p. ſimiles. 259.f. æquabiles. 260.p. ſolutio fabulæ naturalis, ac plana probatur Ariſtoteli. 296.m. non tamen artificioſa, & per machinam. ibid. peccant Poëtæ, cum perſonæ tribuunt mores ei non congruentes. 35.f. mores recte expreſſi picturæ ſimilem fabulam faciunt. 257. f. Totum caput breuiter explicatur. 258.

Ex Decimo tertio. In quo agitur de agnitionum, ſolutionumq; vario genere, multa ac pene totum explicatur. pag. 297. vſq; ad 309.

Ex Quintodecimo. Nomine poëmatis intelligitur interdum ipſa princeps actio ſine Epiſodijs. 63.m. 77.p.m. Epiſodia eſſe debet in dramate breuia, in Epopœia longiora. ibid. & 421.m.

Ex Sextodecimo. Connexio, & ſolutio fabulæ varia. 291.m.292.p.

Ex Decimo nono. Sententia quid ſit; quid eius proprium. 361.p. 457.f. quomodo differat à moribus: ibid. ſententiæ officia quinque. 362.f.

Ex Vicaſimoſecundo. Epica vnum corpus efficere debet, & vnum opus, principio, medio, & fine conſtans, haud minus quàm Tragœdia. 61.p.m. 62.p. vnitas Homericæ Iliados. 209.p. Verſus heroicus grauiſſimus. 265.p. tumidiſſimus, & maximè ſtabilis. ibi. Epici Poëtæ loqui per ſe parum debent; inducere loquentes frequenter. 282.p. in eo omnes vincit Homerus. ibid. quod eſt mirabile, delectationem parit. 260.p. ideo Poëta ſequitur admirabile. ibid. & 217. p.m. errata quædam Poëtarum, quæ dicuntur ἄλογα. 89.f. huiuſmodi videri poteſt expoſitio Vlyſſis in patriam à Phæacenſibus. 81.p. defenditur ab Ariſtotele. ibid.

Vicceſimum tertium, vbi traduntur defenſiones Poëtarum, explicatur totum pag. 3. vſq; ad 20. Præterea. 107. p.m. 110.m. 113.f. 120. p. 127.f. 138.f. 160.m. 163.m. 176. p. & alibi.

Viceſimum quartum, vbi comparatur Tragœdia cum Epopœia, explicatur totum. 323.f. 324. 325.
Poëticæ liber Ariſtotelis, non videtur abſolutus. 216.m. 329.p. quinam illum explicarint. 395.p.m.

Loci ex alijs libris Ariſtotelis.

Ex 1. Rhetor. 204. m. ex 2. Rhetor. 7.f. 258.f. 315.m. 455.m. 456.f. ex 3. Rhetor. 68.p.
Ex 1. Ethic. 204.m. 230.f. ex 3. Ethic. 32. m. 36.p. 133.f.
Ex 7. Polit. 173.p. ex 8. Polit. 251.f. 252.f. 340.f. 357.m.
Ex Problematis. 74.f. & 204. m. 389. f. 400.p. vbi de nomice, ſeu legali poëticæ ſpecie; quod habetur ſect. 19. probl. 28.
Ex libro de Mundo. 166.m. 272.m.
Ex Meteoris. 88.f. lib. de Memoria. 301. f. de hiſtor. anim. 174.p. lib. 2. de gener. animal. c. 4. poſt med. 258.p. de admir. audit. 206.f. ex libro de locis Homeri, qui non extat. 212.p. ex alijs eius libris 190.f. 242.m. 395.m.
ARTEMON Mileſius. 182.f.
Athenæus Dipnoſoph. 36.m. 44.f. 45.f. 69.p. 191.f. 205.m. 253.p. 260.f. 389.f.
D. Athanaſius Alexandrinus. 308.f.
Atteius Capito. 82.m.
Auerroës Cordubenſis. 203.p. 256.p. defenditur. 203.f. diſcedit ab Ariſtotelis mente. 315.m.
D. Auguſtinus Hipponenſis. 42.m. 48.f. 49. m. 133. p. 210. m. 218. m. 232. p. 243.f.
Aurelius Prudentius. 121.m.
Auſonius Gallus Poëta. 21.m. 42.f. 64.f. 143.f. 333.f.
BARBARVS. Vide, *Daniel.*
Bernardus Saracenus. 374.f.
Beſſarion Cardinalis. 108.p.
Boëthius Seuerinus philoſophus. 386.f.
Brodæus Ioannes. 39.m.
Budæus Gulielmus. 266.f. 366.f.
CALLINVS Poëta Elegiacus. 390.m.
Callimachus Poëta in Elegia de lauacro. 448.f. 449. eius erratum. 4.m. eius anachroniſmus. 46.p.
Calpurnius Siculus poëta Bucolicus. 381.p.
Canterus. Vide, *Gulielmus.*
Caſſiodorus Aurelius. 266.f. 269.f.
Caſteluitrus Ludouicus citatur. 82. p. 149.f. 395.p. 405.p. refellitur. 354.f. 355. p. rurſum. 355. m. reprehendit Ariſtotelem. 317.p. refellitur. ibid. reprehendit Homerum, & Virgilium. 28.p. 80. f. 86.f. 94. 95. 122.p. 162. 163. 186.f. refellitur his ipſis locis. 29. 30. 81. 87. 95. 96. 97. 163. 164. 187.
Catullus poëta citatur. 83.f. 109. m. 178. m. 407.f. 461.m. 462.f. 464.p. eius anachroniſmus. 43.f.
Cerda Ludouicus. 194.f.
Ceſellius Vindex Virgilium redarguit. 141.f. eundem defendit. 142.f.
Chryſippus philoſophus. 225.p.
M. CICERO Orator. Epiſt. ad Att. 21.m. ad Famil. 243.m. ad Q. fratrem. 372.m. de Inuent. 48.p. de Orat. 114. p. 349.f. 351.p. Orat. ad Brut. 352.m.f. pro Sex. Roſc. 340.m. in Verr. 101.f. 350.m. pro Planco. 49. p. pro domo ſua. 49.p. pro Mil. 310.m. Philippic. 183.f. Tuſcul. 33.f. 72.m.f. 72.f. 225.f. 406.f. de Finib. 21.m. de Nat. Deor. 26. p. de Diuin. 198.m. in Academ. 179.p. de Seneƈt. 169.f. de Amic. 343.m. de Offic. 352.f.
Claudianus poëta. 51.f. 88.p.m. 171. m. 173. m. permutat Laidis patriam. 68.f.
Clemens Alexandrinus. 98. m. 206. f. 335.m.
Cœlius Rhodiginus. 185.m. 266.f.
Columella de re ruſt. gallos gallinaceos iubatos appellat. 66.f. 67.p. violam purpuream. 179.p.
Concilium Bracarenſe. 236.f.
Cornelius Gallus Elegorum ſcriptor. 459.m.f. 460.
Cronius. 217.m.
Q. Curtius hiſtoricus. 155.m.
Cyrillus Alexandrinus. 221.f.
DANIEL Barbarus in Vitruu. 268.p.
Dantes Aligherius Statij permutat patriam. 69.f.
Dares Phrygius. 49.f.
Demetrius Phalereus philoſophus. 153. m.

m. 457. m.
Demoſthenes Orator. 183. f. 343. m. 389.m.
Didymus. 145.m. 385.f. 400. p. 402. m. 409.m.
Dio hiſtoricus.132.p.
Dio Chryſoſtomus.60.p.m.185.p.
Diodorus Siculus hiſtoricus.114.p.
Diogenes Laërtius hiſtoricus. 205. m. 389.m.410.f.
Diomedes Grammaticus. 265.p.273.m. 274.f. 329.m. 330.p. 373.f. refellitur. 285.p.
Dionyſius Halicarnaſſeus hiſtoricus reprehendit Thucydidem.182.m.
Dionyſius Lambinus, Vide, *Lambinus.*
Dioſcorides de re medica.37.m.
Donatus Grammaticus. 23. m. 210. m. 227.f. 232.m.274.m.340.m. 345.f.363. p.f.373.m.374.p.
EMPEDOCLES philoſophus. 14. p. 221. m. vtres ſuſpendit ad inhibendos ventos.223.f.
Ennius Poëta, Medea.21.m.
Ephæſtion.205.f.
Epicharmus poëta Vlyſſe naufrago reprehenſus ab Ariſt.36.m.260.f.
Epigrammata græca.167.f.171.m.
Erythræus Nicolaus.178.f.
Etymologicon græcum.140.f.280.m.
Euripides Poëta Troadibus. 98.p.99.m. 275.m.Helena.174.f. Hippolyto.275. m.286.p. Rheſo.279.p. 290.f. Andromacha. 265.f. 286.f. 289. f. Iphigenia latè.299.m.300. Medea. 304.f. Hecuba.372.f. Cyclope.377.f. qua ratione ſe defendit, quòd dixit eſſe peierandum. 7. f. euertit ſeriem temporum. 44.f.45.p. reprehenditur ab Ariſtotele.260.f. 261.p. reprehenditur in Hecuba.354.m.
Euſebius Cæſarienſis. 47.p. 69. f. 70. m. 216.p.
Euſtathius in Homerum. 213.m.215.m. 217.f.348.m.in Iliadem.176.p.188.m. 200.p. in Odyſſeam. 110.f.144.f. 145. m. 223.m. in Dionyſium Afrum. 88.p. 205.f.
FAVSTVS Victorinus. 281. f. 402.m.
Feſtus Grammaticus.266.m.380.m.
L.Florus hiſtoricus.156.f.
Fracaſtorius Hieronymus.461.m.
Franciſcus Bonamicus.395.m.
Fronto Grammaticus.180.p.
Fulgêtius Placiadis Mythologus.219.m.
Furius poëta. 178.f.
GALENVS medicus. 98.m. 171. p.184 m. 225.p.m. 257.m. defendit Homerum.152.f.
Gallus, Vide, *Cornelius.*
A.Gellius citatur. 122. p. 167.p. 178.f. 183.f.184.p. 272.m. reprehendit Virgilium ex Phauorino. 92. p. m. & ex Higyno.123.p.127.p.ex Apollinari,& Celellio.141.f.142.
Germanus in Virgil.193.p.
Giraldus Lilius. 205.f.207.p. 266.f.307. m.390.m.410.m.459.f.
D.Gregorius Nazianzenus.190.f.
Gulielmus Canterus.143.p.
Gulielmus Modicius defendit Virgiliũ. 2.p.71.m.118.p.150.m.
HARPOCRATION. 390.m.
Heliodorus Aethiopic. 400. m. 409.m.
Herodotus hiſtoricus. 89.m.114.p.115. p.164.f.
Heſigonus hiſtoricus.99.m.
Heſiodus poëta.225.p.f.
Heſychius.177.f.
D. Hieronymus. 210. f. 218. m. 243.m. 353.p.
Hieronymus Robertellus citatur. 36.m. 266.m.293.m.297.f. 309.p.384.m.395. p. Lambinum reprehendit. 16. m. reprehenditur. 3.f.12.f.13.p.315.f.
Higynus, Vide, *Iulius.*
HOMERVS Poëta.

Loci ex eius Iliade.

Iliados argumentum, & ſcopus.201.m. 206.m.208.f.209.p.
Ex libro Primo. Muloſnè, an cuſtodes, caneſuè Iues primum interemerit. 8. m.f.9.p. quid ſibi velit Deorum riſus ex claudicatione Vulcani. 215.m. f. 216.p.
Ex Secũdo. Defenditur Homerus à Platone reprehenſus, quod dixerit ſomnum allegatum ab Ioue ad decipiendum Agamemnonem.11.f.12.13.quid ſit Deos dormire.10.m. Therſites homo

mo turpiſſimus, & caprarij, ſubulcique inducuntur ab Homero in Epopœia.404.f. cur Nireus tam verbosè pulcher in Catalogo deſcribatur, cuius poſtea nulla mentio. 152.f.153.p. *εἰν ἀρίμοις* non eſt vox cōpoſita.175.f.176.p. quem ſequatur ordinem in militibus enumerandis. 181.f.

Ex Tertio. Defenditur Homerus, quòd Menelaum inducat in Iouem maledicta iactantem.7.m.f.Ex eodem tertio, ac ſexto.Criſtas galearum antiqui fecerunt ex caudis, ac iubis equinis. 67.p.m.

Ex Nono. Quid Homerus intelligat, cū Achilles Patroclum iubet hoſpitibus præbere *ζωρότερον*: ſignificetnè vox illa, *feſtinanter*; an *vinum meracius*. 9.f.10.p.

Ex Decimo. An credibile ſit in Græcorum exercitu omnes dormiſſe, præter Agamemnonem. 10.f. 11.p. cur idem dicatur intempeſta nocte, cùm eſſet in ſtratis, reſpicere campos Troianos. 10.f. cur Diomedes haſtas humi defixas haberet, non intentas in hoſtem. 6. m.f. Dolon turpis an rectè dicatur pedibus pernix.9.p.

Ex Vndecimo. Semidei epulaturi ſedēt. 109 m.

Ex Quintodecimo. Hector, penè ſolus in fugam Græcos omnes auertens, an rectè fingatur.3.f.

Ex Decimoſexto. Patroclus moriens cur imminentem interitum denunciare poſſit Hectori vaticinans.188.f.

Ex Decimoſeptimo. Achillis equi plorātes ex obitu Patrocli.192.f.

Ex Decimo octauo. Achillis ocreæ cur dicantur ſtanneæ.15.f.107.p.

Ex Viceſimo. Dij cur inter ſe contrarij, ac pugnantes.221.f.

Ex Viceſimo ſecundo. Hectoris, Achilliſque monomachia an probabilis. 197. p. Hector moriens Achilli vaticinatur obitum.189.p.

Ex Viceſimotertio. Columba proponitur ictibus iaculatorum in funere Patrocli.112.p.

Ex Vltimo. Ilias abſoluitur Hectoris obitu, ac funere.199.p.

Loci ex Odyſſea.

Odyſſeæ ſcopus, argumentum, conſtitutio.63.m.227.p. 312.p. Vnica actione continetur.201.f.207.m.

Ex libro primo. *Dic mihi, Muſa, virum*, idoneum initium. 417. m. cur concilium Deorum inducatur.27.m.

Ex ſecundo. Cur Telemachum comitentur duo canes. 8.f. Icarius, pater Penelopes, an Lacedæmonius.16.f.

Ex Quarto. Telemachus de patre ſciſcitaturus ad Menelaum proficiſcitur. 16.f. 17.p. an Homerus ſignificet eorum, qui moriuntur in aquis, etiam animam interire.35.m.

Ex Quinto. An rectè ſolam Vrſam non occidere dixerit Homerus. 11. m. Vlyſſes obſeruans ſidera.ibid.p. Vlyſſes in naufragij periculo an rectè gemat.33.p.

Ex Septimo. Rectenè ſolus, & ſine comitatu ad Alcinoum Vlyſſes veniat. 28.f.31.m.

Ex Octauo. Vlyſſes ab Alcinoo ex fletu cognitus.302.p.

Ex Nono. Heroës ſedent, non diſcumbunt, in menſis.109.m.

Ex Decimo. Venti cur vtre concluſi. 223.p.m.

Ex Vndecimo. Cur Vlyſſes ſtricto gladio ſacrificium peragat magicum. 137. p. cur Vlyſſes apud inferos iubeatur vxori narrare, quæ ibi viderit.147.m.

Ex Duodecimo. Inter Scyllam, Charybdimque periclitans Vlyſſes non gemit, ſed hortatur ſocios.36.p. eius ſocij tempeſtate demerſi, quia boues, Soli ſacros, occiderant.112.m.

Ex Decimotertio. Phæacenſes an rectè inducantur Vlyſſem ſolum, & conſopitum in Ithacam reducentes. 80. f. 81.p.f.217.p.m. Nympharum antrum quid ſignificet.147.f.217.m.

Ex Decimonono. Vlyſſes cognitus ex cicatrice.298.m. geminæ Somni portæ.144.f.

Homeri erratum ex Ariſtotele. 3.m. ex Platone, & Proclo. 5.p.

HORATIVS poëta. Ex primo Carminum Ode prima. 408. f. ſecunda. 178.

178.p. 419.f. tertia. 429.f. 430. ſexta. 408.f. ſeptima. 101.m. 434.f. octaua. 440.f.441.p. duodecima. 408.f. deciſexta.429.m. trigeſima ſecunda. 409.p.441.m.447.m. trigeſima tertia.386.p.trigeſima ſexta.172.m.
Ex ſecundo. Ode prima.445.p. decima tertia.431.p.
Ex Tertio. Ode tertia. 406. p.435.436.444 f.quarta.431.f.432.433.p. quinta. 433.m.f. 434. viceſima quarta.411.f. viceſima ſeptima.145.p.
Ex quarto. Ode prima.179.m. ſecunda. 406.p. quarta. 174.f.419.f.420.p.428. 429. 441. p. ſexta. 68. m. ſeptima. 127.m.
Ex Epodon Ode nona. 72. m. duodecima.98.m.
Ex Satyris.64.m.103.p.
Ex Epiſtolis.16.m.72.m.229.p.

Loci ex eius Poëtica.

*Humano capiti ceruicem.*254.f.
*Credite Piſones.*255.p.
*Ordinis hæc virtus erit.*59.m.
*Verſibus impariter iunctis.*389.m.
*Quis tamen exiguos Elegos.*383.f.
*Muſa dedit fidibus Diuos.*402.m.403.m.
*Et Tragicus plerunque dolet.*264.p.
*Intererit multum Dauuſnè.*335.m.
*Aut famam ſequere.*259.f.
Si quid inexpertum ſcenæ committis. 260.m.
*Rectius Iliacum carmen.*323.m.
Nec gemino bellum Troianum. 59.p. 200.m.
*Semper ad euentum.*59,m.200.m.
*Aetatis cuiuſque notandi.*259.p.
*Segnius irritant animos.*146.m.
*Nec pueros coram populo.*271.p.306.p.
Quodcunque oſtendis mihi ſic, 306. f. 307.p.
*Neue minor quinto.*275.f.372.m.
*Nec Deus interſit.*275.m.
*---nec quarta loqui perſona laboret.*274. f.373.f.
*Actoris partes chorus.*284.285.286.287.
Tibia non, vt nunc, orichalco. 357.f. 359.p.
*Aſpirare,& adeſſe choris.*283.f.
*Carmine qui Tragico.*250.p.
*Mox etiam agreſtes Satyros.*278.f.
*Vt feſtis matrona.*263.f.
*Ignotum Tragicæ genus.*250.f.
*Vel qui prætextas.*333.m.f.
*Vt pictura poëſis erit.*258 m.407.p.
*Tyrtæuſque mares animos.*390.p.

IACOBVS Mazonius citatur. 45.f.129.f.395.m. refellitur.205.f.372.m.396.p.
Ianus Parrhaſius.142.m.171.f.
Iaſon de Nores.308.p.
Incertus poëta.208.m.
Ioannes Bapt.Pius. 117.m.139.m.171.m.
Ioſephus Scaliger.20.f. refellitur.22.m.
Iouianus Pontanus citatur. 34. m. 89.f. 92.f.387.m.f.refellitur.124.m.
D.Iſidorus.49.f.194.m.266.f.
Iulianus Apoſtata.145.p.171.f.
Iulius Cæſar Scaliger citatur. 22.m.34. m.65.m.92.f.93.123.f.227.f. 266.f.271. f.280.m.f. 283.f. 291. f. 330.f. 331. m. 341.f.342.p.357.p. 358.f.360.p. 378.f. 384.m.385.f.459.m.461.m. refellitur. 23.m.124.p.219.p.
Iulius Capitolinus.50.f.218.m.
Iulius Higynus reprehendit Virgilium. 123.p.127.p.refellitur his locis.
Iulius Pollux. 266.f.267.f.268.m.278,m. 283.f.288.f.371.m.420.f.
Iuſtinus hiſtoricus. 41.f. 42.p. 155. m. 156.f.
Iuuenalis poeta.114.m.115.p.273.f.

LACTANTIVS Firmianus citatur. 115.p. 133.p. reprehendit Virgilium.53.m.237.p. refellitur.53.f.54.p.237.p.
Lactantius, ſeu Lutatius Statij interpres.159.m.
Lambinus Dionyſius citatur. 273.p. reprehenditur à Robertello.16.m.
Lèpidus vetus Comicus in Philodoxo fabula, ab Aldo Manutio edita. 355.f.
Lilius, Vide, *Giraldus.*
T.Liuius Patauinus. 44.m. 144.p. 155.f. 330.f.
Longinus.405.m.
Lucanus poeta.55.m.59.p.156.f.164.f.
Lucianus Samoſatenſis. 114.p.145.p.191. f.406.m.
T.Lucretius Carus poëta.118.f.379.m.
Ludouicus Caſteluitrus. Vide, *Caſteluitrus.*

Lycophronis interpres.99.m.
MACROBIVS Aurelius citatur.85.m. 114.p.m. 128.p.129.f. 232.p. 368.f. defendit, ac laudat Virgilium. 82.m.210.f. 218.m.f. eundem reprehendit. 42.m.149.f.150.p.152.p. 181.f.219.p.refellitur ijſdem locis.
Madius Vincentius citatur. 17.m. 303. m.395.p.reprehenditur.12.f.355.m.
M.Antonius Flaminius.461.m.
M.Antonius Muretus.147.p.
M.Aurelius Imperator.51.p.
Martialis poëta,libro primo.132.m.307. m.f.quarto.167.m.ſexto.130.f.octauo. 21. p. decimotertio. 116. p. decimoquarto.21.p.libro non adnotato.127. f.128.p.133.m.f.371.m.
Martinus Del rio citatur. 280.p.refellitur 281.m.
M.Marullus poëta.43.p.
Mazonius.Vide,*Iacobus.*
Menander Myndius.191.f.192.p.
Mimnermus poëta Elegiacus.390.m.
Minturnus in Poëtica.395.m.
Modicius.Vide,*Gulielmus.*
NAEVIVS poëta.351.p.
Niſeus Grammaticus.23.m.
Nonius Marcellus.169.m.
Nonnus Panopolitanus.172.p.205.f.
Numenius Platonicus.217.f.
Nymphodorus medicus.99.m.
OCTAVIANVS Auguſtus.198.f.
Olympiodorus philoſophus. 129. f.130.131.226.f.
Onoſiander Strategetico.156.p.
Oppianus poëta.38.f.
Oribaſius medicus.98.f.
Oroſius Paulus hiſtoricus.41.f.
Orpheus vates.43.f.
P.Ouidius Naſo.libris Metamorphoſeō. 29. m.44.m.55.m.67.f.85.p.89.f.99.m. 103.p.112.m.115.m. 167.f.407.f. 412. m.Epiſtolis.389.p.447.f.451.p. de Arte.46.p. 98.p.f. 293.p.m Elegijs, ſiue Amorum. 206.m. 386.m. 392. f. 393. f. 418. p. m. 448. p. m. 458. m. 463. f. 465.f.466 Faſtorum.115.p. 116.p.415. f. de Triſtibus. 21. p. 35.p. m. 303.p. 393.f.de Ponto.44 m.205.m. 299 f. libro non adſcripto.69.m.112.m. 190.f. 205.f.457.f.461.p.
PACCIVS. Vide, *Alexander.*
Patritius Franciſcus citatur. 395.f. 400.m.refellitur.396.p.410.m.
Paulus Aegineta medicus.98.f.
Paulus Iuriſconſultus.168 f.
Pauſanias hiſtoricus.44.f.150.p.206.f.
A.Perſius Satyricus.21.p.153.m.462.f.
Petrarcha Franciſcus.69.m.
Petrus Valla.361.f.374.f.
Petrus Victorius citatur.3.f.18.m.36.m. 82.p.101.f.102.p. 132.f. 170.f. 266.m. 298. p.f. 302.p. 308.f. 309. m. 358.m. 395.p. 400.p. 410.f. reprehendit Virgilium. 38.p. refellitur. ibid. & 12. f. 13.p.38.m.309.p.325.p.m.355.m.
Phauorinus reprehendit Virgilium.92. refellitur.93.
Philander in Vitruuium.268.p.f.
Philemon.164.f.
Philo Hebræus.103.m.
Philoſtratus. 39.p.132.p. 209.m. 307.m. 406.f.
Phurnutus Mythologus.224.m.
Piccolomineus.Vide,*Alexander.*
Pierius Valerianus.2.m.117.f.385.m.
Pindarus Lyricus.100.m.406.f. eius erratum.4.m.38.m.
Plato philoſophus. 108.p. 120.m.129.f. 130.131.132.144.f.153.m. 185.p. 188. m.189.p.190.f. 220.f. 226.m.f. 250.m. 252.m. 340.p. 353.p. 370.f. 380.f.395. m.408.p.Homerum,ac poëtas reprehendit. 5.p. 215. f. eius anachroniſmus.45.f.refellitur.338.f.
Plautus Comicus Amphitruone. 66. m. 169.f.296.m.319.f.350.p.366.p. Aſinaria. 72.p.351.p.374.f.376.f.377.p. Aulularia.366.m.368.p.377.p. Captiuis. 374.f. Caſina.367.m. Ciſtellaria.366. p.Bacchidibus. 330.f.351.m.f. 352. p. Milite glorioſo. 290.m.351.f.352.m. 376.f.Mercatore.373.f. Rudente. 348. f.349.p.354.p. 368.p. Trinumo. 347.f. non adnotato libro.274.f. 298.f. eius erratum in Amphitr.122.p.
Plinius Secundus in naturali hiſt. 37.p. f.39.p. 40.f. 46. m. 66.m. 67.m.f.71.f. 84.p.m.98.p.101.f.102.m.114.p. 120. f. 175.f. 194.m. 243.m. 332. f. 358. f. 379.m.
Plinius iunior.69.f.132.p.407.m.

Plo-

Plotinus Platonicus.131.p.
Plutarchus Cheroneus, 5.m. 44.p.f.67. m.68.f.137.p.184.m.219.m.226.p.242. m.298.p.406.f.
Politianus Angelus.266.f.387.f.448.f.
Polybius hiſtoricus.156.p.
Pomponius Mela.89.m.
Pontanus. Vide, *Iouianus.*
Porphyrius philoſophus. 129. f. 145. f. 189.m.241.m.242.m.
Poſſidonius hiſtoricus. 170. f. 175. f. 357.m.
Proclus Platonicus.214.m.224.f.Homerũ reprehendit.5.p.eundem defendit. 215.m.226.f.refellitur.252.m.f.
Sex. Propertius, libro ſecundo. 445. f. 446.p. 449.f. 457.m. 458.f. permutat Laidis patriam.68.f.libro tertio. 383. f.390.f.391.p.m.f. 392.p. 425.m f.425. m.f.426. 427. 445. f. eius anachroniſmus. 43.f.44.p. libro quarto. 392. m. 394.m.f.415.p.m. 417.m f. 419. p. m. 442.f.443.m.f. 444. 449.f. 458.p. non adſcripto libro.115.f.385.p.
Prudentius. Vide, *Aurelius.*
QVINTILIANVS Rhetor.21. f.50.m.155.m.210.f.276.p.455.m. 459.m.462.f.
Quintus Calaber.138.m.f.
RAPHAEL Volaterranus.167.f.
Rhodiginus. Vide, *Cælius.*
Robertellus. Vide, *Hieronymus.*
Rodulphus Agricola.60.f.
SANNAZARIVS. 380.f.
Sappho poëtria.387.f.
Scaliger. Vide, *Iulius Cæſar.*
Scholiaſtes, ſiue Interpres Apollonij. 44.f.128.p.140.p.177.p.205.f. Ariſtophanis.69.p.403.p. Pindari. 44.f.100. m.199.f.402.f.Sophoclis.139 p.m.402. f.Theocriti.99.m.
Scripturæ ſacræ libri.65.p.160.p.216.p. 387.p.
Sebaſtianus Conradus. 22. f. refellitur. 23.m.
Seneca philoſophus, ac Rhetor. 44.p.75. m. 84.m. 85.p.m. 132.f. 155. m. 164.f. 170.f.210.f.232 f.368.f.
Seneca Tragicus in Hercule furẽte.67.f. Thyeſte. 108.f.262.p.284.f.285.p.287. p.Hippolyto.261.f.Oedipode.265.m. 277.f.373.p.m. Troadibus. 274.f. 295. m.Medea.103.p.265.f.reprehenditur. 308.p. Agamemnone. 274.f. Octauia. 277.f. 285.p. 295.m. Hercule Oeteo. 275.m.277.f.278.p.286.m.296.m.
Seruius Honoratus Grammaticus citatur. 45.m. 54.m. 64.f. 71.f. 83.m.91.f. 112.f.115.p.159.m.161.f. 178.f. 184.p. 218.m. 227.f. 359.m. refellitur. 66.m. 90.m.100.m.113.p.m.127.m.179.f.
Sidonius Apollinaris. 70.m.96.p.143.m. 393.f.
Silius Italicus poëta. 57.p. 107. f. 132.f. 175.f.207.p.
Simonides Ceus Elegus.390.m.
Simplicius philoſophus. 5. m. 189. f. 384.m.
Socion philoſophus.99.m.
Solinus polyhiſtor.101.f.
Sophocles Tragicus in Electra.287.m. f. 312.p.373.p.eius anachroniſmus.122. p. Oedipode Tyranno. 255. f. 286. f. 290.f.292.f.293.p.294.p. 305.p. 373.p. quomodo excuſetur, quòd dicat Oedipodem ignoraſſe Laij cædem à ſe factam. 17. f. Philoctete. 285.f. 372.f. Aiace.289.f. 295.m. Antigona. 310.p. non adnotato libro.281.p.384.f. quales perſonas ſeſe dicebat effingere. 4.m.139.p.
Statius Papinius poëta Syluis. 98.f.100. m.101.p.vbi emendatur locus.101.m. 172.m. Thebaide. 33.p.130.m. 159.m. 170.m.206.m.Achilleide.205.f.206.p.
Stephanus Geographus 68.f.125.m.176. p.205.m.206.f.
Stephonius Bernardinus. 282.p. 290. f. 360.m.
Stobæus Ioannes in Sent.390.m.
Strabo Geographus. 46.p. 89.m. 114.p. 115.p.172.m.f.175.f.Homerum defendit.89.p.
Suetonius Tranquillus. 195. p. 333. f. 371.m.
Suidas 96.f.103.m.108.m. 120.m. 132.p. 140.f.176.f.273.m.335.f. 348.m. 362.f. 371.p.384 m.405.m.420.f.
Sulpitius Apollinaris.141.f.
Syneſius.35.m 69.p.
TACITVS Cornelius.333.f.
Terentianus Maurus Grammaticus.

cus.265.p.325.f.

Terentius Afer Comicus in Andria.274.m.f.360.m.363.m.f.364.m.f.367.p.374.m.375.f.376.p.m.441.p.Eunucho.259.m.361.p.362.f.367.p. Heautontimorumeno.360.f. Adelphis.345.f.359.p.360.f.366.f.456.m. Hecyra.361.p.366.f.367.p.Phormione 361.p.362.f. loco non adſcripto.356.f.

Tertullianus Septimius.42.p.143.m.307.f.335.m.

Theocritus poëta.380.f.381.p.

Theodorus Gaza,174.p.

Theognis poëta gnomographus,390.m.393.p.

Theophraſtus philoſophus.40.f.84.m.98.p.99.m.

Thucydides hiſtoricus citatur.85.m.106.f.qua in re à Dionyſio reprehendatur.182.p.m.

Tibullus Elegiacus lib.primo.391.f.416.m.f.417.p.f.437.m.f.438.439.440.p.f.446.f.447.p.450.f.454.f.463.m.464.m.465.f. libro ſecundo.417.f.421.f.422.423.424.440.m.447.p.461.p.463.f. libro tertio.389.p.391.p.m.392.p.399.p.m.447.f.450.p.m.457.m.458.f.463.f.465.m.libro quarto.451.m.libro nõ notato.112.m.250.f.461.p.464.p.

Timæus hiſtoricus.223.f.

Timocles.253.p.m.

Tiraquellus Andreas.75.p.

Torquatus Taſſus poëta.214.m.395.m.

Turnebus.Vide,*Adrianus.*

Turpilius Comicus.169.f.

VALERIVS Flaccus poëta.59.p.65.p.66.p.f.88.m.117.f.132.m.172.f.175.m.

Valerius Maximus.48.p.m.

Varro Terentius Romanus.38.p.115.p.143.p.185.f.379.p.Idem,vel alter Atacinus Narbonenſis.393.p.f.

Vegetius de re milit.20.f.

Velleius Paterculus.41.f.

Victorinus.Vide,*Pinetus.*

Vincentius Madius.Vide,*Madius.*

P. VIRGILIVS Maro poëta.

Loci ex eius Bucolicis.

Ecl.2.*Mollia luteola.464.p.*

Ecl.3.*Alternis dicetis.380.p.*

Ab Ioue principium.380.m.

Ecl.5.*Daphni tuum Pœnos.174.m.*

Daphnim ad aſtra feremus.464.p.

Ecl.6.*Cum canerem Reges.445.m.*

Namque canebat uti 380.f.436.f.

Quid loquar aut Scyllam Niſi.100.p.

Ecl.7.*Alternis igitur contendere.380.m.*

Ecl.9.*Damonis Muſam.464.p.*

Ecl.10.*Hac ſat erit,Diua.443.m.*

Ex Georgicis.

Libro primo. *Quinque tenent cœlum Zonæ.186.p.*

Hic vertex ſemper nobis ſublimis,185.f.

Præcipites cœlo labi.91.m.

—pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.178.f.

Ille etiam extincto.430.p.

Secundo.*Huc,pater ò Lenæe.64.f.*

Sed neque Medorum ſylua.436.f.

Palmes agit laxis.118.f.

O fortunatos nimium.436.f.

Sed nos immenſum ſpatijs.442.p.

Tertio.*Vel ſcena vt verſis.270.f.*

Optima quaque dies.160.f.

Talis Amyclæi domitus.100.p.

Quarto. *In mare purpureum.178.f.*

Hæc ſuper aruorum.442.m.

Illo Virgilium me.448.m.

Ex Aeneide.

Libro primo. *Ille ego qui quondam.20.21.22.*

Arma,virumque cano.416.m.

—Troiæ qui primus ab oris.23.24.25.

Italiam,fato profugus.200.f.208.p.

— Lauinaque venit Littora.122.f.123.p.

Muſa mihi cauſas.413.f.

—ſpretaque iniuria formæ.219.p.

Cum Iuno æternum ſeruans.25.26.

—tu das epulis accumbere Diuum.109.p.

Extemplo Aeneæ ſoluuntur.32.m.

—tres littore ceruos Proſpicit errantes.36.37.

—ſic vertice cœli conſtitit.185.f.

Antenor potuit medijs.24.f.

Oſcula libauit natæ.16.m.

Cum domus Aſſaraci Phthiam.68.m.

Ante diem clauſo componet.170.m.

Sum pius Aeneas.47.48.49.

Aſpice biſſenos.174.m.

—videt Iliacas ex ordine pugnas.39.40.

Hæc dum Dardanio Aeneæ.41.42.43.

—concurſu accedere magno Anthea Ser-

geſtumque videt. rectenè inducatur Aeneas tot ſtipatus comitibus à Didone exceptus.28.*f*.31.*m*.
*--quis Troia neſciat Vrbem?*71.*p*.
--lumenque iuuenta Purpureum. 178.*f*.
---toris iuſſi diſcumbere pictis.107.*p*.
Poſtquam prima quies epulis, menſaque remota.109.*f*.
Immo age & à prima. 58.*f*.
Libro ſecundo. *Inde toro pater Aeneas*. 64.65.109.*p*. *Quos neque Tidydes; nec Lariſſaus Achilles*.68.69.
Ecce autem gemini.65.*f*.
---primuſque Machaon 24.*m*.
O patria, ò Diuum domus.71.*p*.
Barbarico poſtes auro.70.71.72.
Non tea, namque etſi nullum.73.74.
Aſpice, namque omnem.146.*p*.
Iampridem inuiſus Diuis.457.*p*.
Libro tertio. *---claſſemque ſub ipſa Antandro*.80.81.
Sacra Dionaa matri.82.
---terraque urbeſque recedunt.91.*m*.
Sacra mari colitur.83.84.
--nunc fama, minores Italiã dixiſſe.86.
Diſſiluiſſe ferunt.86.
Heſperium Siculo latus abſcidit.86.87.
--humilemque videmus Italiam.90.91.
---attollit ſe Diua Lacinia contra.91.
Turbine fumantem piceo.92.93.
Apparet Camarina procul.125 *p*.
Libro quarto. *Vritur infelix Dido*.134.*m*.
---atque agmina cerui Pulverulenta fuga.37.*p*.
Atlantis, cinctum aſſiduè.94.95.
Spargens humida mella.97.98.
Vnum exuta pedem.102.104.
Non ſeruata fides cineri.136.*p*.
*Quid loquar, aut vbi ſum?*134.*m*.
Sed cadat ante diem.183.184.185.
*--moriemur inulta?*55.*m*.
Nam quia nec fato.183.184.
Libro quinto. *Impellunt, terno conſurgunt ordine remi*.106.107.108.
--& volucrem traiecto in fune columbam.111.112.113.
--fauit innixus Vulcanus habenis.118.*f*.
Libro ſexto. *---claſſique immittit habenas*.117.118.119.
Chalcidicaque leuis.122.*f*.123.*p*.
Cauſa mali tanti coniux.150.*m*.
Maternas agnoſcit aues.118.*f*.
Tuque inuade viam, vaginaque eripe ferrum.110.*p*.*m*.137.*m*.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per umbras. 29.*m*. 31.*f*.
Centauri in foribus ſtabulant.119.120.
---ſtrictamque aciem venientibus offert 137.*m*.
Et ni docta comes.135.*m*.137.*m*.
--portuſque require Velinos.121.122.123.
---qui ſibi lethum Inſontes peperere manu.134 *f*.
Hic quos durus amor.135.*m*.
Inter quas Phœniſſa recens.129.134.135.
Ingenti trepidare metu.136.137.
Deiphobum vidit lacerum.138.139.140.
Namque ut ſupremam.73.*f*.
Egregia interea coniux.141.*m*.
Demens qui nimbos.110.*f*.
---ſedet, æternumque ſedebit infelix Theſeus.127.128.
---& lumine veſtit Purpureo.178.*f*.
Igneus eſt ollis vigor.136 *f*.
Hinc metuunt, cupiuntque.136 *f*.138.*p*.
quin & ſupremo cum lumine.137.*f*.
---tua poſthuma proles: quem tibi longæuo.141.142.143.
Sunt geminæ ſomni portæ.144.145.146.
Libro ſeptimo. *Nunc age qui Reges, Erato*.413 *f*.
Ipſe Quirinali lituo.108.*f*.
---dextram tetigiſſe Tyranni.107.*f*.
Ergo iter ad Regem.150.*f*.
--quæ prima malorum cauſa fuit. 151.*f*.
Ceruus erat forma præſtanti.149.150.
Mos erat Heſperio in Latio.45 *p*.
Pandite nunc Helicona, Deæ.414.*f*.
Primus init bellum.152.153.
--& longa canores Dant per colla modos.192.*p*.
Libro octauo. *Haud incerta cano*.157.*f*.
Cæruleus Tybris.177.*f*.
Nymphæ Laurentes, Nymphæ.464.*m*.
--quocunque ſolo pulcherrimus exis.178.*p*.
Sic memorat, geminaſque.154.157.158.
Miratur nemus inſuetum.158.
Primus ab æthereo.24.*p*.
Nec te ullæ facies, non terruit.45.*m*.
---amiſit verus Albula nomen.177.*f*.
Nec non & gemini cuſtodes.8.*f*.
Procubuiſſe lupum.408.*p*.

Libro

Libro nono. *Namq; ita diſcedens.*155.p.
*Quis Deus, ò Muſæ.*414.m.
—priſca fides facto, ſed fama perennis. 163.p.
*Pinea ſylua mihi.*81.m.
*O genitrix, quo fata vocas?*162.f.
—olim quæcunque euaſerit vndis, 163. p.165.f.
—& tempora Parcæ debita complerant, 163.m.166.
*—hinc virgineæ mirabile monſtrum.*161. 162.163.
Nunc adeo, melior quoniam pars, 167. 168.169.
Quos pater Aeneas, ſi quando, 158. p. 159.160.
*Dum domus Aeneæ Capitoli.*64.m.
*Vos ò Calliope precor.*414.f.
*Suſtulit alta petens.*173.174.
—natos ad flumina primum Deferimus. 170.171.172.
*—biforem dat tibia cantum.*359.f.
*Inarime Iouis imperijs.*175.176.177.
—ille ſuo eum gurgite flauo Accepit, 177.178.179.
Libro decimo. *Pandite nunc Helicona.* 414.p.
*Maſſicus ærata princeps.*181.182.
*Stat ſua cuique dies.*183.184.185.
*Proxima quæque metit.*56.p.
*Quatuor hinc iuuenes.*53.p.f.
*Inde Mago procul infenſam.*237.f.
*Argenti, atque auri memoras.*245.m.
*Lucage, nulla tuos.*54.55.186.187.
*Ille autem expirans, nõ me.*187.188.189.
*—criſtaque hirſutus equina.*67.p.
Libro vndecimo. *Vinxerat, & poſt terga manus.*53.m.
*It lacrymans, guttiſq; humectat.*192.193.
*Pacemnè exanimis.*245.m.f.
—& olentem ſcindere cedrum 37.p.
*Vadite, & hæc Regi.*56.p.
*Flent mœſti, muſſantque.*191.p.
*Dant ſonitum rauci.*190.191.192.
*Nam quicunque tuum.*55.m.
Libro duodecimo. *Sauit, & infracta.* 244.f.
*Stabat acerba fremens.*245.p.
*Parcite iam, Rutuli, & vos.*197.m.
*—quique alta tenebant Mœnia.*197.f.
*Arrectæque amborum acies.*197.m.
*Vndique enim denſa Teucri.*196.197.
*Nomine quemque vocans.*197.f.
*Indigetem Aeneã ſcis ipſa.*202.m.246.f.
*Ille oculis poſtquam ſæui.*237.f.
VITRVVIVS.266.f.267.f.268.269. 270.p.271.f.281.m.
Vrbanus Grammaticus refellitur, 113. p.116.m.
XENAGORAS.176.m.
Xenophanes Colophonius. 5. m. 390.m.
Xenophon.114.p.f.115.p.281.m.
ZENO Stoicus.185.p.
Zezes, interpres Heſiodi.214 p.
Zoroaſtres.188.m.

FINIS.

Errata ſic corrige.

Pag.4.li.25.hadenda:dic.*habenda.*6.15.Il.xx.*Il.x.*15.3.Il.xj.*Il.xviij.*21.l.22.[at vtinam.delẽdum:*at.*25.16.Cum Iuno tacitum:*æternum.*70.25.Phrygium:*Phthium.* 76.33.Prologomenis:*Prolegomenis.* 96.1. probabilius:*probabilibus.*109.9. In tertio:*In primo.*& l.18.Odiſſ.xix.*Odyſſ.ix.*& l.13.de Dijs:*de Heroibus.* 112.1. Il.xiij. *Il.xxiij.*114.32.hamanis:*humanis.*137.4.lib.ij.*lib.xſ.*139.2. Defenſ.vij *Defenſ.ij.* 144.27.Odyſſ.ix.*Odyſſ.xix.*169.28.mortalibus ægris:*æui.* 192.3.palmi pedeſq.*palmipedeſq.*203.18.ſcalptores:*ſculptores.*218.4.ac ſapiẽtẽ:*ac tam ſapientem.*223.1. cuſtodiuit:*conſtituit.*231.38.inſtruere:*inſtituere.* 258.3. de gener.adde: *animal.* 259.8.haud bubiẽ:*dubiẽ.*& l.30.ſi formæ:*ſi famæ.*285.14.aptu:*aptè.*294.35.mutio: *mutatio.*305.l antep.in cap.xx.*in cap.xxiij.*313.37.Eripidem:*Euripidem.* 329.22. ἀπὸ τõν:τῶν. 338.4.vallatſoq.: *vallatoſq.* 367.24.Caſinaria: Caſina. 378.17.cap. xxij:*cap xxv.*.389.16. imparibus iuncta eſt:*impariter iunctis.* 39c.25.à Philone: *Chilone.* 417.18.raptæ:*captæ.* 425.21. tertij decima:*tertij nona.* 458.16.& paulo poſt: *& paulo ante.*

In Indice priore, Verbo Κόλα, & κόλον:dic, κόλαξ, & κόλος. V.Εγύκλυμα: dic, Εγκύκλυμα. V.Γνάθες:dic, Γνάθος. V.Interi: dic, *Inferi.* V.Pietas. dicti ſunt Dij: dicti ſunt Pij. Et alia.

